HISTORIALLISIA TUTKIMUKSIA 102
JULKAISSUT SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

SUOMI JA VIRO 1917—1919

Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunavaltiopolitiikan alkuun

SEPPO ZETTERBERG

HELSINKI 1977

Suomen Historiallinen Seura

HISTORIALLISIA TUTKIMUKSIA
JULKAISSUT
SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

102

SEPPO ZETTERBERG

SUOMI JA VIRO 1917—1919

Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunavaltiopolitiikan alkuun

SUOMI JA VIRO 1917—1919

Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunavaltiopolitiikan alkuun

SEPPO ZETTERBERG

Esitetään Helsingin yliopiston Filosofisen tiedekunnan Historiallis-kielitieteellisen osaston suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi luentosalissa XII maanantaina, toukokuun 16. päivänä 1977 klo 12

SUOMI JA VIRO 1917—1919

Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunavaltiopolitiikan alkuun

SEPPO ZETTERBERG

Referat:

Finnland und Estland 1917—1919.
Die politischen Beziehungen vom Herbst 1917 bis zum Beginn der Randstaatenpolitik

HELSINKI 1977

Kulkeeko kaksi yhdessä,
elleivät ole keskenänsä sopineet?

Aamos 3:3

Kas kaks kõnnivad ühes,
ilma et oleksid ühes nõus?

Aamos 3:3

ISSN 0073-2559
ISBN 951-9254-11-0

Forssan Kirjapaino Oy - Forssa 1977

Aluksi

Kiinnostukseni Baltian historiaan heräsi illansuussa 8. 11. 1966, jolloin arkistonhoitaja VELI-MATTI SYRJÖ esitteli Sota-arkiston lähdeaarteistoa ja mm. siihen kuuluvia heimosota-asiakirjoja silloisen lisensiaatti HEIKKI YLIKANKAAN halullisille proseminaarilaisille. Tuosta herännyt ajatus ajoi tutkimaan lähemmin suomalais-virolaisia kontakteja itsenäistymisvaiheen seutuvilla ja tätä tietä syntyivät sekä pro gradu- kirjoitus että lisensiaattityö, joissa tarkasteltiin yhtä näiden suhteiden spesiaaliteemaa, Suomen ja Viron valtiollisia liittosuunnitelmia 1917—1919. Koska kuitenkin tästä aiheesta jatkaminen alkoi tuntua sellaiselta, että sen rinnalla hyttysten kuurnitseminenkin vaikutti lähinnä kamelin nielemiseltä, näytti järkevältä laajentaa aihetta käsittelemään Suomen ja Viron poliittisia suhteita kokonaisuudessaan Suomen itsenäistymisestä reunavaltiopolitiikan alkuun. Innokasta tutkijaa kannusti yritykseen vielä se, että aiheesta ei ollut olemassa varhaisempia tieteellisiä tutkimuksia.

Pitkällisen työn nyt valmistuttua käännyn kiitollisin mielin niiden vuosien mittaan määrältään sankoiksi käyneiden ohikulkijoiden ja kanssavaeltajien puoleen, jotka ovat moninaisilla neuvoillaan, kannustuksellaan ja kritiikillään auttaneet kyntämättömän, paikoin kyisenkin pellon parissa ahertavaa jaksamaan urakassaan eteenpäin, viimeisenkin saran päähän.

Alusta lähtien on ennakkoluulotonta tukeaan ja isällistä kritiikkiään ainutlaatuisen aiheen — varsinkin omasta mielestään — keksineelle oppilaalleen antanut apulaisprofessori HELGE POHJOLAN-PIRHONEN, joka aina hamasta seminaariesitelmästä lähtien on ollut työn tarkastajana, viimeksi väitöskirjan toisena esitarkastajana. Näin hän edustaa nyttemmin jo harvinaisemmaksi käynyttä *successio apostolica*a puhtaimmillaan.

Lämmin kiitokseni kuuluu myös professori TUOMO POLVISELLE, joka viimeiset vuodet on toiminut työni valvojana ja väitöskirjan esitarkastajana. Hänen erinomainen perehtyneisyytensä tutkittavan ajan mutkaisaan problematiikkaan on synnyttänyt arvokasta kritiikkiä ja teräviä huomautuksia, joita olen ymmärrykseni mukaan pyrkinyt ottamaan huomioon.

Kolmantena tutkimukseeni läheisesti vaikuttaneena akateemisena opettajana on ollut akateemikko EINO JUTIKKALA, jonka panos niin pro gradu -työn kuin lisensiaattityönkin tarkastajana ja useita vuosia tutkimuksen ohjaajana ja nuoren

tutkijan kuoppaisen tien tasoittajana on ollut tuntuva. Hänen verraton kokemuksensa ja sanavalmis kritiikkinsä ovat — ensin ehkä himpun verran säikäytettyään — kuitenkin aina osoittautuneet tekijän parhaaksi ja avanneet sokeutumaan pyrkiviä silmiä.

Sivummalta on askarointiani jo tutkimuksen alusta lähtien seurannut lämpimän myötätuntoisesti myös professori Erkki Kuujo ja, voi sanoa aikaan ja paikkaan katsomatta, asettanut erinomaisen Baltian historian tuntemuksensa ja hyvät Viron suhteensa myös käyttööni. Lisensiaattityöni opponentti dosentti Ohto Manninen on puolestaan taitavan kritiikkinsä lisäksi osoittanut runsain määrin tutkimukselleni tärkeitä lähteitä, jotka ilman hänen apuaan olisivat uskottavasti jääneet huomaamatta. Esittämiäni tieteellisiä pähkinöitä ovat myös auliisti särkeneet suuren asiantuntemuksensa avulla dosentti Pirkko Rommi ja professori Hannu Soikkanen. Kaikille heille lämpimät kiitokseni.

Valt. maist. Esmo Ridala on Viron historian erinomaisena tuntijana, eräänlaisena liikkuvana Eesti entsüklopeediana, ollut jo tutkimukseni alkuvaiheista lähtien uupumattomana auttajanani. Hänen poikkeukselliset lähdetietonsa ovat auttaneet nuorta tutkijaa pääsemään käsiksi erityisen tärkeisiin, mutta helposti huomiotta jääviin lähteisiin ja hänen suosituksensa ovat eri puolilla Eurooppaa avanneet ovia ja siten auttaneet työtäni eteenpäin. Pyynnöstäni on maisteri Ridala myös lukenut väitöskirjan käsikirjoituksen ja tehnyt siihen lukuisia arvokkaita huomautuksia, joista esitän hänelle parhaat kiitokset.

Vapaaherra, Dr. phil. Arved von Taube (Bremen) Saksan Baltian-politiikan erinomaisena tuntijana on niin ikään antanut arvokkaita lähdetietoja ja hyvää kritiikkiä samoin kuin Viron ulkoasiainministeriön entinen osastopäällikkö Elmar Kirotar (Tukholma), jonka kanssa olen jo työni alkuvaiheessa voinut vaihtaa ajatuksia lukuisista epäselviltä tuntuvista asioista. Ystäväni fil. maist. Tauno Kilpiäinen on niin ikään ollut nurkumattomana ja taitavana apunani moniaissa kielellisissä vaikeuksissa. Kiitokseni ei sen sijaan enää tavoita Jüri G. Poskaa, jonka harrastus ja useiden isänsä poliittista toimintaa koskevien lähteiden ääreen opastaminen merkitsi varsinkin työn alkuvaiheessa suurenmoisen paljon.

Kirjastojen ja arkistojen henkilökuntaa olen joutunut vaivaamaan poikkeuksellisen paljon. Erityisesti haluaisin tästä joukosta mainita lähetystöneuvos Eeva-Liisa Polvisen ja arkistonhoitaja Mikko Mäkikärjen ulkoasiainministeriön arkiston taitavina opastajina, fil. lis. Matti Niemisen Työväen arkistosta, arkistonhoitajat, fil. lis. Mirja Härkösen, fil. maist. Yrjö O. Kihlbergin ja fil. lis. Jaakko Sarkamon Valtionarkistosta ja arkistonhoitajat Sirkka ja Veli-Matti Syrjön Sota-arkistosta. Kaikki he ovat eteeni tehneet niin runsain mitoin enemmän kuin virkamieheltä voi kohtuudellakaan odottaa. Omasta puolestani olenkin empimättä valmis suosittamaan heille ansioituneen arkistotyöntekijän nimeä ynnä arvoa. Ja — luonnollisesti — on ratkaiseva panos työn onnistumiselle ollut Valtionarkiston vahtimestareilla, jotka ovat nurkumatta ja pitkään toteuttaneet tutkijan usein oikullisetkin tilaukset.

Vielä haluan kiittää niitä henkilöitä, jotka ovat luovuttaneet käyttööni hallussaan olevaa materiaalia tai auliisti antaneet luvan valvonnassaan olevan arkisto-

materiaalin käyttämiseen. Ja kuuluuhan toki kiitos myös niille, jotka ovat tällaisen luvan evänneet; he kun ovat näin säästäneet tutkijan työtä ja ehkäpä nopeuttaneetkin tutkimusta.

Tutkimustyöni on taloudellisesti tehnyt mahdolliseksi toimiminen Suomen Akatemian tutkimusassistenttina. Aikaisempina vuosina antoivat taloudellista tukeaan myös Alfred Kordelinin rahasto ja Emil Aaltosen säätiö. Suomen Akatemialta ja Saksan Liittotasavallan suurlähetystöltä saamani matka-apurahat ovat puolestaan tehneet mahdolliseksi arkisto- ja kirjastotutkimukset Ruotsissa, Itävallassa ja Saksan Liittotasavallassa, joista kaikille asianosaisille nöyrimmät kiitokseni.

Kiitokseni kuuluu myös omaisilleni ja vanhemmilleni, jotka ovat ymmärtäväisesti suhtautuneet lapsensa eittämättä hieman vanhahtavaan harrastukseen. Väitöskirjan saksankielisen referaatin on kääntänyt Dr. phil. HANNES SAARINEN ja teoksen on pukenut kirjan muotoon Forssan Kirjapaino Oy. Juuri viimeksi mainitun johdolle ja henkilökunnalle haluankin esittää kiitokseni nopeasta ja huolellisesta työstä ja auttavaisesta suhtautumisesta. Sen parempaa tukea ja apua kirjoittaja tuskin voisi kirjapainoltaan saada! Lopuksi vielä kiitokseni nuorekkaalle vanhukselle, 101-vuotiaalle Suomen Historialliselle Seuralle, joka on ystävällisesti ottanut väitöskirjani kustantamisen ristikseen.

Erityisesti on hankalien probleemien ja puutteellisen lähdemateriaalin parissa kamppailevalle tutkijalle antanut voimaa — ja miksei hilpeää mieltäkin — v. 1600 Campo de Fiorilla Roomassa roviolla poltetun italialaisfilosofin Giordano Brunon ikiviisas ja tutkijalle niin tuiki opastavainen toteamus: *Se non è vero, è molto ben trovato,* jonka täten jätän suosiollisesti lukijan suomennettavaksi.

Helsingin Lauttasaaressa piinaviikolla 1977

Seppo Zetterberg

Sisällysluettelo

TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA LÄHTEET 13
I HEIMOKANSALLISESTA POLIITTISEKSI SUOMEN SILLAKSI . 18
II SUOMI VIRON ITSENÄISTYMISVAIHEEN POLITIIKASSA 31
1. *Autonomisen Viron synty* 31
2. *Gustav Suits ja Suomen–Viron unioni* 38
3. *Venäjän federaatio, Suomen–Viron unioni vai itsenäinen Viro?* 49
III SUOMEN JA VIRON SUHTEET SAKSAN VARJOSSA 63
1. *Brest-Litovskin rauha* 63
2. *Viron ulkomaanvaltuuskunnan Suomen-politiikka keväällä 1918* 71
3. *Pätsin ja Svinhufvudin kaksoisvaltiosuunnitelmat* 84
4. *"Sini-Musta-Valkoinen". Viro julkisessa sanassa* 100
5. *Toivo T. Kaila Suomen konsulina Tallinnassa* 106
6. *Rudolf Holsti ja Ants Piip Lontoossa. Ajatus Baltian liitosta* 118
IV VIRON VAPAUSSODAN ALKU 130
1. *Saksan sortuminen ja bolševikkien hyökkäys* 130
2. *Viron avunpyyntöyritykset. Englannin laivastoapu* 134
V SUOMEN AVUNANNON JÄRJESTÄMINEN 147
1. *Suomen ulkopoliittinen suunnanmuutos* 147
2. *Viron kääntyminen Suomen puoleen. Suomen raha- ja aseapu* 148
3. *Vapaaehtoisten lähettäminen. Viron Avustamisen Päätoimikunta* 155
4. *Suomalaiset rintamalla* 166
5. *Viron Avustamisen Päätoimikunnan yritykset ulkomaisen avun hankkimiseksi* 167
6. *Miksi Viroa autettiin?* 172
7. *Suomen avunannon merkitys ja sen ulkomaiset reaktiot* 178
VI SUHTEET JOULUKUUSTA 1918 KEVÄÄSEEN 1919 185
1. *Diplomaattisuhteiden vaikea alku* 185
2. *Valtiolliset liittosuunnitelmat* 192
3. *Talouselämän epäonnistuneet yhteistyöyritykset* 208
4. *Rein juttu ja muita kitkatekijöitä* 214
VII YRITYKSET SUOMALAISTEN VAPAAEHTOISTEN SAAMISEKSI LATVIAAN JA PIETARIA VASTAAN 220
1. *Valkoiset venäläiset* 220

2. *Latvialaisten pyynnöt* 222
3. *Yhdessäkö Pietariin?* 225
VIII SUUNNITELMAT UUSISTA VAPAAEHTOISISTA 236
1. *Vapaaehtoisten kotiintulo* 236
2. *Viron avustamiskysymys siirtyy hallitustasolle* 237
3. *Solmiiko Viro aselevon?* 242
4. *Auttaako Suomi?* 246
IX KOHTI REUNAVALTIOPOLITIIKKAA 265
X SUOMI JA VIRO 1917—1919 277
Lyhenteet 282
LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO 283
HENKILÖHAKEMISTO 293
REFERAT 297

Tutkimustehtävä ja lähteet

Oheisen tutkimuksen tarkoituksena on valottaa Suomen ja Viron poliittisia suhteita syksystä 1917 syksyyn 1919 eli reunavaltiopolitiikan alkuun. Tällaisen ajoituksen valinta on langennut melko lailla luonnostaan: syksyllä 1917, juuri ennen Suomen itsenäistymistä, alkoi näkyä ensimmäisiä konkreettisia poliittisia kontakteja yli Suomenlahden ja toisaalta taas syksy 1919 orastavine reunavaltiopolitiikkoineen tarjoaa varsin luontevan päätöksen. Tutkimuksen jatkaminen vuoden 1920 puolelle Neuvosto-Venäjän Suomen ja Viron kanssa solmimiin rauhoihin saakka tuntui sen sijaan ajallisesti liian laajalta teemalta. Toisaalta taas näkyy selvästi, että aina syksyyn 1919 saakka Suomella oli huomattavampia poliittisia kontakteja Baltian maista vain Viron kanssa. Sen sijaan reunavaltiopolitiikan alettua kohteiksi tulevat myös Latvia, Liettua ja Puola, ja näin ollen tästä yleisbalttilaisesta politiikasta olisi ollut vaikea, jollei mahdottomuus, poimia erilleen juuri Suomen ja Viron poliittisiin suhteisiin liittyvät seikat. Tätä vaikeuttahan ei ennen reunavaltiopolitiikan alkua ollut.

Huolimatta siitä, että varsinainen tutkimus alkaakin vasta syksystä 1917, on kuitenkin katsottu aiheelliseksi ottaa mukaan johdantoluku, jossa tarkastellaan suomalais-virolaisten suhteiden kehittymistä kansallisesta heräämisestä itsenäistymiseen. Vaikuttaa näet siltä, että itsenäisyyden ajan poliittisia suhteita on vaikea ymmärtää ilman taustan edes ylimalkaista tuntemusta, varsinkaan vuodesta 1905 eteenpäin, jolloin Suomesta tuli Viron poliittiselle johdolle keskeinen pakopaikka, "vapauden maa", ja jolloin Suomesta saadut vaikutelmat loivat pohjaa seuraavienkin vuosikymmenten kannanotoille. Vaikeutena tässä taustan tarkastelussa on kuitenkin se, että aiheesta ei ole aiempaa systemaattista tutkimusta.

Tutkimustehtävä edustaa avointa kysymyksenasettelua ja lisäksi siinä ovat tasavertaisina kohteina sekä Suomi että Viro. Toisaalta olisi lähdepohja ensikädessä pakottanut teemaksi Suomen Viron-politiikan, mutta koska mainittu seikka edusti Suomen itsenäisyyden alkuvuosien ulkopolitiikassa loppujen lopuksi melko vähäistä osaa ja koska lähdetilanne ei puolestaan sallinut valita aspektiksi Viron Suomen-politiikkaa, jossa Suomen merkitys oli huomattavan suuri, turvauduttiin kompromissiin ja valittiin teema, jossa Suomea ja Viroa tarkastellaan tasavertaisina kohteina — niin paljon kuin käytettävissä oleva lähteistö sallii.

Tästä periaatteellisesta tasapuolisuudesta on kuitenkin tietoisesti tingitty eräin

kohdin. Mm. Suomen monet tuon ajan keskeiset poliittiset tapahtumat ohitetaan suomalaiselle lukijalle selviöinä, kun taas Viron kohdalla vastaavat seikat (mm. itsenäistymisaate, itsenäistyminen, Saksan miehitys jne.) esitellään tarkemmin. Samaten huomattavimmat tutkimuksessa esiintyvät virolaiset valtiomiehet on varustettu lyhyin biografisin tiedoin, mutta suomalaisten kohdalla ei näin taas ole menetelty.

On selvää, että vaikka tutkimuskohteena ovatkin kahden maan poliittiset suhteet, ei niitä kuitenkaan voida irrottaa yleisestä tapahtumien kehityksestä, joka juuri vuosina 1917—1919 oli Itämeren piirissä maailmanhistoriallisestikin merkittävää. Tällaisia seikkoja ovat mm. Venäjän vuoden 1917 vallankumoukset, Saksan Itämeren-politiikka ja varsinkin Baltian miehitys, Englannin ja muiden länsivaltojen Venäjän-politiikka, Pietarin retken erilaiset kaavailut, Pariisin rauhankonferenssi ja niin edelleen. Yleisperiaatteena on ollut tällaisten suurten poliittisten kysymysten ottaminen mukaan vain taustalle ja viittaaminen niiden osalta eräisiin jo olemassaoleviin korkealuokkaisiin tutkimuksiin. Tästä huolimatta on suomalais-virolaisia suhteita kautta linjan pyritty tarkastelemaan laajemmasta yleiseurooppalaisesta näkökulmasta. Esimerkiksi Englannin Baltian-politiikkaa ja varsinkin Englannin yrityksiä saada Skandinavian mailta tukea Baltian maiden puolustautumiseen bolševikkeja vastaan on tutkittu primäärilähteitä myöten. Myös Ruotsin asennetta tarkastellaan laveammin ja syy tähän on sama kuin edelliseenkin; aihetta ei ole käytännöllisesti katsoen lainkaan tutkittu ja toisaalta Suomen Virolle vapaussodassa antaman avun todellista merkitystä ei voi ymmärtää tietämättä Englannin yrityksistä yleisen skandinaavisen avustusoperaation aikaansaamiseksi.

Virolaisen primääriaineksen jääminen kokonaan mahdollisuuksien ulkopuolelle ja toisaalta taas Suomenkin ulkoasiainhallinnon alkuvuosien arkistomateriaalin aukollisuus ovat aiheuttaneet myös sen, että on ollut mahdotonta harjoittaa puhdasoppista diplomatian tutkimusta. Vaikka pääsääntönä onkin ollut tiukka pysyttäytyminen puhtaasti virallisiin poliittisiin suhteisiin, on näiden täydentämiseksi otettu tarkasteltavaksi myös eräitä epävirallisia aspekteja; johan itse koko Viron avustamisoperaatiokin oli ahtaasti ottaen yksityinen yritys, jossa Suomen valtio ei ollut virallisesti mukana. Poliittisia suhteita täydentämään on otettu myös eräitä talouselämän yhteistoimintakaavailuja, koska nekin löivät oleellisen leimansa myös itse poliittisiin suhteisiin. Sen sijaan ei tavaranvaihtoa yms. ole otettu tutkittavaksi.

*

Primäärilähteiden rungon muodostaa Suomen ulkoasiainministeriön arkisto, jonka materiaalista tärkeimpiä ovat ryhmät UM 100 Viro, 7 E Viro, 12 L Viro, sähke- ja raporttisarjat sekä kirjekonseptit. Myös Tallinnan-lähetystön juuri järjestetty arkisto antaa kiinnostavia tietoja nimen omaan vuodelta 1918, jos kohta senkin heikkoutena on sama seikka kuin koko muunkin virallisen materiaalin: it-

senäisyyden alkuvuosien osalta se on varsin aukollista ja sen kaapiminen kokoon hyvinkin hajalta on työlästä.

Vuoden 1918 lopun ja vuoden 1919 ensimmäisen puoliskon osalta tarjoaa huomattavaa valaistusta myös Sota-arkistossa oleva Viron Avustamisen Päätoimikunnan arkisto ja varsinkin Päätoimikunnan pöytäkirjat. Suomalaisista puolue-arkistoista loppujen lopuksi vain Työväen arkistossa oleva Suomen sosialidemokraattisen puolueen arkisto osoittautui Viron osalta antoisaksi.

Yksityisarkistoilla on poikkeuksellisen tärkeä osuus. Antavimpia niistä ovat kyseisen teeman kannalta Rudolf Holstin, O. W. Louhivuoren, Kaarlo Castrénin, Herman Gummeruksen, Lauri Ingmanin, A. Osw. Kairamon, Tekla Hultinin ja P. E. Svinhufvudin Muistosäätiön kokoelmat sekä Santeri Alkion päiväkirja. Poikkeuksellisen tärkeitä tietoja sisältää myös Sota-arkistoon äskettäin siirretty Verner Parviaisen pieni kokoelma, kun taas sen sijaan Hannes Ignatiuksen arkisto sisältää teeman kannalta huomattavasti etukäteistoiveita vähemmän. Samaa on sanottava myös Harri Holman kokoelmasta, joka huolimatta Holman keskeisestä osasta Viron avustamisessa ei sisältänyt mitään aihetta valaisevaa.

Virolainen kyseeseen tuleva primääriaines, jota säilytetään Tallinnassa olevassa Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklik Keskarhiivissa[1], on useista virallisia teitä menneistä anomuksista huolimatta jäänyt tutkimuksen ulottumattomiin. Virolaisen, samaten kuin yleensäkään neuvostoliittolaisen arkistomateriaalin käyttö ei varsinkaan vuoden 1917 jälkeisiltä osiltaan ole sallittua ulkomaalaisille. Näin ollen Viron kantaa on pyritty valottamaan lukuisten dokumenttikokoelmien, muistelmien, sanomalehtien ja ulkomaisten arkistojen avulla.

Omalta osaltaan siis juuri virolaisen primäärimateriaalin jääminen tutkimuksen ulottumattomiin on pakottanut käyttämään verraten laajalti ulkomaista arkistomateriaalia. Antoisimpia näiltä osin ovat Auswärtiges Amtin arkiston aktit Finnland 1, Russland 64, Weltkrieg 11c ja 20d 1a sekä Grosses Hauptquartier 9 y, jotka valaisevat Saksan Suomen- ja Baltian-politiikkaa. Erittäin kiinnostavaksi osoittautui myös ruotsalainen aineisto, varsinkin Utrikesdepartementin ryhmät 6 A 35 D ja 6 A 38 sekä salaisen valiokunnan pöytäkirjat ja eräiden poliitikkojen ja ulkoasiainhallinnon keskeisten virkamiesten yksityiskokoelmat (Arvid Lindman, Johannes Hellner, Torvald Höjer, C. G. Westman). Varsinkin vuoden 1919 osalta toi aivan uutta näkemystä tutkimukseen myös Englannin Foreign Officen materiaali. Omalta osaltaan täydentävät mainittujen arkistolähteiden luomaa kuvaa myös Yhdysvaltain, Ranskan ja Itävalta-Unkarin ulkoasiainministeriöiden arkistot, jotka on pyritty teemaan liittyviltä osiltaan käymään lävitse joko alkuperäisinä tai mikrofilmeinä.

Painetuista dokumenttikokoelmista ovat odotetusti tärkeimpiä olleet *Documents on British Foreign Policy; Papers Relating to the Foreign Relations of the United States; Dokumenty vnešnei politiki SSSR,* erilaiset pienemmät virolaiset kokoelmat *(Dokumente zur Beleuchtung der gegenwärtigen Lage in Estland; Sini-Musta-Valkoinen; Valik do-*

[1] *B. V. Varkki,* Arhivnoje delo v Estonskoi SSR. — Voprosy arhivovedenia 4/1965, s. 24—29.

kumente Soome abist Eestile Vabadussõjas), Viron valtiopäiväasiakirjat *(Maanõukogu protokollid; Asutaw Kogu).* Päiväkirjoista taas korkeimmalle yltää ERIK PALMSTIERNAn Orostid, II, eivätkä aivan väheksyttäviä ole myöskään eräät MARTNAn ja SELJAMAAn päiväkirjakatkelmat.

Sanomalehdistö on käyty lävitse siten, että Suomen osalta on valtakunnalliset puolueiden pää-äänenkannattajat luettu systemaattisesti ja samaan on pyritty myös Ruotsin ja Viron osalta. Koska virolaisia lehtiä ei läntisessä maailmassa ole täydellisinä vuosikertoina saatavissa, ei edes Helsingin yliopiston kirjastossakaan, on syntyneitä aukkoja koetettu paikata Viron SNT:n Tiedeakatemian kirjastossa. Aivan täydelliseen peittävyyteen ei kuitenkaan ole päästy. Lisäksi on muistettava, että lähes kaikki Viron sanomalehdet, lukuun ottamatta muutamaa saksalaisten äänitorveksi jätettyä, olivat helmikuusta marraskuuhun 1918 lakkautettuja.

Tieteellisessä kirjallisuudessa ei tutkittavaa teemaa ole juurikaan käsitelty. Alansa eräänlainen klassikko on VILHO HELASEN Suomalaiset Viron vapaussodassa, joka kuitenkin aikansa lapsena on lähempänä kronikkaa kuin tutkimusta. Viron puolelta taas tuon ajan suomalais-virolaisia kontakteja valottaa jossain määrin EDUARD LAAMANin monumentaalinen Eesti iseseisvuse sünd, jonka ensimmäinen painos ilmestyi jo 1930-luvulla. Sen ansiona on poikkeuksellisen runsas lähdemateriaali — tekijä sai mm. jo tuolloin käyttää Viron ulkoministeriön aineistoa —, heikkoutena taas sekavuus ja eräin paikoin lähdekriittisen otteen löyhyys sekä kronikkamaisuus. Laamanin marxilainen vastine on P. VIHALEMIN Eesti kodanlus imperialistide teenistuses, jossa esiintyvät samat heikkoudet kuin valkoisessa kollegassaan, mutta räikeämpinä.

Jos varsinaista tutkimusteemaa käsittelevää spesiaalikirjallisuutta onkin niukalti, niin sitä runsaammin on kuitenkin taustaksi välttämätöntä Itämeren aluetta ensimmäisen maailmansodan aikana kuvaavia tutkimuksia. Suomen ulkopolitiikan alkuvaiheiden erinomaisia selvityksiä, joiden merkitys tämänkin työn kirjoittamiselle on ollut suuri, ovat esim. STIG JÄGERSKIÖLDin, MAUNO JÄÄSKELÄISEN, YRJÖ NURMION, JUHANI PAASIVIRRAN ja TUOMO POLVISEN tutkimukset. Viron osalta taas mainittujen Laamanin ja Vihalemin lisäksi myös KARL SIILIVASKIN monografia ja artikkelit valaisevat tutkittavaa ajankohtaa. Kuitenkin voidaan todeta, että niin itsenäisessä kuin Neuvosto-Virossakin on juuri vuosien 1918—1919 ajan ulkopolitiikka jäänyt lähes tutkimatta.

Laajemman taustan korvaamattomina selvityksinä taas ovat olleet ALBERT N. TARULISIN, ARVED VON TAUBEN, JOHN M. THOMPSONin, RICHARD H. ULLMANin ja KALERVO HOVIN tutkimukset. Jossain määrin vanhentuneita ja kapeaan lähdepohjaan perustuvia ovat puolestaa alan "vanhemmat auktoriteetit", STANLEY V. PAGEN ja MALBONE W. GRAHAMin tutkimukset.

Varsinkin virolaisen primäärimateriaalin puuttumisen johdosta on jouduttu nojautumaan melko paljon virolaisiin muistelmiin tai muistelma-artikkeleihin. Tosin itse muistelmien — ja varsinkin hyvien — tarjonta on lähes olematonta. Yleensähän poliitikot jättävät muistelmien kirjoittamispuuhat elämänsä ehtoopuolen askareiksi, mutta koska virolaisten poliitikkojen kävi kesällä 1940 niin kuin kävi ja suurin osa heistä joutui muistelmien kirjoittamiselle vähemmän suotuisaan

ilmapiiriin, katosi heidän mukanaan mittava määrä tietoa, jota ei vielä ollut ehditty panna paperille.

Ehdoton ykkönen ja ylipäänsäkin harvinainen lintu epätasaisten muistelmien joukossa on ANTS PIIPIN Tormine aasta, joka alunperin ilmestyi jo 1930-luvulla. Siihen tekijä on kerännyt mittavan joukon harvinaisia dokumentteja, joita nyttemmin tuskin enää olisi saatavissa. Näillä ansioillaan teos sijoittuu pikemminkin dokumenttikokoelmien joukkoon kuin muistelmien. Esimerkkeinä länteen siirtyneiden poliitikkojen muistelmista, joiden kokoamista asiakirjamateriaalin puuttuminen merkittävästi on vaikeuttanut, joskaan ei valitettavasti estänyt, mainittakoon K. R. PUSTAN Saadiku päevik ja Kehra metsast maailma sekä AUGUST REIN Mälestusi tormiselt teelt. Niiden käyttöarvo on verraten vähäinen.

Sen sijaan eräät muistelma-artikkelit, mm. Tõnissonin ja Seljamaan, joita on tallennettu 1920-luvulla ilmestyneisiin kokoomateoksiin, antavat enemmän tietoa. Varsin heikoksi jää tilanne kuitenkin esim. Pätsin kohdalla. LAAMANIN kirjoittama biografia ei juuri täytä tieteellisen kriittisyyden vaatimuksia ja taas eräät Pätsin kunniaksi 1930-luvulla ilmestyneet muistelma-artikkeleista koostuvat juhlakirjat ovat valitettavasti sellaisia kuin juhlakirjat yleensä. Sama koskee myös Tõnissonin ja Laidonerin juhlakirjoja.

Suomalaisista muistelmista taas eturiviin tutkittavan aiheen kannalta kuuluvat CARL ENCKELLIN, LAURI KETTUSEN ja TOIVO T. KAILAN sekä yleisemmin ottaen myös OTTO STENROTHIN muistelmat.

I Heimokansallisesta poliittiseksi Suomen sillaksi

Suomen liittäminen Venäjään yhdessä 1800-luvulla virinneen heimoustunteen ja kansallisen heräämisen kanssa olivat ne tekijät, jotka alkoivat lähentää suomensukuisia heimoja, ensin kulttuurimielessä ja sittemmin myös poliittisesti.

Ensimmäisiä merkkejä nimen omaan Viroon suuntautuneesta kiinnostuksesta näkyi jo Turun romantiikassa. Niinpä saadakseen "tietoja heimolaisistamme virolaisista" ryhtyi A. I. Arwidsson 1820-luvulla kirjeenvaihtoon johtavan estofiilin, pärnulaisen pastorin J. H. Rosenplänterin kanssa, jolle hän mm. ehdotti viron ortografian yhdenmukaistamista suomen kanssa.[1]

Vasta 1840-luvulla syntyi ajan tihentyneen kansallisen harrastuksen seurauksena varsinainen heimokansallinen aate. Koska kansallisromantiikan käsityksen mukaan kansallisuus ja kieli kuuluivat erottamattomasti yhteen, oli kansallisuuskäsitykseen sisällytettävä myös muut suomalaiseen kieliperheeseen kuuluvat sukulaiskansat.[2]

Kansallisvaltioajatustaan kehitellessään J. V. Snellman totesi, että kansanheimot, jotka muodostivat oman kansakunnan tai valtioliiton, olivat juuri siksi kansallisuudeltaan kehittyneempiä ja pystyivät sen myös säilyttämään. Yhdistymisen hyödyn Snellman asetti riippuvaksi siitä paikallissuhteesta, jossa sukulaiskansat olivat keskenään, koska pitkät välimatkat olivat omiaan hävittämään luonteen yhtäläisyyksiä. Monikansallisten valtakuntien kehitysmahdollisuuksiin hän suhtautui kielteisesti, koska sellaisilta valtakunnilta puuttui yhteinen kansallishenki, jonka vuoksi ne ennemmin tai myöhemmin hajoaisivat.

Vaikka tällaisten tuumien voidaankin olettaa viitanneen Suomen läheisten sukulaiskansojen yhteenliittämisen mahdollisuuteen ja jopa sen tärkeyteen, näyttää Snellman kuitenkin katsoneen, että Pohjois-Venäjällä asuvat suomensukuiset kansat olivat niin vähäisiä määrältään ja niiden kielet siksi erilaiset, että niiden osuus

---

[1] Arwidssonin omatekemä elämäkerta (1791—1823). Adolf Ivar Arwidssonin tutkimuksia ja kirjoituksia. Suomalaisuuden syntysanoja II. SKS:n toimituksia 105. Helsinki 1909, s. LXXIX. Ks. myös *Liisa Castrén,* Adolf Ivar Arwidsson. Nuori Arwidsson ja hänen ympäristönsä. Helsinki 1944, s. 290—295.

[2] *Mauno Jääskeläinen,* Itä-Karjalan kysymys. Kansallisen laajennusohjelman synty ja sen toteuttamisyritykset Suomen ulkopolitiikassa vuosina 1918—1920. Porvoo 1961, s. 33.

kansallisiin pyrkimyksiin oli jäävä hyvin pieneksi. Mutta suomalaisten veljien velvollisuus oli kuitenkin koettaa välittää niille edes sivistyksen siemeniä.[3]

Sekä Snellmanin aatteiden että Ruotsin herätteiden elähdyttämistä ylioppilaista on hyvänä esimerkkinä savo-karjalainen C. E. Aspelund, joka joulukuussa 1844 selosti Uppsalassa pidettyä ylioppilaskokousta ja siitä intoutuneena maalaili skandinavismin vastapainoksi suomalaisen kansallisuusliikkeen. Hän totesi tässä suomalaisten tukena olevan virolaisten, joiden keskuudessa kansallinen sivistys oli jo alkanut orastaa. "Ja kerran on koittava aika, jolloin suomalaiset kansanheimot, joitten hallussa on nyt laaja vyöhyke meidän rajoiltamme yli pohjoisen ja keskisen Venäjän ja Siperian aina Amerikan rannoille asti, jälleen tuntevat toisensa ja liittyvät yhteen. Suomen loistava osa on oleva viedä suomalainen sivistys heimolaisillensa samalla tavoin kuin roomalaiset tekivät Länsi-Euroopassa, jonka asukkaat olivat alkuaan heidän sukuaan. Kerran on varmaan suomalaisten kansanheimojen vuoro astua maailmannäyttämölle", profetoi Aspelund.[4]

Vastaavat aatteet saivat kannatusta myös Ruotsissa. Venäläisantipatioistaan tunnettu Aftonbladet totesi kesällä 1845, että nyt kun kaikki Suomen sukuun kuuluvat kansat olivat joutuneet samaan valtakuntaan, oli samalla otettu ensimmäinen askel kohti niiden yhteenliittymistä. Tämä olisi kuitenkin mahdollista vasta silloin, jos Venäjä hajoaisi. Silloin näet voisivat samaan heimoon kuuluvat ja samaa kieltä puhuvat kansat muodostaa oman erityisen yhteisön, joka käsittäisi kaikki suomalaiset Suomenlahden niin pohjois-, etelä- kuin itäpuolellakin ja jonka luonnollisena keskuksena olisi Pietari.[5]

Samoilla linjoilla, mielessään Suomen sukukansojen yhtyminen ja Venäjän häviö, liikkui myös August Ahlqvist v. 1847 julkaisemassaan voimakkaasti vertauskuvallisessa "kansatieteellisessä unelmassaan" *Satu*[6], eivätkä siitä kovin kauas erkane myöskään Zacharias Topeliuksen suursuomalaiset ajatukset. "Mitäpäs, jos suomalainen kansanheimo, melkein yhtä laajalle levinneenä kuin slaavit, kerran olisi määrätty näyttelemään maailmannäyttämöllä tärkeämpää osaa kuin nyt aavistetaan?", esitti Topelius ja jatkoi: "Puhutaan nyt panslavismista; kerran kenties kuulee puhuttavan panfennisismistä tahi pansuomismista. Tässä kaikkisuomalaisuudessa täytyy suomalaisella kansalla vanhemman kulttuurinsa nojalla olla jonkinlainen hegemonia ja sen kirjallisuuden tämän johdosta saada kaikki odotteet ylittävä merkitys".[7] Keväällä 1846 hän puolestaan totesi Suomen "kokoamansa tietämyksen aarteilla" vastaisuudessa valistavan ja kohottavan niitä suuren suomalaisen heimon lukuisia sirpaleita, joiden luo sivistyksen valo ei vielä ollut ulottunut.[8] Senaattori O. W. Klinckowström pyysikin ministerivaltiosihteeri Alexander Armfeltia kiinnittämään kenraalikuvernööri Aleksandr Sergejevits Menšikovin huomiota tällaisiin pyrintöihin, jotka tähtäsivät "suomalaisten ja kaikkien

---

[3] *Sama*, s. 30—31.
[4] *Sama*, s. 34; *Hannes Sihvo*, Karjalan kuva. Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana. Joensuu 1973, s. 121.
[5] *Jääskeläinen*, s. 35; *Sihvo*, s. 126—127.
[6] *Jääskeläinen*, s. 37—38.
[7] *Valfrid Vasenius*, Zacharias Topelius ihmisenä ja runoilijana, III. Helsinki 1919, s. 265—266.
[8] *Sama*, s. 297.

Venäjän valtakunnassa elävien, samaa kieltä puhuvien kansojen kansalliseen (ja ehkä myös poliittiseen) vapautumiseen". Kirjoittajan mukaan oltiin jo yhteydessä virolaisten ja ehkä jopa Siperiassa olevien kansojen kanssa.[9]

1840-luvun heimokansallinen aate oli luonteeltaan yleinen eikä sen tähtäimessä näy olleen mikään heimokansa erityisesti. Suurimman innostuksenpuuskan mentyä ohitse huomattiin, että käsitykset Suomen sukukansojen laajuudesta olivat liioitellut. Olihan jo Snellman huomauttanut niiden vähälukuisuudesta ja suhtautunut epäilevästi niiden merkitykseen heimokansallisessa mielessä. Näin ollen alettiin kiinnittää huomiota läheisempään kohteeseen, välittömästi rajan takana asuviin itäkarjalaisiin. Niinpä 1850-luvulta lähtien onkin selvästi havaittavissa heimotunteen erityinen suuntautuminen Itä-Karjalaan, joka tuli Suomen laajenemissuunnitelmien kohteeksi ja jonka katsottiin olevan Suomen irredenta, alue, joka olisi liitettävä takaisin Suomen yhteyteen.[10]

Toisin oli Viron laita. 1840-luvun yleisen heimokansallisen aatteen suojissa siihen kiinnitetty huomio ja solmitut kontaktit olivat vain muutamien henkilöiden varassa eläviä kuriositeetteja. Elias Lönnrot kävi Virossa 1844 ja sai masentavan kuvan moisionherrain sortaman rahvaan asemasta [11], Snellman poikkesi siellä läpikulkumatkallaan 1847 ja 1850, ja 1854 August Ahlqvist ulotti kielitieteellisen keräysmatkansa myös Viroon ja julkaisi kirjasen Viron kirjallisuudesta.[12] Myös Fosterländskt Album-aikakauskirja sekä Helsingfors Morgonblad osoittivat 1840-luvulla jonkin verran huomiota Virolle ja sen kirjallisuudelle.[13]

Suomen 1840- ja 1850-luvuilla tuntema vähäinen kiinnostus Virosta alkoi kuitenkin muuttua 1860-luvulla; ei kuitenkaan niinkään suomalaisten ansiosta, vaan Viron kansallisen heräämisen synnyttämästä etelästä pohjoiseen kurkottuvasta Suomen sillasta johtuen. Tästä huolimatta ei Viron ja Suomen kontaktien aktivoitumista voi pitää edes kalpeana kilpailijana Suomessa yhä voimistuvammaksi käyvälle karelianismille.

Virossa oli tohtori Fr. R. Faehlmann koonnut Tartossa vähäisen estofiilien joukon 1838 Õpetatud Eesti Seltsiksi, jonka toiminnan näkyvimpiä tuloksia oli Fr. R. Kreutzwaldin kokoaman Viron kansalliseepoksen, Kalevipoegin, ensimmäisen täydellisen vironkielisen laitoksen ilmestyminen v. 1862.[14] Tämä vuosikymmen toikin tullessaan heräämisliikkeen lopullisen laajenemisen. Sen ideologisen perustan olivat laskeneet Faehlmann ja Kreutzwald, kun taas itse kansan mielipiteen muokkaamisen aloitti vironkielisen lehdistön avulla Johann Voldemar Jannsen (1819—1890). Periaatteinaan Jannsen piti arvostelujen esittämistä maltillisesti, jotta ei jouduttaisi välirikkoon saksalaisen aatelin ja Venäjän hallituspiirien kanssa.[15]

---

[9] *Jääskeläinen,* s. 39; *Vasenius,* s. 346.
[10] *Jääskeläinen,* s. 41—42.
[11] *Aarne Anttila,* Elias Lönnrot. Elämä ja toiminta, I. Helsinki 1931, s. 399—403.
[12] *Irja Harmas,* Koidula ja Snellman. Pari poimintoa suomalais-virolaisten kulttuurisuhteiden historiasta. — Suomalainen Suomi 1961, s. 278.
[13] *Jääskeläinen,* s. 36.
[14] *Friedebert Tuglas,* Viron kirjallisuuden historia. Helsinki 1939, s. 22—27, 30—32.
[15] *M. Ojamaa – A.* ja *T. Varmas,* Viron historia. Porvoo 1944, s. 215—217; *Tuglas* (1939), s. 33—34.

Viron ensimmäiset yleiset laulujuhlat kesällä 1869 olivat se voima, joka toisaalta saattoi kansallisen heräämisen suurten massojen asiaksi ja toisaalta loi peruskiven Suomen ja Viron keskinäisille suhteille. Laulujuhla-aatteen innokkain ajaja oli juuri Jannsen, joka asiaa kehittämään oli perustanut Tarttoon 1865 lauluseura Vanemuisen. Kun konkreettiset suunnitelmat rupesivat edistymään, päätti Jannsen kahden ohjelmistoon valitun suomalaisen laulun lisäksi kutsua juhlille myös Yrjö Koskisen. Tämä oli Jannsenin perheen vanha tuttu, sillä käydessään Virossa tutustumassa kansallisiin oloihin 1864 ja toistamiseen 1867 Koskinen oli tavannut Viron kansallisen liikkeen koko johdon. Koska Koskinen ei nyt kuitenkaan voinut lähteä Tarttoon, hän lähetti sijastaan kaksi ystäväänsä ja aatetoveriansa, maisteri J. R. Aspelinin ja rehtori C. G. Swanin.[16] Illanistujaisissa Jannsenin salongissa suomalaiset vieraat yhdessä isäntänsä ja tämän tyttären Lydia Koidulan kanssa vaihtoivat kuulumisia; ennen kaikkea Koidula osoittautui innokkaaksi Suomen ystäväksi, joka käytti tilaisuutta hyväkseen saadakseen tarkkoja tietoja Suomen kansallisesta liikkeestä. Molemminpuolinen heimoaktiivisuus synnytti myös mielipiteenvaihtoa Suomen ja Viron keskinäisistä suhteista; Aspelin mainitseekin puhutun myös "kansojemme ja kieltemme lähentämisestä".[17] Loonen mukaan on tässä yhteydessä kosketeltu jopa Suomen ja Viron poliittisen liittoutumisen mahdollisuutta tulevaisuudessa.[18] Suomen silta — *Soome sild* — ja sen rakentaminen kahden heimokansan väliseksi yhdyssiteeksi oli päässyt hyvään vauhtiin.[19]

Viron ensimmäisten yleisten laulujuhlien vaikutus 1800-luvun loppupuolen suomalais-virolaisiin heimosuhteisiin oli uraauurtava. Vuoden 1869 juhlista kirjoittivat sekä Aspelin että Swan laajasti Suomen lehdissä ja näitten kirjoitusten avulla levisi Suomeen myönteistä, heimohenkistä Viron-tietoutta. Kirjoituksista saatiin käytännöllisiä tietoja Viron-matkoista ja matkustustavoista, kuultiin, että virolainen talonpoika ei olekaan suomalaista veljeään tyhmempi, vaan tunnettu jurous johtuu lähinnä pitkään vallinneesta maaorjuudesta ja vapaudentunteen puuttumisesta, ja saatiin tietää, että virolaisuudella oli kaksi suurta vaaraa — venäläisyys ja saksalaisuus —, joista ei kuitenkaan voi sanoa, kumpi oli pelottavampi.[20]

Suomalaiskontaktien innostava merkitys oli suuri ennen muuta Koidulalle, Viron isänmaallisen lyriikan huomattavimmalle edustajalle, jonka 1860-luvun lopulla alkanut Suomen-harrastus jatkui aina 1880-luvun alkuvuosiin saakka. Juuri

---

[16] *Seppo Zetterberg*, Suomi ja Viron ensimmäiset yleiset laulujuhlat 1869. — Historiallinen Aikakauskirja 1974, s. 283—287.

[17] Aspelin Aino Kallakselle 27. 12. 1911. Irja Harmaksen kokoelma, SKSK.

[18] *L. Loone*, Soome ja Eesti ühiskonnategelaste poliitilisest suhtlemisest Eesti rahvusliku liikumise päevil (1860. — 1880-ndate aastateni). — Eesti NSV Teaduste Akadeemia toimetised. Ühiskonnateaduste seeria 1959, s. 245—246.

[19] Koidula Kreutzwaldille 1./13. 7. 1869. — Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus, I. Tartu 1910, s. 322—323.

[20] Ks. lähemmin *Zetterberg* (1974), s. 291—294.

Koidula juurrutti käyttöön Suomen silta-käsitteen eli antoi symbolille siivet, kuten LAITINEN osuvasti luonnehtii.[21]

Koidulan kielikuvan sisältönä tuntuu olleen Suomen ja Viron läheneminen jonkinlaisen Suur-Suomen tai Suur-Viron puitteissa. Erityisesti tähän suuntaan näkyy viitteitä Koidulan ja Uuden Suomettaren päätoimittajan Antti Almbergin välisessä, useita vuosia jatkuneessa kirjeenvaihdossa. Näistä kirjeistä käy ilmi Koidulan suunnitelma Yhteis-Suomesta, yhteisisänmaasta, johon lienee sisältynyt ajatuksia valtiollisestakin yhdistymisestä. "Suomi on meille aina kuin laajempi ja suurempi isänmaa mielessä ja sydämessä", kirjoitti runoilijatar Almbergille.[22] Myös Almberg näyttää olleen samoilla linjoilla puhuessaan jo 1870 siitä, miten toivottavasti myös Virossa syntyy kansallistunne "ja että kerran tulee päivä, jolloin Viron ja Suomen kansat yhdistyneenä, itsenäisenä kansakuntana ottavat osaa ihmisyyden suureen kulttuurityöhön".[23]

Käytännössä Koidula kokeili ensi kertaa Suomen sillan kantavuutta vieraillessaan isänsä ja veljensä kanssa Suomessa kesällä 1871. Ravintola Alppilassa pidettyihin juhlapäivällisiin ottivat osaa muiden muassa J. V. Snellman ja Elias Lönnrot, ja Snellmanin tiedetään kehottaneen runoilijatarta entistä uutterammin rakentamaan Suomen siltaa.[24]

Kehotus ei kuitenkaan langennut aivan suopeaan maaperään, sillä Koidula ei näytä 1870-luvulla juurikaan viljelleen henkevöittämäänsä symbolia. Sen sijaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran täyttäessä 50 vuotta 1881 sai Koidulan yhteissuomalaisuusajatus runomuodon hänen juhlivan seuran kunniaksi julkaisemassaan runosikermässä *Soome sild.*[25] Siinä hän voimakkain sanoin puhui suomensukuisten kansojen yhdistämisestä ja eritoten Suomen ja Viron yhteydestä Suomen sillan avulla:

---

[21] Ikivanha Suomen silta-symboli lienee virolaisessa kansanrunoudessa tarkoittanut jäätynyttä Suomenlahden selkää, mutta tutuksi se tuli Kreutzwaldin kokoamassa Kalevipoegissa, jossa se tarkoitti suurta Kalevipoegin kaatamaa tammea, josta pystytettiin silta Suomen ja Viron välille:

Mis sest tammest tehtanekse?
Tüvest tehti tugev silda,
Painutati kena parvi
Kahel haarul üle mere
Üks viis saarelt Viru randa,
Teine haaru Soome randa,
Seep see kuulus Soome silda.

Fr. R. Kreutzwald, Kalevipoeg. Üks ennemuistne jutt kahekümnes laulus. Kuues trükk. Vadstena 1947, VI: 884—890.

1800-luvun loppupuolella käsite esiintyy useilla kirjailijoilla ja 1900-luvun alkupuolella kielikuva alkaa saada myös poliittisempaakin sisältöä. *Kai Laitinen,* Suomen silta. — Kanava 1973, s. 426—427.

[22] *Tuglas* (1939), s. 40.

[23] "— — ja et kord see päew koidab, mil Eesti ja Soome rahvas ühendatud iseseiswa rahwuskonnana võtab osa inimsuse suurest kultuuritööst". Almberg Koidulalle 9. 4. 1870. — Koidula ja Almbergi kirjavahetus. Trükki toimetanud Aug. Anni. Tartu 1925, s. 14.

[24] *Harmas* (1961), s. 279—280; *Kerttu Mustonen-Hukki,* Unohtumaton vierailu Virosta Suomeen. — Uusi Suomi 11. 7. 1971.

[25] *Lydia Koidula,* Luuletused. Tekstikriitiline väljaanne, koostunud E. Aaver. Tallinn. 1969, s. 416—421.

"Sillan yhdistetyt päät / liittävät *yhteen* isänmaat,
totuuden temppeliksi pyhitetyt . . . / Näky, milloin muutut todeksi?[26]
— — —
Suomi, Suomi, et sinä katoa / mielestä etkä sydämestä!
Sulle hellimmän osan / jätin sieluni kaipauksista!
Kasva, vartu heimomaa! / Solmitut meillä sydämet!
Herra itse antaa palkaksi, / että yhteen käyvät tiemme!"[27]

Koidulan spesifisesti Suomeen kohdistama kaipuu sai selvän, joskin yleisluonteisen vastineensa Suomen puolelta Arvid Genetzin runossa *Väinölän lapset* (1882). Siinä tekijä katsoo suomalaisten kansojen joutuneen hajalle ja eksyksiin toisistaan:

"Vaan kaikki Väinölän lapset / jo eksyi toisistaan,
Kuin tuulispäässä hapset / ne kaikk' ovat hajallaan.
Ei Aunus, Vepsä tunne, / kust' eestein kulkee tie,
Ei Karjala tiedä, kunne / jo Kainuu häipynyt lie."

Mutta tätä synkkää tulevaisuudenkuvaa nousee kirkastamaan valoisa, yhdistävään siltaan pohjautuva näkemys:

— — —
"Vois sullekin koittaa aamu, / sä kansani onnetoin;
Ei viel' ois aikas ilta, / jos heimoushenkeä ois,
Vaan syntyä voisi silta, / mi kansani yhteen tois."[28]

Toisen huomattavan virolaisen, heräämisen jyrkemmän, saksalaisvastaisen siiven johtajan Carl Robert Jakobsonin (1841—1882) kiinnostus Suomea kohtaan alkoi niin ikään 1860-luvun loppupuolella. Heimotunteen ohella lienee lähentävänä tekijänä ollut myös Jakobsonin saksalaisviha ja venäläissympatia. Hänen mielestään saksalaisten ja virolaisten suhteet olivat analogisia suomalaisten ja Suomen ruotsalaisten suhteiden kanssa.[29] Näin ollen Suomella oli tärkeä merkitys Jakobsonille hänen ideologisen taistelunsa esikuvamaana, jollaiseksi myös Viro kehittyisi, jos hänen aatesuuntansa pääsisi voitolle.

Jakobson näki jo varhain tärkeäksi henkisen lähenemisen Suomeen. Eesti Postimees-lehdessä hän kirjoitti vuonna 1866 (nro 42):

"Suomalaiset ja virolaiset olkoot vastaisuudessa henkisessä työssä yksi kansa. Me voimme heidän ja he voivat meidän kirjojamme ilman suurempia muutoksia käyttää hyväksi, ja ensimmäisenä velvollisuutenamme on nyt sulautua henkisesti yhä enemmän heihin. Ainoastaan siten me voimme vastaisuudessa pysyä isäntinämme ja varoa, ettemme joudu emmekä jää muiden torppareiksi."[30]

Tämä kirjoitus näyttää jääneen moneksi vuodeksi Jakobsonin viimeiseksi, joka koski Suomen ja Viron kulturellista lähenemistä. Syynä oli, että hän pelkäsi saksalaisten käyttävän sitä hyväkseen antamalla venäläisille aihetta epäluuloihin virolaisten poliittisesta tarkoitusperästä, ja tällä tavalla saksalaiset hyötyisivät siitä tavoitellessaan omia etujaan. "Saksalaisten poliittinen järjestelmä on hyvin laaja ja

---

[26] *Laitinen,* s. 425.
[27] *Tuglas* (1939), s. 41.
[28] *Arvi Jännes,* Muistoja ja toiveita. 2. lisätty painos. Helsinki 1918, s. 28—29.
[29] *Hans Kruus,* Jakobson ja Suomi. — Jäämereltä Emajoen rannoille. Helsinki 1940, s. 186—187.
[30] *Sama,* s. 185.

hieno. Joskus heille on hyötyä virolaisten ja suomalaisten keskinäisestä ystävyydestä", kirjoitti Jakobson Koidulalle.[31]

Pietarissa sensorina toimiva, Baltian saksalaiseen aateliin kuuluva tohtori Georg Schultz(-Bertram) oli lukenut mm. tämän Jakobsonin Pietarista Viroon lähettämän kirjeen ja — kaiketi juuri hyödyttääkseen baltteja suomalais-virolaisia suhteita vahingoittamalla — tulkinnut sen sisällön venäläisille viranomaisille väittäen, että siinä oli puhuttu "vastaisesta Viron valtiosta" (tulewasest Eesti riigist), jossa kaiketi suomalaisillakin olisi osuutensa. "Sen vuoksi ei nyt olekaan hyvä puhua kovin paljon suomalaisista sukulaisista, sillä aina kun niin teemme, annamme saksalaisille uuden taisteluvälineen".[32]

Tämä ei kuitenkaan estänyt Jakobsonia tekemästä kahta matkaa — 1871 ja 1876 — suuresti ihailemaansa Suomeen, jossa maan vapaa, vauras ja valistunut talonpoika tuli hänelle eläväksi esimerkiksi. "Täällä elää tosi-isänmaallinen henki, täällä elää todella onnellinen kansa, ei ainoastaan henkisesti, vaan myös ruumiillisesti", luonnehti Jakobson Suomen oloja toukokuussa 1871.[33]

Tämä Jakobsonin varsin varovainenkin Suomen harrastus piti kuitenkin vastustajien aseet terävinä koko 1870-luvun. Kiivas hyökkäys tapahtui 1881, jolloin Jakobson oli viemässä Aleksanteri III:lle virolaisten laajaa kansallista ohjelmanjulistusta, jolla pyrittiin vaikuttamaan suoraan tsaariin ohi Baltian saksalaisen aatelin. Muistion jättäminen nostatti kuitenkin Liivinmaan ritarikunnan voimakkaaseen vastarintaan ja kävi todella niin kuin Jakobson jo vuosia aiemmin oli pelännyt: saksalainen aateli käytti hyväkseen suomalais-virolaisia suhteita halventaakseen Viron kansallista liikettä Venäjän hallituksen silmissä. Salaisessa kirjeessään heinäkuussa 1881 Liivinmaan ritarikunnan hallitseva maaneuvos uskotteli Liivinmaan venäläiselle kuvernöörille, että virolaisten kansallisen propagandan, "kansallisuushumpuukin", päämäränä on virolaisten ja suomalaisten yhtyminen yhdeksi kansallisuudeksi yhteisen valtioliittoajatuksen merkeissä.

Tämän jyrkän syytöksensä tueksi maaneuvos esitti kuvernöörille virolaisten lähetystön keisarille jättämästä memorandumista kohdan, jossa toivottiin, että kolme Itämeren kuvernementtiä jaettaisiin kansatieteellisten rajojensa perusteella kahteen osaan: pohjoiseen osaan tulisivat virolaiset ja eteläiseen lättiläiset enemmistökansaksi. Tältä pohjalta ritarikunta tekikin terävät johtopäätöksensä ja ilmoitti vastineessaan: "Maataloudelliset ja kirjallisuusseurat pyytävät valtion uudelleen jakamista! Tämä on tarpeeksi luonteenomaista; tämä on ensimmäinen

---

[31] *Sama*, s. 185.

[32] Jakobson Koidulalle 22. 2./6. 3. 1870. — C. R. Jakobsoni kirjad Koidulale (1869—1870). — Eesti Kirjandus 1911. Tartu 1911, s. 375. *Loone* (1959, s. 245) on tulkinnut Jakobsonin kirjeessään mainitseman Shultzin esittämän syytöksen "tulewasest Eesti riigist" liian vapaasti sanoessaan Schultzin syyttäneen Jakobsonia "kavatsuses koos soomlastega Suur-Soome riiki asutada ning Venemaast lahku lüüa".

[33] *Kruus* (1940), s. 187—190; *Emil Vesterinen*, C. R. Jakobson. Eestin kansallisuusliikkeen johtomiehiä. Porvoo 192 [6?], s. 65—71; *L. Loone*, Jooni Eesti ja Soome rahvusliku liikumise tegelaste poliitilisest suhtlemisest 1870. aastate lõpul ja 1880. aastate algul. — Eesti NSV ajaloo küsimusi, VI. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised, vihik 258. Tartu 1970, s. 249—251.

yritys virolaisten unelmain toteuttamiseksi, heidän liittoutumisekseen suomalaisten sukuveljiensä kanssa virolaisen valtion rakentamiseksi".[34]

Edellä esitetyn nojalla onkin siis huomattava, että ajatus Suomen ja Viron liitosta on mainituissa yhteyksissä pantu Jakobsonin suuhun Baltian saksalaisten toimesta hänen kompromettoimisekseen. Tähän viittaa myös balttien Jakobsonin kuoleman jälkeen lehdistössään julkaisema "muistokirjoitus", jossa Jakobsonia edelleen syytettiin Suur-Viron luomista tarkoittavista suunnitelmista.

Niinpä esimerkiksi Zeitung für Stadt und Land (69/1882) ivasi, kuinka Jakobson oli koettanut tehdä "Viron talonpojista kansallista Viron kansaa, sulattaa Viron kansallista kansaa yhteen Suomen kansan kanssa, etsiä myös näiden kansojen sukulaiskansoja aina Moskovan kaupungin porteilta ja Uralin vuorilta asti ja liittää ne yhteen, niin että kokonaisuudessaan Pohjois-Venäjä Volgasta Vienanmereen ja Uralista Suomenlahteen olisi kuuluva Suomen suvulle".[35]

Virolaisten kansallisten pyrkimysten pahimmat vastustajat, Baltian saksalaiset, olivat siis jo viimeistään 1880-luvun alussa näkevinään sellaista, mikä välähti kansallisen heräämisen elähdyttämien virolaisten mieleen varsinaisesti vasta seuraavina vuosikymmeninä, nimittäin Viron itsenäistymisen ja sen liittoutumisen Suomen kanssa.

1800-luvun lopun suomalais-virolaisten suhteiden kulmakivinä pysyivät edelleen Viron yleiset laulujuhlat, joista seuraavat — toiset — pidettiin Tartossa 1879. Mukana oli suomalaisista edelleenkin C. G. Swan ja hänen seuranaan tohtori A. A. Granfelt, ja seuraavilla jo seitsemän suomalaista. Saatujen vaikutteiden ansiosta järjestettiin Suomessa, Jyväskylässä, 1884 ensimmäiset yleiset laulujuhlat, joilla oli myös virolaisia mukana.[36]

Suomalais-virolaisissa suhteissa alkoi 1880-luvulla näkyä myös jäsentyneitä muotoja. Maaliskuussa 1881 joukko suomalaisia Viron-kävijöitä kokoontui C. G. Swanin johdolla perustamaan uutta seuraa Viron kielen ja olojen tuntemuksen kehittämiseksi ja keinojen keksimiseksi Suomen ja Viron kansojen lähentämiseksi toisiinsa. Seuran väliaikaiseksi nimeksi otettiin *Vironkielen ystävät,* mutta vahvistettuja sääntöjä tai toimintamuotoja ei vielä lyöty lukkoon. Uutta vauhtia seura sai, kun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran 50-vuotisjuhlia vietettiin kesällä 1881. Heinäkuun 1. päivänä pidettiin näet Alppilassa suomalais-virolainen juhlakokous, jossa kehiteltiin maiden välisen sekä poliittisen että taloudellisen yhteistyön lisäämistä.[37]

---

[34] *Kruus* (1940), s. 191; *Vesterinen,* s. 91.

[35] *Friedebert Tuglas,* Eesti Kirjameeste Selts. Tegevusolud, tegelased, tegevus. Tartu 1932, s. 139—140. Ks. myös asiaa koskevaa kirjetietoa (M. J. Eisen Antti Lönnbohmille) *Anja Pihlajaniemi,* Matkalla Eurooppaan. Noor-Eestin ydinryhmän Suomen-suhteiden synty ja kehitys ennen vuotta 1914. Lisensiaattityön viimeistelemätön käsikirjoitus, 1975, s. 18.

[36] *A. A. Granfelt,* Suomen silta. — Suomalainen Suomi 1917, s. 119; *Irja Harmas,* Suomalaiset estofiilit ennen Eestin itsenäistymistä. Helsinki 1935 (käsikirjoitus), s. 142—143.

[37] *Granfelt,* s. 121—124; *Loone* (1970), s. 280—282; *M. J. Eisen,* Isiklikke mälestusi soome-eesti kultuurilistest kokkupuutumistest 50 aasta eest ja neile järgneval ajal. — Eesti Kirjandus 1931. Tartu 1931, s. 173—176.

Vielä ei tosin päästy selville vesille — ei nimestä eikä ohjelmastakaan. Nimiehdotusta Suomen-Viron seura pidettiin poliittisesti liian vaarallisena, ja toisaalta sen toimintaan haluttiin ottaa mukaan myös mm. unkarilaiset. Vasta lokakuussa 1882 *Suomen Heimokansojen Seuraksi* epävirallisesti muuntunutta seuraa alettiin jälleen virvoittaa ja vihdoin marraskuussa hyväksyttiin sen säännöt ja nimi, joka olikin jo aikaisemmin otettu epävirallisesti käyttöön. Uuden seuran esimieheksi valittiin J. R. Aspelin.

Tämän verkkaan ja kivulloisesti muotoutuneen seuran toiminta loppui kuitenkin vähemmän hitaasti. Vuoden 1883 vuosikokous jäi näet sen viimeiseksi, sillä kilpailijaksi kohonnut Otto Donnerin perustama Suomalais-Ugrilainen Seura alkoi vetää heimoasiain harrastajia enemmän puoleensa ja näin itse asiassa kuihdutti koko Suomen Heimokansojen Seuran.[38]

Vaikka 1880-luvun alusta lähtien suomalais-virolaiset suhteet joutuivatkin Baltian venäläistämisen takia entistä suuremmin viranomaisten epäilyksen alaiseksi, pyrittiin niitä siitä huolimatta ylläpitämään. Viron vuosien 1894, 1896 ja 1910 laulujuhlat toivat edelleen maahan suomalaisia heimoaktivisteja, virolaisia opiskelijoita osallistui kesäisin Helsingin yliopiston järjestämille lomakursseille, heitä opiskeli maamme yliopistossa ja muissa korkeammissa oppilaitoksissa, kuten Mustialan opistossa[39], kirjallisuus- ja teatterikontaktit vahvistuivat ja niin edelleen.[40] Yhtenä lukuisista Suomesta oppia hakevista saapui jo 1890-luvun alussa maahamme tõnissonilaisiin liberaaleihin lukeutunut Viron myöhempi Helsingin-lähettiläs Oskar Kallas, joka julkaisi Helsingin yliopistossa väitöskirjansa 1901. Hänen suositustensa ja rohkaisujensa saattelemana sakeni myöhemmin tulijoiden virta.

Hiljakseen tihenevä virolaisten saapuminen ajoi myös perustamaan oman järjestön. Keisarillinen senaatti hyväksyi helmikuussa 1903 *Helsingin Virolaisen Hyväntekeväisyysseuran* (Helsingi Eesti Heategev Selts) säännöt yhdistämään "kaupungissa asuvia sekä nais- että miespuolisia virolaisia ja edistämään jäsentensä sivistysharrastuksia ja seurustelua".[41] Tämän viattomalta vaikuttavan kuoren alla alkoi kuitenkin sykkiä voimakkaasti poliittinen sydän.

Aivan uuden käänteen nimen omaan Virosta Suomeen suuntautuneet kontaktit saivat Venäjän vuoden 1905 vallankumouksen seurauksena. Se alkoi ajaa tänne turvapaikkaa etsimään niin virolaisia kirjallisen älymystön kuin politiikankin näkyviä edustajia. Jo muutamaa vuotta aikaisemmin olivat eräät viroiaiset kirjailijat, jotka varsinaisesti 1905 järjestäytyivät eurooppalaisia esikuvia tavoittelevaksi

---

[38] *Granfelt,* s. 124—135; *Loone* (1970), s. 282.

[39] Ks. esim. *Ilmar Talve,* Eestlasi Soome põllutöökoolides enne I maailmasõda. — Tulimuld 1956, s. 161—164. Huomattavin Mustialan kasvateista oli siellä 1896—1898 opiskellut Jaan Raamot (*Sama,* s. 162), josta myöhemmin tuli Viron edustaja Venäjän duumassa ja maaliskuun vallankumouksen jälkeen Suomen asiain komissaarin apulainen. *Mari Raamot,* Minu mälestused, I ja II osa. S. l. 1962, s. 155.

[40] Esim. *Kerttu Mustonen-Hukki,* Sata vuotta virolaista teatteria ja suomalais-virolaisia teatterisuhteita. — Yhteishyvä 9. 9. 1970; Juhan Kõpp. Eesti Üliõpilaste Seltsi ajalugu I, 1870—1905. Uppsala 1953, s. 177.

[41] Helsingin Virolaisen Hyväntekeväisyysseuran säännöt. Helsinki 1904; *Hella Wuolijoki,* Yliopistovuodet Helsingissä, 1904—1908. Juhani Tervapään yksinpuheluja aikojen draamassa, II osa. Helsinki 1945, s. 145.

Noor-Eestin ryhmäksi, alkaneet kiinnostua Suomesta. Ensimmäisenä heistä saapui kymnaasilainen Gustav Suits Suomeen 1901 ja sen jälkeen uudelleen tihein välein, kunnes hän 1905 kirjoittautui Helsingin yliopistoon. Sieltä tämä alun perin tõnissonilaiseen Postimees-lehden piiriin kuulunut runoilija valmistui filosofian kandidaatiksi 1910. Tämän jälkeen Suits jäi Suomeen kirjastovirkailijaksi ja opettajaksi aina vuoteen 1918 saakka.[42]

Kesällä 1903 lähti ensimmäiselle Suomen-matkalleen Noor-Eestin ryhmästä ennen pitkää irtautuva ja sosialismiin kääntyvä Hella Murrik(Wuolijoki). Koska hänellä oli läheiset yhteydet Viron liberalismin johtajaan Jaan Tõnissoniin ja tämän julkaisemaan Postimees-lehteen sekä Tõnissonin puoluetoveriin Oskar Kallakseen, tuli hänestä tärkeä linkki suomalaisten ja virolaisten poliitikkojen ja kulttuurihenkilöiden välille. Lisäksi Wuolijoki ryhtyi aluksi toimimaan Postimees-lehden Suomen-kirjeenvaihtajana.[43]

Syksyllä 1905 Suomeen saapui Villem Grünthal(-Ridala), Helsingin yliopiston myöhempi viron kielen lehtori, ja vuoden lopulla niin ikään Noor-Eestin ydinryhmään kuuluva Johannes Aavik ja vihdoin syksyllä 1906 reaktiota pakoon myös Friedebert Tuglas. Näin koko Noor-Eestin johtoryhmä oli Suomessa.[44]

Venäjän vuoden 1905 vallankumous muutti Suomen sillan perinteisestä heimosillasta, johon kuului lähinnä Suomen ihailu ja kulttuuri-impulssien saaminen Suomesta, poliittiseksi. Pitkin syksyä ja vuoden lopulla kiihtyneet levottomuudet, jotka viimein johtivat Venäjän rankaisuretkikuntien saapumiseen, ajoivat Suomeen-tulijoiden määrän — ja miksei laadunkin — siihen astiseen huippuunsa. Nyt eivät enää tulleet Suomen ihailijat ja kirjallisen innoituksen etsijät, vaan poliittiset pakolaiset, joille Suomesta tuli joko pysyvämpi olosija tai lyhytaikainen etappi, josta sitten siirryttiin edelleen länteen, lähinnä Sveitsiin.

Näiden tulijoiden joukossa oli radikaalien intellektuellien äänenkannattajana tunnetun Teataja-lehden toimittaja Konstantin Päts, joka siirtyi Sveitsistä Suomeen syksyllä 1906 ja asettui asumaan Helsingin lähistölle. Ollakseen paremmin yhteydessä Pietarin suureen virolaissiirtokuntaan hän siirtyi Karjalan kannakselle Ollilaan huhtikuussa 1908 ja sieltä syksyllä 1909 takaisin Viroon, jossa joutui pian pidätetyksi ja vangituksi Krestyn vankilaan (1910—1911).[45]

Näkyvä tulija oli myös vuoden 1906 alussa Viipurin ja Helsingin kautta Saksaan ja Sveitsiin matkannut Viron sosiaalidemokraattien johtaja Mihkel Martna. Vielä samana kesänä hän palasi Suomeen takaisin tuoden Karl Wiikin nenään niin kauan kaihottua "Venäjän vallankumouksen tuoksua", ja viipyi täällä lyhyitä väliaikoja lukuun ottamatta tammikuuhun 1908 saakka, jolloin siirtyi Sveitsiin. Suo-

---

[42] *Ilmar Talve,* Noor Gustav Suits Soomes 1901—1911. Kultuuriajaloolisi äärjooni. — Tulimuld 1953, s. 339—345. Ks. lähemmin *Aino Thauvón-Suits,* Gustav Suitsu noorus kirjade, luuletuste ja mälestuste põhjal. Lund 1964.

[43] *Pihlajaniemi,* s. 62.

[44] *Sama,* passim.

[45] "Suomen Kuvalehti haastattelee Viron riigivanemaa Konstantin Pätsiä". — Suomen Kuvalehti 9/1934, s. 264—265; Eesti vabariigi president Konstantin Päts. Tallinn 1938, s. 24—26; *Märt Raud,* Kaks suurt. Jaan Tõnisson, Konstantin Päts ja nende ajastu. Toronto 1953, s. 79—80; *J. Sitska,* Soome idüll. — K. Päts. Tema elu ja töö. Kaasaeglaste mälestusi. Tallinn 1934, s. 121—127.

messa Martna tutustui Wiikin ohella myös mm. O. W. Kuusiseen, Edvard Gyllingiin ja Yrjö Sirolaan.[46]

Suomessa-oloaikansa Martna käytti ahkeraan kirjoittamiseen. Täällä hän kirjoitti salanimellä Viron vuoden 1905 vallankumousta käsittelevän teoksen *Punased aastad Eestis*[47], joka ilmestyi myös suomeksi[48], sekä laajan teoksen *Soome*[49], jossa hän yhdessä suomalaisten ystäviensä kanssa tutustutti virolaiset Suomen historiaan, politiikkaan ja kulttuurielämään. Kun Martna lisäksi julkaisi vielä salanimellä suomenkielisen katsauksen Baltian venäläistämiseen[50] ja toimitti Suomesta pois siirryttyään mm. Karl Liebknechtin Russisches Bulletinin Suomen-osastoa, ei hänen merkitystään Suomen ja Viron poliittisten olojen tarkkailijana ja tuntijana voi väheksyä.[51]

Martnan ohella muita huomattavia Suomeen paenneita virolaisia sosialisteja olivat Karl ja Gotlieb Ast[52], myöhempi riigivanem, moninkertainen ministeri ja parlamentaarikko Otto Strandman sekä sanomalehtimies ja kirjailija Eduard Vilde. Täältä löysi turvapaikan myös pätsiläisiin radikaaleihin, myöhemmin agraareihin lukeutuva ja niin ikään myöhempi riigivanem Jaan Teemant.[53]

Tihenevien virolaispiirien kokoontumisten keskuksena oli entistä enemmän poliittista merkitystä saanut Helsingin Virolainen Hyväntekeväisyysseura, jossa nimen omaan Martna organisoi esitelmä- ja väittelyiltoja.[54] Silloisen Hella Murrikin mukaan seura "edusti koko vallankumouksellisen Viron kaikkia vivahteita".[55]

Hyväntekeväisyysseura sai kuitenkin pian rinnalleen lokakuussa 1906 perustetun *Suomalais-Virolaisen Liiton,* jota olivat muodostamassa heimohengen elähdyttämät suomalaiset ja virolaiset ylioppilaat ja yliopistonopettajat. Perustamiskokouksen avannut lämmin estofiili professori Kaarle Krohn valittiin uuden liiton puheenjohtajaksi, jona hän toimikin aina vuoteen 1911 saakka. Johtokunnan muiksi jäseniksi tulivat ylioppilaat Hella Murrik(Wuolijoki), Gustav Suits, Villem Grünthal(-Ridala), Harry Streng, Jalo Kalima ja Arvi Kemiläinen. Liiton perustajiin kuuluivat edelleen mm. O. W. Louhivuori, E. A. Saarimaa, Yrjö Koskelainen, V. A. Koskenniemi ja Lauri Kettunen. Jotta liitto saisi toimia rauhassa venäläiseltä

---

[46] *Nigol Andresen – Adalbert J. Toom,* Mihkel Martna. Eluloolisi jooni. — Mihkel Martna 1860—1934. Tallinn 1935, s. 76—80; *Karl H. Wiik,* Martna ja Soome. — Sama, s. 163—167; *K. H. Wiik,* "Martna ja Suomi". — Kansan Lehti 22. 12. 1934; "Mihkel Martna ja Viron itsenäisyys". Suomen Sosialidemokraatti 24. 5. 1944; "Kes on meie asutava kogu kandidaadid?". Sotsialdemokraat 1./14. 11. 1917.

[47] *M. Jürisson,* Punased aastad Eestis, 1905—1906. St. Petersburg 1907.

[48] *Mihkel Martna,* Punaset vuodet Virossa. Helsinki 1908.

[49] *M. Martna,* Soome (Suomi). Kirjeldused Soome oludest. [Tallinn 1909].

[50] *Maanpakolainen,* Itämerenmaakuntien venäläistäminen. Helsinki 1908.

[51] Tietoja Viron vallankumouksesta tarjosi myös mm. *Ernst von Ramm* teoksellaan Aus Esthlands rothen Tagen. Helsingfors 1906. Helsinki olikin varsin suosittu kielletyn poliittisen kirjallisuuden painopaikka, josta sitä salakuljetettiin mm. Baltiaan.

[52] *Karl Ast-Rumor,* Aegade sadestus. Olusid, iseloomustusi, hinnanguid. II punane ja must. Lund 1965, s. 274—278.

[53] Ks. tästä esim. *Toivo Uelo Raun,* The Revolution of 1905 and the movement for Estonian national autonomy, 1896—1907. Princeton University, 1969 (Diss.), s. 205, 247—248.

[54] *Talve* (1953), s. 346; *Lauri Kettunen,* Tieteen matkamiehenä. Kaksitoista ensimmäistä retkeä 1907—1918. Porvoo 1945, s. 69—70; Suomen santarmihallituksen päällikkö kenraalikuvernöörille 29. 10. 1909. KKK, I jaosto 26-B-8/1912, VA.

[55] *Wuolijoki* (1945), s. 145.

urkinnalta otettiin siihen sääntöjen mukaan vain akateemisia kansalaisia, "akateemisuus" kun hälventäisi sensuurin epäluuloja. Liiton tehtävänä oli vahvistaa heimoustunnetta, tutustuttaa suomalaisia ja virolaisia toistensa oloihin ja harrastuksiin ja järjestää kokouksia ja iltamia. Liitto hankki myös Suomesta virolaisille kesänviettopaikkoja ja kehotti suomalaisia matkustamaan Viroon. Suomalais-Virolaisen Liiton ansiosta myös Ylioppilasvoimistelijat (1909) ja Ylioppilaskunnan Laulajat (1911) tekivät matkan Viroon. Kesällä 1909 järjestettiin Helsingissä myös Viron kulttuuriviikko.[56]

Tärkeä tehtävä Liitolla oli myös Suomen yleisen mielipiteen muokkaamisessa virolaisuudelle suopeaksi. Vallitseva mielipide koko ajanjaksona ennen ensimmäistä maailmansotaa oli näet perin nurja sekä virolaisuudelle — "Huligaanijoukkoa koko virolaiset" — että ajatukselle Suomen ja Viron henkisestä lähenemisestä. "Joka tapauksessa on meidän yleisen mielipiteemme arvostelu Viron kansasta meille häpeäksi", kirjoitti innokas estofiili Lauri Kettunen, "jollemme sanoisi — tietämättömyyttämme silmällä pitäen — meidän sivistystasoamme alentavaa". Siksi olisikin päästävä irti mm. siitä negatiivisesta yleistyksestä, joka piti virolaisia pelkästään sortoajan poliiseina ja urkkijoina.[57]

Venäläiset viranomaiset, jotka erityisen tarkkaan seurasivat suomalaisten ja virolaisten orastavaa yhteistoimintaa[58], ounastelivat Suomalais-Virolaisen Liitonkin toiminnassa separatismia. Vielä pahempi oli kuitenkin tilanne Virossa, jossa Liitosta ei saanut lainkaan kirjoittaa lehdissä. Sikäläiset lehtimiehet valittivatkin, "että kauhean kalliiksi vaan käy meille tuo korkea-arvoinen akateeminen Suomalais-Virolainen Liitto"; viranomaiset näet jakelivat sakkoja ja vankeutta Liittoa käsittelevistä kirjoituksista. Esivalta lakkauttikin Liiton jo 1911, mutta vielä huhtikuussa 1917 sitä koetettiin, joskin turhaan, herättää henkiin.[59]

Uusi tulokas heimokansallisten seurojen alalla oli opettaja August Nigolin 1913 perustama *Helsingin Virolainen Sivistysseura,* Helsingi Eesti Haridusselts, jonka tehtävänä oli lähinnä huolehtia tuolloin Helsingissä asuvan noin 700—800 virolaisen sivistysharrastuksista. Seuralla oli mm. oma kirjasto, ja se järjesti viron ope-

---

[56] Suomalais-Virolaisen Liiton säännöt. Helsinki 1906; *Harmas* (1935), s. 167—169; 181—186; *Pihlajaniemi,* s. 85—89; *Esmo Ridala,* Helsingi eestlaste keskusena käesoleval sajandil. [Käsikirj. 1970], s. 2; *Martti Haavio,* Nuoruusvuodet. Kronikka vuosilta 1906—1924. Porvoo 1972, s. 344—345. Kommentoidessaan Liiton perustamista Helsingin Sanomat puhui (26. 10. 1906) pitempäänkin heimohengestä, "luonnollisesta siteestä suomalaisten ja virolaisten välillä". Tähän tarttui Nya Pressen (28. 10.) ja totesi tällaisella puheella revittävän vanhaa Ruotsin ja Suomen kulttuurisiltaa. Helsingin Sanomat katsoi puolestaan kuitenkin (1. 11.), että ei suinkaan ollut kysymys "vanhan länsimaihin johtavan kulttuurisillan" hylkäämisestä, vaan että "pienet veljeskansat koettavat henkisillä siteillä kiinnittyä toisiinsa — — säilyäkseen sellaisinaan ympäröivään voimakkaampaan kansallisuuteen sulautumatta". Ks. lähemmin *Pihlajaniemi,* s. 86—89; *Haavio,* s. 345.

[57] Lauri Kettusen kirje Tartosta 12. 4. 1910. Kettusen kokoelma, SKSK; *Väinö Voionmaa,* Suomen uusi asema. Maantieteellisiä ja historiallisia peruspiirteitä. Porvoo 1919, s. 421—422. Esimerkkeinä suurelle yleisölle tarkoitetusta positiivisesta Viron-tietoudesta mainittakoon *Hilma Räsäsen* laajahko teos Suomenlahden takaa. Piirteitä Viron entisyydestä ja nykyisyydestä. Kansanvalistusseuran toimituksia 155. Helsinki 1910 sekä *Lauri Kettusen* esitelmään pohjautuva artikkeli Vaikutelmia Virosta. — Virittäjä 1/1909, s. 1—8.

[58] Runsaasti materiaalia sekä mainittujen yhteisöjen toimista että yleensäkin mitä erilaisimmista suomalais-virolaisista kontakteista sisältävät KKK:n I jaoston aktit XX 7/1907; 26-B-8/1912 ja 26-B-3/1914.

[59] *Harmas* (1935), s. 185—186.

tusta virolaisille lapsille ja pyrki myös perustamaan Helsinkiin virolaisen koulun. Seuran merkitys retkeilyyn yli Suomenlahden oli myös suuri. Niinpä esimerkiksi keväällä 1914 saapui Virosta Suomeen yhdellä kertaa neljällä laivalla n. 1 500 henkeä.[60]

Ensimmäisen maailmansodan puhkeaminen löi leimansa myös Helsingin virolaissiirtokuntaan, jonka jäsenmäärä karttui arviolta 3 000 hengen seutuville. Sen sijaan virolaisten taholta herännyt ajatus useiden kymmenien tuhansien pakolaisten siirtymisestä Suomeen raukesi edellytysten puuttuessa.[61]

Jos kohta voimmekin sanoa, että ensimmäiseen maailmansotaan mennessä heimoromanttisesta poliittiseksi muotoutunut Suomen silta välitti suhteellisen paljon liikennettä, on kuitenkin muistettava, että tuo liikenne oli verraten yksisuuntaista. Kielentutkijoita lukuun ottamatta kävivät näet suomalaiset Virossa varsin harvoin, Viroon ei syntynyt heimoseuroja, Viro ei ollut suomalaisille mikään poliittinen turvapaikka tai eräänlainen tulevaisuuden maa, kuten Suomi virolaisille, ja yleensäkin Suomessa tiedot Viron oloista olivat varsin vaatimattomia. Heimoustunne olikin Virossa, kuten Lauri Kettunen omia kokemuksiaan tilittäen totesi, "jo itse rahvaassa verrattomasti suurempi kuin mitä virolainen meidän parissamme konsanaan saisi tuntea".[62]

Toisaalta on kuitenkin muistettava, että virolaisten suuri kiinnostus Suomesta oli osittain poliittisen pakon synnyttämää ja että Suomea alettiin, sen tarjotessa pakopaikkaa niin kirjailijoille kuin poliitikoillekin, katsoa liian ihannoivassa valossa. Virossa olivat vallalla "liioitellun kauniit", runouden muovailemat käsitykset Suomesta ja sen oloista. "Asioitamme ideaalistetaan ylenmäärin, voisipa sanoa enemmän kuin tarpeellista".[63]

Näistä varauksista huolimatta ei voi väheksyä sen seikan merkitystä, että Viron seuraavien vuosien ja osin koko itsenäisyydenkin ajan poliittinen ja kultturellinen johto oli saanut jo varhain omakohtaisesti tutustua Suomeen ja kokea sen poliittisen turvapaikan tarjoajana, "vapauden maana".

---

[60] *Ridala* (1970), s. 2; Helsingin poliisimestari Uudenmaan kuvernöörille 12. 6. 1914; Suomen santarmihallituksen päällikkö kenraalikuvernöörille 3. 6. 1914. KKK I jaosto 26-B-3/1914.

[61] *Ridala* (1970), s. 2.

[62] *Kettunen* (1909), s. 7.

[63] *Sama*, s. 7.

II Suomi Viron itsenäistymisvaiheen politiikassa

1. Autonomisen Viron synty

Virossa alkoi Venäjästä irtautuminen, tai ainakin keskinäisten suhteiden järjestäminen uudelle pohjalle, tulla ajankohtaiseksi Venäjän jouduttua ensimmäisessä maailmansodassa suuriin vaikeuksiin ja valtakunnan luisuessa yhä syvempään sisäiseen kaaokseen. Maaliskuussa 1917 tapahtuneessa vallankumouksessa tsaari luopui kruunustaan ja valta siirtyi ruhtinas Georgi Jevgenevitš Lvovin johtamalle Venäjän väliaikaiselle hallitukselle.[1]

Sen ensimmäisiä toimenpiteitä oli kuvernöörinvirkojen lakkauttaminen ja uusien kuvernementinkomissaarien nimittäminen. Tällaiseksi Venäjän väliaikaisen hallituksen edustajaksi Viroon nimitettiin 6./19. maaliskuuta Tallinnan kaupunginjohtaja Jaan Poska[2]. Vallankumouksen herätettyä piilossa olleet poliittiset voimat, kokoontuivat Tarttoon 11./24. maaliskuuta Viron maakuntien edustajat koko maata käsittävään neuvotteluun suunnittelemaan Viron tulevaa itsehallintoa. Tässä kokouksessa päätettiin ehdottaa Venäjän muuttamista federatiiviseksi valtioksi, jonka puitteissa Viro saisi autonomian. Tämä väliaikaisen hallituksen voimakkaasti ajamaa "yhden ja jakamattoman Venäjän" -periaatetta vastaan oleva pyyntö sai kuitenkin loppujen lopuksi — Pietarin virolaisten massiivisen mielenosoituskulkueen ja viisijäsenisen virolaiskomission sitkeiden neuvottelujen tuloksena — suotuisan ratkaisun. Maaliskuun 30./ huhtikuun 12. päivänä 1917 Venäjän väliaikainen hallitus näet hyväksyi lain Viron väliaikaisesta itsehallinnosta[3], jonka mukaan siihen saakka hajanainen virolaisten asuma-alue, joka käsitti

---

[1] Maaliskuun vallankumouksen vaikutuksista Venäjän vähemmistökansoihin ks. lähemmin *Georg von Rauch,* Russland, staatliche Einheit und nationale Vielfalt. Föderalistische Kräfte und Ideen in der russischen Geschichte. München 1953, s. 189—204. — Virossa, samoin kuin Venäjälläkin, oli 1./14. 2. 1918 saakka käytössä juliaaninen kalenteri, joka oli 13 päivää jäljessä länsimaissa käytössä olevasta gregoriaanisesta ajanlaskusta. Ellei toisin mainita, tarkoitetaan gregoriaanista ajanlaskua (ul.).

[2] Jaan Poska (1866—1920) oli 1913 valittu Tallinnan kaupunginjohtajaksi. Viron itsenäistyttyä Poskan tehtäväksi tuli saattaa alulle maan ulkopolitiikan hoitaminen. Viron väliaikaisessa hallituksessa hän oli ulkoministerinä ja johti Viron Pariisissa toimivaa rauhankonferenssivaltuuskuntaa samaten kuin Virolle edullisesti päättyneitä Tarton rauhanneuvotteluja Neuvosto-Venäjän kanssa. Eesti Biograafiline Leksikon (EBL). Tartu 1926—1929, s. 389—391.

[3] In extenso esim. *Robert Paul Browder – Alexander F. Kerensky,* The Russian Provisional Government 1917. Documents. Volume I. Stanford 1961, s. 300—301.

Viron kuvernementin, pohjoisen osan Liivinmaan kuvernementista sekä virolaisten asuttamat saaret, yhdistettiin nyt yhdeksi hallinnolliseksi kokonaisuudeksi, Viron kuvernementiksi. Kuvernementinkomissaari Poskan valtaoikeudet laajennettiin koko tätä aluetta koskeviksi. Kuvernementinkomissaarin avuksi määrättiin paikallisen itsehallinnon korkeimmaksi elimeksi yleisillä vaaleilla valittava maaneuvosto eli maapäivät *(maanõukogu* eli *maapäev)*.

Maanõukogun vaalit pidettiin 23. toukokuuta / 5. kesäkuuta ja 11./24. kesäkuuta[4] voimistuvan vallankumousliikehdinnän varjossa. Valituista 62 edustajasta 9 lukeutui sosiaalidemokraatteihin, 5 bolševikkeihin, 8 sosialistivallankumouksellisiin, 11 työpuolueeseen (näistä 7 radikaalisosialistia), 11 kansanpuolueeseen, 13 talonpoikaisliittoon ja 3 oli puolueetonta. Lisäksi vielä sekä saksalaisella että ruotsalaisella vähemmistöllä oli yksi edustaja. Näin ollen oikeisto- ja liberaaleilla keskustavoimilla oli maanõugussa ehdoton enemmistö.[5]

Ensimmäiseen istuntoonsa maanõukogu kokoontui 1./14. heinäkuuta 1917. Monimutkaisesta vaalijärjestelmästä sekä työläis- ja sotamiesneuvostojen kasvavasta vallasta johtuen sen työ pääsi täysitehoisesti alkamaan kuitenkin vasta syksyllä 1917. Kuvernementin toimeenpanevaksi elimeksi valittiin hallitus *(maavalitsus)*, jonka johtoon asetettiin Konstantin Päts[6] 11./24. lokakuuta 1917.[7]

Venäjän maaliskuun vallankumous toi Virolle supistetun autonomian, joka tyydyttikin virolaisten poliittisia vaatimuksia oikeastaan aina vuoden 1917 lopulle saakka. On kuitenkin huomattava, että eräissä yksittäisissä mielenilmauksissa jo keväällä 1917 esitettiin Virolle täydellistä itsenäisyyttä. Niinpä kun Tarttoon

---

[4] Vaaleista erityisesti *K. Siilivask,* Eestimaa kubermangu maanõukogu valimiste tulemustest Eestis 1917. aastal. — Eesti NSV ajaloo küsimusi VIII. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised, vihik 340. Tartu 1974, s. 188—205.

[5] Puolueet järjestäytyivät kolmeksi ryhmittymäksi: 1) demokraattiseksi blokiksi (kansanpuolue ja talonpoikaisliitto), 2) sosialistiseksi blokiksi (sosiaalidemokraatit, sosialistivallankumoukselliset ja osa työpuoluelaisia) ja 3) radikaalisosialisteiksi. Vielä maanõukogun aikana nämä ryhmät kuitenkin hajosivat. Kansanpuolue ja talonpoikaisliitto irtautuivat kokonaan omiksi puolueikseen ja työpuoluelaiset muodostivat yhdessä radikaalisosialistien kanssa radikaalin porvarillisen työpuolueen. *Artur Mägi,* Das Staatsleben Estlands während seiner Selbständigkeit. 1. Das Regierungssystem. Uppsala 1967, s. 22.

[6] Konstantin Päts (1874—1956) opiskeli Tartossa lakitiedettä ja toimi sen jälkeen asianajajana Tallinnassa. Vuodesta 1901 vuoteen 1905 hän julkaisi Teataja-lehteä ja viime mainittuna vuonna hänet nimitettiin Tallinnan apulaiskaupunginjohtajaksi. Pakolais- ja vankeusajan jälkeen Päts saattoi vuodesta 1911 ottaa jälleen osaa poliittiseen toimintaan ja toimia mm. Tallinna Teataja-lehden päätoimittajana. Vuonna 1917 Päts tuli hallituksen johtajaksi ja vuoden 1918 alussa ensin pelastuskomitean esimieheksi ja sen jälkeen itsenäisen Viron väliaikaisen hallituksen pääministeriksi. Osan vuodesta 1918 Päts oli saksalaisten vankina. Viron itsenäisyyden aikana Päts oli jatkuvasti näkyvällä paikalla. Riigivanemana hän oli 1921—1922, 1923—1924, 1931—1932, 1932—1933 ja 1933—1938. Pätsin julistettua asemansa nojalla maan poikkeustilaan ja hänen ryhtyessään kallistumaan autoritäärisyyteen, astui 1938 voimaan Pätsin toimesta laadittu uusi valtiosääntö. Uudeksi valtionpäämieheksi, presidentiksi, valittiin Päts, josta tulikin Viron ensimmäinen ja ainoa presidentti. Kesällä 1940 Päts kuljetettiin Neuvostoliittoon. EBL, s. 398—402; Eesti Biograafilise Leksikoni täiendusköide (EBLT). Tartu 1940, s. 254—260; *Raud,* passim.

[7] *Ojamaa — Varmas,* s. 328—329; *Reinhard Wittram,* Die baltische Frage als Problem der russischen Provisorischen Regierung. — Von den baltischen Provinzen zu den baltischen Staaten. Beiträge zur Entstehungsgeschichte der Republiken Estland und Lettland 1917—1918. Marburg/Lahn 1971, s. 71—81; *Evald Uustalu,* Die Staatsgründung Estlands. — Sama, s. 275—277; *Eduard Laaman,* Eesti iseseisvuse sünd. Teine trükk. Stockholm 1964, s. 78—82, 99—100; *Sama,* Eesti lahkumine Vene riigist 1917—1920. Tallinn 1920, s. 10—13; *Hans Kruus,* Grundriss der Geschichte des estnischen Volkes. Tartu 1932, s. 207—208; *Wilhelm Wrangell,* Die Politik der Esten 1917—1918. — Baltische Monatsschrift 1928, s. 63—68, 202—211.

11./24. maaliskuuta kokoontunut laajapohjainen virolaiskokous oli esittänyt Venäjän hallitukselle vain autonomista Viroa Venäjän federaation puitteissa, vaati Helsingin Virolainen Sivistysseura samassa kuussa Lvovin hallitukselle lähettämässään sähkeessä Viron täydellistä itsenäisyyttä.[8] Tämä lienee ensimmäinen kerta, jolloin jokin yhteisö otti esille ajatuksen Viron täydellisestä itsenäisyydestä.

Yleisyydessään aivan eri luokkaa oli kuitenkin yhä yltyvämpi vaatimus autonomisesta Virosta Venäjän federaatiossa. Kun Venäjän väliaikaisen hallituksen oikeusministeri Aleksandr Fedorovitš Kerenski 10./23. huhtikuuta vieraili Tallinnassa, piti Estonia-teatterissa järjestetyssä tilaisuudessa virolaisten edustajana Otto Strandman puheen ja totesi, että Viron kansa jättää kohtalonsa yleisvenäläisen perustavan kokouksen päätettäväksi ja että Viron kansa haluaa vain autonomiaa, mutta ei suinkaan Venäjästä irtautumista. Kerenski puolestaan vastasi venäläisten tulevan puhtain sydämin virolaisten luo ja sanovan: "Jos tahdotte, tulkaa yhdessä meidän kanssamme, jos ette tahdo — olette vapaat". Kerenskin Venäjän federaation ajatukselle suopeana sosialistivallankumouksellisena antama retorinen lupaus ei kuitenkaan heijastanut jakamattomasta Venäjästä tiukasti kiinni pitävän väliaikaisen hallituksen kantaa.[9]

Viron poliittisissa piireissä uskottiin kuitenkin täydellisen autonomian ja Venäjän federaation melko pikaiseen toteutumiseen, jota haluttiin vielä erilaisilla mielenilmauksilla nopeuttaa. Niinpä Viipurin virolaiset osoittivat 31. toukokuuta/13. kesäkuuta ruhtinas Lvoville kirjelmän, jossa he katsoivat, että monikansallisen Venäjän probleemit voisi ratkaista vain sen jakaminen autonomisiksi osiksi, joilla olisi omat perustavat kokouksensa. Lappeenrannassa pitämässään kokouksessaan kesäkuun lopulla Suomessa olevat virolaiset sotilaat vaativat autonomiselle Virolle myös omaa rahaa ja tullirajaa.[10]

Niin ikään maanõukogu kokoontuessaan 1./14. heinäkuuta 1917 otti Venäjän hallitukselle lähettämässään sähkeessä taitavasti kantaa myös Viron valtiolliseen asemaan. Siinä se totesi nykyisen väliaikaisen organisaation olevan ylimenovaiheen kohti autonomista Viroa Venäjän federatiivisen tasavallan puitteissa.[11]

Jossain määrin vähemmän painoa kuin tällä virallisen itsehallinnon elimellä oli sillä mielenilmauksella, jonka laajoja virolaispiirejä edustava ns. kansallisuuskongressi *(rahvuskongress)*, josta tosin bolševikit irtautuivat, esitti 3.—4./16.—17. heinäkuuta pitämässään kokouksessa. Se totesi ainoaksi mahdolliseksi valtiomuodoksi federatiivisen tasavallan, jonka puitteissa eri kansallisuuksilla olisi tasa-arvoinen autonominen asema. Tätä ei suinkaan pitäisi odottaa kädet ristissä, vaan omilla toimillaan pitäisi vähemmistökansojen antaa vauhtia asialle ja siten saada Venäjän hallitus jo ennen perustavan kokouksen koollekutsumistakin antamaan Venäjän kansoille autonomian. Kongressi lähetti lisäksi tervehdyssähkeet Venäjän

---

[8] *Esmo Ridala,* 50 aastat esimesest iseseisvuse nõudest Eestile. — Teataja 15. 4. 1967.

[9] *Laaman* (1964), s. 104—105; *Sama* (1920), s. 26—27. Väliaikaisen hallituksen virallisen ilmoituksen mukaan Kerenski oli todennut, että hallitus ei ole oikeutettu tekemään perustavalle kokoukselle kuuluvia päätöksiä. *Wittram,* s. 96.

[10] *Laaman* (1964), s. 106—107.

[11] *Wittram,* s. 88. Teksti in extenso *Ants Piip,* Tormine aasta. Ülevaade Eesti välispoliitika esiajast 1917—1918. aastal dokumentides ja mälestusis. Örebro 1966, s. 9.

hallitukselle, Ukrainan keskusradalle sekä Suomen eduskunnalle. Viimeksi mainitussa sähkeessä todettiin Viron kansan vuosisataisesta sorrosta huolimatta aina uskoneen vapautuksen päivän kerran koittavan. Kannustimena sillä oli ollut Suomi, jossa jo oli toteutunut se, mikä Virossa vasta oli haave. Kokous muisti kiittäen, "että vapaan Suomen kansa sitkeässä perustuslakitaistelussansa vaikeimpinakin aikoina on auttanut ylläpitämään virolaisissa sydämissä virolaisen valtiollisen aatteen toteuttamisen liekkiä".[12]

Federatiivista tasavaltaa ja autonomista Viroa vaati myös maanõukogun edustajana Ants Piip elokuun lopulla Moskovassa väliaikaisen hallituksen järjestämässä yleisvenäläisessä eri edustuslaitosten ja järjestöjen edustajien konferenssissa.[13]

Tärkeä Venäjän vähemmistökansojen kannanmäärittely tapahtui Ukrainan keskusradan Kiovaan syyskuun lopuksi koolle kutsumassa vähemmistökansojen konferenssissa, jossa Viron maanõukogua edustivat näkyvimpiin autonomisteihin lukeutuva O. Strandman sekä radikaalidemokraatti A. Birk ja sosiaalidemokraatti K. Ast. Kongressi esitti suuren innostuksen vallassa federatiivisen tasavallan Venäjän ainoaksi mahdolliseksi valtiomuodoksi ja että Venäjän hallitus vielä ennen perustavan kokouksen koollekutsumista julistaisi Venäjän federatiiviseksi tasavallaksi ja yhdessä Venäjän perustavan kokouksen kanssa kutsuisi koolle myös paikalliset perustavat kokoukset.[14]

Ajatus autonomisesta Virosta Venäjän federaation puitteissa alkoi saada rinnalleen pitemmälle tähtääviä päämääriä syyskuun alussa 1917. Syynä asian aktualisoitumiseen oli Saksan jatkama hyökkäys pohjoiseen; Liettua ja osa Latviaahan oli jo keväällä 1915 joutunut Saksan miehittämäksi, mutta offensiivi oli tuolloin pysähtynyt Väinäjoen linjan eteläpuolelle. Elokuun 19./ syyskuun 1. päivänä 1917 Saksan vahvistettu 8. armeija aloitti uuden hyökkäyksen Riian rintamalla ja valloitti Riian 21. elokuuta/ 3. syyskuuta. Tämän suhteellisen pienen eteentyöntymisen jälkeen Etelä-Liivinmaalle pysähtynyt rintama pysyikin paikoillaan helmikuuhun 1918 saakka.

Riian joutuminen saksalaisten käsiin synnytti Virossa voimakasta liikehdintää ja se pakotti ottamaan kantaa myös siihen mahdollisuuteen, että venäläiset joutuisivat kokonaan poistumaan Virosta Saksan mahdollisesti jatkaessa hyökkäystään vielä varsinaiselle Viron alueelle. Etelästä uhkaavaksi muuttunutta tilannetta kokoontui maanõukogu kiireesti käsittelemään ylimääräiseen istuntoonsa Toom-

---

[12] *Laaman* (1964), s. 113—114; *K. Siilivask,* Veebruarist Oktoobrini 1917. Tallinn 1972, s. 306—311; *Piip* (1966), s. 9; *A. Tammann,* Eesti iseseiswuse teel. I. Wene rewolutsioonist Eesti wabadussõjani. Tallinn 1923, s. 37—49. Suomen eduskunnalle lähetetty sähke in extenso *Tammann,* s. 49; Valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat II, s. 1068, 19. 7. 1917.

[13] Piipin puheenvuoro esim. *Piip* (1966), s. 10; *Browder-Kerensky,* III, s. 1500—1501. Ks. myös *Anton Jürgenstein,* Minu mälestused. II jagu. Tartu 1927, s. 175—177.

[14] *Laaman* (1964), s. 129—130; *Rauch* (1953), s. 206—210; *Jürgenstein,* s. 177—186. Konferenssissa olivat edustettuina romanialaiset, ukrainalaiset, gruusialaiset, juutalaiset, virolaiset, latvialaiset, liettualaiset, puolalaiset, valkovenäläiset, tataarit, turkmeenit ja kasakat. Lisäksi itse venäläisiä edusti kaksi sosialistivallankumouksellista. Sen sijaan Suomi ja Puola puuttuivat, koska niiden ei enää katsottu jäävän tulevan Venäjän federaation puitteisiin.

pean linnan valkoiseen saliin 25. elokuuta/7. syyskuuta ja se otti samalla laajalti puheeksi kysymyksen Viron tulevasta valtiollisesta statuksesta.

Keskustelun avannut kansanpuolueen Jaan Tõnisson[15] totesi Venäjän valtakunnan olevan sisäisesti kuolemansairaana ja puolustuskyvyttömänä ja siksi Saksa saattaa myöhemmin miehittää myös Viron. Sillä tavalla se tulevaa rauhankonferenssia silmällä pitäen saisi pantin haltuunsa ja etuoikeuden Baltiaan ja lisäksi Saksan voitto työntäisi Englannin pois Itämereltä. Tähän eivät Englanti ja Skandinavian maat — ennen muuta Ruotsi — kuitenkaan suostuisi. Siksi olisikin mahdollista suurvaltojen etujen yhteensovittamiseksi rauhanneuvotteluissa muodostaa Baltiasta puskurivaltio. Jotta tämä kysymys ratkaistaisiin Viron kansan elinetujen mukaisesti, olisi tarkoituksenmukaista muodostaa kaikki Baltian maat käsittävä yhtymä. "Jos liettualaiset, latvialaiset, virolaiset, suomalaiset ja Skandinavian kansat yhdistyisivät, niin niillä olisi 30-miljoonaisena kansainliittona vastaava vaikutus rauhanneuvotteluissa". Tõnisson katsoi, että yhtä lailla kuin Englannin, kävisivät myös Amerikan edut yksiin Baltian ja Skandinavian kansojen etujen kanssa. "Sen takia meidän täytyisi nyt harkita, eikö meidän nyt pitäisi olla aktiivisia ja yhtyä muihin Baltian ja Skandinavian kansoihin, jotta Baltian maiden kohtalo tulee niin varmaksi, että meidän kansamme ei joudu Saksan vallan alaisuuteen, vaan yhdessä muiden Baltian ja Skandinavian kansojen kanssa saa poliittisen itsenäisyyden".

Tõnisson toivoi lisäksi, että mahdollinen sodan lähestyminen ei saisi aikaan virolaisen väestön joukkopakoa ulkomaille, "sillä yleinen pako hävittäisi kansamme". Siksi kansan kokonaisuudessaan tulisikin jäädä kotimaahan, mutta sen ohessa ei saisi unohtaa ulkomaiden keskuudessa harjoitettavan ulkopoliittisen toimeliaisuuden merkitystä. Syntyneessä keskustelussa katsottiinkin, että kansan laajasta evakuoimisesta mm. Suomeen olisi luovuttava resurssien puutteessa.

Sen sijaan Tõnissonin balttilais-skandinaavista valtioliittoa koskeva ehdotus herätti vilkkaan, eri suuntiin käyvän keskustelun. Työpuolueen Julius Seljamaa totesi, että sinänsä Tõnissonin ajatus ei ole mitenkään uusi; "siitä on ollut jo aiemmin puhetta Skandinaviassa, eritoten Suomessa". Ns. pohjoisten valtioitten liiton muodostaminen oli hänen mukaansa kyllä kaunis ajatus, mutta utopistinen. Skandinavian maat olivat näet monarkioita ja jo siksi olisi federatiivisen tasavallan pohjalle nojautuva liitto mahdoton toteuttaa. Lisäksi Seljamaa katsoi, että suomalaiset eivät nähneet virolaisissa suurtakaan tukea itselleen. Sen takia ainoa realistinen suunnitelma olisikin Venäjän federaatio. "Meille on annettu vekseli — kansojen itsemääräämisoikeus. Nyt meidän täytyy vaatia, että tämä vekseli myös

---

[15] Jaan Tõnisson (1868—?) tuli 1896 Postimees-lehden toimittajaksi ja myöhemmin myös omistajaksi. 1905 hän perusti Viron kansallismielisen edistyspuolueen ja 1906 hänet valittiin Venäjän valtakunnanduumaan. Vuonna 1917 Tõnisson oli maanõukogun edustajana, 1918 Viron ulkomaandelegaation jäsenenä Skandinavian maissa ja sen jälkeen Viron väliaikaisen hallituksen jäsenenä. Syksystä 1919 syksyyn 1920 hän oli pääministerinä ja riigivanemana vuosina 1927—1928 ja 1933 samaten kuin riigikogun jäsenenä ja ajoittain sen esimiehenä. Pätsin autoritäärisen valtiojärjestyksen astuttua voimaan 1934 Tõnisson siirtyi Tarton yliopiston professoriksi, mutta toimi samalla poliittisen opposition johtajana. Kesällä 1940 Tõnisson kuljetettiin Neuvostoliittoon eikä hänen myöhemmästä kohtalostaan ole tietoa. EBL, s. 537—542; EBLT, s. 346—348; *Raud*, passim.

lunastetaan, ts. meidän täytyy kaikin voimin pyrkiä siihen ja vaatia, että tämä itsemääräämisoikeus myös toteutuu".

Seljamaa katsoikin, olletikin valtalakiin viitaten, että Suomen demokratia ja etenkin sosiaalidemokratia, oli ottanut Venäjän tilanteesta vaarin ja omaksunut oikean asenteen Suomen pelastamiseen nähden.

Sosiaalidemokraattien Karl Ast kehotti harkitsemaan asiaa rauhallisemmin ja tarkkailemaan, miten kansallisuuspolitiikka Viron ulkopuolella kehittyy. Vaikka Saksa miehittäisikin Baltian, niin se ei vielä merkitse mitään lopullista Viron-kysymyksessä ja siksi myös Viron edustus ulkomailla olisi turhanaikaista. Niin ikään balttilais-skandinaaviseen valtioliittoon olisi suhtauduttava varauksellisesti, sillä oli muistettava, että Venäjä jää kaikesta huolimatta edelleen Viron naapuriksi eikä olisi mahdollista ajatella, että Venäjä tulisi toimeen ilman Itämerta, jonne pääsyä se ei voi yrittää muualta kuin juuri Baltian kautta. Ja vaikka Venäjä olikin lyöty nyt niin kuin usein aiemminkin, "se tulee jälleen nostamaan päätään, toipumaan ja kasvamaan", profetoi Ast. Siksi Viron pitäisikin julistautua itsenäiseksi, koska silloin sille jäisi mahdollisuus myöhemmin astua yhdellä tai toisella suunnalla olevaan federaatioon.

Sosialistivallankumouksellisten vasemman siiven Jaan Kärnerin mukaan Saksan alaisuuteen jäävän Viron kohtalona olisi germanisointi ja toisaalta, jos Virosta tulisi balttilais-skandinaavisen puskurivaltion jäsen, ei sekään olisi sille eduksi, sillä sotia tulisi aina olemaan myös tulevaisuudessa ja tämä tekisi Virosta ikuisen sotanäyttämön. Siksi ainoa vaihtoehto olisikin tulla Venäjän federaation osaksi.

Keskustelun pohjustanut Tõnisson myönsi kritisoijilleen kyllä poliittisena ihanteena olevan valtiollisen itsenäisyyden, mutta sen toteuttamiseksi pitää tehdä työtä eikä vain jäädä odottamaan, mitä "kohtalo toisten armosta tuo meille käteen". Paljon suositellusta Venäjän federaatiosta Tõnissonin mukaan tuskin tulisi mitään, vaan Viro kiskotaan väkivaltaisesti irti Venäjän kyljestä. Nyt täytyisikin Viron yrittää käsi kädessä yhdessä muiden Baltian ja Skandinavian maiden kanssa toteuttaa valtiollisen itsenäisyyden aatetta.

Radikaalisosialistinen Jüri Vilms yhtyi sikäli Tõnissonin kantaan, että hänenkin mielestään itsenäinen Viron puskurivaltio olisi todella liian pieni ja heikko naapurivaltioiden hyökkäyksiä vastaan. Siksi olisikin hyödyllistä yhtyä muiden kansojen kanssa, mutta ei Skandinavian, vaan nimen omaan Länsi-Venäjän kansallisuuksien kanssa. Mikäli kuitenkin tällainenkin puskurivaltio jäisi heikommaksi kuin Venäjä, niin ei sekään tekisi suinkaan mahdottomaksi sen olemassaoloa, koska muut vallat olisivat valmiita tukemaan sitä.[16]

Vaikka maanõukogu ei tehnytkään käydyn keskustelun perusteella minkäänlaisia päätöksiä, voi esiintuoduista mielipiteistä kuitenkin huomata, että kaikki puolueet olivat valmiita kannattamaan muutoksia Viron silloiseen asemaan, ja

---

[16] Maanõukogun pöytäkirja 25. 8./7. 9. 1917. — Maanõukogu protokollid 1917—1919 (MP). Tallinn 1935, s. 109—112. Pöytäkirja in extenso myös *Püp* (1966), s. 11—16. Saksankielinen lyhennelmä *Wrangell*, s. 211—215. Ks. myös *Laaman* (1964), s. 131—133; *O. Mänd*, J. Tõnissoni poliitiline tegevus Eesti iseseisvuse tulekul. — Jaan Tõnisson töös ja võitluses. Tartu 1938, s. 478—481.

yleisesti ottaen ne olivat tyytyväisiä Venäjän federaatioon. Keskustelua leimasikin selvästi eräänlainen itsenäistymisen pelko. Tosin itsenäistymistäkin kyllä kannatettiin, mutta joko niin, että ensin yhdyttäisiin balttilais-skandinaaviseen liittoon, joka olisi välivaihe täydelliseen itsenäistymiseen, kuten Tõnisson ehdotti. Tai sitten, kuten Ast totesi, Viro julistautuisi itsenäiseksi, mutta liittyisi heti sen jälkeen johonkin federaatioon.

Viroa kohtaan niin etelästä kuin idästäkin tuleva paine alkoi syksyn mittaan muuttua entistä tukahduttavammaksi. Estääkseen Englantia muodostamasta pohjoiselle Itämerelle "Itämeren Gibraltarin" ja hankkiakseen jalansijan tarvittaessa aina Pietariin saakka jatkuvaan offensiiviin, suoritti Saksa lokakuun puolivälistä alkaen operaatio Albionin ja miehitti maihinnousujoukoilla Viron länsirannikon suuret saaret — Hiidenmaan, Saarenmaan ja Muhun.[17] Tämä toimenpide, jossa ensimmäistä kertaa Viron aluetta joutui Saksan alaisuuteen, teki Viron kysymyksestä kansainvälisen ja pakotti maanõukogun valitsemaan erityisen delegaation, jonka tehtäväksi tuli pitää yllä yhteyttä Viron mantereen ja vallattujen saarten välillä ja josta hieman myöhemmin Viron ulkomaandelegaatioksi laajentuneena tuli helmikuussa 1918 alkavan Saksan miehitysajan henkireikä ulkomaille.[18]

Heijastumaan idän, Venäjän, kehityksestä oli puolestaan työläis- ja sotamiesneuvostojen kasvava valta Virossa ja niiden luisuminen entistä voimakkaammin bolševikkien haltuun. Viroon, kuten muuallekin Venäjälle, oli jo heti maaliskuun vallankumouksen jälkeen syntynyt työläis- ja sotamiesneuvostoja, joissa aluksi menševikit ja sosialistivallankumoukselliset olivat enemmistönä. Loppukeväällä ja kesällä bolševikkien valta niissä alkoi kuitenkin kasvaa ja huomattavimmaksi kilpailijaksi Jaan Poskan johtamalle Viron kuvernementin itsehallinnolle nousi nimen omaan Tallinnan neuvosto. Kun vielä elokuun alussa pidetyssä ensimmäisessä yleisvirolaisessa neuvostokongressissa menševikeillä ja sosialistivallankumouksellisilla oli enemmistö[19], niin 12. — 14./25. — 27. lokakuuta Tallinnassa koolla olleessa toisessa yleisvirolaisessa neuvostokongressissa bolševikit saivat jo enemmistön. Kun sen jälkeen valittiin Viron neuvostojen toimeenpaneva komitea (Eestimaa Nõukogude Täitevkomitee), saivat bolševikit siihenkin enemmistön ja puheenjohtajaksi tuli heidän johtajiinsa lukeutuva Jaan Anvelt.[20]

Bolševikkien kannatuksen kasvu näkyi myös loppukesästä pidetyissä kunnallisvaaleissa, joissa heidän äänimääränsä oli keskimäärin 35 %[21], ja 12. — 14./25. —

---

[17] *Arved von Taube,* Das Auswärtige Amt und die estnische Frage 1917/1918. — Jahrbücher für Geschichte Osteuropas. NF, 4/1969, s. 542; *Fritz Fischer,* Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914/18. Düsseldorf 1964, s. 455—456. Jo Kreutznachin kokouksessa 23. 4. 1917 oli asetettu tavoitteeksi valloittaa osia Liivinmaasta ja Virosta sekä Viron suuret saaret.

[18] *Laaman* (1964), s. 146.

[19] *Siilivask* (1972), s. 329—335.

[20] *Sama,* s. 421—423; *Jürgen von Hehn,* Die Entstehung der Staaten Lettland und Estland, der Bolschewismus und die Grossmächte. — Forschungen zur osteuropäischen Geschichte, Band 4. Berlin 1956, s. 119—120, 122—124, 131—132; *Georg von Rauch,* Geschichte der baltischen Staaten. Stuttgart 1970, s. 37—39.

[21] *Siilivask* (1972), s. 342—358; *Hehn,* s. 131.

27. marraskuuta toimeenpannuissa Venäjän perustavan kokouksen vaaleissa he saivat Virossa jo 40,4 % annetuista äänistä.[22]

Bolševikkien Venäjällä lokakuun 25./marraskuun 7. toimeenpaneman vallankumouksen seuraukset näkyivät Virossakin pian. pian. Jo 27. 10./9. 11. Viron neuvostojen toimeenpanevaan komiteaan perustettu I. Rabtšinskin ja Viktor Kingisseppin johtama sotilasvallankumouksellinen komitea (Eestimaa Sõja-Revolutsioonikomitee) riisti vallan kuvernementinkomissaarilta ja muilta Viron autonomian johtajilta. Määräysvalta kaikkialla maassa alkoi siirtyä paikallisilta itsehallintoelimiltä työläis- ja sotamiesneuvostoille. Bolševikkien lisääntyvän terroritoiminnan aikana vangittiin virolaisia kansallisia johtajia, porvarilliset kirjapainot lakkautettiin ja maahan alettiin perustaa punakaarteja siellä jo ennestään olevien venäläisten joukkojen tueksi.

Sotilasvallankumouksellinen komitea hajotti myös maanõukogun, joka 15./28. marraskuuta pitämässään viimeisessä kokouksessaan vetosi uuden neuvostohallituksen 15. marraskuuta antamaan oikeuteen vähemmistökansojen vapaasti erota Venäjästä ja muodostaa itsenäisiä, riippumattomia valtioita.[23] Maanõukogu julistautui tässä yhteydessä korkeimman vallan haltijaksi Virossa, kunnes perustava kokous valitaan. Tämän päätöksen johdosta maanõukogu muuttui paikallisen itsehallinnon elimestä maan todelliseksi kansanedustuslaitokseksi ja — tosin vain teoriassa — ylimmäksi valtioelimeksi. Koska bolševikkien valta oli edelleen voimistumassa ja maanõukogun toiminta jo pakotettu lakkaamaan, päätettiin, että sinä aikana, jolloin maanõukogu ei voi kokoontua, sen puhemiehistöllä ja vanhintenneuvostolla (vanematekogu), johon kuului edustaja kustakin puolueesta, oli oikeus antaa välttämättömiä lakeja ja asetuksia järjestyksen ylläpitämiseksi maassa.[24]

2. Gustav Suits ja Suomen-Viron unioni

Autonomisen Viron virallisen "ulkopolitiikan" ensimmäisiin linjanluonteihin aina vuoden 1917 loppupuolelle saakka kuului siis varsin maltillinen pitäytyminen edelleen Venäjän — joskin federaatioksi muuttuvan Venäjän — entistä laajemmin autonomisin oikeuksin varustettuna osana. Tõnissonin radikaalimpi ajatus — balttilais-skandinaavisen unionin kautta itsenäiseksi Viroksi — ei vielä syksyllä 1917 saanut kannatusta.

Näin ollen niin kauan kuin virolaisten poliittinen toiminta tähtäsi pelkästään Venäjän federaatioon, ei luonnollisestikaan ollut aihetta virallisissa puitteissa al-

---

[22] *K. Siilivask,* Ülevenemaalise asutava kogu valimiste tulemused Eestis. — Eesti NSV ajaloo küsimusi VI. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised, vihik 258. Tartu 1970, s. 314—350. *Siilivaskin* laskelmien mukaan näissä vaaleissa oli äänioikeutettuja 537 431 ja äänestäneitä 304 188 eli äänestysprosentti oli 56,6 %.

[23] *Kruus* (1932), s. 207; *Mägi,* s. 25.

[24] MP 15./28. 11. 1917, s. 273—274; *Mägi,* s. 25—26; *Ojamaa — Varmas,* s. 331. Marraskuun 28. päivän päätöksen valtio-oikeudellisesta merkityksestä ks. *A. T. Kliiman,* 28. november. — Vabaduse tulekul. I. Tartu 1938, s. 20—52.

kaa luoda kontakteja ulkomaihin ja kytkeä kysymystä Viron tulevasta valtiollisesta statuksesta muihin maihin. Tämä ei suinkaan tarkoittanut sitä, etteikö eräillä epävirallisemmilla tahoilla olisi jo tuolloin herännyt ajatus ja toteutettu jo käytännössäkin tunnusteluja Viron ja sen pienten naapureiden yhteistoiminnasta, jos kohta kieltämättä nämäkin tähtäsivät aluksi vain suunnitelmaan Venäjän federaatiosta. Sekä Moskovan että Kiovan yleisvenäläisissä konferensseissa oli jonkinlaisiin yhteisiin tulevaisuudensuunnitelmiin perustuvia kontakteja Viron ja Latvian edustajien kesken[1], Tukholmassa toimivat erilaiset Venäjän reunakansojen pakolaispoliitikkojen järjestöt puuhailivat vuoden 1917 aikana jo hyvinkin aktiivisesti laajaalaisten valtioliittosuunnitelmien parissa[2] ja Helsingissä oli myös lukuisia kokouksia mm. virolaisten, ukrainalaisten ja liettualaisten kesken.[3]

Niin ikään samoihin aikoihin kuin Tõnisson kaavaili skandinaavis-balttilaista unionia, esitti Latvian kansallisdemokraattisen puolueen toimeenpanevan komitean jäsen Sergejs Staprans ajatuksen pohjoisten valtioitten federaatiosta. "On olemassa vielä yksi uusi yhdistelmä, joka ei meillä Latviassa ole vielä tunnettu, nimittäin pohjoisten valtioitten federaatio. Tähän liittovaltioon kuuluisivat Tanska, Ruotsi, Norja, Suomi, Viro ja Latvia. Tästä liittovaltiosta on puhuttu ja puhutaan paljon mainituissa valtioissa. Myöskään virolaisille ei tämä ajatus ole uusi"[4], totesi Staprans todennäköisesti Tõnissonin ajatuksiin viitaten, mutta muussa suhteessa ilmeisestikin liioitellen.

Näiden erilaisten epävirallisten mielenilmausten ohella virallinen Suomi, vielä vähemmän kuin virallinen Viro, ei kiinnittänyt Suomenlahden ylitse ulottuviin mahdollisiin poliittisiin kontakteihin juurikaan huomiota; syynä olivat tietysti olojen yleinen sekavuus ja autonomisen suuriruhtinaskunnan ja kuvernementin peräti rajoitetut mahdollisuudet jonkinnäköisen ulkopolitiikan harjoittamiseen ja Viron kohdalla vielä lähes koko vuoden 1917 ajan poliittisena ohjenuorana ollut ajatus Venäjän federaatioon jäämisestä, johon Suomella taas ei ollut niinikään haluja.

Tosin maaliskuun vallankumouksen synnyttämä autonominen Viro heijastui kyllä myös Suomen puolelta lähteneeseen aloitteeseen herättää uudelleen henkiin 1911 lakkautettu Suomalais-Virolainen Liitto. Tässä puuhassa olivat mukana mm. tuleva itsenäisyyssenaatin jäsen ja vakuutusyhtiö Salaman johtaja O. W. Louhivuori, fennougristi, tohtori Heikki Ojansuu, vanha Suomen-pakolainen ja myöhempi diplomaatti Eduard Virgo sekä tohtori Oskar Kallas. Melkoisen innostuk-

---

[1] *Edgar Anderson,* Toward the Baltic Entente. The Initial Phase. — Pro Baltica. Mélanges dédiés à Kaarel R. Pusta. In memoriam. Stockholm 1965, s. 42—43.

[2] Lähemmin ks. *Seppo Zetterberg,* Die Tätigkeit der Liga der Fremdvölker Russlands während der Jahre 1916—1918. — Acta Baltica X. Königstein im Taunus 1971, s. 211—257.

[3] Ks. esim. Herman Gummeruksen päiväkirja 25. 7. 1917, VA; Suomen Vapauttamisen Ulkomaanvaltuuskunnan kertomus Auswärtiges Amtille 31. 5. 1917. AA Wk 11c Bd 21/52—65.

[4] *Helene Dopkewitsch,* Die Entwicklung des lettländischen Staatsgedankens bis 1918. Berlin 1936, s. 97. Latvialais-liettualaisista liittohankkeista ks. esim. Svenska Dagbladet 7. 10. 1917 ("Den litu-lettiska republiken").

sen vallassa tehdyt henkiinherättämisyritykset eivät kuitenkaan johtaneet tulokseen.[5]

Viron muuttuneet olot herättivät innostusta myös Helsingin virolaiskolonian piiriinsä sulkevassa Viron Sivistysseurassa. Se järjesti kesäkuussa erityisen Venäjän vähemmistökansojen edustajien kokouksen, johon virolaisten ja suomalaisten ohella otti osaa myös puolalaisia, latvialaisia, liettualaisia ja ukrainalaisia. Osanottajat, joiden henkilöllisyydestä ei ole lähempiä tietoja, päättivät että heidän edustamiensa maiden tulee erota Venäjästä itsenäisiksi valtioiksi ja tulevaisuudessa ryhtyä keskenään läheiseen yhteistyöhön.[6]

Myös Suomen Vapauttamisen Ulkomaanvaltuuskunnan heinäkuussa 1917 Helsinkiin lähettämä tiedustelija Erik Grotenfelt totesi Helsingissä olevan läheistä yhteistyötä ukrainalaisten, liettualaisten ja virolaisten kesken ja lisäksi hän kertoi nimen omaan virolaisten toivovan yhdistymistä (förening) suomalaisten kanssa.[7]

Mitä tulee itse virallisen Suomen reaktioihin, on todettava niiden olevan vuoden 1917 keväällä ja kesällä Viroon nähden varsin vaatimattomia, lähes olemattomia. Suomen lehdistö seurasi kyllä varsin kiinteästi Viron tapahtumia lähinnä virolaisista sanomalehdistä käännetyin uutisin, joten maan valtiollinen kehitys oli suomalaisille lukijoille kyllä periaatteessa tuttu. Merkillepantavaa on kuitenkin, että Suomen lehdistö ei ottanut lainkaan kantaa Viron tapahtumiin; se vain referoi virolaista materiaalia ilman omia kommenttejaan. Samaten oli virolaisen kansallisuuskonferenssin heinäkuussa Suomen eduskunnalle lähettämän tervehdyssähkeen laita. Se merkittiin eduskunnassa vain tiedoksi ilman sen kummempia reaktioita.

Kiinnostavampi on sen sijaan maanõukogun 13./26. lokakuuta laatima vetoomussähke, joka yhä kiihtyvän väkivallan huolestuttamana päätettiin lähettää useiden maiden hallituksille ja sanomalehdille. Siinä pantiin huolestuneina merkille, miten Virossa olevat venäläiset sotilaat, joiden tehtävänä oli puolustaa Viroa kuten koko Venäjääkin ulkoista vihollista vastaan, panevat toimeen Viron rauhallisten kansalaisten keskuudessa mitä hirvittävimpiä väkivaltaisuuksia ja tuhotöitä. Ellei tälle toiminnalle pantaisi loppua, odottaisi Viroa ja sen kansaa perikato. "Serbian ja Belgian hävitti Saksan sotaväki, Viron hävittää oman valtakunnan sotaväki", huipentui sähke.[8]

---

[5] *Harmas* (1935), s. 185—186. Louhivuori teki jo heti keväällä (todennäköisesti huhtikuun lopulla) 1917 yhdessä Lauri Kettusen kanssa matkan Viroon. Tarkoituksena oli ollut tunnustella maaperää vakuutusyhtiö Salaman toiminnan ulottamiseksi Viroon. Louhivuoren virolaisena yhdysmiehenä näyttää olleen vanha Suomen-pakolainen Ed. Virgo, joka v. 1917 aikana neuvotteli Viron elintarvikehallituksen edustajana suomalaisten kanssa. Louhivuoren kirjeet Toivo T. Kailalle 11. 9. 1918 ja Lauri Kettuselle 12. 4. 1917 (O. W. Louhivuoren kokoelma/14, VA) sekä Virgo Louhivuorelle 25. 5. 1917. Sama/27. Ks. myös *Kettunen* (1945), s. 266.

[6] *Ridala* (1967).

[7] Gummeruksen pvk 25. 7. 1917; Gummeruksen kirje Hans von Eckardtille 6. 7. 1917. Gummeruksen kokoelma/51, VA. Samoihin aikoihin (30. 7.) kertoi myös Saksan sijaisyleisesikunnan poliittisen jaoston päällikkö kapteeni Dietrich von Hülsen Auswärtiges Amtin lähetystöneuvokselle Diego von Bergenille erään virolaisen puolueen kannattavan peräti Viron yhdistymistä Suomen ja Ruotsin kanssa. AA Wk 20d 1a Bd 1.

[8] MP 13./26. 10. 1917, s. 249—250, 260; *Piip* (1966), s. 21. Sähkeen sanamuodon laativat Päts, Vilms ja M. Bock.

Tämä myös Suomen eduskunnalle, senaatille ja Helsingin sanomalehdille[9] lähetetty vetoomus saikin eduskunnan porvarillisilta ryhmiltä huomiota osakseen, ja 21. marraskuuta ne laativat siihen yhteisen vastauksen. Siinä todettiin Suomen eduskunnan ottaneen syvästi järkyttyneenä vastaan tiedot Venäjän armeijan sotilaiden hirmutöistä. Asianlaita oli kuitenkin sellainen, että "myöskin Suomen kansalaisten henki ja omaisuus on jo pitemmän aikaa ollut alttiina Venäjän sotilaiden huonoimman osan mielivallalle ja heidän tekemänsä murhat, ryöstöt ja muut oikeudenloukkaukset ovat täällä jokapäiväisiä ilmiöitä". Siksi eduskunnan porvarilliset ryhmät olivatkin voimattomia tekemään muuta kuin ilmoittamaan vakaumuksenaan, "että sikäli kuin Suomen kansalaiset voivat näissä oloissa tarjota asuntoa ja suojaa Viron veljeskansan sodan uhriksi joutuneille jäsenille, he eivät kieltäytyne sitä tekemästä".

Viron auttamismahdollisuuksiltaan sidotun Suomen eduskunnan porvarit toivoivat kuitenkin varovaisen sähkeensä päätteeksi, "että kansojamme nyt kohdanneista kärsimyksistä on nouseva vapaa Viro ja Suomi, jotka vastaisuudessa koettelemusten kohdatessa ovat paremmin varustetut toisiaan tukemaan."[10]

Tässä Suomen Viroon nähden varsin pidättyvässä ilmapiirissä esitti ensimmäisen huomattavampaa poliittista merkitystä saaneen ajatuksen nimen omaan Suomen ja Viron poliittisesta lähentämisestä Helsingin venäläisen kymnaasin suomen ja ruotsin opettaja, Noor-Eestin johtoryhmään kuuluva Gustav Suits.[11] Hän, kuten eräät muutkin nooreestiläiset, päätyi nuoruuden yleisen radikalismin jälkeen sosialistiksi ja Suits liittyi mm. Sosialidemokraattiseen ylioppilasyhdistykseen; toisaalta — luonteelleen uskollisena — hän kuitenkin oli varsin läheisissä yhteyksissä nimen omaan nuorsuomalaisten kanssa. Suitsin sosialismi olikin lähinnä eräänlaista yleistä oppositiossa oloa, etenkin Tõnissonin johtamiin "vanhoihin" nähden. "Suunnittelen nyt juuri todella askelen astumista vasempaan, sillä niin kuulutaan niiden joukkoon, jotka uivat vastavirtaan", kirjoitti kurssiaan tarkistava Suits jo kesällä 1907.[12]

Suitsin vastavirtaan uiminen, eräänlainen utopistinen sosialismi, pudotti hänet sekä porvariston että sosialistien väliin; suhteita vasemmalle häiritsivät myös hänen useat selvästi sosiaalidemokraatteja vastaan tähdätyt kirjoituksensa.

Vapaauimarista tiukasti säädellyn tyylin kauhojaksi Suits siirtyi vasta keväällä 1917, jolloin hän vihdoin sitoutui puolueeseen ja löysi ideologiansa. Oman toteamuksensa mukaan hän ei voinut enää pysyä puolueisiin sitoutumattomana mielenosoituksissa juoksijana, vaan liittyi sosialistivallankumouksellisiin. Puolue näet sopi hyvin sosialistille, joka ei halunnut sitoutua marxismin tiukkoihin dog-

---

[9] Uusi Suometar 3. 11. 1917 ("Sotilasmielivalta Virossa"); Työmies 2. ja 3. 11. 1917; Helsingin Sanomat 3. 11. 1917 ("Viron kansan hätähuuto").

[10] Tekla Hultinin päiväkirja 21. 11. 1917 ja suomalaisten vastaussähke. Hultinin kokoelma/LI, VA; Uusi Suometar 24. 11. 1917 ("Kärsivä Viro"); Helsingin Sanomat 25. 11. 1917 ("Sotilasmielivalta Virossa"). Allekirjoittajina olivat suomalaisen puolueen, nuorsuomalaisen puolueen, maalaisliiton, ruotsalaisen kansanpuolueen ja kansanpuolueen eduskuntaryhmät.

[11] Gustav Suits (1883—1956) toimi Tarton yliopiston kirjallisuuden professorina vuodesta 1921 vuoteen 1944, jolloin hän pakeni Ruotsiin.

[12] *Pihlajaniemi*, s. 95.

meihin ja toisaalta se oli ajamassa Suitsin tuon ajan haavetta, Venäjän federaatiota, jonka puitteissa Virokin saisi täyden autonomian.[13]

Suits liittyi keväällä 1917 Venäjän sosialistivallankumouksellisen puolueen Viron osastojen alaisuudessa olevaan Helsingin ryhmään.[14] Kun sitten itsenäinen Viron sosialistivallankumouksellinen puolue perustettiin syys-lokakuun vaihteessa Tartossa, valittiin Suits sen keskuskomitean jäseneksi ja puolueen ehdokkaaksi Venäjän perustavan kokouksen vaaleihin.[15]

Syksyn 1917 mittaan Suitsin ajatustavassa tapahtui kuitenkin muutos. Ajatus federatiivisesta Venäjästä — Venäjän yhdysvalloista — alkoi väistyä ja tilalle tulla suunnitelmia Viron täydellisestä itsenäisyydestä. Irti Venäjästä Suitsia ajoi toisaalta Virossa olevien venäläisten joukkojen muuttuminen kurittomaksi, vastarintaan kykenemättömäksi rosvolaumaksi ja toisaalta taas Saksan eteneminen Riian rintamalla ja vihdoin Viron saarille saakka. Se teki Saksan vaaran konkreettiseksi. Lisäksi Suitsin suomalaiset ystävät[15a] lujittivat hänen uskoaan, jonka mukaan Viron tulisi irtautua Venäjästä ja toisaalta olla liittoutumatta Saksankaan kanssa. Venäjän bolševikkivallankumous ja sen antama oikeus vähemmistökansoille erota Venäjästä tuki edelleen Suitsin argumentaatiota.[16] Hän katsoi, että koska Viron tulevaisuutta ei saisi kytkeä Venäjään eikä Saksaan, olisi ainoa vaihtoehto Viron itsenäisyyden toteutumiseksi Suomen ja Viron tasavaltojen unioni.

Uutta näkemystään Suits esitteli 1./14. lokakuuta 1917 puoluetoverilleen Hans Kruusille Viroon lähettämässään kirjeessä. Siinä hän totesi masentuneena saksalaisten juuri vallanneen Saarenmaan ja pian heidän valtaavan koko Viron ja hyökkäävän kohti Pietaria. Viikkoa myöhemmin (8./21. 10.) hän katsoi, todettuaan Saksan etenemisen jatkuvan Viron saarilla ja hänen äskeisen epäilynsä koko Viron miehityksestä saattavan hyvinkin pian toteutua, että sen seurauksena kuivuu tyhjiin hänen ja hänen puolueensa suunnitelma Venäjän federaatiosta, joka ratkaisisi myös Viron tulevaisuudenkysymyksen. "Jos Saksa miehittää Viron", kirjoitti Suits, "ja siten tekee tyhjäksi suunnitellun federaation Venäjän kanssa, en näe muuta ratkaisua kuin että joko Saksassa tapahtuu vallankumous tai syntyy Suomen-Viron unioni". Jos näet Saksa ottaisi Viron ja Suomen, niin silloin luonnollisesti ajatus Venäjän federaatiosta menettäisi reaalisuutensa Suomen ja Viron osalta ja reaaliseksi tuli Suomen—Viron kaksoistasavaltojen liitto. Se olisi Suitsin mukaan, aivan kuten Liettuan—Latvian tasavalta, mahdollinen kompromissi keskusvaltojen ja ententen välillä Itämeren vesien neutraloimiseksi.

Tätä Saksan ja Venäjän poliittisen kehityksen aiheuttamaa reaalipoliittista suunnanmuutosta Viron sosialistivallankumouksellisen puolueen siihen astisessa suuntauksessa, itsenäisen Viron unionia Suomen kanssa, esitteli Kruus Suitsin

---

[13] *Gustav Suits,* Tagasivaade Eesti Vabariigi sünniaegadele. — Tulimuld 1973, s. 32. (Kyseessä on Suitsin Viron Demokraattisessa Klubissa Uppsalassa 24. 2. 1948 pitämä puhe); *Hans Kruus,* Murdekuudel 1917—18. Mälestusi ühenduses G. Suitsuga. — Looming 1933, s. 1 026.

[14] Tällainen oli perustettu 30. 4./13. 5. 1917. Töö Lipp 10./23. 5. 1917.

[15] *Kruus* (1933), s. 1 027—1 028; *J. Saat,* Nõukogude võim Eestis. Oktoober 1917 — märts 1918. Tallinn 1975, s. 74.

[15a] Suits oli 1911 avioitunut suomalaisen Aino Thauvónin kanssa.

[16] *Suits* (1973), s. 34.

pyynnöstä Viron sosialistivallankumouksellisen puolueen keskuskomitealle. Sen kanta oli kuitenkin toinen kuin Suitsin ja häntä tukevan puolueen Helsingin-organisaation. Keskuskomitea näet suhtautui ehdotukseen "hyvin sekavin tuntein". Niin paljon tenhoa kuin esityksellä olikin, tuntui se kuitenkin mielikuvituksellisilta ja vähemmän toteuttamiskelpoiselta, semminkin kun Venäjän federaation ajatuksen katsottiin olevan samaan aikaan vielä voimakkaan.

Näine eväineen Kruus vastasikin Suitsille ja selosti virolaisten epäileviä reaktioita tämän suunnitelmiin. Vaikka viileä vastaus ei saanutkaan Suitsia luopumaan ajatuksensa kehittelystä, sai se Kruusin mukaan kuitenkin Suitsin argumentoimaan kaksoistasavallan ajatusta syvällisemmin.[17]

Näin näyttääkin tapahtuneen, mutta Viron pidättyvät reaktiot saivat Suitsin kuitenkin käyttämään asiansa läpiviemiseksi muita kanavia, Suomen sosiaalidemokraatteja ja itsenäisyysmiehiä. Suunnitelmansa julkistamisen ensimmäiseksi foorumiksi Suits valitsi näet Yrjö Sirolan johtaman Ylioppilaiden sosialidemokraattisen yhdistyksen, jonka toimikuntaan Aino Suitskin kuului. Yhdistyksen kokouksessa 13. marraskuuta — suurlakon aattona — Suits esitteli suunnitelmansa Suomen ja Viron unionista.

Esityksessään Suits katsoi, että maailmansodan loputtua tai jo sitä ennen, kun aletaan muodostaa Eurooppaan uusia valtioita kansojen itsemääräämisoikeuden nojalla, Suomi ja Viro solmisivat valtioliiton. Sen perustana olisi molempien kansojen vapaaehtoinen sopimus, jonka periaatteina olisivat yhteinen ulkoasiainhoito ja kauppapolitiikka sekä, jos välttämätöntä, yhteinen puolustuslaitos. Molemmilla mailla sen sijaan olisi toisistaan riippumattomat parlamentit, hallitukset ja muut sisäiset laitoksensa.

Tällainen valtiollinen liitto edellytti Suitsin mukaan, että Suomi ja Viro tulevat täysin riippumattomiksi Venäjästä ja saavat tälle kansainväliset takeet ja lisäksi että molemmat kansat pitävät edullisena valtioliiton muodostamista. Hänen mielestään olivat Suomen ja Viron kansat täysin kehittyneitä itsenäiseen elämään. Luottaen Venäjän demokratian voittoon ja uskoen sen hallituksen seisovan tunnustamansa kansojen itsemääräämisoikeuden takana, katsoi Suits Suomen saavuttavan riippumattoman aseman. Viro puolestaan julistetaan kansainvälisen demokratian avulla ja "jos Saksan imperialistinen hallitus sodan jälkeen edelleen pysyy vallassa, sen pakotuksesta itsenäiseksi valtioksi". Tätä edesauttaisi myös Viron sisäinen kehitys; ajatus Viron suvereenisen osavaltion muodostamisesta Venäjän liittotasavallan yhteyteen oli näet ehtinyt menettää suuren osan viehätyksestään ja muuttua haluksi Venäjästä riippumattoman itsenäisen Viron luomiseen.

Etuina liitosta Suits katsoi olevan, että Viro voisi rikkaana maanviljelysmaana toimittaa Suomelle elintarveapua uhkaavaa nälänhätää torjuttaessa. Lisäksi Suomi ja Viro voisivat muodostamalla tällaisen reaaliunionin saada paremmin Euroopan suurvaltojen kannatuksen itsenäisyyspyrkimyksilleen. Tehdäkseen tarjouksensa houkuttavammaksi Suits vetosi itseensä Karl Kautskyyn; unioni ei näet olisi ristiriidassa sosiaalidemokraattisten oppien kanssa. Suits toivoikin Suomen sosialide-

[17] *Kruus* (1933), s. 1 028—1 030.

mokraattisen puolueen kiinnittävän huomiota ajatukseen ja että "siitä puolueen keskuudessa tehtäisiin aktuelli kysymys".[18]

Suits ei kuitenkaan luottanut pelkästään sosiaalidemokraatteihin hänelle niin läheisen asian edistämisessä, vaan turvautui sen varmistaakseen myös itsenäisyysmiesten kesällä 1917 perustamaan Uuden Päivän klubiin. Suitsin esiintyminen tapahtui klubin 17. päivänä marraskuuta Vanhan ylioppilastalon musiikkisalissa järjestetyssä kokouksessa, joka suurlakon vuoksi oli kutsuttu koolle vain suusanallisesti. Siitä huolimatta esitelmöitsijää oli kokoontunut kuuntelemaan sekä runsas että arvovaltainen kuulijajoukko.[19]

Lehtitietojen perusteella Suitsin esitelmä oli sisällöltään aivan sama kuin neljä päivää aiemmin sosiaalidemokraattisille ylioppilaille pidetty. Se synnytti klubissa vilkkaan keskustelun, vaikka asia olikin niin uusi ja outo, että siitä ei ollut ollut aikaisemmin mahdollisuutta muodostaa mielipidettä. Useissa puheenvuoroissa asiaa kuitenkin kannatettiin lämpimästi ja arveltiin edellytyksiä olevan jo "näiden molempien saman kansan osien luonteessakin, puhumattakaan muista edellytyksistä".

Keskustelu johti myös konkreettiseen tulokseen; valittiin näet kuusimiehinen komitea harkitsemaan, "mitä käytännöllisesti olisi tehtävä kysymyksen valmistamiseksi ja perille ajamiseksi". Suomalaisista siihen valittiin johtaja Jalmari Lahdensuo, tohtori Heikki Ojansuu ja insinööri V. Paloheimo ja varamieheksi tohtori Väinö Salminen. Virolaisista mukaan tulivat puolestaan herrat A. Sibul, J. Hart ja Gustav Suits.[20]

Komitean työstä ei läpikäydyssä materiaalissa kuitenkaan ole tietoja; uskottavaa onkin, että sen perustaminen oli vain pelkkä muodollisuus, josta ainakin Suits irtautui kiireen vilkkaa. Hän näet päätti asiansa ajamiseksi kääntyä jälleen sosiaalidemokraattien puoleen ja yksin, koska mainitunlaista komiteaa olisi ollut mahdoton taivuttaa puuhaan mukaan. Suitsin innokkaaseen puuhailuun viittasikin Työmies, joka 25. marraskuuta kertoi Ylioppilaiden sosialidemokraattisen yhdistyksen järjestävän seuraavana päivänä kokouksen, jossa "keskustelun Suomen ja Viron mahdollisesta valtioliitosta alustaa maisteri G. Suits". Tämä viittasikin siihen, että 13. marraskuuta pidetyssä suljetussa kokouksessa Suits oli vain esitellyt asiansa, mutta siitä ei ollut keskusteltu. Nyt sen sijaan piti julkisessa kokouksessa lähemmälti punnittaman suunnitelman eri puolia.

Mainitusta 26. marraskuuta järjestetystä kokouksesta ei kuitenkaan ole löytynyt tietoja. Kokous on kuitenkin varmasti pidetty, sillä Ylioppilaiden sosialidemokraattinen yhdistys julkaisi 26. marraskuuta päivätyn laajan memorandumin, jonka olivat allekirjoittaneet yhdistyksen varapuheenjohtaja Olli Malmberg, sihteeri Mauno Heimo ja Gustav Suits. Siinä Ylioppilaiden sosialidemokraattinen yhdistys halusi esittää "oman jäsenensä Gustav Suitsin aloitteesta Suomen sosiali-

---

[18] Työmies 21. 11. 1917; *Suits* (1973), s. 34; *Kruus* (1933), s. 1 030; *Laaman* (1964), s. 185.

[19] *Aino Suits,* Mälestusi välisdelegatsioonist. — Tulimuld 1960, s. 83.

[20] Uusi Päivä 20. 11. 1917. Lyhyesti tästä mainitsevat myös *Suits* (1973), s. 34; *Laaman* (1964), s. 186; *Piip* (1966) s. 62. *Laaman*illa ja *Piip*illä on virheellinen ajoitus.

demokraattisen puolueen valtiopäiväryhmälle harkittavaksi kysymyksen Suomen ja Viron valtiollisesta liitosta".

Allekirjoittajat — faktisesti siis Suits — ilmoittivat pitävänsä kaksoistasavaltaa tehokkaana keinona kummankin maan kansanvallalle, itsenäisyyspyrkimyksille ja keskinäisten suhteiden lujittamiselle. Viro tarvitsi apua Suomelta, joka oli kehittyneempi kansainvälisen oikeuden subjektina, estämään Viron kansanvaltaa sortumasta Saksan uhkaavan imperialistisen vallananastuksen alle. Muistiossa esitellyt valtioliiton perusteet olivat samat, jotka Suits oli jo aiemmin julkisissa kokouksissa esittänyt.

Erityisesti painotettiin tässä yhteydessä sitä, että uusi syntyvä valtiomuodostelma olisi kaksijäseninen valtioliitto eli unioni; ei sen sijaan kiinteä liittovaltio (federaatio). Tämä löyhempi muoto olisi aiheellinen jo senkin takia, että Suomenlahti jakaa tulevan liiton maantieteellisesti kahtia ja toisaalta ei pidetty suotavana, että toinen kansa sekaantuisi lainsäädännöllisesti toisen sisäisiin asioihin.

Näillä perusteilla Ylioppilaiden sosialidemokraattinen yhdistys pyysi, että Suomen sosialidemokraattinen puolue viipymättä kysyisi Viron sosialistisen puolueiden mielipidettä ehdotuksesta ja että niiden vastatessa myönteisesti puolue kääntyisi tiedonannoin kansainvälisen sosiaalidemokratian puoleen ja vetoaisi ennen kaikkea Venäjän ja Saksan proletariaattiin, jotta Suomen ja Viron valtio-oikeudellinen asema järjestettäisiin molempien maiden etujen yhteneväisyyden ja kansainvälisen tasapainon pohjalta.[21]

Mihin tällä esityksellä sitten pyrittiin ja mihin se johti? Ensinnäkin on huomattava, että Suits ei todellakaan ajanut kiinteätä Suomen—Viron federaatiota, vaan löyhää unionia, jonka puitteissa kumpikin osapuoli olisi *itsenäinen.* Löyhän unionin varjolla Viro saisi Suitsin laskelmien mukaan toisaalta itsenäisyyden, mutta toisaalta unioni olisi tukemassa heikkoa Viroa Saksan ekspansiivista politiikkaa vastaan. Ja tähänhän tähtäsi täydellinen itsenäisyyskin, sillä niin kauan kuin Viro oli osa Saksan päävihollista Venäjää, oli Saksalle moraalisesti ja juridisesti helpompaa sen miehittäminen. Itsenäisen Viron uskottiin sen sijaan voivan tältä säästyä. Näin ollen itsenäisen Viron voi katsoa niin Suitsin kuin Tõnissoninkin suunnitelmissa olevan lopullisena päämääränä, joka kuitenkin vallitsevassa poliittisessa tilanteessa kaipasi pikaiseksi *välivaiheekseen* laajemman unionin. Lisäksi unioni olisi ikään kuin pehmentämässä suorasta itsenäistymisestä aiheutuvaa jyrkkää muutosta.

Yhtä löyhä kuin suunniteltu unioni, olivat eittämättä sen perusteetkin. Suomi olisi lähinnä jonkinlainen oljenkorsi, joka kelluntavoimallaan pitäisi myös heikon Viron pinnalla, ts. auttaisi sen itsenäistymään. Vetoaminen unionivaltojen samankaltaisuuteen sisälsi samalla myös suunnitelman heikkouden, sillä sekä Suomi että

---

[21] *Piip* (1966), s. 61—62; *Laaman* (1964), s. 186. Ks. myös *H. Arumäe,* Za kulisami "baltiiskogo sojuza". (Iz istorii vnešnei politiki buržuaznoi Estonii v 1920—1925 gg.). Tallin 1966, s. 21. Suomen lehdissä ei muistiosta näy kerrotun vielä tässä vaiheessa. Sen sijaan Viron lehdissä sitä käsiteltiin ja tätä kautta se lienee joutunut venäläisen Vetšernii Tšas-lehden palstoille, josta vihdoin päätyi myös suomalaisiin lehtiin. Ks. esim. Uusi Päivä 31. 12. 1917 ("Kysymys Suomen ja Viron unionista") ja Työmies 31. 12. 1917 ("Suomi ja Viro").

Virohan olivat verraten yhteneviä niin talouselämältään kuin yhteiskuntarakenteeltaankin, niin että niillä ei juuri ollut annettavana toiselle sellaista, mitä niillä ei yksinään olisi ollut. Hyvänä houkuttimena oli kieltämättä Suitsin maininta Virosta Suomen elintarvikkeiden tuottajana, sillä Suomessahan tilanne vuoden 1917 lopulla lähenteli jo nälänhätää. Mutta tämäkin etu oli käypä vain tuon hetken poikkeuksellisissa oloissa — ei enää myöhemmin Suomen maatalouden päästessä omille jaloilleen. Suitsin unionisuunnitelma, paljon vähemmän kummallekin osapuolelle yhteistä sisältävänä kuin varsinaisten poliitikkojen parin seuraavan vuoden aikana kehittelemät suunnitelmat, onkin nähtävä ennen muuta ajatuksena Viron täydellisestä itsenäisyydestä, joskin sekä tuolloin että myöhemmin huomio kiintui siinä höysteenä olevaan unionisuunnitelmaan.

Suitsin ehdotukset lähtivät pian julkisen sanan avulla leviämään ja synnyttivät jonkin verran kannanottoja myös Suomessa. Jos Uuden Päivän klubin keskustelijat olivatkin olleet ehdotuksesta ymmällään, niin samaa voi sanoa myös Suomen sosialidemokraattisesta puolueesta. Kun Ylioppilaiden sosialidemokraattisen yhdistyksen muistio saapui puolueen eduskuntaryhmän kokoukseen kaksi päivää syntynsä jälkeen — 28. marraskuuta —, ei ryhmä ottanut siihen kantaa, vaan ohjasi asian edelleen eduskunnan perustuslakivaliokunnan sosiaalidemokraattiselle ryhmälle, jonka tehtäväksi annettiin tehdä eduskuntaryhmälle siitä ehdotus, jos se katsoi sellaiseen olevan aihetta.[22]

Aihetta ei kuitenkaan tunnu olleen, ei ainakaan senhetkisessä poliittisessa tilanteessa. Koska perustuslakivaliokunnan sosiaalidemokraattiselle ryhmälle siirretty pallo ei näy enää palanneen takaisin eduskuntaryhmään, voimmekin todeta Suitsin idean läpimurtoyrityksen Suomen sosialidemokraattisen puolueen osalta päättyneen tähän.

Sen sijaan yksityisissä keskusteluissa johtavien suomalaisten sosiaalidemokraattien kanssa Suits huomasi näiden suhtautuvan myönteisesti hänen esittämiinsä ajatuksiin. Suunnitelmalle olivat luvanneet kannatuksensa "etevimmät Suomen poliittiset toimihenkilöt, mm. eduskunnan entinen puhemies ja senaatin varapuheenjohtaja O. Tokoi".[23] Lisäksi Yrjö Sirola mainitaan kannattajien joukossa.[24]

---

[22] Suomen sosialidemokraattisen puolueen eduskuntaryhmän pöytäkirjat 28. 11. 1917, Työväen arkisto.

[23] Työmies 31. 12. 1917; Uusi Päivä 31. 12. 1917. Kyseessä oli venäläisestä Vetšernii Tšas-lehdestä oleva uutinen. Mainintoja Sirolan ja Tokoin kannatuksesta ei ole löytynyt läpikäydystä suomalaisesta lähdemateriaalista. Todennäköisintä onkin, että Suits on itse välittänyt nämä tiedot suoraan virolaisille. Ks. myös Dagens Nyheter 2. 1. 1918 ("Ett försök om Finlands och Estlands förenande i union").

[24] *Laaman* (1964), s. 186. *Laaman*in maininta, joka pohjautuu virolaisiin lehtitietoihin, että Suitsin memorandum "otettiin eräässä [sos.dem. eduskunta]ryhmän toimikunnassa käsiteltäväksi" viitannee juuri perustuslakivaliokunnan sosiaalidemokraatteihin. Vetšernii Tšas kertoi lisäksi, että kaksoistasavallan ajatus oli herätetty nimen omaan Suomen eduskunnan piirissä. Helsingin Sanomat 4. 1. 1918 ("Suomi ja Viro"). — Suomen sosiaalidemokraattien suopeasta asenteesta kertovia tietoja levisi myös Saksan ulkoministeriöön saakka. Tammikuun 12. päivänä Tukholman-lähetystöstä näet ilmoitettiin, että väite, jonka mukaan Viron aloitteesta olisi neuvoteltu Suomen ja Viron unionista, piti paikkaansa. Asiaa koskevat neuvottelut oli käyty "kummankin maan sosialistisen puolueiden kesken" ja niiden kuluessa virolaisten oli onnistunut voittaa suomalaiset sosialistijohtajat ajatuksen puolelle. Raportin laatinut tohtori Kurt Riezler totesi kuitenkin tällaiseen dualistiseen suunnitelmaan liittyvän vaikeuksia, jo-

Suomea laajempaa huomiota saivat Suitsin ajatukset osakseen kuitenkin Virossa; olihan hän heittänyt yhdellä kertaa kaksi radikaalia ajatusta — itsenäisen Viron ja unionin Suomen kanssa. Lisäksi ehdotusten saama suurehko huomio selittyy myös ajankohdasta, sillä juuri vuoden 1917 lopulla kysymys Viron tulevasta valtiollisesta statuksesta oli mitä ajankohtaisin.

Niinpä Suomen sosialidemokraattisen puolueen ei tarvinnut — tokkopa olisi mielinytkään — kääntyä virolaisten sosialistien puoleen ehdotuksin. Virolaiset lehdet nimittäin tarttuivat kärkkäästi Suomen lehdissä oleviin Suitsin suunnitelmaa koskeviin uutisiin, joista laajimmat olivat ilmestyneet Työmiehessä ja Uudessa Päivässä. Jo 13./26. 11. Pietarin virolaisten valpas Eesti-lehti julkaisi Suitsin memorandumin kokonaisuudessaan ja samoihin aikoihin alkoi peitsentaitto myös varsinaisessa virolaisessa lehdistössä.

Marras—joulukuun vaihteessa Sotsialdemokraat-lehti kosketteli Suitsin suunnitelmia useassa numerossaan. Omana ja samalla myös melkoisesti Viron sosiaalidemokraattien kantana katsoi Mihkel Martna, että Suitsin vaatimus Viron täydellisestä erosta Venäjästä ei vastaa kansan elinetuja ja lisäksi siltä puuttuivat toteuttamisedellytykset. Samaten oli laita unioninkin kohdalla. Valtiolliset liitot eivät näet Martnan mukaan voi pohjautua ainoastaan kansojen ystävyydelle ja hyvälle sovulle, vaan tarvitaan muitakin edellytyksiä. Ja nuo muut edellytykset voivat usein olla niin vahvat, että kansat vastoin omaa tahtoaan jäävät valtiolliseen yhteyteen keskenään. Tällä Martna varoitti Suitsin ajatuksesta, jonka mukaan unioni olisi vain väliaikainen keino Viron itsenäisyyden toteuttamiseksi. Viro kun saattaisi Martnan mukaan jäädä pysyvästi kiinni Suomeen.

Mitä tuli nimen omaan Suomen—Viron unioniin, totesi Martna, että Suomella ja Virolla ei ollut niitä yhteen pakottavia intressejä eikä niillä ollut toinen toisilleen paljonkaan tarjottavaa. Ei edes Suitsin yhtenä argumenttina tarjoama yhteinen puolustus olisi maantieteellisesti mahdollinen, sillä Venäjä Pietarin kaupunkeineen tunkeutuisi kiilana Suomen ja Viron väliin. Ja taas Skandinavian kanssa Viron siteet olivat vielä heikommat kuin Suomen kanssa. Lisäksi Skandinavia oli liian heikko estämään Venäjän tunkeutumisen Itämeren partaalle. Saksa voisi tehdä sen paremmin ja Martnan mielestä ehkä juuri siksi saksalaiset toivoivatkin Skandinavian liittoa, että he saisivat siitä liittona paremman otteen.

Martna katsoikin, että Viron kohtalo oli kytketty Itämereen. Joka hallitsi sitä

---

ten konkreettisen tuloksen saavuttaminen ei olisi helppoa. Vaikka Riezler katsoikin olevan mahdollista, että Viro pian julistautuu itsenäiseksi, niin hänen saamiensa tietojen mukaan se tulisi senkin jälkeen ensiksi tunnustelemaan liittymistä Suomeen ja mahdollisesti nojautumaan yhdessä sen kanssa edelleen Saksaan. Tämä olisi kuitenkin mahdollista vain sillä edellytyksellä, että "balttien, joilla puheissaan ja toimissaan virolaisten kanssa on tapana kalistella preussilaisen poliisin sapelia, leppymätön politiikka ei tee sellaista nojautumista mahdottomaksi". Riezler valtakunnankanslerille 12. 1. 1918. AA Wk 20d 1a Bd 5/86. Raportin melkoisesti mahtailevat tiedot näyttävät olevan peräisin Suitsilta, ja Helsingissä vuoden vaihteessa käynyt ja Suitsin tavannut Herman Gummerus lienee välittänyt ne edelleen Riezlerille. Gummeruksen ja Suitsin tapaamisesta, jolloin todella puhuttiin unionista, ks. Gummeruksen pvk 22. 12. 1917 ja Gummeruksen kirje von der Roppille 14. 1. 1918. Gummeruksen kokoelma/51. Kaiketi varsin hyvin todellisuutta heijastellen Gummerus totesi kirjeessään Suomessa olevan sillä hetkellä hyvin vähän myötätuntoa poliittiselle yhdistymiselle Viron kanssa. Pelättiin, että yhdistyminen Viron kanssa tempaa Suomen mukaan Venäjän sisäiseen kaaokseen. "Missään tapauksessa ei ajatus ole vielä pitkään aikaan kypsä", kirjoitti Gummerus.

saisi ennemmin tai myöhemmin vaikutusvaltansa alaisuuteen myös Itämeren rannikkomaat. Venäjä ei kuitenkaan saisi olla se, jolle tulisi kuulumaan Itämeren ylivalta.[25]

Lausunnoissaan Martna siis teilasi suoralta kädeltä ajatuksen unionista; se olisi epärealistinen ja tarpeeton. Mutta itse kysymykseen Viron itsenäisyydestä Martna ei ottanut selvää kantaa; hän ei kuitenkaan vaikuttanut enää ylen ihastuneelta Venäjän federaatioon, jos kohta ei suoraan kannattanut täyttä itsenäisyyttäkään.

Martnan varsin kärjekkäässä unionia koskevassa kritiikissä on paljolti mukana myös henkilökohtaista antipatiaa, joka on laskeminen Suitsin aiemman sosiaalidemokraatteja ärsyttävän asenteen tilille; tämä kaiketi motivoi myös senkin, miksi Suits ei itse kääntynyt suoraan Viron sosialistien puoleen, vaan pyysi Suomen sosialisteja välikädeksi. Martnassa, vakaumuksellisessa sosiaalidemokraatissa, herätti myös närkästystä se, että Suits ajoi Suomenlahden eteläpuolella unioniajatustaan sosialistivallankumouksellisena, mutta Suomessa taas sosiaalidemokraattina ja vieläpä Ylioppilaiden sosialidemokraattisen yhdistyksen jäsenenä. Martna kuvasikin Suitsin olevan poliittiselta vakaumukseltaan tuulessa huojuvan ruo'on — "tuulte käes kõikuw pilliroog".[26] Martna oli myös tyytymätön Suitsin muuhun toimintaan Suomessa, tämä kun oli puhunut Viron asiasta vain akateemisissa piireissä ja "akateemilisel viisil" eikä ulottanut ajatuksiaan ylioppilaiden ja dosenttien piirin ulkopuolelle.[27]

Uus Päewaleht julkaisi 3./16. 12. 1917 referaatin Uuden Päivän kirjoituksesta Uuden Päivän klubin kokouksesta 20. marraskuuta ja Suitsin esitelmästä. Kuitenkin jo 22. 11./5. 12. lehdessä oli nimimerkki R. S.[28] puuttunut Suitsin ajatuksiin Viron itsenäisyydestä ja Suomen—Viron unionista ja todennut Suitsin vasemmistolaisuutta eittämättä liioitellen, että ajatukset "voisi sivuuttaa vain katkeralla hymyllä nykyhetkellä, jolloin tällä puolen lahtea useat G. Suitsin omat puoluetoverit vieraiden pistinten avulla pyrkivät kuristamaan Viron ainokaista kansanedustuslaitosta". Mitä tuli Viron itsenäisyyteen, katsoi kirjoittaja, että pysyvä ja luja rauha ei olisi mahdollinen, "jos Venäjän kansalta lyötäisiin sen Euroopan tuuletusikkuna kiinni". Sen takia ei olisikaan ajateltava itsenäistä Viroa, vaan iskulauseena olkoon "autonominen Viro federatiivisessa Venäjän valtakunnassa".[29]

Postimees-lehdessä puolestaan Suitsin nooreestiläinen kirjailijatoveri, vuoden 1917 lopulla lehden kulttuuriosaston esimiehen tuolille kivunnut Friedebert Tuglas oli kuitenkin poliitikkoja intoutuneempi Suitsin suunnitelmista. Tuglas näki selvänä Viron tulevaisuuden itsenäisenä valtiona. "Mitä nopeammin on tapah-

---

[25] *Laaman* (1964), s. 187—188; *Suits* (1973), s. 34—35.

[26] *M. Martna,* Enne Saksa wägede maale tulekut. — Iseseiswuse tuleku päiwilt. Mälestused (ITP). Tartu 1923, s. 19. Tuhahtaen Martna totesi myös, miten "kirjallis-taiteellisen ryhmän Noor Eesti, joka vielä muutama vuosi sitten saarnasi taidetta taiteen vuoksi, johtavat henkilöt soittavat ensimmäistä viulua sosialirevolutsionäärien joukossa". Työmies 20. 1. 1918.

[27] *Martna* (1923), s. 22; *Piip* (1966), s. 68. On tosin muistettava, että Suomessa ei ollut sosialistivallankumouksellista puoluetta, joten näin ollen Suomen sosialidemokraattinen puolue oli ainoa edes lähellä Suitsin poliittista kantaa oleva suomalainen puolue.

[28] Radikaal-Sotsialist = Ed. Laaman.

[29] Uusi Päewaleht 22. 11./5. 12. 1917 ("Eesti iseseiswus"). Ks. myös Uusi Suometar 8. 12. 1917 ("Virosta"); *Laaman* (1964), s. 188; *Suits* (1973), s. 35; *Kruus* (1933), s. 1 032—1 033.

tunut Venäjän luhistuminen, sitä selkeämmin on alkanut muodostua ajatus, että emme tahdo mennä pohjaan hukkuvan laivan kanssa". Koska Viron kansa oli suurempi kuin montenegrolaiset ja korkeammalti sivistynyt kuin albanialaiset, täytyi sillä olla oikeus täydelliseen kultturelliseen itsemääräämiseen, joka oli mahdollista vain täydellisen poliittisen itsemääräämisen puitteissa, selvitteli Tuglas näkemystään.[30]

Yhtä rohkeita ja täysin Suitsin ajatuksia myötäileviä olivat Tuglaksen ajatukset myös Suomen—Viron unionista. Hänkin katsoi, että ajatus täydellisestä yhteenliittämisestä oli jäävä vain unelmaksi. Sen sijaan kysymys olisikin ainoastaan kahden tasa-arvoisen valtion löyhemmästä liitosta, jonka esikuvina olisivat Itävalta—Unkari ja Ruotsi—Norjan unioni ja joka nojautuisi todellisen hyödyn ja puolustuksen helpottamisen periaatteelle.[31]

Vaikka Suitsin ehdotukset saivat niin Suomessa kuin Virossakin verraten viileän vastaanoton, aiheutti kuitenkin poliittisten tapahtumien nopea kehitys sen, että ne tulivat vuoden 1917 lopussa yllättävänkin ajankohtaisiksi.

3. Venäjän federaatio, Suomen—Viron unioni vai itsenäinen Viro?

Kuten Suitsin ehdotusten Virossa aiheuttamista reaktioista näkyi, oli ajatus itsenäisestä Virosta, Suomen—Viron unionista puhumattakaan, vielä marras—joulukuun vaihteessa liian rohkea. Varsin yleisesti suositeltiin edelleenkin realistisempana autonomista Viroa Venäjän federaatiossa.

Mutta poliittisen tilanteen nopea päivittäinen muuttuminen alkoi aiheuttaa muutosta yli koko poliittisen kentän siihen asti vallinneessa mielipiteessä. Itsenäistymisen tai jonkun muun valtiollisen ratkaisun kuin bolševistiseksi muuttuneen Venäjän yhteyteen jäämisen ajatus alkoi tyystin syrjäyttää vanhan Venäjän federaatiosta kiinni pitävän suunnitelman. Itsenäistymistä kiirehti myös Saksan suunnalta tuleva kasvava uhka.

Bolševikkien lakkautettua marraskuun lopulla maanõukogun toiminnan, joutui virolaiskansallinen poliittinen liike jäämään ilman virallisia elimiään ja osin painumaan maan alle. Siitä huolimatta salaisissa kokouksissa ja vielä ilmestyvissä lehdissä käytiin voimakasta keskustelua Viron tulevaisuudesta.

Erityisen tärkeäksi tuli kuitenkin yhteyksien solmiminen ulkomaille ja Viron asian ajaminen naapurimaiden keskuudessa. Saksan miehitettyä Viron suuret saaret nimesi maanõukogu 12./25. lokakuuta 1917 yhteyksien pitämiseksi niiden kanssa kaksi komiteaa, yhden Pietariin ja yhden Tallinnaan.[1] Päätös asettaa maini-

---

[30] *Laaman* (1964), s. 186—187.

[31] *Friedebert Tuglas,* Soome sild. — Aja Kaja 1914—1919. (Teine täiendatud trükk). Tartu 1920, s. 89—90. Tuglas kirjoitti artikkelinsa joulukuussa 1917. Ks. myös *Aug. Anni,* Soome ja Eesti. — Soome maa, rahvas ja kultuur. Tartu 1924, s. 173.

[1] Pietarin-komiteaan nimitettiin A. Piip, K. Luts, M. Jaakson, J. Kartau ja A. Hanko. Tallinnan-komiteaan taas J. Tõnisson, H. Pöhl, V. Neggo, J. Seljamaa ja J. Koort. MP 12./25. 10. 1917, s. 244. Ks. myös *Piip* (1966), s. 59.

tut komiteat pitämään yllä yhteyksiä vallattujen saarten kanssa Venäjän ja Tanskan Punaisten Ristien avulla johtikin joulukuun alussa Viron ulkomaanedustuksen varsinaiseen perustamiseen. Marraskuun 17./30. päivänä nimittäin vanhintenneuvosto päätti lähettää Jaan Tõnissonin edustajakseen Tukholmaan, mutta ennen kuin asia ehti toteutua, Tõnisson vangittiin. Tallinnassa Kingissepp päätti kuitenkin vapauttaa Tõnissonin sillä ehdolla, että tämä poistuisi välittömästi maasta. Näin Kingissepp lähetti matkaansa porvarillisen Viron ensimmäisen diplomaattiedustajan. Marraskuun 20./joulukuun 3. päivänä oli myös Pietarin yliopiston kansainvälisen oikeuden dosentti ja Viron Pietarin-komitean jäsen Ants Piip[2] saanut maanõukogun johdolta nimityksen sen täysivaltaiseksi edustajaksi (chargé d'affaires plénipotentiaire). Hän jäi kuitenkin vielä toistaiseksi Viroon (ja Pietariin).[3]

Maanõukogun lähettämä ja Kingisseppin ajama Tõnisson lähti Virosta 28. 11./11. 12. 1917 Pietarin ja Suomen kautta Tukholmaan.[4] Piip mainitsee saaneensa Tõnissonin kanssa tehtäväkseen valmistella ulkomailla maaperää Viron itsenäisyyden tunnustamiselle. Erityisesti heidän piti tunnustella balttilais-skandinaavisen liiton kaikupohjaa Ruotsissa.[5] Sen sijaan ei edustajille annettu sen kummempia ohjeita konkreettisiin toimenpiteisiin ryhtymiseksi Viron itsenäisyyden ajamiseksi, koska odotettiin tilanteen kehittymistä ja ennen kaikkea Viron perustavan kokouksen koollekutsumista. On myös huomattava, että mikään Viron poliittisista puolueista ei vielä tuolloin ollut ottanut itsenäisen Viron ajamista ohjelmaansa.[6] Näin ollen Tõnissonin ja Piipin tehtävänä olikin toimia tunnustelijoina eikä vaatimusten esittäjinä. Tosin jo sekä maanõukogun päätös 15./28. marraskuuta että ylipäänsä edustajien lähettäminen ulkomaille oli viite siitä, mihin suuntaan Viron valtiollista statusta oltiin kehittämässä.

Uudenlaisesta orientaatiosta näkyikin merkkejä jo Tõnissonin ensimmäisessä pysähdyspaikassaan Pietarissa sikäläisen Viron-komitean kanssa käymissä keskusteluissa. Päätettiin näet alkaa panna poliittisen toiminnan pääpaino Viron täydellisen itsenäisyyden saavuttamiselle eikä enää Baltian federaation luomiselle tai Ruotsin-liitolle, kuten Tõnisson oli vielä syyskuun alussa tehnyt ja kuten oikeastaan maanõukogun ohjeetkin olisivat edellyttäneet.[7]

---

[2] Ants Piip (1884—1942) toimi Viron diplomaattiedustajana 1918, osallistui 1919 Viron Pariisin-valtuuskuntaan ja toimi saman vuoden syksyllä apulaisulkoministerinä. Vuonna 1920 Piip toimi aluksi Viron lähettiläänä Lontoossa, mutta valittiin jo samana vuonna pääministeriksi ja edelleen Viron ensimmäiseksi riigivanemaksi, jona hän toimi vuoteen 1921. Vuodesta 1924 Piip oli Tarton yliopiston kansainvälisen oikeuden professori ja toimi samalla useaan otteeseen Viron ulkoministerinä ja mm. lähettiläänä USA:ssa 1923—1925. Piip oli myös Viron valtuuskunnassa solmimassa 1939 Neuvostoliiton ja Viron hyökkäämättömyyssopimusta. Kesällä 1940 Piip vangittiin ja kuljetettiin Neuvostoliittoon, jossa hän kuoli todennäköisesti 1942. EBL, s. 380—381; EBLT, s. 242—243.

[3] *Piip* (1966), s. 59; *Mänd,* s. 486.

[4] *J. Roos,* Jaan Tõnissoni elukäik. — Jaan Tõnisson töös ja võitluses. Tartu 1938, s. 81.

[5] *A. Piip,* Iseseiswuse esipäiwilt. — ITP, s. 43.

[6] *Piip* (1966), s. 59.

[7] Sekä Tõnissonin Baltian liiton ajatusta että hänen nyt saamaansa tehtävää vasten on erityisen kiinnostava se sähke, jonka Auswärtiges Amtin valtiosihteeri Richard von Kühlmann lähetti jo marraskuun 3. päivänä Tukholman-lähetystölle. Siinä hän ajankohtaan nähden hämmästyttävän hyvin Viron asioista perillä olevana totesi, että Saarenmaan valloitus antoi Saksalle mahdollisuuden vaikuttaa tehokkaasti Viroon Saksalle edullisemman asenteen synnyttämiseksi. Tässä voitaisiin käyttää apuna Tukholmassa olevia suomalaisia, jonne Tõnisson oli Kühlmannin mukaan saapumassa. Hän kehotti lähe-

Vielä vanhoilla linjoillaan oli sen sijaan maanõukogun vanhintenneuvosto 8./21. joulukuuta pitämässään kokouksessa. Siihen toi terveisiä Suomesta vastikään palannut J. Raamot, joka kertoi Suomen senaatin varapuheenjohtajan P. E. Svinhufvudin suhtautuneen henkilökohtaisesti hyvin lämpimästi Suomen ja Viron yhdistymiseen. Saatu tieto aiheutti vanhintenneuvostossa keskustelun ja äänestyksen Viron tulevasta orientoinnista. Tällöin Päts kannatti Suomen kanssa yhdistymistä, kun taas K. Konik piti parempana Venäjän federaatiota, jota kohtaan puolestaan Raamot ja J. Kukk selittivät uskoa puuttuvan. August Rei sen sijaan halusi tässä vaiheessa määritellä Viron poliittisen orientaation ainoastaan negatiivisesti: ei mentäisi Saksan alaisuuteen eikä yhdistyttäisi latvialaisten kanssa. Kaikki muut näiden ulkopuolelle jäävät vaihtoehdot olisivat mahdollisia ja niiden noudattaminen riippuvainen vallitsevista olosuhteista. Mutta mikäli Ukraina itsenäistyisi, ei Vironkaan olisi mielekästä jäädä Venäjän federaatioon. Rein ehdotusta vastaan ei vanhintenneuvostolla ollutkaan huomauttamista.[8]

Myös Työpuolueen konferenssissa 10. — 11./23. — 24. joulukuuta tuli itsenäisyysasia julkisen pohdinnan kohteeksi. Kokous totesi Venäjän viimeaikaisten tapahtumien romuttaneen siihen astisena ohjelmana olleen autonomisen Viron Venäjän federaatiossa. Jos kerran muut vähemmistökansat Ukraina mukaan lukien aikoivat täydellisesti irtautua Venäjästä, ei Virokaan voisi enää jäädä Venäjän federaatioon, koska isovenäläisillä olisi siinä silloin vaarallinen ylivalta. Siksi olisikin harkittava muita mahdollisuuksia, jotka paremmin vastaisivat Viron etuja. Tällaisina toivat eräät delegaatit esiin puolueettoman Viron tasavallan, jonka suurvallat takaisivat. Tämä päätettiinkin ottaa puolueohjelmaan. Vähemmän toivottavina pidettiin sen sijaan Suomen—Viron unionia, pohjoisten valtioitten liittoa ja yhtynyttä Baltiaa. Täydellisesti sen sijaan vastustettiin Viron yhdistymistä Saksaan, koska sen seurauksena "muutaman vuosikymmenen perästä Viron kansasta ja kulttuurista ei jäisi enää mitään jäljelle".[9]

Myös sosialistivallankumouksellisen puolueen keskuskomiteassa oli Viron itsenäisyyskysymys joulukuussa 1917 esillä useaan otteeseen, mutta Suitsin innokkaista yrityksistä huolimatta ei puolueen aiempaan kantaan katsottu aiheelliseksi tehdä muutoksia, vaan pitäydyttiin edelleen Venäjän federaation ajatuksessa. Vielä puolueen III kongressissa 10. — 11./23. — 24. joulukuuta jätettiin tätä koskeva ilmaus puolueohjelmaan.[10]

Vanhintenneuvoston sekä mainittujen puolueiden kokousten keskustelujen ti-

---

tystöä pyytämään suomalaisia asettumaan yhteyteen Tõnissonin kanssa. Kun tiedettiin niin Tõnissonin kuin yleensäkin virolaisten luottavan suomalaisiin, voisivat suomalaiset kertoa Tõnissonille, "että me [Saksa], jos Viro menee läheiseen yhteistyöhön Suomen kanssa ja molemmat suuntautuvat Saksaan, todennäköisesti luovumme Viron alueen annektoinnista ja tulemme mahdollisesti edistämään Viron samoin kuin Suomenkin itsenäistymistä". AA Wk 20d 1a Bd 8/7. Ks. myös *Taube* (1969), s. 543. Suomalainen, johon Saksan lähettiläs kaiketi ensimmäisenä olisi ottanut yhteyttä, oli tri Herman Gummerus, lähetystössä lähes päivittäin nähty vieras. Gummerus oli kuitenkin melkein koko marraskuun Berliinissä, joten häneen ei tässä tapauksessa voitu turvautua. Tõnissonin Tukholmaan saapumisen viivästyminen — hän tuli sinne vasta tammikuun lopulla 1918 — vei muutenkin asialta pohjan pois.

[8] *Laaman* (1964), s. 189.

[9] Uus Päewaleht 13./26. 12. 1917 ("Eesti tööerakonna konverents").

[10] *Kruus* (1933), s. 1 033.

linpäätös kuvaa selvästi, miten mutkikkaan asian edessä Viron poliittisesta tulevaisuudesta päättävät olivat vuoden 1917 lopulla. Vaihtoehtoina kun oli Venäjän federaatioon jääminen, Suomen tai Skandinavian ja Viron unioni sekä itsenäinen Viro. Poissa laskuista oli sen sijaan vain Saksan alaisuuteen meno ja liitto latvialaisten kanssa.

Saksa olikin luonnollisesti tekijä, joka oli entistä tarkemmin otettava huomioon Viron tulevaisuutta harkittaessa. Vaikka Saksaan orientoituminen olikin virolaisten keskuudessa täysin vailla vastakaikua, oli sillä kuitenkin Baltian saksalaisen aatelin keskuudessa jakamaton kannatus, joka juuri joulukuulla alkoi tulla entistä selvemmin esille. Niinpä kun Tõnisson sai tehtäväkseen Viron asian ajamisen Ruotsissa, herätti se nopeasti Viron aatelin vastatoimiin; Helsinkiin matkusti Erhard Dehio, joka koetti saada Tõnissonin matkustamaan Tukholman asemesta saksalaisten sotilasviranomaisten luo Saarenmaalle pyytämään, että Saksan joukot miehittäisivät Viron. Dehion mukaan ainoa reaalipolitiikka, jota virolaiset nyt voisivat ajaa, on toiminta yhdessä saksalaisten kanssa. Tõnisson torjui kuitenkin voimakkaasti tällaiset ehdotukset, koska saksalaiset germanisoisivat maan ja tuhoaisivat virolaisen kulttuurin.[11]

Juuri vuoden 1917 lopulla epätietoisuuden valtiollisesta tulevaisuudesta ollessa suurimmillaan, haettiin tietoa ja tukea myös vastikään itsenäiseksi julistautuneesta Suomesta. Keskusteluissa pääministeri Svinhufvudin kanssa Tõnisson ilmoitti uskovansa Saksan pian aloittavan Viron miehityksen. Hän toivoi kuitenkin, että Viro ei jäisi yksistään Saksan käsiin, vaan että myös Englannista tulisi sen protektori[12]. Uuden näkemyksensä mukaisesti Tõnisson tiedusteli myös Suomen suhtautumista Viron mahdolliseen itsenäistymiseen ja sai Svinhufvudilta kuulla Suomen asenteen olevan sellaiseen suopea. Kuten Raamot jo aiemmin oli ilmoittanut, Svinhufvud kannatti myös Suomen ja Viron liittoa, mutta erityisesti hän painotti, että Suomi ei siinä asiassa voisi tehdä aloitetta, koska se saattaisi vaikuttaa annektoinnilta.[13] Suomi ei sen hetkisessä vaikeassa tilanteessaan saattanut muutenkaan auttaa Viroa.[14]

---

[11] *Taube* (1969), s. 557—558; *Laaman* (1964), s. 189. *Taube* nojautuu Dehion päiväkirjamerkintöihin.

[12] Svinhufvudin muistiinpano 7. 1. 1918. UM 1 A 1.

[13] *Piip* (1923), s. 44.

[14] *Piip* (1966), s. 40; *Laaman* (1964), s. 189. Nämä Svinhufvudin lausunnot käyvät yksiin eräiden muidenkin tietojen kanssa. Niinpä Svinhufvud oli antanut tammikuun alussa haastattelun venäläisen Naš Vek-lehden edustajalle L. Vasiljetskille ja todennut suomalais-virolaista federatiivista tasavaltaa koskevasta huhusta, että huolimatta kummankin kansan läheisestä sukulaisuudesta, kielestä ja uskonnosta sekä kulttuurista ja "yhteistunteesta", ei sellaista suunnitelmaa ole olemassa. Mutta, painotti Svinhufvud, historialliset traditiot ja moninaiset muut syyt pakottivat suomalaiset kaikin keinoin auttamaan ja tukemaan virolaisia. Nya Dagligt Allehanda 25. 1. 1918 ("En rysk intervju med finske regeringschefen Svinhufvud"). Samoilla linjoilla liikkui AA:lle lähettämässään tiedonannossa myös balttilainen paroni Wilhelm von Wrangell. Hän kertoi virolaisten yrittäneen ensin lähestyä poliittisesti Ruotsia, mutta turhaan. Siksi he olivat kääntyneet Suomen puoleen ja propagoineet sille suomalais-virolaisen kaksoistasavallan muodostamista, mutta Svinhufvudin vastarinta oli tyrmännyt ajatuksen. Koska virolaiset eivät halunneet Venäjänkään yhteyteen, puhumattakaan itsenäisyydestä, ei jäänyt muuta mahdollisuutta kuin liittyminen (Anschluss) Saksaan, jonka ajatuksen puolella oli virolaisten enemmistö, totesi Wrangell ainakin tältä osin ilmiselvästi propagandistisessa "hätähuudossaan". Muistio Wrangellin tiedonannon pohjalta 17. 1. 1918. AA Wk 20d 1a Bd 5/93—94.

Sekä suomalaisilta saamiensa tietojen että vuoden vaihteessa Helsingissä käymässä olevan Ants Piipin [15] välittämien virolaismielialojen perusteella Tõnisson alkoi Helsingistä käsin julkisesti esittää omaksumaansa Viron täydellisen itsenäistymisen linjaa. Piipin mukana hän lähetti Tallinnaan terveiset, että virolaiset alkaisivat tehdä itsenäisyyden puolesta entistä suurempaa propagandaa ja nimen omaan, että porvarilliset puolueet astuisivat itsenäisyysvaatimusten taakse.[16] Tõnisson laati myös 25. 12. 1917/7. 1. 1918 Viron poliittiselle elämälle suunnatun vetoomuksen, jossa hän vallitsevaan suurvaltapoliittiseen tilanteeseen — Viron historialliseen hetkeen — viitaten kehotti kaikkia virolaisia toimimaan yhdessä itsenäisen Viron luomiseksi. "Näyttäkäämme toki, että Virossa osataan nykyisellä historiallisella hetkellä nousta puolue-, ryhmä- ja luokkaetujen yläpuolelle Viron itsenäisyyden asiassa, joka on yhteinen kaikille puolueille, ryhmille ja luokille!"[17]

Helsingin-matka vaikutti vieläkin voimakkaammin näkökantaa muuttavasti Mihkel Martnaan, joka halusi ennen ratkaisevia päätöksiä tutkia suomalaisten aateveljien suhtautumista Viron-kysymykseen. Vielä aivan matkan alla sosiaalidemokraattien kanta Viron itsenäisyyskysymykseen oli jyrkän kielteinen. Niinpä puolueen II kongressissa 17./30. joulukuuta Martna totesi, että sosiaalidemokraatit eivät halua korostaa porvareilta peräisin olevaa itsenäisyyden ajatusta, vaan tyytyvät autonomiaan ja Venäjän federaatioon. Itsenäisyydeltä puuttuivat lisäksi edellytykset, sillä Viro oli kahden suurvallan syleilyssä, jotka myllynkivillään voisivat jauhaa avuttoman Viron hienoksi jauhoksi.[18] Vielä 6. tammikuuta, päivää ennen Suomen-matkaansa, Martna kirjoitti puolueensa katsovan, "että Viron pitäisi liittyä sisäisesti itsenäisenä autonomiana federatiivisesti Venäjän tasavaltaan".[19]

Saavuttuaan Helsinkiin tammikuun 7. päivänä 1918 Martna tapasi vanhat ystävänsä Gyllingin, Sirolan, Kuusisen ja Wiikin, jotka selostivat hänelle perin pohjin Suomen poliittista tilannetta. Vastaavasti Martna kertoi heille Viron asioista ja tiukkasi heidän kantaansa Viron itsenäisyyssuunnitelmiin. Vastausten saaminen oli kuitenkin työlästä, sillä, kuten Martna totesi, Suitsin huonon propagandatoiminnan johdosta ei Viron-kysymys ollut saanut Suomessa juurikaan osakseen huomiota eikä maan oloista tiedetty paljonkaan. Huolimatta siitä, ettei tuntenutkaan kovin hyvin Viron oloja, totesi Sirola, että jokaisen kansan täytyy itse saada määrätä, millaisessa valtiollisessa yhteisössä ne tahtovat elää. Kansojen itsemää-

---

[15] Piip oli 17./30. 12. 1917 lähtenyt erityisen valtuuskunnan kanssa Pietariin neuvottelemaan venäläisten kanssa vallattujen saarten asiasta sekä pyytämään Saksan lähettiläältä kreivi Wilhelm von Mirbachilta Saksan tunnustusta Viron hallitukselle. Astoria-hotellissa asuvan Mirbachin odotushuonetta pitemmälle ei delegaatio kuitenkaan päässyt ja toisessakin asiassa tuli vesiperä; se kun kuului Helsingissä majaansa pitävän Tsentrobaltin toimialaan. Sen takia delegaatio saapui Helsinkiin tammikuun alussa 1918. *Piip* (1966), s. 38—39.

[16] *Piip* (1923), s. 44; *Sama* (1966), s. 70.

[17] *Jaan Tõnisson,* Eesti iseseisvuse nimel! — Jaan Tõnisson. Koguteos tema üheksakümnenda sünnipäeva tähistamiseks. Stockholm 1960, s. 334—336. Vetoomuksensa Tõnisson lähetti Postimees-lehdelle, jossa se ilmestyi 30. 12. 1917/12. 1. 1918. Muutamaa päivää aiemmin kuin edellisen, Tõnisson laati Uuteen Suomettareen katsauksen "Viro nykyhetkellä" (6. 1. 1918), jossa hän kuvaili laajalti Viron poliittista kehitystä vuodesta 1906 lähtien. Alkuperäisenä ks. *Jaan Tõnisson,* Missuguses seisukorras on praegu iseseisvuse küsimus? — Jaan Tõnisson (1960), s. 337—341.

[18] *Saat,* s. 426.

[19] Työmies 20. 1. 1918 ("Viron tilasta").

räämisoikeus on yksi kansainvälisen sosiaalidemokratian perusajatuksia eikä siitä Vironkaan suhteen ollut aihetta tehdä poikkeuksia. Mitä taas tuli virolaisten auttamiseen tässä asiassa, totesi Sirola Suomen sosiaalidemokraattien kädet niin sidotuiksi omiin asioihin, että he eivät voisi "kurkottaa kauemmas" auttamaan virolaisia. Martnan toteamukseen, että Saksan joukot olivat jo pelottavan lähellä puolustuskyvytöntä Viroa ja että Viron olisi julistauduttava itsenäiseksi saadakseen turvatumman aseman tulevassa rauhankonferenssissa, vastasi Sirola, että itsenäiseksi valtioksi julistamisella tulisi olemaan suuri historiallinen merkitys ja hän saattoikin vain toivoa sen toteutumista.

Martna kysyi suomalaisilta aateveljiltään myös, olisiko suotavaa ehdottaa Leninille, että neuvostovalta tukisi Viron itsenäiseksi julistautumista ja että Venäjä sanoutuisi irti ylivaltaoikeuksistaan Virossa. Pitkän neuvottelun jälkeen suomalaiset *seltsimehed,* toverit, arvelivat, että tälle ei voisi panna suurtakaan toivoa, mutta silti voisi yrittää tutustuttaa neuvostovallanpitäjät näihin ajatuksiin. Martnahan tunsi Leninin jo Sveitsin ajoilta. Gylling totesi kuitenkin Leninin haluavan kuulla ennen muuta Viron bolševikkien toiveita ja hehän taas eivät tahtoneet itsenäistä Viroa, joka oli Viron työväen etuja vastaan oleva porvarien toive. Siksi ei olisikaan luultavaa, että Pietarin vallanpitäjät "kävisivät toista tietä, kuin minkä Viron bolševikit näkevät hyväksi."[20]

Martna tekikin työtä käskettyä ja paluumatkallaan Viroon jätti Pietarissa 6./19. 1. 1918 Leninille, Trotskille, Kollontaille ja Stučkalle asiaa koskevan kirjelmän. Siinä hän totesi, että "Viron kansan laajat kerrokset" ovat aikeissa julistaa Viron riippumattomaksi valtioksi, joka muodostaisi Venäjällekin edullisen "kimmahduspaalun" Saksan laajenemishaluja vastaan. Siksi hän pyysi Smolnan isäntiä lausumaan ystävällisesti mielipiteensä: "Miten tulisitte arvostelemaan sellaista askeletta? Voisiko Viron kansa toivoa teidän kannatustanne?". Tämä esitys, joka jo tavallaan viittaa Martnankin kallistuneen itsenäisyyden kannattajaksi, jäi kuitenkin vastausta vaille.[21]

Martna osallistui myös yhdessä samaan aikaan Helsingissä olevien Tõnissonin, Virgon ja Pustan kanssa Uuden Päivän klubin 12. tammikuuta Oopperakellarin yläsalissa pidettyyn juhlakokoukseen, jossa myös mm. Svinhufvud oli läsnä. Virolaisille vieraille puhunut toimittaja Frans Talaskivi toivoi Viron itsenäistymistaistelun onnistumista ja että nyt vihdoin rupeaisi toteutumaan se Suomen sillan unelma, joka oli ollut vain runoilijoiden haave. Suomalaisten tuesta imponoituneena kertoi Tõnisson "syvän innostuksen ja voimakkaan persoonallisen vakaumuksen kannattamassa, ulkonaisestikin loistavassa vironkielisessä puheessaan" virolaisten sen hetkisistä päämääristä ja mainitsi suomalaisten ihmetellessä, että virolaisten suhteet saksalaisten kanssa eivät olleet kovinkaan lämpimät. Myös Martna, jota erityisesti tilaisuuden saksalaismielisyys häiritsi, käytti puheenvuoron, jossa hän kuvaili virolaisten vuosisataista elämää Saksan sorron alaisuudessa. Kaiken tämän

---

[20] *Martna* (1923), s. 19—23.

[21] Työmies 10. 2. 1918 ("Kirje 'Estonian' tasavallan muodostamisesta"); *Martna* (1923), s. 25. Samantyyppisen kirjelmän Martna lähetti myös Saksan sosialisteille. *Laaman* (1964), s. 203.

pohjalta virolaiset suosittelivat myös Suomelle ympärysvaltoihin nojautuvaa politiikkaa Saksan sijasta — ei ihme, että Martna totesi suomalaisten olleen virolaisten esittämistä mielipiteistä "vähän pelästyneitä". Svinhufvud koetti puolestaan hälventää epäluuloja todetessaan tilaisuuden jälkeen Tõnissonille: "Emmehän mekään nyt ole näköämme ja kuuloamme menettäneet, mutta on luotava mielialaa"[22]!

Uuden Päivän uutisessa toivottiin kuitenkin virolaisten saaneen täyden vakuutuksen siitä hartaudesta, jolla suomalaiset toivoivat Viron vapautumista ja itsenäistymistä. Viitaten peitellysti syntyneeseen orientaatioerimielisyyteen lehti totesi vielä, "että kaiken yhteisen ohella, mitä meillä Viron kansan kanssa on, löytyy eräitä seikkoja, joissa meidän — johtuen historiallisesta menneisyydestä, maantieteellisestä asemastamme ja kohtaloistamme maailmansodan vaiheissa — ehkä täytynee asettua kansallisissa myötämielisyyskysymyksissä toiselle kannalle kuin veljemme Suomenlahden eteläpuolella".[23]

Virolaiset itsenäisyystiedustelijat saivat siis Suomessa vuosien 1917/1918 vaihteessa selvän tuen itsenäisyyspyrkimyksilleen niin sosialisteilta kuin porvareiltakin, mutta eivät minkäänlaisia lupauksia konkreettisista avustustoimenpiteistä. Lisäksi on huomattava, että Suomen sosialistit Viron asioista huonosti perillä olevina tuskin tiesivät Viron sosiaalidemokraattien varsin kriittisestä suhtautumisesta Venäjään ja heidän yhteisrintamastaan Viron porvarillisten puolueiden kanssa. Varsinainen ristiriita Suomen ja Viron niin porvareiden kuin sosialistienkin kesken syntyi sen sijaan Saksaan orientoitumisesta, joka Viron tuon ajan politiikassa oli täysin pois suljettu mahdollisuus, mutta jonka arvo Suomen ulkopolitiikan pörssissä oli huomattavan korkealla.

Suopea mutta pidättyvä asenne Viron suuntaan sopi Suomen tuon ajan ulkopolitiikan yleisraameihin. P. E. Svinhufvudin 27. marraskuuta muodostama ns. itsenäisyyssenaatti joutui näet kiinnittämään päähuomionsa vaikeaan sisäpoliittiseen tilanteeseen ja ulkopolitiikassaan tavoittelemaan puolueettomuutta, jota, vaikka sitä pidettiinkin selviönä, ei kuitenkaan nimenomaisesti sisällytetty itsenäisyysjulistukseen. Puolueettomuuttaan hallitus korostikin vuoden vaihteessa useissa lausunnoissaan. Hallituksen varovaisesta ulkopolitiikasta johtui myös, että se varoi liittämästä heimokansallisia kysymyksiä itsenäisyyspyrkimyksiin; näin ollen ei edes Itä-Karjalan kysymys tullut pohdinnan alaiseksi hallituksessa vielä tässä vaiheessa, saati sitten kontaktien luominen kaukaisempien heimokansojen tai peräti muiden itsenäistymässä olevien Venäjän vähemmistökansojen kanssa.[24]

Tältä pohjalta onkin ymmärrettävä edellä käsitelty Svinhufvudin ja muunkin Suomen varsin pidättyvä suhtautuminen toimenpiteisiin Viron puolesta. Kannanotto Viron-asiassa kun olisi helposti muodostunut kannanotoksi myös Venäjää ja Saksaa vastaan. Suomen suhteet Venäjään olivat arkaluontoiset ja toisaalta taas

---

[22] *Kaarel-Robert Pusta,* Kehra metsast maailma. Mälestusi. Stockholm 1960, s. 207.

[23] Uusi Päivä 14. 1. 1918 ("Uuden Päivän klubin juhlakokous"); *Martna* (1923), s. 24—25; *Eino Railo,* Itsenäisyyslehti Uusi Päivä 1917—1918. Vaiheet — sisällys — merkitys. Helsinki 1944, s. 368—369.

[24] *Jääskeläinen,* s. 68—69; *Yrjö Nurmio,* Suomen itsenäistyminen ja Saksa. Porvoo 1957, s. 60—65.

hallitus oli tammikuun lopulla selvästi kaartamassa Saksaan päin. Huutavan ääneksi korvessa tuntuvatkin vuosien 1917—1918 vaihteessa heimokansallisia kannanottoja varovassa ulkopoliittisessa keskustelussa jääneen maalaisliiton innokkaan ulkopolitiikan harrastelijan rovasti Artur Vuorimaan näkemykset. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan kokouksissa 14. ja 15. tammikuuta 1918 hän nimittäin katsoi, että Pietari ympäristöineen olisi liitettävä Suomeen, jolloin Venäjästä tulisi pelkästään mannermaavalta. Tämä olisi edellytyksenä Vuorimaan näkemykselle, jonka mukaan suomalaisten heimojen tuli kuulua Suomen tasavallan alaisuuteen.[25] Toisekseen hän ehdotti, että koska Suomi oli liian heikko turvaamaan yksinään itsenäisyyttään, sen olisi liityttävä toisten valtojen, kuten Skandinavian maiden ja Viron kanssa puolustusliittoon.[26]

Suomen hallituksen pidättyvä asenne heimokansoihin ja yleensäkin Venäjän vähemmistökansoihin sai kuitenkin kaikkein voimakkainta kritiikkiä osakseen aktivistien suunnalta. Varsinkin Herman Gummerus, joka sodan aikana oli lähinnä Tukholmassa solminut mittavat suhteet Venäjän vähemmistökansojen järjestöjen kanssa, ajoi kiivaasti tällaisia pyrkimyksiä. Jo heti joulukuun 10. päivänä Svinhufvudille lähettämässään kirjeessä Gummerus ehdotti, että Suomi lähettäisi emissaarin Ukrainan keskusradan luo pyytämään tunnustusta Suomen itsenäisyydelle ja vastaavasti Ukraina lähettäisi oman edustajansa Helsinkiin.[27]

Koska asia näytti tärkeältä, päätti Gummerus joulukuun loppupuolella lähteä Helsinkiin painostaakseen Suomen hallitusta astumaan virallisiin suhteisiin Ukrainan, Viron ja Liettuan kanssa. Lisäksi hän ehdotti muodostettavaksi Tukholmaan Suomen, Ukrainan, Viron ja Liettuan yhteisen komitean valmistelemaan yhteistä esiintymistä rauhankonferenssissa.

Svinhufvud ja hänen ulkopoliittinen avustajansa Carl Enckell eivät kuitenkaan olleet valmiita ryhtymään toteuttamaan ehdotusta, joka olisi samaistanut itsenäisen Suomen muihin Venäjän vähemmistökansoihin. Vaikka Gummerus sanookin Enckellin hyväksyneen suurin piirtein hänen ehdotuksensa[28], sai Gummerus kuitenkin ponnistella vielä koko kevään ja kesän 1918 ennen kuin navakassa Saksan-myötäisessä purjehtiva hallitus alkoi käytännössä solmia kontakteja etelään.

Martnan ja Tõnissonin tunnustellessa suomalaisia mielipiteitä kehittyi itsenäistymisasia Virossa varsin nopeasti. Palattuaan Suomesta Pietariin eväinään Tõnissonin itsenäistymiskehotukset kirjoitti Piip välittömästi Pietarin virolaisten Eesti-lehteen laajan artikkelin Viron ulkopolitiikasta, jossa hän ilmoitti, että Viro ei ole enää Venäjän kuvernementti, vaan itsenäinen yksikkö, jolla voi ja pitääkin olla oma ulkopolitiikka. Virolaiset olivat äärioikealta vasemmalle saakka sitä mieltä, että "emme tahdo millään ehdolla poliittista liittoutumista Saksan kanssa, vielä

---

[25] Alkion pvk 14. 1. 1918. Tokoi puolestaan katsoi, että Pietarin liittäminen olisi suuri onnettomuus Suomelle.

[26] Alkion pvk 15. 1. 1918; K. H. Wiik, Dagboksanteckningar 15. 1. 1918. Wiikin kokoelma/1, VA.

[27] Gummeruksen kokoelma/51. Ks. myös Gummerus Eino Suolahdelle 28. 12. 1917. Suolahden kokoelma/2, VA.

[28] Gummerus Hans von Eckardtille 15. 12. 1917. Gummeruksen kokoelma/51; Gummerus Friedrich von der Roppille 14. 1. 1918. Sama.

vähemmän muuttua Saksan provinssiksi". Siksi ainoa ratkaisu olisikin itsenäinen, puolueeton Viro, jonka takaisivat Venäjä, Englanti, Saksa, Ranska ja Yhdysvallat, tai sitten Viro olisi ehkä myös näiden protektoraattina. Jos kuitenkin itsenäisyyden hankkiminen Virolle olisi mahdotonta, niin voitaisiin myös hyväksyä Viron—Skandinavian federaatio tai Suomen—Viron unioni. Vieläpä Englannin autonomisena "siirtomaana" oli Piipin mukaan Viron tulevaisuus ajateltavissa. Hän vaati myös, että Viron perustavan kokouksen tulossa olevissa vaaleissa puolueet ilmaisisivat kantansa Viron poliittisesta tulevaisuudesta, jotta äänestyksessä saataisiin nähdä, kuinka paljon milläkin vaihtoehdolla olisi kannatusta.[29]

Tosiasiassa ei Viron poliittisesta tulevaisuudesta enää vallinnut sellainen mielipide-eroavaisuus kuin Piipin kirjoituksesta näkyi. Jo 24. 12. 1917/6. 1. 1918 oli näet vanhintenneuvosto päättänyt vastustaa Saksan tulossa olevaa miehitystä ja julistaa Viron itsenäiseksi valtioksi. Samana päivänä, 31. 12. 1917/13. 1. 1918, jolloin mainittu Piipin kirjoitus ilmestyi, kokoontui Estonia-teatterissa vanhintenneuvosto ja eri puolueiden edustajat bolševikkeja lukuun ottamatta päättämään, millä tavalla vanhintenneuvoston viikkoa aikaisemmin päättämä itsenäistyminen olisi toteutettava.

Estonia-teatterin kokoukseen saapui 39 edustajaa kaikista poliittisista puolueista Venäjän yhteyteen jäämisestä tiukasti kiinni pitäviä bolševikkeja lukuun ottamatta. Myös sosiaalidemokraatit olivat mukana, joskin eräänlaisina tarkkaajina, koska heillä ei vielä ollut kantaa itsenäisyysjulistukseen. Kokouksen tehtävänä oli nyt päättää, millä tavalla itsenäisyyden toteuttaminen käytännössä tapahtuisi. Juuri Pietarista palannut Ants Piip pohjusti käsittelyä esittelemällä tuoreita vedoksia samana päivänä ilmestyneestä artikkelistaan ja toteamalla Suomen-tuomisinaan, että Suomen—Viron liiton asiassa Svinhufvud oli todennut, että Suomi ei siinä tulisi tekemään aloitetta, koska se voisi vaikuttaa annektoinnilta. Toisaalta taas Venäjän kansankomissaarien neuvoston kansliapäällikkö V. D. Bontš-Brujevitš oli suosittanut virolaisille Venäjän federaatiota. Lisäksi kokouksessa tiedettiin Tarton saksalaisten odottavan Saksan miehitystä 3—4 kuukauden kuluessa.

Keskustelussa päätettiin saatujen tietojen nojalla julistaa Viro mitä pikimmin itsenäiseksi ja vaatia sille osallistumisoikeutta Brest-Litovskin rauhanneuvotteluihin. Koska kaikki osanottajat olivat myös sitä mieltä, että itsenäistymisasiassa olisi käännyttävä maassa todellista valtaa pitävien Viron bolševikkien puoleen, perustettiin tätä tehtävää varten erityinen toimikunta. Kokouksessa pidettiin myös mahdollisena, että itsenäisyyden saavuttaakseen Viro joutuisi tunnustamaan Venäjän kansankomissaarien neuvoston, kuten Suomi oli tehnyt.[30]

Jo samana päivänä saatiin tietää Viron bolševikkien kanta itsenäistymiseen — se oli edelleen kielteinen.[31] Niinpä heti seuraavana päivänä, 1./14. 1. 1918 järjestettiin uusi kokous, jossa päätettiin bolševikkien ehdottoman kielteisestä kannasta

---

[29] Eesti 31. 12. 1917/13. 1. 1918 ("Eesti välispolitika"). Ks. myös *Piip* (1966), s. 72—77.

[30] Pöytäkirja "Nõupidamised iseseisvuse asjus". — Mälestused iseseisvuse võitluspäivilt (MIV). I Kõide. Revolutsioon ja okupatsioon 1917—1918. Tallinn 1927, s. 392—394. Ks. myös *Piip* (1966), s. 78—79; *Wrangell*, s. 218—219; *Laaman* (1964), s. 199—200.

[31] *Piip* (1966), s. 81; *Laaman* (1964), s. 200.

huolimatta julistaa Viro itsenäiseksi ja alkaa tehdä asian hyväksi propagandaa sekä kotimaassa että ulkomailla. Itsenäistymistä koskevan muistion laatiminen jätettiin erityisen toimikunnan tehtäväksi, joka julkaisi sen muutaman päivän kuluttua myös lehdissä.[32]

Tässä muistiossa esitettiin nyt myös suurelle yleisölle ne seikat, jotka olivat johtaneet itsenäistymispäätökseen ja ne edellytykset, jotka itsenäiseksi julistautumisella oli. Venäjän vallankumouksen annettua vähemmistökansoille irtautumisoikeuden oli Viro julistettava välittömästi itsenäiseksi valtioksi. Tähän sillä oli täydet edellytykset: se muodosti selvän kansallisen kokonaisuuden, se oli pinta-alaltaan ja väestöltään suurempi kuin eräät jo olemassa olevat eurooppalaiset valtiot, se oli itsenäinen talousyksikkö ja sen kulttuuritaso oli varsin korkea. "Suurvaltojen eturistiriidan ratkaiseminen on mahdollista ja varmaa vain itsenäisen, kansainvälisesti taatun, puolueettoman Viron avulla".[33]

Viron sosiaalidemokraattinen puolue oli pysytellyt syrjässä edellämainituista yleiskokouksista lähinnä siksi, että se ei ollut vielä varauksetta hyväksynyt täydellisen itsenäisyyden ajatusta. Kuten näkyi, oli Martna vielä tammikuun alussa Suomen matkansa aattona Venäjän federaation kannalla. Suomen tovereilta — ja myös porvareilta — saadut itsenäistymistä puoltavat lausunnot aiheuttivat kuitenkin täyskäännöksen Viron sosiaalidemokraattien asennoitumisessa. Tätä lisäsi vielä Suomen sosialidemokraattisen puolueen eduskuntaryhmän 17. päivänä tammikuuta 1918 Viron veljespuolueelle lähettämä tervehdys, joka oli vastaus Viron puolueen muutamaa päivää aikaisemmin lähettämään onnittelukirjelmään Suomen itsenäistymisen johdosta. Vastauksessaan eduskuntaryhmä toivoi, että "Vironkin kansa voisi toteuttaa vuosisataiset unelmansa: ottaa ohjakset omiin käsiinsä maassaan ja että Viron sosiaalidemokraattista työväenpuoluetta, viedessään tätä asiaa voittoisaan loppuun, elähdyttävät samat päämäärät kuin suomalaista sosialidemokratiaa tämän valtiollisen kysymyksen ratkaisemisessa".[34]

Suomesta tulleet suoranaiset kehotukset ja Viron puolueiden asettuminen tammikuun puolivälissä itsenäisyyden kannalle heijastui jo pian Martnan kannanotoissa: itsenäisyys oli nyt ainoa pelastus Saksaa vastaan, sillä kuten Suomen esimerkki osoitti, ei Saksa voinut enää anastaa sitä, koska se ei kuulunut Venäjään. Viron sosiaalidemokraattisen puolueen keskuskomitea päättikin Martnan palattua Venäjän anarkian ja Saksan anneksion vaaraan vedoten suosittaa itsenäisyyden julistamista.[35] Se asettui myös kannattamaan tammikuun 13. ja 14. päivien laajaalaisia päätöksiä.

Samaten oli menetellyt myös Viron sosialistivallankumouksellinen puolue, joka vielä joulukuussa oli vankkumatta kannattanut Venäjän federaatiota ja torjunut Gustav Suitsin itsenäisyyteen tähtäävät suunnitelmat. Puolue oli kuitenkin siirtynyt vuoden vaihteessa kannattamaan itsenäistä Viroa ja ollut mukana teke-

---

[32] Pöytäkirja "Nõupidamised iseseisvuse asjus", s. 394—395. Ks. myös *Piip* (1966), s. 79—80.
[33] Eesti Sõjamees 5./18. 1. 1918; Eesti 11./24. 1. 1918 ("Seletuskiri politilise seisukorra kohta"). Ks. myös *Piip* (1966), s. 82—85.
[34] Työmies 19. 1. 1918.
[35] *Laaman* (1964), s. 202—203.

mässä tammikuun 13. ja 14. päivien päätöksiä. Tästä huolimatta puolue julkaisi aivan samaan aikaan oman kannanottonsa Viron itsenäisyyskysymykseen.

Tämän Gustav Suitsin laatiman 16-sivuisen Eesti Töövabariik-kirjasen tarkoituksena ei kuitenkaan ollut kilpailla tammikuun 14. päivän päätösten johdosta laaditun puolueiden yhteisen ohjelman kanssa, johon kaiken lisäksi otettiin mukaan useita Suitsin Eesti Töövabariik-kirjasessa olevia ajatuksia, vaan täydentää sitä. Sosialistivallankumouksellisen puolueen oman ohjelman laatimisen onkin katsottava olleen yrityksen saada porvarillisten puolueiden ohjelmasta vain nimellisesti poikkeavalla sananviljelyllä Viron bolševikit itsenäisyyden puolelle erityisen "työväentasavallan" merkeissä; yritys, jossa muut puolueet olivat jo epäonnistuneet. Kummallakin muistiolla oli siis sama päämäärä, joskin eri niminen. Suitsin ohjelman mukaan oli viipymättä julistettava itsenäinen Viron työväentasavalta, Venäjän ja Saksan joukot poistettava maasta, virolaiset joukko-osastot tuotava Venäjältä Viroon, Saksalle ja Venäjälle annettava kielto rakentaa Viroon sotilaallisia rakennelmia, rauhansopimukseen olisi otettava pykälä kansanäänestyksestä, jonka avulla tarkemmin määriteltäisiin Viron valtiomuoto — kansanäänestys suoritettaisiin jonkun puolueettoman valtion, esimerkiksi Ruotsin valvonnassa —, kulttuuriautonomia Viron vähemmistökansoille ja käännyttävä maailman työväestön puoleen Viron itsemääräämisestä tiedottamiseksi. Muistio päättyi mahtaviin, aitoperäisesti suitsilaisiin huudahduksiin: "Eläköön sorretut luokat ja sorrettujen kansojen vallankumous! Eläköön itsenäinen Viron työväentasavalta! Eläköön kansojen ystävyys! Eläköön Suomen—Viron kaksoistasavalta! Maat ja vapaudet työväelle!"[36]

Muistio oli tarkoitus toimittaa Neuvosto-Venäjän vallanpitäjille, Viron bolševikeille ja Suomen sosialidemokraattisen puolueen valtiopäiväryhmälle. Viron työläis- ja sotamiesneuvostojen toimeenpanevalle komitealle Suits ja Kruus tarjoilivat julistustaan 3./16. tammikuuta, mutta huonolla menestyksellä, sillä bolševikit ilmoittivat taistelevansa järkkymättömästi Viron itsenäisyyttä vastaan. Kingissepp jopa totesi, ei pelkästään Tallinnan runsaaseen katuvalaistukseen viitaten, että elleivät sosialistivallankumoukselliset luovu itsenäisyysvaatimuksistaan, niin kyllä heitäkin varten riittää Tallinnassa lyhtypylväitä . . . Bolševikkien ehdoton asenne saikin sosialistivallankumoukselliset lopullisesti irtautumaan yhteistyöstä heidän kanssaan.[37]

Suits ja Kruus päättivät kuitenkin vielä koettaa vaikuttaa muistiollaan itse Venäjän bolševikkeihin. Suomen sisällissodan takia matka kuitenkin lykkääntyi ja matkamiehet joutuivat odottamaan pitkähkön ajan Helsingissä, kunnes Yrjö Sirolalta saatu lupa avasi ovet Pietariin menevään junaan. Iltapäivän hämärissä tammikuun 24./helmikuun 6. päivänä Kruus vihdoin pääsi Smolnaan kansallisuusasiain kansankomissaarin Josif Vissarionovitš Stalinin puheille tämän askeettiseen,

---

[36] Eesti Töövabariik. Eesti Sotsialistide-Revolutsionääride Partei märgukiri Eesti iseseisvuse küsimuses. Kokku seadnud Gustav Suits. Tallinn 1918. Pääosat siitä sisältyvät myös teokseen *Gustav Suits,* Noor-Eesti nõlvakult kahe revolutsiooni vahel. Tartu 1931, s. 105—118. Ks. myös *Piip* (1966), s. 63—65.

[37] *Kruus* (1933), s. 1 035.

kirjoituspöydän, kirjahyllyn ja muutaman wieniläistuolin pehmentämään työhuoneeseen, jossa tunnelma oli kuin "metsäntakaisen kauppalanpäällikön vaatimattomassa työhuoneessa".

Vaikka Tallinnasta tulleen vieraan ei käynytkään valittaminen Josif Vissarionovitšin käytöstä, joka sekin oli vaatimatonta ja melkein familiääriä, jäi tulos kuitenkin perin laihaksi. Toteutui näet se, mistä suomalaiset sosiaalidemokraatit olivat varoittaneet eli Stalin kuunteli mieluummin virolaisten bolševikkien ajatuksia, joita toveri Anvelt oli pari päivää ennen Kruusia käynyt hänelle kertomassa. Niinpä Stalin olikin Kruusin mukaan "Viron poliittisesta tilanteesta ja paikallisista voimasuhteista yleensä enemmän tai vähemmän perillä". Stalin ei juuri osoittanut kiinnostusta Eesti Töövabariik-suunnitelmaan, vaan sanoi enemmänkin luottavansa Saksassa pian tapahtuvaan vallankumoukseen ja siihen, että Virossakin työväki ottaisi pian vallan käsiinsä.[38] — Sosialistivallankumouksellisten välitysyritys niin Viron kuin Venäjänkin bolševikkien luona oli valunut kuiviin.

Bolševikkien syrjäänvetäytymisestä huolimatta muut poliittiset puolueet jatkoivat Viron itsenäistymisasian ajamista. Vaikka täydellisestä Venäjästä irtautumisesta olikin jo päätetty, katsottiin silti aiheelliseksi lähettää aiemmin valitut edustajat Venäjän perustavaan kokoukseen propagoimaan muille Venäjän kansoille Viron itsenäistymisajatusta. Virolaisten puolesta 5./18. tammikuuta 1918 käyttämässään puheenvuorossa Julius Seljamaa protestoi Saksan suorittamaa Viron valtausta vastaan ja totesi virolaisten haluavan vain itsenäisyyttä ja päättää kohtalostaan Viron perustavassa kokouksessa.[39]

Tiedottaakseen Viron aikeista myös länsivalloille virolaiset kääntyivät Englannin, Ranskan ja Yhdysvaltojen Pietarissa olevien lähetystöjen puoleen 23.—26. 1. 1918. Antamissaan vastauksissa länsivallat esittivät Venäjän federaatiota puoltavia näkökohtia, mutta ymmärsivät myös virolaisten halun itsenäistyä.[40]

Tammikuun 11./24. päivänä 1918 maanõukogun vanhintenneuvosto laati ulkomaista propagandaa varten muistion Viron poliittisesta tilanteesta, ja sisällöltään se vastasi lähinnä tammikuun 13. ja 14. päivien kokousten kannanottoja. Useille kielille käännettynä tästä muistiosta tuli tärkein Viron poliittisten elinten aiempina viikkoina tekemien itsenäistymiseen tähtäävien päätösten kokelma, jonka Viron ulkomaanvaltuuskunta seuraavien kuukausien kuluessa jätti useim-

---

[38] *Sama,* s. 1 035.

[39] Puhe kokonaisuudessaan *Piip* (1966), s. 87—88. Ks. myös *Julius Seljamaa,* Eesti esimesed diplomaatlised suhted suurriikidega (Katked päewaraamatust). — ITP, s. 72.

[40] Tästä lähemmin *Seljamaa* (1923), s. 74—82; *Laaman* (1964), s. 231—233; *Albert N. Tarulis,* American-Baltic Relations 1918—1922. The Struggle Over Recognition. Washington D. C. 1965, s. 12—13; *Joseph Noulens,* Mon Ambassade en Russie Soviétique 1917—1919, I. Paris 1933, s. 247; *Kalervo Hovi,* Die Orientierung der estnischen Auslandsdelegation im Frühjahr 1918. — Publikationen des Instituts für Allgemeine Geschichte Universität Turku, Nr. 5. Turku 1973, s. 62. Ks. myös Englannin Pariisin-lähetystö Ranskan ulkoministeriölle 27. 1. 1918. AMAE Guerre 1914—18, Russie 702/20—21.

pien Euroopan maiden ulkoministeriöille.[41] Jo helmikuun alussa se luovutettiin Pietarissa Englannin, Ranskan ja USA:n lähettiläille.[42]

Oivaltaen juuri ulkomaiden puoleen kääntymisen tärkeyden itsenäistymisasialle vanhintenneuvosto muodosti 11./24. 1. 1918 erityisen Viron ulkomaanvaltuuskunnan (Eesti välisdelegatsioon), johon aiemmin nimitettyjen Tõnissonin, Piipin ja Virgon ohella määrättiin nyt myös Ferdinand Kull, M. Martna, K. Menning ja K. R. Pusta. Viikkoa myöhemmin pidetyssä lähtökokouksessa valtuuskunta sai mukaansa mainitun 24. 1. valmistuneen memorandumin ja matkarahat, jotka oli hankittu Suomen kanssa käydystä perunakaupasta. Delegaattien tehtävää ei määritelty kovinkaan laveasti; heidän piti jättää Viron itsenäistymistä koskeva muistio ulkomaiden hallituksille ja raportoida saadut vastaukset Tallinnaan. Tehtävänjako suunniteltiin alustavasti siten, että Martnan ja Menningin piti mennä Saksaan ja Sveitsiin, Tõnissonin Skandinaviaan, jossa hän jo olikin, Pustan Ranskaan ja Italiaan, Piipin Englantiin, Kullin Yhdysvaltoihin ja Virgon jäädä yhdysmiehenä Suomeen. Olosuhteiden pakosta tästä jaottelusta jouduttiin kuitenkin myöhemmin tinkimään.[43]

Helmikuun alussa rinnan porvarillisten ja maltillisten vasemmistopuolueiden päämäärien kiinteytymisen kanssa kiihtyi myös Viron bolševikkien toiminta. Niinpä he julkaisivat 19. 1./1. 2. 1918 Anveltin laatiman Viron Työväenkommuunin perustuslain ennakkosuunnitelman, jossa varsin tarkkaan konkretisoitiin bolševikkien päämäärä. Se oli mainittu kommuuni, joka olisi autonominen osa Venäjän neuvostotasavallasta. Se olisi sisäisissä asioissaan täysin itsenäinen ja sillä olisi halutessaan oikeus erota Venäjästä ja yhdistyä johonkin toiseen valtioon tai julistautua kokonaan itsenäiseksi.[44] Tammikuun lopulla Lenin jo eräässä puheessaan nimitti Viroa sosialistiseksi tasavallaksi.[45]

Bolševikkien toiminnan kiihtyminen vauhditti vanhintenneuvostoa ryhtymään toteuttamaan jo päätettyä Viron itsenäistymistä. Erityisen toimikunnan tehtäväksi annettiin laatia varsinainen itsenäisyysjulistuksen sanamuoto ja sen julkaiseminen jätettiin 6./19. helmikuuta nimitetyn Viron pelastuskomitean (Eestimaa päästekomitee) tehtäväksi. Komiteaan kuuluivat K. Päts, K. Konik ja J. Vilms. Itsenäisyysjulistuksen julkaiseminen ei kuitenkaan ollut vielä mahdollista, sillä bolševikit pitivät yhä valtaa Tallinnassa. Koska kuitenkin saksalaiset olivat 18. helmikuuta aloittaneet hyökkäyksen Viroon antaakseen pontta vaatimuksilleen Brest-Litovskin

---

[41] "Memorandum sur la situation politique de l'Esthonie" on alkuperäisenä esim. UD 6 A 38 I ja UM 100 Viro 1918 ja painettuna mm. dokumenttikokoelmissa Pour l'Esthonie Indépendante. Recueil des documents diplomatiques. Publ. par la Délégation Esthonienne. Copenhaque 1918, s. 9—12 ja Sini-Musta-Valkoinen. Viron tasavallan julistamista ja Viron itsenäisyyskamppailua koskevia asiakirjoja (S-M-V). Helsinki 1918, s. 3—6. Ks. myös *Piip* (1966), s. 96—98.

[42] *Seljamaa* (1923), s. 86.

[43] *Laaman* (1964), s. 234—235; *Piip* (1923), s. 44—45; *Kaarel R. Pusta,* Jaan Tõnisson Eesti välispoliitikuna ja diplomaadina. — Jaan Tõnisson (1960), s. 238—240.

[44] Lähemmin ks. *Saat,* s. 398—400. Laajempaa kantavuutta suunnitelma sai vielä, kun se ilmestyi Izvestijassa 14. 2. 1918 (ul). Ks. tästä *Albert N. Tarulis,* Soviet Policy toward the Baltic States 1918—1940. Notre Dame 1959, s. 30.

[45] *Saat,* s. 403.

rauhanneuvotteluissa, alkoivat bolševikit evakuoida joukkojaan meritse ensin Helsinkiin ja sieltä edelleen Pietariin.

Tallinnan ollessa kaaostilassa bolševikkien perääntyessä satamassa odottaviin laivoihin ja saksalaisten vallattua jo Etelä- ja Keski-Viron ja edetessä Tallinnaan, julkaisi pelastuskomitea vihdoin helmikuun 24. päivänä 1918 itsenäisyysmanifestin "kaikille Vironmaan kansoille". Siinä julistettiin Viro mainitusta päivästä lukien historiallisten ja kansallisten rajojensa puitteissa itsenäiseksi, demokraattiseksi tasavallaksi. Korkein valta kuului pelastuskomitealle, joka nimitti Viron väliaikaisen hallituksen ja sen johtajaksi Konstantin Pätsin. Hallituksen toiminta saattoi kuitenkin tosiasiallisesti alkaa vasta 11. 11. 1918 Saksan sorruttua ja vetäydyttyä Baltiasta.[46]

Käytännössä oli Viron itsenäisyys kuitenkin vain yhden päivän asia, sillä jo 25. 2. saksalaiset miehitysjoukot tunkeutuivat Tallinnaan ja ottivat siellä kaiken vallan käsiinsä. "Tänä aamuna ovat kenraali, vapaaherra von Seckendorffin johtamat saksalaiset ja virolaiset [!] joukot ottaneet lyhyen taistelun jälkeen Tallinnan! Jumalan olkoon ylistys ja kiitos!", huokui keisari ja kuningas Vilhelm II kanslerilleen.[47] Maaliskuun 3. päivänä oli koko Viro saksalaisten hallussa ja uusi sorto alkanut.

---

[46] *Laaman* (1964), s. 235—244. Itsenäisyysjulistus faksimilena *Sama*, s. 240, suomeksi ja viroksi in extenso S-M-V, s. 7—11. Väliaikaisen hallituksen kokooonpanosta ks. S-M-V, s. 11. Tallinnan evakuoimisesta lähemmin *Saat*, s. 444—456.

[47] Vilhelm II:n sähke valtakunnankanslerille 25. 2. 1918. AA Wk 20d 1a Bd 11/146.

III Suomen ja Viron suhteet Saksan varjossa

1. Brest-Litovskin rauha

Pohjoinen Baltia oli kuulunut Saksan sodanpäämääriin jo huhtikuun lopulta 1917 lähtien, johon mennessä Saksan sotavoimat olivat miehittäneet Liettuan ja Kuurinmaan ja edenneet Riian edustalle saakka. Koska kuitenkin avoimen anneksiopolitiikan ajaminen vastaisuudessa oli ristiriidassa entistä enemmän muotiin tulleen kansojen itsemääräämisoikeuden kanssa, ryhtyi Saksa jo toukokuussa 1917 naamioimaan anneksiotaan ns. autonomiapolitiikaksi. Kuurinmaasta ja Liettuasta ja myöhemmin vallattavista alueista oli tehtävä autonomisia valtioita, jotka kuitenkin sotilaallisesti, taloudellisesti ja poliittisesti liittyisivät Saksaan, kuten valtakunnankansleri Theobald von Bethmann Hollweg ehdotti.

Tätä autonomiapolitiikkaa ryhdyttiin joutuisasti toteuttamaan perustamalla Baltiaan lukuisia saksalaisesta aatelista koostuvia maaneuvostoja (Landesräte), joiden sitten piti pyytää Saksan keisarilta turvaa. Näiden aatelisneuvostojen tehtävänä oli siis antaa ulospäin kuva itse kansan halusta Saksan yhteyteen.[1]

Niinpä esimerkiksi Oberste Heeresleitungin (OHL) ensimmäinen päämajamestari, kenraali Erich Ludendorff totesi Liivinmaan ja Riian aatelisedustajille 6. 11. 1917 olevan välttämätöntä saada Venäjän kanssa tulossa olevia rauhanneuvotteluja varten virolaisilta ja latvialaisilta äänestystuloksia, joissa vaadittaisiin Saksaan liittymistä. Vielä pitemmälle Saksan sodanjohdon suunnitelmat konkretisoituivat yleisesikunnan päällikön 13. marraskuuta antamassa määräyksessä Liivinmaalla ja Virossa harjoitettavasta politiikasta. Sen mukaan oli pyrittävä siihen, että Liivinmaan ja Viron lailliset aateliset maapäivät sopivalla hetkellä pyytävät suojelusta ja liittymistä Saksaan ja että sen yhteydessä myös varsinainen virolainen ja latvialainen väestö ilmaisisi samansuuntaisen mielipiteensä. Tämän vaatimuksen päätepisteenä onkin nähtävä ritarikuntien Tukholmassa 27. tammikuuta 1918 antama "itsenäisyysjulistus".[2]

---

[1] *Tuomo Polvinen,* Venäjän vallankumous ja Suomi 1917—1920, I. Porvoo 1967, s. 139—140; *Karl-Heinz Janssen,* Die baltische Okkupationspolitik des Deutschen Reiches. — Von den baltischen Provinzen zu den baltischen Staaten. Beiträge zur Entstehungsgeschichte der Republiken Estland und Lettland 1917—1918. Marburg/Lahn 1971, s. 238.

[2] *Taube* (1971), s. 128.

Idänpolitiikassaan sodanjohtoa paljon varovaisempi ulkoasiainvaltiosihteeri Richard von Kühlmann valoi kuitenkin öljyä liian intoutumisen laineille todetessaan Ludendorffille 6. marraskuuta, että Saksan ei suinkaan olisi vielä pyydettävä sodanjohdon kaavailemia julistuksia (Erklärung) Liivinmaalta, Virosta ja Suomesta, koska toistaiseksi ei näiden alueiden väestöä pystyttäisi suojelemaan julistuksen seurauksena Venäjän taholta tulevaa reaktiota vastaan. Siksi ulkoministeri olikin päättänyt luopua suomalaisten useita kertoja pyytämästä Saksan virallisesta sympatian- tai mielenkiinnonosoituksesta. Tällaisiin pyyntöihin suostumisesta mahdollisesti seuraava hyöty ei Kühlmannin mukaan olisi suhteessa siihen vahinkoon, joka voitaisiin aiheuttaa. Julkinen sympatianosoitus joko Suomen tai Saksan taholta saattaisi tapahtua vain silloin, kun Saksa samalla voisi ryhtyä aktioon Suomenlahdella tai jopa lamauttaa venäläiset voimat Suomen mantereella. Niin kauan kuin tämä ei käynyt päinsä, oli Saksan niin Suomen kuin Vironkin kysymyksissä harjoitettava salaa määrätietoista, mutta varovaista politiikkaa ja luovuttava Saksalle osoitetun julkisen julistuksen saamisesta.[3]

Joulukuun 3. päivänä 1917 Brest-Litovskissa alkaneet keskusvaltojen ja Neuvosto-Venäjän väliset rauhanneuvottelut näyttivät tarjoavan hyvän mahdollisuuden Saksan anneksionistisen autonomiapolitiikan jatkamiseen pohjoiseen päin. Vaikka neuvottelut[4] sujuivatkin varsin takerrellen, saatiin kuitenkin 15. joulukuuta solmituksi kuukauden kestäväksi määrätty aselepo. Tästä huolimatta ja Venäjän ahdistetusta asemasta johtuen Saksan sodanjohto valmistautui täysin mitoin toteuttamaan anneksiopäämääriä idässä. Tässä sillä olivat moraalisena tukena myös balttilaisen aatelin yhä sakenevat hätähuudot.[5]

Saksan ryhtyessä hengähdystauon turvin suunnittelemaan anneksiotoimenpiteitä Baltiassa tuli poliitikkojen ja sodanjohtajien välinen ristiriita entistä selvemmin näkyviin. Niinpä 18. joulukuuta pidetyssä Kreuznachin kruununneuvoston kokouksessa valtakunnankansleri kreivi Georg von Hertling ja ulkoministeri v. Kühlmann varoittivat Saksaa ottamasta intressipiiriinsä Liivinmaata ja Viroa ja että Saksan tulisi kaikesta niiden irtautumispyrkimyksiä kohtaan tuntemastaan sympatiasta huolimatta ottaa mahdollisimman vähän vastuuta (Verantwortung) niiden tulevasta kohtalosta. Sodanjohto kenraalisotamarsalkka Paul von Hindenburgin suulla vaati sen sijaan Viron ja Liivinmaan liittämistä kokonaisuudessaan Saksan vaikutuspiiriin.[6]

Aselevon solmimisen jälkeen oli Brestissä jatkettu rauhanneuvotteluja, mutta niiden kituliasta etenemistä ei pystynyt nopeuttamaan edes tammikuussa 1918 tapahtunut Neuvosto-Venäjän valtuuskunnan johtajan vaihto, jolloin A. A. Joffen tilalle tuli itse neuvostohallituksen ulkoasiain kansankomissaari Lev Davydovitš Trotski. Keskinäisen kahnauksen jatkuessa ja konkreettisten tulosten jäädessä ole-

---

[3] Kühlmann Ludendorffille 6. 11. 1917. AA Wk 20d 1a Bd 3/19—20.

[4] Brest-Litovskin rauhanneuvotteluista kokonaisuudessaan ks. lähemmin *Polvinen*, I, s. 141—154, 200—202, 252—268; *Taube* (1971), s. 143—157, 170—199; *Hans-Erich Volkmann*, Die deutsche Baltikumpolitik zwischen Brest-Litovsk und Compiègne. Ein Beitrag zur Kriegszieldiskussion. Köln 1970, s. 38—132; *John Wheeler-Bennett*, Brest-Litovsk. The Forgotten Peace, March 1918. London 1938, passim.

[5] Näistä lähemmin *Taube* (1971), s. 137—146.

[6] *Sama*, s. 146—147; *Polvinen*, I, s. 145—146.

mattomiksi Trotski päätti antaa pontta neuvotteluille ja lähti valtuuskuntineen rauhanneuvotteluista 10. helmikuuta. Saksan neuvottelijat jäivät nyt yllättävän tilanteen eteen.[7]

Ratkaisu avoimeksi jääneeseen tilaan saatiin Homburgin kruununneuvoston kokouksessa 13. päivänä helmikuuta 1918. Maltillinen ulkoministeri v. Kühlmann, jota valtakunnankansleri v. Hertling kannatti, esitti pidättymistä uusista sotatoimista idässä ja tyytymistä saavutettuun status quohon. Toisin ajattelivat kuitenkin sotilasjohdon edustajat, marsalkka von Hindenburg ja kenraali Ludendorff. Rauhaa ei heidän mielestään voitu solmia ennen kuin Saksa oli varmistanut asemansa Baltiassa ja Suomessa. Pulmana oli nyt kuitenkin, miten saada hyökkäys näille alueille perustelluksi niin, ettei se vaikuttaisi annektoinnilta. Ratkaisun keksi Vilhelm II, joka ehdotti, että Saksa antaisikin apua rosvoja vastaan niin Virolle ja Latvialle kuin Suomelle ja Ukrainallekin. Siksi olisi saatava näiltä alueilta avunhuutoja, joiden varjolla Saksa voisi kiirehtiä apuun. Tässä olikin majesteettinen ratkaisu, joka näytti tyydyttävän niin poliitikkoja kuin sodanjohtajiakin. Ludendorff ilmoitti saaneensa avunhuutoja jo Liivinmaalta, mutta valtakunnankanslerin mielestä täytyisi niitä saada myös Suomesta ja Ukrainasta. Hindenburgin ehdotuksen mukaan avunhuudot oli saatava 18. helmikuuta mennessä, jolloin voitaisiin sanoa aselepo irti ja aloittaa hyökkäys.[8]

Raskas koneisto alkoi pyöriä v. Kühlmannin sähköttäessä suuresta päämajasta Auswärtiges Amtiin alivaltiosihteeri Hilmar von dem Busschelle, että oli "välttämätöntä saada virolaisilta, liivinmaalaisilta, suomalaisilta ja mahdollisuuksien mukaan myös ukrainalaisilta julistuksia, joissa nämä vallitsevan anarkian ja jatkuvan omaisuuden ryöstön sekä ruumiillisen koskemattomuuden loukkaamisen takia pyytävät meidän interventiotamme järjestyksen palauttamiseksi".[9] Näin Saksa pääsisi esiintymään pienten kansojen pelastajana ja järjestyksen palauttajana.

Jo ennen keisarin Bad Homburgissa tekemää päätöstä hätähuutojen hankkimisesta oli niitä saapunut mm. Ludendorffin aiemmin ilmaisemien kannustavien kehotusten johdosta. Eivätkä kehotukset olleet edes välttämättömiä, sillä inhimillinen hätä oli sitä luokkaa, että se synnytti jo aivan spontaanejakin avunhuutoja. Tätä lisäsi vielä Viron kommunistien 9. helmikuuta tekemä päätös, jolla sikäläinen aateli julistettiin lainsuojattomaksi. Esimerkiksi jo helmikuun 4. päivänä sijaisyleisesikunnan poliittisen jaoston päällikkö kapteeni Dietrich von Hülsen oli lähettänyt Auswärtiges Amtille nipun, joka sisälsi 82 avunpyyntöä.[10] Tämä oli kui-

---

[7] *Polvinen*, I, s. 200—202.

[8] *Sama*, s. 252—254. Kruununneuvoston pöytäkirja painettuna esim. teoksessa Dokumentensammlung. Band I, 1917—1918. Deutsch-sowjetische Beziehungen von den Verhandlungen in Brest-Litowsk bis zum Abschluss des Rapallovertrages. Berlin 1967, dok. 149, s. 403—410. Homburgin päätöksen jälkeen ilmoitti alivaltiosihteeri Hilmar von dem Bussche varovaisesti ja toimenpiteen itsepuolustuksen sävyä korostaen lähettiläs Luciuksen kautta Ruotsin Kustaa V:lle bolševikkilaumojen murhaamisen ja ryöstelyn Liivinmaalla ja Virossa "pakottavan meidät sotilaalliseen asioihin puuttumiseen omien rajojemme suojelemiseksi" ja jotta anarkismi ei pääsisi leviämään Saksan miehittämille alueille ja edelleen itse Saksaan. Bussche Luciukselle 15. 2. 1918. AA Deutsche Gesandtschaft Stockholm: Finnland geh. Bd 1/L87105.

[9] Kühlmann (GrHQ) Busschelle 13. 2. 1918. AA Wk 20d 1a Bd 8/21.

[10] Hülsen AA:lle 4. 2. 1918. Sama Bd 6/157—158.

tenkin pientä siihen vilskeeseen, joka kohta Homburgin kruununneuvoston päätöksen jälkeen alkoi. Mitä erilaisimpien elinten avunpyyntöjä virtasi sijaisyleisesikunnan poliittisen jaoston kautta Auswärtiges Amtille. Yksistään 18. 2. 1918, joka oli lopullinen määräpäivä, niitä tuli useita nippuja, yhteensä noin 250 kappaletta.

Samaan tahtiin kuin Baltia, varmistui Suomenkin suunta. Jo 14. helmikuuta lähettivät Edvard Hjelt ja Rafael Erich kenraali Ludendorffin kehotuksesta kirjelmän Oberste Heeresleitungille, jossa he painokkaasti pyysivät Saksan aseellista interventiota Suomessa käytyyn sotaan. Ja viikkoa myöhemmin Hjelt sai Kreuznachissa Ludendorffilta kuulla saksalaisten suostuneen suomalaisten pyyntöön.

Tästä alkoikin keskinäinen läheneminen kehittyä nopeasti. Saksan siteet sen politiikalle tärkeäksi muodostuneen Suomen kanssa solmittiin Berliinissä maaliskuun 7. päivänä 1918. Tällöin allekirjoitetussa Saksan ja Suomen välisessä rauhansopimuksessa Saksa lupautui hankkimaan Suomen itsenäisyydelle tunnustuksen niiltä valtioilta, jotka eivät vielä sitä olleet antaneet. Suomella ei solmitun sopimuksen mukaan ollut oikeutta luovuttaa mitään osaa valtioalueestaan tai myöntyä mihinkään velvoitteisiin muiden valtojen hyväksi sopimatta siitä ensin Saksan kanssa.

Samanaikaisesti rauhansopimuksen kanssa allekirjoitettiin myös kauppa- ja merenkulkusopimus, joka näennäisesti kummankin osapuolen tasa-arvoa julistaen tarjosi kuitenkin Saksalle huomattavia etuisuuksia. Näitä sopimuksia täydensi salainen lisäpöytäkirja, jossa Suomi lupautui olemaan luovuttamatta alueeltaan tukikohtia minkään ulkovallan käyttöön sen enempää sodan kuin rauhankaan aikana. Saksa puolestaan sai kyllä perustaa laivastotukikohtia niin Suomenlahden, Pohjanlahden kuin Jäämerenkin rannoille sekä vartio- ja tiedustelukeskuksen Tornioon.

Tämä Suomen sitominen Saksaan alkoi toteutua käytännössäkin, kun huhtikuun 3. päivänä 1918 kenraali Rüdiger von der Goltzin johtama Itämeren divisioona nousi maihin Hangossa ja aloitti etenemisen kohti Helsinkiä.[11]

Baltian suunnalla oli tilanteen kehittyminen kuitenkin dramaattisempaa. Kuten mainittiin, oli aselepo Neuvosto-Venäjän kanssa päätetty sanoa irti 17. helmikuuta ja aloittaa sen jälkeen eteneminen saatujen hätähuutojen nojalla. Korskuvia sotaratsuja ei näyttänyt enää mikään pidättelevän. Aivan viime hetkellä (17. 2.), jolloin lähtövalmistelu oli jo loppuun suoritettu, saapui valtakunnankanslerille Saksan Tukholman-lähetystön Venäjän osaston johtajan, virolaisia näkemyksiä suosivan ja konservatiivisten Baltian saksalaisten suunnitelmia voimakkaasti kritisoivan tohtori Kurt Riezlerin raportti.[12] Siinä tämä profeetallisen ennustuksen lausunut klassisten kielten tutkija koetti saada Saksaa luopumaan väkivaltaisesta Viron annektoinnista ja sen välittömästä liittämisestä valtakuntaan. Nyt Venäjä oli

---

[11] *Polvinen*, I, s. 254—257; *Manfred Menger*, Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus 1917—1918. Berlin 1974, s. 112—116, 140—155.

[12] Tõnisson oli jo helmikuun alussa solminut suhteet Saksan Tukholman-lähetystöön ja varsinkin juuri Riezleriltä hänen ajatuksensa olivat saaneet vastakaikua. Useissa sähkeissään — kuten yllä olevassa — Riezler koetti turhaan valottaa virolaisten toiveita vastapainoksi yksipuoliselle balttilaiselle propagandalle. *Taube* (1969), s. 549—553; *Piip* (1966), s. 105.

täysin lyöty, mutta "eräänä päivänä se tulee jälleen hitaasti nostamaan päätään. Kaikista raja-alueista Suomesta Turkestaniin saakka, jotka nyt ovat siitä irtoamassa, tulee Viro olemaan ensimmäinen, joka sen on poliittisista ja taloudellisista syistä jälleen vallattava". Saksan edun mukaista olisi kuitenkin Riezlerin mielestä hidastaa tätä nousua ja luoda itsensä ja Venäjän väliin joukko valtioita, jolloin Saksa välttyisi kitkaa aiheuttavalta suoralta kosketukselta Venäjän kanssa. Tällaisena voisi olla myös itsenäinen Viro, joka olisi taloudellisesti ja kulttturellisesti Saksan johdon alaisena ja jossa taattaisiin Baltian aatelille sille oikeutetusti kuuluva asema.[13] Näin itsenäinen Viro olisi hyödyksi Saksalle ja toisaalta taas se saisi Saksalta Venäjää vastaan tarvitsemansa tuen.

Tämä maltillinen mielipide hukkui kuitenkin jo liikkeelle rynnistävän armeijan jalkoihin. Helmikuun 18. päivänä aloitettu hyökkäys eteni suunnitelmien mukaan venäläisten olemattoman vastarinnan takia. Viikkoa myöhemmin, 25. helmikuuta, saksalaiset valtasivat Tallinnan, joka edellisenä päivänä oli juuri muuttunut itsenäisen Viron pääkaupungiksi ja ottivat pian koko Virossa kaiken vallan käsiinsä. Saksan itäraja vedettiin Narvajoelle saakka.[14]

Saksan annettua aseellisella interventiollaan pontta vaatimuksilleen palasivat venäläiset takaisin Brestin rauhanneuvotteluihin, jotka johtivat rauhansopimuksen allekirjoittamiseen 3. 3. 1918. Sopimuksen mestarillisesti muotoillussa kuudennessa artiklassa sanottiin Saksan poliisijoukkojen miehittävän Viron ja Liivinmaan, kunnes niitten omat kansalliset elimet alkavat toimia ja yleinen järjestys on palautettu.[15] Tällainen sopimus antoi tietenkin Saksalle varsin vapaat kädet ja merkitsi Venäjän sillanpääaseman murtumista Baltiassa — toistaiseksi.

Saksan miehityspolitiikan päämääränä ei kuitenkaan ollut pelkkä eteneminen Narvan—Peipusjärven linjalle, vaan Baltian saaminen kiinteästi liitetyksi Saksaan. Ennen tämän toteutumista eräät tahot koettivat kuitenkin vielä vaikuttaa ylimpään poliittiseen ja sotilaalliseen johtoon muutosten aikaansaamiseksi odotettavissa oleviin toimenpiteisiin. Riezlerin ohella huomattavimpia näistä yrityksistä oli Kuurinmaan sotilashallinnossa Mitaussa Auswärtiges Amtin edustajana toimineen lähetystöneuvos Arthur von Kemnitzin ns. Kemnitz-Plan. Sen mukaan Virosta olisi tehtävä itsenäinen, omillaan seisova valtio, jota Saksan ei tarvitsisi puolustaa Venäjää vastaan. Viro saisi järjestää itse sisäiset asiansa, mutta sotalaitoksensa sen täytyisi järjestää yhteisymmärryksessä Venäjän kanssa. Venäjän taholta tulevan paineen pienentämiseksi itsenäisestä Virosta olisi tehtävä Venäjän ikkuna merelle; Venäjä ja Saksa tunnustaisivat Viron itsenäisyyden sillä edellytyksellä, että Viro jää osaksi Venäjän tullialuetta ja että se antaa Venäjälle oikeuden pitää Tallinnassa ja Paldiskissa laivastotukikohtia ja maan eri puolilla varuskuntia. Kemnitz ei myöskään pitänyt suotavana, että Viro liittyisi Suomeen ja Skandinaviaan, olkoonkin, että nämä olisivat valmiita liittymään edelleen Saksan kanssa puolustusliittoon Venäjää vastaan.[16]

---

[13] Riezler valtakunnankanslerille 14. 2. 1918. AA Wk 20d 1a Bd 8/148—150.
[14] *Ojamaa – Varmas,* s. 333—334.
[15] *Wheeler – Bennett,* s. 83—95; *Volkmann,* s. 115—116.
[16] Kemnitzin muistio (Mitau 9. 3. 1918) valtakunnankanslerille. AA Wk 20d 1a Bd 11/175—176.

Saksan viralliset päämäärät olivat kuitenkin toisenlaisia. Jo maaliskuun alkupuoliskolla keisari Vilhelm II esitti Saksan politiikan perusajatukseksi koko Baltian käsittelemisen yhtenä kokonaisuutena ja sen liittämisen Preussiin.[17] Itse liittämisen muoto ja aste olivat kuitenkin epäselviä ja niistä päätettäessä oli tarkasti otettava huomioon sekä Saksan että muun maailman yleinen mielipide ja kaikki oli saatava näyttämään Viron ja Liivinmaan vapaaehtoiselta halulta Saksan keisarikunnan yhteyteen.

Tässä katsottiin jälleen parhaaksi käyttää samaa hienovaraista toimenpidettä kuin ennenkin eli Baltian aatelin ääni pantiin pyytämään liittymistä Saksaan ja tuo ääni vahvistettiin koko Baltian yleistä mielipidettä edustavaksi.

Suunnitelmat olivat hyvin tarkat. Huhtikuun ensimmäisinä päivinä lähetystöneuvos v. Kemnitz tiedotti Viron maakokouksen kokoontuvan Tallinnaan 9. huhtikuuta ja Liivinmaan maakokouksen Riikaan 10. huhtikuuta. Mutta ajoituksen lisäksi oli etukäteen selvillä vähän muutakin: "Molemmat [maakokoukset] päättävät erikseen Venäjästä irtautumisesta ja valitsevat yhteisen maaneuvoston, joka kokoontuu Riiassa armeijan yliesikunnan suojissa 12. päivänä ja joka päättää yhdistymisestä Kuurinmaahan ja personaaliunionista [Preussin kanssa]".[18]

Ja tämän mukaan lähti suunnitelma pyörimään. Huhtikuun 9. päivänä kokoontui Tallinnassa Viron maakokous [Landesversammlung], joka oli Viron ritarikunnan koolle kutsuma. Siihen kuului 16 suurmaanomistajaa, 16 kunnanvanhinta, 5 luterilaista pappia ja 10 kaupunkien edustajaa. Viron kansallisten piirien edustajia oli vain kunnanvanhinten joukossa, muut olivat Baltian saksalaisia tai saksalaismielisiä. Kokouksen puheenjohtajaksi valittiin Viron ritarikunnan esimies paroni Eduard von Dellingshausen. Asioista keskusteltaessa kolme kunnanvanhinta ilmoitti, että heillä ei ole oikeutta käsitellä poliittisia kysymyksiä ilman valitsijoittensa lupaa. Tästä huolimatta kokous katsoi itsensä päteväksi äänestämään, jolloin päätettiin irtautua Venäjästä. Tämän jälkeen valittiin edustajat Viron ja Liivinmaan yhteiseen maaneuvostoon, jonka piti Riiassa lopullisesti päättää maiden kohtalosta.[19]

Seuraavana päivänä, 10. huhtikuuta, kokoontui Riiassa edellisen kaltainen Liivinmaan maakokous. Koska Liivinmaan pohjoisosissa asui myös virolaisia, olivat heidän edustajansa mukana tässäkin kokouksessa.

Juuri nämä virolaiset kunnanvanhimmat aiheuttivat runsaasti huolta Baltian saksalaisille järjestäjille, koska pelättiin heidän käyttävän tilaisuutta hyväkseen vastustaakseen tehtyjä etukäteissuunnitelmia. Valmistavassa kokouksessa 9. päivän iltana heitä informoitiin tilanteesta. Saksalainen pastori M. Jürman esitti, että on mahdotonta jäädä Venäjän alaisuuteen ja toisaalta Viro ei pystyisi puolustamaan itsenäistä valtiomuotoaan. Ruotsin alaisuuteenkaan, "johon vanhojen hyvien ai-

---

[17] Ks. lähemmin *Volkmann*, s. 146—149.

[18] Kemnitz AA:lle 3. 4. 1918. AA Wk 20d 1a Bd 12/211.

[19] "Protokoll der Sitzung der am 9. April 1918 in Reval im Schloss zusammengetretener Landesversammlung". AA Wk 20d 1a Bd 16/29—32; *Laaman* (1964), s. 266—267; *Eduard von Dellingshausen*, Im Dienste der Heimat! Erinnerungen des Freiherrn Eduard von Dellingshausen, ehem. Ritterschaftshauptmanns von Estland. Stuttgart 1930, s. 267.

kojen takia kaipaamme", ei voitu mennä, koska Ruotsi oli puolueeton eikä tahtonut asennoitua saksalaisvastaisesti. Koska Englantikin oli kaukana eikä se voisi auttaa Viroa ottamalla sen suojelukseensa, ei Jürmanin mukaan jäänyt muuta mahdollisuutta kuin mennä Saksan suojelukseen. Virolaisten kunnanvanhinten pään kääntämiseksi käytettiin myös selviä uhkauksia: elleivät he äänestäisi Viron Venäjästä irrottamisen puolesta, niin silloin Saksa vetäisi heti joukkonsa pois ja venäläiset bolševikit virtaisivat tilalle.

Kun sitten Liivinmaan maakokous kokoontui 10. 4. 1918, esittivät virolaiset kunnanvanhimmat, että heitä ei ollut valtuutettu tekemään päätöksiä Viron ja sen kansan nimissä, sillä päätösoikeus olisi vain Viron valitsemilla virallisilla edustajilla. Kansan mielipiteen selville saamiseksi olisi kutsuttava koolle Viron maapäivät. Tätä vastalausetta ei kuitenkaan otettu vastaan, jolloin virolaiset jättivät kirjallisen protestin.

Tässä laajassa, nelikohtaisessa protestissa virolaiset ilmoittivat heidän olevan mahdotonta päättää valtio- ja yhteiskuntajärjestystä koskevista asioista, koska lain mukaan heillä ei ole siihen oikeutta. Lisäksi huomautettiin Viron laillisten valtioelinten tehneen Venäjän antaman oikeuden nojalla päätöksen, jonka mukaan Viro on itsenäinen, demokraattinen valtio, eikä ollut mitään syytä epäillä, etteikö tämä vastaisi kansan suurimman osan toiveita. Näin ollen kunnanvanhimmilla ei ollut oikeutta muuttaa näitä päätöksiä Saksaan yhtymisen hyväksi.[20]

Kahden päivän kuluttua Riian maakokouksesta, 12. 4., kokoontui Riiassa Liivinmaan, Viron, Riian ja Saarenmaan yhtynyt maaneuvosto, johon edustajat oli valittu aikaisemmin mainituissa maakokouksissa.

Juhlallisessa kokouksessaan tämä *Landesrat* (maaneuvosto), tai kuten sitä alettiin kutsua *Landesverrat* (maanpetos), päätti saksalaisen ylivoimansa turvin ja painostuksen tuloksena "suuren ihastuksen ja riemun vallassa yksimielisesti": Saksan keisarin tuli ottaa Liivinmaa ja Viro pysyvästi sotilaalliseen suojelukseensa ja tukea niiden lopullista irtautumista Venäjästä. Liivinmaasta, Virosta, Kuurinmaasta ja Viron suurista saarista ja Riian kaupungista toivottiin perustuslaillista valtiota, Baltian herttuakuntaa, joka olisi liitetty Saksan valtakuntaan Preussin kanssa muodostetun personaaliunionin avulla.[21]

Pyyntöä lähetettiin esittämään keisarille paroni v. Dellingshausenin johtama lähetystö, mutta jo ennen sen perille pääsyä keisari reagoi pyyntöön. Huhtikuun 18. päivänä hän näet ilmoitti, että "maaneuvoston pyyntöä Baltian liittämisestä Saksan valtakuntaan valtikkani alaisuuteen tullaan tutkimaan". Pidättyvä muoto

---

[20] Lersner (GrHQ) AA:lle 11. 4. 1918. AA Wk 20d 1a Bd 13/75; "Livländische Landesversammlung" (10. 4. 1918), alkuperäinen ptk. Sama Bd 16/33—37. Siinä mainitaan kahdeksan virolaisen olleen ottamatta osaa kokouksen päätöksiin, koska heillä ei ollut tarpeellisia valtuuksia. Näin ollen Martnan esittämä väite, että tätä ei olisi merkitty pöytäkirjoihin, ei näy pitävän paikkaansa. *M. Martna,* Estland, die Esten und die estnische Frage. Olten s.a. [1919], s. 96—108. Ks. myös Dokumente zur Beleuchtung der gegenwärtigen Lage in Estland. Helsingfors 1918, s. 9—14; *Kruus* (1920), s. 106—114; *A. Jürman,* Võitlus Saksa okupatsioonivõimudega ja vallavanemate protest Riias. — K. Päts (1934), s. 213—221.

[21] Kemnitz, Mitau, AA:lle 12. 4. 1918. AA Wk 20d 1a Bd 13/98; Lähetystösihteeri v. Berckheim (GrHQ) AA:lle 14. 4. 1918. Sama/100—101; *Dellingshausen,* s. 269, 328—332.

johtui poliitikkojen vastustuksesta, sillä Liivinmaan ja Viron liittämistä Preussiin pidettiin Brest—Litovskin rauhansopimuksen vastaisena. Mm. alivaltiosihteeri v.d. Bussche oli valtiopäivillä esittänyt 22. 3. 1918, että Viro ja Liivinmaa olivat vielä Venäjän valtiollisen ylivallan alaisia. Valtakunnankanslerin mukaan taas Viron ja Liivinmaan "itsenäisyyden" pikainen tunnustaminen oli kyllä toivottavaa, mutta se saattaisi aiheuttaa konfliktin valtiopäivien kanssa ja vähemmän toivottavan hallituspulan samaten kuin huonontaa entisestään suhteita Venäjään.

Myös Viron ulkomaanvaltuuskunta protestoi 17. 4. 1918 Menningin, Martnan ja Tõnissonin nimissä Kristianiasta valtakunnankanslerille lähettämässään sähkeessä Baltian herttuakunnan suunnitelmia vastaan.[22] Samaten keisarin veljen prinssi Heinrichin vieraillessa Tartossa (13. 4.) virolaisten järjestöjen edustajat esittivät hänelle sekä suullisen että kirjallisen vastalauseen ja pyysivät häntä vaikuttamaan keisariin.[23]

Useaan otteeseen reagoi myös Neuvosto-Venäjä, joka selvästi näki Saksan sormien olevan "itsenäisyysjulistuksen" takana. Lähettämässään nootissa neuvostohallitus ilmoitti Saksan ulkoministerille, että vaikka Brestin rauhansopimuksen mukaan Venäjän suvereeniset oikeudet eivät ulotukaan Puolaan ja Kuurinmaahan, niin ne kuitenkin pysyivät kokonaan voimassa Viroon ja Liivinmaahan nähden. Saksa saa näillä alueilla käyttää vain poliisivaltaa ja se oli sitoutunut välittömästi, sitten kun oikeudellinen järjestys Baltiassa vakiintuu, viemään sieltä pois myös nämä poliisijoukot. Selvän aasinpotkun Riian päätöksiä vastaan sisälsi myös nootin jättäneen Venäjän Berliinin-lähettilään A. A. Joffen jyrkkä protesti siitä, "että Viron ja Liivinmaan kohtalo ratkaistaan ilman näillä alueilla asuvien kansojen todellista ja täysin vapaata tahdonilmaisua ja ilman Venäjän hallituksen edeltävää suostumusta".[24]

Myöhemmin esittämässään uudessa nootissa Joffe näytti saaneen sangen tarkkoja tietoja siitä, miten asiain todellinen laita oli ollut noina huhtikuun päivinä Riiassa. Hän mm. huomautti Saksan viranomaisten määränneen Berliiniin tulleen lähetystön jäsenet ja näin ollen tämä lähetystö, jonka piti edustaa Baltian yleistä mielipidettä, edustikin vain pienen yläluokan näkemystä.[25]

Lähetystö, johon Joffe nootissaan viittasi, olikin jo saapunut Saksan alueelle. Valtakunnankansleri otti sen vastaan Spassa 21. 4. 1918 ja sai kuulla todella liikuttavan vetoomuksen siitä, miten "olemme vapaasti, kiitoksentäyteisen sydämen ääntä seuraten valinneet liittymisen Saksan valtakuntaan. Tämä liittyminen merkitsee meille saksalaisille balteille kauneimpien toiveittemme toteutumista jälleenyhdistymisessä emämaan kanssa — —. Latvialaiset ja virolaiset ovat siinä lujassa vakaumuksessa, että Saksaan liittymisen kautta palaavat turvalliset oikeusolot". Valtakunnankanslerin välityksellä keisari antoi tähän perin nöyrään pyyn-

---

[22] *Werner Basler,* Deutschlands Annexionspolitik in Polen und im Baltikum 1914—1918. Berlin 1962, s. 325—327; *Volkmann,* s. 152—154; *Püp* (1966), s. 214—215.

[23] Lähettiläs Trauttmannsdorff, Baden, Itävalta-Unkarin ulkoministerille Stefan Burián von Rajeczille 25. 7. 1918. PA X Russland 155 XI, i, HHuStA, Wien. Ks. myös *Jürgenstein,* s. 226—237.

[24] Joffen nootti Kühlmannille 24. 4. 1918. — Dokumenty vnešnei politiki SSSR (DVPS), Tom I. Moskva 1957, s. 263.

[25] Joffen nootti Kühlmannille 28. 5. 1918. — DVPS, I, s. 312.

töön vastauksen, jossa hän ilmoitti suostuvansa huhtikuun 12. päivänä yhtyneen maaneuvoston tekemiin anomuksiin.[26]

Suunnitelmat Baltian herttuakunnan muodostamisesta ja sen liittämisestä personaaliunionin avulla Preussiin eivät kuitenkaan edistyneet, vaan kysymys jäi avoimeksi. Elokuun lopussa 1918 Neuvosto-Venäjä allekirjoitti Brest—Litovskin rauhan lisäsopimuksen, jossa se luopui valtiollisesta ylivallastaan Virossa ja Liivinmaalla. Saksan romahdettua marraskuussa se alkoi vetäytyä pois Baltiasta, jolloin kansallinen toiminta pääsi elpymään niin Virossa kuin Liivinmaallakin.

2. Viron ulkomaanvaltuuskunnan Suomen-politiikka keväällä 1918

Saksan helmikuusta marraskuuhun 1918 kestänyt miehitysaika Virossa merkitsi kansallisten itsehallintoelinten vähäisenkin virallisen toiminnan täydellistä tukahduttamista. Maanõukogun olivat bolševikit lakkauttaneet jo marraskuussa 1917 ja sama kohtalo odotti myös 24. 2. 1918 muodostettua väliaikaista hallitusta, jonka saksalaiset hajottivat sitä tunnustamatta ja julistivat ritarikunnat ainoiksi laillisiksi edustuslaitoksiksi miehitetyllä alueella. Osa sanomalehdistöä lakkautettiin kokonaan ja loput muodostettiin tiukan ennakkosensuurin avulla miehittäjien äänitorveksi. Virolaiset joukko-osastot hajotettiin ja itse Viro oli tarkoitus saksalaistaa määräämällä saksan kieli virastojen ja korkeampien oppilaitosten kieleksi ja vangitsemalla virkamiehiä ja poliitikkoja.[1]

Miehityspolitiikasta huolimatta saattoivat maan alla toimivat kansalliset poliitikot — tosin maan huomattavin poliittinen johto oli joko saksalaisten vankina tai ulkomailla — jatkaa salaista toimintaa. Mm. väliaikainen hallitus pyrki pahasti pienentyneenä toimimaan maan alla. Kuitenkin jo tammikuussa 1918 oli sekä Viron asian tekemiseksi tunnetuksi ulkomailla että henkireiän avaamiseksi länteen perustettu aiemmin mainittu Viron ulkomaanvaltuuskunta, josta miehityksen ajaksi tuli Viron tärkein valtiollinen elin, eräänlainen pakolaishallitus.

Valtuuskunnan tosiasiallinen johtaja Jaan Tõnisson oli Suomessa toista kuukautta vietettyään saapunut Tukholmaan 25. (tai 26.) tammikuuta 1918. Siellä hän joutui heti tuoreeltaan omin päin ja ilman kontakteja kotimaahan puolustamaan voimakkaasti Viron itsenäisyysasiaa. Tammikuun 27. päivänä olivat nimittäin Liivinmaan ja Viron ritarikuntien edustajat jättäneet Venäjän Tukholman-asiainhoitajalle V. V. Vorovskille Viron ja Liivinmaan ritarikuntien itsenäisyysjulistuk-

---

[26] *Dellingshausen*, s. 270, 331—332. Mainittu valtuuskunta pyrki 13. toukokuuta myös Joffen puheille jättääkseen tälle Viron ja Liivinmaan riippumattomuusjulistuksen. Lähettiläs kieltäytyi kuitenkin vastaanottamasta sitä, mutta otti sen sijaan julistuksen vastaan ulkoministeri Kühlmannin kautta. *Volkmann*, s. 155.

[1] *Kruus* (1932), s. 224—228; *Ojamaa — Varmas*, s. 334—335. Yleisesityksinä miehitysajasta ks. *Hans Kruus*, Saksa okkupatsioon Eestis. Tartu 1920 ja *J. Raid*, Okupatsiooni ikkes. 1918. a. Saksa okupatsioon Eestis. Tallinn 1966.

sen.[2] Vastavetona tälle balttien virolaiskansallisia poliittisia pyrkimyksiä vastaan tähdätylle toimenpiteelle Tõnisson jätti helmikuun 4. päivänä sekä Vorovskille että sodan kummankin osapuolen sekä Skandinavian maiden hallituksille laatimansa protestinootin, jossa hän kartoitti Viron viimeaikaista poliittista kehitystä ja ilmoitti, ettei ritarikunnilla ole minkäänlaista oikeutta puhua Viron kansan nimissä; tämä oikeus kuului yksinomaan maanõukogulle.[3]

Käydessään helmikuun kuluessa Tukholmassa olevien suurvaltojen lähettiläiden puheilla esittelemässä Viron asiaa Tõnisson noudatti määrätietoisesti omaksumaansa Viron täydellisen riippumattomuuden linjaa — samaa, joka myös Virossa oli jo tammikuun puolivälissä yleisesti hyväksytty poliittiseksi päämääräksi. Keskusteluissa Englannin lähettilään sir Esmé Howardin kanssa Tõnisson painotti virolaisten toivovan Englannilta rauhankonferenssissa tukea itsenäisyydelleen sekä Saksaa että Venäjää vastaan. Viron itsenäisyydestä katsoi Tõnisson olevan Englannillekin lukuisia etuja, kuten Viron elintarviketuotanto ja hyvät satamat, joiden kautta kauppa länteen oli helppoa. Niistä voisi myös tulla Englannin Venäjänkaupalle tärkeitä vapaasatamia. Howard suosittikin hallitukselleen suopeaa suhtautumista Viron-kysymykseen. Samaa teki myös Ranskan lähettiläs Eugéne Thiébaut.

Puhuessaan uudelleen 21. helmikuuta Howardille Tõnisson painotti jo alkaneeseen saksalaisten etenemiseen viitaten, että vaikka Englannin hallitus ei voisikaan lopullisesti tunnustaa Viron itsenäisyyttä, kannustaisi virolaisten Saksan annektiopyrkimyksiä vastaan tekemää vastarintaa kovasti, jos länsivallat voisivat tunnustaa de facto Viron perustavan kokouksen rauhankonferenssiin saakka.

Sekä Howard että Thiébaut tukivat tätä Saksaa vastaan suunnattavaa elettä ja tämän seurauksena Tõnisson sai hankituksi maalleen ensimmäiset ulkomaiset tunnustukset: maaliskuun 1. päivänä Ranska ja maaliskuun 20. päivänä Englanti tunnustivat Viron perustuslakia säätävän kansalliskokouksen de facto rauhankonferenssiin saakka.[4]

Problemaattisempia olivat kuitenkin Tõnissonin käynnit Saksan lähetystössä vapaaherra Hellmuth Lucius von Stoedtenin ja tohtori Kurt Riezlerin puheilla. Ja tuo problemaattisuus liittyi nimen omaan Tõnissonin ja muidenkin johtavien vi-

---

[2] *Taube* (1971), s. 173—175; *Dellingshausen,* s. 246—247, julistus in extenso s. 319—320. Demonstraation primus motorina oli Auswärtiges Amt, joka tahtoi sen avulla vauhdittaa Brest-Litovskin lukkiutuneita neuvotteluja.

[3] Nootti in extenso esim. *Piip* (1966), s. 101—103 ja alkuperäisenä UD 6 A 38 I sekä Itävalta-Unkarin Tukholman-lähettilään Hadikin raportissa ulkoministeri Ottokar Czerninille 7. 2. 1918. PA X Russland 155 XI i, HHuStA. Ks. myös *Laaman* (1964), s. 279 ja Tõnisson Poskalle Tallinnaan 27. 3. 1918. AA Wk 20d 1a Bd 12/181—186.

[4] *Hovi* (1973), s. 64—65; *Malbone W. Graham,* The Diplomatic Recognition of the Border States. Part II: Estonia. Berkeley 1939, s. 242—243. Tunnustukset in extenso *Piip* (1966), s. 106. Ks. myös *Laaman* (1964), s. 281—282 ja *Kalervo Hovi,* Cordon sanitaire or barriere de l'est? The Emergence of the New French Eastern European Alliance Policy 1917—1919. Turku 1975, s. 113—116. Viron perustuslakia säätävän kokouksen tunnustaminen oli tavallaan lipsahdus, sillä itse asiassa sellaista ei ollut olemassakaan. Kokouksen vaalit oli kyllä pidetty tammikuussa, mutta bolševikit olivat oman äänimääränsä pienuutta peläten keskeyttäneet vaalit ja itse kokous oli näin jäänyt valitsematta. Englannin ja Ranskan tunnustuksen voikin siis katsoa asiallisesti tarkoittavan maanõukogua, joka muodollisesti piti korkeinta valtaa Virossa käsissään. Myöhemmässä lehtikirjoituksessaan (Postimees 24. 4. 1930) Tõnisson sanoikin näiden tunnustusten koskeneen maanõukogua. *Piip* (1966), s. 104.

rolaispoliitikkojen kieltämättömään entente-imageen. Baltian saksalainen aateli oli jo pitkin talvea tehnyt Berliinissä tehokasta propagandaa mm. Tõnissonia vastaan ja omassa asiassa taktikoidakseen pyrkinyt osoittamaan hänet yksinomaan Englantia kohtaan sympatioita tuntevaksi, kun sen sijaan todellisuudessa reaalipoliitikko Tõnisson varoitti useaan otteeseen nojautumasta *yksipuolisesti* Saksaan tai mihinkään muuhunkaan suurvaltaan.[5] Juuri voimakkaan saksalaisen epäluulon voittamiseksi ja siten kanavien avaamiseksi Berliiniin Tõnisson näyttääkin menneen laidalta toiselle: samaan aikaan kun hän Englanin ja Ranskan edustajilta pyysi tukea Virolle Saksaa vastaan, oli hän toisaalta Saksan lähetystössä valmis tarjoamaan Viron suuntautumista Saksaan.

Helmikuun alussa Tõnisson kertoikin v. Luciukselle, päinvastoin kuin balttilainen propaganda samaan aikaan, Viron kansan enemmistön olevan itsenäisyyden kannalla. Uusi itsenäinen Viro olisi valmis taloudelliseen ja kulturelliseen vuorovaikutukseen myös Saksan kanssa. Tõnisson kertoi niin ikään, että virolaisten syvä epäluulo saksalaisia kohtaan tarkoitti nimen omaan Baltian saksalaisia eikä valtakunnansaksalaisia. Hän jopa ilmoitti, että siinä tapauksessa, että Saksa ei miehittäisi Viroa, olisi Viron orientoituminen Saksaan hyvinkin mahdollinen. Tätä ei sulkisi pois toinen orientoitumisvaihtoehto, Suomen ja Viron läheneminen, jota Tõnissonin mukaan kaikki puolueet bolševikkeja lukuunottamatta toivoivat. Huolimatta Svinhufvudin kanssa käytyjen keskustelujen tuloksettomuudesta Tõnisson ei kuitenkaan pitänyt aivan toivottomana Suomen ja Viron yhdistymistä. Hän torjui vielä erityisesti ajatuksen yksipuolisesta nojautumisesta Englantiin.[6] Tõnissonin epädogmaattinen reaalipolitiikka saikin lähetystön virolaisten asenteita ymmärtämään pyrkivän johdon puolelleen.

Lisää valaisua Tõnissonin asenteista saadaan hänen kosketuksistaan suomalaisen aktivistin Herman Gummeruksen kanssa, josta juuri helmikuun alussa[7] oli tullut lähetystöneuvos Suomen Tukholman-lähetystöön. Gummerus tapasi Tõnissonin ensimmäistä kertaa helmikuun alkupäivinä ja sai kuulla tältä samoja asioita, joita tämä samaan aikaan esitteli Luciukselle: riippumaton Viro, joka voisi olla liittosuhteessa Suomen ja Skandinavian kanssa ja jonka kauppa olisi järjestetty vapaakaupan pohjalle.[8]

Gummeruksen kautta Tõnisson pyrki myös alkuperäisen tehtävänsä mukaisesti luottamuksellisesti saamaan selville, miten Saksan hallitus ja yleinen mielipide asennoituisivat odotettavissa olevaan Viron riippumattomuusjulistukseen. Tõnissonin olisi tärkeää saada tietää tästä voidakseen tiedottaa siitä maanmiehilleen ennen itsenäisyysjulistuksen antamista. Berliinistä Riezlerin kautta tähän saatu vas-

---

[5] *Taube* (1969), s. 547, 559.

[6] Trauttmannsdorff, Baden, ulkoministeri Buriánille 20. 7. 1918. PA X Russland 155 XI i, HHuStA; *Taube* (1969), s. 551—553; *Hovi* (1973), s. 67—68.

[7] Vuoden 1917 lopulla Gummerus oli saanut Svinhufvudilta valtuutuksen poliittiseen toimintaan Berliinissä, mutta lähettiläs Alexis Gripenbergin pyynnöstä hän jäi kuitenkin Suomen Tukholman-lähetystöön lähetystöneuvoksen vakanssille. *Herman Gummerus,* Jägare och aktivister. Hågkomster från krigsåren i Stockholm och Berlin. Helsingfors 1927, s. 392, 395; Gummerus V. O. Sivénille 18. 3. 1918. Sivénin kokoelma, SArk; Gummerus von der Roppille 4. 2. 1918. Gummeruksen kokoelma/52; Gummerus Edvard Hjeltille 4. 2. 1918. Hjeltin kokoelma/13, VA.

[8] Gummerus von der Roppille 4. ja 8. 2. 1918. Gummeruksen kokoelma/52.

taus oli kuitenkin varsin negatiivinen. Gummerus sen sijaan sanoi omana mielipiteenään, että riippumaton, Saksan tunnustama Viro jo alun alkujaankin olisi taipuvainen liittymään Saksaan, jotta se saisi siltä tukea Venäjän odotettavissa olevaa Viron takaisinvaltausta vastaan.[9]

Todennäköisesti juuri Gummeruksen aloitteesta oli lähtenyt liikkeelle ajatus Suomen, Viron ja Ukrainan yhteisestä julistuksesta, johon hän helmikuun puolivälissä sai myös Tõnissonin mukaan. Helmikuun 18. päivänä, samaan aikaan, jolloin Saksan marssi pohjoiseen alkoi, Gummerus kirjoitti Liga der Fremdvölker Russlandsin keskustoimistolle Berliiniin, miten hän yhdessä Tõnissonin ja Ukrainan Dolnickin kanssa oli puuhaamassa vetoomusta "sivistyneelle maailmalle". Gummerus oli laatinut tekstin jo valmiiksi, mutta eräissä kohdin sitä olisi vielä tarkistettava. Vielä oli myös päättämättä, millä tavalla vetoomus allekirjoitettaisiin. "Luulen, että vetoomus, vaikka sitä ei osoitettaisikaan millekään yksityiselle vallalle, tulee kuitenkin tekemään tietyn vaikutuksen Saksan meitä kohtaan omaksumaan asenteeseen", kirjoitti Gummerus ja jatkoi: "Tilanne Suomessa, Virossa ja Ukrainassa on kauhistuttavan vakava ja jokaista keinoa on yritettävä. Saksalle voi vain olla miellyttävää, sen puuttuessa asioihin meidän eduksemme, *voida esiintyä humanitäärisen tehtävän toimeenpanijana.* Mitä tulee entente-valtoihin, eivät nekään voi jäädä hätähuudollemme kylmiksi".[10] (Kurs. S. Z.).

Tästä "vapaalle maailmalle" osoitettavasta vetoomuksesta ei juuri voi tulla muuhun johtopäätökseen, kuin että Gummerus ystävineen oli lähettämässä avunhuutoa Saksalle. Tuntuu kuitenkin siltä, että Gummerus oli puuhassa yksityisyrittäjänä, joka oli päättänyt ryhtyä toimeen ilman Saksan johdolta tullutta pyyntöä; tähän viittaa jo se, että hän vielä 18. helmikuuta kehitteli suunnitelmaansa. Jos hänellekin olisi annettu virallinen avunpyyntötehtävä — ehkä Liga der Fremdvölker Russlandsin kautta[11] — olisi hän varmasti tiennyt määräajasta ja toiminut ripeämmin. On myös huomattava, että Gummerus puhuu suunnitelmistaan jo 10. helmikuuta, siis ennen kuin tehostetusta vetoomusten hankkimisesta oli Homburgissa päätetty. Siihen, että Gummerus toimi yksityisyrittäjänä, viittaa myös hänen kirjeensä Roppille, jossa hän kertoo suunnitelmistaan ja kysyy samalla Roppin mielipidettä asiasta.[12] Näin ollen ehdotus on tuskin voinut tulla Berliinistä, vaan idea on luettavissa Gummeruksen spontaanin huolestuneisuuden tiliin. On myös syytä kiinnittää huomiota Gummeruksen kovin korrektiin menettelyyn; vaikka vetoomus oli luonnollisesti tarkoitettu Saksalle, ei sitä suoraan sille kuitenkaan tyrkytetty, vaan hienovaraisesti Saksaa liialliselta osoittamiselta varjellen vetoomus valmistauduttiin suuntaamaan yleisesti "vapaalle maailmalle". Tosin tietysti odotettiin, että nimen omaan Saksa siihen tarttuisi.

---

[9] Gummerus von der Roppille 10. 2. 1918. Sama.

[10] Gummerus von der Roppille 18. 2. 1918. Sama. Ks. myös Hadik, Tukholma, Czerninille 11. 2. 1918, PA I Allgemeines 1 041 Krieg 58, HHuStA.

[11] Saksan ulkoministeriö käytti Ligaa juuri tällaisten sille itselleen suopeiden, Venäjän-vastaisten julistusten "irtipäästämiseen". Kuuluisin näistä oli USA:n presidentille Woodrow Wilsonille 9. toukokuuta 1916 lähetetty Venäjää voimakkaasti syyttävä hätähuuto. Ks. lähemmin *Zetterberg* (1971), s. 212—223.

[12] Gummerus von der Roppille 18. 2. 1918. Gummeruksen kokoelma/52.

Kiinnostava tässä suunnitelmassa on nimen omaan Tõnissonin osuus. Historiallisessa kirjallisuudessa ja tuon ajan politiikassa kauttaaltaan anglofiiliksi leimattu poliitikko olikin kutsumassa Saksaa Viroon. Tämän taustaksi on kuitenkin muistettava Tõnissonin kääntyminen entistä selvemmin reaalipoliitikoksi, jolle bolševismi oli Saksaa suurempi vaara. Näin ollen saksalaisten kutsuminen Viroon oli samantyyppistä reaalipoliittista taktikointia kuin Tõnissonin Saksalle suopeat keskustelut v. Luciuksen kanssa. Vielä varmemman selityksen Tõnissonin asenteen motiiveista antaa Riezlerin raportti valtakunnankanslerille 13. helmikuuta. Siinä hän kertoo Tõnissonin ajatuksia selittäen, että sellaiset saksalaiset joukot, jotka ennalta tehdyn sopimuksen mukaan yhdessä virolaisten kanssa ajaisivat bolševikit maasta, pidättäytyisivät germanisoinnista ja kolonisaatiosta eivätkä sotkeutuisi polttavaan maanomistuskysymykseen, otettaisiin riemuiten vastaan ja ne voisivat olla varmoja virolaisten tuesta.[13] Juuri tällaiseen mahdollisuuteen Tõnisson näyttää hyväuskoisesti luottaneen ollessaan valmis pyytämään Saksan joukkoja Viroon.

Mainitun avunhuudon lähettämisestä ei kuitenkaan tullut mitään. Maaliskuun alussa päivätyssä kirjeessään Gummerus kertoo, miten "suunnitelmasta lähettää Suomen, Viron ja Ukrainan vetoomus sivistyneelle maailmalle täytyi viimeaikaisten tapahtumien takia luopua, koska Saksa nyt muutenkin oli ottanut tehtäväkseen vapauttaa nämä kolme maata bolševikkien invaasiosta."[14]

Näinhän oli tapahtunut Saksan miehitettyä Viron ja Liivinmaan sekä Ukrainan helmikuun lopulla ja maaliskuun alussa.

Tõnissonin ajaessa helmikuussa yksinään Viron asiaa Tukholmassa, oli muu osa Viron ulkomaanvaltuuskunnasta juuttuneena Suomeen. Sen jälkeen kun valtuuskunta oli 18./31. 1. 1918 lopullisesti evästetty, sen pääosa — Kull, Martna, Menning ja Pusta — siirtyi Helsinkiin jo heti seuraavana päivänä. Virgo sen sijaan oli jo aiemmin tullut Helsinkiin ja Piip taas puolestaan joutui hoitamaan passiasiansa Pietarissa, josta hän saapui Helsinkiin pari viikkoa muita myöhemmin. Valtuuskunnan eräänlaisena ulkojäsenenä oli myös Gustav Suits, joka määrättiin Viron informaatiotoimiston johtajaksi Skandinaviaan, mutta joka jäi kuitenkin toistaiseksi Suomeen.[15]

Suomessa alkanut sisällissota ja Svinhufvudin senaatin väistyminen Helsingissä kansanvaltuuskunnan tieltä ei — niin merkittävä kuin tapaus sinänsä olikin — loppujen lopuksi paljoakaan vaikuttanut Helsinkiin saapuneeseen virolaisvaltuuskuntaan. Ainakin Pusta, Virgo ja Martna tunsivat entuudestaan useita kansanval-

---

[13] *Taube* (1969), s. 552. Vuonna 1930 Tõnisson katsoi parhaaksi oikaista (Postimees 24. 4. 1930) häntä liiaksi Saksalle suopeana esittäviä neuvottelutietoja ja esitellä lähemmin motiivejaan. Koska oli näyttänyt ilmeiseltä, että Saksa suunnitteli Viron miehitystä, oli Tõnisson päättänyt ottaa askeleen estääkseen sen. Hän totesi pääpyrkimyksenään olleen saada Viron itsenäisyydelle tunnustus ennen Saksan joukkojen tuloa, koska silloin olisi voitu vaatia, että Saksa auttaisi virolaisia "venäläisen kommunistiterrorin syrjäyttämisessä". Kirjoitus in extenso *Piip* (1966), s. 104—105. Ks. myös *Taube* (1969), s. 579—580.

[14] Gummerus von der Roppille 6. 3. 1918. Gummeruksen kokoelma/52.

[15] Valtuuskunnan alkuvaiheista ks. *Piip* (1966), s. 121—122; *Sama* (1923), s. 46; *Suits* (1973), s. 37; *Ferdinand Kull,* Esimesi Eesti diplomaate. Mälestusi Eesti välisdelegatsiooni tegevusest 1918. aastal. Tartu s.a. [1933], s. 5—6.

tuuskunnan jäseniä ja niinpä delegaatit saattoivatkin järjestää olonsa sotatilan johdosta syntyneen pakollisen viivytyksen ajaksi mahdollisimman "normaaliksi". Kansanvaltuuskunnalta järjestyivät kulkuluvat Helsinkiin ja sen ympäristöön, virolaisilla oli oma yhdysupseeri Helsingin ja Tallinnan välillä kuljettamassa tietoja ja rahaa yli Suomenlahden, heidän Aleksanterinkadun varrella olevan yhteisen majapaikkansa oveen kiinnitettiin virallisen tuntuinen Eesti delegatsioon-kilpi ja onnistuivatpa valtuutetut järjestämään alkoholihuoltonsakin hankkimalla pimeätä konjakkia ylipäällikkö Eero Haapalaisen esikunnan kautta.

Virolaisten vanhat tuttavuussuhteet suomalaisten kansanvaltuutettujen kanssa näyttivät voimakkaimmin vaikuttaneen virolaisten hyvään kohteluun. Vaikka heidät vastaanottanut ulkoasiainvaltuutettu Yrjö Sirola totesikin sympatioittensa olevan enemmän Tallinnan "työväenhallituksen" puolella[16], joka kaiken lisäksi oli jo ehtinyt julistaa ulkomaanvaltuuskunnan jäsenet lainsuojattomiksi, oli kyseessä kuitenkin Viron sisäinen asia ja ulkomaanvaltuuskuntaa kohdeltaisiin Sirolan mukaan Suomen vieraana.[17]

Vastaavasti taas virolaiset katsoivat, että punaisten ja valkoisten taistelu on Suomen sisäinen asia ja voidakseen toteuttaa päämääränsä ja päästä Suomen kautta länteen heidän oli asioitava niiden voimien kanssa, joilla oli tosiasiallisesti valta käsissään, siis kansanvaltuuskunnan kanssa.[18]

Huolimatta matkansa läpikulkuluonteesta joutuivat virolaiset kuitenkin tarkastelemaan lähemmin Suomessa tapahtunutta vallankaappausta ja sen seurauksena puhjennutta sisällissotaa. Suomen vallankumouksen luonnetta valotti Venäjän vallankumouksen negatiiviset puolet kokeneille virolaisille Sulo Wuolijoki, joka painotti, ettei Suomen vallankumous ollut täysin Venäjän kumouksen kaltainen. Suomessa ei hänen mukaansa kansallistettaisi pankkeja, tehtaita ja kauppoja, eikä suurmaanomistusta tultaisi vaatimaan pakkoluovutettavaksi. Vain sellaiset tehtaat otettaisiin kumouksellisten käsiin, joiden omistajat ovat jättäneet ne seisomaan. Kaikki ne lait, joita kansanvaltuuskunta oli poikkeuksellisissa oloissa saattanut voimaan, tultaisiin myöhemmin kansanäänestyksen kautta joko jättämään edelleen voimaan tai hylkäämään. Suomen vallankumouksen päämäärä oli Wuolijoen mukaan perustaa valtakunta lujasti demokraattiselle pohjalle ja luoda työväenluokalle oikeudet ja vapaudet. Ymmärtäen virolaisten käyttöarvon myös propagandan levittämisessä pyysi Wuolijoki Martnaa välittämään nämä tiedot Suomen kumouksesta myös ulkomaisille puoluetovereille.[19]

Lähempiä tietoja virolaisten reaktioista itse Suomen kumouksen luonteesta ja Wuolijoen tulkinnasta ei käytetyissä lähteissä ole. Sen sijaan heidän ajatuksiaan maassa parasta aikaa käytävästä kansalaissodasta on jo helpompi löytää, sillä sota

---

[16] Viron neuvostojen toimeenpaneva komitea Anvelt ja Kingissepp etunenässään solmi jo 19. 1./2. 2. 1918 suhteet Suomen kansanvaltuuskuntaan lähettämällä sille tervehdyssähkeen "vallankumouksellisen voiton ja työväen diktatuurin voimaansaattamisen johdosta". Suomen kansanvaltuuskunnan kanslian arkisto, Eb Kirjatut anomusasiakirjat. Suomen kansanvaltuuskunnan arkisto, VA.

[17] *Pusta* (1964), s. 15; *Sama* (1960b), s. 209—210. Ks. myös *Yrjö Sirola,* Ulkoasiainvaltuutettuna vallankumoushallituksessa. — Suomen luokkasota. Historiaa ja muistelmia. Superior, Wis. 1928, s. 58.

[18] *Piip* (1966), s. 121.

[19] *M. Martna,* Katkendid päevaraamatust. — MIV, I, s. 41—42.

kaikessa karuudessaan ja mahdollisuus samanlaisen onnettomuuden puhkeamiseen myös Suomenlahden eteläpuolella oli voimakkaasti mieliä askarruttava asia. Mielipiteen muodostamista ja sodan puhkeamisen ymmärtämistä vaikeutti tosin virolaisten sosiaalidemokraattien kiinteä yhteistoiminta itsenäisyysasiassa oikeistopuolueiden kanssa, kun sen sijaan Suomessa mielipidejakauma ja toimintalinja olivat kulkeneet toisenlaisia latuja.

Kansalaissodan syttyminen Suomessa tuntui yllättäneen virolaiset ja särkeneen illuusioita, joita "vapauden maata" kohtaan vanhastaan oli. Martna totesi maailmansodan alusta lähtien pitäneensä Suomea "Jumalan siunaamana rauhan saarekkeena", maana, jonka ei päinvastoin kuin Viron täytynyt antaa sodan raadella itseään ja jauhaa kansan voimia tomuksi. Nyt oli kuitenkin käynyt toisin. "Kansalaissota, jota toveri Lenin niin innokkaasti on saarnannut, raivoaa nyt täällä ja kansan omaisuus uhrataan myös täällä Moolokin kitaan". Pessimismistään huolimatta Martna kuitenkin myönsi, että hänen ja koko valtuuskunnan kohtelu punakaartien ja kansanvaltuuskunnan virkamiesten taholta oli ollut huomaavaista. "Tämä meidän osaksemme tullut humaani kohtelu liikuttaa meitä erityisesti, koska minun kansakuntani jäsenillä on vuosikautinen ja minulla 9 kuukauden venäläinen varuskunta-aika takanamme". Itse sotaan ei Martnakaan ottanut sen kummempaa kantaa, vaan jätti suomalaisille tovereilleen osoittamassaan kirjeessä lopputuloksen arvioimisen avoimeksi. "Kun näen jokseenkin huonosti ja huolimattomasti pukeutuneet nuorukaiset ja miehet punaisine nauhoineen kantamassa pyssyjään — äänettömän vakavina, ilman rummunpäristystä ja useimmiten ilman musiikkia —, niin se tuntuu minusta jotenkin sadunomaiselta, surulliselta. Mutta tahdon uskoa, että taistelun lopputulos — uhreista huolimatta — on myös sadunomaisen kaunis".[20]

Suomen kansanvaltuuskunnan suopeata suhtautumista kuvaa Sirolan avulla nopeasti Martnalle, Menningille ja Pustalle järjestyneet passit. Matkan jatkaminen Ruotsin kautta Länsi-Eurooppaan teki myös välttämättömäksi hankkia Ruotsin, Englannin ja Ranskan viisumit. Kahden ensiksi mainitun saaminen jouduttiin lykkäämään myöhemmäksi, mutta sen sijaan Ranskan Helsingin-konsuli Raynaud antoi omasta puolestaan auliisti viisumit jo Helsingissä — sen jälkeen kun selvisi, keitä nämä lähinnä Piipin mustan parran takia Raynaudin edeskäyvän silmissä "joiltakin romanialaisilta" näyttävät valtuutetut itse asiassa olivat.

Raynaudin viisumeineen ja Sirolan passeineen ja kulkulupineen virolaiset lähtivät Tampereen kautta Poriin, josta heidän tuli siirtyä meritse edelleen Ruotsiin. Alkuperäinen suunnitelma rautateitse Tornion kautta matkustamisesta oli jouduttu sodan takia hylkäämään. Vastoin aiempia tietoja ei Porin Mäntyluodosta ol-

---

[20] Martnan saksankielinen kirje Turusta "Arvossapidetylle toverille", ehkä K. H. Wiikille, 7. 3. 1918. 323. 2 (471) "1918". Työväen arkisto. Myöhemmin Martna vertasi Suomen "mannerheimiläisiä" ja Viron kommunisteja toisiinsa. Kuten Suomen taantumukselliset tyhmällä nujerruspolitiikallaan kiihottivat proletariaatin äärimmäiseen vihaan, niin samoin tekivät Viron kommunistit niitä kohtaan, joiden mielipiteet olivat heitä vastaan. "Ainoastaan verisessä tappamisessa eivät meidän kommunistimme onneksi yltäneet Suomen tappajien tasalle; eivät raakuuden, vaan määrän puolesta he jäivät Mannerheimin verisankareista jälkeen." *M. Martna,* 1917—1920. Eesti s.-d. tööliste partei poliitika. Tallinn 1920, s. 6.

lut kuitenkaan lähdössä laivaa Ruotsiin, joten seurue joutui jäämään ankaraa yösijapulaa kärsivään Poriin pariksi viikoksi. Porista Piip, Pusta ja Virgo kävivät Helsingissä tiedottaakseen Ruotsin konsulaatin kautta tapahtuneesta muutoksesta Tõnissonille Tukholmaan ja saadakseen tietoja Viron tapahtumista. Melko laihoin tuloksin he palasivat Turkuun, jonne muu valtuuskunta oli sillä aikaa siirtynyt ja josta nyt piti yrittää Ruotsiin. Laivoja ei Turustakaan ollut lähdössä, joten virolaiset lähtivät yhdessä eräiden muiden matkalaisten kanssa 8. maaliskuuta hevoskaravaanissa kohti Ahvenanmaata. Ahvenanmaan saaristossa matkalaiset joutuivat saksalaisten ja suomalaisten valkokaartilaisten kuulusteltaviksi, mutta saivat sen enemmittä hankaluuksitta jatkaa matkaansa Eckeröhön, jonne seurue saapui maaliskuun 10. päivän aamuna.

Ennen odottavaan tykkilaiva Svensksundiin pääsyä jossain määrin epäilyttävän näköinen virolaisvaltuuskunta herätti kuitenkin saksalaisten huomiota ja joutui vielä kerran kuulusteluun. Jotta delegaatio vaikuttaisi mahdollisimman saksalaisystävälliseltä, pantiin audienssijonon alkuun Saksaan menevät ja kieltä hyvin taitavat Tallinnan entinen "Stadtrat" Martna, kuten passissa luki, ja "pastor emeritus" Menning, jonka Max Reinhardtin johdolla Berliinissä saama teatterikoulutus oli nyt tosi tarpeen. Kolmantena tuli sitten "kartanonherra" Pusta huomiotaherättävän suurine turkkeineen, seuraavana Virgo ja viimeisenä "professori" Piip tuuheine partoineen ja pörröisine suomalaisine karvalakkeineen. Tilanne laukesi kuitenkin, kun virolaiset vastasivat heillä kaikilla olevan samanlaiset voimassaolevat passit — vaikka Virgon passi olikin Suomen valkoiselta hallitukselta saatu, Pustan, Martnan ja Menningin taas kansanvaltuuskunnalta ja Piipin puolestaan Pietarin kansankomissaarien neuvoston sisäasiainkansankomissariaatista ja lisäksi jokaisella oli vähän erilaisia viisumeita, jotka tuonhetkisessä tilanteessa eivät olleet Saksan silmissä suoranaisesti meriitiksikään.[21]

Svensksundilla virolaisvaltuuskunta, josta tosin Kull ja Suits jäivät vielä Suomeen, saapui vihdoin Tukholmaan iltapäivällä 12. maaliskuuta aloittaakseen täysitehoisesti tunnustusten hankkimisen Viron nyt jo toteutuneelle itsenäisyydelle.[22]

Järjestäytymiskokouksessaan Tõnissonin majapaikassa hotelli Reginassa Drottninggatanilla valtuuskunta pyrki vastaamaan kahteen kysymykseen: 1) Mitä sen nyt olosuhteiden muututtua pitäisi esittää ulkovalloille ja mitä pyytää niiltä ja 2) miten valtuuskunnan jäsenten olisi ryhdyttävä toimimaan? Valtuuskunnan alkuperäinen tehtävähän oli ollut peräti vaatimaton: muistion jättämisen ohessa sen oli tunnusteltava, mitä mieltä suurvallat olivat Viron mahdollisesta itsenäistymisestä ja olivatko ne valmiit tunnustamaan Venäjästä irtautuvan Viron itsenäisyyden. Ja matkarahojakin oli niin niukalti, että niillä voitiin kustantaa vain edestakainen matka määrämaihin — ei sen sijaan pitkäaikaisempaa oleskelua.

---

[21] *Piip* (1923), s. 46—52; *Sama* (1966), s. 122—130; *Pusta* (1960b), s. 209—222; *Sama* (1964), s. 15—21.

[22] *Martna* (1927), s. 42; MP, s. 294; *Piip* (1923), s. 52; *Sama* (1966), s. 130—131. Piipillä heittää ajoitus pari päivää. Samalla laivalla saapui Suomesta myös Tukholman pormestarin Carl Lindhagenin johtama sosialistivaltuuskunta. Dagens Nyheter 13. 3. 1918 ("De svenska socialistdelegerade hemkomna med Svensksund"). Uutinen virolaisvaltuuskunnan saapumisesta Tukholmaan julkaistiin myös Valkoinen Suomi-lehdessä 20. 3. 1918 lainauksena Svenska Dagbladetista.

Koska nyttemmin Viro oli julistautunut itsenäiseksi ja saksalaiset miehittäneet maan eikä kaiken lisäksi uuteen väliaikaiseen hallitukseen ollut yhteyksiä, joutui valtuuskunta päättämään itsenäisesti, että sen tehtävänä ei ollut enää suinkaan pelkästään informoida ulkovaltoja ja tunnustella niiden mahdollisia reaktioita Viron itsenäistymiseen nähden, vaan huolehtia tunnustusten saamisesta Viron tasavallalle ja ajaa Viron valtion ja kansan etuja. Näin siis jo Tõnissonin tammikuun lopulta lähtien oma-aloitteisesti ajama linja sai kollektiivisen vahvistuksen. Tämän ohjelman läpiviemiseksi olisi myös välttämätöntä, että valtuuskunnan jäsenet jäisivät Viron edustajiksi asemamaihinsa.[23]

Näitä johtoajatuksia noudattaen valtuuskunta ryhtyi ripeään toimintaan. Maaliskuun 16. päivänä se selvitteli asiaansa Ruotsin ulkoministeri Johannes Hellnerille ja pyysi Ruotsia tukemaan Viroa sen itsenäisyyden tunnustusten hankkimisessa ja että Ruotsi tunnustaisi Viron riippumattomuuden rauhankonferenssiin saakka. Hellnerin reaktiot olivat kuitenkin pidättyvät: kaikki riippuu Saksan ja Venäjän toimenpiteistä. Vasta sitten kun Venäjä ja Saksa ovat tunnustaneet Viron, voisi Ruotsikin sen tehdä.[24]

Parempaa menestystä virolaisilla oli sen sijaan Lontoossa, jonne Pusta ja Virgo saapuivat 8. huhtikuuta ja Piip päivää myöhemmin. Siellä Suomen edustaja Rudolf Holsti auttoi heitä solmimaan suhteita Foreign Officen korkeisiin virkamiehiin, ensin Venäjän asioiden spesialistiin professori James Young Simpsoniin ja huhtikuun loppupuolella myös itse ulkoministeri Arthur James Balfouriin. Sekä Simpsonille että Balfourille virolaiset joutuivat alusta lähtien valottamaan Viron vaiheita ja pyrkimyksiä ja toteamaan Viron täydellisen itsenäisyyden tulleen viime kuukausina ainoaksi vaihtoehdoksi. Sen sijaan pelkästään oopiumina sitä haluaville briteille on pidettävä virolaisten aikaisempaa hivenen myönteisempää asennoitumista Venäjän federaatioon. Virolaiset pyysivät Balfourilta, että Britannian hallitus tunnustaisi Viron itsenäisyyden sekä väliaikaisen hallituksen ja maanõukogun ainoiksi laillisiksi valtioelimiksi.

Balfourin vastaus tulikin pian. Toukokuun 3. päivänä näet Hänen Majesteettinsa hallitus tunnusti maanõukogun de facto ja tällä tavalla korjasi sen anomalian, joka oli syntynyt maaliskuussa Viron perustuslakia säätävän kokouksen tunnustamisen yhteydessä.

Britannian tunnustuksen jälkeen valtuuskunta jakaantui jälleen Pustan ja Virgon matkustaessa Pariisiin, jossa he 13. toukokuuta saivat Ranskan hallitukselta vastaavan tunnustuksen, ja 29. toukokuuta puolestaan Italia tunnusti maanõukogun de facto. Tunnustusten saamisen yhteydessä Piip jäi Viron puoliviralliseksi edustajaksi Lontooseen ja Pusta Pariisiin, kun sen sijaan Italian hallitus kieltäytyi ottamasta Virgoa vastaan Viron edustajana.[25]

---

[23] *Piip* (1966), s. 131—132.

[24] Hellnerin muistiinpanot "Memorandum sur la situation politique de l'Estonien" kansilehdellä, UD 6 A 38 I; Hadik Czerninille 16. 3. 1918. PA X Russland 155 XI i, HHuStA; *Piip* (1966), s. 132—134; *Pusta* (1964), s. 22; *Martna* (1927), s. 43.

[25] Piip Hella Wuolijoelle 5. 5. 1918 (lähetetty vasta 20. 6. 1918). Wuolijoen kokoelma/29; *Piip* (1966), s. 233—237. 244—246. 246—253; *Pusta* (1964), s. 25—31; *Hovi* (1973), s. 70—71. De facto -tunnustukset in extenso myos EKI, s. 5—7.

Tõnissonin, Martnan ja Menningin menestys Skandinaviassa oli Länsi-Eurooppaa heikompi. Huhtikuun alussa he kävivät esittämässä asiansa Kööpenhaminassa ja saman kuun lopussa Kristianissa (Oslossa). Kummassakin he koettivat saada tunnustusta Virolle itsenäisenä, neutraalina tasavaltana, mutta reaktiot olivat samat kuin Ruotsissakin: sympaattinen suhtautuminen, mutta tunnustus vasta Venäjän antaman tunnustuksen jälkeen.[26]

Varsin hankalaksi osoittautui Martnan ja Menningin pääsy Berliiniin valottamaan Saksan korkeimmalle johdolle virolaisten todellisia toiveita vastapainoksi yksipuoliselle balttilaiselle propagandalle. Berliinissä oleva vaikutusvaltainen balttilainen aatelisryhmä teki näet kaikkensa estääkseen virolaisten tulon ja onnistuikin tässä; näin siitä huolimatta, että mm. v. Lucius ja Riezler puhuivat virolaisista puoltavasti Berliiniin.[27] Muina auttajinaan virolaiset koettivat käyttää mm. Herman Gummerusta ja yhteyksien luomiseksi Saksan sosialisteihin myös Hjalmar Brantingia.[28] Huolimatta siitä, että ulkomaanvaltuuskunta omaksumansa taktiikan mukaan esiintyi lausunnoissaan varsin suopeana Saksalle[29], ei balttilaisen aatelin myrkyttämä OHL, jota vihdoin myös valtakunnankansleri asettui tukemaan, antanut virolaisille tulolupaa kesään 1918 asti jatkuneista yrityksistä huolimatta ja näin ollen Martnan ja Menningin oli jääminen Skandinaviaan.[30]

Tien nousu pystyyn Saksan suunnalla merkitsi tärkeätä periaatteellista kannantarkistusta ulkomaanvaltuuskunnan suuntauksessa. Sekä Tõnissonin että muiden virolaisten kannanotoissaan vuoden 1918 ensimmäisinä kuukausina esittämä Saksalle suopea taktikointi, jonka takana oli kuitenkin pohjimmiltaan tiukka puolueettomuuslinja ja vastaava taktikointi myös Englantiin päin, alkoi kesällä 1918 muuttua selväksi ententeen suuntautumiseksi. Taktinenkaan suopeus Saksaan päin ei enää kannattanut, koska se ei avannut Berliinin portteja, ja toisaalta valtuuskunta alkoi loppukeväästä päästä selville saksalaisten Baltian miehityspolitiikan todellisesta luonteesta.[31] Tämä aiheutti myös valtuuskunnan lähtemisen kesällä voimakkaan Saksaa vastaan tähdätyn protestitoiminnan tielle.

Kuten tarkastelluista virolaisten esityksistä näkyy, ei valtuuskunnan keväällä

---

[26] Tõnissonin sähkejäljennös Virgolle Lontooseen 17. 4. 1918. Holstin kokoelma/16; *Hovi* (1973), s. 73. Ks. myös USA:n Tanskan-lähettilään Ulysses Grant-Smithin raporttia 20. 4. 1918. — Papers Relating to the Foreign Relations of the United States (FRUS). Russia 1918, Volume II. Washington 1932, s. 822—823.

[27] Ks. esim. Riezler AA:lle 25. 2. 1918. AA Wk 20d 1a Bd 10/145; *Taube* (1969), s. 555. Myös Itävalta-Unkarin Kööpenhaminan-lähettiläs Franz oli omasta puolestaan valmis sallimaan virolaisten matkustavan Berliiniin ja Wieniin. Franz Czerninille 5. 4. 1918. PA X Russland 155 XI i, HHuStA. Wienin ulkoministeriö katsoi kuitenkin Viron kuuluvan kokonaan Saksan intressipiiriin, jonka vuoksi Itävalta-Unkari ei voisi ottaa asiaan Saksasta poikkeavaa kantaa. Czerninin sähkeet Franzille ja Berliinin-lähettiläälle prinssi Hohenlohelle 7. 4. 1918. Sama.

[28] Ks. Philipp Scheidemann Hjalmar Brantingille 6. 3. 1918. Brantingin kokoelma/12, Arbetarrörelsens arkiv; Martna Brantingille 19. 4. 1918. Sama; Martna Gummerukselle 27. 3. 1918. Gummeruksen kokoelma/52; Tõnisson Gummerukselle 27. 3. 1918. Sama; Martna Heinrich Schultz-Erfurtille 27. 3. 1918. Sama.

[29] Franzin raportti ulkoministeri Buriánille 15. 4. 1918. PA X Russland 155 XI i, HHuStA; Brockdorff-Rantzau AA:lle 8. 4. 1918. AA Wk 20d 1a Bd 13/53—54.

[30] *Taube* (1969), s. 556—567.

[31] Tästä kuvaavana esim. Stobbe, Tukholma, valtakunnankanslerille 13. 4. 1918. AA Wk 20d 1a Bd 13/177.

1918 omaksumassa viileän realistisessa suuntauksessa ollut juuri sijaa Suomelle. Vaikka Suomeen läheneminen olikin vilahdellut talven suunnitelmissa lähinnä välivaiheena täydellisen riippumattomuuden toteuttamiseksi, oli Svinhufvudin ja koko virallisen Suomen Viroon päin tehtäviä aloitteita karttava ja konkreettisesta tuesta pidättäytyvä politiikka aiheuttanut sen, että kun Viro nyt alkoi toteuttaa ensimmäistä kertaa itsenäistä — joskin rajoitettua — ulkopolitiikkaa ja hankkia itsenäisyydelleen tunnustuksia, se saattoi laskea vain keskitietä kuljettavan puolueettomuuden varaan. Tämän lisäksi on vielä muistettava, että se platoninenkin suopeus, jota Suomen hallitus osoitti Virolle joulu—tammikuussa, oli menettänyt katteensa kun kansalaissodan puhjettua senaatti oli joutunut tinkimään vallastaan ja vetäytymään Vaasaan. Suomeen nojautumista ajatellen täytyi myös virolaisten mieskohtaisesti kokeman sisällissodan vaikuttaa hämmentävästi.

Huomattavimpana tekijänä sekä Suomen suhtautumisessa Viroon että Viron Suomen-politiikassa oli kuitenkin kevään mittaan yhä voimakkaammaksi käynyt Saksan jalansijan juurtuminen Suomessa. Selvästi tämän merkitys kävi ilmi virolaisten todetessa Foreign Officessa 22. huhtikuuta, kuinka Viron mahdollinen orientoituminen Skandinaviaan oli käynyt epäsuosituksi Suomen saksalaissuuntauksen takia[32]. Myös Martna totesi hieman myöhemmin, miten luonnolliset virolaissympatiat Suomea kohtaan viilenivät Suomen 1918 Svinhufvudin johdolla noudattaman saksalaisystävällisen politiikan johdosta.[33]

Mielenkiintoisessa ristiriidassa tätä vastaan näyttäisi kuitenkin olevan virolaisvaltuutettujen eräissä yhteyksissä esittämä ajatus Suomen ja Viron liitosta. Kööpenhaminassa käyvä Martna totesi esimerkiksi saksalaisten agentille Suomen ja Viron unionin herättävän voimakkaita sympatioita Viron kansassa ja katsoi, että Suomen silloisessa suhteessa Saksaan saatettiin tällaiset pyrkimykset käsittää pelkästään lojaaleiksi Saksaa kohtaan. Suomalaiset ja virolaiset olivat Martnan mukaan kansallisesti lähellä toisiaan, he eivät olleet taloudellisesti toistensa kilpailijoita ja heillä oli yhteinen etu saada Saksasta tuki Venäjää ja bolševismia vastaan.[34]

Karl Menning taas kirjoitti suhteiden avulla Berliner Tageblattiin saamassaan kirjoituksessa (24. 5. 1918) itsenäisen Viron tahtovan tiivistä lähenemistä oman sukulaisensa ja ystävänsä Suomen kanssa ja että alustavissa tätä koskevissa neuvotteluissa olivat suomalaiset osoittaneet pitkälle menevää ymmärtämystä.[35]

Koska nämä ulkomaanvaltuuskunnan linjasta jyrkästi poikkeavat näkemykset esitettiin keväällä, jolloin saksalaisystävällinen taktikointi oli vielä vahvimmillaan[36], onkin ne nähtävä ennen muuta Saksaan päin tehtyinä myönnytyksinä, joilla pyrittiin sekä lieventämään Saksan miehityspolitiikkaa että lunastamaan

---

[32] *Hovi* (1973), s. 71.

[33] *Martna* ([1919]), s. 126.

[34] Herman Goldbergin kertomus lähetystöneuvos O. Trautmannille 7. 5. 1918. AA Wk 20d 1a Bd 15/171—176. Goldberg oli Kööpenhaminassa toimiva saksalaisten luottamusmies.

[35] Kirjoitus kokonaisuudessaan *Piip* (1966), s. 216—219.

[36] Ulkomaanvaltuuskunnassa juuri Martna ja Menning olivat taustojensa ansiosta varsin suopeasti itse Saksan kansaan suhtautuvia, mutta hekin kääntyivät kesällä protestien tielle muun valtuuskunnan mukana.

Martnalle ja Menningille matkaliput Berliiniin. Virolaiset nimittäin uskoivat Saksan katsovan suopeasti Suomen ja Viron poliittista "käsi kädessä käymistä".[37]

Kevään mittaan valtuuskunnan yhä heikkenevien Suomen-intressien Suomessa saama kaikupohja oli sekin lähes olematon. Jo sisällissodankin takia heikko Suomi ei voinut ottaa tukevaa kantaa itsenäisen Viron puolesta ja tunnustaa hallitusta, jonka Saksa oli välittömästi syrjäyttänyt; se kun olisi samalla merkinnyt vahvasti vastustavaa kannanottoa Suomelle itselleen korvaamattoman tärkeäksi muodostunutta Saksaa vastaan.

Tämä näkyi erityisen selvästi virolaisten ja Holstin kanssakäymisessä. Ententen voiton varaan laskevasta Suomen Lontoon-edustajasta, "Viron itsenäisyyden kummista", kuten Piip Holstia myöhemmin nimitti, virolaiset saivat ahkeran ajajan omalle asialleen.[38] Jo huhtikuun 15. päivänä Holsti sai kirjeen Virgolta, jonka hän tunsi entuudestaan Helsingin ajoilta ja joka pyysi Holstilta audienssia "keskustellakseen muutamista Viroa koskevista asioista".[39] Seuraavina päivinä Holsti tutustuikin lähemmin virolaisiin kollegoihinsa ja heidän suunnitelmiinsa. Virolaiset olivat kuitenkin kaikesta huolimatta "minun suhteeni verrattain umpimielisiä ja varovaisia", kuten Holsti hallitukselleen raportoi. Ja tämä taas johtui siitä, kuten Virgo kertoi Holstille, että saksalaisten tultua kutsutuiksi Suomeen laillisen hallituksen auttajaksi, oli Viron johtavissa valtiollisissa piireissä päässyt vallalle pelko, että Suomi suhtautuisikin kielteisesti Viron kansallisiin pyrkimyksiin ja ryhtyisi sen sijaan "kannattamaan Itämeren maakuntien saksalaisten paroonien pyrkimyksiä".

Koko Suomen ja Viron monisärmäinen problematiikka alkoi valjeta Holstin jatkaessa raporttiaan. Hän näet kertoi Foreign Officessa tiedustellun useaan otteeseen, miten Suomi suhtautuu Viron itsenäisyyspyrkimyksiin; kysymys johon Holsti ei voinut antaa virallista vastausta, koska hänellä ei "ollut tiedossa mitään Senaatin päätöstä puheenaolevassa asiassa eikä muutakaan hallituksemme kannanilmaisua". Omana käsityksenään Holsti oli kuitenkin briteille kertonut uskovansa, että Viron pyrkimykset tulevat Suomessa saamaan osakseen "mitä vilpittömintä vastakaikua". Tämä olikin brittien mielestä tärkeää, sillä Viron itsenäisyyden tunnustaminen oli yhtä paljon sopusoinnussa kansojen itsemääräämisen periaatteen kanssa kuin Suomenkin itsenäisyyden tunnustaminen. Mitä taas tuli Foreign Officessa Holstille esitettyihin käsityksiin Saksan politiikasta, niin niissä todettiin, että aivan yhtä hyvin kuin Saksa kannustaessaan monarkismia Suomessa ja

---

[37] Menning Konikille Tallinnaan 25. 3. 1918. AA Wk 20d 1a Bd 14/103. Taktikointiin keväällä 1918 viittaa myös Martnan vuoden 1919 alkuun ajoittuva lausunto, miten juuri Suomen saksalaisystävällisen politiikan johdosta romuttuivat edellytykset Suomen ja Viron lähenemiselle. *Martna* ([1919]), s. 126.

[38] Sen lisäksi, että Gummerus Tukholmassa ja Holsti Lontoossa olivat virolaisten ensimmäisiä opastajia, toimivat myös sellaisina Roomassa fil.tri. Liisi Karttunen ja Pariisissa Erik Ehrström. Tohtori Karttunen puhui virolaisten puolesta myös senaattori E. N. Setälälle ja katsoi Suomen voivan nyt tunnustamalla Viron osoittaa Euroopalle, että se ei kulje Saksan talutusnuorassa. Liisi Karttusen kirje E. N. Setälälle 2. 6. 1918. Setälän kirjekokoelma/80, VA. Lisäksi Viron ulkomaanvaltuuskunta oli yhteydessä Hella Wuolijokeen ja koetti saada joko hänen välityksellään Virosta tai sitten hänen johtamaltaan Grace & Co:lta suoraan varoja niukan matkakassansa täytteeksi. Ks. Piip Wuolijoelle 5. 5. 1918 (lähetetty vasta 20. 6. 1918). Wuolijoen kokoelma/29; Tönisson Wuolijoelle 19. 5. 1918. Sama/80.

[39] Virgo Holstille 13. 4. 1918. Holstin kokoelma/7.

koettaessaan muutenkin saada Suomea vaikutusvaltaansa ajoi vain näennäisesti Suomen todellisen itsemääräämisen asiaa, niin se Virossa toimi pelkästään pienen saksalaisen aatelisluokan eduksi itse kansaa vastaan.

Kaiken tämän perusteella Holsti katsoikin, että Suomen hallituksen suopea suhtautuminen Viron pyrkimyksiin olisi omiaan tuntuvasti lieventämään Lontoossa vallitsevaa epäluuloa Suomen todellisen puolueettomuuden ja täyden itsenäisyyden säilymisen suhteen. "Jos Suomen senaatti katsoisi mahdolliseksi, jo ennen kuin Viron hallitus anoo Viron itsenäisyyden tunnustamista myöskin Suomen osalta, saattaa Englannin hallituksen tietoon mitä Suomen johtavissa valtiollisissa piireissä ajatellaan Viron itsenäisyydestä, olisi se epäilemättä omansa tuntuvasti auttamaan paitsi muiden kysymysten, myöskin elintarveasiamme suotuisaa ratkaisua täällä", kirjoitti Holsti asiansa painavuutta lisäten.[40]

Vastausta sai Holsti kuitenkin odottaa turhaan, sillä Saksaan suuntautunut senaatti ei tunnu kiinnittäneen lainkaan huomiota Lontoossa lähes unohdettuna olevan edustajansa virolaisvuodatukseen. Tästä kielii sekin, että ulkoasiainministeriön arkistossa olevassa Holstin raportissa ei ole yhtään intensiivisestä lukemisesta kertovaa merkintää tai viivausta. Kuten myöhemmin nähdään, oli haave siitä, että Viron kysymys herättäisi Suomessa "mitä vilpittömintä vastakaikua", sula mahdottomuus.

Sekä suomalaisten että virolaisten toisiinsa nähden pidättyvä asenne, jonka yhteisenä nimittäjänä oli Saksa, näkyi myös verrattoman hyvin siinä, että toimiessaan vahvistetuin voimin ja aktiivisesti Skandinaviassa koko kevään ja kesän 1918, ulkomaanvaltuuskunta ei lainkaan ulottanut toimintaansa Suomeen, se ei tunnu edes harkinneen sitä. Tosin sen maan alla toimivina yhdysmiehinä Suomessa olivat Kull ja Suits, mutta hekin siirtyivät kansalaissodan päätyttyä Ruotsiin[41]. Toisekseen on muistettava, että heidänkään toimintansa ei ollut politiikantekoa suomalaisten vaikuttajien kanssa, vaan pelkästään käytännöllisistä yhteyksistä joten kuten huolehtimista — ja oman hengen varjelemista.

Suomi oli virolaisten silmissä tulossa entistä epävarmemmaksi maaperäksi, joka saksalaisten suuren vaikutusvallan takia ei suonut virolaisille tyydyttäviäkään toimintamahdollisuuksia. Epäluuloja Suomea kohtaan oli myös lisäämässä Viron väliaikaisen hallituksen varapuheenjohtajan ja oikeusministerin Jüri Vilmsin katoaminen matkalla Suomen kautta Skandinaviaan. Vilms oli saattajineen lähtenyt Virosta maaliskuun lopulla asettuakseen ulkomaanvaltuuskunnan johtoon, mutta joutunut saksalaisten vangiksi Suursaaressa. Sieltä virolaiset oli kuljetettu Helsinkiin, jossa heidät ammuttiin 13. 4. 1918 ns. Sokeritehtaan tontilla nykyisen Mannerheimintien varrella ja haudattiin juoksuhautaan Pitäjänmäen ja Huopalahden välille.[42] Vaikka tarkempi selvyys Vilmsin viime vaiheista saatiinkin vasta muutaman vuoden päästä, tekivät virolaispiirit jo 1918 Suomelle epäedullisia johtopää-

---

[40] Holstin raportti Lontoosta 10. 5. 1918. UM 5 C 7.

[41] *Suits* (1973), s. 38; *Kull*, s. 11—27.

[42] *Uustalu* (1971), s. 283. Vuoden 1920 joulukuussa joukkohauta avattiin ja ruumiit pyrittiin identifioimaan. KD 212/534 1920 ja 425/632 1920. Sisäasiainministeriön arkisto, VA. Ks. myös Suomen Sosialidemokraatti 17. 12. 1920 ("Miten ent. oikeusministeri Wilmsin murha tapahtui").

töksiä Vilmsin kohtalosta. Pelkoa saksalaisia, myös Suomessa olevia, kohtaan lisäsi vielä loppukeväästä yltynyt virolaisten poliitikkojen pidättäminen. Muun muassa Päts vangittiin 11. kesäkuuta ja kuljetettiin Puolassa olevaan keskitysleiriin.

Ulkomaanvaltuuskunnan Suomen vieroksuntaan liittyi läheisesti myös Suomen tunnustuksen pyytäminen Viron itsenäisyydelle. Vaikka sitä pyydettiin jo maalis—huhtikuussa Skandinavian hallituksilta, niin Suomen hallitukselta pyyntö tapahtui vasta elokuussa 1918. Tosin Holsti ilmoitti mainitussa raportissaan (10. 5. 1918), että Virgo asettuisi Italiasta palattuaan Suomeen Viron hallituksen lähettiläänä ja anoisi Suomen hallitukselta Viron tasavallan itsenäisyyden tunnustamista ja jos Suomen hallitus antaisi myöntävän vastauksen, esittäisi Viron hallitus tarkempia ehdotuksia "molempien heimolaisvaltioiden yhteisten etujen valvomisesta".

Mutta näin ei siis aiemmin mainittujen seikkojen vuoksi suinkaan tapahtunut, vaan vasta 31. heinäkuuta Virgo lähetti Kööpenhaminasta Suomen senaatille *Memorandum sur la situation politique de l'Estonien* liitteineen ja pyysi — saman kaavan mukaan kuin muiltakin valtioilta — Suomen senaattia tunnustamaan Viron tasavallan itsenäiseksi riippumattomaksi valtioksi, sen väliaikaisen hallituksen ainoaksi lailliseksi toimeenpanevaksi elimeksi Virossa ja tukemaan Viron pääsyä yleiseen rauhankonferenssiin.[43] Tunnustuksen antamiseen ei Suomen hallituksella ollut kuitenkaan vallitsevan poliittisen suuntauksen vuoksi mahdollisuuksia — se annettiin vasta vuotta myöhemmin.[44]

3. Pätsin ja Svinhufvudin kaksoisvaltiosuunnitelmat

Voimakkaammin kuin ulkomaanvaltuuskunta tuntuu Saksaan päin taktikoineen Suomen ja Viron unioniajatuksella Viron väliaikaisen hallituksen pääministeri Konstantin Päts. Hänhän oli jo vuoden vaihteessa ajanut vanhintenneuvostossa Suomen ja Viron unionia, mutta jäänyt yrityksessään melko lailla yksin.

Huhtikuussa 1918 esiin tulleissa Pätsiin pohjautuvissa suunnitelmissa oli Suomen ja Viron lähenemisajatuksella selvästi poliittinen päämäärä. Koska saksalaiset olivat tulleet Viroon valloittajina, joita luonnollisestikaan itse Viron kansa ei ollut sinne kutsunut, mutta taas Suomeen he olivat tulleet kutsuttuina auttajina turvaamaan Suomen itsenäisyyttä, niin voitiin ajatella, että jos Viro alkaisi omasta tahdostaan lähestyä Suomea, jolla oli ystävälliset suhteet Saksaan ja solmisi jopa Suomen kanssa liiton, niin silloin saattaisi olla mahdollista jos ei kokonaan vapautua Saksan terrorista Virossa, niin ainakin saada aikaan lievennystä oloihin. Ja koska

---

[43] UM 100 Viro 1918.

[44] *Uustalu* (1971, s. 287) erehtyy vuodella väittäessään Suomen tunnustaneen Viron de facto jo 12. elokuuta 1918.

saksalaiset oli nimen omaan kutsuttu Suomeen eivätkä he siis olleet isäntiä maassa, niin he eivät voisi vastustaa tällaista liittoa.[1]

Lisäksi on muistettava, että virolaispiireissä aina ulkomaanvaltuuskuntaa myöten uskottiin saksalaisten toivovan Suomen ja Viron lähenemistä ja liittoa.

Vaikka Eesti Maarahva Liit (Maaliit), johon Pätskin lukeutui, suhtautui vielä miehityksen ensimmäisten kuukausien aikana varsin suopeasti saksalaisiin[2], ei tämä kuitenkaan saatavissa olevan materiaalin perusteella oikeuta päättelemään Pätsin olleen valmiin varsinaiseen yhteistyöhön saksalaisten kanssa. Tosin Pätsin johtama väliaikainen hallitus oli miehityksen ensimmäisinä päivinä ollut halukas ryhtymään neuvotteluihin saksalaisten kanssa maan asioiden järjestämiseksi, mutta tämä ei kuitenkaan saanut saksalaisten kannatusta.[3] Niinpä Päts jo huhtikuulla laati voimakassanaisen protestin Saksaa vastaan ja vihdoin toukokuun 12. päivänä Maaliitin saksalaisten luvalla pidetyssä kokouksessa mm. Päts valittiin puolueen keskuskomiteaan eräiden saksalaisesti suuntautuneiden tilalle.[4] Kokouksensa jälkeen myös koko puolue alkoi irtautua saksalaissuopeasta suuntauksestaan.

Pätsin Saksan miehitysajan unionisuunnitelmien ensimmäisenä ilmentymänä oli jo aiemmin mainitussa Liivinmaan maakokouksessa Riiassa 10. huhtikuuta virolaisten kunnanvanhinten jättämä protesti, jonka kiinnostavasta neljännestä kohdasta on kaksi versiota. Siinä muodossa kuin protesti annettiin, kuului neljännen kohdan ensimmäinen kappale seuraavasti:

"Viron kansa haluaa elää vapaasti, puolueettomasti ja ystävällisissä suhteissa toisten kansojen kanssa oman valtiojärjestyksensä mukaan — tämän voimme vakuuttaa. Mutta siitä, missä muodossa Viro tahtoo yhtyä Saksan tai jonkun muun Itämeren naapurivaltion kanssa, täytyy Viron kansan päättää koko kansasta vapaasti valittujen edustajien kautta oman olemassaolonsa perusteella. Mutta me, kunnanvanhinten joukosta sattumanvaraisesti valitut henkilöt, emme saa täällä vieraalla maalla tehdä minkäänlaisia päätöksiä, jotka vastaisivat Viron kansan totuudenmukaista halua. Tämä meidän täytyy täällä omantuntomme mukaan julkisesti tunnustaa".[5]

Mutta sangen monissa lähteissä esiintyy äsken siteeratun kappaleen jatkona seuraavaa:

"Jos Viron kansa hyväksyisi vapaaehtoisesti jonkinlaisen valtioyhteyden (unionin), niin se olisi vain suomalais-virolainen kaksoistasavalta kummankin veljeskansan välillä. Suomen tasavallan kanssa sitoisi koko Viron kansa vapaasti ja iloisena kohtalonsa — sen voimme rauhallisin omintunnoin väittää".

Toisin sanoen edelliseen nähden oli tähän lisätty virkkeitä, joissa toivottiin kaksoistasavaltaa Suomen kanssa. Tällainen versio Riian maakokouksen pro-

---

[1] *Piip* (1966), s. 204.

[2] *Osvald Viirsoo* (toim.), Eesti Põllumeeste poliitika. Ülevaade Eesti põllumeeste liikumisest 1917—1955. Lund 1955, s. 25—36; *Raud,* s. 163—172; *Vihalem,* s. 135—136.

[3] *Aug. Hanko,* Viron nykyinen tilanne. — Viro ja virolaiset. Toim. Gunnar Sarva. Porvoo 1919, s. 150—151.

[4] *Laaman* (1964), s. 302.

[5] Protesti tässä muodossa esim. *Piip* (1966), s. 162—163; *Martna* ([1919]), s. 103—105; Dokumente zur Beleuchtung der gegenwärtigen Lage in Estland, s. 13—14. Samassa muodossa se on myös Saksan hallituksen ja valtiopäivien edustajille jaetussa julistuksessa "Zur Estenfrage. Vom Standpunkt des estnischen Bauernbundes, Berlin 26. 9. 1918". UD 6 A 38 I.

testista on verraten yleinen suomalaisessakin materiaalissa aina ulkoasiainministeriön arkistoa myöten.[6]

Asian tausta on seuraava. Saadakseen edes jollain tavoin virolaisten talonpoikien äänen kuuluviin etukäteen masinoidussa kokouksessa Päts oli laatinut protestin[7] ja luovuttanut sen välikäsien kautta Tartonmaan kunnanvanhinten tuotavaksi Riikaan.[8] Viime hetkellä Päts oli kuitenkin lisännyt siihen vielä mieliajatuksensa, Suomen kanssa solmittavaa kaksoistasavaltaa osoittavan kohdan. Kun Päts sitten oli jättänyt protestin edelleen Riikaan toimitettavaksi, olivat "Tarton toimihenkilöt" pyyhkineet tämän kohdan pois, koska sen suhteen ei vielä yleisissä neuvotteluissa ollut otettu kantaa.[9] Keitä nämä tällä tavalla protestiin puuttuneet "Tarton toimihenkilöt" sitten olivat? Todennäköisesti juuri protestin Riikaan tuoneet Tartonmaan kunnanvanhimmat. Suomalais-virolaisen kaksoisvaltion kohdan poistaminen oli kaiken lisäksi sopusoinnussa kunnanvanhinten omaksuman asenteen kanssa, jonka mukaan he eivät olleet saaneet valtuuksia valtiollisista asioista päättämiseen; ne kuuluivat maanõukogulle.

Tästä siis selviää pääasia, nimittäin, että protesti sellaisessa muodossa kuin se jätettiin kokoukselle, ei puhunut mitään Suomen ja Viron kaksoistasavallasta, vaan tämä ajatus oli sisältynyt ainoastaan Pätsin laatimaan alkuperäiseen versioon, josta se kuitenkin oli pyyhitty pois.

Kokouksen jälkeen saksalaiset tiukkasivat virolaisilta protestin tekijän nimeä, mutta eivät saaneet sitä vielä tuolloin selville.[10] Siitä epäiltiin lähinnä tarttolaista asianajajaa Oleskia, joka jo 4. huhtikuuta oli vangittu saksalaisvastaisesta toiminnasta.[11]

LAAMANin väite, että muistion laatijan henkilöllisyys jäi saksalaisille tuntemattomaksi[12], ei kuitenkaan pidä paikkaansa, sillä hieman myöhemmin joko sama tai samantyyppinen Pätsin muistio löytyi Läänemaalla suoritetussa kotietsinnässä. Se oli ollut tarkoitus esittää Läänemaan maaneuvoston kokouksessa, joka kuitenkin oli jäänyt pitämättä, ja paljastuessaan muistio johdatti saksalaiset Pätsin jäljille myös huhtikuun 10. päivän muistion suhteen.[13] Saksalaisten silmätikkuna jo pitkään ollut Päts pidätettiinkin 11. kesäkuuta ja kuljetettiin vankileiriin.

Myös Auswärtiges Amtin sähkevaihdosta ilmenee, että saksalaiset tiesivät Pätsin olleen Riian protestin takana.[14] Kiinnostavaa on niin ikään huomata, että elokuussa 1918 lähettiläs v. Lucius lähetti Tukholmasta valtakunnankanslerille jäljen-

---

[6] Julistus tässä muodossa esim. Schwalben kokoelma/1, VA; UM 7 E Viro 1918; S-M-V, s. 35—37. Kaiketi juuri UM:ssa olevaan kappaleeseen nojautuu *Carl Enckell* mainitessaan Suomeen liittymisen sisältyneen Viron kunnanvanhinten protestiin (Poliittiset muistelmani, II. Porvoo 1956, s. 231). Myös *Voionmaa* (s. 463) siteeraa protestia yllä esitetyllä tavalla ja sellaisena se esiintyy myös eräissä ulkolaisissa lehdissä. Ks. esim. Social-Demokraten 6. 8. 1918.

[7] *Hanko* (s. 154) mainitsee koko maan alla olleen väliaikaisen hallituksen yksimielisesti hyväksyneen protestin.

[8] *Raud,* s. 157; *Viirsoo,* s. 30; *Piip* (1966), s. 162; *Jürman,* s. 217—218.

[9] *Laaman* (1964), s. 268; *Ed. Laaman,* Konstantin Päts. Poliitika ja riigimees. Örebro 1949, s. 120.

[10] *Laaman* (1964), s. 268.

[11] *Hanko,* s. 153; *Laaman* (1920), s. 46, 52.

[12] *Laaman* (1964), s. 268; *Sama* (1920), s. 52.

[13] *Viirsoo,* s. 30—31; *Raud,* s. 159—160.

[14] Tästä mainitsee Lersner (AOK 8) sähkeessään AA:lle 20. 9. 1918. AA GrHQ 9y.

nöksen Ruotsin sanomalehdissä olleesta kirjoituksesta, johon mm. sisältyi Riian protesti sellaisessa muodossa, joka käsitti maininnan Suomen ja Viron kaksoistasavallasta (v. Lucius puhuu kaksoismonarkiasta). Näin ollen tämä alkuperäiseen protestiin sisältynyt, mutta lopullisesta pois pyyhitty Pätsin kaksoisvaltiosuunnitelma tuli viimeistään nyt tutuksi Saksassa Luciuksen siteeratessa sen kokonaisuudessaan.[15]

Pätsin protestissa vain lyhyenä toivomuksena esiin tullut Suomen ja Viron kaksoisvaltioajatus sai konkreettisemman muodon samoihin aikoihin ulkoministeri Jaan Poskan Pätsin ohjeiden mukaan laatimassa muistiossa.[16] Se päätettiin saattaa Suomen hallituksen tietoon erityisen lähettilään kautta, johon tehtävään ja muutenkin yhdysmieheksi Suomeen hallitus määräsi 3. maaliskuuta[17] Venäjällä Kozlovissa tuolloin oleskelevan everstiluutnantti Johan Laidonerin.[18] Jo helmikuun 25. päivänä väliaikainen hallitus oli määrännyt edustajakseen Pietariin maanõukogun jäsenen Julius Seljamaan ja huhtikuun alussa sinne siirtyi myös väliaikaisen hallituksen rahaministeri Joh. Kukk, joten edustavaksi laajentunut Pietarin ryhmä muodosti näin asiallisesti osan Viron ulkomaanvaltuuskunnasta.[19]

Saadakseen alustavan kosketuksen suomalaisiin virolaiset päättivät kääntyä Suomen Pietarissa maan alla olevan edustajan, entisen ministerivaltiosihteerin Carl Enckellin puoleen ja jättää hänelle eräitä virolaisia muistioita ja tiedotteita. Pietarissa valkoisen suomalaisen järjestön johtajana ja Pietarin Erikoiskomppanian päällikkönä toimivan, Italian entisen Viipurin-konsulin Kalle Grönroosin välityksellä tapaaminen järjestyikin[20], ja huhtikuun 12. päivänä virolainen lähetystö — Kukk, Laidoner sekä "herra Jakson"[21] — saapui Enckellin majapaikkaan. Virolaisten asia koski ensisijaisesti Viron itsenäistymistä, jonka he halusivat saattaa Suomen hallituksen tietoon. Samalla he pyysivät, että Suomen ja Viron kesken tehtäisiin sopimus virolaisten upseerien kouluttamisesta Suomessa. Kun sitten saksalaismiehitys Virossa olisi ohitse, upseerit palaisivat takaisin Viroon ja kouluttaisivat maalle oman armeijan. Asioitten edelleen kehittämistä varten sovittiin, että

---

[15] Lucius valtakunnankanslerille 7. 8. 1918. AA Wk 20d 1a Bd 20.

[16] *Piip* (1966), s. 204—205. Ks. myös *Fr. Toomus,* Konstantin Päts ja riigireformi aastad. Tartu 1938, s. 69—70.

[17] Näin artikkeli Johan Laidoneri suguvõsa ja eluloolisi andmeid. — Johan Laidoner. Koostanud Villem Saarsen. Örebro 1953, s. 19. *Laaman*in (1964, s. 286) mukaan taas määräys olisi annettu jonkin verran myöhemmin, mutta joka tapauksessa maaliskuussa. Ks. myös *Julius Seljamaa,* Poliitiline tegevus Venamaal Saksa okupatsiooni ajal. — Johan Laidoner. Mälestusi kaasaeglasilt. Tallinn 1934, s. 78.

[18] Johan Laidoner (1884—1953) suoritti Pietarin sota-akatemian ja toimi ensimmäisessä maailmansodassa Venäjän armeijassa divisioonan esikuntapäällikkönä. Viron vapaussodassa silloinen kenraali Laidoner toimi ylipäällikkönä vuoteen 1921, jolloin hän erosi armeijasta. Vuoden 1924 lopulla Laidoner nimitettiin uudelleen ylipäälliköksi kukistettaessa kommunistien vallankaappausyrityst" Tästä tehtävästä Laidoner erosi jo vuoden 1925 alussa. 1920-luvulla Laidoner oli aktiivisesti mukana politiikassa, mm. v:een 1929 riigikogun jäsenenä ja 1920, 1922—1929 Viron edustajana Kansainliitossa. Pätsin autoritäärisen vallan alettua 1934 Laidoner nimitettiin jälleen ylipäälliköksi, jossa virassa hän oli kesällä 1940 tapahtuneeseen Neuvostoliittoon kyyditsemiseen saakka. EBL, s. 258—260; EBLT, s. 161—163.

[19] *Piip* (1966), s. 180—181; *Laaman* (1964), s. 286; *Sama* (1949), s. 121.

[20] Ks. pääkonsuli Kalle Aapron (ent. Grönroos) 24. 5. 1940 laatimaa "Promemoria niin kutsutusta Pietarin Erikoiskomppaniasta 1918". Aarne Sihvon kokoelma/8a, SArk. Mm. tähän lähteeseen on dosentti Ohto Manninen ystävällisesti kiinnittänyt tekijän huomiota.

[21] Kyseessä lienee Madis Jaakson, joka kuului Pietarin Viron-komiteaan.

Viron edustajat luovuttaisivat Enckellille muistioita, jotka tämä sitten edelleen lähettäisi Suomeen kuriirilla.

Kolme päivää myöhemmin (15. 4.) eversti Laidoner sekä Seljamaa saapuivat uudelleen Enckellin luo mukanaan Viron itsenäisyysjulistusta koskeva notifikaatio sekä maan sen hetkistä tilaa valaisevia asiakirjoja, jotka Viron hallitus halusi saattaa Suomen hallituksen tietoon. Tarkoitus näet oli tällä tavalla epävirallisemmin pohjustaa Viron asiaa ja lähettää sitten Laidoner Tallinnan kautta Suomeen esittämään henkilökohtaisesti virallisen pyynnön, että Suomi tunnustaisi Viron valtion, sekä neuvottelemaan mainituista ehdotuksista.[22] Asiakirjat Enckell jätti konsuli Grönroosin hoiviin ja tämän piti jättää ne seuraavana päivänä kuriirille, joka kuljettaisi ne edelleen Suomeen.

Näin kuvasi tapaamista Carl Enckell[23], jonka mukaan asiakirjojen kohtalo tästä eteenpäin oli tuntematon; myöhemmissä etsinnöissään hän ei niitä Suomesta löytänyt. Koska paperit oli kiireellisesti lähetettävä Pietarista, ei Enckell ehtinyt ottaa niistä jäljennöksiä.

Edelleen Enckellin muistelmia seuraten käy ilmi seuraavaa. Suomen Tallinnan-lähettiläs Aarne Wuorimaa kertoi raportissaan 19. maaliskuuta 1929 Pätsin ilmoittaneen keskusteluissa hänelle antaneensa Laidonerin tehtäväksi 1918 esittää Suomen silloiselle ministerivaltiosihteerille Pietarissa ehdotuksen valtiounionin muodostamisesta Suomen ja Viron välillä, johon Enckell "oli antanut vastauksen, ettei kysymys Suomea kiinnosta".[24]

Kuultuaan valtioliittoajatuksesta Wuorimaa ryhtyi ottamaan selvää kadonneista, Enckellille jätetyistä asiakirjoista. Koska niitä ei löytynyt Suomesta hän etsitytti niitä Viron ulkoministeriöstä ja saattoikin raportissaan 28. lokakuuta 1932[25] ilmoittaa erään virkamiehen välityksellä löytyneen Pietarissa 14. huhtikuuta 1918 päivätty muistio, jonka otsikkona oli *Suomalais-virolaisen valtioliiton tai suomalais-virolaisen liittovaltion perusmotiivit* ja siihen liittyvän yksityiskohtaisen ehdotuksen *Mahdollisen suomalais-virolaisen valtioliiton (liittovaltion) perusteet.* Nämä paperit toi-

---

[22] Pietarin Erikoiskomppanian esikunnan lähetekirje Karjalan Armeijakunnan I:n rykmentin päällikölle, majuri G. Elfvengrenille 15. 4. 1918. Verner Parviaisen kokoelma, SArk. Tähän kiinnostavaan lähteeseen on arkistonhoitaja Veli-Matti Syrjö ystävällisesti kiinnittänyt tekijän huomiota. — Saksalaisten noustua maihin Suomessa Laidoner päätti olla matkustamatta sinne ja jäi Pietariin. Sinne hän jäi myös siitä huolimatta, että hän sai pari muutakin tarjousta. Kenraali Mihail Bontš-Brujevitš näet tarjosi hänelle neuvostohallituksen palveluksessa joko Kaukasian alueen sotilasjohtajan tehtäviä tai Neuvosto-Venäjän Helsingin-sotilasattašean virkaa. *Seljamaa* (1934), s. 78; *Laaman* (1949), s. 121.

[23] *Enckell* (1956), 228—229; *Sama,* Kun Viro pyysi Suomea tunnustamaan itsenäisyytensä. — Itsenäinen Suomi 12/1929, s. 203.

[24] UM 5 C 12. Samassa raportissaan Wuorimaa tarkasteli valtioliittoajatusta myös pitemmällä perspektiivillä aina tuohon aikaan saakka: "Kuluneiden vuosien tapahtumat kiinteämmän poliittisen yhteyden luomiseksi Suomen kanssa ovat myöskin virolaisille osoittaneet, ettei minkäänlainen liittoajatus sen enemmän laajemmassa kuin suppeammassakaan mielessä ole antanut tuloksia, josta syystä virolaiset johtavat piirit, mikäli he minulle ovat mielipiteitään ilmaisseet, ovat jättäneet tuollaiset laskelmat syrjään". Wuorimaa kertoo myös, miten "kokemukset ovat virolaisille osoittaneet, että heidän ensimmäinen ajatuksensa unionista Suomen kanssa oli utopia."

[25] UM 5 C 12.

mitettiin Suomeen ja ne ovat uskottavasti identtiset virolaisten Enckellille Pietarissa 15. huhtikuuta antamien kanssa.[26]

Näissä muistioissa, jotka tuolloin Enckellille jätettiin, mutta joiden sisältö näytti tarkemmin selviävän vasta syksyllä 1932, viitattiin siihen, miten suurten keskieurooppalaisten valtioitten aggressiivisen politiikan alaisuudessa elävien pienten kansojen elämä oli muuttunut vaikeaksi. Sen takia näytti aika kypsältä Suomen ja Viron yhdistymiselle mitä kiinteimmin yhdeksi riippumattomaksi liittovaltioksi. Tällainen federaatio edustaisi verrattomasti suurempaa voimaa ja olisi paljon lujempi kuin kaksi erillistä valtiota. Poliittisen edun lisäksi olisi liitosta runsaasti hyötyä myös talous- ja kulttuurielämälle.[27]

Konkreettisena ehdotuksena mainittiin, että kummallakin osavaltiolla olisi autonomia ja omat lainsäädäntölaitokset. Sen sijaan presidentti olisi yhteinen ja hänet valittaisiin kummankin valtion lainsäädäntölaitosten yhteisissä kokouksissa. Yhteisiä olisivat edelleen ulkoasiainministeri, sotaministeri ja valtioliiton raha-asiainministeri, jonka lisäksi kummallakin valtiolla olisi oma raha-asiainministerinsä. Armeija ja sen ylin johto olisivat kummallekin tasavallalle yhteisiä. Välttämätöntä olisi, että molempien kansojen osanotto sotamenojen ja asevelvollisuuden suorittamisessa olisi yhtäläinen. Kummankin valtion lainsäädäntölaitokset valitsisivat keskuudestaan valtuuskunnan, joka pitää silmällä liittovaltion menoarvion laatimista ja noudattamista. Sama valtuuskunta ratkaisisi myös sotaa ja rauhaa koskevat kysymykset ja hyväksyisi kansainväliset poliittiset sopimukset. Kansalaisvapaudet tulisi ottaa perustuslakiin, jonka kummankin maan lainsäädäntölaitokset vahvistaisivat. Perustuslain muutoksia voitaisiin vastaisuudessa tehdä kummankin valtion lainsäädäntölaitosten suostumuksella.[28]

Tällainen oli se versio asioiden kulusta noina huhtikuun puolivälin päivinä, jonka Enckell muistelmissaan antaa. Siinä on kuitenkin eräitä seikkoja, jotka ovat ristiriidassa tarkasteltaessa tapahtumia virolaisen materiaalin pohjalta.

Enckellin reaktioista mainitsee ensinnäkin Wuorimaa raportissaan 19. 3. 1929 sanoen Pätsin kertoneen, että Enckell oli vastannut virolaisille Pietarissa 15. 4. 1918, että ajatus Suomen ja Viron valtiounionista ei kiinnosta Suomea.

---

[26] *Enckell* (1956), s. 230. Wuorimaan 28. 10. 1932 lähettämän raportin liitteinä olevat unionisuunnitelmat on siirretty UM:n arkistossa itse raporteista erilleen ryhmään UM 12 L Viro 1932, josta taas lainauskuitin mukaan ministeri Carl Enckell on lainannut ne — ei pelkästään viikonloppulainaksi — 27. 4. 1933. Hän on uskottavasti kopioinut juuri nämä in extenso muistelmiinsa (s. 360—362).

[27] Tämä on toisen muistioista, "Suomalais-virolaisen valtioliiton tai suomalais-virolaisen liittovaltion perusmotiivit", pääsisältö. Ks. *Enckell* (1956), s. 360—362, viroksi *Piip* (1966), s. 205—206.

[28] "Mahdollisen suomalais-virolaisen valtioliiton (liittovaltion) perusteet", *Enckell* (1956), s. 362, venäjänkielinen kappale UM 100 Viro 1918. Kummankin muistion synty on kaikesta päättäen erilainen. Yleisestihän esitetään Poskan Pätsin ohjeiden mukaan laatineen muistion (*Piip*, 1966, s. 204—205), mutta toisaalta taas *Laaman* (1964, s. 286) mainitsee Seljamaan, Laidonerin ja Kukkin laatineen Pietarissa Pätsin ohjeiden mukaan muistion, jonka he luovuttivat Enckellille. Asia näyttääkin olevan niin, että "Mahdollisen suomalais-virolaisen valtioliiton (liittovaltion) perusteet" oli Pätsin (Poskan) Virossa laatima allekirjoittamaton ja päiväämätön konkreettinen ehdotus, kun sen sijaan taas "Suomalais-virolaisen valtioliiton tai suomalais-virolaisen liittovaltion perusmotiivit" oli Seljamaan, Laidonerin ja Kukkin edellisen pohjalta Pietarissa 14. 4. 1918 laatima ja päiväämä yleisluontoisempi "johdantomuistio".

Toisin sanoen Enckell olisi ainakin suurin piirtein tiennyt muistioitten sisällöstä ja jopa saman tien kiirehtinyt kommentoimaan sitä.

Toinen virolainen versio, jonka esittää tuon ajan politiikassakin mukana ollut sanomalehtimies ja historiantutkija Eduard Laaman, kertoo Enckellin saaneen tietää muistioitten sisällöstä ja hänen luvanneen lähettää ne edelleen hallitukselleen. "Enckell ei ruotsalaisena ollut kuullut mitään Suomen—Viron kulttuurisuhteista, mutta osoitti kuitenkin suurta kiinnostusta muistioita kohtaan ja toimitti ne edelleen hallitukselleen".[29]

Kolmas virolainen, Ants Piipin versio, on sekin näistä poikkeava. Muistelmissaan hän kertoo Enckellin maininneen, että hänellä ei ole minkäänlaisia oikeuksia neuvotella asiasta, mutta hän kuitenkin suostui toimittamaan muistiot edelleen maansa hallitukselle. Myöhemmin Piip oli henkilökohtaisesti tiedustellut Enckelliltä muistioittensa kohtaloa, mutta tämä ei muistanut niistä mitään ja oletti, että niiden saattaminen Suomen hallitukselle oli osoittautunut mahdottomaksi.[30]

Seljamaa ja Laidoner puolestaan eivät Wuorimaalle puolentoistakymmentä vuotta tapahtuneen jälkeen antamassaan lausunnossaan totea muuta, kuin että asiakirjat varmasti annettiin Enckellille.[31]

Enckell itse reagoi muistelmissaan väitteisiin, joiden mukaan hän olisi todennut, ettei asia kiinnosta Suomea, ja sanoo, että virolaiset olivat itse sepittäneet vastauksen, jonka hän muka olisi antanut. "Virolaiset itsekin lienevät tajunneet, että ajatus valtioliitosta Suomen kanssa oli utopistinen". Enckell katsookin syytta joutuneensa syytetyksi virolaissuuntauksen ja valtioliittoajatuksen romuttamisesta.[32]

Tällaiseen väitteeseen, jonka mukaan virolaiset olisivat huomanneet ajatuksen utopistisuuden ja kertoneet hallitukselleen Enckellin vastanneen kielteisesti muistioon saadakseen näin hallituksensa vetäytymään ajatuksesta, ei voi yhtyä. Seuraavina vuosina nimittäin Seljamaa ja Laidoner, jotka tässä olisivat lähinnä epäiltyjä, jatkoivat edelleen innokkaasti Suomen ja Viron lähentämispyrkimyksiä. Esimerkiksi tammikuussa 1919 Seljamaa katsoi, että Suomella ja Virolla on vain yksi keino itsenäisyyden turvaamiseksi: on ryhdyttävä mitä lujimpaan valtioliittoon.[33]

Koska on vaikea uskoa, että luovuttaessaan muistioita Enckellille virolaiset eivät olisi puhuneet mitään niiden sisällöstä — ja tämä vaikeneminen koskisi nimen omaan unionisuunnitelmia, sillä muista asiakirjoista he kyllä puhuivat — voinee edellä esitetyn perusteella yhteenvetona katsoa, että Enckell tiesi ainakin summittaisesti muistioiden sisällöstä ja ehkä jopa kuivakkaan kohteliaasti totesi valtioliittoajatuksen kiinnostavan häntä suuresti, mutta valitettavasti ei Suomea, jonka jälkeen hän olisi lähettänyt paperit kuriirilla Suomeen.

Vai oliko? Enckell mainitsee muistelmissaan tehneensä niin, mutta etsinnöistä huolimatta hän ei ole onnistunut löytämään muistioita Suomesta. Tämä ei suin-

---

[29] *Laaman* (1964), s. 286.
[30] *Piip* (1966), s. 205.
[31] Wuorimaan raportti Tallinnasta 28. 10. 1932. UM 5 C 12.
[32] *Enckell* (1956), s. 230—231.
[33] Uusi Suomi 31. 1. 1919.

kaan merkitse sitä, etteikö Enckell olisi todella lähettänyt niitä. Raportissaan 28. 10. 1932 Wuorimaa sanoo ministeri Seljamaan kertoneen, että "myöhemmin olivat sekä ministeri Seljamaa että kenraali Laidoner Viron vapaussodassa tavanneet erään suomalaisen upseerin nimeltä Tapanainen, joka oli kertonut toimittaneensa min. Seljamaan min. Enckellille antamat jotkin paperit Pietarista Helsinkiin."[34]

Tällaisen kuriirin olisivat siis virolaiset tavanneet Viron vapaussodassa. Ensi silmäyksellä tieto vaikuttaa kuitenkin perättömältä, sillä tarkimman saatavissa olevan luettelon[35] mukaan ei Tapanainen-nimistä upseeria ole ollut Suomen vapaaehtoisissa joukoissa Viron vapaussodassa.

Sen sijaan on havaittavissa, että keväällä 1918 Karjalan kannaksella Raudun rintamalla Tiedusteluosaston asiamiehenä[36] ja myöhemmin samana vuonna Suomen ja Venäjän Rajamaan komendantuurissa toimi varaväen luutnantti Paavo Tapanainen "kielletyn raja-alueen päällikkönä", joka valvoi Suomenlahden ja Laatokan välisen valtakunnanrajan 500 metrin levyistä vyöhykettä Suomen puolella.[37] Lisäksi tiedetään, että "herra P. Tapanainen" toimi keväällä 1919 jonkinlaisena emissaarina Virossa ja kävi mm. Pätsin puheilla. Näin saamiaan tietoja hän kävi raportoimassa 7. toukokuuta 1919 Suomen ulkoasiainministeriössä Herman Gummerukselle.[38]

Paavo Tapanaisen mainitsee myös Viron vapaussodan ylipäällikkö kenraali Laidoner tulleen tammikuun lopulla tai helmikuun alussa 1919 luokseen keskustelemaan Inkerin tulevaisuudesta.[39] Inkerin asioissa Tapanainen liikkui myös Suomen puolella.

Näin ollen Wuorimaan raportissa ollut esitys Tapanainen-nimisen upseerin ja Seljamaan sekä Laidonerin tapaamisesta Viron vapaussodassa — tai pikemminkin sodan aikana — näyttääkin pitävän paikkaansa. Tapanainen ei vain ollut sodassa mukana taistelemassa, vaan sen aikana käymässä Virossa, jossa hän todistettavasti on tavannut ainakin Pätsin ja Laidonerin.

Tapanainen-nimisen upseerin nimen puuttuminen suomalaisten vapaaehtoisten luettelosta saa siis luonnollisen selityksen. Ja tämän lisäksi näyttää luutnantti Paavo Tapanainen olleen historiallinen henkilö, jonka toiminnasta Kannaksella ja Virossa saadut tiedot tukevat väitettä hänen kuriiritoiminnastaan ja pitävät yhtä Seljamaan Wuorimaalle antamien tietojen kanssa.

Lopullinen varmuus siitä, että Enckell todella lähetti Grönroosin kautta paperit edelleen Suomeen saadaan kuitenkin muistioiden myöhemmin löytyneestä lä-

---

[34] UM 5 C 12.

[35] Hannes Hildén, Viron vapaussotaan osaa ottaneiden suomalaisten nimiluettelo. Viron Avustamisen Päätoimikunnan arkisto (VAP)/B 2b, SArk.

[36] Dos. Ohto Mannisen antama tieto.

[37] Suomen ja Venäjän Rajamaan komendantin päiväkäsky nro 22, Terijoella 30. päivänä syyskuuta 1918. Suomen ja Venäjän Rajamaan Komendanttivirasto arkisto/4, SArk; Suomen ja Venäjän Rajamaan Komendanttiviraston toimintaohjeet v. 1918, toimintaohje nro 1, 1918. Sama.

[38] "Viron tapahtumat". Gummeruksen muistio 9. 5. 1919. UM 100 Viro 1918[!].

[39] *J. Laidoner,* Kun Viron vapaussodan ylipäällikkö ja suomalainen aktivisti suunnittelivat Suur-Suomea. — Suomen Vapaussota 9/1934, s. 195—197.

hetekirjeestä. Sen ovat Pietarin Erikoiskomppanian esikunnan puolesta allekirjoittaneet Pietarissa 15. 4. 1918 N. Procopé ja K. J. Grönroos ja se on osoitettu Kiviniemessä olevan Karjalan Armeijakunnan I:n rykmentin komentajalle majuri G. Elfvengrenille. Lähetekirjeen mukana seurasi viisi liitettä, siis mitä todennäköisimmin kaikki virolaisten antamat muistiot.[40] Ne saapuivat kuriirilla Elfvengrenin käsiin melko pian, sillä jo huhtikuun 19. päivänä hän lähetti ne edelleen Kiviniemestä osoitettuina Suomen senaatin puheenjohtajalle.[41] Tästä eteenpäin niiden vaiheet ovat kuitenkin tuntemattomat.

Mutta vaikka muistioita ei löydykään sieltä, minne niiden olisi pitänyt päätyä, eli Vaasan senaatin arkistosta tai edes diaareista eivätkä Wuorimaa ja Enckell liioin ole löytäneet niitä ulkoasiainministeriön arkistosta — ovat ne kuitenkin siellä.[42]

Arkistossa on Seljamaan 25. 3. 1918 Pietarissa päiväämä kirjelmä ja sen yhteydessä *Memorandum sur la situation politique de l'Estonie*. Lisäksi on mukana Pätsin ja Poskan allekirjoittama, 25. 2. 1918 päivätty ja Suomen hallitukselle osoitettu ilmoitus Viron itsenäistymisestä[43] sekä venäjänkielisenä *Mahdollisen suomalais-virolaisen valtioliiton (liittovaltion) perusteet*.[44] Muista lähteistä saatujen tietojen perusteella kyseessä siis ovat paperit, jonkalaisia virolaiset antoivat Enckellille Pietarissa. Niihin verrattuna näyttäisi kuitenkin puuttuvan Seljamaan ym. Pietarissa 14. 4. 1918 laatima *Suomalais-virolaisen valtioliiton tai suomalais-virolaisen liittovaltion perusmotiivit*.

Sen, että ainakin osa näistä ulkoasiainministeriön arkistossa olevista papereista on Enckellin virolaisilta Pietarissa saamia, vahvistaa myös mainitun Memorandumin liitteenä olevassa Viron sen hetkistä miehitystilannetta kuvaavassa liuskan mittaisessa ranskankielisessä raportissa olevat Enckellin käsialalla kirjoitetut lyijy-

---

[40] Alkuperäinen lähetekirje 15. 4. 1918. Verner Parviaisen kokoelma.

[41] Lähetekirjeen kaksoiskappale 19. 4. 1918. Sama.

[42] Mainitussa Grönroosin promemoriassa 24. 5. 1918 todetaan, että "— — ehdotus virolaisten aliupseerien koulutuksesta joutui nähtävästi saksalaisten käsiin Rautuun tulleen saksalaisen upseerin kautta, jonka käsiin suomalaisten päällikkönä kuriiri kirjeen luovutti". Myös tiedetään, että esimerkiksi Tapanainen luovutti Pietarista tuomiaan papereita esimiehelleen eversti Ausfeldille Raudussa 24. 4. 1918 (Dos. Ohto Mannisen antama tieto). Kyseessä eivät siis voineet olla ainakaan virolaisten muistiot, jotka lähetettiin Pietarista jo 15. 4. ja Elfvengreniltä edelleen senaatin puheenjohtajalle 19. 4. Primäärilähteet eivät muutenkaan viittaa Grönroosin — hänenkin epäilevästi — esittämään mainintaan papereiden joutumisesta saksalaisten haltuun. Mitä taas tulee itse lähettikysymykseen, ei siitä mainita mitään lähempää Grönroosin-Procopén eikä Elfvengrenin lähetekirjeissä. Vaikka Karjalan Armeijakunnan I:n rykmentin lähettiupseerina toiminut Verner Parviainen kävikin kevään mittaan kahdeksan kertaa Pietarissa tiedustelutehtävissä (vrt. Uudenmaan Rykmentin esikunnan antama todistus 22. 5. 1922, Parviaisen kokoelma), ei mikään tunnu kuitenkaan viittaavan siihen, että juuri hän eikä Tapanainen olisi kuljettanut kyseiset paperit.

[43] Papereissa ei siis ole Viron hallituksen Suomelle osoittamaa kirjallista pyyntöä Viron itsenäisyyden tunnustamisesta. Vaikka Enckell onkin otsikoinut muistelma-artikkelinsa "Kun Viro pyysi Suomea tunnustamaan itsenäisyytensä", ei hän kuitenkaan tässä artikkelissaan eikä muistelmissaan mainitse, että virolaiset olisivat todella pyytäneet Suomea tunnustamaan Viron itsenäisyyden. Samaan suuntaan viittaa myös virolainen lähdemateriaali. Koska kuitenkin Seljamaa ojensi Enckellille Memorandum sur la situation politique de l'Estonien voisi olettaa — aivan kuten ulkomaanvaltuuskunnan toiminnassa lännessä — että samalla olisi suullisesti kosketeltu myös Viron itsenäisyyden tunnustamista.

[44] UM 100 Viro 1918.

kynämerkinnät.[45] Myös niiden lukumäärä pitää suunnilleen yhtä Pietarin Erikoiskomppanian 15. 4. päivätyn lähetekirjeen kanssa, jossa puhutaan viidestä liitteestä.

Siitä huolimatta, että diaareista ei ole löytynyt mainittujen virolaisten asiakirjojen saapumiseen viittaavia merkintöjä eikä niissä itsessäänkään ole minkäänlaisia vastaanottomerkintöjä, jonka takia niiden saapumista senaatin puheenjohtajalle ja ulkoasiainministeriön arkistoon ei voidakaan ajoittaa, voidaan kuitenkin edelläolevaan viitaten katsoa, että Viron väliaikaisen hallituksen pääministerillä Pätsillä oli kevättalvella 1918 konkreettinen Suomen ja Viron kaksoisvaltiosuunnitelma[46], jonka hän halusi saattaa myös Suomen hallituksen tietoon ja lähettämällä maahan erityisen edustajan — Laidonerin — jopa kuulla suomalaisten mielipiteen asiasta.[47]

Huolimatta siitä, että virolaisten Suomen—Viron liittovaltiota koskeva muistio näyttääkin — ainakin myöhemmin — saapuneen perille, ei Suomen senaatti ainakaan kevään 1918 kuluessa tuntunut reagoineen tehtyihin ehdotuksiin. Oma osuutensa tässä oli luonnollisesti jo Suomen sekavilla sisäisillä oloilla ja senaatin hajoamisella. Sisällissodan alettuahan osa senaattoreista pääsi siirtymään Vaasaan, jonne he muodostivat ns. Vaasan senaatin. Senaatin päämies P. E. Svinhufvud jäi vielä toistaiseksi Helsinkiin maan alle, josta hän kuitenkin helmikuun lopulla pääsi pakenemaan Tallinnan kautta Berliiniin ja edelleen Tukholmaan, josta hän saapui viimein Vaasaan maaliskuun loppupuolella.

Maan sekavien sisäisten olojen ohella oli kuitenkin tärkeämpänä syynä Viron saamaan vähäiseen huomioon Suomen keväällä 1918 noudattama ulkopolitiikka.

---

[45] Enckellin merkinnän mukaan mainitun raportin oli Viron Venäjän-edustaja (siis Seljamaa) lähettänyt sähkeenä 10. 4. 1918 Kööpenhaminaan. Sähkettä eivät Viron ulkomaanvaltuuskunnan lännessä olevat edustajat kuitenkaan saaneet, mutta se ilmestyi 24. 4. venäläisessä Naš Vek-lehdessä, josta brittiläiset viranomaiset sen Piipille osoittivat toukokuun lopulla. Raportti oli Piipin mukaan aluksi ainoa selvitys Saksan toiminnasta Virossa ja juuri se antoi ulkomaanvaltuuskunnalle mahdollisuuden protestoida Englannin julkisessa sanassa Saksan väkivaltaa vastaan. Piipin mukaan ei kuitenkaan ollut varmaa, kuka oli raportin toimittanut Naš Vek-lehdelle. *Piip* (1966), s. 184—185.

[46] Pätsin suomalais-virolaiset lähentämissuunnitelmat saivat tässä käsiteltyjen Riian protestin ja Suomelle osoitetun muistion lisäksi samoihin aikoihin kolmannenkin ilmenemismuodon. Päts ja Poska koettivat nimittäin saada äänensä kuuluviin suoraan Berliiniin — aivan kuten ulkomaanvaltuuskuntakin — ja he laativat siinä tarkoituksessa ns. Pätsin—Poskan muistion Baltian saksalaiselle liberaalipoliitikolle tohtori Paul Schiemannille, joka omalla johdannollaan sekä eräillä muilla lisäyksillä laajennettuna toimitti sen edelleen Auswärtiges Amtille 19. kesäkuuta 1918 ("Zur estnischen Frage", AA Wk 20d 1a Bd 18/51—69). Muistiossa todettiin mm., että Viron läheneminen Latviaan oli virolaisille erityisen vastenmielinen. Mutta koska toisaalta painotettiin sitä, että Viro ilman Latviaa olisi liian heikko elämään, niin siinä tapauksessa virolaiset voisivatkin liittyä sukulaisiinsa suomalaisiin. "Viime aikoina on voittanut erityisen paljon alaa ajatus reaaliunionista Suomen kanssa sen jälkeen kun Suomi oli tullut itsenäiseksi valtioksi ja Saksa oli jo tunnustanut sen". Sisällön ja toisaalta taas Pätsin vangitsemisen perusteella muistio olisi laadittu 7. toukokuuta ja 11. kesäkuuta 1918 välisenä aikana. Ks. kuitenkin muistioon liittyvistä lähdekriittisistä ongelmista *Taube* (1969), s. 570—571.

[47] *Enckell*in (1929, s. 203) mukaan virolaiset olivat ilmoittaneet hänelle, että Viron hallituksella oli ollut neuvotteluja suomalaisten kanssa ja he "halusivat saattaa Suomen hallituksen tiedoksi Tallinnassa valmistetun sopimusehdotuksen arvellen, että Suomen hallituksella oli vastaavanlainen ehdotus, josta eivät kuitenkaan vielä tienneet mitään". Läpikäydyssä materiaalissa ei kuitenkaan ole viitteitä siitä, että jonkinlaisia neuvotteluja olisi käyty. Epäselväksi myös jää, mitä virolaiset tarkoittivat valmistetulla sopimusehdotuksella, jollaisen he uskoivat olevan myös Suomen hallituksella. Se saattaa tietysti viitata Pätsin kaksoisvaltiosuunnitelmaan, jollaisen vastineesta Suomen puolella ei kuitenkaan ole mitään tietoa.

Ulkopolitiikassaan sisällissodan aikainen Vaasan senaatti noudatti lähinnä maltillista saksalaissuuntausta koettaen saada Saksaa painostamaan Brest—Litovskin rauhanneuvotteluissa Venäjää olemaan puuttumatta Suomen sisällisotaan ja toisaalta Ruotsia myöntymään valkoisten aseostoihin ja vapaaehtoisten lähettämiseen. Saksan interventiota koskevaa pyyntöä senaatti ei sen sijaan tehnyt, vaan se joutui myöhemmin hyväksymään tapahtuneen Hjeltin ja Erichin toiminnan.[48] Vihdoin, kuten jo aiemmin on esitetty, 7. maaliskuuta allekirjoitetulla rauhansopimuksella sekä kauppa- ja merenkulkusopimuksella Suomi kytkettiin poliittisesti ja taloudellisesti Saksan vaikutuspiiriin. Näin ollen ei Saksaan varsin lämpimissä suhteissa oleva Vaasan senaatti saattanut julkisesti osoittaa kiinnostusta miehitetyn Viron maan alla toimivaa itsenäisyysliikettä kohtaan tai tukea sitä, sillä Viron kysymyshän oli Brest—Litovskin rauhassa muuttunut Saksan sisäiseksi asiaksi.

Vastaavasti taas Englannin ja Vaasan senaatin suhteet pysyivät varsin viileinä, sillä Englannin hallituksen asenne pieniin valtioihin määräytyi sen mukaan, miten sen avulla saattoi ajatella lujitettavan länsivaltojen taistelukykyä.[49] Tämä näkyikin selvästi Englannin Viron-politiikassa, jossa se, samaten kuin Ranska ja Italiakin, tunnusti Viron de facto, koska se tällä teollaan oli heikentämässä Saksaa ja lujittamassa virolaisten saksalaisvastaisia pyrintöjä. Suomen kohdallahan tällainen Englannin suhtautuminen ei ollut mahdollista, koska Suomi oli omalla aktiivisella toiminnallaan ajanut itsensä Saksan vanaveteen. Siksi vuosien 1917 ja 1918 vaihteessa Englannin pidättyvän suopea asenne Suomea kohtaan muuttui selvästi epäluuloiseksi kevään 1918 mittaan. Se ilmoitti tekevänsä Suomen tunnustamista koskevan myönteisen päätöksensä vasta sitten, kun se katsoi Suomen vapautuneen Saksan vaikutuspiiristä.[50]

Englannin epäluuloisuutta oli omiaan lisäämään Suomen kasvava kiinnostus Itä-Karjalasta, jonka takana kuitenkin näyttivät väikkyvän Saksan intressit. P. E. Svinhufvud, joka pakomatkallaan Vaasaan saapui Berliiniin 10. maaliskuuta, asettui siellä antamassaan lausunnossa tukemaan aktivistien ajamaa laajentumissuunnitelmaa. Hän näet sanoi toivovansa Itä-Karjalan ja Kuolan liittämistä Suomeen, jotta Suomi saisi siten luonnolliset, poliittisesti ja strategisesti edulliset rajat ja jotta englantilaiset eivät voisi ikuisiksi ajoiksi asettua Kuolaan ja uhata sieltä Suomea. Mannerheimin tunnettu miekkavala puolestaan toi julkiseen sanaan keskustelut heimokansallisesta laajenemisohjelmasta. "Meidän on toteutettava se ihanne, johon runoilija viittaa sanoilla 'Äänisjärvi, Pohjanlahti, Auran rannat, Ruijan suu . . .' Siinä ovat uuden Suomen rajat, siinä suurin kansallinen ajatuksemme", kirjoitti Keskisuomalainen 9. maaliskuuta 1918.[51]

Vaikka tässä rönsyilemään lähteneessä, haltioituneessa kirjoittelussa puhuttiinkin yleensä Vienan-Karjalasta, kohdistuivat laajennustoiveet kuitenkin kaikkiin rajan itäpuolella asuviin suomalaisiin. Jopa Pietarin kaupunkia ja Kuolan niemi-

---

[48] *Juhani Paasivirta,* Suomi vuonna 1918. Porvoo 1957, s. 98—99, 104—106.
[49] *Sama,* s. 163.
[50] *Sama,* s. 164—166.
[51] *Jääskeläinen,* s. 91—94.

maata toivottiin tulevalle Suur-Suomelle. Kansallisten ja puolustuksellisten näkökohtien ohella korostettiin lehdistössä myös Itä-Karjalan liittämisen taloudellista merkitystä Suomelle. Yleinen innostuksen aalto synnytti myös asiaa ajavia komiteoita, ja vihdoin 21. maaliskuuta ensimmäinen vapaaehtoisjoukko siirtyi yli rajan.[52]

Englannin reaktiot Suomen aseelliseen interventioon, jonka takana se siis näki viime kädessä Saksan ekspansion, olivat närkästyneet. Jo Svinhufvudin Berliinissä esittämä lausunto brittiuhasta Kuolan suunnalla herätti Englannissa suuttumusta ja vihdoin huhtikuun alussa Britannian hallitus ilmoitti Itä-Karjalan valtauksen johtavan sodanjulistukseen Suomelle.[53]

Englantia tärkeämpi oli Suomen hallitukselle kuitenkin Saksan asenne. Saksa pyrki hillitsemään Suomen aggressiivisia suunnitelmia, koska se ei halunnut entisestään huonontaa suhteitaan Venäjään. Siksi se halusi, että Suomi luopuisi Itä-Karjalan valtauksesta, jotta se vaihtokaupan avulla saisi Saksaa kiinnostavan alueen Jäämereltä. Tästä huolimatta Suomen kevään mittaan jatkuvasti ylläpitämä ajatus Itä-Karjalan liittämisestä Suomeen alkoi saada vähitellen myös Saksan hyväksymisen.[54] Alkukesästä tähän heimokansalliseen laajenemisohjelmaan alkoi vielä liittyä kuningaskysymys, joka sekin kietoi Suomen entistä tiukemmin Saksan liekaan.

Suomen saksalaisystävällinen politiikka, jossa kaiken lisäksi saksalaisperäinen monarkia korreloi Suomen alueellisen laajenemisen kanssa, ei siis juurikaan voinut tuntea näkyvää kiinnostusta Viroon päin. Tässä ei auttanut edes voimakas heimokansallinen liikekään, koska se jälleen, kuten jo karelianismi 1800-luvulla, suuntautui yksinomaan Karjalaan; virolaisuus oli Suomen heimoasteikossa enintään kolmannen luokan asia verrattuna Itä-Karjalaan. Viron heimokansallisen merkityksen jäädessä taka-alalle ei sen poliittinenkaan merkitys ollut suuri, sillä Itä-Karjala oli pelastettava Venäjän kynsistä, mutta Viron kohdalla näin oli jo tapahtunut Suomen liittolaisen, Saksan, miehitettyä sen. Suomessa ei myöskään juuri tiedetty, eikä Saksaan suuntautuneissa poliittisissa piireissä edes haluttukaan tietää, virolaiskansallisista poliittisista pyrinnöistä tai Saksan miehityspolitiikan ankaruudesta Baltiassa. Suomessa eivät heimotunteet eivätkä poliittiset syyt painostaneet kannanottoihin Viron puolesta, vaan päinvastoin, tärkein poliittinen realiteetti, Saksan mahti, edellytti kaikista virolaiskommenteista ja toimenpiteistä luopumista.

Sen jälkeen kun Laidonerin informaatiomatka Suomeen pysähtyi saksalaisten takia jo Pietariin ja kun jo aiemmin mainittu Viron väliaikaisen hallituksen Enckellille jättämä informaatiopakettikaan tuskin pystyi levittämään Viron-tietoutta Suomen poliittisiin piireihin ainakaan vielä kevätkauden 1918 kuluessa, näyttää senaatti saaneen vaatimattomat Viron tietonsa lähinnä Holstin ja Hjeltin raporteista Lontoosta ja Berliinistä. Ensin mainitut, joissa nimen omaan tuotiin voimakkaasti esiin virolaiskansallisten piirien toiveet ja jopa kehotettiin Suomen hal-

---

[52] *Sama*, s. 95—97.
[53] *Sama*, s. 107.
[54] *Sama*, s. 108—111.

litusta tunnustamaan Viron de facto, jäivät kuitenkin sen hetkisessä poliittisessa tilanteessa absurdeina huomiotta, kun taas Hjeltin "maltillisemmat" ja enemmän saksalaiseen näkemykseen pohjaavat tiedonannot luettiin senaatissa sitäkin tarkemmin.

Huhtikuun 14. päivänä lähettämässään raportissa Hjelt kertoi senaatille Baltian saksalaisten innokkaasta työskentelystä Baltian alueen Saksaan liittämisen puolesta ja Riian maaneuvoston 12. huhtikuuta tekemästä päätöksestä. Hjelt ei kuitenkaan varauksetta hyväksynyt Saksan menetelmiä, vaan katsoi, että Baltian kysymyksessä oli jotain, joka ei ollut "täysin miellyttävää ja joka voisi tulevaisuudessa vaikuttaa vahingollisesti oloihin meillä". Tämä johtui siitä, että mainitussa maaneuvostossa oli vain 41 % virolaisia ja lättiläisiä ja hekin edustivat lähinnä taloudellista yläluokkaa, jonka vuoksi itse kansa pitäisi maaneuvostoa epäedustavana ja sen päätöksiä todellisia toiveita vastaamattomina. Näin ollen saattaisi syntyä "ei epäoikeutettua" tyytymättömyyttä, joka ei osoittaisikaan saksalaisia pelastajiksi, vaan usurpaattoreiksi. Hjelt pelkäsikin, että lättiläisten ja nimen omaan virolaisten tyytymättömyys "voi vaikuttaa suomalaisiin tavalla, joka mahdollisesti on omiaan vaikeuttamaan ulkopolitiikkaamme".

Hjeltin mukaan Viron ulkomaanvaltuuskunnan johtajana oli "tunnettu ententen ystävä Tönnison", jonka saksalainen oikeistolehdistö oli jo alusta alkaen leimannut vain pienen kiipijäryhmän edustajaksi.[55] Yrittäessään saada matkustuslupaa Berliiniin virolaiset olivat epäsuorasti kääntyneet välityspyynnöin myös Suomen Berliinin-lähetystön puoleen, mutta lähetystön oli, kuten Hjelt totesi, tietenkin pakko torjua pyyntö.

Raporttinsa lopuksi Hjelt teki hallitukselleen tunnetuksi ulkomaanvaltuuskunnan päämäärän, joka oli kansallisesti itsenäinen ja riippumaton Viro, jonka neutraliteetin kaikki suurvallat takaisivat.[56]

Suomalaisen Saksan-suuntauksen kärkihahmoihin kuuluvaa Hjeltiä huoletti virolaisten saksalaisvastainen vaarallinen heijastuma Suomeen kuitenkin niin paljon, että hän puuttui asiaan vielä 25. huhtikuuta P. E. Svinhufvudille lähettämässään yksityiskirjeessä. Hjelt uskoi, että Suomi ei kykenisi hallitsemaan sitä tyytymättömyyttä, joka kaikesta päättäen oli Virossa syntymässä. Balttien saadessa toiveensa tyydytetyiksi näkisivät tyytymättömät virolaiset Saksassa usurpaattorin ja juuri tämä tyytymättömyys tulisi vaikuttamaan mielipiteeseen Suomessa. "Sukulaiskansan tyytymättömyydellä on nuoressa, kansalliskiihkoisessa Suomessa surulliset seuraukset". Hjelt jopa piti juuri tätä vaaraa suurimpana, mitä Suomen sen hetkisessä ulkopolitiikassa oli.[57]

Entistä perusteellisemmin Hjelt palasi mieltään askarruttavaan Baltian probleemaan vielä 26. toukokuuta lähettämässään raportissa ja pyrki analysoimaan ky-

---

[55] Samoja perusteluja käytti Saksan ylin sodanjohto. Esim. Ludendorff ilmoitti olevan erittäin toivottavaa estää Ruotsia tunnustamasta Viron tasavaltaa, koska "se ei vastaa kansan toivetta, vaan ainoastaan Tõnissonin pienen, Englannin vaikutusvallan alaisuudessa olevan puolueen toivetta". Lersner (GrHQ) AA:lle 31. 3. 1918. AA Wk 20d 1a Bd 12/177.

[56] Hjeltin raportti Berliinistä 14. 4. 1918 (saap. 20. 4. 1918). UM 5 C 5.

[57] Hjelt Svinhufvudille 25. 4. 1918. UM 1 P k.

symystä verraten monipuolisesti. Vaikka hän totesikin saksalaisten väittävän, ettei "yksikään ihminen" Baltiassa halua jäädä Venäjän yhteyteen, niin kuitenkin muiden ilmauksista saa taas sen käsityksen, että virolaisten valtaenemmistö ei halua lainkaan liittymistä Saksaankaan. Hjeltin arvion mukaan olisi heti Saksan miehityksen jälkeen tapahtuneessa kansanäänestyksessä saattanut niukka enemmistö olla Saksaan liittämisen kannalla, mutta sellainen ei nyt enää ollut mahdollista. Näin Hjelt epäsuorasti viittasi Saksan miehityspolitiikan ankaruuteen.

Hjelt totesi virolaisten haluavan muodostaa sekä Saksasta että Venäjästä riippumattoman tasavallan, mutta samalla hän piti kuitenkin valitettavana sitä, että Tõnissonin valtuuskunta oli tässä mielessä ollut useasti tekemisissä Englannin kanssa. Saksan oikeisto väittikin Englannin agenttien olevan virolaisten pyrkimysten takana.

Sekä Saksan oikeisto että vasemmisto olivat Hjeltin mukaan lisäksi yksimielisiä siitä, että Tõnissonin ja hänen puolueensa ajatusta itsenäisestä Viron tasavallasta ei voi pitää muuna kuin maailmalle vieraana teoretisointina. "Viron tasavalta, jolla ei olisi mitään tukea Saksan taholta olisi ennen pitkää helppo saalis uudelle Venäjän laajenemiselle." Hjeltin mukaan ei edes Saksan vasemmisto uskonut Venäjästä irtautuneen pienen valtion olemassaoloon tulevaisuudessa ilman Saksan takuita; naurettavaa oli Tõnissonin puhe kansainvälisistä takuista sellaisen pienen maan kohdalla, jolla oli Viron maantieteellinen sijainti.

Laajan analyysinsä päätteeksi Hjelt totesi ainoaksi mahdolliseksi ratkaisuksi, että Itämerenprovinssit liitetään tavalla tai toisella Saksan valtakuntaan "ottamalla huolellisesti huomioon lähinnä virolaisten oikeutetut vaatimukset, niin että kaikki vakavimmat kansalliset konfliktit vältetään". Ellei huomiota kiinnitettäisi virolaisten oikeutettuihin vaatimuksiin, tulisi Virosta todennäköisesti levottomuuden ahjo ja se heijastuisi Hjeltin mukaan myös Suomeen. Mutta sen sijaan "jos Saksan—Itämerenmaakuntien probleema ratkaistaan siten, että virolaiset voivat olla pääpiirteittäin tyytyväisiä, edistää se siten meidän kansamme taipumusta jatkuvaan orientointiin Saksaan päin; mutta jos ratkaisu on omiaan aiheuttamaan Virossa piilevää tyytymättömyyttä, tulee se vähitellen vaikuttamaan vahingollisesti meille myös tulevaisuudessa välttämättömään saksalaissuuntaukseen".[58]

Aktivistipoliitikko Hjelt ei siis — kuten eivät muutkaan suomalaiset Saksaan suuntautuneet — pitänyt Viron itsenäisyyttä mahdollisena, mutta ei ollut toisaalta valmis hyväksymään balttien yksipuolisia toimenpiteitäkään. Jotta suomalaisten saksalaissuopeus säilyisi, hän toivoi Saksan ratkaisevan Viron kysymyksen virolaisten kannalta mahdollisimman hienovaraisesti.

Sekä jo talvella virolaisilta itseltään että kevään mittaan Hjeltiltä Saksasta saadut Viroa koskevat tiedot taustana on tarkasteltava senaatin puheenjohtajan P. E. Svinhufvudin huhtikuun lopulla laatimaa Viron kysymyksen ratkaisuehdotusta. On myös muistettava, että Svinhufvud oli käynyt Tallinnassa 3.—6. maaliskuuta läpikulkumatkallaan Berliiniin, mutta hän oli ollut kosketuksissa vain Saksan miehitysviranomaisten kanssa eikä nähtävästi lainkaan virolaisten kansallisten polii-

---

[58] Hjeltin raportti 26. 5. 1918. UM 5 C 5.

tikkojen kanssa, joiden toiminta tuolloin — runsasta viikkoa Tallinnan miehityksen jälkeen — oli vielä sangen vilkasta.[59] Sen sijaan matkattuaan Berliinin kautta Ruotsiin, jossa hän viipyi 18.—23. maaliskuuta hänellä oli virolaiskosketuksia. Tõnisson näet kertoo tavanneensa Svinhufvudin keväällä Tukholmassa ja tämä oli silloin antanut virolaisille toivoa Suomen avusta kunhan Virolle tarjoutuisi mahdollisuus valtiolliseen itsenäisyyteen.[60]

Suomeen palannutta Svinhufvudia näyttää Viron kysymys edelleen askarruttaneen. Pitkäksi venähtäneen Vaasan-matkan aikana saadut mahdolliset tiedot, Hjeltin laajat Baltian kysymystä koskettelevat raportit Berliinistä, Svinhufvudin oma Viron-harrastus sekä hänen ajatuksissaan ajankohtainen Pietarin kysymys näyttävät olleen taustatekijöitä sille muistioluonnokselle, jonka Svinhufvud huhtikuun loppupuolella laati Viron ja Pietarin kysymyksistä.[61]

Muistionsa aluksi Svinhufvud totesi, mm. Berliinin-lähetystön raporttiin viitaten: "Eikö olisi ajateltavissa, että Virosta, ts. virolaisten asuttamasta alueesta, joka käsittää koko Viron ja puolet Liivinmaata, tulisi erillinen valtio, joka tavalla tai toisella liittyisi Suomeen. Esimerkiksi niin, että Suomi + Itä-Karjala ja Viro muodostaisivat kaksoismonarkian, jolla olisi yhteinen kuningas. Yhteys kummankin maan kesken voisi olla puhtaasti muodollinen (personaaliunioni) tai myös jossain määrin reaalisempi, kuten Ruotsin ja Norjan kesken aikaisemmin oli, kuitenkin niin, että kummallakin maalla olisi erillinen edustuksensa ulkoasioissa ja kauppa-asioissa. Kummallakin maalla olisi oma erillinen valtiosääntönsä".

Muistiossaan Svinhufvud katsoi myös, että olisi kaiketi aihetta keskustella kysymyksestä siitä kiinnostuneiden saksalaisten piirien — ennen muuta Oberste Heeresleitungin — kanssa.

Viron lähenemisellä Suomeen Svinhufvud näki saavutettavan etuisuuksia ja toisaalta sillä oli hänen mukaansa luontaisia edellytyksiäkin. Viro ja Liivinmaahan olivat aikaisemmin olleet ruotsalaista aluetta ja niillä oli vallinnut ruotsalainen oikeusjärjestys, jonka tukipylväänä oli ollut Tarton hovioikeus. Niin ikään Viron lähentyminen Suomeen ratkaisisi probleeman, joka oli virolaisten ja lättien välillä. Liivinmaan eteläinen osa, joka oli lättien asuttama, voitaisiin liittää Svinhufvudin

---

[59] *Erkki Räikkönen,* Svinhufvud ja itsenäisyyssenaatti. Piirteitä P. E. Svinhufvudin ja hänen johtamansa senaatin toiminnasta ja vaiheista syksyllä 1917 ja keväällä 1918. Helsinki 1935, s. 364—386, 396—400; *Einar W. Juva,* P. E. Svinhufvud, II, 1917—1944. Porvoo 1961, s. 143—147.

[60] *Jaan Tõnisson,* Eesti iseseisvuse tähe all. — ITP, s. 123.

[61] P. E. Svinhufvudin Muistosäätiön kokoelma/1, VA. Tämä pariliuskainen luonnos on nidottu kolmen muun pikkunipun kanssa suuremmaksi nipuksi, joka käsittää 17 lehteä. Yksi näistä nipuista on vastausluonnos Enckellin Pietarista tekemiin kysymyksiin *(Enckell,* 1956, s. 102—107) ja toisessa nipussa on lyhyitä muistiinpanoja näistä kysymyksistä. Erään liuskan yläkulmaan Svinhufvud on merkinnyt päiväyksen 13. 4. 1918, jolloin hän sai Enckellin kysymykset Vaasaan tämän Pietarista 10. 4. 1918 lähteneeltä veljeltä, insinööri Albert Enckelliltä (ks. myös majuri Elfvengrenin sähke Kiviniemestä Svinhufvudille 11. 4. 1918; Svinhufvudin vastaus 11. 4.; Aarne Sihvon sähke Antreasta Svinhufvudille 12. 4. 1918 ja Svinhufvudin vastaus 12. 4. 1918. UM 2 D h). Mitä tulee edellä olevan Viroa koskevan muistion ajoitukseen, on se syntynyt vähintään viikkoa myöhemmin kuin muut; sen terminus p.q. on 20. huhtikuuta, jolloin senaatille saapui Hjeltin 14. 4. 1918 lähettämä raportti, johon Svinhufvud ilmeisesti viittaa. On erittäin epätodennäköistä, että Svinhufvudin luonnos olisi mahdollinen reaktio virolaisten Enckellille Pietarissa jättämään valtioliittoehdotukseen. Todennäköisemmin — mm. eräistä tekstissä ilmenevistä seikoista päätellen — se on joko vastausluonnos Hjeltin raporttiin tai sitten Svinhufvudin raportin luettuaan paperille panemat reaktion luonteiset ajatukset.

mukaan niin ikään lättiläiseen Kuurinmaahan ja tämä koko lättiläisalue voisi puolestaan liittyä Saksaan.

Lisäksi Viron suuntautuminen pohjoiseen tekisi "suhteellisen helpoksi ratkaista Pietarin ja sen ympäristön eli Inkerinmaan kysymyksen". Jos Inkerinmaa — ja siis Pietari ja Kronstadt mukaan lukien — jää jatkuvasti Venäjän haltuun, niin tästä tulee alituinen uhka Suomelle ja Baltian maille. Mutta jos Viro yhtyisi Suomen kanssa vaikkapa löyhästikin, niin silloin kummankin maan välissä oleva kiila, Inkerinmaa, sulautettaisiin niihin esimerkiksi siten, että Suomi saisi Nevan pohjoispuolella olevan alueen ja Viro saman joen eteläpuolisen alueen. "Mahdollisesti Suomi myös ottaa koko Inkerinmaan, joka kielellisesti on lähempänä Suomea kuin Viroa".

Pohdinnassaan Suomen pääministeri kritisoi myös Saksan suunnitelmia. "Vaikutusvaltaiselta saksalaiselta taholta (AA) pidettäneen poliittisesti viisaampana olla sulkematta Venäjää pois mereltä, jonka takia katsotaan, että Inkerinmaa ja Pietari pitää jättää Venäjälle. Sellainen näkökohta ei kuitenkaan ole oikea. Venäjällä ei ole mitään tekemistä suomalaisten asuttamalla maaperällä, semminkin, kun he, venäläiset, eivät kahdensadan vuoden aikana ole onnistuneet luomaan kulttuuria, vaan ainoastaan tuoneet turmelusta ja köyhyyttä asukkaille". Sen sijaan Venäjän pääsy merelle — "jos sellaista tarvetta esiintyy" — voitiin Svinhufvudin mukaan järjestää tekemällä Pietarista vapaasatama venäläisiä ja Itämeren valtioita varten "(lukuun ottamatta Englantia ja muita vieraita maita!)". "Mutta k a i k i l l e Itämeren kansoille — myös Skandinavialle — on tärkeätä, että venäläinen tungetaan takaisin kaikista valtaamistaan maista", jyrisi Svinhufvud. Muulla tavalla ei näet pohjoismaista kysymystä saataisi oikeisiin puitteisiinsa ja sellaiseksi kuin se oli ollut Kaarle XII:een saakka.

Tälle Svinhufvudin kaavailulle on *primäärisenä* pontimena katsottava olevan Inkerinmaan ja Pietarin kysymysten ratkaiseminen siten, että saattamalla ne Suomen vaikutuspiiriin Venäjä työnnetään pois mereltä. Tämä Svinhufvudin usein esille tuoma lempiajatus oli kuitenkin ristiriidassa Saksan ulkoasiainjohdon pyrkimysten kanssa. Sen sijaan oli Svinhufvudin suunnitelmassa suomalais-virolaisen kaksoisvaltion merkitys vain *sekundäärinen;* sen avulla voitaisiin näet toteuttaa kätevästi hänen Inkerinmaata ja Pietaria koskevat kaavailunsa. Luonteenomaisesti tämä kävi ilmi Svinhufvudin lausunnosta senaatin ja valtiopäivädelegaation yhteisneuvottelussa 9. 5. 1918: "Sillä [Venäjä] ei ole edistänyt näiden [vieraiden kansojensa] kulttuuria: me voisimme valloituksen avulla laajentaa maailman sivistynyttä aluetta. Suomi on ainoa maa, joka voi toteuttaa tämän vapautuksen. Koskee myös Inkerinmaata, joka pitäisi valloittaa. — — Venäjä ei tuhannen vuoden aikana ole kyennyt luomaan järjestystä. Kaikki kansat haluavat irtautua Venäjästä".[62]

Itse Viron osalta Svinhufvudin kaavailut ovat sijoitettavissa samaan ryhmään kuin muidenkin aktivistien, lähinnä Hjeltin sekä Uuden Päivän kannanotot, joista

---

[62] Ernst Estlanders anteckningar från svenska riksdagsgruppens möten. Svenska Litteratursällskapets arkiv, HYK.

tulee puhe myöhemmin. Niille oli tyypillistä Viroa kohtaan tunnettava sympatia, josta oli näkynyt merkkejä jo edellisenä syksynä ja talvena. Saksan rooli sekä Suomen että Viron itsenäistymisvaiheessa mutkisti kuitenkin tilanteen ja turhautti suomalaiset aktivistit, jotka eivät enää voineet ottaa kantaa Viron puolesta — ja Saksaa vastaan. Edes jotenkin Viroa tukeakseen aktivistit koettivat sovittaa yhteen Saksan edut ja Viron "pelastamisen" sellaiselta saksalaiselta poliittiselta ratkaisulta, joka heijastuisi negatiivisesti myös Suomeen. Ja keinona olisi juuri Viron lähentäminen Saksalle uskolliseen Suomeen. Jotta välejä Saksaan ei kiristettäisi, eivät aktivistit eikä oikeastaan koko Suomen poliittinen johtokaan olleet taipuvaisia edes harkitsemaan itsenäisen Viron valtion muodostamisen mahdollisuutta.

4. "Sini-Musta-Valkoinen". Viro julkisessa sanassa

Ottaen huomioon Suomen hallituksen Saksan asenteesta johtuvan olemattoman kiinnostuksen Virosta, ei Viro myöskään luonnollisesti sisältynyt missään muodossa toukokuun lopulla muodostetun J. K. Paasikiven senaatin ohjelmaan, jonka ulkopoliittisesti kapean liikkumasektorin määräsi Saksan voimistunut vaikutus niin Suomessa kuin koko Itämerenkin piirissä. Päinvastoin, voimistunut saksalaisorientaatio, johon liittyivät kaavailut saksalaisen ruhtinaan saamisesta Suomen valtaistuimelle sekä Suomen laajeneminen Itä-Karjalan suuntaan, jatkoivat Suomen ulkopoliittisen johdon pidättyvää suhtautumista Viron asioihin; Viron kysymys vaiettiin kuoliaaksi.

Ulkoasioita hoitamaan ryhtynyt senaattori Otto Stenroth määritteli linjansa olevan puolueettomuuden saksalaissuuntauksen puitteissa. Ulkoministeri ei kuitenkaan kuulunut niihin, jotka saksalaisten Suomeen tekemän aseellisen väliintulon johdosta rajattoman kiitollisina yksinomaan ihailivat saksalaisia. Maailmansodan alkuvaiheessa Stenroth oli kyllä lukeutunut saksalaisystävällisen politiikan kannattajiin, mutta oli alkanut epäillä Saksan voitonmahdollisuuksia Yhdysvaltain liityttyä ympärysvaltojen puolelle. Stenroth myöntää kuitenkin alkaneensa keväällä 1918 uskoa uudelleen Saksan voitonmahdollisuuksiin.[1] Saksan-kannatuksen myötä oli Stenrothista tullut myös innokas monarkian kannattaja.[2]

Kesän tärkeisiin, toteutuessaan Suomen entistä läheisempää Saksaan kytkeytymistä merkitseviin ulkopoliittisiin tapahtumiin kuului myös Saksan Suomelle jättämä maiden välistä sotilasliittoa koskeva sopimusehdotus, josta neuvottelemaan valtionhoitaja Svinhufvud määräsi Suomen puolelta valtuuskunnan. Sopimusluonnoksen mukaan Saksa takaisi Suomen itsenäisyyden ja Suomi puolestaan sitoutuisi saattamaan voimaan valtiomuodon, joka varmistaisi saksalaisystävällisen

---

[1] *Otto Stenroth,* Puoli vuotta Suomen ensimmäisenä ulkoministerinä. Helsinki 1931, s. 29—30; *Arto Mansala,* Otto Stenroth Suomen ulkopolitiikassa. Poliittisen historian laudaturkirjoitus. Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan seminaarikirjasto. Helsinki 1965, s. 40—41.

[2] *Mansala,* s. 115.

ulkopolitiikan jatkuvuuden, ts. maahan perustettaisiin monarkia ja kuninkaaksi tulisi saksalainen prinssi. Pitkin kesää pidettiin sotilasliittoa koskevia kokouksia, mutta lopullisiin tuloksiin ei kuitenkaan päästy. Loppukesästä asia ilman sen kummempia virallisia päätöksiä hautautui kaikessa hiljaisuudessa.[3]

Tätä taustaa vasten on helppo ymmärtää, miksi ei Suomen poliittinen johto ja julkinen sana voineet näkyvästi kiinnostua Virosta. Tämä välinpitämättömyys tuntui virolaisista jopa suoranaiselta vihamielisyydeltä. Löylyä tälle kiukaalle löi vielä 15. huhtikuuta senaatin tekemä päätös määrätä kaikki Suomessa oleskelevat Venäjän kansalaiset ja Itämerenmaakuntien asukkaat, Puolan ja Ukrainan kansalaisia lukuun ottamatta, poistumaan maasta. Maaherroille jätettiin kuitenkin oikeus "tarkan harkinnan jälkeen poikkeustapauksissa" antaa pidennystä oleskelulupiin.[4]

Määräys koski siis myös virolaisia, joita Suomen senaatti käsitteli edelleen Venäjään kuuluvina "itämerenmaakuntalaisina". Senaatin päätös näyttääkin alkaneen toteutua varsin rivakasti, sillä jo toukokuun 14. päivänä Helsingin virolaisen komitean[5] puheenjohtaja A. Nigol kääntyi voimakkain vetoomuksin senaatin puoleen. Hän totesi viranomaisten ryhtyneen häätämään maasta mm. virolaisia niin kovin ottein, että sen seurauksena "on koko Viron kansallisuus vapaassa ja itsenäisessä Suomessa saatettu sellaisten poikkeusmääräysten alaiseksi ikäänkuin *olisi julistettu sota Suomen ja Viron välillä*". Mm. Porvoon ja Loviisan saaristosta, jossa oli vanhaa virolaista maanviljelijä- ja kalastaja-asutusta, oli virolaiset määrätty poistumaan maasta 10 päivän kuluessa. "Jos tällä tavoin aiotaan kostaa koko kansallisuudelle sen yksityisten jäsenten tai bolshevikkiläisainesten käytöksen takia Suomen kapinaliikkeen aikana, niin unohdetaan kokonaan, että Suomessa vakinaisesti asuvien virolaisten enemmistö on samalla tavalla kärsinyt punaisesta hirmuvallasta kuin itse suomalaiset", totesi Nigol virolaisia koskeviin bolševikkisyytteisiin viitaten.

Siksi Helsingin virolainen komitea pyysikin, että senaatti selittäisi, ettei häätökäsky semmoisenaan ole sovellettavissa sellaisiin virolaissyntyisiin entisen Venäjän alamaisiin, jotka Suomessa harjoittavat yhteiskunnalle hyödyllisiä elinkeinoja ja nauttivat yhteiskunnallista luottamusta.[6]

Senaatti omaksuikin virolaisiin nähden lievennetyn asenteen, jonka mukaan mainitulle komitealle ilmoittautuneet virolaiset saivat toistaiseksi luvan asua esteettömästi Suomessa.[7]

Sekä senaatin mainitun päätöksen, jossa virolaisia kohdeltiin edelleen itämerenmaakuntalaisina että Suomen ulkopolitiikan virolaiskielteisyyden taustalla on myös otettava huomioon se lähes täydellinen tietämättömyys, joka Suomessa vallitsi Viron asioista keväällä ja kesällä 1918.

---

[3] *Stenroth*, s. 81—86; *Jääskeläinen*, s. 138—144; *Nurmio*, s. 339—349.
[4] Senaatin talousosaston ptk 15. 4. 1918. Vaasan senaatin arkisto, VA.
[5] Kyseessä oli erityinen virolaisten maassaololuvista huolehtiva komitea.
[6] Nigolin kirje senaatin puheenjohtajalle 14. 5. 1918. Senaatin talousosaston kanslian arkisto, saapuneet kirjeet 1918 (KDVK 93/217 1918).
[7] Nigolin tiedonanto "Virolaisille!" Uusi Suometar 14. 5. 1918.

Suomessa ei todennäköisesti — sisällissodan, valtalehtien ilmestymättä jäämisen ja virolaisen informaation täydellisen puuttumisen vuoksi — vielä keväällä 1918 tiedetty kovinkaan tarkoin, miten ja millä tavalla Viro oli helmikuussa julistautunut itsenäiseksi[8], vaan sen katsottiin edelleen olevan yksi Venäjän Itämerenmaakunnista, jonka Saksa oli Brest-Litovskin sopimuksen nojalla miehittänyt.

Suomen positiivisen kiinnostuksen herättämiseksi oli siis ensiksi saatava suomalaisten tietoon ne suuret mullistukset, jotka Virossa oli viime kuukausina koettu — ja tämä nimen omaan virolaiselta kannalta katsottuna.

Tunnetuin ja näkyvin yritys Viron tilanteen valaisemiseksi suomalaisille oli Suitsin, Kullin ja Nigolin toukokuun alussa Helsingissä nimimerkillä "Viron valtiollisia toimihenkilöitä" painattama 50-sivuinen dokumenttikokoelma *Sini-Musta-Valkoinen*[9]. Se sisälsi Viron itsenäisyysjulistuksen, itsenäistymisvaiheeseen liittyviä muistioita ja protesteja sekä Riian maapäivien vastalauseen.

Teoksessa oli myös julkaisijoiden laatima ponteva loppuhuomautus, eräänlainen informaatiolataus Suomen poliitikoille ja julkiselle sanalle. "Julkaisemalla ja rinnastamalla muutamia epäämättömiä todistuskappaleita Viron kansan nykyisestä valtiotietoisuudesta ja tilanteesta" halusivat julkaisijat "teroittaa Suomen yleistä mielipidettä ohjaavien piirien mieleen" Viron julistautuneen itsenäiseksi tasavallaksi ja käyvän parasta aikaa olemassaolontaistelua saksalaisia vastaan. Julkaisijat kritisoivat myös Suomen lehdistön positiivisia kirjoituksia saksalaisvallasta Virossa; Viro ei kuitenkaan missään nimessä halunnut Saksan yhteyteen. Pontenaan julkaisijat totesivat kuten Riian protestoijat ja Suits jo aiemmin: "Mutta olkoon Suomi selvillä siitä, että ainoa vapaaehtoinen valtioliitto, jonka Viron kansa ilolla olisi valmis tekemään, olisi oleva Suomen ja Viron kaksoistasavalta, joilla kummallakin olisi omat perustuslakinsa, oma eduskuntansa ja hallituksensa sekä yhteinen ulkomainen edustus, puolustuslaitos, kauppapolitiikka."

Aivan kuten Sini-Musta-Valkoisen julkaisijat olivat toivoneetkin, herätti dokumenttikokoelma huomiota lehtien palstoilla. Sen sisältöä referoitiin kuitenkin vain lyhyesti, ja yleensä lehdet varovaisesti pidättäytyivät omista kannanotoistaan.[10] Tosin jokunen pienempi lehti saattoi käsitellä asiaa laajemmaltikin höystäen tekstiään heimopoliittisella spekulaatiolla. Niinpä konservatiivinen Kokkola-lehti totesi hartaimmaksi toiveeksi, että Viro saavuttaisi itsenäisyytensä ja että vapaat Viron ja Suomen tasavallat solmisivat keskenään lujan liiton "vastustaakseen sitä idän valtaa, joka vuosisatoja on tahtonut hävittää näiden kahden veljeskansan kansallisen erikoisuuden". Suomalaiselle rodulle merkitsisi lehden mu-

---

[8] Todennäköisesti ensimmäisenä suomalaisena lehtenä kertoi Vaasan senaatin äänenkannattaja Valkoinen Suomi 8. 3. 1918 julkaistussa lyhyessä — ja pääpiirteittäin oikeassa — tiedotuksessaan Viron itsenäistymisestä ("Viron itsenäistyminen").

[9] Sini-Musta-Valkoinen. Viron tasavallan julistamista ja Viron itsenäisyyskamppailua koskevia asiakirjoja. Liite: Muutamia saksalaisia vastineita. Helsinki 1918; *Suits* (1973), s. 38; *Kull*, s. 23.

[10] Lyhyt referaatti ilman kommentteja esim. Hufvudstadsbladet 23. 5. 1918 ("Politiska dokument angående Estland"); Helsingin Sanomat 13. 5. 1918 ("Viron 'Sini-Musta-Valkoinen' kirja"); Uusi Päivä 16. 5. 1918 ("Viron 'Sini-Musta-Valkoinen' kirja").

kaan suurta tulevaisuutta, jos toteutuisi unelma Suomen ja Viron kansat yhdistävästä sillasta.[11]

Porvarilliset valtalehdet eivät myöskään ryhtyneet näin saamansa lähdeaineiston nojalla tarkastelemaan laajemmalti Viron itsenäistymistapahtumia. Lohdutuksena virolaisten luulolle, että suomalaisetkin olivat "unohtaneet ja hyljänneet veljemme lahden tuolla puolen" kertoi aktivistien Uuden Päivän klubin viikkolehti Nykyaika, ettei asianlaita suinkaan ole näin, vaan "niin pian kuin saamme varmoja tietoja, tulevat suomalaiset lehdet varmasti kirjoittamaan asiasta ja meillä tehdään, mikä voidaan veljeskansan auttamiseksi". Lehti vakuutti myös, ettei suomalainen koskaan tule välinpitämättömänä sietämään Viron kansan ja kielen sortoa.[12]

Suomen lehtien Virosta kertovat tiedot olivat, senkin jälkeen kun valtalehdet jälleen sodan päätyttyä alkoivat huhtikuun puolivälissä ilmestyä, todella niukat. Perinnäisestihän suomalaiset lehdet olivat välittäneet Viron-tietonsa lukijoilleen lähinnä virolaisista lehdistä lainattuina uutisina tai joskus oli jopa lehtien omia edustajia käynyt selostusmatkalla Virossa. Nyt olivat kummatkin tietokanavat ummessa. Virolainen sanomalehdistö oli pääosin lakkautettu ja loput sanomalehdistä — osa niistä saksankielisiä — ilmestyivät tiukan sensuurin alaisina lähinnä kenraali Seckendorffin "Minä käsken, minä kiellän" -politiikan äänitorvina. Suorien henkilökohtaisten kontaktien saaminen Virossa oleviin poliitikkoihin oli myös mahdotonta.

Näin ollen suomalaisten lehtien ainoaksi Baltiasta kertovaksi uutiskanavaksi, josta saatiin tietoja ja nimen omaan sellaisia tietoja, joita uskallettiin saksalaismielisessä Suomessa julkaista, jäivät saksalaiset lehdet. Niiden yksinomaan saksalaismielisiä uutisia julkaistiin keväällä verraten runsaasti Suomen lehdissä ja juuri niiden vastapainoksihan Sini-Musta-Valkoinen oli tarkoitettu. Mutta, kuten nähtiin, sekään ei juuri saattanut innostaa tiukasti Saksan myötäistä porvarillista lehdistöä kommentointeihin.

Pienenä poikkeuksena tästä olivat eräät heimoaatteesta kiinnostuneet henkilöt, jotka oman aktiivisen harrastuksensa ja omien kanaviensa kautta saivat virallisista saksalaisista tiedoista poikkeavia tietoja. Tällainen oli esimerkiksi balttilaisen kansanrunouden tutkija tohtori A. R. Niemi, joka Nykyaika-lehdessä tarkasteli Suomenlahden eteläpuolella asuvia pieniä kansoja, jotka olivat Suomen kanssa "saman emon hautomat, samalta aidalta lentoon lähteneitä linnunpoikasia". Lähimpiin tulevaisuudentehtäviin kuuluikin hänen mukaansa vanhan Suomen sillan aluspalkkien ja kannatuspylväiden tarkastus ja mahdollinen uusiminen. Niemi vaati myös siirtymistä pelkästä heimosillasta konkreettisempiin toimiin. "Suomen ja Viron kansat ovat, ei vain heimouden vaan realisten etujen siteillä entistä vahvemmin toisiinsa lähennettävät".[13]

Paljon ärhäkämmin survoi sen sijaan sanaisella säilällään todellisena Viron

---

[11] Kokkola 8. 6. 1918 ("Viron tapahtumat").

[12] *Väinö Salminen,* Mitä tapahtuu Suomenlahden tuolla puolen? — Nykyaika 4—5/1918, (22. 5. 1918).

[13] Naapurimme ja me. — Nykyaika 2—3/1918, (11. 5. 1918).

tuntijana pidettävä tohtori Lauri Kettunen Aika-lehden palstoilla. Esiteltyään ensin suomalaisille lukijoille — ensi kertaa näin laajalti suomalaisen lehdistön palstoilla — Viron itsenäistymisvaiheet ja sen jo varhain tunteman halun nojautua Suomeen, totesi Kettunen Saksan miehityksen ja kummankin osapuolen erilaisen ulkopolitiikan nyt kuitenkin ajaneen ne vastakkaisille tahoille, etäämmäksi toisistaan. Lähinnä liikuttava oli hänen mukaansa Riian protestiin liittynyt ilmaus Viron halusta liittyä Suomeen, mitä ei ollut tukahduttanut edes "se joltinenkin välinpitämättömyys, jolla meikäläisten taholta on virolaisten pyrintöihin aina suhtauduttu".

Viron auttamiseksi Kettunen esitti keinon, jonka tyyppistä myös eräät aktivistitahot tuntuvat kesän 1918 monarkia- ja Suur-Suomi-keskusteluissa kaavailleen. Hän näet uskoi, ettei Suomen *tasavalta* pystyisi "saamaan Viroa pois siitä apajasta, johon se oli kierretty". Verrattomasti helpompaa se olisi Suomen kuningasvallalle edellyttäen, että kuningas olisi Saksasta. "Silloin olisi näet Saksalla takeet siitä, että se valli, jonka sen politiikka on Suomesta muodostanut itää vastaan, jatkuisi yhtä lujana ja uskollisena myös Suomenlahden eteläpuolelle ja toisaalta voinee tuskin muuta ajatella, kuin että kuningas käyttäisi koko persoonallisen vaikutusvaltansa — — suunnatakseen tällaisen ratkaisun Viron kysymykseen". Kun Suomeen olisi liitetty kiinteästi Aunus ja Karjala ja ehkä ainakin osittain Inkerinmaa ja vielä Viro joutuisi enemmän tai vähemmän kiinteästi saman valtikan alle, olisi fennougristi Kettusen mukaan Suur-Suomen unesta tullut "ihmeellinen todellisuus". Koska aikaisempina vuosisatoina suomalais-ugrilaiset olivat lujien johtajien puutteessa hajautuneet eri suunnille, olisi nyt "kun suuri osa elossa olevaa heimoamme on vielä kerran saanut mahdollisuuksia yhteiseen valtiolliseen tulevaisuuteen" otettava oppia erehdyksistä ja uskottava, että voimakas ja luja suomalainen valtakunta saattaa syntyä vain kuningasvallan avulla.[14]

Samaa seikkaa, saksalaista kuningasta Suomen heimon yhdistäjänä, julisti Kettunen laajalti myös Uuden Suomettaren ja Uuden Päivän palstoilla[15]. Hän jopa totesi monarkian hankkimisen tärkeimmäksi perusteeksi Viron auttamisen. Kettusen laaja vetoomus, "Antakaa meille kuningas, joka yhdistää Suomen heimon!", synnytti kiinnostavan reaktion, joka valaisee selvästi saksalaismielisen lehdistön sidottuja käsiä. Uuden Päivän toimitus näet koetti tyynnytellä mieliä liialta heimohengeltä, joka helposti olisi saattanut luisua saksalaisvastaisiksi kannanotoiksi. Lehti totesi vastineessaan, että Suomi ei omien sisäisten vaikeuksiensa takia saattanut tehdä juuri mitään Viron hyväksi. Viron ja Suomen yhdistymisellä ei lehti katsonut olevan toteutumismahdollisuuksia muussa tapauksessa kuin ehkä silloin, jos Suomi muodostuisi valtiorakenteeltaan lujaksi, saksalaisen ruhtinaan johtamaksi valtioksi ja jonka ulkopolitiikka kävisi yksiin keskusvaltojen etujen kanssa. Tällä perustelulla lehti siis koetti saada suomalaisten Viron ystävien aggressiot Saksaa vastaan muuttumaan kiitollisuudeksi Saksaa kohtaan, koska sen avulla pys-

---

[14] Mikä on Viron kohtalona? — Aika 1918, s. 80—86.

[15] Uusi Päivä 28. 5. 1918 ("Antakaa meille kuningas, joka yhdistää Suomen heimon!"); Uusi Suometar 11. 6. 1918 ("Viro nykyhetkellä").

tyttäisiin Suomi ja Viro yhdistämään. Lehti rohkeni myös toivoa ja antaa samalla isällisen neuvon, että "Viron kohtalo kaikesta huolimatta voisi nykyisinkin muodostua varsin siedettäväksi, jos Viron omat kansalliset johtajat — huolimatta historiallisista ja kansallisista epäilyksistä — päättäväisesti asettuisivat luottamukselliselle neuvottelujen kannalle Saksaan nähden". — Lehtihän ei neuvoja jaellessaan voinut tietää, että Viron ulkomaanvaltuuskunta oli jo turhaan ilman suomalaisten kehotustakin — ja Suomen Berliinin-lähetystön välitystä turhaan pyytäen — koettanut näin menetellä.

Suomen ja Viron suhteet vaativat Uuden Päivän mielestä kuitenkin vielä lähempää tarkastelua ja perusteluja, joita lehti esitti kesäkuun 26. ja 28. päivien pääkirjoituksissaan. Ydinkysymyksinä Suomen ja Viron väleissä lehti toi esille ententen ja Saksan. Viron johtavien piirien kielteinen suhtautuminen Saksaan ja orientoituminen länsivaltoihin pakotti suomalaiset hyvin varovaisiksi. Vaikka suomalaisilla ei ollutkaan mitään Viron ententeltä saamia de facto-tunnustuksia vastaan, ihmetteli Uusi Päivä kuitenkin, että entente ei Venäjän vielä ollessa voimissaan ollut tietääkseenkään Venäjän vähemmistökansojen itsenäisyydestä. Nyt sen sijaan kun se oli hajoamassa ja kun "osa noista pienistä kansoista on Saksan avulla saanut, osa on saamassa vapautensa" riensivät länsivallatkin vakuuttamaan myötätuntoaan.

Närkästyneenä lehti totesi, miten vihamies, entente, oli yöllä käynyt kylvämässä nisujen sekaan ohdakkeita siihen yhteisymmärryksen peltoon, jonka Suomi toivoi ulottuvan Jäämerestä kauas etelään saakka. Näin Suomen ja Saksan välille oli syntynyt länsivaltojen puoleen pyrkimyksensä kääntänyt Viro. Suomen saksalaisystävällisissä piireissä vallitsevan käsityskannan mukaan ei Uusi Päiväkään pitänyt Viron asioiden kärjistymisen syynä Saksaa, vaan balttilaista aatelia. Saksalaishallinnon alku, jonka aikana virolaiset olivat juuri kääntyneet ententen puoleen oli kuitenkin vain ylimenovaihe, jonka jälkeen olot tulisivat Virossa helpottumaan.

Olisiko Suomi sitten voinut tai voisiko se tehdä jotain virolaisten hyväksi? Lehden mukaan juuri mitään ei ollut tehtävissä, koska "asia on meidän kannaltamme katsoen erinomaisen arkaluontoinen". Suomen oli parasta olla vaikeuttamatta omaa asemaansa sekaantumalla toisten asioihin, "jotka eivät meitä välittömästi koske". Sen ei sopinut ruveta opettamaan auttajaansa Saksaa sen omissa asioissa. Lehti muistuttikin, että "samoin kuin Ahvenanmaan kysymyksen takana tapaamme Ruotsin, kohtaa meitä Viron asioissa Saksa". Jos Saksa sen sijaan haluaisi, voisi Suomi olla avuksi toimimalla välittäjänä "väärinkäsitysten poistamiseksi" ja taivuttamalla virolaisia suostumaan sellaisiin myönnytyksiin, joita ilman "asia ei Saksan kannalta katsoen ole järjestettävissä", suunnitteli lehti idealistisesti.[16]

Uuden Päivän ja Uuden Suomettaren, joka oli edellistä huomattavasti vähäpuheisempi, ohella puuttui valtalehdistä myös Hufvudstadsbladet keskusteluun Vi-

[16] Uuden Päivän kirjoitusta lainattiin myös Ruotsin lehdissä, ks. esim. Stockholms Dagblad 1. 7. 1918 ("Finland och den estländiska frågan").

ron asioista. Se ilmoitti periaatteellisena kantanaan toivovansa "Viron raskaasti koetellulle kansalle onnellista tulevaisuutta". Lehti asettui myös puolustamaan saksalaista "kulttuurivaltaa" Baltiassa venäläiseen "bolševikkivaltaan" nähden. Ilkeät huhut saksalaisten virolaisille vihamielisestä toiminnasta hyödyttivät vain Saksan vihollisia. Selvä usko saksalaisten suorittamaan Baltian "pelastamiseen" kuvastui myös toteamuksesta, jonka mukaan Saksa ei ollut pelastanut Viroa murhapolttajien käsistä, jotta siitä tulisi turvapaikka henkilöille, jotka haluavat jäytää Saksan voimia. Tämä virolaisilta vastarinnan oikeutuksen kieltävä näkemys oli lehden mukaan virolaisten parasta uskoa.[17]

Poikkeamista innokkaammin saksalaissuuntausta kannattavien kollegojensa rintamasta merkitsi Helsingin Sanomien kesäkuun loppupuoliskolla julkituoma asenne. Laajassa kaksiosaisessa alakerrassaan lehti näet kritisoi saksalaista miehityshallintoa Viron kansallisen elämän tukahduttamisesta. Lehti asettui myös päättävästi tukemaan virolaisten pyrkimyksiä riippumattoman Viron valtion luomiseksi, koska sillä olisi suuri merkitys "varsinkin mitä suhteisiimme Venäjään tulee". Itsenäinen Viro olisi epäilemättä Suomenkin etujen mukainen.[18]

Ikään kuin pehmentääkseen virolaisille poikkeuksellisen suopeita kannanottojaan Helsingin Sanomat julkaisi vastapainoksi viikkoa myöhemmin laajan alakerran Itämerenmaakuntien kysymyksestä saksalaisen materiaalin valossa.[19]

Suomen porvarillisen valtalehdistön — sosialistisia lehtiä asia ei kiinnostanut senkään vertaa — niukat Viroa koskettelevat kirjoitukset olivat siis selvästi Saksan toimintaa ymmärtäviä ja visusti virolaisia tukevia kannanottoja välttäviä, kuten maan poliittisen johdonkin asenne.

5. *Toivo T. Kaila Suomen konsulina Tallinnassa*

Saadakseen tietoja Suomesta ja kontakteja maan hallituksen kanssa Viron väliaikainen hallitus määräsi keväällä Suomen vapaussodan päätyttyä maanõukogun jäsenen A. Birkin matkustamaan Suomeen. Tarkkojen tietojen hankkimiseksi Suomen oloista ulkoministeri Jaan Poskalle Birk kertoo ottaneensa yhteyttä useisiin Suomen hallituksen jäseniin samaten kuin puolueiden ja lehtien edustajiin. Birkin mukaan vastaanotto oli ystävällinen, mutta suomalaiset totesivat jälleen heillä olevan omissa asioissaan niin paljon tekemistä, etteivät he voineet kiinnittää huomiota Viron asioihin. Tarkasteltuaan tilannetta "muutaman viikon ajan" Birk matkusti takaisin Viroon raportoimaan Poskalle, joka puolestaan selvityksen saatuaan totesi, ettei niissä oloissa kannattanut enää uudelleen matkustaa Suomeen.[1]

---

[17] Hufvudstadsbladet 15. 6. 1918 ("Till klarhet om Estland").
[18] Helsingin Sanomat 19. 6. 1918 ja 21. 6. 1918 ("Viron kysymys").
[19] Helsingin Sanomat 28. 6. 1918 ("Itämerenmaakuntain kohtalo. Saksalaisia lausuntoja Viron ja Liivinmaan kysymyksestä").
[1] *A. Birk,* Eesti saadikuna Soome. — ITP, s. 8—10.

Myös Päts kertoi keväällä 1921 Suomen Tallinnan-lähettiläälle Erkki Reijoselle "niistä v. 1918 tehdyistä kokeista lähentymiseen, joita oli tehty täältä päin hra Stenrothin ulkoministerinä ollessa, jolloin hra Birk oli käynyt Helsingissä erityislähettiläänä näissä asioissa, mutta saanut hyvin kylmän vastaanoton — —". Näyttää siis siltä, että Birk olisi ollut tarjoamassa jälleen jo aiemmin esitettyä kaksoisvaltiosuunnitelmaa. Pätsin kertoman mukaan asiasta ei nytkään tullut mitään, sillä "saksalaisorientatsio oli silloin niin vahva ja järkkymätön silloisissa määräävissä piireissä, ettei siltä nähty mitään muuta; Viroa oli neuvottu suhtautumaan suopeasti ja alistuvasti saksalaisiin".[2]

Birkin käynnistä kertoviin oheisiin lähteisiin liittyy kuitenkin eräitä lähdekriittisiä ongelmia, joihin tässä on aiheellista puuttua vain ajoituksen osalta. Muistelmissaan Birk sanoo lähteneensä Suomeen "keväisenä aamuna". Tämä yhdessä eräiden muiden tietojen kanssa viittaisi siihen, että hän saapui Helsinkiin toukokuun jälkimmäisellä puoliskolla 1918. Lehdistöstä ei kuitenkaan löydy edes peitettyjä mainintoja virolaisen emissaarin käynnistä Suomessa eivätkä siihen viittaa tuon ajan poliitikotkaan papereissaan, joten selvittämättä jää, ketä Birk Suomessa tapasi ja mm. se, oliko hänen käynnillään osuutta senaatin toukokuun 10. päivänä tekemään päätökseen Toivo T. Kailan lähettämisestä Tallinnaan.

Koska läpikäydyssä materiaalissa ei mikään viittaa siihen, että Birkin käynnillä ja keskusteluilla suomalaisten poliitikkojen kanssa olisi ollut positiivisia vaikutuksia Suomen asenteeseen Viroon, on yhdessä aiemmin esille tulleiden seikkojen kanssa uskominen Pätsin mainintaa, jonka mukaan Suomen saksalaisorientaatio ei sallinut Viron ottamista huomioon. Luonnollisesti taas niillä Suomen Viroon nähden viileästä asenteesta kertovilla tiedoilla, jotka Birk käyntinsä jälkeen välitti maan alla oleville virolaispoliitikoille, oli suuri merkitys virolaisten suhtautumiselle Suomeen.

Lähes täydellinen tietämättömyys Viron asioista aiheutti runsaasti hankaluuksia Suomen sekä pakolais- että elintarvekysymyksen hoidolle. Tämän haitan poistaakseen Suomen senaatti päätti toukokuun 10. päivänä — siis kaiketi jo ennen Birkin tuloa — ulkoasiainkanslian vt. päällikön senaattori Heikki Renvallin esityksestä lähettää ulkoasiainkanslian ylimääräisen virkamiehen fil.tri. Toivo T. Kailan valvomaan Suomen etuja Tallinnassa sekä huolehtimaan pakolaisten kotiin lähettämisestä ja mahdollisuuksien mukaan hankkimaan Virosta myös elintarpeita. Tallinnassa ja sen lähistössä oleskeli näet paljon varsinkin Karjalasta paenneita Suomen alamaisia, jotka vaikeuksissaan Saksan viranomaisten kanssa tarvitsivat apua Suomen hallitukselta. Huolenpitoa vaativat myös Tallinnan satamassa olevat suomalaiset laivat.[3]

Vaikka siis Kailan viralliset tehtävät olivatkin pääasiassa taloudellisia, voi kuitenkin katsoa lähinnä Berliinistä ja Lontoosta tulleiden Viroa koskevien raport-

---

[2] Ulkoasiainministeriön poliittisen osaston tiedotuksia nro 90, 12. 5. 1921. UM 5 C 1.

[3] Senaatin talousosaston ptk 10. 5. 1918, VA; Senaatin ulkoasiainkanslian kirjekonsepti Kailalle 10. 5. 1918. Ulkoasiainministeriön kirjekonseptit. Kirjekonseptin on alunperin allekirjoittanut O[tto] S[enroth] 13. 6. 1918, mutta se on korjattu 10. 5. 1918 H[eikki] R[envall]. Diaarien mukaan kirje on lähetetty Kailalle 10. 5. 1918; *Toivo T. Kaila,* Eräs elämä. Muistelmia ja merkintöjä. Helsinki 1954, s. 83.

tien, samaten kuin Gummeruksen jo talvesta lähtien ajaman diplomaattiyhteyksien solmimisen tärkeyden Baltian ja Ukrainan kanssa sekä Svinhufvudin tunteman mielenkiinnon edesauttaneen Suomen hallituksen halua saada valaisua lähes täydelliseen uutispimennykseen Viron asiassa.[4]

Ennen kuin Kaila kuitenkaan lähetettiin matkaan, tiedusteltiin lupaa Saksan miehitysviranomaisilta.[5] Kenraali Ludendorffin lähettämässä vastauksessa ilmoitettiin, että Saksan taholta ei ollut mitään estettä tohtori Kailan lähettämiselle Tallinnaan "huolehtimaan pakolaisten kotiuttamisesta ja valvomaan merenkulun etuja".[6]

Vaikka Kailan nimitys tapahtuikin jo 10. toukokuuta, näyttää hän siirtyneen Tallinnaan vasta heinäkuun alusta[7] ja viipyneen toimessaan nelisen kuukautta, siis marraskuun alkupuolelle saakka.[8] Kiintoisaa on myös huomata, että vaikka nimityksen yhteydessä Kailan asemaa ei lähemmin määritelty, niin kuitenkin jo kesällä häntä voidaan pitää Suomen diplomaattikuntaan kuuluvana. Elokuun 1. päivänä senaatti näet vahvisti väliaikaisen menosäännön Suomen *konsulinvirastolle* Tallinnassa, johon kuului konsulin ja sihteerin lisäksi kolme muuta toimihenkilöä.[9] Näin ollen elokuusta lähtien Suomella oli muodollisestikin konsulin johtama konsulinvirasto Tallinnassa.

Toompean juurella hotelli Kuld Löwissä olevassa konsulaatissaan Kaila hoiteli senaatilta tehtäväkseen saamiaan taloudellisia asioita, mutta siinä ohessa hän oli kiinnostunut myös poliittisista kontakteista virolaisten kanssa, jollaisten järjestymistä voi katsoa senaatin ainakin epävirallisesti toivoneen. Näissä keskusteluissa tuli puheeksi myös Suomen ja Viron läheneminen.

"Ainaisen uhan-alaisen asemansa vuoksi kahden suurvallan puristuksessa virolaiset jo saksalaisvaltauksen aikana etsivät kiinteätä yhteyttä Suomeen", toteaa Kaila, joka itse avusti tässä yhteyden etsimisessä käymällä neuvotteluja Jaan Poskan ja kenraalimajuri Ernst Põdderin kanssa. Keskustelut tapahtuivat etupäässä hotelli Kuld Löwin ruokasalin nurkkauksessa, jossa herroihin ei kiinnitetty liiemmälti huomiota.

Näissä neuvotteluissa "heimoveljet ehdottivat kiinteätä liittoa Itävalta-Unkarin malliin, yhteisine delegaatioineen ja valtionpäämiehineen". Viimemainittuna olisi presidentti suotavampi kuin kuningas. Liittymän ulkopolitiikan hoitaisi

---

[4] *Kustaa Vilkunan* päättely on ainakin käytettävissä olevien lähteiden perusteella arvioituna liian rohkea, kun hän antaa ymmärtää Kailan lähettämisen syynä olleen Suomen—Viron kaksoismonarkian tiedustelemisen. Pääministeri J. K. Paasikiven kuningashuolia 1918. — Suomen Kuvalehti 1/1968, s. 26—27.

[5] Sario v. Brückille 24. 5. 1918. UM:n kirjekonseptit; v. Brück valtakunnankanslerille 25. 5. 1918. AA GrHQ 10 Finnland Bd 3/L 84688. Tiedustelu saksalaisille tehtiin vasta pari viikkoa sen jälkeen, kun päätös Kailan lähettämisestä oli senaatissa tehty. Sario ei ilmoittanut v. Brückille senaatin päättäneen lähettää edustajansa Tallinnaan, vaan olevan vasta aikeissa tehdä näin.

[6] Ludendorff AA:lle 8. 6. 1918. AA GrHQ 10 Finnland Bd 3/L 84690.

[7] Tähän viittaa selvästi ulkoasiaintoimituskunnan kirjelmä valtiokonttorille ja Kailalle 1. 8. 1918, jonka nojalla hänelle alettiin maksaa palkkiota toiminnasta Tallinnassa heinäkuun alusta lähtien. UM:n kirjekonseptit.

[8] *Kaila,* s. 85. Ks. myös esim. palkanmaksua osoittava kassatosite 9651, 9. 11. 1918. Gd Kassatositteet 1918. Valtiokonttorin arkisto, VA.

[9] Senaatin talousosaston ptk 1. 8. 1918; Ulkoasiaintoimituskunnan kirjelmä valtiokonttorille 1. 8. 1918. UM:n kirjekonseptit.

Suomi, mutta Virolla olisi konsulinsa tärkeimmissä paikoissa. Armeija olisi yhteinen ja sen ylijohto olisi Suomessa. Virolaisilla joukko-osastoilla olisi Kailan ilmoituksen mukaan oma komentokieli.[10]

Kuten näkyy, tämä Kailan muistelmissaan mainitsema hahmotelma on samantyyppinen kuin Pätsin ja Poskan aiemmin keväällä tekemät ehdotukset ja Birkin heidän pyynnöstään suorittamat tunnustelut Suomessa. Nytkin esille tullut ehdotus on siis luettavissa Viron väliaikaisen hallituksen ponteviin yrityksiin saada Suomesta tukea miehitetylle maalleen.

Kaila kertoo muistelmissaan lyhyesti myös suunnitelmien raukeamisesta tällä erää. "Varovainen senaattori Stenroth epäröi, ja ystäväni Armas H. Saastamoinen, jonka mieltä usein kysyin, pelkäsi Venäjän pyrkimyksen Itämerelle saattavan vaarantaa Viron mahdollisen liittolaisenkin aseman. — Suunnitelmat raukesivat, ystävyys lujittui", Kaila toteaa.[11]

Toivo T. Kailan verrattain ylimalkaisissa ja "runollisissa" muistelmissa ei asiasta mainita kuitenkaan enempää. Eräistä muista lähteistä saadaan sen sijaan tietää Kailan käyneen elokuussa Helsingissä ja raportoineen tuolloin neuvotteluista pääministeri Paasikivelle, joka tiedotti tästä edelleen Berliinissä olevalle valtionhoitaja Svinhufvudille.

Kirjeessään 24. elokuuta Svinhufvudille Paasikivi kertoi mm.: "Tri Kaila Räävelistä oli täällä ja kertoi ystävämme meren eteläpuolella nykyään toivovan sentapaista 'kaksoismonarkiaa', jollaisesta Sinäkin olet toisinaan maininnut. Olen katsonut olevan syytä saattaa tämän sinun tietoosi. Omasta puolestani en sanonut Klle mitään muuta kuin ilmoittavani asian Sinulle".[12] Kirjeen sanamuodosta huomataan myös Paasikiven jo aikaisemmin saaneen tietää Svinhufvudin kaksoismonarkiasuunnitelmista. Se, että Kaila kävi Helsingissä pistäytyessään raportoimassa neuvotteluista pääministerille, viitannee myös siihen, että Kailan neuvottelukosketuksella oli korkeimman vallan haltijan suostumus takanaan.

Päivää aikaisemmin kuin edellinen, lähti Suomen senaatin ulkoasiaintoimituskunnasta myös sähke Saksassa Svinhufvudin kanssa olevalle ulkoministeri Stenrothille ja tämäkin pohjautui Helsingissä käymässä olevan Kailan tiedonantoon: "Pyydän ilmoittamaan Stenrothille, että Viron entinen ulkoministeri Poska on ilmoittanut konsuli Kailalle, että Viro on halukas yhtymään Suomeen, myös siinä tapauksessa, että Suomeen tulee saksalainen kuningas. Sama raha. Viro vastaa valtiolainasta. Suomella ratkaiseva vaikutus ulkopolitiikkaan. Senaatti ei vielä keskustellut asiasta".[13]

Virolaisten tekemät tarjoukset tulivat siis Kailan kautta niin Suomen valtionhoitajan kuin myös pääministerin ja ulkoministerinkin tietoon. Vaikka läpikäydyistä lähteistä ei saakaan vastausta nimen omaan Svinhufvudin asennoitumiseen

---

[10] *Kaila*, s. 84.

[11] *Sama*, s. 85.

[12] Paasikiven kirje Svinhufvudille 24. 8. 1918 in extenso *Vilkuna*, s. 26—27. Kirjeen Vilkuna kertoo nähneensä Erkki Räikkösen papereiden joukossa Ruotsissa ja sanoo ottaneensa siitä valokopion. Akateemikko Kustaa Vilkunan kirje tekijälle 4. 6. 1969.

[13] Kansliapäällikkö K. G. Idmanin sähke Berliiniin Hjeltille 23. 8. 1918. UM menneet sähkeet 1918: Berliini.

tehtyyn konkreettiseen ehdotukseen, voi sen ainakin katsoa olevan hänen jo huhtikuun lopulla tekemien kaavailujensa kaltainen yhteisine saksalaisine monarkkeineen. Se, että virolaiset nimen omaan mainitsivat suostuvansa saksalaisen kuninkaan alaisuuteen saattaa viitata siihen, että Kaila oli joko omasta aloitteestaan tai Svinhufvudin pyynnöstä esittänyt sellaisen tärkeyttä. Virolaisten suostuminen siihen taas näyttäisi noudattelevan varsinkin Pätsin ja Poskan jo aiemmin omaksumaa taktiikkaa saada Saksan miehityspolitiikka Virossa lievenemään pyrkimällä liittoon Suomen kanssa.

Idmanin maininta, että senaatti ei vielä ollut keskustellut Viron yhdistymisehdotuksesta, ei laajemmin ottaen pitänyt aivan paikkaansa, sillä senaatin täysistunnossa 12. elokuuta, jossa perinteiseen tapaan keskusteltiin pontevasti monarkiakysymyksestä, sivuttiin myös Viroa tavalla, joka oikeuttaa tekemään eräitä johtopäätöksiä. Alustaessaan monarkiakysymyksestä totesi ulkoministeri Stenroth, että koska ei tiedetty maailmansodan lopputuloksesta, olisi pidättäydyttävä ottamasta keisari Vilhelmin poikaa Suomen valtaistuimelle; näin pystyttäisiin takaamaan Suomen ulkopolitiikalle enemmän liikkumatilaa. Stenroth katsoi, että jos Vilhelm olisi Viron hallitsijana ja hänen poikansa Suomen kuninkaana, olisi vaara Suomen kohdalla sangen suuri. Mutta vielä suurempi olisi Stenrothin mukaan vaara, jos Viro tulisi personaaliunioniin Suomen kanssa ja Liivinmaa vastaavasti Saksan kanssa. Svinhufvud puolestaan katsoi suomalais-virolaiselle monarkistiselle ratkaisumahdollisuudelleen uskollisena, että uuden kuninkaan kanssa olisi tehtävä sopimus orientoinnista Itä-Karjalaan, Inkeriin ja Viroon, viimemainittuun tosin vain toistaiseksi. Pietarista tulisi vapaakaupunki, koska venäläiset saisivat ilman sitäkin riittävän suuren valtakunnan. Pääministeri Paasikivi ei puolestaan kannattanut Viron sisällyttämistä Suomen ulkopolitiikan orientointiin.[14]

Koska tiedot Kailan konsulikauden yhteyksistä senaatin kanssa ovat lähes olemattomat, on vaikea päätellä olisiko hän jo ennen yllä mainittua kokousta raportoinut jotain virolaisten ehdotuksista hallitukselleen. Joka tapauksessa käytetyistä puheenvuoroista voi päätellä, että ajatus suomalais-virolaisesta kaksoismonarkiasta ei ollut aivan tuntematon senaatille elokuun alkupuolella, puhumattakaan sen jälkeen, kun Kaila oli tehnyt elokuun 23. päivän seutuville ajoittuvan informaatiomatkansa.

Todennäköisesti juuri Kailan ja Poskan neuvottelujen heijastumaa ja Kailan Helsinkiin tekemän raportointimatkan yhteyteen liittyvää oli se sanomalehtipolemiikki, joka alkoi Ruotsin lehdissä elokuun lopulla. Elokuun 29. päivänä joukko Ruotsin valtalehtiä, mm. Social-Demokraten ("Vill Finland union med Estland?"), Stockholms-Tidningen ("Finland har föreslagit Estland union?"), Aftonbladet ("Unionsprojekt mellan Finland—Estland?"), Svenska Dagbladet ("Union Finland—Estland?") ja Dagens Nyheter ("Planerna på en union mellan Finland och Estland?") julkaisivat uutisen, jonka mukaan Suomen valkokaartilaishallitus

---

[14] E. N. Setälän fragmentaarinen muistiinpano senaatin istunnosta 12. 8. 1918. Setälän asiakirjakokoelma/7, VA.

(vitgardistiska regering) oli esittänyt Viron väliaikaisen hallituksen niille jäsenille, joita saksalaiset miehitysviranomaiset eivät olleet vanginneet tai kuljettaneet maasta, unionia Suomen ja Viron kesken. Tiedon mukaan Viron edustajat olivat kuitenkin kieltäytyneet suostumasta ehdotukseen.

Uutinen, jonka liikkeelle laskijana oli Tukholmassa virolaisen seikkailijapoliitikon Aleksander Keskülan[15] johtama täysin epävirallinen Estniska Byrån, levisi myös ruotsalaisia lehtiä laveammalle; mm. ranskalainen Le Matin julkaisi sen 31. 8. 1918.

Kahta päivää myöhemmin lehdet julkaisivat kuitenkin Viron ulkomaanvaltuuskunnan jäsenen Ed. Virgon voimakkaan dementian, jossa todettiin, "että Viron hallitus ei tunne tätä Suomen ehdotusta", vaikka Virgo painottikin, että sellainen ehdotus otettaisiin hyväntahtoisesti harkittavaksi siinä tapauksessa, että "Virossa voitaisiin pitää Suomea vapaana ja itsenäisenä valtiona eikä Saksan vasallina". Niin kauan kuin Suomi säilytti politiikkansa saksalaisystävällisenä oli läheneminen mahdotonta.[16]

Samalla tuli lehtiin myös Suomen Tukholman-lähetystön lyhyt dementia, jossa ehdottomasti kumottiin lehdistössä ollut Suomen ja Viron unionia koskeva väite. "Suomen hallitus ei ole edes ajatellut sellaista", saatikka että joku sen suuntainen ehdotus olisi tehty.[17]

Myös Suomen lehdet julkaisivat Virgon dementian omilla kommenteillaan varustettuna. Jyrkimmin otti asiaan kantaa Uusi Päivä, joka Suomen lähetystön tavoin torjui väitteen Suomen tekemästä ehdotuksesta. Mitä taas tuli dementian julkaisseeseen Viron hallitukseen, katsoi lehti ettei sellaista ollut edes olemassa, vaan kyseessä oli ulkomailla pakolaisina oleskelevien virolaisten muodostama ryhmä. "Tällaisia hallituksia näkyy harrastavan varsinkin Englanti", totesi lehti.[18]

Uuden Päivän vihjailut Viron hallituksesta saivat jälleen Lauri Kettusen tarttumaan kynään ja osoittamaan historiallisessa katsauksessaan Viroon muodostetun hallituksen jo ennen Saksan miehitystä. Hän vaati, että virolaisilla oli oltava oikeus odottaa ymmärtämystä lähimmiltä heimoveljiltään "historiansa ehkä kovimpinä päivinä".

Kettusen kirjoitus pakottikin Uuden Päivän vielä puuttumaan asiaan. Se esitti, että Suomen myötätunnon ehtona oli, ettei Viron "hallitus" vahingoita Suomen valtiollista asemaa, kuten se nyt oli tehnyt vihjaillessaan dementiassaan, ettei Suomi ollut vapaa ja itsenäinen. "Oliko tosiaankin Viron 'hallituksen' tarpeellista kosia länsivaltojen suosiota tällaisilla julkilausumilla", kysyi lehti ja katsoi myös,

---

[15] Kesküla oli vuodesta 1915 ollut Saksan agentti, mutta vuoden 1917 kuluessa hän siirtyi ententen kannattajaksi. Keskülan kuningasajatuksiin kuului Suomen, Ruotsin ja Viron keskinäinen lähentäminen.

[16] Dagens Nyheter 30. 8. 1918 ("Projektet till en union mellan Finland och Estland"); Svenska Dagbladet 31. 8. 1918 ("Ny estnisk uppgift om finskt förslag"); Stockholms-Tidningen 31. 8. 1918 ("Estniska byrån vidhåller sin uppgift").

[17] Stockholms-Tidningen 31. 8. 1918 ("Det påstådda finska unionsförslaget till Estland"); Svenska Dagbladet 31. 8. 1918 ("Ingen union Finland—Estland").

[18] Uusi Päivä 31. 8. 1918 (" 'Viron hallituksen' kanta Suomeen nähden"); Hufvudstadsbladet 31. 8. 1918 ("Också en dementi").

että oli vaikea pitää hallituksena jotain henkilöryhmää, "joka asuen hallittavan maan ulkopuolella on hallitsevinaan tuota maata".[19]

Lehtipolemiikki ei Ruotsissa jäänyt kuitenkaan tähän, vaan syyskuun 1. päivänä oli Estniska Byrån jälleen äänessä. Se kumosi ensinnäkin Suomen Tukholman-lähetystön dementian ja ilmoitti, että muutamia päiviä ennen suomalais-venäläisten rauhanneuvottelujen virallisesti määrättyä alkamista Tallinnassa oli "Suomen hallituksen yläpuolella olevalta taholta" ehdotettu Estniska Byrånille keskustelun aloittamista mainitunlaisista unionisuunnitelmista, mutta toimisto oli tästä kuitenkin kieltäytynyt. "Kuten tunnettua, siirrettiin nämä rauhanneuvottelut hieman myöhemmin äkkiä Tallinnasta Berliiniin".[20]

Keskülan vastauksesta ilmenee siis, että "Suomen hallituksen yläpuolella oleva taho", joka voi tarkoittaa Saksaa, kuten se lehdistössä käsitettiin, mutta kirjaimellisesti ottaen myös korkeimman vallan haltijaa P. E. Svinhufvudia, olisi ehdottanut Keskülan toimistolle unionikeskusteluja. Väitettä ei ole käytetyn lähteistön pohjalta voitu todentaa, mutta se on kaiketi laskettavissa Keskülan yksityispolitikoinnin tilille. Tiedotteen epäluotettavuutta lisää sekin, että Keskülan toimisto kertoi aiemmin Suomen hallituksen tehneen Virossa oleville väliaikaisen hallituksen jäsenille unioniehdotuksen, mutta nyt hän puhuukin tarjouksen tulleen hänen toimistolleen joltain epämääräiseltä taholta. Vihjailut unionisuunnitelmien vaikutuksesta rauhanneuvottelujen siirtämiseen Berliiniin lienevät myös laskettavissa Keskülan yksityisajattelun piiriin. Neuvosto-Venäjän pyytäessä siirtämistä Berliiniin sillä oli muut ja ymmärrettävät syyt.[21]

Joka tapauksessa keskustelu lehdistössä jatkui. Syyskuun 3. päivänä oli äänessä jälleen Suomen Tukholman-lähetystö, joka dementoi Estniska Byrånin esittämän dementian lähetystön aikaisemmasta dementiasta.[22]

Viimein puuttui puheeseen myös Gustav Suitsin johtama Viron tasavallan virallinen tiedotustoimisto, Estniska Informationsbyrån. Se katsoi aiheelliseksi esittää Estniska Byrånin levittämien vääristeltyjen tietojen oikaisemiseksi Viron ulkomaandelegaation kannan kyseessä olevassa asiassa. Estniska Byrånin väite, että unionisuunnitelmaa koskeva tieto olisi saatu Tallinnasta tulleen "viimeisen virallisen kuriirin mukana", kumottiin ilmoittamalla, että Tallinnasta ei enää aikoihin ollut tullut virallista kuriiria, saatikka sitten, että tällaisia tietoja toimitettaisiin "ulkopuolisille ja vastuuttomille yksityishenkilöille". Siinä menivät terveiset Keskülalle.

Kuitenkin vahvistettiin, että ennen kuin Saksa miehitti Viron ja alisti Suomen vaikutusvaltaansa, oli ollut suunnitelma suomalais-virolaisesta reaaliunionista. Ja lisäksi "Viron maapäivien edustajat ja hallitus ovat olleet tietoisia tietyistä virtauksista Suomen hallituspiireissä saksalaisen prinssin johtaman suomalais-virolaisen personaaliunionin aikaansaamiseksi". He olivat kuitenkin asettuneet epäävälle

---

[19] Uusi Päivä 3. 9. 1918 ("Puhe Viron hallituksesta").

[20] Aftonbladet 1. 9. 1918 ("Förslaget om en finsk-estländsk union. En dementi av en dementi").

[21] Rauhanneuvottelujen siirtämisestä ks. esim. Uusi Päivä 22. 7. 1918 ("Suomalais-venäläiset rauhanneuvottelut").

[22] Aftonbladet 3. 9. 1918 ("Ingen finsk-estnisk union").

kannalle ajatukseen nähden niin kauan kuin Suomen hallitus seuraa saksalaisystävällistä suuntaa. Estniska Informationsbyrånin välittämän Viron ulkomaandelegaation lausunnon mukaan ei väitteellä Suomen tekemästä liittotarjouksesta ollut mitään pohjaa.[23]

Oman närkästyneen kommenttinsa Viron ulkomaandelegaation kannanotosta esitti sen myös julkaissut Uusi Päivä. Lehti myönsi, että vaikka Suomi ei ollutkaan koskaan tehnyt mitään virallista unioniehdotusta, niin asia oli kyllä ollut esillä mm. Uuden Päivän klubilla sekä joidenkin lehtien palstoilla. Ajatus, jota oli Suomessa kehitelty yksinomaan Viron edun vuoksi, "menettää tietysti täällä kaiken kannatuksensa niin pian kuin virolaiset pilkallisesti puhuvat 'jostakin tahosta, joka on nykyisen Suomen hallituksen yläpuolella' — — tai ilmoittavat paheksuvansa sitä valtiollista suuntaa, jonka Suomi on itselleen valinnut".[24]

Päänvaivaa Suomen hallitukselle aiheutti sama lehdistöpolemiikki myös Norjassa. Elokuun lopussa Suomen Kristianian-lähettiläs Allan Serlachius näet sähkötti ulkoasiaintoimituskunnalle tiedon, jonka mukaan Viro oli torjunut Suomen tekemän unioniehdotuksen. Serlachius kysyi Helsingistä toimenpideohjetta ja sai kansliapäällikkö Idmanilta kategorisen vastauksen, jonka mukaan tiedot oli kiistettävä.[25]

Asian kärjekäs käsittely sekä tiedon liikkeelle laskeneen Estniska Byrånin että virallisen Estniska Informationsbyrånin kesken lienee sotkenut siihen niin paljon vääräkin tietoa, että sen informaatioarvoon on suhtauduttava hyvin varauksellisesti. Estniska Byrånin alkuperäinen väite, jonka mukaan Suomen hallitus olisi esittänyt Viron väliaikaisen hallituksen jäsenille unionia, saattaa kuitenkin tavallaan pitää paikkaansa. Eräiden muista lähteistä saatavien tietojen mukaan näyttää näet siltä, että Svinhufvud, ei siis kuitenkaan hallitus, olisi saattanut esittää Kailan kautta unionisuunnitelman Poskalle Tallinnassa. Se, että Viron ulkomaandelegaatio kielsi tällaisen tapahtuneen selittynee sillä, että mahdollisesta ehdotuksesta tiesi vain Virossa oleva suppea poliitikkopiiri.[26]

Vaikka lähteistä ei selviäkään, oliko Saksa todella tehnyt Suomen ja Viron lähentämistä koskevia tarjouksia — tällaisia suunnitelmiahan sillä oli jo syksyllä 1917 — näkyy kuitenkin, että ainakin Svinhufvud kytki saksalaissuuntauksen sellaisen Suur-Suomen syntyyn, johon Itä-Karjalan lisäksi kuuluisi myös Viro. Niinpä kun tunnettu tasavaltalainen, tohtori Georg Schauman oli syyskuussa tehnyt tasavaltalaisten johtomiesten pyynnöstä matkan Saksaan ja valoittanut siellä tasavaltalaisten näkökohtia, hän reippain sanakäänteinn selvitteli valtionhoitajalle, ettei uudesta monarkistisesta hallitusmuodosta tulisi mitään. Tähän tuskastuneena

---

[23] Hufvudstadsbladet 9. 9. 1918 ("Det finsk-estniska unionsförslaget. Polemik mellan två estniska byråer").

[24] Uusi Päivä 10. 9. 1918 ("Ehdotus Suomen ja Viron väliseksi unioniksi").

[25] Serlachiuksen sähke 30. 8. 1918 ja Idmanin vastaus siihen. UM 12 L Viro 1918.

[26] Eräänä mahdollisena taustana Keskülan tiedoille saattavat olla Rudolf Tassan Suomen kautta Tukholmaan tuomat väliaikaisen hallituksen eräät muistiot ja tiedonannot, jotka Viron ulkomaanvaltuuskunnan sijasta joutuivat sekaannuksen vuoksi Keskülan käsiin. *Kull*, s. 115—118. Lähteestä ei kuitenkaan selviä, saapuiko Tassa Tukholmaan jo elokuun lopulla; joka tapauksessa hän oli siellä ainakin syyskuun ensimmäisen viikon lopulla.

Svinhufvud vastasi tasavaltalaisten puuhia tarkoittaen: "Tässä on nyt menetetty Kauko-Karjalan ja Viron saantimahdollisuudet", johon Schauman Alkion päiväkirjan mukaan tokaisi: "Ja se on onni. Te [monarkistit] ette kykene hallitsemaan Suomea, te haluaisitte laajentaa maan rajoja. Saksan hallitukselle ei ole annettu tarkkoja oikeita tietoja".[27]

Svinhufvudin käyttämä sanonta, mikäli se on oikeassa muodossaan Alkion päiväkirjassa, tuntuu varsin kiinnostavalta, sillä sitähän ei voi ymmärtää kahden maan — Suomen ja Viron — tasavertaista liittoa tarkoittavana, vaan pikemminkin Suomi olisi ollut siinä johtovaltio, eräänlainen Saksan vahtikoira, joka olisi "saanut" itselleen Viron Saksan tuella.[28]

Kuten edellä on käynyt ilmi, ei Kailan elokuussa tekemä senaatin informoimismatka johtanut Viroa koskeviin konkreettisiin kannanottoihin. Lokakuun puolivälissä ulkoministeri Stenrothille lähettämässän tiedonannossa Kaila kertoi kuitenkin Poskan pyytäneen, että joku suomalainen valtiomies tulisi Viroon neuvottelemaan yhteisestä esiintymisestä rauhankongressissa. Poska oli myös kertonut ententen luvanneen, että Viro saa lähettää kongressiin edustajan. Virolaiset luulivat myös, että entente oli antanut Ruotsille lupauksia Viron "kuulumisesta" Ruotsille. Sen sijaan virolaiset itse "mieluummin yhtyisivät Suomeen".[29]

Seikkaperäisemmin asia käy ilmi Kailan 15. lokakuuta Svinhufvudille lähettämästä kirjeestä. Siinä hän totesi muutamien "huomattavimmista virolaisista" pyytäneen yhteisiä neuvotteluja rauhankonferenssia varten. Yhteisesiintymiseen olisi tarvetta mm. siksi, että Venäjällä, joka oli sekä Suomen että Viron pahin vihollinen, oli odotettavissa voimakas nationalistinen liike. Sen sijaan saksalaisvaaraa ei virolaisten mukaan enää tarvinnut erikoisemmin pelätä. Virolaiset olivat myös valmiita, jos he saavuttaisivat joltisenkin itsemääräämisoikeuden, panemaan toimeen varsin maltillisen maareformin, joka ei liiaksi kiihdyttäisi baltteja. Koska virolaiset eivät halunneet herättää turhaa huomiota ja jo matkustusluvan saaminenkin Helsinkiin oli vaikeata, he toivoivat, että Tallinnaan saapuisi Suomesta lähiaikoina "asianomaisesti valtuutettu henkilö" keskustelemaan asiasta.

Kaila kertoi myös, että hänen kanssaan kosketuksissa olleiden virolaisten valtiomiesten kanta — "ja heidän takanaan lienee melkoinen enemmistö Viron kansaa" — kävi mitä suurimmassa määrin yhteen Svinhufvudin suunnitelmien kanssa.[30] Maininta saattaa olla vastaus Svinhufvudin Kailan kautta tekemään kaksoismonarkiaehdotukseen, jollaista Tallinnassa tunnutaan ainakin myöhemmin käsitellyn.

---

[27] Alkion pvk 6. 10. 1918.

[28] Suunnilleen samaan viittasi myös Schauman kirjoittaessaan pamfletissaan, että saksalaisten joukkojen jääminen Suomeen oli tarkoitettu toteuttamaan yhdessä suomalaisten sotilaitten kanssa ohjelmaa Itä-Karjalan, Kuolan niemimaan ja Inkerinmaan valtaamiseksi ja Suur-Suomen luomiseksi, johon sitten liittyisi myös Viro. *Georg Schauman,* Käännekohdassa. Mietteitä Suomen ulkopolitiikasta. Valtiollisia päivänkysymyksiä, X. Helsinki 1918, s. 4.

[29] Jonkin raportin jäljennöslappunen Stenrothin kokoelmassa, VA. Sen alle on kirjoitettu: Kaila 14/10.

[30] Toivo T. Kailan kirje Svinhufvudille 15. 10. 1918. P. E. Svinhufvudin Muistosäätiön kokoelma/4.

Joka tapauksessa virolaisten tarkoituksena oli kutsua Suomen edustaja — siis Kailaa korkea-arvoisempi — Tallinnaan. Todennäköisesti juuri tältä pohjalta matkusti ulkoasiaintoimituskunnan kansliapäällikkö K. G. Idman lokakuun loppupuoliskolla Tallinnaan.[31] Itse matkasta ei lähteistä ole sen kummempaa mainintaa ennen kuin vasta marraskuulla, jolloin ulkoasiaintoimituskunnassa pidettiin "valmistava kokous tulevia rauhanneuvotteluja varten".[32] Mukana siinä olivat mm. Stenroth, Enckell, Rafael Erich ja Idman. Muiden asioiden ohella jouduttiin myös käsittelemään Suomen ulkopolitiikan suuntausta Saksan sortumisen jälkeen. Idmanin laatiman promemorian mukaan vaihtoehtoja oli neljä: 1) Suomi tunnustetaan alituisesti neutraaliksi valtioksi, 2) lähentyminen Skandinavian maihin, 3) suuri balttilainen liitto, jota myös entente kaavaili ja 4) Suomen ja Viron unioni. Puuttumatta sen lähemmin muihin vaihtoehtoihin on kiinnostavaa tarkastella viimemainittua koskevaa selvitystä.

Siinä Idman totesi käyneensä Tallinnassa Suomen valtionhoitajan ja ulkoasiaintoimituskunnan päällikön kehotuksesta ja "Viron nykyisen hallituksen pyynnön johdosta". Näin siis voidaan katsoa Kailan raportoimien pyyntöjen antaneen Svinhufvudille ja Stenrothille sykäyksen Idmanin lähettämiselle.

Tallinnassa pidettyihin neuvotteluihin kertoo Idman ottaneen osaa ministeri Poskan lisäksi myös muita hallituksen jäseniä[33] ja niissä tultiin yksimielisiksi seuraavista seikoista: "Kummallakin valtiolla olisi omat eduskuntalaitoksensa, oma hallintonsa ja omat lakinsa. Yhteisiä asioita käsiteltäisiin delegatsionissa, johon kummankin maan eduskunta valitsisi edustajia. Yhteisinä olisivat ulkomaanedustusta koskevat asiat, sotalaitoksen ylin johto ja raha. Sitäpaitsi tulisivat molemmat valtiot muodostamaan yhteisen tullialueen".

Tallinnan neuvotteluissa ei monarkistisen hallitusmuodon katsottu olevan esteenä mainitunlaiselle yhdistymiselle. Idman kertoo tosin huomanneensa, että

---

[31] Tässä yhteydessä ei mainita Idmanin matkasta, mutta näin voidaan päätellä tapahtuneen, sillä 19. lokakuuta ulkoasiaintoimituskunnasta lähetettiin kirje Suomen rajavartioviranomaisille ja ilmoitettiin kansliapäällikkö Idmanin matkasta ja määrättiin hänelle esteetön kulku (UM:n kirjekonseptit). Idmanin Tallinnan matkaan liittynee hänen Kailalle Tallinnaan 14. 10. 1918 lähettämänsä saksankielinen radiosähke. Siinä hän pyysi tätä varaamaan huoneen "neiti Idmanille" ja kehotti lähettämään jonkun satamaan häntä vastaan seuraavaksi tiistaiksi eli 16:nneksi lokakuuta (UM Tallinnan-lähetystön arkisto/Fa:1). "Neiti Idmanin" käyttäminen oli luonnollisesti välttämätön salatoimenpide, jotta saksalaiset miehitysviranomaiset eivät saisi asiasta ennakolta vihiä. Koska kuitenkin ulkoasiaintoimituskunta lähetti vasta 19. 10. 1918 mainitun määräyksensä Suomen rajaviranomaisille, näyttääkin siltä, että "Fräulein Idman" ei kuitenkaan vielä 16. 10. matkustanut Tallinnaan, vaan vasta 19:nnen päivän jälkeen.

[32] Tässä kokousmuistiossa ei ole päiväystä, mutta eräiden tietojen nojalla se voidaan ajoittaa. Ensinnäkin siinä puhutaan ulkoasiaintoimituskunnan päälliköstä, joten terminus a.q. on 26. marraskuuta, jolloin virallinen nimikkeenmuutos tapahtui. Toisaalta muistiossa puhutaan "saksalaisten katastrofista", joten terminus p.q. sijoittunee marraskuun alkuun. Kun vielä Idman mainitsee käyneensä "noin kuukausi sitten Tallinnassa", niin voitaneen pidetty kokous ajoittaa suunnilleen marraskuun puolivälin tienoille. "Valmistava kokous tulevia rauhanneuvotteluja varten", UM 5 I.

[33] Nämä Idmanin neuvottelut näyttävät olleen suoraa jatkoa Kailan jo kesällä aloittamille. Muistelmissaan Kaila kertoo: "Suomea edustin alustavasti minä yksin, kunnes avuksi saapui esimieheni Helsingistä" (s. 84). Tällä Kaila viitannee juuri Idmaniin — ei kuitenkaan Stenrothiin, joka hänkin kävi syyskuun lopulla Tallinnassa Svinhufvudin kanssa tapaamassa Suomen kuninkaaksi valittavaa Friedrich Karlia. *Stenroth*, s. 173—174; *Juva*, s. 258—260. Tuntuu mahdottomalta, että Stenroth olisi tuolloin neuvotellut virolaisten poliitikkojen kanssa.

Saksasta mahdollisesti olevan kuninkaan pelättiin joutuvan balttilaisen aatelin vaikutuksen alaiseksi. Mutta siinä tapauksessa, että yhteinen hallitsija olisi muualta kuin Saksasta, ei häneen suhtauduttaisi yhtä epäluuloisesti.

Pääpiirteissään se kaksoisvaltio, jonkalaiseen virolaiset nyt kertoivat suostuvansa, oli tuttu jo ennestään Pätsin ja Poskan ehdotuksista. Ja ajatus kaksoismonarkiastakin, jota Svinhufvud esitti jo huhtikuussa ja jonka Poska ainakin jo elokuussa oli periaatteessa hyväksynyt, oli entuudestaan tiedossa. Näyttää siis siltä, että ainakaan tietyt virolaistahot eivät ehdottomasti vastustaneet monarkistista liittymää Suomen kanssa, varsinkaan, jos hallitsija olisi muualta kuin Saksasta.

Miksi virolaiset sitten kääntyivät Suomen puoleen lokakuun puolivälissä ja miksi he olivat valmiita jopa monarkistiseen liittymään Suomen kanssa? Selityksenä tälle on jo aiemmin mainittu oljenkorsinäkemys, joka syksyn 1918 kuluessa ei enää kuitenkaan ollut seurausta niinkään Saksan voimasta, vaan sen heikkoudesta. Saksan alkava heikkeneminen ja vastaavasti taas Neuvosto-Venäjän vähittäinen toipuminen alkoivat näet heijastua myös Viroon, jossa maan alla olevat väliaikaisen hallituksen jäsenet joutuivat kantautuneista tiedoista huolestuneina suunnittelemaan toimenpiteitä sen varalle, että Saksa ei kykenisi enää pitämään joukkojaan Baltiassa, vaan ne joutuisivat vetäytymään neuvostojoukkojen tieltä. Tämä paradoksaaliselta tuntuva huolestuminen miehitysjoukkojen vallan mahdollisesta heikkenemisestä näkyi lokakuussa myös eräissä Virossa julkaistuissa lehtikirjoituksissa. Asian auttamiseksi ja sotilaallisen tyhjiön synnyn estämiseksi väliaikainen hallitus jopa suunnitteli lähettää Berliiniin valtuuskunnan anomaan Saksalta lupaa saada muodostaa suojeluskuntajärjestön (omakaitse) rinnalle jo ajoissa myös varsinaista virolaista sotaväkeä, kuten oli ollut laita vuonna 1917 Venäjän vallan loppukuukausina. Tästä ajatuksesta kuitenkin luovuttiin.

Koska kriisin syttyessä virolaisen oman väen muodostaminen tulisi ilman ennakkovalmisteluja viemään arviolta 3—4 kuukautta ja sen ajaksi tarvittaisiin ulkonainen rauha, joka taas ei tuossa tilanteessa olisi todennäköistä, päädyttiin väliaikaisessa hallituksessa ratkaisuun ulkomaisen avun kutsumisesta. Poliittisesti pidettiin toivottavimpana sotaväen saamista Suomesta[34] ja juuri tässä yhteydessä kaavailtiin lokakuussa — väliaikaisen hallituksen tiedonannon mukaan — myös Suomen ja Viron unionia.[35] Näin ollen Poskan Kailan kautta Svinhufvudille 15. 10. 1918 tullut tiedustelu yhteistoiminnasta rauhankonferenssissa ja halusta unioniin saksalaisen Suomen kanssa oli hätätilasta johtuvaa reaalipolitiikkaa eikä sen voi katsoa merkitsevän Viron väliaikaisen hallituksen omaksumaa uutta saksalaisystävällistä linjaa. Uhkaavaan tilanteeseen viittaa myös Poskan toteamus, ettei

---

[34] On syytä mainita, että Suomen vapaussodan aikana puuhattiin Virossa maalis-huhtikuun vaihteessa 1918 virolaisen apuretkikunnan lähettämistä Suomeen. Useat asiasta kiinnostuneet upseerit, jotka Saksan miehityksen aikana olivat kotimaassaan "työttöminä" kääntyivät näet kenraali Larkan puoleen ja ehdottivat tällaista operaatiota. Myös maan alla oleva väliaikainen hallitus antoi sille kannatuksensa. Suunnitelma kaatui kuitenkin saksalaisten miehitysviranomaisten vastustukseen. Kenraali v. Seckendorff näet ilmoitti, ettei Saksan miehityshallinto katsonut voivansa suostua ehdotukseen. *A. Larka,* Eesti abi küsimus Soomele 1918. a. kevadel. — Sõdur 1933, s. 34—35. Lähteiden vähäisyyden takia on vaikea sanoa, millä tavalla eversti v. Brandensteinin Virosta lähteneiden saksalaisjoukkojen maihinnousu Loviisaan 7.—11. huhtikuuta 1918 liittyi virolaisten mainittuun kaavailuun.

[35] Väliaikaisen hallituksen tiedonanto 21. 10. 1918. Ks. *Laaman* (1964), s. 337—338.

Saksaa enää käynyt pelkääminen, mutta sitäkin enemmän Venäjällä syntyvää voimakasta nationalistista liikettä, jonka takia Viro halusi lähenemistä Suomen kanssa.

Idmanin matkaraportista nähdään, että ainakin personaaliunionista keskusteltiin myönteiseen sävyyn, mutta sen sijaan siinä ei mainita mitään suomalaista sotaväkeä koskevasta pyynnöstä.[36] Väliaikaisen hallituksen tiedonannossa 21. 10. todetaan vain Suomesta saatavan avun tehneen kyseenalaiseksi Suomen sen ajan tilanteen ja vaaran, joka uhkasi Suomea idästä. Päivämäärän perusteella se saattaa siis olla toteamus, joka oli tehty Idmanin käynnin yhteydessä esille tulleiden seikkojen nojalla.

Suomen suunnalta saatavan tehokkaan ja pikaisen sotilaallisen avun saamatta jäämiseen — jos kohta personaaliunionin tietyistä periaatteista olisikin päästy sopimukseen — viittaa myös väliaikaisen hallituksen 23. 10. tekemä kääntyminen länteen. Hallitus näet lähetti ulkomaisille edustajilleen ohjeen, jonka mukaan heidän olisi pyrittävä hankkimaan Virolle turvaa ententen tai puolueettomien maiden taholta.[37] Tämähän viittaisi myös siihen, että tällä erää siirtyi pois päiväjärjestyksestä myös ajatus unionista saksalaisen Suomen kanssa.

Erittäin kiinnostava on myös Idmanin esittämä toteamus, miten "tulimme seuraavissa kohdin yksimielisiksi". Kun tiedämme hänellä olleen Svinhufvudin ja Stenrothin neuvotteluvaltuutuksen, voimme siis katsoa Suomen valtionhoitajan ja ulkoministerin olleen valmiita hyväksymään suhteellisen pitkälle menevän valtiollisen unionin Viron kanssa — ja vastaavasti taas Poska oli siihen valmis Suomen kanssa.

Perimmäisenä syynä taas Svinhufvudin — Stenrothia voitaneen tässä asiassa pitää vain viran puolesta toimivana statistina — valmiuteen monarkkiseen personaaliunioniin Viron kanssa on katsottava olleen hänen jo keväällä kaavailemansa Pietarin ja Inkerinmaan kysymysten ratkaisumallinsa, jota on käsitelty tarkemmin edellä. Tämän sivutuotteena yhdessä valtionhoitajan Viroa kohtaan tunteman kieltämättömän kiinnostuksen kanssa syntynyttä ajatustaan Svinhufvud ajoi tarmokkaasti kesällä ja vielä syksylläkin. Niinpä Saksan Helsingin-lähettiläs vapaaherra A. von Brück raportoi esimerkiksi 19. 8. 1918 valtakunnankanslerille Svinhufvudin ottaneen "äskettäin niin kuin jo aikaisemminkin" esille mieliaiheensa, Venäjän sulkemisen merestä, jolloin Inkerinmaa mm. tulisi Suomen osaksi. von Brückin kanta oli kuitenkin tätä ajatusta voimakkaasti torjuva: Suomalais-

---

[36] Mielenkiintoista lisävalaistusta suomalaisten suhtautumisesta antaa Lauri Kettusen myöhempi maininta siitä, miten hänen oli jo aikaisin tehnyt mieli julkisesti ryhtyä vaatimaan sotilaallista apua Virolle, "mutta kun tiesin laajoissa piireissä pidettävän minua 'fantastisena Viron ystävänä', niin pelkäsin tekeväni asialle huonon palveluksen". Sen sijaan hän suunnitteli kirjoittaa asiasta eversti Aarne Sihvolle (noin 20. lokakuuta), mutta kuultuaan ystäviltään, "ettei Sihvo ollut määräävien piirien suosiossa", Kettunen luopui ajatuksesta. Heti tämän jälkeen hän sairastui espanjantautiin, joka piti häntä sairaalassa kaksi viikkoa. Palattuaan Helsinkiin hän huomasi, ettei Viron avustamisen asia, josta ainakin maisteri Toivo Kaukoranta oli jo tuolloin kiinnostunut, ollut edistynyt ollenkaan. Myös Kettusen oma kiinnostus heikkeni tässä vaiheessa, "liiatenkin kun puheita kulki, että Englanti ottaisi maan suojelukseensa". Lauri Kettusen kirje Tartosta 18. 1. 1920 "Veli Hyvälle", todennäköisesti Vilho Helaselle. VAP/E 2.

[37] *Laaman* (1964), s. 338.

ten olisi päinvastoin vetäydyttävä mahdollisimman kauas Pietarin vaarallisesta läheisyydestä poistaakseen suomalais-venäläisen ristiriidan mahdollisuudet.[38]

Virosta Poskalta tulleet ehdotukset tarjosivat Svinhufvudille oivallisen tilaisuuden ottaa tuntuvan askeleen Inkerin-ohjelmansa ajamiseksi ja unionisuunnitelman konkretisoimiseksi. Sen karkeista perusteista päästiinkin yksimielisyyteen. Sen sijaan nopean sotilaallisen avun antamisesta suomalaiset joutuivat pidättäytymään; olihan Saksa vielä huomioonotettava tekijä Suomenlahden sekä etelä- että pohjoisrannalla.

Vaikka Viron ja Suomen unionisuunnitelma olikin saanut siis sekä Svinhufvudin että Poskan siunauksen ja sen yhteisistä suuntaviivoista päästy lokakuun loppupuoliskolla yksimielisyyteen, ei asiaa kuitenkaan enää tässä yhteydessä kehitelty eteenpäin. Saksan romahdusta seurannut Paasikiven senaatin ero 27. 11. 1918 ja Svinhufvudin eroaminen valtionhoitajan virasta 12. joulukuuta poistivat kaavaillun suunnitelman puoltajat Suomen poliittisen elämän johdosta. Pian alkanut Viron vapaussota toi esiin uusia yhteistoiminnan muotoja — ja jälleen liittotarjouksia Viron puolelta.

6. Rudolf Holsti ja Ants Piip Lontoossa. Ajatus Baltian liitosta

Se yhteistyö, joka oli syntynyt Suomen Lontoon-edustajan ja Viron ulkomaanvaltuuskunnan jäsenten kesken Lontoossa jo keväällä 1918, jatkui edelleen aina vuoden loppupuolelle saakka. Alkuun vallinnut kankeus ja epäluulo olivat alkaneet vähitellen väistyä, kun Piip oppi huomaamaan, että Holsti vain maansa edustajana piti kiinni saksalaissuuntauksesta, mutta sen sijaan yksityishenkilönä suhtautui lämpimästi Viron ententemielisyyteen.

Jokseenkin säännöllisesti keskiviikkoisin kokoontuivat Royal Society Clubissa Holsti, Piip sekä Latvian Zigfrids Meierovics — ajoittain myös Gruusian Ghambashidze — laatimaan suunnitelmia poliittisesta ja sotilaallisesta yhteistoiminnasta.[1] Kun sitten runsasta vuotta myöhemmin kolme ensinmainittua diplomaattia toimivat kukin oman maansa ulkoministereinä, alkoi Baltian maiden kesken syntyä yhteistoimintaa reunavaltiopolitiikan merkeissä. Vuoden 1918 Lontoon-neuvotteluja ei voitane aliarvioida reunavaltiopolitiikan taustana.

Kuten jo aiemmin on nähty, Holsti raportoidessaan hallitukselleen jo toukokuussa kehotti sitä suhtautumaan positiivisesti Viron itsenäistymispyrkimyksiin. Tämä oli kuitenkin mahdotonta Suomen senaatin omaksuman saksalaissuuntauksen takia. Huolimatta siitä, että senaatin suuntaus ja Holstin oma anglofiilinen asennoituminen olivat jyrkässä ristiriidassa keskenään ja ettei saanut Helsingistä

---

[38] *Polvinen*, II, s. 59.

[1] "Eräitä ministeri Holstin muistiinpanoja vuosilta 1901—1922", s. 68. Holstin kokoelma/38; *Kalevi J. Holsti*, Suomen ulkopolitiikka suuntaansa etsimässä vuosina 1918—1922. Rudolf Holstin osuus. Helsinki 1963, s. 167; *Piip* (1923), s. 59. Ks. myös Piipin haastattelua Helsingin Sanomissa 24. 2. 1928 ("Itämeren valtioiden itsenäisyyden alkuajoilta").

tivaamiaan senaatin kannanottoja Viron kysymykseen[2], jatkoi Holsti pitkin kesää häneen tiiviissä kosketuksessa olevien virolaisten asioiden raportoimista senaatilleen.

Kesäkuun 6. päivänä hän kertoi virolaisten tekevän ahkerasti propagandaa liittolaisten keskuudessa, koska he eivät odottaneet itselleen mitään pelastusta saksalaisten taholta. Päinvastoin kuin Piip, Holsti painotti kuitenkin noudattavansa kaikissa lausunnoissaan täydellistä puolueettomuutta, "joskin on tietysti päivän selvää, että täällä olisi otettu ainakin yhtä suurella hyväksymisellä vastaan suomalaisten kannan-ilmaisu Entente-valtojen hyväksi kuin on tervehditty Viron edustajan ja virolaisten julkista toimintaa siihen suuntaan".[3]

Päivää Holstia myöhemmin lähetti myös Suomen Pariisin-edustaja, prokuraattori Lorenzo Kihlman ulkoasiaintoimituskunnan päällikölle kirjelmän, jossa hän valotti Viron asiaa. Kaikesta päättäen Viron ulkomaandelegaation edustajat olivat juuri käyneet Kihlmanin luona kertomassa aikeistaan kääntyä Suomen puoleen itsenäisyystunnustuksen saamiseksi.[4] "Tietäen, että hallitus tulee ennen pitkää saamaan pyynnön tunnustaa Viron itsenäisyyden" halusi Kihlman omasta puolestaan informoida Stenrothia. Hän kertoi Ranskan ja Italian suhtautuvan suopeasti Viron itsenäistymispyrkimyksiin, maan, joka aivan kuten Suomikin oli kauan ja raskaasti joutunut kestämään Venäjän sortoa. Mutta nyt kun Suomi oli saavuttanut itsenäisyytensä, olisi sen Kihlmanin mukaan sovellettava Viroon samoja oikeusperiaatteita, joita se itse oli vapaustaistelunsa aikana tavoitellut. Kihlman katsoikin, aivan kuten Holsti, että Suomen suopea suhtautuminen Viron itsenäisyyspyrkimyksiin olisi tervetullut osoitus Suomen todellisesta itsenäisyydestä, "jonka olemassaolon väärien ja tendenssinomaisten sähkeiden harhaanjohtama sanomalehdistö useamman kerran oli asettanut kyseenalaiseksi".[5]

Kihlmanin kirjelmä jäi kuitenkin reagointia vaille yhtä lailla kuin Holstin samanhenkiset raportit.

Lisää painetta kattilaan Holsti päästi kesäkuun lopulla lähettämässään raportissa, jossa hän totesi virolaisten saaneen Kihlmanilta kirjallisen lausunnon, miten Suomen tulisi hänen mielestään suhtautua virolaisten pyrkimyksiin.[6] Nyt virolaiset pyysivät tällaista kannanottoa myös Holstilta, joka oli sitä varten kysynyt neuvoa senaatiltaan jo 10. toukokuuta lähettämässään raportissa. Aiemman tiedustelunsa täydentämiseksi Holsti totesi Lontoossa olevien sekä puolalaisten että virolaisten tulleen vakuuttuneiksi siitä, että Saksan tarkoituksena oli luoda miehittämistään maista itselleen kuuliaisia vasalleja. Sen johdosta olikin Puolassa ja Virossa kansan enemmistön mielipide kääntymässä Saksalle yhä vihamielisemmäksi.

---

[2] Ulkoasiaintoimituskunnan selittelyjä vastaamattomuudesta ks. esim. Stenrothin kirje Holstille 12. 8. 1918 ja Idmanin kirje Holstille 5. 7. 1918. UM 1 Q n. Ks. myös *Paasivirta* (1961), s. 63.

[3] Holstin raportti 6. 6. 1918. UM 5 C 7.

[4] Kuten mainittua, lähetti Viron ulkomaanvaltuuskunta tunnustusta koskevan pyynnön Suomen hallitukselle kuitenkin vasta 31. 7. 1918.

[5] Kihlmanin kirjekonsepti Stenrothille Pariisista 7. 6. 1918. UM Pariisin-lähetystön arkisto Fa IIg:15 1918 (sijoitettu kuitenkin nippuun "sekalaista 1918").

[6] Tällaisesta lausunnosta ei ole tietoa. Se saattaa tarkoittaa juuri ylläolevaa Kihlmanin virolaisia puoltavaa raporttia.

Vaikka entente-maat jo olivatkin tunnustaneet Viron de facto, odottivat virolaiset kuitenkin "kaikkein suurimmalla jännityksellä" Suomen hallituksen päätöstä. "Yhteiseen heimolaisuuteemme ja yhteisiin kärsimyksiimme nojautuen Viron tasavalta odottaa, että Suomen hallitus tekisi sille saman palveluksen kuin Ruotsi meille". Holsti oli kuitenkin selvästi huomannut Viron edustajan pelkäävän, ettei Suomen hallitus ole päätöksensä tekemisessä yhtä suopea kuin Ruotsi, vaan Saksa vaikuttaa sen päätöksiin. Viron asian puolustamiseksi hallituksensa silmissä Holsti myös rinnasti Viron Itä-Karjalaan ja totesi tahtoneensa "ainakin johonkin määrin" torjua esitettyjä epäilyjä, uskoen ettei Suomen hallitus voi antaa "yhteiselle heimolaisasiallemme Virossa näin tylyä vastausta samaan aikaan kuin toisaalla käsin Vienan-Karjalassa koetamme kaikin keinoin edistää heimolaistemme vapauttamista ja kohottamista Suomen yhteydessä sivistyskansojen joukkoon". Sillä jos siis Suomen hallitus ei kykyjensä mukaan pyrkisi auttamaan virolaisia, levittäisi se lännessä entistä suurempaa epäluuloa, "että me heittäessämme Viron balttilaisten paronien saaliiksi, emme myöskään aja Vienan-Karjalan asiassa puhtaasti kansallisia tarkoitusperiämme, vaan sielläkin valvomme etusijassa vain samoja saksalaisia etuja — —".

Jos sen sijaan Suomi tunnustaisi Viron, kehitteli Holsti mieliajatustaan, se vaikuttaisi rauhoittavasti ententen käsityksiin Suomen vilpittömistä kansallisista harrastuksista. Sellaiselle pohjalle voisi rakentua myöhemmin mitä läheisin ei vain kultturellinen ja taloudellinen, vaan myös poliittinen yhteys Suomen ja Viron välillä.

Laajojen perustelujensa pohjalta Holsti toivoikin, että Suomen hallitus antaisi täyden tunnustuksen Viron tasavallan itsenäisyydelle ja ryhtyisi heti välittömiin diplomaattisuhteisiin Viron hallituksen kanssa.[7]

Holstin ajama linja ei kuitenkaan saanut vastakaikua senaatin taholta eikä aiheuttanut muutosta Suomen ulkopolitiikassa. Tämä tuotti murhetta myös Piipille, koska hän taas katsoi — toisin kuin hallituksen jäsenet Virossa —, että vasta kun Suomi on vapaa kaikesta saksalaisesta holhouksesta ja voi esiintyä omasta vapaasta tahdostaan neuvottelijana Viron kanssa, käy molempien veljeskansojen poliittinen läheneminen mahdolliseksi. Kuta pikemmin tämä tapahtuisi, sitä paremmin Viro tulisi lähentymään Suomea. Mutta Piipin mielestä Suomi suostuessaan kaikkeen nöyristelyyn saksalaisten edessä oli luultavasti menettänyt kaiken mahdollisuuden päästä nopeasti Viron todelliseksi auttajaksi. Siksi Viron ainoa keino oli koettaa saada apua Skandinavian mailta ja ententе-valloilta, jota varten Kööpenhaminassa oli jo käyty neuvotteluja virolaisten ja skandinaavisten parlamentaarikkojen välillä.[8] Piip kertoi myös saaneensa kuulla, "että Suomen taholta on tarjottu Virolle jonkunlaista poliittista avunantoa lähinnä siinä muodossa, että Suomi esiintyisi

---

[7] Holstin raportti 22. 6. 1918. UM 5 C 7.

[8] Tõnissonin johtama virolaisvaltuuskunta oli 6. syyskuuta neuvotellut Kööpenhaminassa koolla olleessa skandinaavisessa parlamenttien välisessä konferenssissa olevien edustajien kanssa ja ilmoittanut halunsa lähentyä Skandinaviaa. *Erik Palmstierna,* Orostid II, 1917—1919. Politiska dagboksanteckningar. Stockholm 1953, s. 200.

Viron ja Saksan välillä välittäjänä", mutta Viron ulkomaanvaltuuskunnan Skandinaviassa olevat jäsenet olivat tästä kieltäytyneet, koska he uskoivat Saksan haluavan yksipuolisesti määrätä sovinnon ehdot. — Maininta Suomen tarjouksesta viitannee Uudessa Päivässä kesällä olleisiin kaavailuihin.

Pari päivää myöhemmin, 16. syyskuuta, jolloin Suomen kuningaskysymys alkoi jo lähestyä ratkaisuaan, Piip totesi katkerana Holstille, että saksalainen kuningas Suomessa tulisi kyllä pitämään huolen, ettei heimoustunne Suomen ja Viron välillä pääse liian voimakkaaksi. Holstin koettaessa väittää Piipin näkemystä liian pessimistiseksi, totesi Piip Suomen johtavien valtiomiesten talvella kehottaneen virolaisia avosylin ottamaan "saksalaiset vapauttajansa vastaan ja tämä nyt on tulos Suomen silloisista laskelmista". Siksi Piip kysyikin, "millä oikeudella — — virolaisia nyt kehoitetaan jälleen luottamaan saksalaisten jalomielisyyteen".

Omana kantanaan senaatilleen Holsti totesi Suomella olevan historian edessä poikkeuksellisen suuren edesvastuun virolaisten kohtalosta eikä ainoastaan "niiden Vienan karjalaisten pelastamisesta, jotka lukumäärältään ovat vain 10 % virolaisista". Holsti kertoi Lontoossa uskottavan Saksan tekevän kaikkensa estääkseen Suomen sovinnolla saamasta Vienan Karjalaa ja liittoutumasta itsenäisen Viron kanssa. Sen sijaan ei Holstin mukaan ententellä eikä Skandinavian mailla ole mitään sitä vastaan, että täysin vapaat Viro ja Suomi, johon Vienan Karjalakin liittyisi, saisivat heimolaisuutensa lujalla perustalla liittoutua keskenään ja päättää sen jälkeen, miten etsiä turvaa yhteistä vihollista vastaan.[9]

Suomen ja Viron liittoa, ei siis liittymistä toisiinsa, painotti Holsti myös Foreign Officen E. H. Carrille 1. lokakuuta lähettämässään kirjeessä. Siinä hän totesi Pietarin suuren merkityksen Venäjälle tekevän vaikeaksi uskoa, että virolaiset tulisivat suoranaiseksi osaksi Suur-Suomea. Juuri siksi virolaiset kaavailivatkin itsenäisen tasavallan perustamista, joka saattaisi puolestaan liittoutua Suomen kanssa.[10]

Kun sitten Friedrich Karl valittiin 9. lokakuuta 1918 Suomen kuninkaaksi, heijastui se voimakkaasti myös Lontooseen. Holstin ennestäänkin vaikea asema hänen tasapainoillessaan toisaalta Suomen virallisen ulkopolitiikan ja toisaalta entente-valtojen vaatimusten välillä oli nyt ajautumassa umpikujaan. Britannian Foreign Officen virkamiesten lisäksi hänen kimpussaan olivat myös Viron, Latvian ja Puolan edustajat, jotka kiivaasti moittivat Friedrich Karlin vaalia, koska Venäjä — tarkoittanee valkoista Venäjää — oli käyttänyt sitä esimerkkinä siitä, miten siitä irti pyrkivät pienet kansat olivat kykenemättömiä seisomaan yksin ilman sen tai Saksan tukea. Sen sijaan mainitut edustajat olivat innokkaasti hyväksyneet ajatuksen Skandinavian, Suomen, Viron, Latvian, Liettuan ja Puolan käsittävästä entente cordialesta ainoana keinona päästä irti Venäjästä.[11] Lontoossa olevat Venäjän edustajat olivat jopa jättäneet entente-valloille muistion, jossa sanottiin, että kun ei edes korkealla kulttuuritasolla oleva Suomi ole luottanut itsenäisyyteensä

---

[9] Holstin raportti 18. 9. 1918. UM 5 C 7.
[10] UM 1 Q c.
[11] Holstin sähkekopio Kristianian kautta senaatille 25. 10. 1918. UM 1 Q k.

ilman suurvallan (Saksan) apua, niin ei sitä voi odottaa Itämerenmaakunniltakaan.[12]

Lokakuun 24. päivänä Rudolf Holsti sai Lontooseen Suomen senaatin ulkoasiaintoimituskunnasta senaattori Stenrothilta sähkeen, joka verrattuna senaatin siihenastiseen vaikenemiseen Viron kysymyksessä tuntui aikamoiselta paukkupommilta. Siinä näet Stenroth totesi muiden asioiden ohella lakonisesti: "Virolle olisi ehdottomasti edullisin jokin personaaliunioni Suomen kanssa".[13]

Sähkeen johdosta Holsti kirjoitti heti Piipille kirjeen, jossa hän kertoi saaneensa Suomen hallitukselta sähkeen, jossa toivottiin jonkinlaista liittoa Viron ja Suomen kesken, "esimerkiksi, kun Suomi muuttuu kuningaskunnaksi — vaikka Hessenin Friedrich Karlille tehty ehdotus voikin osoittautua tuloksettomaksi — voisi Viro astua personaaliunioniin Suomen kanssa". Omalle näkemykselleen uskollisena Holsti kuitenkin uskoi, että jos Suomi ja Viro tulevat vastaisuudessa olemaan tasavaltoja, niin silloinkin löydetään yhteisiä siteitä.[14]

Asian tiimoilta Holsti ja Piip kävivät myös puhelinkeskustelun, jossa Piip ilmoitti, ettei hänellä ollut valtuuksia vastata personaaliunionia koskevaan kysymykseen. Holsti sanoi ymmärtävänsä tämän, mutta halusi kuitenkin tietää, mitä mieltä Piip oli henkilökohtaisesti asiasta. Piip vastasi hieman vältellen, että Virolla ei ole monarkian kanssa mitään tekemistä, mutta hänkin totesi kuten Holsti, että kun Viro pysyy tasavaltana, niin löydetään kyllä monia teitä yhteistoiminnan lisäämiseksi. Tämän Piip salli kirjoitettavan Suomen hallitukselle omana mielipiteenään. Holsti ilmoitti myös, että Suomen nykyinen hallitus ei ole tehnyt mitään Viron hyväksi, mutta nyt se haluaa "tukea teitä ja työskennellä teidän kanssanne. Otaksun, että Suomen hallitus alkaa nyt sotia myös saksalaisia vastaan".[15]

Saamansa vastauksen Holsti tiedotti edelleen senaatilleen Helsinkiin. Hän kertoi Piipin torjuneen jyrkästi personaaliunioniajatuksen, jos Suomen valtaistuimelle nousisi saksalainen prinssi. Virosta ei missään tapauksessa tulisi monarkiaa, vaan tasavalta. Holsti totesi Piipin myös sanoneen Virossa vallitsevan siksi suuren katkeruuden Suomea kohtaan, että vain uuden sellaisen hallituksen muodostaminen Suomessa, joka kannattaa balttilaisen liiton ohjelmaa, voi saada Viron luottavaisesti lähentymään Suomeen.

Koska varsinkaan monarkian puitteissa syntyvä personaaliunioni ei siis saanut Piipin eikä Holstinkaan kannatusta, katsoi Holsti aiheelliseksi tiedustella senaatin kantaa lähempänä heidän ja ententen kaavailuja olevasta suunnitelmasta, Baltian

---

[12] Holstin raportti 25. 10. 1918. UM 5 C 7. Suomen kuningaskysymyksen heijastumisesta Englantiin ks. laveammalti *Holsti,* s. 28—32.

[13] Stenrothin käsin kirjoittama sähkekonsepti Holstille 19. 10. 1918 (saapui vasta 24. 10.). UM menneet sähkeet 1918: Lontoo. Sähke kuului kokonaisuudessaan: "Käyttäkää sanomalehtipropagandaan mitä luulette tarvitsevanne. Tulette piakkoin saamaan tietoja niistä toimenpiteistä, joihin olemme ryhtyneet sähköttämässänne suhteessa. Olen ollut pitkässä keskustelussa Bell'in kanssa. Mannerheim saapuu sinne ensi tilassa yksityismiehenä, mutta erityisiä tarkoituksia varten. Valittu kuningas arvattavasti kieltäytyy. Virolle olisi ehdottomasti edullisin jokin personaaliunioni Suomen kanssa. Stenroth".

[14] Holstin kirje Piipille 25. 10. 1918. *Piip* (1966), s. 206.

[15] Puhelinkeskustelun muistiinpano. *Piip* (1966), s. 206. Ks. myös *O. Rütli,* Poliitiline juht wabadussõjalaste seljataga. — Waba Maa 21. 3. 1934.

liitosta. Koska virolaiset, lättiläiset ja puolalaiset olivat ilmoittaneet kaikin tavoin kannattavansa ententen toivomaa balttilaista liittoa, Holsti tiedusteli, voitaisiinko Stenrothin ilmoitus Suomen ja Viron personaaliunionin suotavuudesta ulottaa laajemmallekin siinä tapauksessa, että Viro puolestaan yhtyisi Latvian ja Liettuan sekä Puolan kanssa jonkunlaiseen entente cordialeen ja myös siinä tapauksessa, että näiden maiden ja Skandinavian välille syntyisi tuo entente-valtojen haluama balttilainen liitto. Holsti uskoi liiton toteutumisen vaikuttavan myös Suomen Vienan Karjalan saamiseen.[16]

Holsti kertoi senaatille myös apulaisulkoministeri lordi Robert Cecilin korostaneen hänelle Baltian liiton tärkeyttä. Liittoon kuuluisivat itsenäisinä valtioina Suomi, Viro, Latvia, Liettua ja Puola Ruotsin, Norjan ja Tanskan lisäksi.[17] Liiton toteutuminen oli Cecilin mukaan suuresti riippuvainen uuden hallituksen synnystä Suomeen, hallituksen, johon ei kuulu jyrkästi saksalaissuuntausta kannattavia henkilöitä, koska heihin eivät balttilaisen liiton jäsenvaltiotkaan voisi luottaa. Tällaiselle uudelle hallitukselle voisi lordi Cecilin mukaan entente antaa kaikkea elintarveapua "ja lisäksi sallia, että suomalaiset sotajoukot saisivat Viron luvalla miehittää Viron ja ehkä muitakin osia Itämeren maakunnista siinä tapauksessa, että niitä uhkaisi bolshevikkivaara". Holsti totesi sikäläisten diplomaattien esittäneen, että Saksa oli Friedrich Karlin vaalin avulla koettanut juuri estää laajan Baltian liiton syntyä ja turvata oman vaikutusvaltansa Virossa, Latviassa ja Suomessa. Näin ollen Suomen politiikka oli selvästi ollut vahingollinen mainittujen kansojen elineduille.[18]

Poliittisessa ohjekirjeessään Holstille 5. marraskuuta Stenroth teki laajalti selkoa politiikkansa linjoista ja pyrki sillä tavalla myös vastaamaan Holstin esittämiin kysymyksiin. Siinä näkyi myös varovaisesti esitettynä ajatus ulkopoliittisen suunnanmuutoksen tarpeellisuudesta. Stenroth totesi pyrkineensä koko ministerikautensa ajan siihen, etteivät Suomen suhteet ententen kanssa katkeaisi Suomen ja Saksan välisen suhteen johdosta. Viime aikojen suurpoliittiset tapahtumat sotanäyttämöllä ja "itse Saksan sisäisessä rakenteessa tapahtuneet muutokset" tekivät hyvien välien ylläpitämisen ympärysvaltojen kanssa entistä tärkeämmäksi. Ulkopolitiikan päämääränä Stenrothin mukaan oli sillä hetkellä ensinnäkin hankkia Englannin ja Yhdysvaltojen tunnustus Suomen itsenäisyydelle ja että Suomi pääsisi edustetuksi rauhankonferenssiin. "Yllä pitäen hyvät välimme Saksan kanssa" täytyisi Suomen kuitenkin nyt neuraliteettipolitiikassaan "käyttää muitakin mahdollisuuksia" hyväkseen. Tärkeätä olikin laajentaa hyviä välejä Skandinavian maiden kanssa.

Saksasta irtautumista ja uutta Virolle ja sen kautta ententelle suopeaa asennoitumista, jota voi pitää vastauksena — jos kohta verraten ylimalkaisena ja varo-

---

[16] Holstin raportti 25. 10. 1918. UM 5 C 7.

[17] Tässä kuten eräissä muissakin yhteyksissä *Baltia* tarkoittaa koko Itämeren aluetta eikä pelkästään Itämeren itäistä rantaa, kuten yleensä.

[18] Holstin kirje senaatin ulkoasiaintoimituskunnalle 26. 10. 1918. Liitteenä raporttiin 25. 10. 1918. UM 5 C 7; Holstin sähke Stenrothille, lähetetty todennäk. 27. 10. 1918. Jäljennös Holstin kokoelma/16. Senaatille lähettämiensä tiedonantojen sisällöstä Holsti raportoi myös Foreign Officeen Carrille 29. 10. 1918. Holstin kokoelma/1.

vaisena — Holstin tiedusteluihin, osoitti myös Stenrothin toteamus, jonka mukaan oli kiinnitettävä erityistä huomiota kehitykseen "paraikaa muodostettavissa valtioissa Itämeren rannalla, semminkin kuin nämä nyttemmin luultavasti tulevat saamaan paljon laajemman itsenäisyyden, kuin jos he olisivat jääneet Saksan suoranaisen vaikutusvallan alaisiksi". Stenroth totesi Viron puolelta jo tehdyn lähenemisehdotuksia Suomen ja tulevan Viron valtion välillä. Hän katsoi olevan mitä parhaimpia edellytyksiä olemassa hyville väleille Suomen ja uusien Itämeren valtioitten välille "ja niiden aikaansaaminen on poliittiselta ja taloudelliselta kannalta sitä tärkeämpi, kuin puheenaolevissa maissa maanviljelys on hyvin suuresta merkityksestä ja sen tuotteiden vienti Suomeen tulevaisuudessa mahdollinen".[19] Senaattori ei siis kuitenkaan vastannut tarkemmin Holstin Baltian liittoa koskevaan tiedusteluun eikä valottanut, mikä oli ollut hänen virolais-suomalaista personaaliunionia koskevan sähkösanomansa taustana, puhumattakaan, että Stenroth olisi tiedottanut mitään Idmanin juuri hieman aikaisemmin Tallinnassa Svinhufvudin ja hänen kehotuksestaan käymien personaaliunionia koskevien keskustelujen tuloksista.

Vielä on kuitenkin syytä pysähtyä pohtimaan Piipin ja Holstin kontakteista ilmi tulleita seikkoja sekä Holstin ja senaatin suhteita. Ensinnäkin on huomattava, että vaikka senaatti ei syistä, joista jo aiemmin on ollut puhetta, näykään reagoineen Holstin keväästä lähtien raportoimiin Viroa koskeviin tietoihin ja antaneen hänelle Viroa koskevia toimintaohjeita, ovat Lontoosta tulleet Viroa koskevat tiedot tuskin ainakaan enää alkusyksystä jääneet vaille vaikutusta. Ne ovat antaneet Suomen poliittiselle johdolle tärkeätä taustatietoa mm. ententen näkemyksistä ja ehkä omalta osaltaan vaikuttaneet myönteisesti Idmanin lähettämiselle Tallinnaan. Juuri samana päivänä, 15. lokakuuta, jolloin Svinhufvud sai Kailalta tietoja virolaisten neuvotteluhalukkuudesta ja myös heidän unioniaikeistaan, saapui mm. Holstilta sähke, jossa hän muun ohessa kertoi hälyttävän tiedon: Lontoossa huhuttiin Viron aikovan palata Venäjän yhteyteen ja Holsti kysyikin, "eikö se olisi estettävä meille vaarallisena".[20]

Mitä taas tulee Stenrothin lähettämään personaaliunioniehdotukseen, oli varsin loogista, että sekä Piip että Holsti hylkäsivät sen. Asiaa lähemmin tarkastellessa käy näet ilmi, että Piip oli systemaattisesti koko ajan puhunut itsenäisestä Virosta, jonka itsenäisyyden hän toivoi Suomen pikaisesti tunnustavan ja jolla olisi läheiset suhteet Suomen kanssa ja että ne saattaisivat kummatkin itsenäisinä valtioina kuulua Baltian (Itämeren) liittoon. Tällainen ratkaisu kuului myös Holstin suunnitelmiin; hänkään ei puhu Suomen ja Viron kaksoisvaltiosta, vaan niiden liitosta. Näin ollen tiedottaessaan sekä Piipin että Holstin suunnitelmien yli ampuvasta personaaliunionista, josta Idman oli juuri lähdössä neuvottelemaan Tallinnaan, ulkoasiaintoimituskunta itse asiassa heidän osaltaan hyppäsi ojasta allikkoon ja sai näin ollen ehdotukselleen kielteisen vastaanoton Lontoossa. Kuvaavaa onkin, että

---

[19] Stenrothin kirje Holstille 5. 11. 1918. UM 1 Q n.
[20] Holstin sähke Lontoosta 13. 10. 1918. UM menneet sähkeet 1918: Berliini (!).

Holsti heti kiiruhti tiedustelemaan ministeriöltään mahdollisuutta laajentaa tehtyä ehdotusta balttilaiseksi liitoksi.

Kaksoisvaltioon nähden kielteinen asenne ei ollut ominaista pelkästään Piipille, vaan myös hänen Pariisissa oleva kollegansa K. R. Pusta yhtyi siihen. Pitkällisten Viron tulevaisuutta koskevien neuvottelujen jälkeen laatimassaan, 20. lokakuuta Pariisissa päivätyssä muistiossaan Pusta ja Piip nimen omaan totesivat edistettäväksi Baltian (Itämeren) tai Skandinavian liittoa "à la British Empire", jonka jäsenet olisivat itsenäisiä. Sen sijaan unionia Suomen kanssa ei pidetty toteuttamiskelpoisena, ystävällisiä suhteita sen sijaan kyllä.[21]

Yhtälailla tuntuu ajatelleen myös ulkomaandelegaation Skandinaviassa oleva osa. Sähkeessään Kööpenhaminasta Piipille 13. syyskuuta Tõnisson ja kumppanit painottivat Viron itsenäisyyden de jure-tunnustuksen ententeltä saamisen tärkeyttä ja katsoivat mm., että niin kauan kuin näin ei ole tapahtunut, Saksan intrigit sen alaisuuteen muodostettavan Suomen—Viron liiton kysymyksessä voivat helposti lisääntyä Virossa.[22] Kuukautta myöhemmin niin ikään Kööpenhaminasta Viron kansalle osoittamassaan julistuksessa ulkomaanvaltuuskunta totesi Virosta tulevan itsenäinen, demokraattinen tasavalta, joka ei tahdo joutua Saksan eikä Venäjän alaisuuteen. Viro ei myöskään sen mukaan halunnut kytkeä itseään kiinni Latvian eikä minkään muunkaan maan kohtaloon. Varauksena kuitenkin todettiin, että mikäli kansainvälisten tekijöiden johdosta on tarpeen, niin voisi itsenäinen Viro, jonka puolueettomuus olisi kansainvälisesti taattu, astua lähempään yhteyteen puolueettoman, vapaan ja itsenäisen Suomen kanssa ja lähempiin suhteisiin puolueettomien Skandinavian valtioiden kanssa.[23] Näin ollen virolaisten Suomelle asettamat ehdot olivat sellaiset, että ne eivät voineet toteutua ainakaan saksalaissuuntauksen vallitessa.

Juuri Suomen saksalaissuuntauksen kielteiseen merkitykseen ulkomaandelegaation halulle unioniin Suomen kanssa viittaa selvästi myös delegaation jäsenen Mihkel Martnan muutamaa kuukautta myöhemmin esittämä kriittinen toteamus. Hän sanoo suomalaisten suositelleen virolaisille saksalaissuuntausta ja olleen "jopa niin rakastettavia, että kaupittelivat vasta syntymässä olevaa kuningastaan myös meille. Mutta virolaisilla ei voinut olla luottamusta ei silloisen Saksan keisarin lankoon eikä mihinkään muuhunkaan monarkkiin. Suomalainen porvaristo ryhtyi tukemaan konservatiivista henkeä ja kaivamaan demokratian alta pohjaa. Mutta Viron suuntaus kulki määrätietoisesti demokratian lujittamista ja feodalismin kaikkien linnakkeiden syrjäyttämistä kohti. Täten oli monarkistinen valtiomuoto feodalismin tukena meidän virolaisten keskuudessa ennakolta suljettu pois".[24]

---

[21] *Piip* (1966), s. 311—316.

[22] *Sama,* s. 307. Saksan tulevaisuudenaikeista Baltian suhteen, joista ei vuoden 1918 aikana päästy lähellekään yksimielisyyttä, ks. kuitenkin *Fischer,* s. 810—823.

[23] *Laaman* (1964), s. 372—374.

[24] *Martna* ([1919]), s. 126. Joidenkin virolaisten saksalaissympatioihin viittaa Piipin maininta, kun hän kertoo kuulleensa, "että esimerkiksi monet tunnetut oikeistolaiset saksalaisystävälliset virolaiset pitivät koko kesän 1918 yllä vilkkaita suhteita Suomen monarkistien kanssa". *Piip* (1966), s. 206. Suomalaisista lähteistä ei asialle saada kuitenkaan tukea.

Onkin siis huomattava, että Viron ulkomaandelegaation ja Virossa olevien poliitikkojen suhtautumisessa Suomen—Viron personaaliunioniin oli jyrkkä ero. Ulkomaanvaltuuskunta toivoi kyllä yhteistyötä ja liittoakin mieluiten tasavaltalaisen Suomen kanssa, mutta hylkäsi personaaliunionin, johon taas Pätsin—Poskan suuntausta edustava väliaikainen hallitus olisi ollut valmis jopa monarkistisen Suomen kanssa, jos sen avulla olisi voitu pelastaa syksyn mittaan yhä tukalammaksi käyvä Viron asema.

Koska kerran Suomen senaatti oli Virosta tulleiden tietojen perusteella tietoinen sikäläisten poliitikkojen halusta jopa monarkistiseen personaaliunioniin Suomen kanssa, on myös selvää, että Holstin välittämä Piipin kielteinen vastaus tuli Svinhufvudille yllätyksenä, sillä senaatti tuskin uskoi näin voimakkaaseen kahtiajakautumiseen ulkomaandelegaation ja Tallinnan välillä, mikä johti ensin mainitun kielteiseen suhtautumiseen tarjoukseen, jota Suomen senaatti otaksui herkkupalaksi.

Viron ulkomaandelegaation piirissä sai ajatus tulevasta Itämeren liitosta (Ligue Baltique) vielä laajempaakin huomiota osakseen. Marraskuun alussa Piip ja Pusta näet laativat Pariisissa laajan muistion liitosta, jonka Piip luovutti 9. marraskuuta professori Simpsonille Foreign Officeen.[25]

Sen mukaan Itämeren partaalla olevat maat muodostavat kolme ryhmää: 1) Skandinavian, 2) Itä-Baltian kansat (Suomi, Latvia, Viro) ja 3) Etelä-Baltian kansat (Liettua, Puola, Saksa). Näistä kuuluisivat suunniteltuun liittoon kaksi ensimmäistä ryhmää; kolmannen mukaantulo ei sen sijaan ollut itsestään selvä. Liettua saatettaisiin kyllä ottaa mukaan, mutta ei sen sijaan Puolaa, koska se ei juuri ollut Itämerenmaa, vaan mannervaltio ja sillä oli vain vähän yhteisiä intressejä Suomen, Skandinavian ja Viron kanssa. Saksaa ei myöskään voitaisi ottaa mukaan, koska liiton tehtäviin kuului juuri puolustautuminen Saksan mahdollista hyökkäystä vastaan.

Liiton päätehtävä olisi koordinoida yhteinen puolustus-, kauppa- ja osittain myös ulkopolitiikka, jotka tähtäsivät Itämeren vapauden puolustamiseen. Liitto ei saisi olla federaatio eikä konfederaatio, vaan vain yhteinen yhteistyömuoto, jonka täytyisi kunnioittaa jäsentensä poliittista itsenäisyyttä.

Aluksi voitaisiin liiton puitteisiin muodostaa yhteinen liittohallitus, joka koostuisi kunkin jäsenvaltion hallituksen johtajasta ja hänen varamiehestään. Tämä hallitus kokoontuisi ainakin neljännesvuosittain eri valtioiden pääkaupungeissa, jolloin kokousmaan pääministeri toimisi kulloinkin puheenjohtajana. Tukholma valittaisiin historiallisten ja maantieteellisten syiden takia liiton yhteisen arkiston sijoituspaikaksi. Liittohallituksen avuksi olisi myös perustettava eräitä neuvoa-antavia komiteoita.

Todella konkreettisesti vallitsevaa suurpoliittista tilannetta kuvasi Piipin ja

---

[25] Piip, joka lienee oikeassa, toteaa Simpsonin toivomuksesta antaneensa tälle 9. 11. Baltian liittoa koskevan muistion, jonka perusteet hän yhdessä Pustan kanssa oli hahmotellut Pariisissa. *Pusta* (1964, s. 46) taas toteaa hänen ja Piipin laatineen muistion vasta 13. marraskuuta Pariisissa. Joka tapauksessa myös Pusta luovutti myöhemmin muistion Ranskan parlamentin jäsenille sekä lehdistölle.

Pustan liitolle suunnittelema ensimmäinen käytännön askel; se olisi yhteistyö jäsenvaltioiden kesken puolustuksen luomiseksi Venäjän anarkiaa vastaan. Aivan erityisesti muistiossa toivottiin myös, että Suomi luopuisi saksalaisystävällisestä politiikastaan.[26]

Suomen suhtautuminen yhteistyöhön edes tällaisen varsin väljän ja paljolti muodollisen liiton puitteissa oli kuitenkin varauksellisempaa. Stenrothan ainoastaan totesi mainitussa kirjeessään 5. marraskuuta olevan mitä parhaimpia edellytyksiä hyville väleille Suomen ja uusien Itämerenvaltioitten kesken. Suomen varsin varovainen suhtautuminen Baltian maihin ja yleensäkin Venäjän vapautuviin vähemmistökansoihin näkyi hyvin myös ulkoasiaintoimituskunnan ojentaessa lokakuun lopulla Kiovan-edustajaansa Herman Gummerusta. Innokkaana Venäjän vähemmistökansojen asian ajajana tämä näet oli 15. lokakuuta ottanut yhdessä lähetystöneuvos E. F. Wreden kanssa osaa Berliinissä reunavaltioiden järjestön kokoukseen, jossa Baltian saksalaisten, suomalaisten, puolalaisten ja georgialaisten voimin oli perustettu Latvian saksalaisen tohtori Paul Schiemannin johdolla Osteuropäischer Verband zur Begründung des Völkerbundes-niminen järjestö. Sen päämääränä oli toimia Venäjään kuuluneiden kansojen yhdyssiteenä ja pyrkiä saamaan siinä edustettuina olevat kansat toimimaan eräänlaisen kansojen liiton (Völkerbund) aikaansaamiseksi ja tukemaan myös jäsenkansojensa itsenäistymistä. Tarkoituksena oli myös, että latvialaiset ja virolaiset, ennen muita Tõnisson, joka oli jo aiemmin kaavaillut tällaista liittoa, saataisiin mukaan.[27]

Perustavassa kokouksessa päätettiin myös, että kukin osanottaja informoisi hallitustaan suunnitelmista. Näin teki ainakin Gummerus, joka 16. lokakuuta lähetti Suomen ulkoministeriölle selostuksen kokouksesta sekä liiton säännöt. Ulkoasiaintoimituskunta piti kuitenkin Berliinissä ja Kiovassa olevien diplomaattiedustajiensa osallistumista moiseen kokoukseen vähemmän sopivana. Gummeruksen ehdotukseen yhteistoiminnan luomiseksi reunavaltioiden kesken valvomaan niitten itsemääräämisoikeutta vastattiin, että se tuskin edistää Suomen itsenäisyyden tunnustamista. Esiintymällä yhteisesti uusien Itämerenvaltioitten kanssa, joista kaikki eivät vielä edes olleet Saksan tunnustamiakaan, rinnastettaisiin Suomi aiheettomasti näihin maihin. Koska Suomella ei ole minkään reunavaltion kanssa yhteisiä rajoja, niin ei edes rajakysymyksen järjestelykään vaadi yhteistoimintaa.

Siksi ulkoasiaintoimituskunta katsoikin, että ei ole toivottavaa, että suomalaiset osallistuvat tällaisen organisaation toimintaan eikä Gummeruksen ase-

---

[26] *Piip* (1966), s. 330—332; *Pusta* (1964), s. 46. Pariisissa Pusta esitteli liittoa ranskalaisten poliitikkojen ohella myös puolalaisten maanpakolaisten kansalliskomitean puheenjohtajalle Roman Dmowskille. *H. Arumäe,* Kodanliku Eesti osast Nõukogude vastase Balti liidu loomise püüetes aastail 1919—1921. — Eesti NSV Teaduste Akadeemia toimetised. Ühiskonnateaduste seeria nro 3/1959, s. 261. Itämeren liiton ajatuksesta lähemmin ks. *A. Piip,* Balti liidu mõte arenemine. — Baltijas Ūnija nro 2. Riga 1934, s. 21—24; *C.-R. Pusta,* Baltique (l'Union). — Dictionnaire diplomatique, I. Paris, s.a., s. 282—283.

[27] Gummerus pvk 9., 10., 13., 14. ja 15. 10. 1918; Friedrich von der Ropp Gummerukselle 14. 10. 1918. Gummeruksen kokoelma/51; *Hans von Rimscha,* Die Politik Paul Schiemanns während der Begründung der Baltischen Staaten im Herbst 1918. — Zeitschrift für Ostforschung 1956, s. 70.

maansa katsoen olisi pitänyt ilman hallituksensa lupaa ottaa osaa mihinkään neuvotteluun.[28]

Niin ikään varovaisesti, mutta kuitenkin ennakkoluulottomammin suhtautui yhteistyöhön reunavaltioitten kanssa kenraali Gustaf Mannerheim, joka lokakuussa oli saanut senaatin johdolta epävirallisen tehtävän matkustaa Lontooseen ja Pariisiin tunnustelemaan ententen mielialoja ja valottamaan Suomen kysymystä. Kirjeessään Adolf Törngrenille totesi Werner Söderhjelm 4. marraskuuta Mannerheimin vanhan ystävän, pankinjohtaja Emil Schybergsonin ja sortovuosien aktivistin Konni Zilliacuksen myös kiinnostuneen mainitusta Osteuropäischer Verband zur Begründung des Völkerbundes-järjestöstä, jonka tarkoituksena oli Schybergsonin mukaan mm. valloittaa yhteisellä sotajoukollaan Pietari. Mainitun armeijan päällikköksi pyydettäisiin Mannerheim.[29]

Asiastaan innostunut Schybergson kääntyikin Mannerheimin puoleen ja kertoi suunnitteilla olevan kutsua Kiovaan tai Helsinkiin koolle ns. reunavaltioiden edustajien kokous. Ajatus tuntui Mannerheimista hyvältä, ja varsinkin, jos kokous pidettäisiin Helsingissä, koska silloin se lisäisi Suomen arvovaltaa. Hän kuitenkin epäili, oliko isovenäläisten edustajien saapuminen tarpeellista. "Meidän pitäisi kuitenkin varoa", totesi kenraali, "etteivät intressimme kävisi liiaksi yhteen Baltian provinssien kanssa. Niiden liittäminen tulevaan Venäjään voisi pikemminkin hyödyttää meidän asiaamme. Ylipäänsä meidän on syytä olla hieman pidättyväisiä, ennen kuin käymme yhteistoimintaan näiden reunavaltioiden kanssa, mutta asioista kannattaa keskustella ja hankkia niistä selvyys, ja onhan meillä tiettyjä yhteisiä etuja".[30]

Itse Itämeren liitosta (baltiska ligan) Mannerheim totesi 27. marraskuuta Pariisissa sen olevan kenties hyvän keinon vähentää Saksan vaikutusvaltaa Itämerellä, mutta hänen mukaansa oli epävarmaa, voitaisiinko "niin hajanaiset osat saada kootuiksi todelliseksi liitoksi".[31]

Varsin pidättyvää oli suhtautuminen Englannin suosimaan ja mm. juuri virolaisten ponnekkaasti ajamaan liittoajatukseen myös Ruotsissa, jota kaavailtiin sen eräänlaiseksi johtovaltioksi. Ruotsin Lontoon-lähettiläs kreivi Herman Wrangel raportoi 3. lokakuuta ulkoministeri Johannes Hellnerille Tukholmaan kuulleensa

---

[28] Ulkoasiaintoimituskunnan (Idman) kirjekonsepti Gummerukselle 24. 10. 1918. Ks. myös kirjekonsepti Suomen Berliinin-lähetystölle ja sen liite 24. 10. 1918. UM kirjekonseptit. Itse liitto kuihtui pian päiviltä eli kuten Schiemann lakonisesti totesi: "Berliinissä osoitti Suomen diplomaattinen edustusto, johon kuuluivat herrat Hjelt ja Wrede, myöhemmin tri Gummerus [!], aluksi voimakasta mielenkiintoa. Positiiviseen tulokseen ei kuitenkaan päästy. Latvialaiset ja virolaiset kulkivat omia teitään". *Rimscha,* s. 75—76.

[29] Törngrenin kokoelma/7, VA.

[30] Mannerheimin kirje Kristianiasta Söderhjelmille Kööpenhaminaan 2. 11. 1918. Söderhjelmin kirjekokoelma, HYK. Ks. myös *Stig Jägerskiöld,* Gustaf Mannerheim 1918. Helsingfors 1967, s. 325. Ruotsin ulkoasiaindepartementin poliittisen osaston päällikkö, kanslianeuvos Torvald Höjer kertoi kirjeessään 5. 11. 1918 ystävälleen Ruotsin Helsingin-ministerille C. G. Westmanille kuulleensa Schybergsonin sanoneen Suomen aikovan astua yhteyteen uusien reunavaltioiden, Ukrainan, Puolan, Liettuan, Viron ja Liivinmaan (!) kanssa tarkoituksenaan puolustautuminen bolševismia vastaan. Westmanin kokoelma, UUB.

[31] Michael Gripenbergs dagbok 27. 11. 1918. Gustaf Mannerheimin arkisto/ Missionen i London och Paris (1918), VA.

mm. englantilaiselta ja suomalaiselta taholta ehdotettavan Skandinavian, Suomen ja Viron muodostamaa Itämeren liittoa — Wrangel puhuu peräti federaatiosta — puolustamaan naiden maiden etuja suuria naapureita vastaan. Wrangel piti asiaa "äärimmäisen mielenkiintoisena" ja tiesi varmasti, että siitä keskustellaan Foreign Officessa ja muissa Englannin hallituspiireissä.[32]

Ulkoasiaindepartementissa tulkittiin Wrangelin raportoimat tiedot lähinnä jo aiemmin tutuksi ajatukseksi Skandinavian maiden yhteistyöstä. Ulkoministeri Hellneriä asia kiinnosti ja hän näki mm. mieluisana, että Skandinavian ohella mukaan tulisi myös Suomi. Epäilyksiä hänessä sen sijaan herätti se, mahtoivatko Tanska ja Norja tuntea halua asiaan. Hellner kehotti kuitenkin lähettilästä varovaisuuteen ja hankkimaan asiasta lähempiä tietoja.[33]

Niinpä kun Rudolf Holsti jo monasti mainittuna 25. lokakuuta esitteli Wrangelille ententen ajamaa liittohanketta, joka myös Holstista oli saanut kannattajan, ei Wrangel saamiensa ohjeiden mukaan osallistunut keskusteluun, "vaan olin pikemminkin hänen esityksensä kuuntelija".[34]

Epämääräisyydestään huolimatta asian Ruotsissa herättämää varovaista kiinnostusta kuvaa myös se, että sitä käsiteltiin lähemmin lokakuun 14. päivänä Ruotsin hallituksessa[35] ja seuraavana päivänä myös valtiopäivien salaisessa valiokunnassa, jossa myös pääministeri Nils Edén ja ulkoministeri Hellner olivat läsnä. Asiaa esitellessään Hellner totesi tiedot liitosta vielä niin vähäisiksi, ettei tiedetty, liittyikö ententen liittosuunnitelma jollain tavoin kansainliiton muodostamiseen, vai oliko suunnitelma irrallinen. Hän totesi myös olevan ajateltavissa, että entente pyrkii muodostamaan pohjolaan valtiokombinaation, joka voisi muodostaa vastapainon Venäjän ja Saksan vaikutusvallalle Itämerellä.

Sosiaalidemokraattien johtaja Hjalmar Branting valaisi myös asiaa kertoen liittoa koskevan ajatuksen esitetyn puolalaisten taholta ja he olivat ajatelleet sitä kansainliiton alaosastoksi yhdistämään luonnollisena ryhmittymänä Itämeren ympärillä olevia valtioita. Vaikka Branting olikin vastannut puolalaisille varauksellisesti, hän kuitenkin totesi "asialla olevan mielenkiintoa".[36]

Tämän tarkemmin ei liittosuunnitelmaa tässä yhteydessä käsitelty Ruotsin ulkoasiainjohdon keskuudessa. Sitä tärkeämmäksi alkoi näet nousta kysymys pikaisen avun lähettämisestä Baltiaan tueksi Neuvosto-Venäjän odotettavissa olevaa hyökkäystä vastaan.

---

[32] Wrangel Hellnerille 3. 10. 1918. Hellnerin kokoelma/9, RA.

[33] Hemliga Utskottets protokoll (HU) 15. 10. 1918; Kanslirådet, envoyén Carl Sandgrens stenografiska anteckningar från sammanträden i Hemliga Utskottet 15. 10. 1918 (seur. Sandgrens anteckningar), RA.

[34] Wrangel Hellnerille 26. 10. 1918. Hellnerin kokoelma/9.

[35] Suorastaan närkästynyt oli sosiaalidemokraattisen meriministerin, vapaaherra Erik Palmstiernan reaktio tähän "fantastiseen tarinaan". Hänen mielestään entente ei todellakaan voi määräillä, miten Ruotsin täytyy järjestää suhteensa Skandinavian maihin. "Lähenemisen pohjoismaiden kesken täytyy kasvaa sisältä päin eikä sitä saa keinotekoisesti synnyttää jonkun valtion vaikutuksesta. Mitä yhteistä muuten on Virolla ja Norjalla?", kysyi Palmstierna. *Palmstierna,* 14. 10. 1918, s. 220.

[36] HU 15. 10. 1918; Sandgrens anteckningar 15. 10. 1918.

IV Viron vapaussodan alku

1. Saksan sortuminen ja bolševikkien hyökkäys

Saksan ja sen liittolaisten nopea heikkeneminen syksyllä 1918 johti viimein marraskuussa Saksan keisarikunnan luhistumiseen. Liittoutuneiden kieltäydyttyä neuvottelemasta rauhanteosta Vilhelm II:n kanssa ja sisäisen levottomuuden yhä kiihtyessä keisari ja kuningas luopui kruunustaan marraskuun 9. päivänä ja Saksa julistettiin tasavallaksi. Kahta päivää myöhemmin tuli aselepo voimaan. Uuden tasavallan valtakunnankansleriksi tuli sosiaalidemokraattisen puolueen oikeistosiipeen lukeutuva Friedrich Ebert, joka kuitenkin vielä seuraavien kuukausien aikana joutui armeijan tuella käymään taistelua venäläisen esimerkin mukaan valtaan pyrkiviä kommunisteja vastaan.[1]

Jo ennen Saksan marraskuista romahdusta Neuvosto-Venäjällä oltiin varauduttu Saksan vallankumouksen "synnytyshetken" lähenemiseen. Vaikka neuvostohallitus olikin 27. elokuuta solmimansa Brest—Litovskin rauhan täydennyssopimuksen johdosta ajautunut poliittiseen aallonpohjaan, oli se kuitenkin sen seurauksena saanut mahdollisuuden suunnata voimistuvan iskun valkoisia venäläisiä joukkoja vastaan, jotka syksyn mittaan pakotettiin useilla rintamilla peräänty-mään.

Näin asemaansa vahvistanut neuvostovalta saattoi nyt odottaa itselleen helpotusta myös Saksan heikkenemisestä ja sen Venäjältä valtaamilla reuna-alueilla tapahtuvasta kumouksellisesta liikehdinnästä. Sota-asiain kansankomissaari Lev Davydovitš Trotski totesi jo syyskuussa Ukrainan, Puolan, Suomen ja Baltian odottavan Neuvosto-Venäjää vapauttajakseen. Luja usko toteutuvaan maailmanvallankumoukseen huokui myös Trotskin puheesta 9. marraskuuta hänen esittäessään kuinka reuna-alueiden kommunistien toiminnan tuloksena syntyvät "vapaa Latvia, vapaa Puola ja Liettua, vapaa Suomi sekä toisaalta vapaa Ukraina eivät enää muodosta kiilaa vaan päinvastoin yhdistävän siteen Neuvosto-Venäjän sekä tulevan Neuvosto-Saksan ja Neuvosto-Itävalta-Unkarin välille. Tämä on federaation alku, Euroopan proletaaristen tasavaltojen liiton muodostaman Euroopan kommunistisen federaation alku".

---

[1] *Polvinen*, II, s. 72—75.

Saksan luhistumisen seuraukseen puuttui myös Lenin. Lokakuun 22. päivänä pitämässään puheessa hän totesi porvarillisen vallan luhistuvan "miehitetyissä maissa" kuten Suomessa, Ukrainassa ja Puolassa heti kun Saksa vetää niistä joukkonsa pois.[2]

Kun Saksan vetäytyminen valtaamiltaan alueilta alkoi näyttää yhä selvemmältä, aloitti neuvostohallitus myös konkreettisen, noilla alueilla vallanottoon tähtäävän toiminnan. Elokuun 22. päivänä 1918 järjestettiin Moskovassa vallattujen alueiden kommunistisen järjestöjen kokous, ja syyskuun 15. päiväksi kutsui Venäjän kommunistisen puolueen keskuskomitea koolle "miehitettyjen alueiden kommunistiorganisaatioiden edustajakokouksen", jonka puheenjohtajana oli yleisvenäläisen toimeenpanevan keskuskomitean puheenjohtaja Jakov Mihailovitš Sverdlov. Kokouksessa muodostettiin Venäjän kommunistipuolueen keskuskomitean yhteyteen "Miehitettyjen alueiden kommunistisen organisaatioiden keskustoimisto", johon kuului edustajia Ukrainasta, Valko-Venäjältä, Puolasta, Liettuasta, Latviasta, Virosta ja Suomesta. Toimiston tehtävänä oli johtaa aseellisen kapinan valmisteluun tähtäävää organisaatiotyötä.

Lokakuun 19.—24. päivinä pidettiin Moskovassa "miehitettyjen alueiden kommunistisen järjestöjen I kongressi", joka aseellisen kapinan välttämättömyyttä korostaen hyväksyi Suomen, Viron, Latvian, Liettuan, Puolan ja Valko-Venäjän työläisille osoitetun julkilausuman, jossa heitä kehotettiin ryhtymään viipymättä taisteluun miehitettyjen maiden vapauttamiseksi vieraista sortajista.[3]

Suomalaiset kommunistit olivat omalta osaltaan jo kehittämässä mainituissa kokouksissa esitettyjä suuntaviivoja. Jo elokuun lopulla Pietarissa suomalaisten emigranttikommunistien pitämässä kokouksessa hyväksyttiin teesit, joissa vaadittiin työväkeä valmistautumaan tarmokkaasti aseelliseen vallankumoukseen ja työväen diktatuurin perustamiseen. Elo-syyskuun vaihteessa pidetyssä uudessa kokouksessa perustettiin "Suomalainen Kommunistinen Puolue", jonka keskuskomitean puheenjohtajaksi valittiin Yrjö Sirola. Sen tehtäväksi tuli johtaa kumouksellista kehitystä Suomessa ja liittää sen tuloksena syntyvä Suomen sosialistinen neuvostotasavalta yleismaailmalliseen kansainväliseen neuvostotasavaltaan. Marraskuulla lähetettiin tätä toimintaa varten ensimmäiset puoluetyöntekijät salaa Suomeen.[4]

Saksalaisten vetäytymisen johdosta syntyvän sekä valtiollispoliittisen että sotilaallisen tyhjiön johdosta oli tilanne Suomea uhkaavampi kuitenkin Virossa. Saksalainen miehityshän oli lakkauttanut sen oman hallintokoneiston valtiopäiviä ja hallitusta myöten, kansalliset virolaiset joukko-osastot oli hajotettu, joukko huomattavimpia poliitikkoja oli joko kuljetettu vankileireihin tai sitten he toimivat maanpaossa lännessä.

Virossa oltiin kuitenkin — käytettävissä olevien resurssien mukaan — valmistautumassa täyttämään Saksan vetäytyessä syntyvä tyhjiö. Jaan Poskan johdolla

---

[2] *Sama*, s. 62—64.
[3] *Sama*, s. 64—65; *Raid*, s. 153—156.
[4] *Polvinen*, II, s. 65—71.

käytiin pitkin loppusyksyä neuvotteluja tihenevään tahtiin kenraali v. Seckendorffin kanssa. Marraskuun 11. päivänä Poskan tilapäisesti johtama väliaikainen hallitus järjestäytyi uudelleen ja ilmoitti jatkavansa miehityksen katkaisemaa toimintaansa ja kutsuvansa myös maanõukogun koolle valmistelemaan Viron perustavan kokouksen kokoontumista.[5] Jo 13. marraskuuta Viron hallituksen edustajat saivat Saksan edustajilta haltuunsa vallan Pohjois-Virossa ja lopullinen vallanluovutus tapahtui Saksan päävaltuutetun August Winnigin ja Viron edustajien kesken Riiassa 19. marraskuuta 1918. Sopimus merkitsi myös Saksan de facto-tunnustusta Viron hallitukselle. Neuvottelut saksalaisten joukkojen jäämiseksi tai edes aseitten luovuttamiseksi virolaisille eivät kuitenkaan johtaneet tuloksiin, vaan demoralisoituneet saksalaisjoukot, elleivät vieneet aseita mukanaan, upottivat niitä mereen.[6]

Marraskuun 20. päivänä toimintansa uudelleen aloittanut maanõukogu antoi neljä päivää myöhemmin väliaikaiselle hallitukselle, jonka johtoon Päts oli palannut vankileiristä 20. marraskuuta, oikeuden antaa lakeja ja määräyksiä, jotka olivat välttämättömiä järjestyksen ylläpitämiseksi maassa. Lisääntyvän sodanvaaran takia sai hallitus 27. marraskuuta oikeuden käyttää rajoittamatonta valtaa, mutta maanõukogu säilytti siihen kuitenkin kontrollioikeutensa. Korkein valta pysyi tosiasiassa hallituksen käsissä huhtikuun 23. päivänä 1919 tapahtuneeseen perustavan kokouksen kokoontumiseen saakka.[7]

Samaan aikaan oli kuitenkin bolševikkien sekä ulkoinen että sisäinen paine käymässä uhkaavammaksi. Jo 11. marraskuuta puna-armeijan ylipäällikkö, latvialainen Jukums Vācietis antoi määräyksen keskittää puna-armeijan 6. divisioona Viron itärajalle Jamburgiin, ja 13. marraskuuta neuvostohallitus mitätöi Brest—Litovskin rauhan. Narvan—Pihkovan linjalta perääntyvät sotaan väsyneet saksalaisjoukot eivät enää pystyneet puolustamaan Narvaa sitä vastaan 22. marraskuuta alkaneessa hyökkäyksessä, joka 29. päivänä johti vapaaehtoisten virolaisten puolustaman kaupungin joutumiseen bolševikkien käsiin. Narvasta neuvostojoukkojen eteneminen jatkui nopeasti länteen. Jouluaattona ne saivat haltuunsa Riikaan ja Tarttoon haarautuvien ratojen solmukohdan Tapan ja jatkoivat sieltä noin 30 kilometrin päähän Tallinnasta. Etelämpänä hyökkäyskiila eteni Pihkovasta länteen ja luoteeseen; 21. joulukuuta sortui Tartto, josta hyökkäys jatkui kohti Riianlahtea ja Pärnua. Samaan aikaan neuvostojoukot olivat ottamassa haltuunsa myös Latviaa.[8]

Bolševikkien hyökkäys Viroa vastaan antoi virolaisille kommunisteille mahdollisuudet päämääränsä, Viron sosialistisen neuvostotasavallan, toteuttamiseen.

---

[5] Väliaikaisen hallituksen toiminnasta aselevon solmimisen jälkeisinä päivinä ks. *Tõnisson* (1923), s. 110—117. Maanõukogun vanhintenneuvosto nimitti ns. toisen väliaikaisen hallituksen 12. 11. 1918, joka oli faktisesti ensimmäisen kaltainen. Tämänkin johdossa ja sisäministerinä oli Päts, pääministerin sijaisena ja oikeusministerinä sen sijaan Poska ja ulkoministerinä Strandman. Tõnisson oli toisen väliaikaisen hallituksen salkuton ministeri. Puolueiden keskinäisellä sopimuksella muodostettiin 27. 11. 1918 ns. kolmas väliaikainen hallitus, jonka pää- ja sotaministerinä oli Päts ja ulkoministerinä Poska. MP, s. XIV.

[6] *Laaman* (1964), s. 345—355. Sopimusteksti in extenso esim. *Vihalem*, s. 171—172.

[7] *Mägi*, s. 29.

[8] *Rauch* (1970), s. 50—51; *Tarulis* (1959), s. 36.

Virolaiset kommunistit olivat perustaneet ympäri Venäjää Venäjän kommunistisen puolueen (bolševikit) eli VKP(b):n Viron -osastoja, joille heinäkuussa 1918 valittiin Moskovassa oma keskuskomitea. Niin ikään Venäjän sosialistisen federatiivisen neuvostotasavallan kansallisuusasiain kansankomissariaattiin perustettiin Hans Pöögelmannin johtama Viron-osasto.

Marraskuun 15. päivänä asetti VKP(b) Pietarissa Viron väliaikaisen vallankumouskomitean (Eestimaa ajutine revolutsioonikomitee), jonka tehtävänä oli taistelu Viron vapauttamiseksi ja työväen vallan palauttamiseksi. Heti Narvan valloituksen jälkeen, 29. marraskuuta, Viron väliaikainen vallankumouskomitea julisti Narvan raatihuoneessa pidetyssä kokouksessaan Viron sosialistiseksi neuvostotasavallaksi Viron työväenkommuunin (Eesti töörahva kommuun) nimisenä. Sen toimeenpanevan elimen (neuvoston) puheenjohtajaksi valittiin Jaan Anvelt. Julkaisemassaan manifestissa neuvosto ilmoitti, että niin pian kuin neuvostovalta voittaisi koko Virossa, kutsutaan koolle yleisvaltakunnallinen neuvostokongressi, jolle neuvosto luovuttaisi valtansa.

Venäjän sosialistisen federatiivisen neuvostotasavallan kansankomissaarien neuvosto julisti Leninin Moskovan Kremlissä allekirjoittamassa dekreetissä 7. 12. 1918 tunnustavansa Viron sosialistisen neuvostotasavallan itsenäiseksi ja lupasi sille mm. 10 milj. ruplan rahalainankin.[9] Hyväksyessään omalta osaltaan mainitun dekreetin ja tunnustaessaan Viron, Latvian ja Liettuan neuvostotasavallat 23. 12. yleisvenäläinen toimeenpaneva keskuskomitea totesi nyt itsemääräämisen täydellisen tunnustamisen johdosta ja vallan siirryttyä työväenluokan käsiin luotavan kaikkien entisen Venäjän keisarikunnan alueella asuvien kansojen vapaa, vapaaehtoinen ja rikkomaton liitto.[10]

Viron työväenkommuunin toiminta jäi varsin lyhyeksi, sillä Viron hallituksen joukkojen vallattua Narvan 19. 1. 1919 se joutui siirtymään Venäjän puolelle Pihkovaan ja edelleen Luugaan. Lopullisesti Viron työväenkommuunin neuvosto lopetti muodollisenkin toimintansa 5. kesäkuuta 1919.[11]

Viron väliaikaisen hallituksen ensimmäisiä toimenpiteitä oli oman armeijan pikainen organisoiminen. Suojeluskuntien mobilisoimisen jälkeen kehotettiin 16. 11. vapaaehtoisia ilmoittautumaan asepalvelukseen, mutta sen osoittauduttua tehottomaksi julistettiin 27. 11. yleinen liikekannallepano.[12] Marraskuun 30. päivänä ajoi ensimmäinen virolainen panssarijuna — *soomusrong* — rintamalle. Vielä varsin heikosti organisoidun ja varustetun armeijan ylipäälliköksi nimitettiin 23. joulukuuta eversti Johan Laidoner.

Aluksi verraten heikon virolaisen vastarinnan johdosta vihollinen sai vuosien 1918—1919 vaihteessa yhä voimakkaampaa jalansijaa. Kehitys huipentui tammi-

---

[9] Eesti NSV ajalugu, III kõide (ENSVA). Tallinn 1971, s. 120—132; Borba za sovjetskuju vlast v Pribaltike. Moskva 1967, s. 209—242. Kansankomissaarien neuvoston tunnustus DVPS, I, s. 603; Soviet Documents on Foreign Policy. Selected and edited by Jane Degras. Vol. I, 1917—1924. London 1951, s. 126—127.

[10] DVPS, I, s. 627—628.

[11] ENSVA, s. 160.

[12] Tämän taustasta ks. sotaministeri Larkan katsausta maanõukogussa 23. 11. 1918. MP, s. 303—304.

kuun ensimmäisellä viikolla 1919, jolloin yli puolet maasta oli vihollisen hallussa. Yhdessä ulkomaisen avun kanssa Viron armeija saattoi kuitenkin 7. tammikuuta siirtyä hyökkäykseen ja työntää vihollisen 19. tammikuuta mennessä Narvassa rajan taa. Vaikka kaakkoisella rintamalla oli eteneminen hitaampaa, saatettiin kuitenkin helmikuun puoleen väliin mennessä koko Viron alue vapaaksi vihollisista. Niin eteläinen kuin itäinenkin rintama pysyivät kuitenkin toistaiseksi kiivaiden taistelujen ja läpimurtoyritysten näyttämönä.

Samaan aikaan bolševikkien voima alkoi heiketä Latvian suunnalla, jossa saksalainen kenraali Rüdiger von den Goltz värvättyjen saksalaisten joukkojen kanssa aloitti etenemisen ja vähensi näin bolševikkien painetta Viroakin kohtaan. Toukokuussa 1919 ylipäällikkö Laidoner ryhtyi uuteen hyökkäykseen, joka vahvisti virolaisten asemaa ja vei heidät joissain kohdin yli vanhan valtakunnanrajankin.

Kesällä 1919 virolaiset ottivat vielä osaa latvialaisten kanssa taisteluun saksalaisia vastaan (ns. Landeswehrin sota), jotka olivat tehneet maassa vallankeikauksen ja asettaneet maan johtoon suojattinsa pastori Andrievs Niedran. Landeswehrin sodan päättäneen aselevon (3. 7.) seurauksena määrättiin saksalaiset poistumaan Latviasta.

Vuoden 1919 syksyllä joutuivat virolaiset vielä kerran vapaussotansa aikana taistelemaan bolševikkeja vastaan. Kenraali Nikolai Judenitšin johtamat Pietaria kohti hyökänneet valkoiset venäläiset joukot tulivat nimittäin lyödyiksi ja ne vetäytyivät Viron puolelle. Judenitšin armeijaa seurasivat neuvostojoukot, jotka hyökkäyksellään onnistuivat pakottamaan virolaiset perääntymään Narvajoelle. Venäläisten joukkohyökkäys joulukuun 7.—30. päivinä vei heidät yli jäätyneen Narvajoen ja syvälle Viron alueelle, josta virolaisten kuitenkin onnistui vapaussotansa ankarimpiin kuuluvassa taistelussa heittää heidät takaisin.

Sota Neuvosto-Venäjää vastaan päättyi 31. 12. 1919 solmittuun aselepoon. Rauhansopimus Viron ja Neuvosto-Venäjän kesken allekirjoitettiin Tartossa helmikuun 2. päivänä 1920.[13]

2. Viron avunpyyntöyritykset. Englannin laivastoapu

Virolaiset poliitikot olivat jo varhain syksyllä huolestuneita tulevasta tilanteesta Saksan mahdollisesti vetäessä joukkonsa pois Baltiasta. Alustavia suunnitelmia tehtiin — kuten jo on nähty — lokakuussa suomalaisen sotilasavun saamiseksi, mutta sen osoittauduttua turhaksi päätettiin kääntyä läntisten voittajavaltioiden ja puolueettomien maiden — lähinnä Ruotsin — puoleen.

---

[13] Viron vapaussotaa käsittelevästä kirjallisuudesta mainittakoon viralliseksi katsottava laaja kaksiosainen Eesti Vabadussõda 1918—1920, I—II. Vabadussõja Ajaloo Komitee populaarteaduslik väljaanne. Tallinn 1937—1938. Siihen sisältyvä englanninkielinen tiivistelmä on myös ilmestynyt erillisenä Estonian War of Independence 1918—1920. Washington D. C. 1968. Tietoa tarjoavat myös artikkeli "Vabadussõda". — Eesti entsüklopeedia, VIII. Tartu 1937, s. 620—633; *Laaman* (1964), s. 356—450 ja *Kruus* (1932), s. 234—242. Suomenkielisistä esityksistä mainittakoon *I. Renvall,* Viron vapaussota 1918—1920. — Heimosoturi 1938/1, 2, 4, 6—7, 8—9; *Niitemaa,* s. 345—353 ja *Ojamaa – Varmas,* s. 337—344.

Viron Skandinaviassa toimiva edustaja Jaan Tõnisson olikin jo syyskuun loppupuolella — todennäköisesti 22. 9. — ollut Ruotsin meriministerin Erik Palmstiernan luona valottamassa Viron vaarallista tilannetta ja pyytämässä, että Ruotsi lähettäisi Viroon yhden rykmentin turvaamaan perustavan kokouksen vaaleja bolševikkivaaralta. Palmstierna, jonka kannalla oli myös liberaaleihin lukeutuva pääministeri Nils Edén, katsoi kuitenkin ehtona olevan, että ententen ohella myös Saksa suostuisi tähän, "mutta sellaista lupausta ei Saksa anna milloinkaan".[1]

Seuraavien viikkojen aikana kysymys Ruotsin joukkojen lähettämisestä Baltiaan tuli esille muiltakin tahoilta. Syys-lokakuun vaihteessa Venäjän väliaikaisen hallituksen ulkoasiainministeri Mihail Ivanovitš Tereštšenko kertoi Ruotsin hallituksen jäsenille entente-maissa oltavan huolestuneita siitä, mitä tulisi tapahtumaan Saksan vetäessä joukkonsa pois Baltiasta. Tereštšenko piti mahdollisena, että Ruotsille tultaisiin esittämään pyyntö lähettää joukkoja Venäjälle.[2]

Muutamaa päivää myöhemmin kävi ulkoministeri Hellnerin luona Yhdysvaltain chargé d'affaires Sheldon Whitehouse tiedustelemassa, miten Ruotsi suhtautuu ajatukseen joukkojensa lähettämisestä Viroon. Hellner vastasi, ettei Ruotsi Suomen sisällissodan aikana halunnut sotilaallista interventiota ja tuskin haluaisi sellaista nytkään.[3] Whitehousen käyntiin vaikutti todennäköisesti Viron edustajan Ferdinand Kullin vierailu hänen luonaan kertomassa Saksan vetäytymisen seurauksena Baltiaan syntyvästä bolševikkiuhasta. Kull oli useita kertoja koettanut saada Yhdysvalloilta maahantulolupaa Viron edustajana, mutta USA:n ulkoasiainministeriö oli maan Venäjän kysymyksessä omaksuman linjan vuoksi kieltäytynyt sitä hänelle antamasta.[4] Presidentti Woodrow Wilsonin mukaanhan Venäjän sisäisiin asioihin ei saanut puuttua, ja valtakunnan alueellinen koskemattomuus oli säilytettävä. Venäjän — sen kansan — oli itse saatava päättää omista asioistaan. Tällainen idealistinen näkemys tarjosi luonnollisesti erittäin heikon kaikupohjan Venäjän vähemmistökansallisuuksien irtautumispyrkimyksille. Ulkoministeri Robert Lansing totesikin kuvaavasti 27. marraskuuta 1918 brittihallituksen Viron tunnustamista koskevan kysymyksen johdosta USA:n hallituksen julistaneen useissa eri yhteyksissä julkisesti ystävyyttä ja myötätuntoa Venäjän kansaa ja Venäjää kohtaan ja tämän aiheuttavan USA:n pidättäytymisen kaikista ennenaikaisista toimenpiteistä ennen rauhankonferenssin kokoontumista.[5]

Lokakuun alkupuoliskolla kääntyi myös Tõnisson Hellnerin puoleen ja kysyi, oliko Ruotsin hallitus valmis lähettämään Viron hallituksen pyynnöstä ja siinä tapauksessa, että sekä entente että Saksa sitä kannattavat maahan 1—2 rykmenttiä järjestysvallaksi saksalaisten mahdollisesti peräytyessä. Varovainen Hellner asetti edellytykseksi mm. juuri sen, että sodan kumpikin osapuoli suostuisi siihen, mutta

---

[1] *Palmstierna,* s. 208, 22. 9. 1918.

[2] *Sama,* s. 214—215, 30. 9. ja 3. 10. 1918. Ks. myös HU 15. 10. 1918 ja Sandgrens anteckningar 15. 10. 1918.

[3] HU 15. 10. 1918; Tõnissonin kirje Hellnerille Kööpenhaminasta 15. 10. 1918. UD 6 A 38 IV.

[4] Whitehousen sähke Lansingille 1. 10. 1918. FRUS 1918: Russia, II, s. 836—837. Kullin matkaa koskeva sanomanvaihto Sama, s. 831—838.

[5] Lansing Barclaylle 27. 11. 1918. FRUS 1918: Russia, II, s. 851—852.

mitään varmaa hän ei kuitenkaan voinut luvata ilman hallituksensa päätöstä.[6] Whitehouselle hän virolaisten pyyntöön viitaten totesi, että Ruotsin sisäisten asioiden takia tällaista toimenpidettä, vaikka se olisikin suositeltava, on mahdoton toteuttaa.[7]

Kysymys Ruotsin sotilasavusta tuli hallituksessa esille 14. lokakuuta. Siellä enemmistö katsoi, että koska ei voida arvioida yrityksen seurauksia, oli oltava varovaisia. Myös Saksan lupa oli ehdottomasti saatava; millään ehdolla ei mentäisi Itämeren ylitse, jos oli pelättävissä, että Saksan laivasto voisi käydä ruotsalaisten kimppuun. Lisäksi oli aina olemassa vaara konfliktista bolševikkien kanssa, ja se voisi heijastua myös Ruotsiin. Keskustelun kulun kiteytti varsin osuvasti Palmstierna päiväkirjamerkinnässään: "Pohjavireenä kulki kuitenkin keskustelussamme ajatus, että muodosteilla oleva kansojen liitto (folkens förbund) voisi määrätä meidät, yhdessä Tanskan ja Norjan kanssa, puolustamaan sivilisaation asiaa Baltiassa ja siinä tapauksessa olisi meidän vaikeata sanoa ei".[8]

Ententeltä mahdollisesti tulevaa kysymystä varten hallitus katsoikin, että asia olisi vielä ennen hallituksen lopullista päätöstä vietävä keskusteltavaksi valtiopäivien salaiseen valiokuntaan. Ennen kuin kuitenkaan käymme tutkimaan asian käsittelyä valiokunnassa, on syytä tarkastella lyhyesti käsittelyyn vaikuttaneita USA:n presidentin Wilsonin nootteja.

Amiensin taistelussa 8.—11. elokuuta kärsittyjen tappioiden johdosta sekä Oberste Heeresleitung että Saksan hallitus tulivat vakuuttuneiksi, ettei sota enää ollut voitettavissa sotilaallisin keinoin. Kun sekä v. Hindenburg että Ludendorff ilmoittivat 29. syyskuuta aselevon välittömän solmimisen ehdottoman välttämättömäksi, kääntyi Saksan uusi, Badenin prinssin Maxin johtama keskustaryhmistä ja enemmistösosialisteista koostuva hallitus aseleponoottillaan presidentti Wilsonin puoleen 3. lokakuuta. Aseleponeuvotteluja koskevaan pyyntöön vastasi Wilson ensimmäisessä nootissaan 8. lokakuuta ja vaati, kuten jo aiemmin kuuluisissa Wilsonin 14. pykälässä, että keskusvaltojen oli vedettävä joukkonsa takaisin kaikilta niiden valtaamilta alueilta. Toisessa, 14. lokakuuta lähettämässään nootissa, joka oli vastaus Saksan 12. lokakuuta lähettämään noottiin, Wilson selvästi esitti, että Saksan kanssa oli ajateltavissa vain sellainen sopimus, joka takaisi länsivalloille sotilaallisen ylivoiman. Näin alkoi karista vielä eräillä tahoilla elätelty luulo, että Saksa saattaisi melko vähin vaurioin selvitä aselevon solmimisesta. Marraskuun 5. päivään jatkunut noottienvaihto johti viimein aseleposopimuksen allekirjoittamiseen 11. marraskuuta.[9]

Tässä tilanteessa, jolloin vallitsi epätietoisuutta siitä, syntyykö aselepo ylimalkaankaan ja vetääkö Saksa joukkonsa pois Baltiasta, ja jolloin oli jo tiedossa ainakin Wilsonin ensimmäinen nootti 8:nnelta lokakuuta, kokoontui Ruotsin valtiopäivien salainen valiokunta 15. lokakuuta.

---

[6] Tönissonin lausunto maanõukogussa 23. 11. 1918. MP, s. 304; *Laaman* (1964), s. 339; HU 15. 10. 1918; Sandgrens anteckningar 15. 10. 1918.

[7] Whitehouse Lansingille 12. 10. 1918. FRUS 1918: Russia, II, s. 838.

[8] *Palmstierna,* s. 221, 14. 10. 1918.

[9] Noottien sanamuodot esim. *Fritz Berber,* Das Diktat von Versailles, I. Essen 1939, s. 7—16.

Esitellessään asiaa ulkoministeri Hellner piti tilannetta hieman muuttuneena siitä, mitä se oli ollut kuukauden alussa, jolloin näytti siltä, että Saksa vetäisi joukkonsa pois. Nyt sen sijaan tuntui hänestä pikemminkin siltä, että jos aselepo syntyy Saksan ja ententen kesken, ensin mainittu ei vetäisikään joukkojaan pois Baltiasta. Joka tapauksessa ulkoministeri esitti Ruotsin hallituksen kantana, että joukkojen lähettäminen olisi epätoivottavaa seikkailua, joka voisi johtaa hankaliin seuraamuksiin. Toisaalta Hellner painotti olevan mahdollista, että entente-valtiot tulevat esittämään auttamista koskevan kysymyksen "suorastaan vaatimuksena, että Ruotsin ja Skandinavian maiden on otettava kantaakseen osuutensa taakasta tällaisena aikana". Mikäli näin kävisi, olisi asia Hellnerin mukaan otettava harkittavaksi "vakavammin".

Syntyneessä keskustelussa sosialistijohtaja Hjalmar Branting totesi, kuten mm. Palmstierna ja Hellner jo aiemmin, ettei Ruotsi voisi noudattaa vain yhdeltä puolelta, ententeltä, tulevaa kehotusta. Mutta "jos Skandinavian maille osoitetaan pyyntö [sodan kummaltakin osapuolelta] esiintyä järjestysvaltana [maassa], joka on jätetty täydellisen anarkian armoille, olisi mielestäni vastenmielistä, jos Ruotsi torjuisi tällaisen esityksen". Avustaminen olisi tehtävä yhteistyössä Norjan ja Tanskan kanssa, "mutta elleivät ne uskalla ottaa tätä askelta", ei Ruotsi Brantingin mukaan voisi kuitenkaan kieltäytyä auttamasta. Ruotsin esiintymistä järjestysvaltana tuskin Saksakaan vastustaisi; "päinvastoin, Ruotsi olisi kai paras ajateltavissa oleva järjestysvalta".

Oikeistopuolueen Arvid Lindman yhtyi Brantingin kantaan, mutta esitti, että Ruotsi koettaisi kiertää koko probleeman pyrkimällä vaikuttamaan presidentti Wilsoniin. Hän painotti, että mikäli Wilsonin vaatimusten perusteella saksalaiset vetäytyisivät myös Virosta, vaikka Hellner ei tätä sillä hetkellä uskonutkaan, olisi koetettava informoida Wilsonia Baltian vaikeasta tilanteesta ja näin saada hänet suopeaksi saksalaisten jäämiselle.

Ajatus ei kuitenkaan saanut kannatusta. Ulkoministeri näet uskoi Wilsonin olevan muutenkin hyvin perillä uhkaavasta vaarasta, kuten asiainhoitaja Whitehousen kautta tulleet tiedot osoittivat. "Ententen ministerit ovat paremmin informoituja kuin me UD:ssä. Heillä on toiset tietolähteet. He voivat antaa minulle tietoja. Tämä koskee myös Amerikkaa", perusteli Hellner käsitystään. Oli myös olemassa vaara, että jos Ruotsi ryhtyisi erityisesti osoittelemaan USA:lle Baltian vaaranalaista tilaa, siltä kysyttäisiin heti, oliko se itse valmis lähettämään sinne joukkojaan.

Käytetyissä puheenvuoroissa (liberaalien Raoul Hamilton ja Herman Kvarnzelius, oikeistopuolueen Sam Clason, kansallisen puolueen Ernst Trygger ja Carl Swartz) asetuttiin periaatteessa myönteiselle kannalle avustamiseen nähden, mutta korostettiin kuitenkin varovaisuutta ja harkintaa. Yhtyen Brantingin kantaan vaadittiin ehdottomasti sekä ententen että Saksan suostumusta ja toimintaa yhdessä Tanskan ja Norjan kanssa. Viimeksi mainitusta ehdosta saatettiin kuitenkin pakottavassa tapauksessa antaa myöten. Enemmistöä jossain määrin varauksellisempia järjestysjoukkojen lähettämiseen olivat sosiaalidemokraatit Bernhard Eriksson ja Viktor Larsson.

Omana kokoavana kannanottonaan pääministeri Edén korosti varovaisuutta ja myös sitä, että muiden Skandinavian maiden ja myös Suomen olisi oltava mukana mahdollisessa operaatiossa. Asia ei kuitenkaan ollut nyt ajankohtainen, koska Saksan joukot olivat vielä Baltiassa. Mikäli rauhanneuvottelut alkaisivat, tulisi kysymys Baltian tyhjentämisestä kuitenkin ilman muuta uuteen valoon. Jos taas rauhanneuvotteluista ei tule mitään, oli hyvin vaikea uskoa, että Saksa vetäisi joukkonsa valtaamiltaan alueilta, totesi Edén vallitsevaan poliittiseen epätietoisuuteen viitaten.[10]

Salaisen valiokunnan varsin yksiselitteisen kannanoton perusteella hallitus päätti asennoitua toistaiseksi odottavasti mahdolliseen apujoukkojen lähettämiseen.[11]

Parempaa vastakaikua virolaiset saivat pyrinnöilleen Lontoossa; Baltiahan kuului käytännössä juuri Britannian etupiiriin.[12] Foreign Officeen oli jo ennen Piipin sen puoleen kääntymistä tullut joukko tietoja, jotka kertoivat tilanteen kiristymisestä Baltiassa. Asiainhoitaja R. H. Clive tiedotti 11. 10. 1918 ulkoministeriölleen Ruotsin mahdollisesti lähettävän joukkojaan Viroon ja 12. 10. puolestaan lordi Kilmarnock tiedotti Kööpenhaminasta virolaisten pelkäävän sisäisen tilanteen kiihtymistä ja ulkoisen avun olevan tarpeen.[13]

Lokakuun 25. päivänä Piip esitti Foreign Officelle Viron bolševikkienvastaista puolustusta koskevan muistion. Sen mukaan oli tärkeimpänä tehtävänä Viron oman sotaväen organisoiminen, jota varten tarvittaisiin ententeltä mm. kiväärejä ja ampumatarpeita. Suotavaa olisi myös, että maahan saataisiin puolueettomia (ruotsalaisia) ja myös ententen joukkoja suojaamaan tärkeimpiä strategisia paikkoja.

Seuraavana päivänä Piip antoi Englannin hallitukselle presisoidumman avunpyynnön Viron väliaikaisen hallituksen nimissä. Siinä kerrottiin Viron hallituksen kääntyneen Ruotsin puoleen saadakseen maahan järjestystä ylläpitämään pienehköjä sotajoukkoja, jona aikana virolaiset voisivat saada oman armeijansa kuntoon. Ruotsi oli kuitenkin edellyttänyt sekä ententen että Saksan suostumusta asialle. Sen takia Piip pyysikin Hänen Majesteettinsa hallitukselta suostumusta Ruotsin joukkojen lähettämiselle viipymättä Viroon. Piip pyysi myös, että britit möisivät virolaisille 40 000 kivääriä ja niihin 1 000 patruunaa kuhunkin ja sallisivat niiden kuljettamisen Ruotsin kautta Viroon.[14]

---

[10] HU 15. 10. 1918; Sandgrens anteckningar 15. 10. 1918; Hellnerin pvk 15. 10. 1918. Hellnerin kokoelma/4; Lindmanin muistiinpanot 15. 10. 1918. Lindmanin kokoelma/16, RA.

[11] *Torsten Gihl,* Den svenska utrikespolitikens historia IV, 1914—1919. Stockholm 1951, s. 389. Lähettiläs v. Lucius kertoi raportissaan 19. 10. 1918 valtakunnankanslerille Hellnerin viitanneen siihen suureen vaaraan, joka syntyisi Saksan vetäessä joukkonsa Suomesta ja Baltiasta, koska silloin bolševismi varmasti leviäisi Ruotsiin ja muuhun Eurooppaan. AA Finnland 1 Bd 18/ H 056225.

[12] Englanti ja Ranska olivat avustustoimintaa ja myös omia etunäkökohtiaan silmällä pitäen solmineet 23. 12. 1917 ja uusineet 23. 11. 1918 sopimuksen Venäjän jaosta etupiireihin. Sen mukaan Ranskalle kuului Ukraina ja Englannille Kaukasia, Armenia ja Georgia. Helmikuussa 1919 Ranska ehdotti, että Englanti hoitaisi myös Baltian maat ja Suomen. *Jääskeläinen,* s. 187.

[13] Tõnissonin kirjejäljennös Clivelle 10. 10. 1918. UD 6 A 38 IV; *Wilhelm Lenz* jun., Zur britischen Politik gegenüber den baltischen Deutschen 1918/19. — Das Vergangene und die Geschichte. Festschrift für Reinhard Wittram zum 70. Geburtstag. Göttingen 1973, s. 274.

[14] Muistio in extenso *Piip* (1966), s. 324—326. Myös Latvian edustaja Z. Meierovics oli 23. lokakuuta ollut Balfourin puheilla kertomassa Latvian huolestuttavasta tilanteesta. *Tarulis* (1965), s. 94.

Virolaisten yritys tällä tavalla Englannin avulla vauhdittaa Tukholmassa pysähtynyttä asiaa johtikin nopeaan reaktioon. Lokakuun 29.—30. päivinä brittihallituksen edustajat jättivät näet Ruotsin, Tanskan ja Norjan hallituksille[15] muistion, jossa todettiin Venäjän läntisten rajavaltioiden pelkäävän joutuvansa Venäjän mielivallalle alttiiksi Saksan vetäessä joukkonsa pois. Muistiossa katsottiin Suomen pystyvän puolustautumaan, vaikka sisällissodan uskottiinkin saattavan puhjeta siellä uudelleen. Mutta sen sijaan Viro, Latvia ja Liettua joutuisivat ilman ulkopuolista apua alttiiksi bolševikkien mielivallalle ennen kuin ne pystyisivät organisoimaan omat joukkonsa. Koska tämä ei kuitenkaan olisi näiden valtioiden eikä "sivilisaationkaan" etujen mukaista, olisi mahdollista löytää asiaan tyydyttävä ratkaisu siten, että "Ruotsin hallitus tai Skandinavian maiden hallitukset yhteisymmärryksessä antaisivat näille pikkuvaltioille sotilaallista suojaa". Edelleen kerrottiin virolaisten jo mainituista asetoiveista ja todettiin latvialaisten tarvitsevan elintarpeita ja 2 000 miehen ulkolaisen apujoukon, jonka avulla he voisivat itse muutamassa kuukaudessa luoda puolustuskykyisen 10 000 miehen armeijan. Myös Liettuasta todettiin tulleen avunpyyntöjä.

Tältä pohjalta Englannin hallitus toivoi, "että Skandinavian hallitukset, elleivät ne katso voivansa luopua päätöksestään kieltäytyä suojelemasta pikkuvaltioita, kuitenkin pitäisivät mahdollisena varustaa virolaiset, latvialaiset ja liettualaiset viranomaiset tarpeellisin ase- ja ammusmäärin puolustustarkoituksia varten". Tästä aiheutuvat kulut sitoutui brittihallitus korvaamaan mitä pikimmin.[16]

Brittien tekemä siirto vastasi heidän ajamaansa politiikkaa. Vaikka näet läntiset voittajavallat pyrkivätkin saamaan Saksan vetämään joukkonsa pois sen miehittämiltä itäalueilta, tajuttiin toisaalta se vaara, joka syntyisi, kun muodostunut voimatyhjiö täyttyisi idästä päin. Toisin sanoen, kuten POLVINEN asian kiteyttää, ongelman ytimenä oli se, miten liittoutuneet ehtisivät työntyä omille etupiirialueilleen saksalaisten tilalle ennen bolševikkeja. Liberaaleihin lukeutuvan pääministeri David Lloyd Georgen ajama linja piti periaatteessa bolševikkijärjestelmän kukistamista suotavana, mutta toisaalta taas sisäpoliittiset syyt, sotaväsymys ja Venäjälle suoritettavan intervention eräät ajateltavissa olevat negatiiviset seuraukset estivät laajamittaisen intervention toteuttamisen.

Sen sijaan varovaisen, mahdollisuuksien mukaan salaa annettavan ase- ja materiaaliavun kautta Britannian hallituksen oli tuettava bolševisminvastaisia aineksia Venäjällä. Tärkeimpänä päämääränä oli kuitenkin saada Britannian vaarallinen kilpailija, Venäjä, oli se sitten punainen tai valkoinen, heikennetyksi pirstomalla siitä irti sen reuna-alueet kuten Suomi, Baltia, Puola, Kaukasia ja niin edelleen. Tämän takia Hänen Majesteettinsa hallituksen oli tuettava oman intressi-

---

[15] Saman muistion hieman laajennettuna lähetti Britannian Washingtonin-edustaja Barclay 31. lokakuuta USA:n ulkoministeriölle. Vastatessaan tähän 3. 12. 1918 Lansing ilmoitti asiaan perehdyttyään katsovansa kuitenkin, "että tilannetta näissä reunavaltioissa on harkittava Venäjän miehitetyn alueen yleisen kysymyksen yhteydessä". FRUS 1918: Russia, II, s. 839—841, 856.

[16] "Memorandum" 30. 10. 1918. UD 6 A 35 D I; lähettiläs Wrangelin sähke Lontoosta 4. 11. 1918. Sama. Ranskan suhtautumisesta brittien aktiiviseen Baltian politiikkaan ja yritykseen saada Ruotsi lähettämään sinne joukkojaan ks. *Hovi* (1975), s. 161—162.

alueensa separatistisia liikkeitä irrottaakseen ne Venäjästä ja siirtääkseen ne omaan poliittiseen ja taloudelliseen vaikutuspiiriinsä.[17]

Kun nyt virolaiset olivat kääntyneet avunpyynnöin Ruotsin puoleen ja lisäksi brittihallitus oli saanut Baltian hälyttävästä tilanteesta tietoja usealtakin taholta, oli sopiva hetki puuttua välikäden kautta asioiden kulkuun. Ja juuri neutraalin Ruotsin saaminen lähettämään joukkojaan Baltiaan oli se, mitä varovainen Englannin hallitus toivoi. Se voisi tällä tavalla itse vedellä lankoja haluamaansa suuntaan tulematta kuitenkaan näkyviin ja vaaralle alttiiksi.

Miten sitten Ruotsi reagoi Englannin pyyntöön? Muistiota käsiteltiin hallituksessa lokakuun 31. ja marraskuun 1. päivänä. Pääministeri Edén oli kaikkea Baltian asioihin puuttumista vastaan. Hänen "historian tajunsa", kuten Palmstierna totesi, sanoi hänelle, ettei Ruotsin nyt enää pitäisi aloittaa muinaista Itämeren-politiikkaansa, joka jälleen saattaisi helposti luisua Viron rannikkoa pitkin etelään päin. Hallitus katsoi, että vasta sitten kun Ruotsi ja muut neutraalit maat saisivat perustettavalta kansainliitolta mandaatin tehtäväänsä, se voisi puuttua asioihin. Epätietoista oli myös, mitä Virossa olevaa ryhmittymää olisi tuettava: aatelia edustavaa maamarsalkka Heinrich von Strykiä, jonka saksalaiset pistimet olivat nostaneet valtaan, Tõnissonia vaiko jotain muuta demokraattista ryhmää. Lisäksi katsottiin, etteivät Ruotsin valtiopäivät antaisi missään nimessä asialle suostumustaan.

Voimakkaammin Ruotsin hallituksen kielteiseen asenteeseen vaikutti kuitenkin epäily, jonka mukaan entente-maat koettivat saada Ruotsin käsikassarakseen ja saada sen lähettämään Baltiaan joukkoja lähinnä ententen asioissa. Taktisesti ei kuitenkaan katsottu aiheelliseksi ilmaista kielteistä asennetta suoraan, vaan ensin piti ottaa lähemmin selvää briteiltä heidän aikomuksistaan.[18]

Lähempi tiedustelu tapahtui 2. marraskuuta, jolloin Hellner selvitteli asiainhoitaja Clivelle Ruotsin avonaista kantaa ja totesi, ettei hallitus ollut vielä muodostanut mielipidettä, vaan sen oli ensin kuunneltava salaista valiokuntaa. Hellner kuitenkin katsoi omasta puolestaan joukkojen lähettämisen mahdottomaksi, koska valtiopäivien enemmistö tulisi olemaan sitä vastaan ja aseidenkin toimittaminen olisi vaikeata, koska ei tiedetty, mille ryhmittymälle ne pitäisi luovuttaa. Pahimmassa tapauksessa ne voisivat joutua sisäisiin välienselvittelyihin. Cliven myönnettyä, ettei tätä asiaa ollut tarpeeksi harkittu, oli Ruotsin hallitus saanut ensimmäisen pisteen etsiessään puolusteluja pidättäytymiselleen. Toinen piste taas tuli siitä, ettei Clive pystynyt antamaan Hellneriä tyydyttävää vastausta aseiden ja ammusten korvaamisesta Ruotsille; toisaalta ententeltä saatavat valmiit ammukset olisivat väärää kaliiperia ja toisaalta jos taas kulut korvattaisiin pelkkinä raaka-aineina, joutuisi Ruotsin oma puolustuskyky heikkoon asemaan ennen kuin uudet taisteluvälineet olisi noista raaka-aineista ehditty valmistaa.

---

[17] *Polvinen,* II, s. 79, 83—86. Lähemmin ks. *Richard H. Ullman,* Britain and the Russian Civil War. Princeton 1968, s. 59—98, 358—360.

[18] *Palmstierna,* s. 229—230, 31. 10. ja 2. 11. 1918; Edénin lausunto salaisessa valiokunnassa 4. 11. 1918. HU.

Hellner otti esille myös asian laajemman taustan todetessaan Englannin muistion rakentuvan sille, että saksalaiset todella vetävät joukkonsa pois. "Oletteko sitten jo vaatineet, että saksalaisten on vedettävä joukkonsa takaisin näiltä alueilta?" Kun Clive vastasi tähän epäröiden, ehdotti Ruotsin sekaantumattomuudesta ententen juoniin kynsin hampain kiinni pitävä Hellner, että entente vaatisi Saksaa jättämään sen verran joukkoja, kuin oli tarpeen järjestyksen säilyttämiseksi. Tähän eivät Cliven kertoman mukaan kuitenkaan liittoutuneiden hallitukset halunneet suostua[19] eivätkä sitä Tõnissonin ilmoituksen mukaan toivoneet virolaisetkaan.

Toisena keinona Hellner ehdotti, että entente-maat lähettäisivät laivoilla omia joukkojaan ja ottaisivat tätä koskevan pykälän mukaan rauhanvaatimuksiin. Clive torjui kuitenkin myös tämän oikopäätä; entente kun ei voisi "olla poliisi maailman kaikilla kolkilla".

Cliven kanssa käyty pitkä keskustelu, jossa Hellnerin onnistui osoittaa brittien ehdotuksen heikot kohdat, sai Hellnerin entistä enemmän vakuuttuneeksi "ententen haluavan ilmeisesti käyttää meitä välineenä pyrkiessään poliittisiin päämääriinsä Baltian provinsseissa".[20] Ja tähänhän taas ei puolueettomuuttaan painottava Ruotsi halunnut ryhtyä.

Ottelusta Cliven kanssa selvittyään Hellner päätti myös tiedustella suoraan saksalaisilta, mikä olisi heidän kantansa ruotsalaisten tuloon; tätähän ei vielä ollut tehty, vaikka jo 15. 10. salainen valiokunta oli asettanut Saksan suopeuden yhdeksi pääehdoksi. Hellnerin tiedusteluun — hän oli ensin selvittänyt keskustelujaan Cliven kanssa — lähettiläs v. Lucius sanoi, "että Saksassa toivottiin yhteistyötä entente-valtojen kanssa bolševismia vastaan". Sen sijaan hän totesi, että Ruotsin suunnalta Baltian provinsseille tulevaa apua, joka voisi antaa ententelle aiheen vaatia saksalaisten joukkojen vetäytymistä, katsottaisiin Saksassa hyvin vastenmielisesti.[21] Näin Hellner oli saanut todella vahvan tuen Ruotsin pidättäytymiselle.

Toiseenkin suuntaan vaikuttavaa materiaalia ehti Ruotsin hallitus saada vielä ennen lopullista päätöksentekoaan. Marraskuun 3. päivänä näet saapui Ruotsin Berliinin-lähettilään Hans Henrik von Essenin raportti, jossa hän, todennäköisesti Baltian saksalaisten pyyntöihin viitaten, sanoi useiden henkilöiden toivovan, että Ruotsin joukot miehittäisivät Baltian, mikäli saksalaiset sieltä vetäytyisivät. v. Essenin mielestä oli Ruotsin tehtävä jotain estääkseen bolševismin leviäminen Itä-

---

[19] Juuri marraskuun 2. päivänä ulkoministeri Balfour ehdotti liittoutuneiden korkeimmassa sotaneuvostossa määräyksen antamista saksalaisille luovuttaa poistuessaan osa aseistuksestaan Baltian väestölle, jotta se voisi puolustautua bolševikkeja vastaan ennen kuin ulkomainen apu ehtisi paikalle. Länsivaltojen yhteinen ylipäällikkö marsalkka Foch ulkoministeri Pichonin tukemana hylkäsi kuitenkin ehdotuksen. *Polvinen,* II, s. 79—80.

[20] Hellnerin P. M. 2. 11. 1918. UD 6 A 35 D I. Myös Palmstierna tapasi Cliven 5. marraskuuta ja osoitti tälle brittien avustuspuuhien epämääräisyyden: "Pyysin Clivea mainitsemaan uusien Itämerenvaltioitten nimet, niiden pääkaupungit, johtavat valtiomiehet, rajaolot, tilapäiset perustuslait jne. Hän oli 'pieti' joka kysymyksessä ja silloin kysyin häneltä, ketä meidän oikein haluttiin tukevan. Kun he itse olivat niin tietämättömiä, olisi kohtuutonta pyytää toimintaa m e i d ä n taholtamme. Clive nauroi ja piti minun huomautuksiani oikeutettuina. Englanti pyrkii antamaan pikkuvaltioiden poimia itselleen kastanjat tulesta", närkästeli Palmstierna (s. 232).

[21] Hellnerin lausunto salaisessa valiokunnassa. HU 4. 11. 1918; Sandgrens anteckningar 4. 11. 1918. Hellnerin kanssa käymänsä keskustelun v. Lucius raportoi Auswärtiges Amtille Berliiniin 2. 11. 1918. AA Wk 20d 1a Bd 23/12.

merenprovinsseihin. "Meidän etumme mukaista ei voi olla, että se saa jalansijaa siellä".[22]

Myös lähettiläs C. G. Westman Helsingistä raportoi kuulleensa Venäjän bolševikkien yhdessä Suomen punaisten kanssa suunnittelevan hyökkäystä Suomen kimppuun voittaakseen takaisin keväällä menetetyn "bolševistisen maaperän".[23]

Ruotsin hallituksen lopulliselle kannanotolle suuntaa antava valtiopäivien salaisen valiokunnan kokous pidettiin Tukholman linnassa marraskuun 4. päivänä. Paikalla olivat Hänen Majesteettinsa kuninkaan puolesta pääministeri ja ulkoministeri sekä yksitoista valtiopäiväedustajaa.[24]

Apujoukkojen lähettämisestä alustanut Hellner valotti sekä virolaisten että myös Englannin hallituksen taholta tulleita pyyntöjä ja totesi samanlaiset pyynnöt menneiksi myös Tanskalle ja Norjalle, jotka olivat alustavasti luvanneet ottaa asian harkittavaksi yhteistuumin Ruotsin kanssa. Tanska tosin oli jo viitannut ulkoisiin ja sisäisiin vaikeuksiin ja Norja taas todennut, ettei se halunnut lähettää joukkoja, mutta ehkä myöntää vientilisenssejä aseille. Niin ikään Hellner kertoi pitkästä keskustelustaan Cliven kanssa ja Saksan lähettiläältä kuulemastaan kannanotosta. Painokkaaksi lopuksi Hellner vielä totesi, ettei ententen ehdotuksella joukkojen lähettämisestä ollut "yksinomaan humanitäärinen tarkoitus, vaan siihen sisältyi myös poliittinen motiivi". Toivottiin näet, "että Saksan vaikutusvalta Itämeren provinsseissa häviäisi mahdollisimman pian ja tämän päämäärän saavuttamiseksi haluttiin käyttää hyväksi Skandinavian maita". Ja tämähän taas ajaisi Ruotsin ententen rinnalle Saksaa vastaan.

Hellnerin murskaava avaus, josta kävi selvästi ilmi, että toinen salaisen valiokunnan 15. 10. avustamisen ehdoksi panemista edellytyksistä, Saksan suostumus, jäisi saamatta ja joka myös osoitti, että ententen pyrkimyksenä oli panna Ruotsi tekemään sen puolesta "likainen työ" ja pudottaa Baltia ententen syliin kuin konsanaan kypsä hedelmä, oikeastaan ratkaisi koko tilanteen.

Käyttämissään puheenvuoroissa valiokunnan jäsenet näet yhtyivät hallituksen kantaan päättää vallitsevien olojen takia ja siksi, ettei Saksa pitänyt Ruotsin sekaantumista suotavana, toimia mitä suurimmalla varovaisuudella, "ei tosin asennoitua ehdottoman torjuvasti, mutta ei antaa lupauksiakaan, vaan korostaa vaikeuksia ja asian epäselvää tilaa".[25]

Hallituksen pidättyvän ja siis Ruotsin virallisen asenteen Hellner saattoi ilmoittaa asiainhoitaja Clivelle 7. marraskuuta. Puhumatta mitään Ruotsin haluttomuudesta asettautua ententen kassaraksi hän mainitsi varsin loogisina perusteina 1) aseiden ja ammusten antamisen verottavan liiaksi Ruotsin varmuusvarastoja, 2) epätietoisuuden mille ryhmittymälle apua olisi annettava ja 3) asenteen, jonka Ruotsi oli ottanut vastaavantyyppiseen Suomen pyyntöön vuoden alussa ja jota siis

---

[22] v. Essenin raportti 31. 10. 1918. UD 6 A 35 D I.

[23] Westmanin kirje 16. 10. 1918. Hellnerin kokoelma/10.

[24] Kuten pääministeri painotti, kuninkaan poissaolo aiheutti sen, että kyseessä ei ahtaasti ottaen ollut salaisen valiokunnan kokous.

[25] HU 4. 11. 1918; Sandgrens anteckningar 4. 11. 1918; Hellnerin pvk 4. 11. 1918. Hellnerin kokoelma/4; Lindmanin muistiinpanot 4. 11. 1918. Lindmanin kokoelma/16. Ks. myös Höjerin kirjettä C. G. Westmanille 7. 11. 1918. Höjerin kokoelma/17. UUB.

voitiin pitää ennakkotapauksena. "Ei olisi helppoa suoda Itämeren provinsseille, mitä ei voitu katsoa myönnettävän meitä lähempänä olevalle Suomelle. Sellainen menettelytapa herättäisi meitä kohtaan suurta katkeruutta Suomessa", perusteli Hellner.[26]

Kielteiset päätökset tulivat myös Kööpenhaminasta[27] ja Kristianiasta. Lähettiläs A. G. Schmedeman kertoi sähkeessään 16. marraskuuta Kristianiasta Norjan ulkoministerin todenneen, että "vaikka tällainen toimenpide olisikin periaatteessa toivottava", ei sen toteuttaminen olisi mahdollista suurkäräjien sosialistisen enemmistön vuoksi.[28] Marraskuun 8. päivänä Hellner oli ilmoittanut Tanskan ja Norjan Tukholmassa olevien edustajien kautta näiden maiden hallituksille Ruotsin kielteisestä kannasta.[29]

Ruotsin tehtyä näin ratkaisunsa ja päätettyä pitää neutraliteetistaan tiukasti kiinni, sen oli myös sovellettava käytäntöön omaksumaansa linjaa. Niinpä kun Ruotsin Tallinnan-varakonsuli Erik Gahlnbäck tiedotti Helsingin kautta 12. marraskuuta lähettämässään sähkeessä huolestuttavasta tilanteesta ja avuntarpeesta ja kysyi Ruotsin hallituksen kantaa[30], vastasi Hellner teoreettisen viileästi, että mikäli hän saattoi päätellä, ei saksalaisia joukkoja vedettäisi pois Itämeren maakunnista ennen kuin entente ehtii ryhtyä toimenpiteisiin järjestyksen säilyttämiseksi. Toisaalta taas Ruotsin hallitus oli vankasti perustellen ilmoittanut ententelle, "että se ei kyennyt puuttumaan asioihin Itämeren provinsseissa".[31] Tukholmasta Perintöruhtinaan palatsista annettu vastaus tuskin rauhoitti itse tapahtumapaikalla sekasorron keskellä olevaa konsulia.

Kuten myöhemmin nähdään, ei se, että Skandinavian maiden hallitukset ottivat kielteisen kannan virallisten apujoukkojen ja aseiden lähettämiseen Baltiaan estänyt kuitenkaan pienehköjen vapaaehtoisjoukkojen värväämistä sinne Ruotsista ja Tanskasta.

Aselevon synnyttyä Compiègnen metsässä liittoutuneiden ja Saksan kesken 11. marraskuuta 1918, päättyi vihdoin epätietoisuus, joka oli vallinnut myös Saksan joukkojen jäämisestä Baltiaan. Länsivaltojen omaksuman politiikan mukaisesti näet Saksan vetäytyminen määrättiin artikloissa II ja V eksaktisti varsin pian tapahtuvaksi vallatuilta länsialueilta, kun taas sopimuksen XII artikla ilmoitti, että Venäjältä valtaamiltaan alueilta saksalaisten joukkojen vetäytymisen tuli tapahtua niin pian kuin länsivallat arvioivat näiden alueiden sisäisen tilanteen sen sallivan.

Tämä yhdessä bolševikkien kaksi päivää myöhemmin tapahtuneen Brest—Litovskin rauhasta irtautumisen kanssa sai Englannin kiirehtimään toimenpiteitä, joihin se nyt itse — Ruotsin ja muun Skandinavian kieltäydyttyä — joutui ryhtymään.

---

[26] Hellnerin P. M. 8. 11. 1918. UD 6 A 35 D I. Ks. myös Hellnerin kirjelmää lähettiläs Westmanille Helsinkiin 11. 11. 1918. UD Beskickningen i Helsingfors 6 A 6a.

[27] USA:n Kööpenhaminan-asiainhoitaja Ulysses Grant-Smith Lansingille 5. 11. 1918. FRUS 1918: Russia, II, s. 843—844.

[28] Sama, s. 849.

[29] Hellner Ruotsin Kristianian- ja Kööpenhaminan-lähettiläille 9. 11. 1918. Jäljennös UD Beskickningen i Helsingfors 6 A 6a.

[30] Westmanin sähke Helsingistä UD:lle 12. 11. 1918. UD 6 A 35 D I.

[31] Hellnerin sähkekonsepti Westmanille 13. 11. 1918. Sama.

Lontoossa olevat virolaiset olivat saaneet marraskuun 7. päivänä tarkempia tietoja maansa sotilaallisesta tilanteesta Virosta Suomen kautta Kööpenhaminaan saapuneelta väliaikaisen hallituksen sotaministeriltä Andres Larkalta. Näillä perustein virolaiset laativat avunpyynnön, jonka Piip 19. marraskuuta[32] jätti ulkoministerille. Siinä pyydettiin Virolle sotilaallista apua siksi ajaksi, ehkä 3—4 viikoksi, kun Viron hallitus organisoi omia sotavoimiaan. Apuvoimia arveltiin tarvittavan n. 6 000 miestä sekä sotalaivoja.[33]

Seuraavana päivänä virolaisten tavatessa apulaisulkoministeri lordi Cecilin, vara-amiraali Sydney Fremantlen ja Venäjän asioiden spesialistin everstiluutnantti F. H. Kischin Cecil ilmoitti, että Hänen Majesteettinsa hallitus ei voinut luovuttaa joukkoja, mutta sen sijaan se voisi lähettää sotalaivoja ja aseita auttamaan virolaisten oman aseellisen vastarinnan aikaansaamiseksi.[34]

Hallituksen nyt ilmoittama myönteinen päätös oli koko marraskuun alun jatkuneen suuntauksen tulos. Pohjaa sille loi ulkoministeri Balfourin 1. marraskuuta laatima muistio, jossa hän totesi eri puolille Venäjää syntyneen ententen suojissa antibolševistisia hallituksia, joiden olemassaolosta entente oli vastuussa ja jotka sen oli turvattava joukoillaan. Missä taas ei joukkoja voitaisi käyttää, tukemiseen olisi käytettävä aseita ja rahaa, Baltiassa taas lähinnä laivastoa.[35]

Jo marraskuun 11. päivänä, aselepopäivänä, Foreign Office tiedustelikin amiraliteetilta laivojen lähettämisestä Itämerelle.[36] Brittien ulko- ja sotaministeriöiden edustajien neuvottelussa 13. marraskuuta hyväksyttiin yleisperiaatteeksi Baltian maiden auttaminen sotamateriaalilla, jos ja kun niiden hallitukset osoittavat pystyvänsä käyttämään hyväkseen saatavaa apua.[37] Amiraliteetin aluksi esittämät mm. miinavaaraan viittaavat verukkeet menettivät kuitenkin merkityksensä, kun kuninkaallinen sotakabinetti 20. marraskuuta päätti lähettää laivasto-osaston Itämerelle "tukemaan Britannian intressejä".

Marraskuun 27. päivänä kontra-amiraali Edwyn Alexander-Sinclairin johtama viisi kevyttä risteilijää, yhdeksän hävittäjää sekä pikkualuksia käsittävä laivasto-osasto lähti matkaan. Sinclairin saamien varsin epämääräisten ohjeiden mukaan hänen täytyi "näyttää Britannian lippua ja olosuhteiden vaatimalla tavalla tukea Britannian politiikkaa", toimittaa aseita perille ja ilmoittaa Viron ja Latvian hallituksille, että niiden oli saaduilla aseilla vastattava maittensa puolustuksesta. Foreign Officen mukaan "bolševikkien sotilaallisten operaatioiden Itä-

---

[32] *Kull* mainitsee (s. 158) antaneensa yhdessä Strandmanin kanssa jo 14. 11. 1918 Helsingissä Ranskan ja Englannin edustajille muistion, jossa pyydettiin niin pian kuin mahdollista Virolle elintarpeita sekä sotaväkeä ja -laivoja. Pyynnön kohtalosta ei kuitenkaan ole tietoa. Ks. *Piip* (1966), s. 340.

[33] Muistio in extenso *Piip* (1966), s. 339—340. Myös Holsti jätti Foreign Officelle 16. 11. 1918 kirjelmän, jossa hän bolševikkien lisääntyneeseen uhkaan vedoten pyysi Suomen hallituksen nimissä, että liittoutuneet lähettäisivät Itämerelle sotalaivojaan. Liitteenä Holstin raporttiin 14. 12. 1918. UM 5 C 7. Lontoossa vieraillut Mannerheim painotti myös 15.—17. 11. 1918 lordi Cecilin sekä sir Esmé Howardin kanssa käymissään keskusteluissa bolševismin vaaraa ja tarvetta saada Itämerelle brittiläisiä sotalaivoja. *Jägerskiöld* (1967), s. 332, 334—335.

[34] *Piip* (1966), s. 342; *Geoffrey Bennett,* Cowan's War. The Story of British Naval Operations in the Baltic, 1918—1920. London 1964, s. 31.

[35] *Sama,* s. 30—31.

[36] *Sama,* s. 29.

[37] *Ullman,* s. 13—14.

merenmaiden rannikolla on katsottava tapahtuvan vihamielisessä tarkoituksessa, jonka vuoksi niihin on suhtauduttava vastaavalla tavalla".

Näine eväineen Sinclair lähti matkaan, jota vauhditti Kööpenhaminassa pysähdyttäessä saatu Pätsin vetoomus: "On ehdottoman välttämätöntä, että liittoutuneiden laivasto ilmestyisi Tallinnaan niin pian kuin mahdollista estämään anarkiaa ja uhkaavaa verilöylyä".[38]

Hartaasti odotettu[39] Sinclairin laivasto-osasto, joka menetettyään yhden aluksistaan Hiidenmaan luona miinaan kääntyi jo kertaalleen takaisin Kööpenhaminaan, saapui Tallinnaan viimein 12. joulukuuta 1918. Amiraalin mukana tuli myös hänen poliittinen neuvonantajansa, Englannin entinen Riian-pääkonsuli Vivian H. Bosanquet, Englannista tulossa oleva Mihkel Martna ja eversti Laidoner, joka oli tullut brittejä vastaan Liepājaan.[40] Jo Tallinnassa pidetyssä tervehdyspuheessa Strandman kiirehti toteamaan, että mikäli Virosta ei tule itsenäistä, niin se olisi mieluummin Britannian siirtomaa (asumaa), kuin Venäjän kuvernementti.[41] Seuraavana päivänä pidetyssä neuvottelussa, jossa Sinclairin ja Bosanquetin lisäksi oli läsnä Viron hallituksen jäseniä, totesi Strandman jälleen Viron mieluummin olevan Englannin provinssi kuin joutuvan jonkinlaiseen yhteyteen (ühendusse) Saksan tai Venäjän kanssa.[42]

Huipentumana näille suoraan Viron erittäin vaikeasta sotilaallisesta tilanteesta johdettavissa oleville pyynnöille oli kuitenkin maanõukogun joulukuun 27. päivän iltana tekemä päätös, jolloin rintama oli jo uhkaavan lähellä Tallinnaa. Silloin näet parlamentti päätti, että "pyydettäisiin Englantia miehittämään meidät". Joulukuun 30. päivänä[43] pyynnön jätti Sinclairille delegaatio, johon kuului edustaja kustakin maanõukogun puolueesta, lukuun ottamatta kuitenkaan sosialistivallankumouksellisia, jotka eivät tahtoneet osallistua pyyntöön. Muistiossa kerrottiin heikosti aseistautuneen Viron tasavallan vaikeasta taistelusta bolševikkien Venäjän suunnattomia voimavaroja vastaan ja pyydettiin "Hänen Majesteettinsa hallitusta miehittämään ja ottamaan sotilaalliseen suojelukseensa Viron tasavallan alueen" ja komentoonsa jo kootut virolaiset joukko-osastot.[44]

Sinclairilta pyydettiin Viron turvaksi myös kahta torpedovenettä ja pataljoonaa brittisotilaita virolaisten kouluttajiksi ja turvaamaan Tallinnan puolus-

---

[38] *Bennett,* s. 31—35; *Ullman,* s. 55—56; *Polvinen,* II, s. 89—90.

[39] Brittien pikaisesta tulosta oli jo viikkoja liikkunut huhuja; mm. Suomenkin lehdissä uskottiin marraskuun puolivälissä englantilaisten olevan jo saapumassa Tallinnaan. *Kull* kertoo (s. 166), miten Tallinnan sataman radioasemalle saapui päivittäin tietoja, jotka kertoivat brittien saapumisen olevan "ainoastaan tuntien kysymyksen". Kerran jopa hallituksen jäsenet saapuivat juhlapuvuissaan, "haltioituneet tervehdyspuheet taskuissaan" satamaan, mutta saivat monituntisen odottelun jälkeen palata apein mielin takaisin Raatihuoneentorille. Tuskastuttava odottelu näkyi myös ministeri Palmstiernan muistiinpanoista. "Miksi Englannin laivasto ei tule Itämerelle? Sitä tarvitaan", merkitsi huolestunut meriministeri päiväkirjaansa 22. 11. 1918 (s. 246).

[40] *M. Martna,* Mõned päevaraamatu lehed. — ITP, s. 26—37; *J. Laidoner,* Inglaste tulek. — MIV, II, s. 16—20; *Jaan Lukas,* Inglise sõjalaivastiku eskaadrile vastusõit Liibavisse. — Johan Laidoner (1934), s. 99—102.

[41] *Piip* (1966), s. 354; Gahlnbäck Westmanille 12. 12. 1918. Westmanin kokoelma.

[42] *Vihalem,* s. 333.

[43] Ajoituksesta ks. *Vihalem,* s. 339 viite 91.

[44] MP 27. 12. 1918, s. 345—346. Alkuperäinen muistio valokuvattuna teoksessa Estonia between the two World Wars. Tallinn 1973, s. 45.

tusta, samaten kuin aseita (mm. 25 000 kivääriä, 25 milj. patruunaa ja 200 konekivääriä). "Liittoutuneilla on ollut oma Marnensa — luvatkaa, että myös mekin saamme oman Marnemme", kuului Pätsin siivittyneeksi muodostuva pyyntö.[45]

Amiraalilla ei kuitenkaan ollut valtuuksia suostua virolaisilta saamiinsa pyyntöihin; sen sijaan hän ilmoitti brittien laivasto-osaston jäävän Suomenlahdelle sen jäätymiseen saakka ja että jo tulleiden aseiden lisäksi oli uusia aseita ja ammuksia tulossa.[46] Laivojen miehistö olisi myös valmis kouluttamaan virolaisia vapaaehtoisia. Virolaisten oli kuitenkin Englannin syliin heittäytymisen sijasta pyrittävä toteuttamaan sananlaskua: "Taivas auttaa niitä, jotka auttavat itseään".[47]

Sinclairin laivasto-osasto turvasi joulukuun suurtaistelussa virolaisten sivustaa mereltä päin. Britit pommittivat mm. Narvajoen yli kulkevaa siltaa ja bolševikkien selustayhteyksiä Pietariin. Kaksi bolševikeilta vallattua Novik-luokan miinaristeilijää britit luovuttivat virolaisille ja niistä, Vambolasta ja Lennukista, tuli Viron pienen sotalaivaston ydin.[48] Osa Sinclairin aluksista osallistui myös Riianlahdella latvialaisten kanssa taisteluun bolševikkeja vastaan, jotka kuitenkin 3. tammikuuta 1919 saivat Riian haltuunsa.[49]

Bolševikkien jatkuva eteneminen, jota siis brittieskaaderi ei varsinkaan Latviassa ollut onnistunut pysäyttämään, asetti Lontoon sotakabinetin ratkaisun eteen: joko Sinclairin alukset oli vedettävä pois tai sitten brittien oli ryhdyttävä voimakkaaseen maavoimien operaatioon Baltiassa. Koska viimeksi mainittu liian jyrkkänä interventiona oli poissa laskuista, katsottiin parhaaksi vetää Sinclairin eskaaderi tammikuun alkupäivinä 1919 pois Itämereltä. Näin päätti sotakabinetti, vaikka amiraliteetti olisikin ollut valmis maihinnousujoukkojen lähettämiseen Baltiaan ja sen saattamiseen Britannian tai liittoutuneiden protektoraatiksi. Kompromissina lieventämään Sinclairin alusten poisvetämistä päätettiin Itämerelle lähettää kuitenkin kontra-amiraali Walter Cowanin johtama pienehkö laivasto-osasto, joka 17. tammikuuta 1919 saapui Liepājaan.[50]

---

[45] *Laaman* (1964), s. 377; *Bennett,* s. 37; *William A. Fletcher,* The British Navy in the Baltic, 1918—1920: Its Contribution to the Independence of the Baltic Nations. — Journal of Baltic Studies. Vol. VII/2 (1976), s. 138; *A. Peet,* Siseministriks Ajutises Valitsuses. — MIV, II, s. 217.

[46] Virolaiset saivat briteiltä osaksi heti 12. 12. 1918, osaksi pari viikkoa myöhemmin 100 Lewis- ja 100 Madsen-konekivääriä ja 6 500 kivääriä ammuksineen. EVS, I, s. 200. Britit antoivat myös tykkejä virolaisiin panssarijuniin. Tästä lähemmin *J. Pitka,* Minu mälestused suure ilmasõja algusest Eesti vabadussõja lõpuni. Tallinn s.a. [1921], s. 69—70.

[47] *Bennett,* s. 38. USA:n Kööpenhaminan-asiainhoitaja Lithgrow Osborne kertoi 6. tammikuuta nähneensä Sinclairin 1. ja 2. tammikuuta 1919 laatimat salaiset raportit, joissa mm. todettiin Viron hallituksen pyytäneen toistamiseen päästä Britannian protektoraatiksi. Sinclair oli kuitenkin vastannut, ettei sellainen tullut kysymykseen. Osbornen sähke vt. ulkoministeri Polkille 7. 1. 1919. FRUS 1919: Russia, s. 666—667.

[48] *Pitka,* s. 75, 78—82.

[49] Tästä lähemmin *V. Sipols,* Die ausländische Intervention in Lettland 1918—1920. Berlin 1961, s. 59—74.

[50] *Bennett,* s. 47—53; *Ullman,* s. 57—58. Sinclairin laivasto-osaston toiminnasta ks. myös *Edgar Anderson,* The British Policy Toward the Baltic States, 1918—1920. — Journal of Central European Affairs. Vol. XIX (1959), s. 278—280; *Sama,* An Undeclared Naval War. The British-Soviet Naval Struggle in the Baltic, 1918—1920. — Sama. Vol. XXII (1962), s. 44—51.

V Suomen avunannon järjestäminen

1. Suomen ulkopoliittinen suunnanmuutos

Suomen ulkopoliittinen Saksan-suuntaus oli rakentunut olettamukselle, että Saksa selviäisi maailmansodasta voittajana ja että sen avulla Suomi saisi itsenäisyytensä yleisesti tunnustetuksi. Kuitenkin syksyn 1918 mittaan voimistunut keskusvaltojen sotilaallisen tilanteen heikkeneminen sekä eräät saksalais-suomalaisten suhteiden kitkatekijät alkoivat viedä pohjaa yksinomaan Saksan varaan nojaavalta suuntaukselta.

Ulkoministeri Otto Stenroth painotti jo syyskuun lopulla Suomen pyrkimystä irrottautua siihen astisista läheisistä suhteista Saksaan, ja lokakuun 1. päivänä hän esitti senaatissa Bulgarian antautumisen ja Itävalta-Unkarin rauhanpyynnön tapahduttua Suomen ulkopolitiikan suunnan tarkistettavaksi. Suomen olisi jo ennen rauhankonferenssia saatava hankituksi läntisiltä voittajavalloilta, Englannilta ja USA:lta, tunnustus, jolloin se voisi täysivaltaisena valtiona puolustaa kantaansa Ahvenanmaan ja Itä-Karjalan kysymyksissä. Suhteiden rakentamiseksi länsivaltoihin olisi Stenrothin mielestä Tukholmassa oleskeleva kenraali Gustaf Mannerheim saatava lähtemään tunnustelutehtäviin Englantiin ja Ranskaan.

Linjan muuttamisen tarpeellisuutta korostivat myös tilanteen kehitys länsirintamalla ja Saksan uuden hallituksen ja presidentti Wilsonin kesken käyty aselepoa koskeva noottienvaihto. Kaiken kukkuraksi prinssi Maxin johtama Saksan hallitus koostui lähinnä niistä puolueista, jotka olivat edellisinä kuukausina ankarasti arvostelleet saksalaisen prinssin luovuttamista Suomen kuninkaaksi.

Vaikka kysymyksestä Suomen kuninkaaksi 9. 10. 1918 valitun Hessenin prinssin Friedrich Karlin Suomeen tulosta ei senaatin piirissä päästykään yksimielisyyteen, päästiin kuitenkin sopimukseen Mannerheimin lähettämisestä Englantiin ja Ranskaan. Lontooseen hän saapui marraskuun 12. päivänä ja sai kuulla brittien suhteiden järjestämisen ehdoksi vaativan von der Goltzin joukkojen poistumista Suomesta ja hallituskysymyksen ratkaisemista uusilla vaaleilla valitussa täysilukuisessa eduskunnassa. Ajatus saksalaisen kuninkaan johtaman Suomen läntisestä orientaatiosta osoittautui brittien mielestä mahdottomaksi toteuttaa; valitun kuninkaan oli heidän mukaansa asioiden eteenpäin saamisen vuoksi ehdottomasti luovuttava kruunustaan, joka tapahtuikin 14. joulukuuta 1918.

Puhuessaan 15. marraskuuta Foreign Officessa apulaisulkoministeri Robert Cecilin ja kahta päivää myöhemmin Englannin entisen Tukholman-lähettilään sir Esmé Howardin kanssa Mannerheim oli painottanut idästä uhkaavaa vaaraa ja toivonut Itämerelle suojaksi brittiläistä laivastoeskaaderia. Vaikka Englanti ei suoraan reagoinutkaan Mannerheimin pyyntöön ja sillä tuskin oli vaikutusta samoihin aikoihin tehtyyn päätökseen Sinclairin laivasto-osaston lähettämiselle virolaisia suojaamaan, oli päätöksellä kuitenkin merkitystä luonnollisesti myös Suomen turvallisuudelle, jonka tukeminen toteutui näin Viron auttamisen sivutuotteena "samaan hintaan".

Lontoosta Pariisiin siirtynyt Mannerheim sai ulkoministeri Stephen Pichonilta selvät ehdot saksalaissuuntauksen katkaisemien suomalais-ranskalaisten suhteiden normalisoimiselle. Näihin kuului uuden hallituksen nimittäminen ja uuden ulkopoliittisen suuntauksen omaksuminen, saksalaisten joukkojen poistuminen maasta, Hessenin prinssin ehdokkuudesta luopuminen ja uusien eduskuntavaalien toimittaminen.

Osa näistä ehdoista oli jo toteutunut tai toteutumassa; 27. marraskuuta Suomi oli saanut professori Lauri Ingmanin johtaman uuden kokoomushallituksen, jossa ententeystävällisillä tasavaltalaisilla oli niukka enemmistö. Joulukuun 12. päivänä väistyi myös Svinhufvud valtionhoitajan paikalta ja hänen tilalleen valittiin kenraali Mannerheim. Joulukuussa poistuivat lopullisesti myös kenraali von der Goltzin saksalaiset joukot ja seuraavan vuoden alussa myös viimeiset saksalaiset sotilaalliset neuvonantajat. Näin Suomi oli jo varsin pitkälle kiirehtinyt toteuttamaan Englannin ja Ranskan esittämiä ehtoja. Vielä ennen lähtöään Lontoosta Suomeen Mannerheim antoi 16. joulukuuta Ranskan haluaman ohjelmajulistuksen uudesta ententeystävällisestä suuntauksesta.[1]

2. Viron kääntyminen Suomen puoleen. Suomen raha- ja aseapu

Suomessa seurattiin Viron-kysymyksen kehittymistä ymmärrettävistä syistä varsin kiinteästi. Tietojen saaminen alkoi marraskuussa olla helpompaa, koska lännestä tulevien diplomaattiraporttien ohella hallitus saattoi hankkia tietoja myös Helsingin kautta yhä tiuhemmin länteen ja etelään kulkevilta virolaisilta poliitikoilta ja diplomaateilta. Viron tapahtumien dramaattinen kehitys yhdessä Suomen omaksuman uuden ulkopolitiikan kanssa heijastuivat myös Suomen porvarilliseen lehdistöön, jossa alettiin marraskuun puolivälin jälkeen seurata kiinteästi Virossa alkanutta taistelua bolševismia vastaan. Ensimmäisiä esiintyjiä oli jälleen tohtori Lauri Kettunen, joka Aika-lehden marraskuun alkupäivinä ilmestyneessä numerossa valotti Viron oloja saksalaismiehityksen aikana ja totesi vaaran nyt uhkaavan bolševikkien suunnalta. Kettunen ei kuitenkaan nähnyt bolševismin vaaraa

---

[1] Ks. lähemmin *Polvinen*, II, s. 107—116; *Juhani Paasivirta*, Ensimmäisen maailmansodan voittajat ja Suomi. Englannin, Yhdysvaltain ja Ranskan sekä Suomen suhteita vv. 1918—1919. Porvoo 1961, s. 26—39, 106—120; *Jägerskiöld* (1967), s. 326—379.

kovin suurena silloin, jos Saksa ja entente sallisivat Viron hallinnon ja sotavoimien rauhassa järjestäytyä ennen bolševikkien mahdollista hyökkäystä.[1]

Suomen yleisen mielipiteen perinteinen Viroon suuntautunut kiinnostus, jota Viron saksalaismiehitys ja Suomen saksalaissuuntaus olivat estäneet pääsemästä esiin, alkoi nyt kehittyä täyteen laajuuteensa. Tietojen leviämistä helpottivat myös virolaisten sanomalehtien ilmestymisen alkaminen ja 22. marraskuuta Helsingin ja Tallinnan välisen sähkeyhteyden avaaminen uudelleen. Sitä ennen sähkeet — paitsi saksalaiset sotilassähkeet — olivat kulkeneet Tukholman ja Berliinin kautta. Marraskuun lopulla avattiin Helsingissä myös virolainen tiedonantotoimisto.

Huolimatta tästä kaikesta oli tapahtumien kulku Itämeren alueella nopeudessaan ja mutkaisuudessaan vaikeasti seurattavissa ja tätä lisäsivät vielä tietoina välitetyt monenlaiset huhut. Kuvaavana esimerkkinä Suomen senaatin marraskuun alussa Itämeren tilanteen kehityksestä saamista monenkirjavista tiedoista oli Suomen Tukholman-lähettilään valtioneuvos Alexis Gripenbergin ulkoministeri Stenrothille 1. marraskuuta lähettämä raportti. Siinä lähettiläs totesi huhujen kertovan ententen suunnittelevan sotaretkeä bolševismia vastaan ja että siinä yhteydessä oli myös puhuttu Suomelle esitettävästä osallistumispyynnöstä. Viron edustaja Karl Menning oli kuitenkin toisaalta kertonut Viron hallituksen kääntyneen Britannian puoleen ja pyytäneen lähettämään joukkoja Viroon korvaamaan otaksuttavasti pian pois vedettäviä saksalaisia. Englannin hallitus oli kuitenkin kehottanut virolaisia pyrkimään sopimukseen Saksan kanssa, jotta se jättäisi joukkonsa Baltiaan, koska Englannin suunnitelmiin ei kuulunut joukkojen lähettäminen bolševikkeja vastaan. Erilaisten tietojen paljoutta lisäsi vielä se, että Gripenberg oli myöhemmin kuullut ruotsalaiselta taholta, että rauha solmittaisiin lähipäivinä ja Saksa saisi verraten lievät ehdot sillä edellytyksellä, että se olisi yhdessä ententen kanssa valmis taistelemaan bolševismia vastaan.

Gripenberg painotti kuitenkin haluavansa vain ilmoittaa näistä huhuista, ei sen sijaan ottaa kantaa, mikä niistä oli oikeassa.[2]

Suurvaltapolitiikan epäselvät kiemurat eivät kuitenkaan vaikuttaneet pidättelevästi Suomen hallituksen kannanottoihin uuteen itsenäisyyteen virkoavaa Viroa kohtaan. Hallitus ei näet näy empineen — kuten kollegansa Ruotsissa —, mitä ryhmittymää Virossa oli pidettävä laillisen vallan haltijana ja oliko sitä autettava vaiko ei. Niinpä kun Viron väliaikainen hallitus ryhtyi jälleen toimimaan, lähetti valtionhoitaja Svinhufvud senaatin nimissä 14. marraskuuta onnittelusähkeen pääministerin tehtäviä hoitavalle Poskalle: "Sen johdosta, että Viron väliaikainen hallitus on alkanut toimintansa itsenäisen Viron hallituksena, Suomen hallitus lähettää veljeskansalle sydämelliset tervehdyksensä ja onnentoivotuksensa".[3] Sähke ei jättänyt epäselväksi Suomen hallituksen käsitystä väliaikaisen hallituksen asemasta.

Suomen hallituksen muodollisen kohtelias tervehdys sai kuitenkin etelästä — niin kuin yleensä myöhemminkin — innostuneemman vastauksen. Poska näet toi-

---

[1] *Lauri Kettunen,* Viron kysymys uuden vaiheensa edessä. — Aika 1918, s. 230—234.
[2] A. Gripenberg Stenrothille 1. 11. 1918. Gripenbergiana/29.
[3] UM menneet sähkeet 1918: Ulkomaalaiset viranomaiset ja yksityiset.

voi kummankin vapautuneen veljeskansan löytävän pian keinot, miten perustaa lujalle pohjalle elinikäinen silta yli erottavan lahden.[4]

Vastaavasti maanõukogun aloitettua toimintansa lähetti Suomen hallitus sille 21. marraskuuta onnittelusähkeen[5], johon kohteliaisuuteen virolaiset sittemmin vastasivat. Vastaussähkeen lähettämisestä oli kuitenkin erimielisyyttä. Sosialisti-vallankumouksellisen Jaan Kärnerin mukaan näet ei Viron maanõukogulla ollut mitään tekemistä sellaisen hallituksen kanssa, joka valkoisen terrorin avulla on surmannut 30 000 (!) Suomen työläistä ja vienyt vankileireihin 40—50 000. Tervehdyssähkeen lähettämisestä jouduttiin lopulta äänestämään, jolloin — sosiaalidemokraattien pidättäytyessä — sen puolesta annettiin 10 ja vastaan 2 ääntä.[6]

Mutta tällainen kohteliaisuuksien vaihtaminen yli Suomenlahden loppui kuitenkin lyhyeen ja muuttui konkreettisiksi avunpyynnöiksi.

Virolaisten orientaatio Suomeen päin, jota väliaikaisen hallituksen eräät edustajat — Päts ja Poska etunenässä — olivat ylläpitäneet Suomen saksalaissuuntauksenkin aikana, tuli bolševikkiuhan voimistuessa päivänkohtaiseksi. Sitä voimisti vielä Suomen aloittelema uusi ulkopolitiikka ja myös se, että Ruotsi oli suhtautunut pidättyvästi sotilaalliseen avunantoon ja että Englantikaan ei ollut ryhtynyt nopeisiin avustustoimenpiteisiin. Vaikka Suomen taholta ei oltukaan lokakuulla oltu valmiita Viron sotilaalliseen tukemiseen, uskottiin Viron hallituspiireissä kuitenkin, että Suomi nyt "täydellisesti itsenäisenä" olisi entistä sopivampi liittokumppani ja saksalaissuuntauksen päätyttyä mahdollisesti halukas antamaan nopeata ja niin muodoin myös tehokasta tukea eteläiselle heimokansalleen. Ja olihan bolševismi aktuaalisena uhkana aivan toista luokkaa Suomelle kuin etäämpänä oleville Ruotsille ja entente-valloille.

Kun puna-armeijan hyökkäys Narvaa vastaan alkoi 22. marraskuuta, muuttui avuntarve välittömäksi. Varsinkin aseiden pikainen saaminen osoittautui ensiarvoisen tärkeäksi.

Väliaikaisen hallituksen lauantai-iltana 23. 11. pitämän kokouksen jälkeen jäivät vielä useat ministerit keskustelemaan bolševikkien suurhyökkäyksen torjumisesta. Tällöin Tõnisson heitti esiin ajatuksen aseiden saamisesta Suomesta ja hän perusteli sitä Svinhufvudin vuoden 1917 lopulla Helsingissä ja keväällä 1918 Tukholmassa antamilla lupauksilla. Ehdotus herättikin nopeasti vastakaikua ja matkaan päätettiin lähettää aluksi hieman vastustellut suomalaisia hallituspiirejä tunteva salkuton ministeri Tõnisson ja sivistysministeri Peeter Põld. Eikä tästä eteenpäinkään käy virolaisia syyttäminen vitkastelusta: soitto Tallinnan satamakapteenille, tuli valtion höyrylaivan kattilan alle ja höyrynpaineen noustua aamuyöstä ulos merelle. Siinä kiireessä ehdittiin vielä hankkia Suomen konsulaatista asianmukaiset viisumitkin.[7]

Sunnuntaina 24. marraskuuta valtuutetut olivat jo Helsingissä, mutta pyhän

---

[4] Valik dokumente Soome abist Eestile Vabadussõjas (seur. Dokumente). — Vabadusmonument, II. Soome Abiväed Eesti Vabadussõjas. Toimetanud Oskar Kurvits. Tallinn 1936, s. 177.

[5] UM menneet sähkeet 1918: Ulkomaalaiset viranomaiset ja yksityiset; MP 23. 11. 1918, s. 310.

[6] MP 26. 11. 1918, s. 327, 332—333.

[7] Tästä ks. Suomen Tallinnan-konsulaatin kirjelmä UM:lle 26. 11. 1918. UM 7 E Viro 1919.

vuoksi Suomen korkeimpien viranomaisten saaminen kiinni oli mahdotonta. Vasta maanantaina virolaiset saattoivat suorittaa nopean kierroksen valtionhoitaja Svinhufvudin ja pääministeri Paasikiven luona. He kuvasivat Viron uhkaavaa tilannetta ja painottivat sitä vaaraa, mikä aiheutuisi Suomellekin, jos bolševismi voittaisi Virossa. "Molemmat miehet olivat hyväntahtoisia ja lupasivat kutsua heti hallituksen jäsenet koolle neuvottelemaan", kertoo Tõnisson.

Hallituksen istunto pidettiin 25. marraskuuta ja siinä sotaministeri ja ulkoministeri[8] olivat verraten pidättyväisiä ja katsoivat, ettei Suomella ole mahdollisuuksia antaa suurehkoa määrää sotatarvikkeita; virolaiset olivat näet pyytäneet minimitarpeenaan 5 000 kivääriä, 100 konekivääriä ja 25 tykkiä ammuksineen. Klassiseksi tulleen kuvauksen mukaan Svinhufvud oli tällöin noussut ylös ja todennut painokkaasti: "Ystäviä on autettava". Hallitus suostuikin antamaan pyydetyn määrän käsiaseita, mutta raskaampaa aseistusta niukemmin.[9] Ennen yksityiskohtien varmistumista Tallinnaan 25. 11. rientänyt Põld kertoi hallitukselleen Suomen senaatin vakuuttaneen antavansa varusteita 10 000 miehelle virolaisia elintarviketoimituksia vastaan.[10] Tiedotus oli ensimmäinen varma ilmoitus ulkomaisen avun saamisesta ja sen herättämä innostus sen mukainen.

Vaikka 27. marraskuuta astui Suomessa uusi hallitus virkaansa, pysyi Paasikiven senaatin tekemä päätös avun antamisesta kuitenkin voimassa. Avustamisesta 28. marraskuuta hallituksessa keskusteltaessa katsottiin sotaministeri Thesleffin lupaamat asemäärät mahdollisiksi luovuttaa — "aseet annettava, koska virolaisten asema sama kuin meidän keväällä", perusteli Ingman[11] — ja niistä ensimmäinen erä lähetettiin Tallinnaan 29. marraskuuta ja loput 5. joulukuuta 1918.[12]

Suomesta tulleet aseet joutuivat perille otolliseen aikaan, sillä virolaiset eivät olleet vielä ehtineet löytää saksalaisten jälkeensä jättämiä entisiä venäläisiä asevarastoja tai järjestää ja korjata niistä löytyneitä aseita. Virolaisten ulkopuolinen asetarve ei kuitenkaan ollut vielä tyydytetty. Niinpä he joulukuussa pyysivät saada ostaa Suomesta raskaampaa aseistusta ja osittain tähän suostuttiinkin. Vuoden 1919 alkupuolella virolaiset hankkivat Suomesta vielä 10 000 kivääriä.

Aseiden jatkuva toimittaminen Viroon huolestutti kuitenkin Suomen yleisesikuntaa, joka pyysi sotaministeri Waldenilta, että niin aseiden kuin ampumatarvikkeidenkin lähettäminen lopetettaisiin. Näin tavallaan kävikin. Suomalaiset näet luopuivat aseiden myymisestä, mutta sen sijaan venäläisten asevarastojen enenevä löytyminen Virosta synnytti Suomen ja Viron välille sotamateriaalin vaihtokau-

---

[8] Siis Wilhelm Thesleff ja Otto Stenroth. Tõnisson puhuu kuitenkin muistivirheestä johtuen Rudolf Waldenista ja Carl Enckellistä, jotka kuuluivat kuitenkin vasta 27. 11. 1918 virkaansa astuneeseen Lauri Ingmanin hallitukseen.

[9] *Tõnisson* (1923), s. 123—125.

[10] Põldin tiedonanto 25. 11. 1918. Dokumente, s. 179.

[11] Svinhufvudin muistiinpanot hallituksen istunnosta 25. 11. 1918 (täytynee kuitenkin olla 28. 11., koska kyseessä oli Ingmanin hallitus). P. E. Svinhufvudin Muistosäätiön kokoelma/1.

[12] Vastaanottotiedote ja -luettelo 30. 11. ja 5. 12. 1918. Dokumente, s. 180; EVS, I, s. 200. Ks. myös *M. Kattai,* Suomen apu. Suomalaisten vapaaehtoisten osanotto Eestin vapaussodan operaatioihin v. 1919 alkupuolella. — Vabadusmonument, II, s. 163—164. Viron avunpyynnöistä ja aseiden lähettämisestä UM tiedotti myös Mannerheimille Lontooseen 30. 11. 1918 (UM 1 Q k) ja Berliinin-, Tukholman-, Kööpenhaminan- ja Kristianian-lähetystöille. UM menneet sähkeet 1918: Berliini.

pan, jossa kumpikin osapuoli vaihtoi toiselle itsellään olevaa ylimääräistä materiaalia. Viro vaihtoi Suomelle mm. tykistön ammuksia.[13]

Helsingissä viipyessään ministeri Tõnisson koetti hälyttää apua muualtakin.[14] Marraskuun 26. päivänä hän oli yhteydessä Ruotsin Helsingin-lähettilään C. G. Westmanin kanssa ja pyysi tätä välittämään hallitukselleen Viron pyynnön saada 50 konekivääriä, 100 kenttäpuhelinta ja 500 km kaapelia. Ellei Ruotsi olisi halukas niitä myymään, pyysi Tõnisson lupaa saada vuokrata ne.[15] Ruotsi ei kuitenkaan suostunut pyyntöön.

Vanhan ystävattarensa Hella Wuolijoen kautta Tõnisson välitti myös Englannin Helsingin-konsulille H. M. Bellille tiedot Viron armeijan kriittisestä tilanteesta.[16]

Pihkovan jouduttua bolševikkien käsiin 25. marraskuuta ja Narvan puolustuksen alettua uhkaavasti horjua, lähetti Viron hallitus 27. marraskuuta[17] ulkoministeri Jaan Poskan varmistamaan aseiden saamisen ja pyytämään Viron avuksi myös suomalaista sotaväkeä ja rahalainaa.[18] Tapaaminen pääministeri Ingmanin kanssa järjestyikin seuraavana päivänä, mutta toi vain osittaisen ratkaisun. Ingman nimittäin totesi, ettei sotajoukkojen lähettäminen käy — virolaiset olivat pyytäneet 2 000 miestä — "muodollisista eikä asiallisista syistä". Laki ei näet sallinut tällaisissa tapauksissa asevelvollisten lähettämistä ulkomaille, ja lisäksi toimenpide olisi heikentänyt Suomen puolustusta. Sen sijaan Ingman tuntuu jo tässä vaiheessa antaneen ymmärtää, ettei olisi aivan mahdotonta suorittaa Suomessa vapaaehtoisten värväämistä pyydettyyn tarkoitukseen.[19]

Rahalaina-asiassa virolaiset kääntyivät Suomen Pankin puoleen, joka kuitenkin katsoi tilanteen olevan liian tukalan ulkomaisen lainan myöntämiselle. Sen sijaan juuri pääministerin tehtävistä eronnut Kansallis-Osake-Pankin pääjohtaja J. K. Paasikivi lupasi Poskalle, että ellei hänkään onnistuisi suostuttelemaan Suomen Pankkia, niin KOP antaisi lainan virolaisille.[20]

Lupauksensa mukaisesti Paasikivi esitti virolaisten lainatarvetta koskevan asian Suomen hallitukselle 30. 11. 1918. Asiaan otettiin periaatteessa myönteinen kanta, mutta se päätettiin, samoin kuin koko Viron auttamisasia ylipäänsäkin, alistaa

---

[13] Lähemmin ks. *Martti Nikkinen,* Suomen avunanto Virolle marraskuusta 1918 kevääseen 1919. Poliittisen historian laudaturtyö 1969. Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan seminaarikirjasto, s. 33—42.

[14] Tõnisson antoi Suomen lehdille haastattelun, jossa hän laajasti kuvaili Viron olojen kehitystä, mutta ei kuitenkaan kertonut olevansa parasta aikaa pyytämässä Suomesta kiireellistä aseapua. Ks. Helsingin Sanomat 26. 11. 1918 ("Viron olot"); Hufvudstadsbladet 26. 11. 1918 ("Estlands självständighetsfråga"); Uusi Suometar 26. 11. 1918 ("Viro, Venäjä, Saksa ja länsivallat").

[15] Tõnissonin kirjallinen pyyntö 26. 11. 1918. Jäljennös Ed. Schwalben kokoelma/1; Westmanin sähke Hellnerille 27. 11. 1918. UD 6 A 35 D I.

[16] Hella Wuolijoen kirjekonsepti Bellille 26. 11. 1918. Wuolijoen kokoelma/3.

[17] Toivo T. Kailan kirje Ingmanille 27. 11. 1918. Ingmanin kokoelma/B 3:1.

[18] Poskankaan matkan todellista luonnetta ei paljastettu, lehdissä todettiin vain hänen neuvottelevan Suomen hallituksen kanssa "molempien maiden suhteiden solmimisesta". Uusi Suometar 29. 11. 1918 ("Suomen ja Viron suhteet").

[19] Ingmanin kertomus ja muistiinpanot. Ingmanin kokoelma/B 3:1, B 5:2.

[20] *Tõnisson* (1923), s. 125—126; *Ed. Laaman,* Kuidas tuli Soome abi. — Vabadusmonument, II, s. 12.

eduskuntaryhmien hyväksyttäväksi. "Ei ne rahat takaisin tule, mutta sittenkin", merkitsi pääministeri muistiinpanoihinsa.[21]

Hallitus toi Viron auttamista koskevan laajakantoisen asian keskusteltavaksi eduskuntaryhmien neuvoa-antavaan yhdyselimeen, ns. porvarillisten puolueiden valtiopäivädelegaatioon joulukuun 1. päivänä 1918. Siellä käydyssä keskustelussa kannatettiin yleisesti 20 miljoonan markan lainan antamista, eräät (Kairamo, Haataja) olivat tähän valmiita jopa takuista tinkien. Sen sijaan ei sotilaiden luovuttamiseen voitu ottaa myönteistä kantaa, mutta eräät edustajat (Ahmavaara, Estlander) kuitenkin toivoivat, että hallitus ei vastustaisi, jos vapaaehtoisia matkustaisi Viroon. Aseavun myöntämistä kannatettiin varsin yksimielisesti, kunhan toimenpide ei vain vaarantaisi Suomen omaa puolustusta.[22]

Suomen heikon taloudellisen tilan takia valtiovarainministeri Kaarlo Castrén ilmoitti Poskalle 2. joulukuuta Virolle myönnettävän heti 10 milj. markkaa ja vasta tarpeen vaatiessa mahdolliset toiset 10 milj. markkaa lisää. Samana päivänä pidetyssä hallituksen istunnossa, jossa Ingman valotti valtiopäivädelegaation kantaa, painotettiin erityisesti, että Suomen tulisi avunantoa vastaan ryhtyä hankkimaan elintarpeita Virosta.[23]

Viron väliaikaisen hallituksen puolesta ulkoministeri Poska kuittasi Suomen hallitukselta 10 miljoonan markan lainan 10. joulukuuta 1918.[24] Väliaikaisen hallituksen tekemän päätöksen mukaan päätettiin lainasta siirtää Viroon 2 milj. markkaa ja loput tallettaa toistaiseksi Suomeen.[25] Koska rahojen huomiota herättämätön siirtäminen satamassa odottavaan virolaiseen laivaan oli vaikeata, vuokrasivat Poska ja Viron Helsingin-konsuli, kenkäkauppias Eduard Schwalbe miehen ja kelkan, johon rahalaatikot ladottiin. Mies kelkkoineen kulki sitten keskellä katua Poskan ja Schwalben seuratessa perässä revolverit taskussaan. Rahat tulivatkin onnellisesti perille Tallinnaan.[26]

Ensimmäinen laina hupeni kuitenkin verraten nopeasti, sillä jo 17. joulukuuta väliaikainen hallitus päätti pyytää Suomelta uutta 10 milj. markan lainaa.[27] Finanssiministeri Kukkin edustajat esittivät laina-anomuksen Suomen hallitukselle 20. 12. 1918 ja alleviivasivat jättämässään muistiossa bolševikkien hyökkäysrintaman lähestyvän Tallinnaa ja Tarttoa, ja pian saattaisi koko Viron alue joutua bolševikkien käsiin. Tämä puolestaan aiheuttaisi sen, painottivat virolaiset oikeasta narusta vetäen, että sieltä bolševikit jatkaisivat virolaiset mobilisoituaan sotaretke-

---

[21] Ingmanin (Ingmanin kokoelma/B 5:2) ja Kaarlo Castrénin (Castrénin kokoelma/7) muistiinpanot hallituksen istunnosta 30. 11. 1918; *Ed. Laaman,* Jaan Poska. Eesti riigitelegelase elukäik. Tartu 1935, s. 103.

[22] Alkion pvk 1. 12. 1918; Ingmanin muistiinpanot 1. 12. 1918. Ingmanin kokoelma/B 3:1 (samassa myös Ernst Nevanlinnan ja A. Osw. Kairamon muistiinpanot); Ernst Estlanderin muistiinpanot 1. 12. 1918. Estlanderin kokoelma/2, VA.

[23] Castrénin muistiinpanot 2. 12. 1918. Castrénin kokoelma/7; Ingmanin muistiinpanot 2. 12. 1918. Ingmanin kokoelma/B 5:2.

[24] Velkakirja 10. 12. 1918. Dokumente, s. 180.

[25] Viron hallituksen ptk 10. 12. 1918. Dokumente, s. 180.

[26] Jaan Poska 1917—18. (Katked teoksil olevast eluloost). — MIV, I, s. 51.

[27] Viron hallituksen ptk 17. 12. 1918. — Dokumente, s. 181.

ään Suomeen. Ilman Suomesta saatavaa rahalainaa olisi työlästä pidättää bolševikkien uhkaavaa etenemistä.[28]

Ennen päätöstään Suomen ulkoministeriö otti vuoden 1918 lopussa yhteyttä länsivaltoihin ja tiedusteli niiden kantaa sekä Viron itsenäisyyteen että Suomen apuun. Saadut vastaukset olivat myönteisiä; USA:n rauhankongressiedustaja Henry White jopa lohdutti Holstia Pariisissa 31. 1. 1919 toteamalla, ettei ollut vaaraa, että Suomi, jos Viro yhdistettäisiinkin takaisin Venäjään, menettäisi sille antamansa rahalainat.[29]

Kuitenkin jo ennen länsivaltojen asenteesta kertovien tietojen tuloa Helsinkiin suostui hallitus 2. 1. 1919 ja 22. 1. 1919 yhteensä 7 miljoonan markan lainaan Virolle. Maaliskuun 17. päivänä myönnettiin lainaa jälleen 0,5 milj. markkaa ja 4. huhtikuuta 1919 2,5 milj. markkaa.[30] Huhtikuussa 1919 oli Viron valuutantarve kasvanut suomalaisten maasta poistuvien vapaaehtoisten palkanmaksun takia ja Pätsin hallitus pyysikin KOP:lta 1,5 milj. markan lainaa. Pankin saatua sille valtion takauksen, myönnettiin laina.[31]

Pikaisessa ensiavussaan Virolle Suomen hallitus noudatti perin suoraviivaista politiikkaa. Sekä valtiopäivädelegaatiossa että hallituksessa oltiin yksimielisesti niin aseellisen kuin rahallisenkin avustamisen kannalla ja motiiveina mainittiin, kuten erillisessä luvussa myöhemmin käy ilmi, taistelu bolševismia vastaan. Suomen hallitus ei, kuten Ruotsin hallitus, pyrkinyt vetäytymään puolueettomuuden turviin eikä se myöskään vedonnut siihen, ettei ollut selvää, mitä ryhmittymää sen oli avustettava. Suomen hallitus tuki määrätietoisesti Pätsin johtamaa väliaikaista hallitusta.

Tätä taustaa vasten vaikuttikin lähettiläs Alexis Gripenbergin ulkoministeri Enckellille Tukholmasta 11. joulukuuta lähettämä raportti varsin vieraalta. Ruotsin epäröivistä kannanotoista ja Baltian saksalaisesta propagandasta vaikutteita saanut lähettiläs näet totesi Virolla olevan kolme hallitusta: 1) Se, jota Tõnisson ja kumppanit (siis ulkomaanvaltuuskunta) edustavat, 2) Pätsin johdolla 20.—27. marraskuuta perustettu hallitus ja 3) porvarillinen hallitus, joka koostuu Viron, Liivinmaan ja Kuurinmaan edustajista (tarkoittaa lähinnä ritarikuntia) ja jonka johdossa oli Eduard von Dellingshausen. Viimeksi mainitun elimen edustaja Tukholmassa, maamarsalkka Heinrich von Stryk, oli kertonut Gripenbergille, ettei Tõnissonin ja kumppaneiden takana ollut ketään muita kuin nämä itse. Pätsin hallitus taas oli "puhtaasti bolševistinen". Mutta Gripenbergin mielestä ei Strykinkään edustama hallitus voinut olla kovin lujalle pohjalle rakennettu; "minusta sen täkäläinen lähettiläs [Stryk] ei oikein tiedä, mihin pyrkii", kummasteli Gripenberg.

---

[28] Muistio 20. 12. 1918. Ingmanin kokoelma/B 3:1. Ks. myös valtiovarainministeri Kukkin lausuntoa maanõukogussa 27. 12. 1918. MP, s. 345.

[29] Ulkoasiainministeriön poliittiset raportit 7. 1. ja 13. 3. 1919. UM 5 C 1.

[30] Valtioneuvoston ptk 4. 1., 24. 1. ja 8. 4. 1919. Ks. myös E. V. Võlgin selvitystä. Dokumente, s. 182.

[31] *Nikkinen,* s. 21. Suomesta saadun 21,5 milj. markan rahalainan lisäksi virolaiset saivat vapaussotansa aikana ulkomailta tukea joko rahana tai materiaalina seuraavasta arvosta: Englannista 3 milj. £, USA:sta 12,1 $ ja Ranskasta 13,7 milj. frangia. Estonian War of Independence, s. 45.

Tällä kaikella lähettiläs halusi kuitenkin varoittaa Suomen hallitusta antamasta lainaa sekä sisäisesti että ulkoisesti niin heikolle valtiolle, kuin mitä Viro oli.[32]

Kuten jo on nähty, oli Suomen hallitus kuitenkin jo tuolloin lähettänyt kaksi erää aseita ja 10 milj. markkaa rahaa Pätsin "puhtaasti bolševistiselle" hallitukselle.

3. Vapaaehtoisten lähettäminen. Viron Avustamisen Päätoimikunta

Koska Suomen hallitus suhtautui kielteisesti suomalaisten asevelvollisten lähettämiseen Viron vapaussotaan, alkoi epävirallisella taholla syntyä Viron vapaaehtoiseen auttamiseen tähtäävää toimintaa. Tätä edesauttoivat joulukuussa Suomen lehtiin ilmestyneet vetoomukset ja hätähuudot ja toisaalta se, että suuri yleisö ei tiennyt mitään Suomen ja Viron hallitusten kesken salaa tapahtuneista apua koskevista neuvotteluista.

Ensimmäisen konkreettisen vetoomuksen julkaisi lehdessään Uuden Päivän päätoimittaja Yrjö Koskelainen 2. 12. 1918: Suomen oli autettava Viroa. "Mitä avustusmuotoa, vakituisten asevelvollisten tahi vapaaehtoisten joukkojen lähettämistä, lopulta pidettäneekin parhaana, *avun on tultava ajoissa.* Oikeasta hetkestä tulee Viron kansa olemaan meille ikuisesti kiitollinen."[1]

Joulukuun 10. päivänä Tampereen Sanomissa toimittaja John Zidbäck esitti jo suoraan vapaaehtoisten lähettämistä Viroon: "Ei pitäisi olla vaikeata saada Suomesta kokoon edes tuhatkunta miestä, joilla on sydän oikealla paikalla ja mielessä elävä tietoisuus siitä, kuinka paljon yleisinhimillisesti arvokasta saatetaan vaaranalaiseksi sillä, jos sallitaan bolshevikkien esteettä hyökkäillä yhtä Suomen heimon arvokkainta osaa vastaan ja sen asutusalueelle levittää hävitystään. Mentäköön siis Viroon vapaaehtoisina, ellei sinne voida muuten mennä!"[2]

Uudessa Suomettaressa 11. 12. 1918 julkaisemassaan kirjoituksessa Lauri Kettunen puolestaan kysyi, missä ovat ne rohkeat miehet, "joiden ympärille taannoin joukot kutsumatta riensivät Suomen vapautta turvaamaan? He astukoot esiin ja varmaan on heihin liittyvä ihanteellista, sotakuntoista nuorisoa, joka suurten tarkoitusten vuoksi on töihin, uhrauksiin valmis".[3]

Konkreettisesti Viron itärajan asukkaiden bolševikkien hyökkäyksen johdosta kokemat kauhut toi kuitenkin esiin Narvan kirkkoherran J. Kajanderin lähettämä "Hätähuuto Virosta", joka ilmestyi useissa Suomen lehdissä.[4]

Viron auttamiseen sen vapaussodassa bolševikkeja vastaan suhtautui koko porvarillinen lehdistö suopeasti. Silmiinpistävimpänä poikkeuksena oli aluksi kui-

---

[32] Gripenberg Enckellille 11. 12. 1918. Gripenbergiana/29.

[1] Uusi Päivä 2. 12. 1918 ("Apua veljeskansallemme").

[2] Tampereen Sanomat 10. 12. 1918 ("Viron puolesta. Voimmeko antaa apua?").

[3] Uusi Suometar 11. 12. 1918 ("Veljeskansamme hätä").

[4] Esim. Uusi Suometar 11. 12. 1918; Helsingin Sanomat 7. 12. 1918 ja Hufvudstadsbladet 9. 12. 1918.

tenkin Hufvudstadsbladet, joka joulukuun 22. päivänä julkaisemassaan kannanotossa[5] viittasi Suomen pieniin resursseihin ja maan oman itärajan jatkuvan puolustamisen tärkeyteen. Siksi Viroa voitaisiin avustaa vain vapaaehtoisin joukoin, mutta tällaisella avulla taas ei olisi "erityistä merkitystä". Viron avustamisvelvollisuus kuuluikin lehden mukaan maailmansodan voittajavalloille, joiden oli auttamalla vapautuvia reunakansoja "muodostettava luja muuri aasialaisen anarkian eteenpäin tunkeutumista vastaan". Tämä ei kuitenkaan estänyt lehden mielestä sitä, että Suomi antaisi Virolle nyt nopeata ensiapua. Myöhemmin lehti asettui täysin palstoin tukemaan suomalaisten avustustoimintaa.

Suomen sosiaalidemokraattien asennoituminen Viron "puolustussotaan", kuten he sitä nimittivät, oli varsin mutkikas porvarillisten puolueiden suoraviivaiseen auttamisasenteeseen verrattuna ja tämä johtui siitä, kuten myöhemmin tulee tarkemmin puhe, että puolueen kanta asiaan ei ollut vielä selkiytynyt. Vaikka eräät seikat tuntuisivatkin viittaavan päinvastaiseen, ei puolue kuitenkaan vastustanut suomalaisten vapaaehtoisten lähettämistä. Suomen Sosialidemokraatin kannanottojen perusteella puolueen asennoituminen oli lähinnä viileän asiallista; ei kielteistä, mutta ei ylenpalttisen lämmintäkään.

Viron auttamisasian ruvetessa näin saamaan huomiota lehdissä ja suuren yleisön saadessa maan avuntarpeesta tietoa, alkoi yleinen innostus herätä. Niinpä jo joulukuulla onkin nähtävissä kolme eri suuntausta, jotka panivat liikkeelle Viron auttamisen ja todennäköisesti toinen toisistaan tietämättä.

"Helsingin naiset" olivat ensinnäkin ruvenneet hankkimaan virolaisten joukkojen käyttöön lääkkeitä ja sidetarpeita sekä suunnittelemaan suomalaisen ambulanssin lähettämistä Viron rintamalle. Ensimmäinen sidetarvike- ja lääkelähetys toimitettiin Viroon joulukuun 16. päivänä 1918.[6]

Mutta toisaalta oli jo sotilaallinenkin avustus suunnitteilla. Turussa palveleva luutnantti Ernst Branders selvitteli joulukuun 9. päivänä suunnitelmiaan Viron avustamisesta vapaaehtoisin voimin esimiehelleen, ruotsinmaalaiselle majuri Martin Ekströmille. Tulipalokiireellä tehtiin suunnitelma, jonka mukaan Viroon lähetettäisiin majuri Ekströmin johtama, Viron sotilasjohdon välittömän päällikkyyden alainen 700-miehinen sotilasosasto. Helsinkiin ajatustaan esittämään saapunut Branders saikin 10. 12. Helsingissä olevien huomattavien virolaisten, joulukuun alussa Suomeen Viron chargé d'affairesiksi akkreditoidun tohtori Oskar Kallaksen ja ulkoministeri Poskan kannatuksen suunnitelmille. Sotaministeri Rudolf Walden valoi kuitenkin öljyä liian innostuksen laineille todetessaan, ettei 700-miehisellä joukolla pystyttäisi auttamaan Viron vaikeaa asemaa, vaan koko yritys tuntuisi pikemminkin seikkailulta. Tästä huolimatta Ekström ja Branders jatkoivat vapaaehtoisten värväämisen suunnittelua. Branders allekirjoitti Tallinnassa Viron hallituksen kanssa 18. joulukuuta 1918 sopimuksen Suomesta tulevien vapaajouk-

---

[5] "Estlands frihetskamp och vårt folk".

[6] *Vilho Helanen,* Suomalaiset Viron vapaussodassa. Helsinki 1921, s. 93.

kojen puolesta.[7] Kun hän sitten saapui sopimuksen kanssa Suomeen jatkotoimenpiteitä varten, oli koko avustustoiminta joutunut uuteen vaiheeseen.[8]

Lauri Kettunen oli näet ryhtynyt suunnittelemaan Viron avustamismahdollisuuksia yhdessä Toivo Kaukorannan ja ulkoasiainministeriön sanomalehtijaoston päällikön, maisteri Yrjö Ruuthin (Ruudun) kanssa. Saatuaan myös Suomen vapaussodassa kunnostautuneen virolaisen everstiluutnantti Hans Kalmin kiinnostumaan asiasta he päättivät vapaaehtoisten värväämistoiminnan liikkeelle saattamiseksi ja aseiden hankkimiseksi kääntyä jonkun arvovaltaisen henkilön puoleen, jollaiseksi valittiin entinen senaattori, vakuutusyhtiö Salaman toimitusjohtaja tohtori O. W. Louhivuori.

Vaikka Louhivuori vaikuttikin aluksi sangen viileältä koko avustustoimintaan nähden ja mm. katsoi, ettei Suomesta saataisi vapaaehtoisia lähtemään Viroon, suostui hän kuitenkin lopulta julkaisemaan Uudessa Suomettaressa 15. joulukuuta vetoomuksen.[9] Siinä hän katsoi Suomen olevan ainoan maan, joka voi auttaa Viroa riittävän nopeasti: "Auttaako Suomi, vai kostaako se Virolle sen, minkä Ruotsi teki sille itselleen? Työntääkö se luotaan veljeskansan sen hädän hetkellä ja niin ainaisiksi ajoiksi katkaisee luottamuksen sillat kahden kansan väliltä, jotka veren siteet ja rajanaapuruus on toisiinsa yhdistänyt ja jotka ovat kaikessa vastaisuudessakin aijotut toisiaan tukien ystävyydessä elämään?" Louhivuori vaati, että hallitus "muodollisuuksien estämättä" rientää Viron avuksi.[10]

Jotta näin esiinnostettu ajatus Viron auttamisesta saataisiin pikaisesti käyntiin, laati Ruuth Kettusen ja Kaukorannan kanssa neuvoteltuaan promemorian, jonka Toivo T. Kaila oman suosituskirjeensä ohessa toimitti edelleen pääministerille. Kaila toivoi hallituksen suostuvan pyyntöön "kaiken inhimillisyyden nimessä" pikaisesti, sillä "bolshevistiset ryövärijoukot" lähestyivät Viroa myös etelästä.

Itse muistiossa pyydettiin, "että hallitus sallisi värväyksen Viron vapaaehtoisia suomalaista joukkoa varten tapahtua täysin julkisesti, ja että hallitus suostuisi, jos niin tarvitaan, avustamaan retkikuntaa aseilla, ampumavaroilla ja muilla sotatarpeilla". Viron hallitus kustantaisi sen sijaan tämän n. 1 200—1 500 miestä käsittävän retkikunnan ylläpidon.[11]

Pari päivää myöhemmin Ingman ilmoittikin hallituksen suostuneen tehtyyn anomukseen edellyttäen kuitenkin, että avustustoiminnan johtoon oli saatava eduskunta- ja kansalaispiirien luottamusta nauttivia tunnettuja henkilöitä.[12] Hallituksen päätöksen taustaksi on muistettava Virolle jo myönnetyt ase- ja rahaavustukset ja se vapaaehtoisten värväämistä puoltava kanta, joka oli jo 1. 12. val-

---

[7] *Sama,* s. 93—94; *Lauri Kettunen,* Tieteen matkamiehen uusia elämyksiä. Porvoo 1948, s. 81.

[8] Ks. Kallaksen kirjettä Poskalle 16. 12. 1918. Dokumente, s. 186; Viron väliaikaisen hallituksen ptk 18. 12. 1918. Sama, s. 187.

[9] Kettusen kirje "Veli Hyvälle" (todennäk. Vilho Helaselle) 18. 1. 1920. VAP/E 2; *Kettunen* (1948), s. 29—30; *Helanen* (1921), s. 95—96.

[10] Uusi Suometar 15. 12. 1918 ("Viroa auttamaan").

[11] Kaila Ingmanille 17. 12. 1918. Ingmanin kokoelma/A:2; Ruuthin muistio 17. 12. 1918. Sama/B 3:1. Ks. myös *Helanen* (1921), s. 96—97.

[12] *Sama,* s. 97.

tiopäivädelegaatiossa esitetty samaten kuin Virosta tulleet pikaisesta avuntarpeesta kertovat tiedot.

Joulukuun 18. päiväksi kutsuivat jo aiemminkin Viron auttamisen parissa puuhailleet "Helsingin naiset" lehti-ilmoituksella kaikkia Viron auttamisesta kiinnostuneita henkilöitä saapumaan yhteiseen neuvonpitoon. Tämä kokous saikin odotettua suuremman merkityksen, sillä se yhdisti lopullisesti kaikki ne suunnitelmat, joita jo oli tehty Viron auttamiseksi. Kokouksessa ehdotettiin avustustoiminnalle valittavaksi johtokunta, johon tulisi kolme edustajaa kustakin puolueesta. Johtokunnan kokoonpanoksi ehdotettiin seuraavaa: ruotsalaisesta kansanpuolueesta entinen senaattori, tohtori Alexander Frey, kansanedustaja A. R. Hedberg ja rehtori, kansanedustaja Eirik Hornborg, kansallisesta kokoomuksesta ent. senaattori, kansanedustaja O. W. Louhivuori, tohtori K. A. Paloheimo ja pankinjohtaja Mauri Honkajuuri, kansallisesta edistyspuolueesta tohtori Santeri Ivalo, johtaja V. A. Lavonius ja lakitieteen kandidaatti Heikki Ritavuori, maalaisliitosta entinen senaattori, kansanedustaja Kyösti Kallio, kirjailija Santeri Alkio ja kansanedustaja A. Juutilainen sekä sosiaalidemokraateista entinen senaattori, professori Väinö Voionmaa, entinen senaattori, tohtori J. Ailio ja lääket. lis. Hannes Ryömä.[13] Kaiken kaikkiaan kyseessä oli huomattava poliitikkojoukko, joka myös edusti merkittäviä elinkeinoelämän piirejä. Mukana oli myös kaksi sanomalehden päätoimittajaa — Santeri Ivalo Helsingin Sanomista ja Santeri Alkio Ilkasta.

Joulukuun 20. päivänä pidettiin uusi kokous, jossa johtokunnan vaali vahvistettiin. Kaikki edellä mainitut herrat tulivat lopullisesti valituiksi, paitsi sosiaalidemokraatit, jotka kieltäytyivät osallistumasta avustustoimintaan.[14]

Syyksi siihen, etteivät sosiaalidemokraatit lähteneet mukaan avustustoimintaan — "emmekä alunpitäenkään lupautuneet sellaiseen" — mainitsi Ryömä pelon siitä, että "meiltä lähtisi Viroon vapaaehtoisina etupäässä juuri niitä samoja rikollisia aineksia, jotka olivat kansalaissodassa esiintyneet voittajan puolella rikollisina kasvannaisina, kuten sitten myöskin osoittautui todeksi".[15] Voionmaa puolestaan piti sosiaalidemokraattien vetäytymistä aiheellisena, niin etteivät he joutuneet mukaan vastaamaan kaikesta siitä, mitä Virossa suomalaisten nimissä tehtiin.[16]

Näin ollen Viron avustuskomitea jäi ilman sosiaalidemokraattien muodollista tukea ja parlamentaarisesti ontuvaksi. Tästä ei kuitenkaan ollut sanottavasti haittaa sen toiminnalle.

Vastikään valittu Viron avustuskomitea valitsi puheenjohtajakseen tohtori O. W. Louhivuoren ja varapuheenjohtajaksi tohtori Santeri Ivalon. Kokoukses-

---

[13] Uusi Suometar 19. 12. 1918 ("Viro ja me"); Helsingin Sanomat 19. 12. 1918 ("Suomalaiset ja Viron hädänalainen asema"); *Helanen* (1921), s. 100—101.

[14] *Sama,* s. 101; Helsingin Sanomat 21. 12. 1918 ("Viron avustaminen"). Viron Avustamisen Päätoimikunnan myöhemmin julkistaman tiedotteen mukaan Ailio, Ryömä ja Voionmaa lupautuivat Päätoimikunnan jäseniksi, mutta ilmoittivat jo alustavan valinnan yhteydessä, ettei puolue sallinut heidän liittymistään. Uusi Suomi 1. 5. 1919 ("Suomalaiset vapaaehtoiset Virossa").

[15] Valtiopäivät 1919. Pöytäkirjat I, 29. 4. 1919, s. 185.

[16] *Sama,* s. 192.

saan joulukuun 27. päivänä hyväksyi komitea viralliseksi nimekseen Viron Avustamisen Päätoimikunta (VAP) — Centralkommittén för Estlands Undsättning.[17]

Päätoimikunnan alaisuuteen liitettiin myös Ruuthin johtama sotilaskomitea, joka jo 20:nnestä joulukuuta lähtien oli tehnyt ahkeraa vapaaehtoisten värväystyötä. Aluksi oli värväyspaikka vain Helsingissä, mutta lukuisten pyyntöjen vuoksi sellaisia perustettiin pian muuallekin maahan. Joulukuun 23. päivänä allekirjoitettiin avustuskomitean ja Viron väliaikaisen hallituksen kesken sopimus, joka koski 2 000 miestä käsittävän vapaaehtoisjoukon muodostamista. Tämä joukko-osasto jakautuisi edelleen kahteen osastoon, joista toista johtaisi Martin Ekström ja toista everstiluutnantti Hans Kalm. Kummankin osaston täytyi olla viimeistään kolmen viikon kuluttua sopimuksen allekirjoittamisesta Virossa, ja ne jäisivät sinne niin pitkäksi aikaa, kunnes Viro on puhdistettu bolševikeista tai kunnes Viron hallitus laskee ne muutoin pois. Joukkojen ylläpidon, aseistuksen ja palkkauksen kustantaisi Viron valtio. Joukko-osasto olisi Viron armeijan ylikomennon alainen. Sopimuksen liitteessä määriteltiin myös kunkin sotilasarvon mukaiset palkkausehdot. Lisäksi oli jokaisen vapaaehtoisen allekirjoitettava erityinen välikirja, jossa sitoutui taistelemaan bolševikkeja vastaan "siihen saakka, kunnes Viro on niistä puhdistettu tai Viron hallitus laskee minut tai retkikunnan pois".[18]

Sopimuksessa mainittua kolmen viikon värväysaikaa jouduttiin kuitenkin oleellisesti lyhentämään Virosta kantautuvien huolestuttavien tietojen johdosta. Sen lisäksi näet, että vaara uhkasi virolaisia, olivat myös maassa olevat Suomen kansalaiset hätää kärsimässä. Heitä auttaakseen lähetti Suomen valtio jo marraskuun 30. päivänä Eläköön-laivan Tallinnaan, mutta se joutui venäläisen sotaaluksen liikehtimisen vuoksi palaamaan takaisin.[19] Tällöin ulkoasiainministeriö kääntyi Ruotsin lähettilään puoleen ja pyysi hänen hallitustaan lähettämään ruotsalaisen sotalaivan hakemaan sekä ruotsalaisia että suomalaisia turvaan Tallinnasta. Suomi ei näet voinut lähettää sotalaivaa, "koska Suomella ei ollut sellaista".[20] Hellnerin samana iltana tullut vastaus totesi kuitenkin lakonisesti ruotsalaisen sota-aluksen lähettämisen olevan mahdotonta. Sen sijaan hän lohdutti toteamuksella että Kööpenhaminassa paraikaa oleva brittieskaaderi oli matkalla Tallinnaan.[21]

---

[17] VAP ptk 27. 12. 1918. VAP/C 1.

[18] Sopimus ja välikirja esim. VAP/C 1; *Helanen* (1921), s. 109—111. Sopimuksen sanamuodosta syntyneistä tulkintariidoista ks. *Sama*, s. 112—113. Suomalaisten lähtiessä rintamalle Päts ilmoitti Viron hallituksen päättäneen, että sodan loputtua halukkaat suomalaiset vapaaehtoiset pääsisivät Viron kansalaisiksi ja että erityisen urhoollisille myönnettäisiin n. 15 ha maata. (Konsuli Putkisen raportti Tallinnasta 17. 1. 1919. Jäljennös Ingmanin kokoelma/E:1; Maaliit 8. 1. 1919). Lokakuussa 1919 perustavan kokouksen hyväksymässä maalaissa asetettiin maata jaettaessa virolaiset seuraavaan järjestykseen: 1) sodassa erikoisesti kunnostautuneet, 2) haavoittuneet, 3) kaatuneiden perheet ja 4) yleensä vapaussotaan osallistuneet. Lisäksi maahan myönnettiin vain nautintaoikeus. Samaan "jonotuslistaan" asetettiin myös suomalaiset vapaaehtoiset sillä ehdolla, että he ensin hankkivat itselleen Viron kansalaisoikeudet. (Ks. esim. Karjala 20. 2. 1920, "Maan jakaminen sotilaille Virossa"; UM:n vastaus 4. 5. 1925 kersantti E. Hillmanin tiedusteluun, UM 7 E Viro 1919). Kaiken kaikkiaan lienee maata nautintaansa saaneiden suomalaisten määrä jäänyt lähes olemattomaksi.

[19] UM Tallinnan-konsulaatille 30. 11. 1918. UM Tallinnan-lähetystön arkisto/Fa:1; Enckellin sähke Kristianiaan 30. 11. 1918. UM menneet sähkeet 1918: Kristiania.

[20] Westman Hellnerille 30. 11. 1918. UD 6 A 35 D I.

[21] Hellner Westmanille 30. 11. 1918. Sama.

Kun brittejä ei kuitenkaan vielä kuulunut, levisi Virossa pakokauhu. Joulukuun 10. ja 11. päivänä Viron ritarikunnan virkaa tekevä esimies Otto von Lilienfeld kääntyi sähkeitse valtionhoitaja Svinhufvudin puoleen ja pyysi, että neljäsataa "hengenvaarassa olevaa itämerenmaakuntalaista" saisi Suomesta turvapaikan. Suomen hallitus suostuikin tähän ja lähetti jäänmurtaja Silatschin heitä hakemaan.[22]

Brittien saapuminen 12. 12. 1918 muutti kuitenkin tilanteen ja teki pikaisen avun tarpeettomaksi. "Pakokauhu täydellisesti asettunut", sähkötti 13. joulukuuta Silatschin takaisin ilman pakolaisia lähettänyt Suomen Tallinnan-konsulaatti. Tilanteen rauhoituttua näet Suomeen pyrkineet pakolaiset ilmoittivatkin haluavansa jäädä Viroon.[23] Omassa viestissään von Lilienfeld totesi Svinhufvudille, ettei Baltian saksalaisten Suomeen pakeneminen ollutkaan tällä hetkellä enää ajankohtaista. Hän kiitti kuitenkin Svinhufvudia, joka jo tuolloin oli entinen valtionhoitaja ja muodollisesti oikeuskansleri, "ihmisystävällisestä" ja "rakastettavasta" vastaantulemisesta ja katsoi sen lujittavan Suomen ja Baltian saksalaisten siteitä.[24]

Joulua lähestyttäessä tilanne muuttui uudelleen kriittiseksi. Joulukuun 23. päivänä Suomen konsulaatti uskoi Tallinnan ilman ulkomaista apua joutuvan lähimmässä tulevaisuudessa bolševikkien haltuun ja tätä peläten kävi "mieliala maassa yhä levottomammaksi ja suurin joukoin pyrkivät baltilaiset ja virolaiset Tallinnan kautta Suomen puolelle pakoon." Konsulaatti kysyikin ulkoasiainministeriöltä ohjeita, miten oli suhtauduttava Tallinnassa yhä voimistuvaan pakokauhuun; konsulaatti oli jo rekisteröinyt noin 600 pakolaista, joista 450:lle oli annettu viisumi. Ulkoministeri Enckellin kehotuksesta näistä 206 oli annettu Viron aatelistolle jaettavaksi.[25]

Vastauksessaan joulukuun 26. päivänä Enckell sähkötti Tallinnaan Suomen lähettävän seuraavana päivänä jäänmurtajan hakemaan 400 pakolaista, jos tilanne niin vaatii.[26]

Tallinnan-konsulaatin vastaus pani kaiken riippumaan Suomen vapaaehtoisten saapumisesta, minkä suotavuutta se oli esittänyt jo sähkeessään 24. 12. 1918.[27] Jos suomalaiset vapaaehtoisjoukot tulisivat muutaman päivän sisällä, ei evakuointilaivaa tarvittaisi. Ellei apua taas tulisi, odotettaisiin kuitenkin vielä pari päivää, ennen kuin suoritettaisiin suurevakuointi Suomeen.[28] Vaikka Englantilaisten bolševikkien laivastosta 26. joulukuuta saavuttaman voiton johdosta

---

[22] UM:n poliittiset raportit 11. 12. 1918. UM 5 C 1; Enckell von Lilienfeldille 11. 12. 1918. UM Tallinna 1918.

[23] Tallinnan-konsulaatin sähke 13. 12. 1918. UM 7 E Viro 1919; Suomen sotaministeriön raportti nro 4, 13. 12. 1918. Sotaministeriön arkisto (Tulo 4334/3), SArk. Siinä todettiin lisäksi englantilaisten ottavan haltuunsa kaikki Viron satamat, postin, lennätinlaitoksen ja rautatiet. Seuraavana päivänä ministeriö kuitenkin kumosi nämä tiedot (rap. nro 5, 14. 12. 1918. Sama). Ks. myös Uusi Suometar 13. ja 14. 12. 1918 ("Viron tapahtumat").

[24] von Lilienfeld Svinhufvudille 13. 12. 1918. UM 100 Viro 1918.

[25] Tallinnan-konsulaatin raportti 23. 12. 1918. UM 7 E Viro 1919.

[26] Enckell Tallinnan-konsulaatille 26. 12. 1918. Sama; Enckell v. Lilienfeldille 26. 12. 1918. UM menneet sähkeet 1918: Ulkomaalaiset viranomaiset ja yksityiset.

[27] UM 7 E Viro 1919.

[28] Tallinnan-konsulaatin puhelintiedotus 27. 12. 1918. Sama. Ks. myös v. Lilienfeldin sähkettä Enckellille 28. 12. 1918. Sama.

tilanne oli hieman rauhoittunut, puhui konsulaatti vielä 28. 12. 1918 Suomeen pyrkivistä "pakolaislaumoista".[29]

Joulukuun 30. päivänä tapahtunut ensimmäisen suomalaisen komppanian saapuminen Tallinnaan aiheutti kuitenkin pakokauhun laantumisen, joten "pakolaislaumojen" evakuointi siirtyi pois päiväjärjestyksestä.

Vuoden 1918 viimeisen, Viron kannalta kriittisen viikon aikana Viron Avustamisen Päätoimikunta oli täydellä teholla värväämässä vapaaehtoisia. Tämän toiminnan tukena olivat runsaat lehtikirjoitukset, iltamat, rahankeräykset jne. Eri puolille maata perustettujen värväyskeskusten kautta kertyi vapaaehtoisia niin paljon, että hätätilassa olisi apuretkikunnan miesluku voitu korottaa aina 10 000:een.[30] Tärkein värväyskeskus oli Helsingissä Vanhalla ylioppilastalolla. Viron Avustamisen Päätoimikunnan toimitilat olivat ent. keisarillisessa palatsissa ja itse vapaaehtoiset kerättiin varustamista varten aluksi Uudenmaan kasarmin päärakennukseen Liisankadun varrella ja sittemmin Katajanokalla olevaan Merikasarmiin.

Viron avustuskomitean ja Viron hallituksen 23. 12. 1918 tekemän sopimuksen mukaan suomalaiset sitoutuivat muodostamaan kahteen sotilasosastoon jakautuvan joukko-osaston, johon kuuluisi n. 2 000 miestä. Virolaisten kasvava tarve yhdessä ilmoittautuneiden suuren määrän kanssa tekivät kuitenkin mahdolliseksi aiotun määrän lähes kaksinkertaistamisen. Kaiken kaikkiaan näet Viron vapaussotaan osallistui — avustustoimikunnat ja värväyshenkilöstö mukaan lukien — 3 837 suomalaista vapaaehtoista, joista varsinaisiin taistelutoimiin n. 3 700.[31]

Vapaaehtoiset olivat kotoisin lähinnä Etelä- ja Keski-Suomesta. Lähtijöistä[32] 21,0 % oli Uudeltamaalta, 16,1 % Vaasan läänistä, 16,0 % Turun ja Porin läänistä, 12,9 % Viipurin läänistä, 12,1 % Hämeen läänistä sekä 10,3 % Oulun läänistä.[33]

Isän ammatin mukaan jaoteltuina 44,5 % kuului syntyperältään talonpoikiin, 32,3 % sijoittui keskiluokkaan ja 18,9 % työväestöön.[34] Niistä 206:sta, joiden koulusivistys on selvitetty, 53,4 %:n koulunkäynti rajoittui kansa- tai kiertokouluun, 22,3 % oli käynyt oppikoulua ja 17,5 % ammattikoulua tai erilaisia opistoja. Ylioppilaita oli lähtijöistä 4,4 %.[35]

---

[29] Tallinnan-konsulaatin raportti 28. 12. 1918. Sama.

[30] *Helanen* (1921), s. 120.

[31] Hannes Hildén, "Viron vapaussotaan osaa ottaneiden suomalaisten nimiluettelo". VAP/B 2b. *Helanen* (1921, s. 170) esittää pääintendentuurin tietoihin pohjautuen seuraavat, Hildéniä hieman suuremmat luvut: Suomalaisia oli Virossa 3.942, joista upseereita 140, lääkäreitä 8, sairaalahenkilökuntaa 30, pappeja 3, muita virkailijoita 33 ja sotilaita 3.728. "Helsingissä alati toimivien kanssa" apuretkikuntaan kuului 3.977 suomalaista. Luvut ovat siis huomattavasti suuremmat, kuin mitä yleisesityksissä yleensä esitetään. *Evald Uustalu,* The History of the Estonian People, London 1952, s. 169 mainitsee määräksi 2.000 ja *Niitemaa* puolestaan (s. 346) 2.700. *Kruus* (1932, s. 235) puhuu taas 2.000:sta (lisäksi ajoitukset väärin).

[32] Kotipaikka on pystytty selvittämään 3.007:n vapaaehtoisen kohdalta.

[33] *Olavi Hovi – Timo Joutsamo,* Suomalaiset heimosoturit Viron vapaussodassa ja Itä-Karjalan heimosodissa vuosina 1918—1922. Vapaaehtoisten taustan ja lähtömotiivien tarkastelua. — Turun Historiallinen Arkisto XXIV. Turku 1971, s. 121.

[34] *Sama,* s. 136.

[35] *Sama,* s. 142.

Ikärakenteeltaan vapaaehtoiset olivat luonnollisesti verraten nuoria; ikäryhmään 16—20 vuotiaat sijoittui 53,4 % ja 27,1 % taas ryhmään 21—25-vuotiaat. Keski-ikä oli noin 21,1 vuotta.[36]

Viroon-lähtijöistä noin 63 % oli ennen lähtöään saanut jonkinlaista sotilaskoulutusta esim. suojeluskunnissa, mutta n. 90 % oli sen sijaan saanut kokemusta jollakin sotanäyttämöllä, lähinnä Suomen kansalaissodassa.[37] Sekä koulutukseltaan että kokemukseltaan vapaaehtoisten kärkipäähän sijoittuivat jääkärit, joita Viroon-lähtijöistä oli 80.[38]

Suomalaisten apujoukkojen tuloa odotettiin Virossa kaiken aikaa. Lännestä palannut valtionhoitaja Mannerheim otti jouluaattona vastaan apua kiirehtineen Kallaksen, mutta suhtautui varsin pidättyvästi tämän pikaista apua koskeviin pyyntöihin; vakinaisesta väestä hän ei voinut luvata apua, koska Suomessa oli saksalaisten instruktöörien lähdettyä pulaa upseereista. Vapaaehtoisen väen kokoamiseen hän sen sijaan suhtautui suopeasti.[39] Tältä pohjalta Viron sotaministeriön Helsingissä oleva edustaja, tuomari August Hanko raportoikin Pätsille 24. 12. 1918 vähemmän rohkaisevan tiedon: Vapaaehtoisia olisi kyllä Suomesta tulossa, mutta hallituksen asenne oli kuitenkin "kaikin puolin kylmä", toisin sanoen se ei suostu vakinaisen väen lähettämiseen. Hanko epäili kuitenkin, ehtiikö suunniteltu vapaaehtoinen apu ajoissa.[40]

Myös majuri Ekström, jonka johdolla ensimmäisen vapaaehtoisjoukon oli määrä lähteä Viroon, oli toistaiseksi varsin pidättyväinen. Virosta ei uskottu riittävän aseita suomalaisjoukkojen aseistamiseen ja lisäksi katsottiin virolaisten liioittelevan sotilaallisen asemansa vaaranalaisuutta. Saadakseen tarkempia tietoja Ekström lähetti 25. 12. 1918 tulkki-adjutanttinsa luutnantti Elmar Kirottaren Tallinnaan pää- ja sotaministeri Pätsin puheille. Kirotar kertoi suomalaisten koettavan saapua Tallinnaan tammikuun puoliväliin mennessä. Uhkaavaa tilannetta kuvattuaan ja vakuutettuaan Viron hallituksen pystyvän toimittamaan suomalaisille tarpeellisen määrän aseita Päts sai kuitenkin Kirottaren vakuuttuneeksi huomattavasti tiukemman avustusaikataulun välttämättömyydestä. Saavuttuaan illalla 26. 12. 1918 Helsinkiin Kirotar totesikin Ekströmille: "Virossa asiat ovat nyt sillä kannalla, että jos Te, herra majuri, ette ole siellä kolmen päivän kuluttua, niin Teidän ei enää kannata sinne mennäkään".[41]

Sähköistävä tieto synnytti ensimmäisten vapaaehtoisten matkaanlähettämiselle tarvittavan viimeisen sysäyksen. Jo joulukuun 28. päivänä kokoontuivat Ekströmin joukko-osastoon (ns. Ensimmäiseen Suomalaiseen Vapaajoukkoon) ilmoittautuneet lähtöä varten, ja aamulla 30. joulukuuta lähti 140-miehinen 1. komppania jäänmurtaja Tarmolla yli Suomenlahden.[42]

---

[36] *Sama,* s. 139.
[37] *Sama,* s. 165—166.
[38] *Matti Lauerma,* Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27. Vaiheet ja vaikutus. Helsinki 1966, s. 923.
[39] *Laaman* (1964), s. 384; Postimees 16. 1. 1919 ("Eesti riigi esitaja Dr. Kallase ametlik esinemise kõne").
[40] Dokumente, s. 190.
[41] *Elmar Kirotar,* Soome vabatahtlikest ja teistest. — Vabadusmonument, II, s. 34—35.
[42] *Helanen* (1921), s. 218—220.

Suomalaisen komppanian tulo yllätti virolaiset sekä ripeydellään että ylimalkaan saapumisellaan; Suomesta saadut varsin epämääräiset tiedot olivat näet aiheuttaneet sen, että Tallinnassa ei uskottu varmasti suomalaisten ehtivän saapua ajoissa. "Meitä ei ole ikimaailmassa vielä kukaan auttanut. Ja nyt äkkiä ja todella apua ystävältä, jonka kyllä tunnet, mutta joka on sinua niin paljon vanhempi, että on sinulle ikään kuin vieras!", kirjoitti Päevaleht seuraavana päivänä tunnelmista. Avun voimakkaasta moraalisesta panoksesta kielii myös Waba Maan samana päivänä (31. 12. 1918) suomeksi julistama toteamus: "Suomen veljet, jos vihollisemme sanovat: Finis Finlandiae ja Finis Estoniae, silloin sanomme me: Eläköön Suomi! Eläköön Viro! Me voitamme!" Tallinnassa olevien ulkomaiden konsulien kokous totesi myös 31. 12. 1918 Viron joukkojen hengen parantuneen huomattavasti Suomen vapaajoukkojen tulon seurauksena.[43]

Tarkoitus oli lähettää Tallinnaan uusia joukkoja heti lähipäivinä. Näin tehtiinkin ja vieläpä nopeammin kuin oli suunniteltukaan. Tammikuun 1. päivänä näet konsuli Putkinen sähkötti Tallinnasta ulkoministeri Enckellille amiraali Sinclairin tarjoutuneen noutamaan laivoillaan suomalaisia vapaaehtoisia Helsingistä.[44] Sekä valtionhoitaja Mannerheim että VAP:n puheenjohtaja Louhivuori suostuivat vielä samana iltana ehdotukseen, ja sovittiin brittialusten kuljettavan 3. tammikuuta aamulla 240—400 suomalaista vapaaehtoista Tallinnaan.

Koska brittien tarkasta tuloajasta ei kuitenkaan saatu vahvistusta eikä heitä 3. päivän aamuna ollut vielä Helsingissä, antoi Louhivuori jäänmurtaja Wäinämöiselle vihdoin iltapäivällä määräyksen purjehtia ilman brittejä Tallinnaan "virolaisen kunniakomppanian seistua melkein koko päivän Tallinnan laiturilla sitä odottamassa".

Kävi kuitenkin ilmi, että brittien tarkoitus oli saapua Helsinkiin vasta myöhemmin iltapäivällä — niin kuin tapahtuikin — ja todella kuljettaa suomalaiset Tallinnaan eikä vain "konvoijeerata" heitä kuljettavaa suomalaisalusta. Suomalaisten toimenpiteestä tuohtunut konsuli Bell otti välittömästi yhteyttä Enckelliin ja esitti mielipahansa, kun brittien apu ei ollutkaan kelvannut. Hän viittaili myös Louhivuoren saksalaismielisyyteen ja tämän haluun loukata tahallaan brittejä. Asian korjaamiseksi Louhivuori lupasi, että seuraavaksi aamuksi (4. 1.) koottaisiin uusi komppania, jonka Tallinnaan palaavat Calypso ja Caradoc saisivat kuljettaa. Lupauksen hän teki, vaikka tiesi, että jokainen matkustusvalmis vapaaehtoinen oli siirretty jo aamulla Väinämöisellä Tallinnaan. Louhivuori otaksui, ettei yhdessä yössä voisi Helsingistä "lyödä ylös maasta" kahta laivalastillista vapaaehtoisia.

Tässä kuitenkin onnistuttiin. Jo ilmoittautuneista näet muodostettiin yöllä 3. komppania, joka aamulla 4. 1. 1919 siirtyi Katajanokan laiturissa odottaviin brittialuksiin. Tilannetta komistaakseen piti silinterihattuinen Louhivuori brittialuksen kannelta vielä puheen, kuitenkin ilman Bellin nimenomaisesti toivomaa torvisoittoa, josta kovan pakkasen vuoksi oli luovuttava. Vielä aamun kuluessa

[43] [*Jens Christian Johansen,*] Die Tagebuchaufzeichnungen und Berichte des Kgl. Dänischen Generalkonsuls in Reval Jens Christian Johansen aus den Jahren 1918/19. — Baltische Hefte Bd 20, 1974, s. 67.

[44] Putkisen sähke 1. 1. 1919. UM 7 E Viro 1919; UM:n vastaus 2. 1. 1919. UM Tallinnan-lähetystön arkisto/Fa:1.

Louhivuori toimitti Bellille kiitoskirjeen, ja paikatakseen syntyneestä sekaannuksesta aiheutunutta epäluuloa pyysi, "että myöskin ne joukot, jotka Päätoimikunnalla vielä oli tilaisuus Viroon lähettää, saisivat nauttia samaa mahtavaa suojelusta sekä matkalla ollessaan että täyttäessään vastuunalaista tehtäväänsä Viron vapauttamiseksi".

"Erittäin ystävälliseen sävyyn", kuten Louhivuori totesi, kirjoittamassaan vastauksessa Bell kuitenkin totesi valittaen, että englantilaiset laivat eivät lisääntyvien jääesteiden vuoksi voineet enää auttaa suomalaisia.[45]

Syntynyt "diplomaattinen selkkaus", joka ajan aroissa suomalais-brittiläisissä suhteissa ei ollut pelkästään harmittoman hupaisa, saatiin siis onnellisesti pois päiväjärjestyksestä.

Tammikuun 8. päivänä saapui Tallinnaan vielä Ekströmin osaston 4. komppania, jolloin koko Ensimmäinen Suomalainen Vapaajoukko oli siirtynyt Viroon.

Samaan aikaan oli everstiluutnantti Kalmin johdolla lähetettävä Pohjan Poikien rykmentti koottavana. Sekä rahojen että varusteiden puutteen takia sen lähettäminen kuitenkin lykkääntyi ja vasta 12. tammikuuta 1919 ensimmäinen pataljoona siirtyi yli Suomenlahden. Sitä seurasi 23. tammikuuta Pohjan Poikien 2. pataljoona sekä tykistö.[46]

Suomalaisten vapaajoukkojen lähettämiseen liittyi myös suomalaisen ylipäällikön määrääminen. Tosin alunperinhän oli sovittu, että myös suomalaiset joukot operoisivat Viron ylijohdon alaisina. Suunnitelmat muutti kuitenkin Viron aatelin edustajan paroni Schillingin Louhivuorelle 30. joulukuuta 1918 esittämä epäily. Hän näet kertoi balttien, joita otti taisteluun virolaisten puolella osaa n. 700 miestä, suhtautuvat epäilevästi virolaisen ylipäällikön kykyihin. Siksi hän ehdotti, että suomalaiset asettaisivat Laidonerin tilalle jonkun suomalaisen kenraalin koko Viron vapaussodan ylipäälliköksi tai että Viron ylipäällikölle määrättäisiin ainakin suomalainen esikuntapäällikkö.[47]

Asia oli tietysti mitä arkaluontoisin. Louhivuori esitteli sen 31. joulukuuta Mannerheimille, joka näyttää asettuneen kannattamaan ehdotusta; hän näet totesi tehtävään olevan ajateltavissa kolme kenraalimajuria: Martin Wetzer, Hannes Ignatius ja Emil Berg. Wetzeriä hän piti sopivimpana. Valtionhoitaja oli kuitenkin Louhivuoren kanssa yhtä mieltä siitä, että koska Ekströmin ja Kalmin joukot oli Viron hallituksen kanssa tehdyn sopimuksen nojalla alistettava virolaisen ylijohdon alaisiksi, voisi virolaisia loukata, jos Suomesta nyt tarjottaisiin heille ylipäällikköä. Siksi Suomi ei voisi tehdä aloitetta, mutta jos virolaiset nimen omaan pyytäisivät Suomesta ylipäällikköä, niin asiaa voitaisiin harkita.

---

[45] Louhivuoren muistiinpanot 1.—4. 1. 1919. Louhivuoren kokoelma/31; Louhivuoren kirje Aino Kallakselle 16. 3. 1936. Sama/27. (Bell näet pyysi Aino Kallaksen kautta tietoja näistä tapahtumista muistelmiaan varten. Vuonna 1950 ilmestyneissä muistelmissaan, Land of Lakes: Memories keep me company, London 1950, ei Bell kuitenkaan kerro episodista); Louhivuoren kirje Bellille 4. 1. 1919. Louhivuoren kokoelma/31 (myös VAP/F 7) ja Bellin vastaus 7. 1. 1919. VAP/F 4; *O. W. Louhivuori,* Eräs "diplomaattinen selkkaus" v. 1919. — Suomalainen Suomi 1927, s. 115—120; Helsingin Sanomat 4. ja 5. 1. 1919 ("Viron avustus").

[46] Lähemmin ks. *Helanen* (1921), s. 339—357; *Hans Kalm,* Pohjan Poikain retki. Porvoo 1921, s. 24, 32—35.

[47] VAP ptk 31. 12. 1918. VAP/C 1.

Seuraavien päivien aikana ylipäällikkyysasia muutti kuitenkin muotoaan ja alettiin puhua suomalaisen ylipäällikön asettamisesta suomalaisia joukkoja varten. Tammikuun 3. päivänä 1919 Mannerheim näet ilmoitti Louhivuorelle pitävänsä erittäin suotavana, että kenraali Wetzer määrättäisiin suomalaisten ylipäälliköksi pitämään yllä yhteyttä Kalmin ja Ekströmin joukkojen kesken.[48] Tämä olisi aiheellista siinäkin tapauksessa, ettei suomalaisia tulisi enempää kuin 2 000 miestä. Toimenpide näet herättäisi mm. Suomen hallituksen — ja arvattavasti myös Mannerheimin — silmissä suurempaa luottamusta yritystä kohtaan.[49]

Vaikka Mannerheim painottikin, että ajatus suomalaisten joukkojen omasta ylipäälliköstä olikin hänen yksityinen mielipiteensä ja ettei se millään tavoin sitoisi Päätoimikuntaa, katsoi viimeksi mainittu lopulta parhaaksi suostua asiaan.[50] Kaavailtuun Wetzerin valtuuteen tuli kuitenkin muutos. Kallaksen ilmoittaessa Tallinnaan 7. 1. 1919 suomalaisten kaavailevan Wetzeriä omien vapaaehtoistensa ylipäälliköksi, torjui näet Laidoner suoralta kädeltä ajatuksen. Viroon oli mahdotonta luoda kahta rinnakkaisrintamaa. "Joko suomalaiset alistuvat alaisikseni tai minä heidän alaisekseen, mutta kaksi ei voi johtaa samalla kertaa". Tässä tammikuun 9:nnen päivän päätöksessään Laidoner myös ilmoitti, ettei kuitenkaan luule, "että Viro voisi antaa joukkonsa Suomen ylipäällikön alaisiksi".[51]

Laidonerin kanta ei jättänyt sijaa vaihtoehdoille. Vaikka Päätoimikunta nimittikin Wetzerin 9. 1. 1919 tehtäväänsä[52] ja välikirjassa todettiinkin suomalaisten joukkojen kuuluvan hänen ylipäällikkyyteensä[53], jouduttiin tästä kuitenkin käytännössä luopumaan. Wetzeristä näet tuli suomalaisten vapaaehtoisten joukko-osastojen yhteinen johtaja, joka kuitenkin alistettiin Viron ylijohdolle. Hiertävänä kivenä kengässä oli myös se hankaluus, että ylipäällikkö Laidoner oli 20. 1. 1919 saakka eversti, kun taas hänelle alistettu suomalaiskomentaja oli arvoastetta ylempänä.

Wetzerin määrääminen suomalaisten joukkojen yhteiseksi johtajaksi ei kuitenkaan toiminut käytännössä, sillä sotilaallisesta tilanteesta johtuen suomalaisia vapaaehtoisia ei voitu käyttää kootusti; Ensimmäinen Suomalainen Vapaajoukko määrättiin Virun-rintamalle Pohjois-Viroon, kun taas Pohjan Poikien rykmentti sijoitettiin etelärintamalle. Ylipäällikkö Laidoner ratkaisi asian muodostamalla erityisen etelärintaman johdon ja määräsi rintamapäälliköksi 25. 1. 1919 Wetzerin.[54]

---

[48] Mannerheim uskoi myös, että Ruotsista kenraali Hjalmarsonin johdolla tulevat vapaaehtoiset voitaisiin alistaa Wetzerille.

[49] Louhivuoren muistiinpanot 31. 12. 1918 ja 3. 1. 1919. Louhivuoren kokoelma/31; VAP ptk 3. 1. 1919. VAP/C 1; *Helanen* (1921), s. 130.

[50] Louhivuoren muistiinpanot 3., 4. ja 5. 1. 1919. Louhivuoren kokoelma/31. Kurkistuksena ylipäällikkyysasian kulissien taakse ks. *Kettusen* (1948) persoonallista muisteloa s. 37—38.

[51] *Kattai*, s. 166.

[52] VAP ptk 9. 1. 1919. VAP/C 1. Mannerheim nähnee oman osuutensa liian dominoivana todetessaan: "Yhtenäistääkseni yrityksen johdon nimitin kenraalimajuri Wetzerin vapaaehtoisjoukkojen komentajaksi". *G. Mannerheim*, Muistelmat. Ensimmäinen osa. Helsinki 1951, s. 401.

[53] Välikirja 9. 1. 1919. VAP/C 1; *Helanen* (1921), s. 131.

[54] *Kattai*, s. 166. Ks. myös Louhivuoren kirjettä Mannerheimille 2. 6. 1919. G. Mannerheimin arkisto/ Missionen i London och Paris (1918) & Riksföreståndarskapet (1918—1919).

4. Suomalaiset rintamalla

Vaikka suomalaisten vapaaehtoisten osallistuminen itse operaatioihin lankeaakin tämän tutkimuksen ulkopuolelle, mainittakoon siitä kuitenkin lyhyesti seuraavaa.

Ensimmäisen Suomalaisen Vapaajoukon komppaniat ehtivät rintamalle vasta 8. tammikuuta 1919, jolloin murros ja käänne virolaisten eduksi sekä Virun- että etelärintamallakin oli jo tapahtunut. Virolaisethan saivat bolševikit pysäytetyiksi ja vastahyökkayksen käyntiin tammikuun ensimmäisen viikon lopulla. Sen sijaan tieto suomalaisten saapumisesta vaikutti moraalisesti virolaisten taistelutahtoon juuri ratkaisevina tammikuun alkupäivinä. "Suomalaisten tulo oli kipinä, joka sytytti palamaan rohkeuden ja uskon omaan voimaamme", kuten Laidoner sitä luonnehti.

Ekströmin joukot ottivat tammikuun 8. päivän jälkeen osaa Pohjois-Viron vapauttamiseen ja olivat myös mukana 16. 1. 1919 alkaneessa Narvan valloituksessa, joka toteutui 19. 1. 1919. Laidonerin tarkoituksena oli varmistaa Narva työntämällä rintama siitä itään olevaan Jamburgiin saakka, mutta koska Wetzer viitaten sopimukseen, ettei suomalaisia saa viedä Viron kansallisten rajojen ulkopuolelle — rajana pidettiin idässä Narvajokea — kielsi suomalaisten osanoton yritykseen, oli virolaistenkin siitä luovuttava.[1] Ensimmäisen Suomalaisen Vapaajoukon pääosa siirrettiin ensin Rakvereen ja sitten Narva Jõesuuhun divisioonan reserviin. Pakollinen paikallaanolo lisäsi joukkojen keskuudessa tyytymättömyyttä ja nopeutti Ensimmäisen Suomalaisen Vapaajoukon 22. maaliskuuta 1919 tapahtunutta siirtoa takaisin Suomeen.

Pohjan Poikien rykmentti saapui Viron etelärintamalle tammikuun 30. päivänä, jolloin virolaisten menestyksellinen hyökkäys etelään oli jo täydessä käynnissä. Jo 14. 1. 1919 virolaiset olivat valloittaneet Tarton. Yhdessä Pohjan Poikien kanssa virolaiset valloittivat 1. helmikuuta Valkin kaupungin ja osallistuivat 14. helmikuuta alkaneeseen etelärintaman yleishyökkäykseen. Sen tuloksena Pohjan Poikien rykmentti valloitti 21. 2. 1919 Viron kansallisten rajojen ulkopuolella lättiläisellä Liivinmaalla olevan Marienburgin (vir. Alulinn) kaupungin. Maaliskuun puolivälistä rykmentti osallistui Vastseliinan taisteluihin aina 28:een maaliskuuta saakka. Mainittuna päivänä suomalaiset poistuivat rintamalta Valkiin ja huhtikuun alussa Tarttoon. Koti-ikävä ja sotaväsymys, jotka näkyivät sekä miehistön että upseeriston eroamisena palveluksesta, alkoivat pienentää rykmenttiä. Virolaiset katsoivat suomalaisilla olevan tähän moraalisen oikeuden; hehän olivat sitoutuneet palvelukseen niin kauan kunnes vihollinen oli ajettu yli Viron rajojen. Marienburgin valloituksessa katsottiin tuo edellytys täytetyksi eikä haluttu enää

---

[1] Suomalaisten asenteesta ks. erityisesti Wetzerin kirjettä Louhivuorelle 28. 1. 1919. Lainaus siitä sisältyy Louhivuoren kirjeeseen Mannerheimille 2. 6. 1919. Mannerheimin arkisto/ Missionen i London och Paris (1918) & Riksföreståndarskapet (1918—1919). Kokouksessaan 12. 2. 1919 VAP joutui ottamaan kielteisen kannan suomalaisten osallistumiseen virolaisten suunnittelemaan hyökkäykseen Venäjän alueella olevaa Pihkovaa (Pskov) ja lättiläisellä alueella olevaa Volmaria (Valmiera) vastaan. VAP ptk 12. 2. 1919. VAP/C 1. Sen sijaan yksittäisiä suomalaisia osallistui taisteluihin Latviankin alueella.

jäädä puolustamaan Viron rajoja asemasodan olosuhteissa. Valtaosa hupenevasta Pohjan Poikien rykmentistä siirtyi Suomeen huhtikuussa ja loput toukokuun lopulla.

Kenraali Wetzer oli jo 5. maaliskuuta eronnut etelärintaman päällikkyydestä ja siirtynyt muutamaa päivää myöhemmin Suomeen.[2]

5. *Viron Avustamisen Päätoimikunnan yritykset ulkomaisen avun hankkimiseksi*

Viron Avustamisen Päätoimikunta ei joutunut pelkästään kokoamaan ja lähettämään suomalaisia vapaaehtoisia Viroon, vaan myös lähettämään avunpyyntöjä ulkomaille. Tätä puollettiin myös julkisessa sanassa. Niinpä esimerkiksi Helsingin Sanomat piti pääkirjoituksessaan 21. 12. 1918 suotavana, että Suomen taholta käännyttäisiin ulkomaiden puoleen ja koetettaisiin saada ne auttamaan Viroa.[1] Myös ulkoministeriö kehotti 7. tammikuuta Holstia koettamaan saada Englannin hallitusta tukemaan Viroa voimakkaammin; Suomen apu kun ei yksinään riittäisi.[2] Brittien varovaisen asenteen takia ei pyynnöstä ollut kuitenkaan konkreettisia seurauksia.

Hallitusta aktiivisempi ulkomaisen avun hankkimisessa oli kuitenkin Viron Avustamisen Päätoimikunta, joka valitsi kohteekseen lähinnä Skandinavian maat. Kääntyminen ulkomaiden puoleen tuli Päätoimikunnassa ajankohtaiseksi joulukuun 27. päivänä, jolloin bolševikit olivat lähellä Tallinnaa ja jolloin ei vielä suomalaisia vapaaehtoisia ollut saatu matkaan. Tuolloin pidetyssä kokouksessa Louhivuori näet ehdotti avun anomista Virolle ulkovalloilta.[3] Tältä pohjalta laadittiin sähke, joka 28. joulukuuta lähetettiin presidentti Wilsonille, Holstin kautta Englannin hallitukselle, Norjan suurkäräjien puhemiehelle Ludwig Mowinckelille Kristianiaan, professori Harald Höffdingille Kööpenhaminaan ja suomalaisten vanhalle aktivistiystävälle, johtaja Sven Palmelle Tukholmaan. Sähkeessä todettiin Viron taistelun suurta ylivaltaa vastaan käyvän raskaaksi, vaikka Suomi olikin lähettämässä vapaaehtoisia avuksi ja brittilaivasto oli jo suojaamassa Viron rannikkoa. Siksi länsivaltojen ja Skandinavian maiden toivottiin mitä pikimmin lähettävän joukkoja ja sotamateriaalia, "jotta voitaisiin pelastaa Viro täydelliseltä hävitykseltä ja estää bolševikkeja ottamasta haltuunsa Itämeren koko itärantaa".[4]

---

[2] *Kattai*, s. 167—173; *Eero Kuussaari*, Vapaustaistelujen teillä. Sotahistoriallinen katsaus Suomen rajantakaisilla heimoalueilla 1900-luvun alkupuoliskolla käytyihin sotatoimiin. Loviisa 1957, s. 209—210.

[1] "Virolaisten auttaminen".

[2] Enckell Holstille 7. 1. 1919. UM menneet sähkeet 1919: Lontoo.

[3] VAP ptk 27. 12. 1918. VAP/C 1.

[4] Vetoomus Louhivuoren kokoelmassa/31;,VAP/E 2; *Helanen* (1921), s. 128—129, Uusi Suometar 29. 12. 1918 ("Viron avustamisen päätoimikunta"); Maaliit 3. 1. 1919 ("Soomemaalt"). Länsivalloille lähetetyn sähkeen sanamuoto poikkesi hieman Skandinavian maille osoitetusta; jälkimmäisessä todettiin asian olevan "yhteinen koko Pohjolalle, jota bolševismi uhkaa" ja pyydettiin lähettämään Viroon vapaaehtoisia joukkoja.

Sekä Wilsonille että Englannille menneillä sähkeillä oli lähinnä vain demonstratiivinen merkitys. Sen sijaan todellista apua saatettiin odottaa Skandinavian mailta. Norja ei kuitenkaan reagoinut lainkaan esitettyyn pyyntöön. Ruotsin puolesta sen sijaan vastasi johtaja Palme jo joulukuun viimeisenä päivänä lähettämässään sähkeessä ja sitä täydentävässä kirjeessä Ruotsin lain kieltävän värväämisen ja mikäli Viroon tästä huolimatta lähtisikin yksityisiä vapaaehtoisia, jäisi niiden merkitys kuitenkin platoniseksi. Vaikka Ruotsissa syntyikin Suomen vapaussodan aikana hallituksen interventiosta pidättäytyvää politiikkaa vastustava kansanliike, ei sellaiselle olisi nyt juurikaan edellytyksiä, sillä "Viro ei ole Suomi", kuten Palme totesi. Hän ei katsonut voivansa itse tehdä mitään asian hyväksi, semminkin kun hallitus, jonka toiminnalle oli suuntaa antavana sosiaalidemokraattien vasen siipi, oli jo kieltäytynyt avustamisesta.[5]

Tämä ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että Ruotsissa olisi aivan vaieten seurattu Baltian tapahtumia. Vaikka maan hallituksen kanta olikin ollut pitkin syksyä puolueettomuutta ja suurvaltojen ristiriitoihin sekaantumattomuutta korostava ja näin ollen interventiosta pidättäytyvä, syntyi Ruotsissa kuitenkin avustamista puoltavaa liikehdintää, joka sai tukea oikeistolaisilta sanomalehdiltä. Jo joulukuun alussa ruotsalaisia Suomen vapaussotaan osaa ottaneita upseereita oli kääntynyt Tukholmassa olevien Viron edustajien puoleen ja ehdottanut 1 000 vapaaehtoisen kokoamista. Asian edistämiseksi Viron hallitus päätti lähettää Tukholmaan 20. 12. 1918 ministeri Strandmanin ja eversti Viktor Muttin. Joulupäivänä Tukholmaan tulleet virolaiset kävivät neuvotteluja Ruotsin viranomaisten sekä eri yhteisöjen edustajien kanssa vapaaehtoisten lähettämisestä. Ruotsin puolelta neuvotteluihin ottivat näkyvästi osaa mm. eversti Adolf Hamilton ja kenraalimajuri Harald Hjalmarson, jotka olivat olleet mukana Suomenkin vapaussodassa ja siellä ylenneet mainittuihin korkeisiin sotilasarvoihin.

Paremman kuvan itse tilanteesta saadakseen Hamilton ja Hjalmarson matkustivat 7. tammikuuta Tukholmasta Suomen kautta kohti Tallinnaa. Matkan vaikutus tuntuu kuitenkin olleen varsin kielteinen. Palattuaan 19. tammikuuta Tukholmaan kreivi Hamilton kertoi isälleen Viron hallituksen koostuvan joukosta "ytterst underklassiga individer", joilla ei ollut käsitystäkään asemansa tärkeydestä ja miten heidän tulisi siinä toimia. Ja olivatpa isännät vielä kaiken kukkuraksi tarjonneet vierailleen tervetulojuhlan "toisen luokan kabareessa", jossa useimmat ministerit olivat esiintyneet juopuneina.[6]

Neuvotteluista huolimatta asiasta ei päästy sopimukseen. Oma osuutensa varmasti oli Tallinnassa käyneiden Viron hallituksesta saamalla huonolla kuvalla, mutta tärkeämmäksi osoittautui kuitenkin Ruotsin hallituksen jyrkkä asenne ja toisaalta myös se, että kriittisen tammikuun jälkeen, jolloin virolaiset yhdessä suomalaisten vapaaehtoisten kanssa löivät vihollisen takaisin, väheni ulkomaisten apujoukkojen tarve. Myös mahdollisten ruotsalaisten vapaaehtoisten rahoitus-

---

[5] Palmen sähke ja kirje Louhivuorelle 31. 12. 1918. Louhivuoren kokoelma/31.

[6] *Hugo Hamilton,* Dagböcker 1917—1919. Stockholm 1956, s. 360, 363, 5., 7. ja 19. 1. 1919; *Laaman* (1964), s. 414—415. Hamiltonin matkavaikutelmista ks. myös USA:n Tukholman-lähettilään Ira N. Morrisin sähkettä USA:n rauhanvaltuuskunnalle Pariisiin 20. 1. 1919. NA 861 E.00/18.

kysymyksessä oli suuria vaikeuksia. Viron hallituksella kun ei ollut niiden kustantamiseen tarvittavia varoja.[6α]

Loppujen lopuksi ruotsalais-virolaiset suunnitelmat kuivuivat sellaisiksi, että Viron hallitus solmi 27. 1. 1919 ruotsalaisen majuri Carl Mothanderin kanssa sopimuksen, jonka mukaan tämä sitoutui muodostamaan 300-miehisen vapaaehtoisjoukon. Itse asiassa tätä tietä syntyi kevättalven kuluessa vain 178-miehinen komppania, jonka merkitys taisteluissa jäi kuitenkin vähäiseksi mm. sisäisten ristiriitaisuuksien takia.[7] Myös Baltian saksalaiset koettivat hankkia Ruotsista Viroon vapaaehtoisia, mutta hekin huonoin tuloksin. Helmikuun lopulla 1919 ilmoitti näet eversti, paroni von Stackelberg[8] Laidonerille balttien hankkivan Ruotsista 3 000 vapaaehtoista, jotka olisivat Virolle lähes ilmaisia; rahat hankittaisiin muuta tietä. Laidoner kielsi kuitenkin jyrkästi tällaisen, koska balttien kustantamista ruotsalaisista tulisi "kartanonherrain erikoiskaarti", joka uhkaisi Viron sisäistä rauhaa.[9]

Suopeampaa maaperää tapasi Päätoimikunnan vetoomus Tanskassa, jossa Viron avustaminen oli ollut Ruotsin tavoin esillä aikaisemminkin. Britit olivat näet marras-joulukuun vaihteessa koettaneet saada vapaaehtoisia tanskalaisia lähtemään Viroon sotilaallisiksi neuvonantajiksi ja toimittamaan maahan konekiväärejä.[10] Tästä ei kuitenkaan tullut mitään, ja lisäksihän Tanskan hallitus oli suhtautunut torjuvasti Englannin lokakuun lopulla Skandinavian mailles esittämään avustuspyyntöön.

Jo 27. joulukuuta 1918 Viron Avustamisen Päätoimikunta lähetti ulkoministeriön kautta Suomen Kööpenhaminan-lähetystölle sähkeen, jossa toivottiin Tanskankin lähettävän vapaaehtoisia Viroon ja tiedusteltiin sopivaa yksityishenkilöä, joka voisi asettua yrityksen johtoon.[11] Alun perin tähän suunniteltua Höffdingiä ei siis jostain syystä pidettykään enää tehtävään sopivana tai halukkaana.

Vastatessaan tähän 30. joulukuuta Kööpenhaminan-lähetystö ilmoitti auttamisasian olevan jo vireillä ja paraikaa etsittävän sopivaa yksityishenkilöä sen johtoon.[12] Tällainen henkilö löytyikin jo vuoden vaihteessa, sillä 2. tammikuuta Kööpenhaminasta tiedotettiin insinööri A. Westenholtzin ryhtyneen tehtävään ja muodostaneen sitä varten erityisen, joskin varsin löyhän, komitean. Siihen kuului mm.

[6a] Ks. Hjalmarsonin lausuntoja Hufvudstadsbladet 17. 1. 1919 ("De svenska Estlandsfararna återkomna") ja 24. 1. 1919 ("General Hjalmarsons officiella rapport"). Ruotsin hallituksen pidättyvästä kannasta ks. Hellnerin sähkettä lähettiläs Alströmerille Lontooseen 6. 2. 1919. Jäljennös UD 6 A 6a. Palmstierna puolestaan piti Ruotsin pidättyväisyyden syynä seuraavia seikkoja: 1) Virossa Ruotsi törmäisi Suomen intresseihin ja syntyisi uusi konflikti Suomen kanssa, 2) ei tiedetty, mitä ryhmittymää tukea, 3) bolševikkien voimaa ja 4) entente ei kaavaillut enää interventiota Baltiaan. *Palmstierna* 26. 1. 1919, s. 278.

[7] *Laaman* (1964), s. 415—416; EVS, II, s. 58—59; Hufvudstadsbladet 20. 2. 1919 ("Svenska frikåren i Estland").

[8] Kyseessä oli todennäköisesti Venäjän keisarillisen armeijan eversti Theodor (Fedja) v. Stackelberg.

[9] Kettunen Louhivuorelle 27. 2. 1919. Louhivuoren kokoelma/31; Louhivuori Laidonerille 3. 3. 1919. Sama.

[10] Suomen Kööpenhaminan-edustajan Armas H. Saastamoisen sähke UM:lle 8. 12. 1918. UM 7 E Viro 1918.

[11] UM Kööpenhaminan-lähetystölle 27. 12. 1918. Sama.

[12] UM 7 E Viro 1919; Louhivuoren vastaus 3. 1. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.

suomalainen kenraalimajuri Torsten Lode, Suomen vapaussodassa mukana ollut tanskalainen luutnantti Iver Gudme, lähinnä rahoituspuolta edustava johtaja Alex. Foss, joka oli virolaisen Kundan sementtitehtaan pääosakkaita, ja Tanskan 3. divisioonan esikuntapäällikkö, everstiluutnantti Stürup. Komiteaa lähellä oli myös Englannin Kööpenhaminan-sotilasattašea eversti Wade ja Suomen lähetystössä työskentelevä Kööpenhaminan Suomalaisen yhdistyksen entinen puheenjohtaja lääket. lis. Einar Runeberg.[13] Runeberg hoiti — ehdottomasti yksityishenkilönä, kuten hän useasti painotti — komitean kontakteja Viron Avustamisen Päätoimikunnan kanssa.

Tanskalaisen avustustoiminnan käytännön sieluna puuhaava Gudme lähti tammikuussa käymään Virossa hankkimassa paikan päältä tietoja avun tarpeesta. Perille Tallinnaan hän saapui Helsingistä jäänmurtaja Väinämöisellä 12. tammikuuta, samalla kertaa, jolloin Pohjan Poikien 1. pataljoona sekä Hamiltonin ja Hjalmarsonin johtama ruotsalainen komissio siirtyivät yli Suomenlahden. Matkaltaan Gudme palasi innostuneempana kuin mainitut ruotsalaiset; hän näet vakuuttui varsinkin tanskalaisen avun tarpeellisuudesta. "Tanskan apua pidetään paljon suotavampana kuin Ruotsista tulevaa, koska virolaiset katsovat, että tie ententen luo kulkee Tanskan eikä Ruotsin kautta".[14]

Gudmen Viron-matkan jälkeen värväystyö alkoi Tanskassa päästä käyntiin. Se toimitettiin pitkälti Tanskan hallituksen tietämättä ja siltä siis apua saamatta. Koko Viron avustusoperaation ylevänä periaatteena Gudme näki mahdollisuuden antamisen Tanskan kansalle auttaa rauhan ja järjestyksen palauttamisessa Euroopassa, mahdollisuuden, jota sen hallitus ei halua sille antaa.[15]

Koska Tanskan avun aloite oli tullut Viron Avustamisen Päätoimikunnalta, oli tarkoitus, että tanskalaiset joukot alistettaisiin sille. Tätä pidettiin varsin tärkeänä, koska se, kuten Runeberg painotti, lisäisi Suomen merkitystä Viron auttajana.[16] Tältä pohjalta Oskar Kallas Viron hallituksen puolesta ja Louhivuori VAP:n puolesta antoivat yhteisesti Helsingissä 22. 1. 1919 kenraali Lodelle valtuudet varustaa ja kuljettaa Suomen kautta Viroon enintään 1 000 tanskalaista vapaaehtoista. Palveluehdot olivat samat kuin Viron avustuskomitean ja Viron hallituksen kesken 23. 12. 1918 oli sovittu.[17] Tämän valtuuden pohjalta Lode puolestaan solmisi yksittäiset sopimukset vapaaehtoisten kanssa. Tanskalaisretkikunnan rahoituksesta taas huolehtisivat osittain tanskalaiset piirit, mutta pääosin kuitenkin Viron hallitus. Aseita ja varusteita pyrittiin taas saamaan briteiltä.

---

[13] Ks. Gudmen Englannin Kööpenhaminan-apulaissotilasasiamiehelle kapteeni A. Smithersille 22. 1. 1919 jättämää kertomusta. F. O. 608/182 s. 371—374; *Laaman* (1964), s. 416—417.

[14] Gudmen Viron-matkan raportti 22. 1. 1919. F. O. 608/183 s. 67—72. Tässä briteille laatimassaan kertomuksessa hän totesi suomalaisten vapaaehtoisten olevan etupäässä hyviä ja luotettavia "ja he ovat tehneet käytännöllisesti katsoen kaiken työn offensiivin aikana" (sic!). Sekä Ekström että Kalm olivat hänen mukaansa "hyvin — ehkä liiankin — rohkeita (audacious) miehiä".

[15] Sama, s. 371—374.

[16] Tästä esim. Runebergin sähke Kööpenhaminan-lähetystön kautta UM:lle 2. 1. 1919. UM 7 E Viro 1919. Suomalaisista samantyyppisistä mielipiteenilmauksista ks. myös VAP ptk 17. 1. 1919. VAP/C 1; Alkion pvk 17. 1. 1919.

[17] Valtuutus Louhivuoren kokoelmassa/31.

Itse vapaaehtoisten värväys sujui varsin ripeästi; helmikuun 17. päivänä Runeberg raportoi heitä olevan n. 700 ja 26. maaliskuuta hän puhui jo 1 200:sta ilmoittautuneesta.[18] Varustusten saaminen briteiltä ja varsinkin värväystyössä välttämättömien varojen irrottaminen Virosta venytti kuitenkin koko operaatiota.[19] Lisäksi Kööpenhaminassa liikkuvat latvialaisvärväjät pyrkivät pestaamaan jo pitkälle kootun tanskalais-osaston Latviaan[20] ja toisaalta taas tieto suomalaisten alkavasta poistumisesta Virosta vaikutti horjuttavasti tanskalaisiin. Oma merkityksensä oli myös Tanskan vasemmiston voimistuvalla hyökkäyksellä koko avustamista vastaan.

Vasta maaliskuun lopulla virolaisten saatua tarvittavan rahamäärän tarkoitukseen[21] saatiin 26. 3. 1919 ensimmäinen, noin 250 miestä käsittävä osasto lähtemään suomalaisella aluksella ensin Hankoon ja sieltä sitten Helsingin kautta Tallinnaan, jonne se saapui 4. huhtikuuta 1919.[22]

Suunnitelmista huolimatta ei uusia apujoukkoja Tanskasta kuitenkaan enää tullut. Tanskan hallitus ei katsonut suopeasti lisäjoukkojen lähettämistä, mutta tärkeimpänä syynä oli kuitenkin virolaisten valuutan puute ja sotilaallisen tilanteen lieveneminen samoin kuin suomalaisten lopullinen poistuminen Virosta.

Lähinnä Viron Avustamisen Päätoimikunnan aloitteesta ja sen välityksellä ja tuella tapahtunut tanskalaisten vapaaehtoisten osallistuminen Viron vapaussotaan kesti syyskuun alkuun 1919 saakka[23]. Alunperinhän oli tarkoitus ollut, että tanskalaiset alistettaisiin Suomen Virossa olevien joukkojen ylikomennon alaisuuteen, mutta tästä oli pakko luopua, koska jo ennen tanskalaisten saapumista oli Wetzer ja pääosa suomalaisista joukoista palannut Suomeen.

On totta, että Viron Avustamisen Päätoimikunta ei saanut aikaan vallan radikaalia avustusryöppyä Skandinaviasta Viron hyväksi. Sen toiminta tällaisen puolesta oli kuitenkin varsin aktiivista ja epäonnistumisen syyt — Viron rahapula ja Skandinavian maiden hallitusten pidättyvyys, jota edes brititkään eivät pystyneet horjuttamaan — olivat siitä riippumattomia.

---

[18] Runebergin kirjeet. Sama.

[19] Kovassa rahanpuutteessaan virolaiset kääntyivät useaan otteeseen Englannin puoleen avustuspyynnöin. Ks. esim. Kallaksen sähkettä Piipille ja Pustalle Lontooseen 4. 1. 1919 (F. O. 608/182 s. 405) ja heidän muistioitaan Englannin rauhankonferenssivaltuuskunnalle Pariisiin 17. 1. 1919 (Sama s. 391—393) sekä sir Esmé Howardin Piipiltä saamien tietojen pohjalta laatimaa muistiota 19. 1. 1919 (Sama s. 411—412). Virolaiset pyysivät näissä esityksissään liittoutuneilta 100 milj. Suomen markkaa eli 2 milj. £, jolla summalla voitaisiin muun ohessa kustantaa 2.000 vapaaehtoisen organisointi Skandinaviasta.

[20] Runeberg Louhivuorelle 17. 2. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.

[21] Lähtöä nopeuttaakseen Runeberg tiedusteli 21. 3. 1919 Suomen ulkoasiainministeriöltä lupaa saada Suomen Kööpenhaminan-lähetystön puolesta käyttää 65.000 kruunua tanskalaisten lähettämiseen. Ulkoasiainministeriö kielsi kuitenkin tämän 24. 3. 1919. UM 7 E Viro 1919.

[22] Runeberg Louhivuorelle 26. 3. 1919. Louhivuoren kokoelma/31; *Helanen* (1921), s. 152; EVS, II, s. 60; *Johansen,* 3. 4. 1919, s. 75.

[23] *R. G. Borgelin,* Baltikum kæmper. Fredericia 1941, s. 69—70: Kapteeni Borgelin oli tanskalaisen vapaaehtoiskomppanian päällikkö. Tästä erityisesti ks. *Richard Borgelin,* Taani vabatahtlikkude kompani ülema mälestusi. — Johan Laidoner. Mälestusi kaasaeglasilt. Tallinn 1934.

6. Miksi Viroa autettiin?

Avulle, jota Suomi empimättä ja resurssiensa mukaan ryhtyi Virolle antamaan jo marraskuun lopulla 1918, oli lukuisia syitä. Se ei kuitenkaan ollut minkään Suomen määrätietoisesti ajaman Viron-suuntauksen tulosta — sellaista suuntausta ei edes ollut — vaan Viron auttaminen oli selvästi ad hoc-tyyppistä "hätäpolitiikkaa", joka syntyi vallitsevan tilanteen tarpeiden pohjalta. Juuri se, että Suomen ulkopolitiikkaan ei kuulunut minkäänlainen heimohenkinen tai poliittinen Viron-suuntaus aiheutti myös sen, että Viroa ei autettu niinkään Suomen heimomaana, vaan pikemminkin Suomen välittömässä läheisyydessä olevana alueena, jota bolševismi uhkasi ja josta se saattoi levitä myös Suomeen. Kuten nähdään, juuri taistelu bolševismia vastaan tuntuu olleen primäärinen syy Suomen avulle. Suomella nähtiin olevan lähetystehtävä länsimaisen sivistyksen puolustamisessa.

Tietysti yhtenä motiiveista, mutta heikompana, oli myös heimoustunne, jota saksalaismielisen Suomen pakollinen pidättyvyys v. 1918 vielä lisäsi. Se oli synnyttänyt Suomessa trauman, josta saattoi vapautua auttamalla nyt Viroa.

Lisäksi Viron auttaminen tuntui sopivan erittäin hyvin Suomen sen hetkiseen ulkopolitiikkaan. Viroa auttamalla saattoi näet heikentää bolševismia ja mahdollisesti osallistua operaatioon Pietaria vastaan. Viroa tukeva Suomi saattaisi myös kerätä kiitosta ententeltä, jonka tuen ja tunnustuksen saaminen Suomelle oli tuolloin ensiarvoisen tärkeätä ja uuden valtionhoitaja Mannerheimin päätavoitteita. Viron auttaminen ja keväällä 1919 voimistunut ajatus myös jalansijan saamiseksi sieltä tarjosivat Suomelle myös jonkinlaista kompensaatiota Ahvenanmaasta ja antoivat mahdollisuuden, jos ei aivan selän, niin ainakin kyljen kääntämiseen Ruotsille. Kernaasti viitattiin siihen, että Suomi ei saisi kostaa Virolle sitä, minkä Ruotsi teki Suomelle vuoden 1918 alussa. "Viron kansalle ei vapaasta Suomesta saa jäädä sitä katkeraa muistoa, joka meillä suomalaisilla iäti on oleva Brantingin ja Edénin Ruotsista", kirjoitti Uusi Päivä 28. 12. 1918.

Ei voinut olla myöskään lisäämättä Suomen itsetuntoa, että se, Ruotsin kieltäydyttyä erilaisiin syihin vedoten, saattoi nyt Englannin toiveiden mukaan auttaa Viroa. Ja tämähän ei suinkaan merkinnyt sitä, että Suomi olisi näin ententen puolesta poiminut sille kastanjat tulesta. Päinvastoin, Suomi keräsi ne ilmiselvästi omaan kulhoonsa.

*

Jo joulukuun 1. päivänä 1918, jolloin porvarillisten puolueiden valtiopäivädelegaatio kokoontui ottamaan kantaa Viron auttamiseen, tulivat esille ne motiivit, jotka olivat leimallisia koko auttamistoiminnalle: Suomen oma puolustaminen taistelemalla Virossa bolševismia vastaan. "Viro on Suomen ulkovarustus. Viron tarve on meidän tarpeemme", perusteli ruotsalaisten Eirik Hornborg. Pääministeri Ingman taas katsoi Viron auttamisen olevan Suomen itsesuojelutoimenpiteen. "Jos Suomenlahden etelärannikko menee bolševikeille, asemamme on valitettava".[1]

[1] Alkion pvk 1. 12. 1918; Ingmanin muistiinpanot 1. 12. 1918. Ingmanin kokoelma/B 3:1; Estlanderin muistiinpanot 1. 12. 1918. Estlanderin kokoelma/2, VA.

Kautta koko porvarillisen puoluekentän olivat avun perustelut positiivisia ja bolševismin torjunnan tärkeyteen viittaavia. Tämä näkyi sekä poliitikkojen että sanomalehtien kannanotoista.

Kokoomuspuolueeseen kuuluva Viron Avustamisen Päätoimikunnan puheenjohtaja O. W. Louhivuori totesi, ettei kysymys ollut vain Virosta. Jos bolševikit saisivat haltuunsa Suomenlahden etelärannan ja Itämeren itäreunan, niin liikenne Itämeren piirissä olisi uhattuna. Lisäksi näin muodostuisi edullinen sillanpääasema bolševistiselle propagandalle.[2] Samaan puolueeseen lukeutuva entinen senaattori Heikki Renvall taas uskoi, että jos Viron rannikko saarineen joutuu vieraan, luultavasti meille vihamielisen valtakunnan käsiin, "on Suomen turvallisuutta alati uhkaamassa niin suuri vaara, että sen täytyy lamauttavasti vaikuttaa valtiolliseen toimintaamme sekä samalla myöskin pakottaa meitä mitä suurimpia rasituksia vaativiin varustuksiin, siten vaikeuttaen sitä sosiaalista uudistusta, joka on meidän edessämme suuria menoja kysyvänä".[3]

Kansallisen edistyspuolueen puoluekokouksessa 19. tammikuuta 1919 pitämässään poliittisessa katsauksessa ministeri J. H. Vennola totesi Suomen joutuneen ensimmäisenä ottamaan vastaan bolševismin aallon ja pysäyttämään sen. "Tätä sivistysarvojen puolustusta" Suomi oli jatkanut auttamalla Viroa. "Ihmisyys on meitä jo tähän avunantoon kutsunut, mutta siihen on myös kutsunut meidän heimoustunteemme ja myös ne sivistystehtävät, mitä näillä pienillä kansoilla on pohjolassa". Suomi halusi uhraukseellaan vapauttaa Viron ja valmistaa sille "onnellisempia päiviä".[4]

Kansallisen edistyspuolueen kantaa heijasteleva Helsingin Sanomat, jolla päätoimittajansa Santeri Ivalon kautta oli läheiset suhteet Viron avustajiin, painotti pääkirjoituksessaan 21. 12. 1918 suomalaisten Viron vapaaehtoisten taistelevan sivistyksen ja länsimaisen yhteiskuntajärjestyksen puolesta anarkiaa, sortoa ja hirmuvaltaa vastaan.[5] Suomella oli "sivistyksen suojamuurina" edessään kunniakas tehtävä, jonka onnistumista koko sivistyneen maailman katseet seurasivat.[6] Voimakkaammin vetosi tunteisiin Keskisuomalainen, joka 3. 1. 1919 kirjoitti, kuinka kotien ja kunnaiden uljaat vartijat nousevat ja tarttuvat miekkaan pimeyden valtoja vastaan". Lehti katsoi, etteivät suomalaiset vapaaehtoiset mene kansoja sortamaan tai maita valloittamaan, "vaan te menette rauhaa rauhattomuuteen rakentamaan. — — Teidän askeleitanne seuraa voitto, ihmisyyden, oikeuden ja sivistyksen voitto!"

Todennäköisesti Santeri Alkion laatimassa pääkirjoituksessa julisti maalaisliiton Ilkka 8. 1. 1919 suomalaisten osanoton edistävän bolševikkivallan murtumista Venäjällä. Sen johdosta Virossa käytävä taistelu oli joka suhteessa yhteydessä Suomen oman vapaus- ja itsenäisyystaistelun kanssa. Varsinkin juuri maalaisliittolais-

---

[2] Uusi Suomi 30. 1. 1919 ("Viron vapaustaistelun merkitys").

[3] *Heikki Renvall,* Itämeren neutralisoiminen. — Suunta 1/1919.

[4] Kansallisen edistyspuolueen puoluekokouksen ptk 19. 1. 1919, liite 1. Kansallisen edistyspuolueen arkisto/2, VA. Puoluekokous huusi kolmasti eläköötä Virolle ja lähetti "vilpittömän tervehdyksen vapauteen ja riippumattomuuteen pyrkivälle Viron veljeskansalle". Mainittu ptk.

[5] "Virolaisten auttaminen".

[6] Helsingin Sanomat 12. 1. 1919 ("Suomi sivistyksen suojamuurina").

ten kannanotoille luonteenomaisena, eräänlaisena mystillisenä Suomen lähetystehtävään viittaavana totesi Ilkkakin suomalaisten seuraavan "vapaaehtois-joukkomme edesottamisia kansallisella hartaudella nähden tässä historiallisen kaitselmuksen johdon". Suorastaan hurmioituneen, uskonnollisen sävyn saman lehden kirjoittelu sai 16. 1. 1919 julkaistussa artikkelissa "Suomen silta". Siinä Suomi oli toteuttamassa todella kohtalon sille määräämää lähetystehtävää:

"Ihmeellisestä sallimuksesta on ehkä pieni Suomen kansa, ainakin Pohjolassa, se, joka valppaimmin ja terävimmin, leimuavalla innostuksella ja uljuudella on noussut koko sivistyneen ihmiskunnan esitaistelijaksi bolshevismin myrkkyruttoa vastaan.

Tuhansin ja taas tuhansin rientävät uljaat nuorukaisemme palavin mielin, rautaisin jänterein ja terästetyin tahdoin tähän suureen kamppailuun, tällä kertaa kovasti ahdistetun Viron veljeskansan avuksi. Mutta heidän taistelunsa, heidän jo voitonseppeleitäkin tuottanut taistelunsa, on samalla oikeuden, ihmisyyden, lain, järjestyksen ja kunnian puolesta, taistelua ihmiskunnan ylevimpien, pyhimpien ihanteiden, vapauden, aineellisen, henkisen ja omantunnon vapauden puolesta."

Maltillisemmilla linjoilla liikkui Hufvudstadsbladet, joka näki Viron olevan vaikeassa tilanteessa; suunnilleen niin kuin Suomi oli ollut vuoden 1918 alussa. Koska bolševikkien vallatessa Viron syntyisi Suomea kohtaan uusi vaara, asettui lehti kannattamaan Viron auttamista, vaikka epäilikin Suomen avustustoimenpiteiden riittävyyttä.[7]

Monisyisin suhtautuminen Viron vapaussotaan ja Suomen apuun oli kuitenkin Suomen sosialidemokraattisella puolueella, jonka asenteen kehitys ansaitsee lähemmän tarkastelun. Puoluehan suhtautui varsin suopeasti virolaisten käymään "puolustussotaan", niin kuin termi kuului. "Me sosialidemokraatit olemme aina ja kaikissa olosuhteissa suhtautuneet myötätunnolla Viron kansan vapauspyrkimyksiin", totesi Ryömä välikysymyskeskustelussa 29. 4. 1919.[8] Vaikka puolue ei tullutkaan edustetuksi Viron Avustamisen Päätoimikuntaan, se antoi kuitenkin hiljaisen suostumuksensa suomalaisten vapaaehtoisten lähettämiselle.[9]

Puolueen varsinainen kannanotto ja sen levittäminen jäsenistön keskuuteen tapahtui J. W. Kedon 21. ja 23. 12. 1918 Suomen Sosialidemokraatissa julkaisemassa kaksiosaisessa artikkelissa. Siinä hän totesi Viron kansallisten piirien — pikkuporvariston, sivistyneistön, talonpoikien ja työväen — pyrkineen luomaan itsenäisen Viron ja sinne kansanvaltaisen edustuslaitoksen. Nyt tähän kehitykseen oli kuitenkin tullut pysähdys, "joka voi muodostua Virolle varsin kohtalokkaaksi".

Erityisesti Keto halusi painottaa sitä, ettei ilman muuta ollut tehtävä vertailuja Suomen sisällissodan ja Virossa käytävän sodan välillä. "On tarkoin muistettava, ettei Virossa ole taistelussa keskenään toisella puolella työväki, toisella puolella kaikki porvarilliset yhteiskuntaluokat, vaan on Viron demokratia toiselta puolen yhtä jyrkässä vastakohtaisuudessa Viron suurtilallisiin, saksalaisiin paroneihin ja

---

[7] Hufvudstadsbladet 22. 12. 1918 ("Estlands frihetskamp och vårt folk").

[8] Valtiopäivät 1919. Pöytäkirjat I, 29. 4. 1919, s. 185.

[9] Suomen Sosialidemokraatin asiaa koskeva, tosin varsin suppea kirjoittelu, poikkesi porvarillisten lehtien kirjoittelusta selvästi siinä, että se porvarillisia kollegoitaan hanakammin kirjoitti suomalaisten vapaaehtoisten rettelöinnistä. Ks. esim. Suomen Sosialidemokraatti 14. 1. 1919 ("Viroon menijäin mekastus"); 24. 1. 1919 ("Viroon menevissä vapaaehtoisissa mätäaineksia. Tehneet ryöstön").

kaupunkien suurporvaristoon kuin konsanaan bolshevikkeihin". Viron sosiaalidemokraatit olivat mukana taistelemassa demokratian puolesta kommunistien neuvostovallan pystyttämistä vastaan. Keto valitteli kuitenkin, että hyökkäävissäkin joukoissa oli mukana virolaisia työläisiä taistelemassa kansanvaltaa vastaan. Se merkitsi maaperän valmistamista taantumuksen voitolle.[10]

Joulukuun 27.—29. päivinä 1918 pidetyssä ylimääräisessä puoluekokouksessaan Suomen sosialidemokraattinen puolue joutui jälleen tekemisiin Viron vapaussodan kanssa. Viron sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen keskuskomiteaan kuuluva työministeri August Rei oli näet ryhtynyt hakemaan Virolle apua ja myötätuntoa suomalaisilta ja ruotsalaisilta puoluetovereiltaan. Suomen sosiaalidemokraattien puoluekokoukseen hän saapui henkilökohtaisesti "esittämään oikeaa, totuudenmukaista tietoa puolueen johtaville henkilöille"[11] ja jätti tätä varten puoluekokoukselle Viron sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen keskuskomitean ja maapäiväryhmän nimissä laajan vetoomuksen. Viron nuori vapaus ja demokratia olivat nyt mitä suurimmassa vaarassa tuhoutua, elleivät ne saisi ulkopuolista apua. "Auttakaa meitä! Vaikuttakaa hallituksiinne, että ne eivät kiellä tukea ja apua meidän väliaikaisen hallituksen kääntyessä niiden puoleen. Tukekaa meitä veljellisin, rohkaisevin sanoin! Se on meille vielä kalliimpi ja arvokkaampi kuin teidän hallitustenne sotilaallinen apu".[12]

Puoluekokouksen suhtautuminen hehkuvaan pyyntöön oli verraten vaisu. Virolaisille tovereille tosin päätettiin lähettää sähke, jossa tervehdittiin Viron valtiollista itsenäisyyttä ja sen taistelua kansanvallan puolesta, mutta mitään lupauksia Rein pyynnön johdosta ei kokous antanut.[13] Niin ikään raukesi puolueen johtaviin ulkopoliitikkoihin kuuluvan Väinö Voionmaan esitys, että puoluekokous antaisi lausunnon myös Viron-kysymyksestä.[14] Sen sijaan Suomen Sosialidemokraatti julkaisi 30. 12. 1918 Rein puoluekokoukselle esittämän vetoomuksen.[15]

Rei oli myös laatinut Ruotsin puoluetovereille osoitetun vetoomuksen, jonka Tanner ja Wäinö Wuolijoki puoluekokouksen jälkeen käänsivät ruotsiksi. Joulukuun 30. päivänä he Rein sähköttämän vetoomuksen saatteeksi lähettivät Brantingille myös oman sähkeensä, jossa he kertoivat Rein vierailusta Suomen sosialidemokraattisen puolueen kokouksessa ja suosittelivat ruotsalaiselle veljespuolueelleen Rein vetoomusta. Social-Demokraten julkaisikin 31. 12. 1918 etusivullaan maininnan Tannerin ja Wuolijoen sähkeestä sekä Rein vetoomuksen.[16] Siihen vastasi Tannerin kautta Reille lähetetyllä sähkeellä Branting Ruotsin sosiaalidemokraattisen puolueen puoluehallituksen toimeenpanevan valiokunnan nimissä. Vas-

---

[10] Suomen Sosialidemokraatti 21. ja 23. 12. 1918 ("Viron kysymys").
[11] *August Rei,* Mälestusi tormiselt teelt. Stockholm 1961, s. 219.
[12] Pöytäkirja Suomen sos.dem. puolueen ylimääräisestä puoluekokouksesta Helsingissä 27—29 p:nä jouluk. 1918. Kotka 1920, s. 115—122.
[13] Sama, s. 123.
[14] Sama, s. 94. Suomen sosialidemokraattisen puolueen Viron politiikasta ks. myös *Hannu Soikkanen,* Kohti kansan valtaa 1, 1899—1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta. Vaasa 1975, s. 347.
[15] "Asema Virossa ja Viron sosialidemokratia".
[16] "Den nuvarande situationen i Estland".

tauksessa osoitettiin virolaisille tovereille lämmintä myötätuntoa, mutta Ruotsin noudattaman linjan mukaisesti ei luvattu konkreettista apua.[17]

Viron avustaminen Suomen itsesuojelutoimenpiteenä taistelussa bolševismia vastaan korostui myös kenraali Mannerheimin asennoitumisessa. Hänen tukensa koko yritykselle oli luonnollisesti ratkaiseva; olihan hänet juuri asian ajankohtaistuessa valittu Suomen valtionhoitajaksi. Muistelmissaan Mannerheim korostaa suopeutensa motiiveina asian inhimillistä puolta, mutta katsoo lisäksi olleen tietenkin Suomen etujen mukaista, että Suomenlahden eteläranta oli ystävällismielisen vallan käsissä. Suomen toimenpide oli täydessä sopusoinnussa Suomen historiallisen tehtävän kanssa: länsimaisen sivistyksen suojaamisen Pohjolassa. Ennen retkikunnan lähtöä Mannerheim tähdensi Wetzerille myös, että suomalaisia ei saanut käyttää operaatioihin, jotka palvelisivat venäläisten tarkoituksia, koska valkoisten venäläisten johtajat järjestelmällisesti työskentelivät Suomen itsenäisyyden tunnustamista vastaan.[18]

Mannerheimin laskelmista voi nähdä myös pitemmälle meneviä suunnitelmia, joiden päämääränä olisi Venäjälle tehtävä interventio. Hän näet korostaa pitäneensä sekä poliittiselta että operatiiviselta kannalta tärkeänä, että suomalaisia joukkoja olisi molemmin puolin Suomenlahtea.[19] Myös Mannerheimin biografi HEINRICHS korostaa Mannerheimin mahdollisesti nähneen Viron alueessa merkityksellisen tukialueen, "jota kenties piankin tarvittaisiin bolševikkeja vastaan suunnatun ristiretken lähtökohtana". Päällimmäisenä motiivina Heinrichs kuitenkin korostaa valkoisen Viron merkitystä Suomen turvallisuudelle ja Mannerheimin halua suojella Viron kansaa ja pelastaa se "tulevia parempia päiviä varten".[20]

Vuoden 1918 viimeisenä päivänä Mannerheim korosti Viron Avustamisen Päätoimikunnan edustajille näiden ryhtyneen yritykseen, jonka onnistuminen ei ollut itsestään selvä. "Mutta jos herrat siinä onnistuvat, niin teette tärkeän työn isänmaalle, jopa maailmalle. Sen vuoksi toivon kaikkea onnea toiminnallenne".[21]

Toisena näkyvänä motiivina bolševismia vastaan tapahtuvan puolustautumisen lisäksi viitattiin myös länsivaltojen asenteeseen. Suomihan pyrki juuri vuoden 1918 lopulla irtautuessaan saksalaissuuntauksesta saamaan länsivaltojen tunnustuksen itsenäisyydelleen. Näin ollen Viron alkanut vapaussota oli Suomen kannalta tervetullut tilaisuus tehdä asioihin puuttumisellaan länsivalloille palvelus ja näin edesauttaa tunnustamisasiansa edistymistä.

---

[17] Social-Demokraten 4. 1. 1919 ("Svensk hälsning till Estland"). Ruotsalaiset sosiaalidemokraatit koettivat sen sijaan saada apua Baltiaan ulkomailta. Mm. 22. 12. 1918 puolue vaati länsivaltojen apua Viron ja Latvian kansoille. *Ed. Laaman,* Suomen suhtautuminen Eestiin Eestin vapaussodassa. — Nuijasoturi 4/1931, s. 13.

[18] *Mannerheim,* s. 401—402.

[19] *Sama,* s. 402.

[20] *Erik Heinrichs,* Mannerheim Suomen kohtaloissa, I. Valkoinen kenraali 1918—1919. Keuruu 1957, s. 296.

[21] Louhivuoren VAP:n puheenjohtajakauden päättäjäispuhe. Louhivuoren kokoelma/31; Louhivuoren muistiinpanot 31. 12. 1918. Sama; *O. W. Louhivuori,* Miks soomlased läksid Eestisse. — Vabadusmonument, II, s. 10.

Mannerheim viittaa ilmiselvästi tähän todetessaan Suomen avunannon osoittavan, että Suomi oli Pohjolassa vakauttava tekijä, jonka itsenäisyys oli tunnustamisen arvoinen. Aloitteen arvoa lisäsi hänen mukaansa vielä se, että se tapahtui ajankohtana, jolloin liittoutuneet eivät katsoneet voivansa irroittaa joukkoja bolševikkeja vastaan.[22] Samanlaisia ajatuksia voidaan uumoilla myös Helsingin Sanomien riveiltä lehden kirjoittaessa pääkirjoituksessaan 12. 1. 1919 koko sivistyneen maailman katseiden olevan suunnattuina Suomeen ja seuraavan jännittyneenä, miten Suomi täyttää sen tehtävän, joka sen osalle on nyt tullut. "Sen onnistumisesta tulee suuressa määrin riippumaan se kunnioitus ja arvonanto, minkä kansamme on tulevaisuudessa kansojen keskuudessa saava".[23] Tuntuu siltä, että Suomen itsenäisyyden tunnustusten hankkiminen kunnostautumalla Virossa oli varsin merkittävä motiivi, vaikka siihen ei näkyvästi, asian luonteesta johtuen, kovin yleisesti viitattukaan. Kuten seuraavassa luvussa nähdään, eivät toiveet länsivaltojen positiivisista reaktioista olleetkaan turhia.

Huomio kiintyy kuitenkin siihen, että Suomen apua perusteltaessa ei juurikaan nojauduttu heimokansallisiin perusteisiin. Tosin Helsingin Sanomat puhui 5. 1. 1919 verestä, joka on vettä sakeampaa[24] ja Ilkka puolestaan kertoi 8. 1. 1919 veren äänen huutavan yli Suomenlahden ja kohtaavan Suomessa ymmärtävää ja tuntuvaa vastakaikua. Lehden mukaan Viro odotti vapautustaan nimen omaan suomalaisten kädestä.[25] J. H. Vennola taas totesi edistyspuolueen puoluekokouksessa 19. 1. 1919 myös heimotunteen kutsuneen suomalaisia auttamaan.[26]

On tietysti mahdollista, että heimotunteet olivat taustalla vaikuttamassa, mutta niihin ei vain vedottu julkisesti avunantoa perusteltaessa. Mutta toisaalta on muistettava, että tiedot Virosta, jotka siis olisivat heimotunteen edellytyksiä, olivat Suomessa vain tavattoman suppeisiin piireihin keskittyneet. — Kokonaan eri asia sen sijaan on se vilkastuva heimohenki ja Suomen sillan suunnittelu, joka syntyi Suomen avunannon *seurauksena.*

Itse vapaaehtoisten lähtömotiivien tutkiminen on varsin mutkikasta ja epävarmaa. Kirjallisuudessa on asiaa sivuttu vain ohimennen. HELANEN katsoo suuren isänmaallisen innostuksen yhdessä nuorekkaan taisteluinnon ja seikkailunhalun kanssa ajaneen useimmat vapaaehtoiset retkelle.[27] Virolainen KATTAI taas pitää heimoustunteen merkitystä huomattavana, "mutta vähäinen merkitys ei ollut liioin suomalaisten historiallisella vihalla halveksittua ryssää kohtaan".[28] Tärkeänä motiivina pitää myös Viron Avustamisen Päätoimikunnan kansliapäällikkö ja

---

[22] *Mannerheim,* s. 401. Mannerheimin väite (s. 401), että Suomen yritys antoi pontta brittilaivaston lähettämiselle Tallinnaan, ei jo todetun perusteella pidä paikkaansa. Englantihan teki päätöksensä jo marraskuun lopulla. Huomautettakoon myös virheestä (s. 402), jonka mukaan Viro vapaussodassa saavuttamiensa menestysten seurauksena olisi julistautunut itsenäiseksi 24. 2. 1919. Tämähän tapahtui kuitenkin vuotta aikaisemmin ja toisesta syystä.

[23] "Suomi sivistyksen suojamuurina".

[24] "Siltaa rakennettaessa".

[25] "Suomalaiset vapaajoukot Virossa".

[26] Puoluekokouksen ptk 19. 1. 1919, liite 1. Kansallisen edistyspuolueen arkisto/2.

[27] *Helanen* (1921), s. 118—119.

[28] *Kattai,* s. 164.

myöhempi puheenjohtaja tohtori Harri Holma vastenmielisyyttä "kaikkea venäläistä kohtaan". Hän katsoo, ettei yksinomaan tunne veljeskansasta ole voinut sanella tuhansien suomalaisten menettelytapaa, varsinkin kun tiedot Virosta olivat itse kansan keskuudessa vähäisiä ja kun lähtijöitä oli myös puhtaasti ruotsinkielisistä pitäjistä.[29]

Jälkeenpäin — noin viisikymmentä vuotta myöhemmin — suoritetun haastattelun perusteella Hovi ja Joutsamo ovat koettaneet kartoittaa lähtömotiiveja tarkemmin. Heidän suorittamansa haastattelu- ja kyselytutkimuksen mukaan 190:stä haastatellusta 42, 6 % katsoi lähdön pääsyyksi auttamishalun, 19,0 % taas seikkailunhalun, 9,0 % aatteelliset syyt ja 7,4 % taas ryssänvihan.[30] Kuten tekijät korostavat, kyseiset motiivit heijastelevat kuitenkin niitä käsityksiä, joita vapaaehtoisilla puoli vuosisataa myöhemmin oli silloisista lähtömotiiveistaan.

Näiden motiivien vertaaminen poliittisessa päätöksenteossa viljeltyihin Suomen itsepuolustukseen, taisteluun bolševismia vastaan ja palveluksen tekemiseen länsivalloille, on varsin vaikeaa. Vapaaehtoisten suurimpana lähtösyynä mainitsema "auttamishalu" voi tietysti olla pyyteetöntä auttamista, mutta toisaalta se voi olla, kuten päätöksentekijöillä, halua puolustaa myös Suomea auttamalla Viroa. "Auttamishaluun" saattaa myös sisältyä halua taistella bolševikkeja vastaan. "Seikkailunhalu" esiintyy luonnollisesti sen sijaan vain vapaaehtoisten mainitsemana motiivina. Käsite "aatteelliset syyt" on varsin epämääräinen; senhän voi ymmärtää tarkoittavan heimoaatetta, mutta myös taistelua bolševismia vastaan. "Ryssänviha" taas — siihenhän ei voi sisällyttää bolševisminvastaisuutta, joka on ideologinen eikä kansallinen motiivi — ei tullut esille poliittisella tasolla Viron auttamista perusteltaessa, vaikka sekin on voinut olla taustalla vaikuttamassa.

Suomen avunannon motiivien voidaan siis katsoa olleen selvästi reaalipoliittisia: haluttiin suojella omaa maata taistelemalla Virossa bolševismia vastaan ja samalla kunnostautua länsivaltojen silmissä. Sen sijaan toimiminen heimoaatteen pohjalta ei näy olleen syynä kovinkaan merkityksellinen. Itse vapaaehtoisten lähtöpäätökseen vaikutti vaikeasti määriteltävä, voimakas hetkellinen innostus, jonka osatekijöinä olivat mm. seikkailunhalu ja ryssänviha.

7. Suomen avunannon merkitys ja sen ulkomaiset reaktiot

Suomen avunanto Virolle vaikutti paljolti siihen suuntaan kuin oli toivottukin. Sen niin Suomessa ja Virossa kuin länsivalloissakin herättämät reaktiot olivat varsin positiivisia.

Arvioitaessa ensinnäkin itse avunannon merkitystä, voitaneen se lyhyesti kiteyttää toteamukseen, että Suomen avun kaikkein ratkaisevin merkitys oli siinä voimakkaassa moraalisessa panoksessa, jonka Suomen ase- ja vapaaehtoisapu

---

[29] *Harri Holma,* Varför hjälpte vi Estland? — Nya Argus 8/1919.

[30] *Hovi — Joutsamo,* s. 154. Erikseen kysyttäessä 52,3 % kaikista vastanneista sanoi tunteneensa enemmän tai vähemmän ryssänvihaa. *Sama,* s. 155.

juuri oikealla hetkellä tarjosi virolaisille. Juuri vuosien 1918—1919 vaihteessahan Viron tilanne oli tukala sen omien joukkojen jouduttua luovuttamaan yli puolet Viron alueesta vihollliselle ja jolloin konkreettisen ulkomaisen avun välitön saaminen oli osoittautunut muualta mahdottomaksi. Näin ollen tiedot Suomen avusta eivät olisi voineet langeta sopivampaan maaperään.[1]

Sen sijaan itse sotilaallinen apu oli pakostakin rajoitettua, mutta ei kuitenkaan vailla vaikutusta. Suomalaiset vapaajoukot jotka saapuivat komppanioittain 3 viikon kuluessa tulivat näet taisteluihin mukaan vasta silloin, kun virolaiset olivat jo saaneet taisteluissa aikaan murroksen ja alkoivat työntää vihollista kautta rintamalinjan takaisinpäin. On kuitenkin selvää, että tässä vaiheessa vereksien suomalaisjoukkojen saapuminen antoi merkittävän panoksen rintamalinjan työntämisessä kohti Viron rajoja ja niiden ylitsekin.

Viileän asiallisena voitaneen pitää virolaisen everstiluutnantti Kattain arviota Suomen avun merkityksestä. Hän toteaa sen ehtineen eri muodoissaan paikalle oikeaan aikaan ja parhaalla hetkellä. Ensimmäiset aseet Suomi luovutti vapaussodan ensi päivinä, jolloin Virossa oli huutava asepula; ensimmäisen rahalainan Suomi antoi Virolle 10. 12. 1918, jolloin Viron valtionkassa oli tyhjä, ja suomalaiset komppaniat ehtivät rintamalle, kun oli käytävä hyökkäykseen ja heitettävä vihollinen takaisin. Kattai kiinnittää huomiota myös suomalaisten joukkojen aktiivisen taistelutoiminnan lyhyyteen, sitähän kesti vain parisen kuukautta, jonka jälkeen Viron vapaussota jatkui vielä pitkään.[2]

Suomen avun merkitys tajuttiin tietysti parhaiten ja oikeissa mittasuhteissaan tuoreeltaan itse vapaussodan aikana. Kuitenkin jo heti avunannon jälkeen siitä alkoi kehittyä muistojen kultaama myytti, joka Suomenlahden pohjoispuolella pyrki korottamaan Suomen sotilasavun merkityksen keskeiseksi koko Viron vapaussodalle, eräänlaiseksi "me annoimme Virolle itsenäisyyden" -asenteeksi. Vastaavasti taas Virossa oltiin taipuvaisia vähättelemään Suomen avun merkitystä. Näin ollen tapahtumasarja, josta eittämättä tuli seuraavien vuosikymmenien ajaksi paljon puhutun Suomen sillan peruspilareita, synnytti toisistaan poikkeavilla arvioinneillaan kahnausta, jossa varsinkin valtiollisesti vanhempi osapuoli osoitti huomattavaa herkkätuntoisuutta, jos sen avun merkitystä ei Suomenlahden eteläpuolella oltu valmiita ylistäen tunnustamaan. Lauri Kettunen kuului niihin harvoihin suomalaisiin, jotka näkivät Suomen avunannon merkityksen — ehkä liiankin — kriittisesti. Asiaa paikan päällä seuranneena hän näet katsoi, että "meikäläisten osanotto [oli] suhteellisen vähäpätöinen (joskin aikanaan tärkeä) episodi".[3]

---

[1] Ks. Pätsin lausuntoa perustavassa kokouksessa 30. 4. 1919. Asutaw kogu (AK), I istungjärk. Tallinn s.a., s. 210.

[2] *Kattai,* s. 174.

[3] Kettunen Louhivuorelle 4. 6. 1923. Louhivuoren kokoelma/5. Kuvaavana esimerkkinä Suomessa syntyneistä erilaisista arvioinneista on Helasen ja Kettusen v. 1923 Suomen Heimossa käymä sapekas ajatustenvaihto *(Vilho Helanen,* Kipeä kohta. — Suomen Heimo 1/1923, s. 12—14; *Sama,* Väärä näkökulma. — Sama 5/1923, s. 122—126; *Lauri Kettunen,* Kipeitä kohtia Suomen ja Eestin suhteissa. — Sama 3/1923, s. 59—64). Helasen mukaan syynä siihen, että Suomi ja Viro eivät vielä tuolloinkaan olleet oikealla tavalla kyenneet löytämään toisiaan, oli suhteisiin syntynyt kipeä kohta, jollaisena hän näki suomalaisten vapaaehtoisten Viron vapaussotaan osallistumisen molemmilla puolin varsin eri ta-

Tutkittaessa Suomen avun synnyttämiä reaktioita voi sanoa niiden olleen lähes kauttaaltaan kiitteleviä — lukuun ottamatta tietenkään Neuvosto-Venäjältä ja Viron työväenkommuunilta tulleita. Suomen empimätön avustus taistelussa bolševikkeja vastaan oli kohottanut "kansamme prestigea, arvovaltaa ulospäin ja omassa maassa lisännyt respektiä punaisella taholla valkoisten voimien suhteen", kuten Tekla Hultin asiaa luonnehti.[4] Hän katsoi, että suomalaisten sotilasmaine oli Viron retkikunnan voittojen jälkeen nousemassa "ja valtakunnan tietysti sen mukana".[5]

Eikä tohtori Hultin aivan väärässä ollutkaan. Tammikuusta 1919 lähtien Helsinkiin saapuvat tiedot vahvistivat todella tätä käsitystä. Suomen Kööpenhaminan-lähettiläs Armas H. Saastamoinen raportoi jo 7. 1. 1919, että "poliittisesti intressoidut" henkilöt olivat kiinnostuneina seuranneet Suomen osanottoa Viron vapaussotaan ja antaneet siitä mitä lämpimimmän tunnustuksensa.[6] Toiminta oli nostanut Suomen arvoa ja merkitystä, kuten ulkoministeri Scavenius oli hänelle todennut.[7] Myös Tanskan kuningas oli lausunut ilonsa siitä, että Suomi oli niin "miehuullisesti ja johdonmukaisesti esiintynyt bolshevismia vastaan".[8]

Asiat olisivat kuitenkin voineet olla vieläkin paremmin. Tammikuun lopussa Saastamoinen näet kiinnitti ulkoministeri Enckellin huomiota siihen, että entente-maiden sanomalehdissä ei Viron taistelusta puhuttaessa enää mainittu mitään Suomen osuudesta, vaan esitettiin niin kuin saavutetut tulokset olisivat yksinomaan virolaisten ansiota. Tämä johtui lähettilään mukaan Viron hallituksen leväperäisyydestä. Koska taistelu bolševismia vastaan oli kaikkein parhaita poliittisia valtteja, mitä Suomella oli, niin sen käyttämistä hyväksi oli edistettävä kaikin keinoin. Saastamoinen katsoi, että nyt Suomen suuret ponnistukset menettävät "ainakin osaksi poliittisen merkityksen".[9]

Nuoren, kunniastaan aran valtion diplomaattiedustajan huolestuminen, jossa varsin voimakkaasti korostui Viron-retken reaalipoliittinen luonne, herättikin

---

voin suoritetun arvioinnin. Hänen mukaansa Suomi oli oikeutettu odottamaan, että sen uhrille annettaisiin sille kuuluva arvo "ja ettei sen poikien urotöitä väheksytä ja koeteta painaa unhoon". Virolaisten pitäisi muistaa, että "missä ikinä siitä [Viron vapaussodasta] puhutaan, mainittaisiin myös suomalaiset vapaussankarit". Tällaista unohdusta ilmeni Helasen mukaan virolaisessa kirjallisuudessa ja lehdistössä. Helanen huomauttaa kuitenkin, että vastaavasti suomalaiset vapaaehtoiset ovat vahvasti liioitelleet omaa panostaan ja pyrkineet juurruttamaan harhakäsitystä, "että virolaisten oma osuus maansa vapauttamiseen olisi muka ollut mitätön". Vastineessaan Kettunen väitti, ettei suomalaisten osuuden aliarviointi ollut totta; sen sijaan suomalaiset todella suurentelivat osuuttaan mm. eräiden kaupunkien valtauksessa. Suurimpana esteenä suomalais-virolaisten suhteiden luonnolliselle kehitykselle Kettunen ei nähnyt virolaisten ylimielisyyttä, vaan suomalaisten omahyväisyyden. Suomalaisten eittämättömään kunniankipeyteen viitaten hän kysyi: "Onko meidän kansamme myötätunto eteläistä naapuriamme ja veljeämme kohtaan riippuva tosiaan siitä, että saamme vaatimallamme tavalla ikuista kiitosta antamastamme avusta?" Kettusen mukaan Suomen oli saatava tyydytystä muusta kuin sen avun ikuisesta hokemisesta: "Oikea auttaja ei pidä suurta ääntä avustansa, hänen 'vasen kätensä ei tiedä, mitä oikea tekee', hän on parhaat hetkensä elänyt ehkä silloin, kun kenenkään tietämättä on saanut antaa apua ja tehdä uhrauksia".

[4] Hultinin pvk 27. 2. 1919. Hultinin kokoelma/LII.
[5] Sama 4. 2. 1919. Sama/XLVII.
[6] Saastamoisen raportti 7. 1. 1919. UM 5 C 3.
[7] Sama 17. 1. 1919. Sama.
[8] Sama 25. 1. 1919. Sama.
[9] Sama 31. 1. 1919. Sama.

ulkoasiainministeriön huomiota. Sekä Viron Suomessa olevan edustaja että Viron hallitus pitivät kuitenkin mainittuja laiminlyöntejään ulkomaalaisissa lehdissä tilapäisinä ja väliaikainen hallitus lupasi tehdä voitavansa, etteivät sanotunlaiset epäkohdat uusiutuisi.[10]

Myös Suomen Kristianian-edustaja Allan Serlachius raportoi 29. 1. 1919 Viron vapauttamisen vaikuttaneen epäilemättä "meille edulliseen suuntaan" huolimatta siitä, että yleinen mielipide vastustikin jyrkästi Norjan ja Skandinavian maiden sekaantumista asiaan. Serlachiuksen mukaan yrityksen onnistuminen katsottiin kokonaan Suomen ansioksi "ja nekin, jotka eivät retkeä hyväksy, myöntävät, että Suomi on kunnostautunut".[11]

Ruotsin reaktiot Suomen operaatiosta olivat varovaisemmat. UD:ssa 25. 1. 1919 laaditussa promemoriassa katsottiin, ettei ollut kiellettävissä, että Suomen hallitus oli toimenpiteellään asettanut ententen kiitollisuudenvelkaan. Ruotsin tiukasta puolueettomuuspolitiikasta johtuvan pakollisen syrjäänjäämisen aiheuttama kaiherrus näkyi kun muistiossa punnittiin niitä etuja, joita Ruotsille aiheutuisi, jos se kaikesta huolimatta antaisikin apua Baltian maille. Siinä tapauksessa se näet estäisi Suomea esittämästä liian dominoivaa osaa ja saamasta siten tekemiensä palvelusten ansiosta ententen silmissä edullisempaa asemaa kuin Ruotsi.[12]

Tärkeämpiä kuin Skandinavian maiden reaktiot olivat kuitenkin ne tiedot, jotka kertoivat läntisten voittajavaltioiden asenteesta. Saastamoinen totesi jo 7. 1. 1919 panneensa Englannin lähetystössä käydessään merkille, että Suomen avunannolle Viron vapaustaistelussa pantiin huomattavaa painoa ja se oli omiaan parantamaan Suomen välejä Englannin kanssa.[13] Myös tohtori Runeberg katsoi Suomen toiminnan korottavan Suomea "valtaapitävien" silmissä ja osoittaneen Suomen tekijäksi, joka oli otettava lukuun.[14]

Suomen Lontoon-edustaja Rudolf Holsti sai puolestaan Englannin apulaisulkoministeriltä lordi Hardingelta viestin, jossa kerrottiin hänen vastaanottaneen tyytyväisenä tiedon Suomen avunannosta ja varsinkin Viroon lähteneistä suomalaisista vapaaehtoisista.[15] Suomen ulkoasiainministeriössä laaditussa poliittisessa yleiskatsauksessa todettiin tyytyväisenä suomalaisten avunannon Virolle tehneen entente-valloissa mitä parhaimman vaikutuksen.[16] Ja johan se, että brittiläinen laivasto-osasto kuljetti suomalaisia vapaaehtoisia Viroon osoitti Hänen Majesteettinsa hallituksen katsovan suopein silmin Suomen operaatioita.[17]

---

[10] Kansliapäällikkö Idmanin vastaus. Jäljennös nidottu yhteen yllä olevan raportin kanssa.
[11] UM 12 L Viro 1919.
[12] UD 6 A 38 III.
[13] Saastamoinen UM:lle 7. 1. 1919. UM 5 C 3.
[14] Runeberg Louhivuorelle 17. 2. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.
[15] UM:n poliittinen yleiskatsaus 16. 1. 1919. UM 5 C 1.
[16] Sama. Ragnar Numelin ulkoasiainministeriöstä kertoi kirjeessään Herman Gummerukselle 14. 1. 1919 kaskun, jonka mukaan Lloyd George oli sanonut, että jos bolševismi osoittaisi merkkejä leviämisestä Englantiin, niin hän tietäisi keinon sen kukistamiseksi: Englanti kutsuisi suomalaiset taistelemaan sitä vastaan. Suomalaisten pelossa ei Englannin proletariaatti uskaltaisi liikahtaakaan. Gummeruksen kokoelma/56.
[17] Ks. erityisesti Holstin raporttia Pariisista 28. 4. 1919. Holstin kokoelma/17.

Tammikuun lopulla 1919 Holsti kääntyi Pariisissa myös USA:n rauhanvaltuuskunnan jäsenen Henry Whiten puoleen saadakseen tältä kannanoton sekä Viron itsenäisyyteen että Suomen apuun. Diplomaattisesti hän kysyikin, herättikö Yhdysvaltain hallituksessa mielipahaa Suomen hallituksen ja varsinkin Suomen kansan innokas avunanto Virolle. Suomen toiminnan perusteeksi hän totesi Suomessa käsitettävän presidentti Wilsonin "ylevän ohjelman" voivan tulla sovelletuksi myös Viron itsenäisyyteen nähden. Mutta jos presidentti Wilson "tulkitsee asian toisin, joudumme vaaraan, että herätämme suurta mielipahaa liittolaisten keskuudessa koettaessamme hajoittaa Venäjän nykyistä kokonaisuutta".

Holstin saamat kalat olivat samanlaisia kuin pyydyksetkin. White näet vastasi, ettei USA:n hallitus tahdo antaa minkäänlaisia neuvoja Suomen hallitukselle, mutta jos Suomen hallitus tahtoo tulkita Wilsonin ohjelman Holstin esittämällä tavalla, ei sen "tarvitse peljätä, että sen tulkinnastaan johtuvien toimenpiteitten kautta Viron auttamiseksi tarvitsisi joutua ristiriitaan Yhdysvaltain hallituksen yleisen rauhanohjelman kanssa".[18]

Tällä perusteella saatettiinkin Helsingissä tulkita USA:n katsovan suopeasti Suomen avunantoa Virolle. Vaikka siis Suomen avunannon lännestä saamat reaktiot olivatkin positiivisia, on kuitenkin vielä korostettava, että tällä ei ollut merkitystä itse avustustoiminnalle; päätökset raha- ja aseavusta sekä vapaaehtoisten lähettämisestähän oli tehty jo ennen kuin mitään tietoja voittajavaltioiden asenteista oli saatu.

Yhtä vähän vaikuttivat Suomen toimintaan idästä tulleet kriittiset reaktiot. Tallinnan työväenneuvosto totesi jo joulukuun 15. päivänä 1918 Estonia-teatterin konserttisalissa järjestämässään tilaisuudessa Viron väliaikaisen hallituksen kutsuvan Suomen ja liittoutuneiden valkokaarteja apuun saattaakseen voimaan oman verisen diktatuurinsa.[19] Joulukuun 30. päivänä, jolloin ensimmäinen suomalainen komppania saapui Tallinnaan, Viron kommunistipuolueen keskuskomitea totesi Viron lahtarikaartin ostavan Suomen tyranneilta itselleen valkoista sotaväkeä perunoita vastaan. "Porvarihallitus ostaa sieltä Viron työväen varoilla uusia pyöveleitä".[20]

Kehottaessaan 10. 1. 1919 virolaisia liittymään punakaartiin Anvelt Viron työväenkommuunin nimissä ilmoitti väliaikaisen hallituksen tehneen Suomen valkoisen hallituksen kanssa sopimuksen avusta. "Suomen lahtarien iskuryhmät ovat saapuneet Viroon. Jokainen, joka on valmis tappamaan Viron työläisen, on 'väliaikaisen hallituksen' kaikkein uskollisin liittolainen".[21]

Suomen sosiaalidemokraattien Viron vapaussotaan nähden omaksuman suopean asenteen johdosta jäi vastakaikua vaille Viron työväenkommuunin 10. 1. 1919 Neuvosto-Venäjän kansankomissaarien neuvoston ulkoasiain-

---

[18] UM:n poliittinen yleiskatsaus 13. 3. 1919. UM 5 C 1; Holstin raportti Lontoosta 17. 2. 1919. UM 5 C 7.

[19] Eesti töörahva kommuun. Dokumentide ja materjalide kogumik. Tallinn 1958, s. 64.

[20] Sama, s. 87.

[21] Sama, s. 100. Kansallisista virolaisista reaktioista ks. esim. Waba Maa 25. 1. 1919 ("Eesti enamlaste protesti puhul").

kansankomissaarin Georgi Vasiljevitš Tšitšerinin kautta Suomen työläisille esittämä pyyntö ojentaa sille ystävän käsi "ja voimakkaalla iskulla petturimaisen porvariston niskaan lyödä tämän kädestä se verinen sapeli, jolla tämä suunnittelee tuhota meidän puoleltamme jo melkein voitetun vapauden". Tšitšerinin välittämässä protestissa Viron työväenkommuuni ilmoitti pitävänsä Suomen valkokaartin joukkojen osallistumista "meidän taisteluumme Viron työväenkommuunin alueella" kaikkien kansainvälisten normien suoranaisena ja selvänä rikkomisena ja se kääntyi kaikkien proletaarien puoleen kehottaen niitä liittymään protestiin.[22]

Neuvosto-Venäjän hallitus ei kuitenkaan tyytynyt toimimaan pelkästään suojattinsa Viron työväenkommuunin megafonina, vaan se alkoi myös itse protestoida. Tammikuun 12. päivänä 1919 Tanskan Pietarissa olevan asiainhoitajan Nordlingin kautta Suomen hallitukselle toimitetussa vastalauseessa Tšitšerin totesi Viron neuvostohallituksen ilmoittaneen kahden suomalaisen rykmentin (!) olevan taistelussa Viron neuvostohallitusta vastaan. Koska tämä maihinnousujoukko toimi Suomen hallituksen tieten, Viron neuvostohallitus esitti Venäjän kansankomissaarien neuvoston kautta ehdottoman protestin Suomen hallitukselle. Omasta puolestaan Tšitšerin totesi Venäjän neuvostohallituksen yhtyvän protestiin, sillä suomalaisten joukkojen toiminta oli vihamielinen toimenpide kaikkia Viron tasavallan ystäviä kohtaan.[23] — Suomen hallitus ei kuitenkaan reagoinut protestiin.

Suomalaisten toiminta Virossa, mutta varsinkin suunnitteilla ollut Aunuksen retki ja Mannerheimin mahdollinen hyökkäys Pietariin olivat omiaan ajamaan suomalais-venäläisiä suhteita kriisiin. Pietarin neuvoston puheenjohtaja Grigori Jevsejevitš Zinovjev julkaisi Pravdassa 7. 2. 1919 artikkelin, jossa hän vaati suuremman huomion kohdistamista Pietarin puolustukseen. Virossahan olivat jo vastakkain bolševikit ja Suomen valkokaarti, Judenitš kokosi joukkoja Helsingissä ja Mannerheim suunnitteli sotaretkeä Pietariin.

Luoteisrintaman kohtalosta huolestunut neuvostohallitus lähettikin sota-asiain kansankomissaarin Trotskin palauttamaan järjestystä peräytyviin bolševikkijoukkoihin. Tässä Trotski onnistuikin ja rintama saatiin vakiintumaan Viron ja Venäjän välisen rajan seutuville.[24] Oma merkityksensä tässä oli suomalaisten vapaaehtoisten kieltäytyessä jatkamasta virolaisten haluamaa hyökkäystä Jamburgiin yli Viron kansallisten rajojen, jolloin myös virolaiset luopuivat yrityksestä.

Matkalla saamiensa vaikutteiden perusteella Trotski arvioi valkoisen Viron itsessään olevan heikon ja se olisi yksinään ilman ulkomaista apua tullut lyödyksi. Juuri tähän viittasi Tšitšerin 14. 2. 1919 Suomen hallitukselle lähettämässään radionootissa todetessaan vakinaisten (!) suomalaisten joukko-osastojen tunkeutuneen Narvan—Jamburgin suunnalla Pietarin kuvernementin alueelle.[25]

---

[22] Eesti töörahva kommuun, s. 102; DVPS, II, s. 22—23. Ensiksi mainittu ajoittaa protestin 12:nneksi tammikuuta 1919.

[23] Tšitšerinin vastalause Nordlingin kautta Suomen hallitukselle 12. 1. 1919. DVPS, II, s. 28; *V. M. Holodkovski,* Finljandija i Sovjetskaja Rossija 1918—1920. Moskva 1975, s. 63.

[24] *Polvinen,* II, s. 161—162.

[25] DVPS, II, s. 70—71; *Polvinen,* II, s. 162—164; *Holodkovski,* s. 63.

Suullisesti välittämässään vastauksessaan Suomen hallitus ilmoitti, ettei sillä ollut mitään hyökkäyssuunnitelmia Venäjää vastaan. Naapurimaan asioihin ei sekaannuttaisi, ellei Suomen etuja Venäjällä tai siellä asuvia kansalaisia loukattaisi. Hallitus ei kuitenkaan pystynyt estämään yksityisiä vapaaehtoisia menemästä rajan yli auttamaan sortoa vastustamaan noussutta väestöä.[26] Näin Suomen hallitus saattoi, koska se ei ollut "virallisesti" mukana Viron retkellä, kumota neuvostohallituksen liioitellun väitteen suomalaisista vakinaisista sotajoukoista taistelemassa bolševikkeja vastaan.

Viron-retken ulkomaiset reaktiot vuoden 1919 ensimmäisinä kuukausina saatettiin panna merkille Helsingissä verraten positiivisina. Vaikka neuvostohallitus olikin odotetusti protestoinut Suomen toimia nooteissaan, ei Suomen hallitus antanut näiden vaikuttaa toimiinsa. Lännestä kantautuneet kiittelevät reaktiot olivat Suomen sen hetkiselle politiikalle tärkeämpiä kuin rutiininomaiset itäiset protestit.

[26] *Polvinen*, II, s. 164.

VI Suhteet joulukuusta 1918 kevääseen 1919

Viron vapaussodan Suomessa synnyttämä voimakas kansalaismielipide ei näkynyt pelkästään vilkkaina sotilaallisina kontakteina yli Suomenlahden, vaan niiden vanavedessä tiivistyivät myös niin poliittiset kuin taloudellisetkin suhteet. Kummallakin puolen Suomenlahtea tapahtunut irtautuminen Saksan otteesta ja Virossa alkanut sota loivat edellytykset itsenäiselle Suomelle ja itsenäiselle Virolle ensi kertaa alkaa toteuttaa vapaasti keskinäistä politiikkaansa. Tätä vilkastuvien suhteiden aikaa, jota seuraavassa tarkastellaan lähemmin, kesti joulukuusta 1918 kevääseen 1919, jolloin viimeistenkin suomalaisten vapaaehtoisten poistuminen, Virossa toimeenpannut perustavan kokouksen vaalit sekä Pätsin väliaikaisen hallituksen väistyminen uuden, suomalaisittain katsottuna varsin vasemmistolaisen hallituksen tieltä hiljensivät nopeasti alkanutta suhteiden tiivistymistä yli Suomenlahden.

1. Diplomaattiedustuksen vaikea alku

Jo saksalaismiehityksen aikana oli Virolla tarve saada edustajansa kautta yhteyksiä pohjoiseen heimomaahansa; tässä tarkoituksessahan väliaikainen hallitus määräsi maaliskuussa 1918 edustajakseen Suomeen Laidonerin ja loppukeväästä Birkin. Kumpikaan ei kuitenkaan täyttänyt asetettuja toiveita; Laidoner ei tullut lainkaan Helsinkiin ja Birkin toiminta taas jäi olosuhteiden pakosta varsin vaatimattomaksi.

Jonkinnäköistä henkireikää ja informaatiokanavaa merkitsi sen sijaan Toivo T. Kailan siirtyminen kesällä Suomen konsuliksi Tallinnaan. Tosin hänenkin toimintamahdollisuutensa nimen omaan virolaisiin päin oli varsin rajoitettu; hänhän hoiti tehtäväänsä miehitetyssä maassa Saksan sodanjohdon luvalla. Saksalaismiehityksen päätyttyä ja vapaussodan alettua Viron oli sekä mahdollista että välttämätöntä saada aikaan likeinen diplomaattinen yhteys sen sodankäynnille ensisijaisen tärkeän Suomen kanssa. Tätä varten väliaikainen hallitus nimitti joulukuun 7. päi-

vänä 1918 Viron edustajaksi Suomeen filosofian tohtori Oskar Kallaksen.[1] Tõnissonilaiseen Postimees-lehden piiriin kuulunut, Helsingissä tohtoriksi väitellyt Kallas sopikin tehtävään erinomaisesti; hänhän liittyi myös aviositein läheisesti Suomen kulttuuri- ja poliittiseen elämään.[2]

Joulukuussa 1918 nimitettiin Viron sanomalehtitoimiston (myöh. Viron hallituksen tietotoimiston) johtajaksi Helsinkiin tuomari August Hanko, ja hieman myöhemmin hänet määrättiin myös Viron sotaministeriön edustajaksi Suomeen.[3] Vuosien 1918—1919 vaihteen seutuvilla Viron finanssiministeriö puolestaan nimitti tuomari Mihkel Pungin ja pääesikunta kapteeni Leo Laursonin edustajikseen Helsinkiin.[4] Koska suomalais-virolaiset kaupalliset suhteet olivat vuoden 1919 alkukuukausina nousemassa näkyviksi, mutta koska niiden hoidossa oli runsaasti sekavuutta ja tietämättömyyttä, ehdotti Suomen Tallinnan-konsuli Yrjö Putkinen Pätsille, että Viro asettaisi Helsinkiin virallisen kauppa-asiamiehen. Tähän tehtävään nimitettiin maaliskuun alussa 1919 tarttolainen tehtailija Eduard Kuusik.[5]

Koska konsuli Kaila oli marraskuun alkupuolella siirtynyt Tallinnasta takaisin Helsinkiin, vaativat lisääntyvät kontaktit Suomen uuden edustajan nimittämistä Viroon. Tähän tehtävään Suomen Tallinnan-konsuliksi nimitti valtioneuvosto 17. 12. 1918 insinööri Yrjö Putkisen,[6] joka oli aiemmin toiminut kaupan ja teollisuuden johtotehtävissä Suomessa ja Venäjällä, viimeksi Pietarissa pyörätehtaan johtajana. Liike-elämän edustajan nimittäminen konsuliksi Tallinnaan heijasteli sitä kiinnostusta, mikä Suomella oli Viron talouselämään ja sieltä hankittaviin elintarvikkeisiin. Jo heti vuoden 1919 alkupuolella uuden konsulin keskeiseksi tehtäväksi tulikin suomalais-virolaisten taloudellisten kontaktien hoitaminen.

Konsulin lähettäminen itsenäiseen Viroon osoitti Suomen suhtautuvan Viroon uudella tavalla. Helmikuun 18. päivänä Kallas näet kääntyi Suomen ulkoasiainministeriön puoleen ja pyysi, että Suomen hallitus ottaisi ensi tilassa keskusteltavaksi Viron tasavallan itsenäisyyden tunnustamisen[7], johon ulkoasiainministeriö

---

[1] Viron Helsingin-lähetystön kirje UM:lle 19. 2. 1919. UM 7 E Viro 1919; *Piip* (1966, s. 233) sanoo sen sijaan Kallaksen nimityksen tapahtuneen jo 1. 12. 1918, kun taas *Laaman* (1964, s. 384) väittää nimityksen tapahtuneen vasta 16. 12. 1918. Myös tiedot Kallaksen asemasta vaihtelevat. Tässäkin on todennäköisimmin oikeassa mainittu Viron lähetystön kirje 19. 2. 1919, jossa Kallas todetaan nimitetyn Viron chargé d'affairesiksi eli väliaikaiseksi asiainhoitajaksi. Myös Kallas itse käyttää useasti nimikettä "Eesti ajutise valitsuse asemik Soomes — Chargé d'affaires du gouvernement Provisoir d'Esthonie auprès du gouvernement Finlandais". Samaa nimikettä käyttää myös Toivo T. Kaila kirjeessään Ingmanille 17. 12. 1918 (Ingmanin kokoelma/V:2). *Piip* puhuu sen sijaan vain yleisesti diplomaattiedustajasta, kun taas *Laaman* sanoo Kallaksen tulleen nimitetyksi Viron "saadikuks" (lähettiläälksi). Protokollan nimikkeillä ei vallinneissa oloissa ollut kuitenkaan merkitystä, faktisesti Kallas oli yhdysside Suomen ja Viron hallitusten välillä.

[2] Kansanrunoustieteilijä Oskar Kallas (1868—1946), joka ennen Viron itsenäistymistä ehti toimia myös sanomalehtialalla, siirtyi Viron itsenäistyttyä diplomaatiksi. Viron edustajana Suomessa hän oli 1918—1922 ja Lontoossa 1922—1934 (vuodesta 1923 myös Haagissa). Vuonna 1944 Kallas pakeni Tallinnasta Ruotsiin, jossa hän kuoli kahta vuotta myöhemmin. EBL, s. 191—193; EBLT, s. 116.

[3] *Laaman* (1964), s. 384; Viron Helsingin-lähestystön kirje UM:lle 19. 2. 1919. UM 7 E Viro 1919.

[4] Sama.

[5] Putkisen raportti 2. 3. 1919. UM 53 L_2f.

[6] Valtioneuvoston ptk 17. 12. 1918.

[7] Kallaksen kirjelmä ulkoasiainministerille 18. 2. 1919. UM 12 L Viro 1919.

vastasi, että Suomen hallitus oli lähettämällä diplomaattisen edustajan Viroon ja vastaanottamalla Viron hallituksen diplomaattisen edustajan osoittanut "tosiasiallisesti kohtelevansa Viroa riippumattomana, täysivaltaisena valtiona", toisin sanoen Suomi tunnusti Viron itsenäisyyden de facto.[8]

Koska suomalaisten vapaaehtoisten operoidessa Virossa Viron Avustamisen Päätoimikunnan ja Viron hallituselinten kesken syntyi runsaasti yhteydenpitoa vaativia tilanteita, valtuutti VAP 17. 1. 1919 tohtori Lauri Kettusen edustamaan Päätoimikuntaa "Viron hallituksen, Viron Armeijan Ylipäällikön, Suomen Vapaaehtoisen Apuretkikunnan ylipäällikön ynnä muiden viranomaisten luona Virossa".[9] Nimittäessään Kettusen emissaariksi Tallinnaan Päätoimikunta sai edustajakseen Suomen Viron- ja virolaisten-tuntemuksen eturiviin kuuluvan henkilön, joka edellytystensä vuoksi nautti Virossa laajoissa piireissä arvostusta ja luottamusta. Samaa ei sen sijaan voi sanoa Suomen hallituksen edustajaksi Viroon maaliskuun alussa nimitetystä entisestä senaattorista A. Osw. Kairamosta.

Pelkästään konsulipohjalla toimiminen ei näet pitkään tyydyttänyt Viroa, joka suhteiden voimakkaasti vilkastuttua suomalaisten vapaaehtoisten osallistumisen johdosta halusi korkeamman tason diplomaattiyhteyksiä Suomen kanssa. Helmikuun 18. päivänä Kallas ilmoittikin Viron hallituksen haluavan saada käsiteltäväksi Suomen ja Viron keskinäiset kauppa- ja puolustussopimukset[10] ja seuraavana päivänä hän pyysi, että Suomen hallitus tahtoisi yhä vilkastuvien yhteyksien johdosta määrätä Tallinnaan "erikoisen valtiollisen edustajan".[11]

Ehdotus saikin Helsingistä vastakaikua. Pääministeri Ingman näet kääntyi jo muutamaa päivää myöhemmin Helsingin yliopiston entisen kasvitieteen ylimääräisen professorin, vuosina 1903—1905 senaattorina toimineen A. Osw. Kairamon puoleen ja pyysi tätä suostumaan Suomen puoliviralliseksi edustajaksi Tallinnaan, "Viron diktaattoriksi", kuten Ingman asian ilmaisi. Ingmanin ohessa myös Louhivuori, Paasikivi ja Mannerheim painostivat Kairamoa, joka, "niin vastenmielistä kuin se onkin", lupautui kuitenkin tekemään Viroon ainakin tiedustelumatkan ennen lopullisen vastauksen antamista.[12] Kairamo ei todellakaan ollut muitta mutkitta valmis tehtävään; se näet oli hänestä "outo, vaikea ja raskas".[13] Hän katsoi tulevansa "maanpakolaisen asemaan — ilman perhettä — ilman ystäviä".[14] Lisäksi Kairamon lukuisat korkea-arvoiset luottamustoimet — hän oli mm. Keskusosuusliike Hankkijan, vakuutusyhtiö Salaman ja Kansallis-Osake-Pankin hallintoneuvostojen puheenjohtaja — joutuisivat kärsimään.

Korkean tason painostuksen edessä Kairamo kuitenkin taipui, ja 8. 3. 1919 ulkoministeriön esityksestä valtionhoitaja nimitti hänet "tutkimaan Viron poliittista

---

[8] Ulkoministeri Holstin vastaus 8. 8. 1919. Sama; Valtioneuvoston ptk 8. 8. 1919.
[9] VAP ptk 17. 1. 1919. VAP/C 1; Valtakirja. Kettusen kokoelma, SKSK.
[10] Kallas ulkoasiainministerille 18. 2. 1919. UM 12 L Viro 1919.
[11] Kallas ulkoasiainministerille 19. 2. 1919. UM Tallinna 1919.
[12] Kairamo Hannes Gebhardille 3. 3. 1919. Gebhardin kokoelma/V:6; Kairamo Paavo Paloheimolle 26. 2. 1919. Kairamon kokoelma/19 ja Kairamo Juho Jännekselle 6. 3. 1919. Sama.
[13] Kairamo Holstille 23. 3. 1919. Sama.
[14] Kairamo Hannes Gebhardille 17. 3. 1919. Sama.

asemaa".[15] Itse nimityksen sanamuoto oli varsin epämääräinen; tarkemman tiedon siitä, minkälaisia tehtäviä Kairamolle aiottiin antaa saa ulkoasiainministeriön Kallakselle 10. 3. 1919 lähettämästä kirjeestä, jossa valtioneuvoston päätöksestä tiedotettiin. Siinä todettiin suomalaisten osallistumisen Viron vapaussotaan osoittaneen koko maailmalle "kansojemme veljellisen yksimielisyyden" ja nyt toivottiin, että "molempien läheistä sukua olevien kansojemme yhteistyö on tuottava kummallekin hyötyä". Siksi Suomen hallitus suostui mielihyvin lähettämään Viroon edustajansa, "jonka tehtävänä on kyseessäolevaa yhteistyötä koskevan ohjelman laatiminen Suomen Hallitukselle, seikkaperäisen, Viron viranomaisten avulla hankitun olojen selvityksen nojalla". Ulkoasiainministeriö katsoi, että Kairamon "suuri kokemus valtiollisella alalla sekä harrastus tähän tehtävään on takeena siitä, että hän on saavuttava myös Viron Väliaikaisen Hallituksen luottamuksen".[16]

Ylläolevan kirjelmän odottamattoman lämpimästä, tavallaan virolaisia mairittelevasta sanamuodosta ja ylipäänsäkin Kairamon nimityksestä on nähtävissä, miten Suomen kiinnostus Virosta ja varsinkin ajatus sen taloudellisesta hyödyntämisestä oli toden teolla herännyt. Kuten erillisessä luvussa tulee puhe, olivat suomalais-virolaiset taloudelliset kontaktit vuoden 1919 ensi kuukausina jo huomattavan vilkkaat ja jo yksistään niiden hoitaminen Suomen etujen mukaisesti vaati arvovaltaista edustajaa Tallinnaan.

Lähempää tarkastelua vaativaksi nousee kuitenkin kysymys, miksi juuri Kairamo määrättiin hallituksen edustajaksi Tallinnaan rakentamaan suomalais-virolaisen konkreettisen yhteistyön ohjelmaa. Olihan näet selvää, että Tallinna ei Kairamon luokkaa olevalle tunnetulle poliitikolle ja raskaan sarjan yhteiskunnalliselle vaikuttajalle voinut olla "tasaveroinen" eikä mieluisa toimipaikka. Kairamon onnettoman nimityksen syitä voisi tietysti koettaa etsiä kokoomuspuolueessa mahdollisesti vallinneista intrigeistä — Kairamo, Louhivuori ja Ingmanhan olivat kaikki näkyvillä paikoilla puolueessa —, mutta todennäköisempää on kuitenkin viileä laskelmointi: Viron "diktaattorin" tehtävät oli saatava luotettaviin oikeistolaisiin käsiin, sellaisiin, jotka nauttivat sekä poliittisen johdon (Mannerheimin ja Ingmanin) että Viron Avustamisen Päätoimikunnan luottamusta ja jotka arvovallallaan voisivat edistää Suomen jalansijan saamista Virosta. Mutta puoluepoliittisen sopivuutensa ja arvovaltaisuutensa lisäksi Kairamo oli myös luottamustoimiensa ansiosta mitä pätevin henkilö valvomaan Suomen talouselämän yhä kasvavia intressejä Virossa ja siellä aukeavien mahdollisuuksien hyväksikäyttöä. Ja olihan Kairamo myös sekä koulutukseltaan että luottamustehtävältään maatalouden asiantuntija ja juuri maataloustuotteitahan Suomi pyrki elintarvepulansa helpottamiseksi hankkimaan Virosta. Kun lisäksi muistetaan, että juuri Kansallis-Osake-Pankki oli valtion takausta vastaan lainannut Virolle huomattavia rahamääriä,

---

[15] Valtioneuvoston ptk 8. 3. 1919. UM:n arkistonhoitaja ja keväällä Louhivuorta VAP:n puheenjohtajana seurannut fil. tri. Harri Holma, jota itseäänkin pidettiin ehdokkaana Suomen Viron-edustajaksi, mainitsee kirjeessään A. H. Saastamoiselle 2.—8. 3. 1919 Kairamon ohella myös Paasikiven olleen ehdolla Tallinnaan. Saastamoisen kokoelma/4.

[16] UM Kallakselle 10. 3. 1919. Jälj. Louhivuoren kokoelma/31.

on ymmärrettävää, että pankille oli edullista saada hallintoneuvostonsa puheenjohtaja paikan päälle "valvomaan" rahojen käyttöä. Toisaalta taas Salaman toimitusjohtaja O. W. Louhivuori — kaikesta päättäen juuri hän suositti alunperin Kairamoa Ingmanille —, joka jo v. 1917 oli yrittänyt ulottaa toimintaa Viroon ja teki sitä uudelleen aktiivisesti juuri vuoden 1919 alkupuolella, näki ymmärrettävistä syistä mielellään Salaman hallintoneuvoston puheenjohtajan Suomen virallisena edustajana Virossa.

Näiltä kaikilta edellytyksiltään Kairamo oli eittämättä Suomen hallituksen ja talouselämän kannalta sopiva mies tärkeään tehtäväänsä. Mutta haittapuolet, jotka sitten tekivät epäonnistuneeksi koko hänen toimintansa, olivat myös ilmeiset. Saksalaismielinen monarkisti heimokansan edustajana eli "Suomen vanhoillisin mies edustajana maailman nuorimmassa ja demokraattisimmassa tasavallassa", kuten Kettunen asiaa luonnehti[17], ei näet voinut saada syntymään luottamuksellisia suhteita virolaisten kanssa.

Suomen hallituksen uusi edustaja saikin tuntea asemansa hyvin yksinäiseksi. Tilittäessään Tallinnan-kokemuksiaan ystävälleen Lauri Tudeerille Kairamo totesi, ettei ollut päässyt henkilökohtaisiin suhteisiin ainoankaan virolaisen kanssa. Mutta myös viralliset kontaktit olivat minimaalisia. "Ainoa kutsu, jonka siltä taholta sain, tuli vasta sen jälkeen kun jo olin jättänyt Tallinnan lopullisesti". Syynä tähän Kairamo piti sitä, että hän oli "puhtaasti valkoinen", kun taas Viron johtavat piirit olivat "sangen punaisia". Venäläisen hapatuksen huomasi kaikkialla julkisuudessa. Sen sijaan saksalaisten kanssa Kairamolla oli syntynyt suhteita "aivan kuin itsestään ja olisi syntynyt vielä enemmän, ellen olisi tahallaan ollut pidättyväinen".[18]

Saksan Tallinnassa oleva asiainhoitaja Maximilian Vogl raportoikin Kairamosta Auswärtiges Amtille hyvin suopeaan sävyyn: "Suomen uusi Viron-lähettiläs Keiram [!], joka muuten ajattelee hyvin sympaattisesti Saksasta, — —".[19]

Tässä olikin Kairamon probleeman ydin. Han veljeili liikaa balttien kanssa ja synnytti tällä tavalla epäluuloja virolaisten keskuudessa. Mm. joutuessaan valvomaan eräitä Viron maareformin yhteydessä toimeenpantuja pakkolunastuksia hänen katsottiin toimineen virolaisia vastaan ja balttien puolesta.

Kairamon mukaan johtavien virolaisten saksalaisvastaisuudesta johtui, että valkoinen Suomi ei siellä ollut suosittu — päinvastoin. Samaa mieltä olivat hänen mukaansa kaikki muutkin Virossa olleet suomalaiset. Ainoa poikkeus oli Kettunen, "mutta hän onkin siihen määrään virolaismielinen, että hänen suomalaista alkuperäänsä on vaikea huomata".

Virolaisten "fanaattisen saksalaisvihan" historiallista taustaa ymmärtämätön Kairamo päätyi näkemykseen, että oli vaikea uskoa virolaisen valtioelämän voimaan, "siksi heikolta se näyttää".[20] Negatiivisia käsityksiään Kairamo ryhtyi myös

---

[17] *Kettunen* (1948), s. 51.

[18] Kairamo Tudeerille 2. 9. 1919. Kairamon kokoelma/19. Ks. myös Hultinin pvk 30. 4. 1919. Hultinin kokoelma/XLVII.

[19] Vogl AA:lle 25. 4. 1919. AA Wk 20d 1a Bd 31.

[20] Kairamo Tudeerille 2. 9. 1919. Kairamon kokoelma/19.

kesällä 1919 julkaisemaan Uudessa Suomessa salanimellä Suomalainen, "joukossa juttuja ja juoruja, joilla ei ole pontta eikä perää", kuten Kettunen niitä kritisoi.[21]

Kesäkuussa 1919 virolaisissa lehdissä oli Suomen konsulaatin saksalaisuudesta kiihtyneitä kirjoituksia, joissa arvosteltiin konsulaattia mm. mielivaltaisesta viisumipolitiikasta ja ihmeteltiin, kun Suomen konsulaatin ovella oli saksankielinen teksti ja kysymyslomakkeet oli painettu suomeksi ja saksaksi. Waba Maa kummasteli kin, oliko konsulaatti "saksalaisella maaperällä". Maaliit puolestaan kohdisti syytöksensä konsulin persoonaan ja katsoi hänen toimillaan rikkovan kummankin veljeskansan suhteita.[22]

Suomen Tallinnan-konsulaatti kumosi kuitenkin jyrkästi esitetyt väitteet: Sen ovella näet luki "Suomen konsulaatti — Consulat de Finlande" eikä siellä ollut koskaan käytetty suomalais-saksalaisia kysymyslomakkeita, vaan ainoastaan joko yksinomaan saksalaisia tai sitten suomalais-virolaisia.[23]

Mutta myös suomalaisten edustajien kesken oli koko joukko sisäisiä riitoja, jotka olivat omiaan heikentämään Suomen arvovaltaa Virossa. Helpoimmin syntyi hankauksia Kettusen ja Kairamon välillä. Kettunenhan ei missään mielessä ollut Suomen hallituksen edustaja, mutta siitä huolimatta häntä usein — hänen itsensä harmitellessa — pidettiin ja kohdeltiin nimen omaan Suomen virallisena *esitajana*. Tämä oli helppo ymmärtää, sillä maan kieleen ja kulttuuriin erinomaisesti perehtyneenä ja oman kertomansa mukaan saksalaisia piirejä välttelevänä hän saavutti nopeasti virolaisten luottamuksen. Tästä kaikesta sai luonnollisesti kärsiä Kairamo, jota näytetään pidetyn monessakin mielessä vain välttämättömänä pahana — ja tämän hän tiesi itsekin.[24]

Avointa kolmiodraamaa Kettunen — Kairamo — Putkinen ei paikan päällä näy syntyneen, mutta useat jälkeenpäin annetut lausunnot kuvannevat kuumenneita tunteita. Putkisen Kettunen näki huonossa valossa sekä tämän virolaisvastaisuuden että omien liiketoimien takia. Putkinen teki "afäärejään konsulinamme Tallinnassa, ja olisi sopinut paremmin entisen Venäjän tšinovnikaksi kuin konsulin toimeen sinä arkana aikana".[25]

Kairamoa Kettunen taas piti todellisena Suomen sillan rikkojana ja valitteli tämän saksalaissympatioita: "Saksalaisten asianajaja hän oli ja heidän perättömiäänkin juttujaan otteli täydestä todesta".[26]

Kairamo puolestaan valitteli ulkoasiainministeriölle Kettusen toiminnasta, joka oli "yksipuolista ja suomalaisille eduille suorastaan vahingollista" ja hän toivoikin, että Kettusen ei enää sallittaisi palata takaisin.[27] Kettunen oli näet virallisesti lopettanut toimintansa emissaarina huhtikuun alussa, mutta hoiteli Tallinnassa aina kesäkuun alkuun saakka juoksevia asioita.

---

[21] Kettusen kirjeet Louhivuorelle 21. 11. 1920 ja 4. 6. 1923. Louhivuoren kokoelma/27 ja 5.
[22] Revaler Zeitung 17. 6. 1919. Kyseessä oli eri virolaisten lehtien kannanotoista koottu artikkeli.
[23] Suomen Tallinnan-konsulaatin selvitys 21. 6. 1919. UM Tallinnan-lähetystön arkisto/Fa:2.
[24] Kettusen emissaarikaudesta ks. *Kettunen* (1948), s. 35—53.
[25] Kettunen Louhivuorelle 21. 11. 1920. Louhivuoren kokoelma/27.
[26] Sama. Holman kritiikistä Kairamoa kohtaan ks. Holman kirjeitä A. H. Saastamoiselle 2.—8. 3. 1919 ja 20. 4. 1919. Saastamoisen kokoelma/4.
[27] Kairamo UM:lle 28. 5. 1919. UM 7 E Viro 1919.

Kairamon vastenmielisyys Virossa oloon alkoi kesän mittaan näkyä entistä selvemmin myös hänen kirjeissään ulkoasiainministeriölle. Kairamon Holstille 6. 7. 1919 lähettämässä eronpyyntökirjeessä heijastui ilmiselvästi tyytymättömyys Suomen "menestykseen" Virossa. "Tammikuussa ja helmikuussa olisi johdonmukaisella ja hyvin harkitulla menettelyllä todennäköisesti voitu Suomelle saavuttaa huomattavia taloudellisia etuja vastapalveluksena siitä avusta, jota Suomen vapaaehtoiset olivat Virolle antaneet". Oikeaa hetkeä ei silloin kuitenkaan käytetty hyväksi ja nyt se olisi jo myöhäistä. Suomen vaikutus Virossa oli näet "silminnähtävästi ja askel askeleelta" heikentynyt. Viron uusi hallitus oli lisäksi siksi radikaalinen, "etten sanoisi vallankumouksellinen", että yhteistoiminta Suomen porvarillisten ainesten kanssa ei Kairamon mukaan voinut olla sille mieleinen.[28] Koska Suomen ja Viron kesken ei Kairamon mielestä ollut sillä hetkellä tärkeitä poliittisia asioita, voisi hallitus jättää miehittämättä Tallinnan-edustajan paikan ja näitä "verrattain vähäpätöisiä asioita" hoitaisi pelkästään konsuli.[29]

Tällainen ei kuitenkaan sopinut lainkaan Holstin suunnitelmiin, joka totesi, ettei asioiden hoitoa jätettäisi pelkästään konsulin varaan, vaan Viroon nimitetään uusi edustaja. Asian painokkuutta kuvaa sekin, että Holsti puhui Tallinnan-edustuksesta "tärkeänä tehtävänä". Holsti pyysi kuitenkin toistaiseksi Kairamoa jäämään nimellisesti tehtäväänsä ja että "milloin erikoisen tärkeät asiat sitä vaativat, olisitte tilaisuudessa henkilökohtaisesti Viroon matkustamaan."[30]

Epämääräinen olotila jatkui kuitenkin vielä pari kuukautta. Kairamo koetti nimellisesti roikkua virassaan, jonka hoitaminen tuntui entistä hankalammalta, koska hänellä oli tunne, "että sekä Suomen että Viron nykyiset hallitukset ovat liian vasemmalla, jotta minä voisin nauttia heidän täyttä luottamusta".[31]

Vahvistus epäselvään olotilaan saatiin, kun valtioneuvosto 19. 9. 1919 vapautti Kairamon tehtävistään ja nimitti Suomen väliaikaiseksi edustajaksi (déléqué) Viroon fil.kand. Erkki Reijosen.[32]

Lokakuussa palasi puolestaan konsuli Putkinen Suomeen ja Viron-edustus jäi joksikin viikoksi vain Reijosen huoleksi. Hänen hartaiden pyyntöjensä[33] vauhdittamina asetettiin Tallinnaan uusi konsuli 24. 10. 1919. Nimitetyksi tuli fil.tri.

---

[28] Kairamo Holstille 6. 7. 1919. Kairamon kokoelma/19. Vogl totesi raportissaan 2. 7. 1919 suomalais-virolaisten suhteiden huononevan päivä päivältä. "Suomen kummatkin edustajat, lähettiläs ja konsuli, molemmat muuten hyvin saksalaisittain ajattelevia, erittäin sivistyneitä ihmisiä, jotka olivat aluksi sangen estofiilisiä, ovat muuttaneet mielensä täysin vastakkaiseksi eivätkä he myöskään salaa sitä". AA Wk 20d 1a Bd 40.

[29] Kairamo Holstille 8. 7. 1919. Kairamon kokoelma/19. Vogl raportoi AA:lle 19. 7. 1919 Kairamon kyllääntymisestä ja totesi syynä tämän eroon olevan 13. 7. 1919 Sotsialdemokraatissa olleen Suomea ja suomalaisia vapaaehtoisia vastaan hyökänneen pääkirjoituksen. Tuohtunut Kairamo oli ilmoittanut, että hän "ei enää halua jäädä näin kiittämättömän kansan keskuuteen". AA Wk 20d 1a Bd 42. — Kairamolle alettiinkin jo heinäkuussa hakea seuraajaa. Mm. 23. 7. 1919 hallituksen yksityisessä istunnossa oli esillä tri Oiva Johannes Tallgrenin nimi. Kaarlo Castrénin muistiinpanot 23. 7. 1919. Castrénin kokoelma/7.

[30] Holsti Kairamolle 10. 7. 1919. UM:n kirjekonseptit.

[31] Kairamo Putkiselle 8. 9. 1919. Kairamon kokoelma/19.

[32] Valtioneuvoston ptk 19. 9. 1919. Holsti oli ensin tarjonnut Reijoselle Kristianian-asiainhoitajan virkaa, mutta tämä oli siitä kieltäytynyt. Reijonen Holstille 2. 9. 1919. Reijosen kokoelma/9.

[33] Reijonen valitteli kaiken ajan menevän passien kirjoittamiseen ja "muuhun konsulihommaan" niin, ettei varsinaisia tehtäviä ehtinyt lainkaan hoitaa. Reijonen Holstille 17. 10. 1918. Sama.

Hjalmar Göös[34], joka vuoden alkupuolella oli toiminut Viron Avustamisen Päätoimikunnan pääintendenttinä Virossa.

Suomen Tallinnan-edustajan avoimet saksalaissympatiat ja viileä suhtautuminen virolaisiin[35] sekä vielä niiden suomalaisten keskinäiset riidat ja syyttelyt, joiden olisi tullut solmia hyviä suhteita ja rakentaa Suomen siltaa, löivät selvän leimansa Suomen diplomaattisuhteille Viroon. Toisaalta on kuitenkin huomattava, että uusikaan Suomen edustaja, jota perin kriittinen Kettunenkin arvosti[36], ei näytä tunteneen oloaan kovin kodikkaaksi asemapaikassaan. Vuoden 1920 alussa Reijonen näet valitteli Holstille sitä, miten Viron hallitus piti häntä "sangen, jollei suorastaan erittäin vähäpätöisenä henkilönä, jota kuitenkaan, Suomen edustaja kun oli olevinaan, ei voida täysin syrjäyttää". Viron hallitus ei myöskään ollut antanut mitään tietoa siitä, että se olisi hyväksynyt Reijosen. "Olenpahan siis tavallani jonkinmoinen 'de facto' suvaittu Suomen edustaja, jolla ei ole sen suurempaa merkitystä".[37]

2. Valtiolliset liittosuunnitelmat

Suomen luopuminen saksalaissuuntauksesta ja Viron joutuminen bolševikkien hyökkäyksen kohteeksi loivat entistä paremmat edellytykset Suomen ja Viron välistä liittoa koskeville suunnitelmille. Suomalaisten vapaaehtoisten saapuminen taistelemaan virolaisten kanssa yhteistä vihollista vastaan päästi kummankin puolen Suomenlahtea valloilleen monenkirjavat Suomen sillan suunnitelmat, joista näkyvimpänä osana olivat julkisen sanan palstoilla olleet yleisluontoiset, heimohenkiset haaveilut. Ne olivat Suomessa maltillisemmat, mutta Virossa taas pitemmälle menevät.

Niinpä kun Viron Avustamisen Päätoimikunta lähetti Viron kansalle tervehdyksen, jossa se toivoi, että taistelussa yhdessä vuodatettu veri toisi "molemmat veljeskansat toisillensa läheisiksi liittolaisiksi"[1], mentiin maanõukogun vastauksessa vielä pitemmälle ja uskottiin vuodatetun veren muodostuvan siteeksi, joka "ainaiseksi yhdistää myös läheiseen valtiolliseen liittoon Suomen ja Viron."[2]

Viron agraaripuolueen Maaliit-lehti taas totesi 3. 1. 1919 ensimmäisen kerran historian aikana kummankin veljesmaan taistelevan rinta rinnan yhteistä vihollista vastaan ja katsoi tällä olevan kummankin kansan tulevaisuudelle mitä syvällisimmän merkityksen.[3] Pari viikkoa myöhemmin lehti vaati pääkirjoituksessaan jo, että vapaat, itsenäiset Suomen sukukansat yhdistyisivät valtiollisesti Suur-Suo-

---

[34] Valtioneuvoston ptk 24. 10. 1919.

[35] *Laaman* (1964, s. 438) toteaa varsin osuvasti, miten Kairamolle Viro oli "ryskt och rött" — venäläinen ja punainen.

[36] *Kettunen* (1923), s. 62.

[37] Reijonen Holstille 22. 1. 1920. Holstin kokoelma/5.

[1] Uusi Päivä 28. 12. 1918 ("Suomen vapaajoukon tervehdys Viron kansalle").

[2] Uusi Suomi 1. 1. 1919; MP 27. 12. 1918, s. 352.

[3] Maaliit 3. 1. 1919 ("Läinud aasta").

meksi, "joka ulottuisi Jäämeren rannoilta Viron etelärajalle saakka, ja Itämeren rannalta aina niihin suuriin järviin saakka, joiden rannoilla meidän heimomme on elänyt polvesta polveen".[4]

Pitkälle meneviä toiveita poliittisesta yhteistoiminnasta esitti myös Postimees. Toivottaessaan Pohjan Pojat tervetulleiksi Viroon lehti totesi 27. 1. 1919 suomeksi ja viroksi julkaisemassaan kirjoituksessa molempien heimokansojen alkaneen nyt toimia poliittisesti yhdessä. "Toivokaamme, että siitä tulee kestävä ystävyys- ja liittosuhde, tuo suomalais-virolainen uniooni, josta viime aikoina niin paljon puhutaan ja jonka kautta Suur-Suomi ja Suur-Viro-aate todellakin näkyy olevan toteutettavissa".[5]

Työpuolueen Waba Maa katsoi pääkirjoituksessaan 15. 1. 1919 Suomen ja Viron lähenemisen muodostuvan sekä suomalaisten että virolaisten elinkysymykseksi. Niiden oli siksi astuttava mitä lujimpaan valtakunnalliseen yhteyteen voidakseen puolustautua ympäröiviä vaaroja vastaan.[6]

Suomessa 16. 1. 1919 alkanut Viron viikko, jota vietettiin näkyvästi konsertein, teatteriesityksin, rahankeräyksin ja näyttelyin ja joka julkisen sanan kautta toi suomalaisten ulottuville runsain mitoin Viroa koskevaa tietoa[7], vauhditti valtiollista lähenemistä puoltavia mielenilmauksia myös Suomessa. Ne saivat ravitsevaa kasvualustaa vuoden 1919 alussa virinneestä yleisestä Suur-Suomen innostuksesta.

Gunnar Sarvan laatimassa pääkirjoituksessa Helsingin Sanomat toivoi 16. 1. 1919 yhteistyön Suomen ja Viron kesken jatkuvan rauhallisten aikojenkin palattua. Yhdessä pysyen näet Suomi ja Viro kuitenkin merkitsevät jotakin "siinä maailmassa, johon me kuulumme, nimittäin Pohjois-Euroopan konsertissa". Toisaalla sama lehti korosti Suomen ja Viron olevan pakko turvautua toisiinsa, koska muualta ei niille ollut odotettavissa apua. Veljesten, jotka nyt olivat löytäneet toisensa, oli sen vuoksi yhä kiinteämmin painuttava kylki kylkeä vastaan ja niin taivallettava eteenpäin rauhan aikoja kohden.[8] Uuden Suomen Iltalehti taas katsoi vapaan Suomen ja vapaan Viron merkitsevän perustusta sille Suomen heimon kansojen suurelle liitolle, "jonka toivomme kerran suurena, eheänä kohoavan nostaen jäsenensä pimeyteen, unohdukseen ja sortoon ikuisesti kuolemasta".[9]

Santeri Alkio näki mahdollisuudet samantyyppisinä. Suomea odotti kansallinen suurtyö Viron vapauttamisessa. Tämän "veriyhtymän" kautta hän uskoi

---

[4] Sama 16. 1. 1919. Ks. Helsingin Sanomat 17. 1. 1919 ("Virolaisia lausuntoja suur-Suomesta"); *Vihalem*, s. 348—349.

[5] Postimees 27. 1. 1919 ("Tervetuloa Tarttoon, urhoolliset Pohjan pojat!").

[6] Helsingin Sanomat 16. 1. 1919 ("Suomen ja Viron suhteet"); Uusi Aura 16. 1. 1919 ("Sanomalehti Vabamaa puoltaa myös mitä lujinta valtakunnallista yhteyttä").

[7] Viikon aikana ilmestyi Gunnar Sarvan toimittama Viron historiaa, talouselämää, maantiedettä ja kulttuuria käsittelevä kokoomateos Viro ja virolaiset (Porvoo 1919). Helpottaakseen Viron viikon juhlatilaisuuksien ohjelmanhankintaa Viron Avustamisen Päätoimikunta toimitti erityisen ohjelmakirjasen (Viron Päivä. Ohjelmavihkonen heimokansamme vapaustaistelun avustamiseksi toimeenpantavia iltamia varten. Helsinki 1919). Se sisälsi yhteislaulujen ja runojen ohella mm. Maila Talvion puheen, Lauri Kettusen ja Heikki Ojansuun esitelmät ja Heikki Klemetin suunnitteleman kuvaelman "Suomalaiset lähdössä Viroa auttamaan v. 1343". Viron viikon yleistä innostusta heijasteli mm. Helsingin Sanomien päätös luovuttaa 16. 1. 1919 kertyvät irtonumeroiden myyntitulot Viron hyväksi.

[8] Helsingin Sanomat 16. 1. 1919 ("Miksi veljesten on yhdyttävä").

[9] Uuden Suomen Iltalehti 16. 1. 1919 ("Viron viikko").

Suomen ja Viron löytävän toisensa ja historian tarkoituksen näin toteutuvan. "Mitä, mitä kummia tarkoittaa historian jumala?"[10] Myös sanomalehti Ilkka katsoi Suur-Suomen nyt olevan syntymässä: "Viro, Inkeri, Aunus, Viena ja Karjala — 'siin' on suomalainen mahti, jok' ei oo kenenkään muun' ".[11]

*

Lähenemisajatus ei kuitenkaan jäänyt vain tämäntyyppisten tunteenomaisten ja yleisluontoisten korulauseiden varaan. Varsinkin Viron puolelta oltiin näet, oman aseman vaikeutuessa ja toisaalta Suomen ulkopoliittisen orientoinnin muuttuessa Viron kannalta edullisemmaksi, valmiita tekemään myös yksilöityjä suunnitelmia valtiollisesta lähenemisestä ja jopa yhdistymisestä.

Jonkinlaista varovaista ilmanhaistelua, jonka pitemmälle meneminen oli lähinnä kiinni Suomen tulevasta politiikasta, näkyi virolaisten poliitikkojen jo pian Saksan sorruttua marraskuun lopulla esittämissä ajatuksissa. Lontoossa 29. marraskuuta 1918 Viron uuden tilanteen pohjalta laatimassaan laajassa raportissa Piip mm. katsoi Virolle aiheelliseksi pyrkiä tulevassa ulkopolitiikassaan solmimaan liittoja ja yhtenä tällaisena vaihtoehtona hän näki Suomen kanssa solmittavan liiton. Tämä läheisempi yhteys ei siis olisi federaatio, konfederaatio tai unioni, vaan jokin uusi, löyhempi valtioyhteyden muoto, kuten juuri liitto tai liiga. Toisaalta Piip piti myös Virolle edullisena Englannin ja Ranskan ajamaa Itämeren liittoa (Balti liiga).[12] Näitä samoja ajatuksiahan Piip oli esittänyt Holstille jo lokakuussa, jolloin niiden kehittely oli kuitenkin ollut mahdotonta vallitsevan poliittisen tilanteen johdosta.

Marraskuun loppupuolella saivat Suomen ja Viron liitosta kertovat tiedot jalansijaa myös Tukholman kaikkitietävässä lehdistössä. Sikäläinen Gustav Suitsin johtama Viron hallituksen tiedotustoimisto (Estniska Informationsbyrån) näet kertoi Viron sen hetkistä tilannetta käsittelevässä uutisessaan suunnitelmien suomalais-virolaisesta liitosta sukeltaneen esiin kaksoistasavallan merkeissä.[13] Pari päivää myöhemmin lehtiin ilmestyneessä uutisessaan tiedotustoimisto julkaisi Svinhufvudin 14. 11. 1918 Viron väliaikaisen hallituksen vs. puheenjohtajalle Poskalle lähettämän onnittelusähkeen ja Poskan kaksi päivää myöhemmin esittämän vastauksen, jossa mm. toivottiin löydettävän pian keinot, joiden avulla voidaan perustaa elinikäinen silta yli erottavan lahden. Informaatiotoimiston mukaan

[10] Alkion pvk 19. 1. 1919.
[11] Ilkka 16. 1. 1919 ("Suomen silta").
[12] *Piip* (1966), s. 371.
[13] Social-Demokraten 22. 11. 1918 ("Estland vinner sin frihet åter"); Stockholms Dagblad 22. 11. 1918 ("Den estniska folkrepubliken återuppstår"). Saksan Tukholman-lähettiläs vapaaherra v. Lucius raportoi mainitusta uutisesta AA:lle 23. 11. 1918 ja totesi ajatuksen kaikkien Baltian valtioitten yhteenliittymästä yhteisen hallituksen alaisuuteen torjutun. Sen sijaan olisi ehkä Suomen—Viron kaksoistasavalta tulevaisuudessa mahdollinen (AA:ssa on tällä kohtaa alleviivaus ja marginaalissa maininta: "Keskülan vanha ajatus"). v. Luciuksen mukaan oli ajatus monarkkisesta Baltiasta personaaliunionissa Preussin kanssa lakannut joka tapauksessa kaikiksi ajoiksi olemasta. AA Wk 20d 1a Bd 23/199. Saksan Helsingin-lähettiläs v. Brück puolestaan totesi Suomen ja Viron välillä vallitsevan "erityisten suhteiden", koska viron kieli oli lähellä suomea ja sen vuoksi Viro on vedetty "suursuomalaisten haaveiden piiriin". v. Brück AA:lle 27. 11. 1918. Sama Bd 24.

tämä tuntui heijastelevan sekä Suomessa että Virossa suosittua toivetta läheisemmistä, ystävällisemmistä naapuruussuhteista. Varsinaista maita lähentävää sopimusta voitaisiin kuitenkaan tuskin solmia ennen kuin oli päästy yksimielisyyteen demokraattisesta sisä- ja ulkopolitiikasta, joilla molemmissa maissa olisi kansan enemmistö takanaan.[14]

Varsin varovainen oli myös Poskan tervehdyssähkeeseen viitannut Maaliit kirjoituksessaan 26. 11. 1918. Pieni Viro tarvitsi lehden mukaan ehdottomasti tukea eikä toisaalta Suomikaan ollut kyllin suuri vastustamaan yksin kaikkia myrskyjä. Vapaaehtoinen liittoutuminen (ühendus) tekisi sen sijaan kummatkin valtiot vahvemmiksi. Yhdeksi tasavallaksi eivät Suomi ja Viro voisi kuitenkaan sulautua, siksi erilaisia olivat niiden kielet ja olot. Valtiopäivät, hallitus, koulut, tuomioistuimet jne. olisivat kummallakin maalla omat, sen sijaan diplomaattiedustus voisi olla yhteinen. Maat noudattaisivat myös yhteistä tullipolitiikkaa poistamalla tullirajan väliltään, mutta soveltamalla sitä kolmansiin maihin nähden. Maanpuolustus järjestettäisiin eräänlaisen avunantosopimuksen nojalla siten, että rauhan aikana kummankin valtion armeija olisi omassa maassa, mutta sodan tullen ne auttaisivat toinen toistaan, jolloin sinänsä pienten armeijojen merkitys kasvaisi. Laivasto olisi sen sijaan yhteinen joko niin, että samoilla laivoilla palvelisi sekä virolaisia että suomalaisia tai sitten kunkin laivan miehistössä olisi vain yhden kansallisuuden edustajia.

Näihin varsin harvoihin yhteistoiminnan muotoihin viitaten lehti katsoi, että yleisesti olisi parempi, jos kumpikin valtio ajaa omia asioitaan ja yhteisistä toimista sovitaan vain eri sopimuksilla. Joko Suomen tai Viron hallituksen yhteyteen perustetaan erityinen komissio, joka hoitaisi tällaisia kummallekin valtiolle yhteisiksi sovittuja asioita.[15]

Tämän Pätsin puolueen pää-äänenkannattajan suosittaman varsin väljän yhteistoimintaliiton perusvireenä oli huolehtiminen *itsenäisen* Viron turvallisuuspoliittisista intresseistä yhteistoiminnassa *itsenäisen* Suomen kanssa. Kiinnostavaa on kuitenkin, että lehti painotti useaan otteeseen yhteistoiminnan motiivina myös rahansäästön. Se kun olisi tuntuvaa huolehdittaessa yhteisesti mm. diplomaattiedustuksesta ja maanpuolustuksesta.

Jo runsasta viikkoa myöhemmin sai myös Suomen hallitus yhteistyötä koskevan tarjouksen. Rahojenhakumatkalle Helsinkiin saapunut ulkoministeri Poska näet tarjosi joulukuun alussa pääministeri Ingmanille unionia Suomen ja Viron kesken. Ingman ei kuitenkaan voinut suoralta kädeltä vastata kysymykseen, joka siksi otettiin esille 4. 12. 1918 hallituksen yksityisessä iltaistunnossa. Siellä se näyttää kuitenkin olleen esillä vain läpihuutojuttuna, joka varustettiin merkinnällä "mietitään".[16]

---

[14] Aftonbladet 24. 11. 1918 ("Finländsk-estländska vänskapsbetygelser").

[15] Maaliit 26. 11. 1918, in extenso *Piip* (1966), s. 206—208.

[16] Kaarlo Castrénin muistiinpanot 4. 12. 1918. Castrénin kokoelma/7. Lehdille antamassaan haastattelussa Poska oli pidättyvämpi. Hän korosti, miten Venäjän sorto oli estänyt Suomea ja Viroa löytämästä "niille molemmille yhteisiä päämääriä" ja painotti maiden keskinäisten kulttuurisuhteiden ja taloudellisten suhteiden lähentämisen tärkeyttä. Helsingin Sanomat 7. 12. 1918 ("Tiedot Virosta huolestuttavia").

Vaikka sekä Suomen hallitus että porvarillisten puolueiden valtiopäivädelegaatio olivatkin muutamaa päivää aiemmin suhtautuneet lämpimästi Viron auttamiseen, osoitti nyt unioniehdotukseen otettu pidättyvä kanta selvästi, missä raja kulki. Suomi oli valmis auttamaan Viron taistelua, sillä näin tehden Suomi ei vaarantanut omaa asemaansa, vaan pikemminkin lujitti sitä. Sen sijaan Suomi ei ollut valmis ottamaan Viroa unionikumppanikseen, kiviriipaksi kaulaansa, ja siten heikentämään omaa jo ennestäänkin epävarmaa asemaansa.

Suomen pidättyvä asenne ei kuitenkaan tyrmännyt Viron poliittista johtoa. Tämän osoittaa selvästi Pätsin lausunto maanõukogun suljetussa istunnossa 27. 12. 1918. Hän näet kertoi Viron ulkomaandelegaatiolle annetun Pariisin rauhankonferenssia varten toimintaohjeet seuraavassa prioriteettijärjestyksessä: 1) Täydellinen itsenäisyys, 2) federaatio Suomen kanssa, 3) Itämeren valtioitten liitto ja 4) federaatio Venäjän kanssa.[17]

Tästä Viron vapaussodan kriittisinä päivinä annetusta toimintaohjeesta, joka noudatti Viron vallitsevaa ulkopoliittista suuntausta, käy selvästi ilmi Viron täydellisen itsenäisyyden olleen kiistattomana päämääränä. Jos sen saavuttaminen olisi kuitenkin mahdotonta, oltiin valmiita hyväksymään jopa federaatio eli liittovaltio Suomen kanssa, koska tämän uskottiin voivan "vetää Viron kuiville". Itämeren valtioitten liitto, jonka puitteissa jäsenvaltiot olisivat lähes suvereenisia, oli jo aiemmin ollut useaan otteeseen esillä. Sen sijaan federaatiota Venäjän kanssa pidettiin viimeisenä ja vähiten toivottuna ratkaisuna.

Näiden suuntaviivojen mukaan toimimiselta Pariisissa vei kuitenkin pohjan pois se, että niin Viro kuin Suomikin jäivät rauhankonferenssin jäsenyyden ulkopuolelle. Sekä Suomen että Viron Pariisissa olevat valtuuskunnat jäivät epäviralliseen asemaan, josta huolimatta ne kuitenkin koettivat solmia kontakteja rauhankonferenssin johtovaltioihin ja näin saada tukea itsenäisyytensä tunnustamiselle.

Vielä enemmän kuin Suomen kohdalla vaikeutti Viron asiaa rauhankonferenssin omaksuma linja, että se ei katsonut voivansa ottaa erillistä kantaa Viron itsenäisyyteen, vaan asia lykättiin käsiteltäväksi yhdessä koko Venäjän kysymyksen kanssa. Sen edistyminen taas oli olematonta; suurvallat eivät näet kevään mittaan onnistuneet löytämään ratkaisua koko Venäjän kysymykseen.[18]

Viron valtuuskunnan toimintaa valaisevista, varsin suppeista lähteistä näkyy kuitenkin, että Poska ollessaan kontakteissa sekä länsivaltojen että valkoisten venäläisten edustajien kanssa ajoi suoraviivaisesti Viron täydellisen itsenäisyyden periaatetta. Mm. 10. 2. 1919 hän lähetti rauhankonferenssin puhemiehistölle pyynnön Viron itsenäisyyden tunnustamisesta ja anoi Virolle oikeutta ottaa osaa

---

[17] MP 27. 12. 1918, s. 345; Uusi Päivä 28. 12. 1918 ("Viro ja rauhankonferenssi"). Viron Pariisin rauhankonferenssiin lähteneen valtuuskunnan johtajana oli Poska ja jäseninä Tõnisson, Martna, Köstner, Pusta ja Piip, sihteerinä R. Eliaser, lehdistöattašeana Laaman ja kaupallisena asiantuntijana J. Puhk. *Piip* (1966), s. 386.

[18] Sekä Suomen että Viron kysymyksiä Pariisin rauhankonferenssissa ei käsitellä tässä tutkimuksessa. Asiasta lähemmin ks. *Polvinen*, II, s. 91—97, 117—128; *John M. Thompson*, Russia, Bolshevism and the Versailles Peace. Princeton 1966, passim; *Laaman* (1964), s. 456—483, 490—514; *Graham*, s. 257—280.

konferenssiin.[19] Tämän johdosta toisena vaihtoehtona ollut unioni Suomen kanssa ei näy tulleen keskusteluissa esille.

Siihen vaikutti myös toinen syy. Poska näet toteaa päiväkirjassaan mm. vaikutusvaltaisen Le Tempsin suhtautuneen suopeasti Viron itsenäisyyteen, mutta kritisoineen Viron unioniaikeita saksalaisystävällisen Suomen kanssa. Koska näin ollen suomalais-virolaisen unionin näkyvä ajaminen olisi ainakin Ranskan johtavassa lehdessä vaikeuttanut Viron itsenäisyyden asiaa, Poska katsoi unionista voitavan keskustella myöhemminkin, koska sillä ei ollut kiire.[20] Samaa Poska tähdensi myös Pariisissa Pätsille 21. 1. 1919 lähettämässään raportissa ja korosti erityisesti ranskalaisten ärtymystä, kun he saivat Tukholmasta tulleista uutissähkeistä lukea Pätsin tekemistä Suomen—Viron unionin ehdotuksista.[21]

Huhtikuun lopulla Poska lienee kuitenkin katsonut tilanteen muuttuneen otollisemmaksi — tähän on saattanut vaikuttaa Suomen tunnustamisasian suopea edistyminen länsivaltojen piirissä —, sillä hän ilmoitti, ettei Viro ollut halukas solmimaan liittoa Latvian ja Liettuan kanssa, mutta kylläkin Suomen kanssa. Tähän Suomeen kantautuneeseen tietoon otti ulkoasiainministeriö kuitenkin kielteisen kannan; unioni ei sitä kiinnostanut.[22]

Suomalais-virolaisen unionin iskusanan takana olevat konkreettisemmat suunnitelmat alkoivat tulla julkisuuteen tammikuun puolivälissä 1919. Heti ensimmäisten suomalaisten vapaaehtoisten mukana Viroon matkustanut Viron Avustamisen Päätoimikunnan edustaja maisteri Y. O. Ruuth tapasi näet 13. 1. 1919 Pätsin, joka otti puheeksi unioniajatuksen. Hän toivoi unionin käsittävän yhteisen sotalaitoksen, ulkoasiainhallinnon ja osittain finanssihallinnon ja uskoi osapuolten välien tulevan unionissa pysymään hyvinä, koska virolaiset olivat valmiita alistumaan siihen vapaaehtoisesti. Koska Viron oli vaikeata muodostaa itsenäistä valtiota, niin se tällä tavalla saisi tukea ja kulttuurivaikutuksia Suomesta ja antaisi elintarpeita tilalle. Ruuthin huomautukseen, että Viron ja Suomen välinen meriyhteys voisi olla vaikea säilyttää, jollei Suomen—Viron unionilla olisi meriylivaltaa Suomenlahdella, totesi Päts Tallinnan ja Porkkalan linnoitusten pystyvän kyllä sulkemaan meren. Tämän lisäksi olisivat apuna myös Suomenlahden saaret.[23]

---

[19] [*Jaan Poska*], Eesti iseseisvuse võitluses kõige põnevamal ajajärgul. J. Poska päevaraamat rahukonverentsilt. Eduard Laamani järelsõna: Eesti välissaatkond ja Pariisi rahukonverents. Tallinn 1921, s. 91.

[20] *Sama*, s. 15. Ks. myös *Rauch* (1953), s. 213—214; *Hehn*, s. 169—170.

[21] *Laaman* (1964), s. 411.

[22] Vt. ulkoasiainministeri Ehrnroothin sähkekonsepti Donnerille Lontooseen 23. 4. 1919. UM menneet sähkeet 1919: Lontoo. Konseptiin on myös kirjoitettu sanonnan "mutta kylläkin Suomen kanssa" jälkeen: "här ingen sådan önskan", mutta ennen sähkeen lähettämistä se pyyhittiin yli. Sähkeen lopullisesta muodosta ks. sähkejäljennöstä A. Törngrenin kokoelma/5.

[23] Ruuthin kirje Louhivuorelle 13. 1. 1919. Louhivuoren kokoelma/31. Amerikkalaisten sotilasasiantuntijoitten v. 1919 antaman lausunnon mukaan Tallinnassa ei ollut minkäänlaisia linnoitteita, vaikka niiden rakentaminen oli ollut käynnissä vuodesta 1913 lähtien. Lisäksi Paldiskin varustukset olivat rappeutuneet ja linnoitus oli aivan mitätön laivatykistöä vastaan (*Tarulis*, 1965, s. 70). Pätsin Porkkalan-Tallinnan akseliin liittyneen Suomen lehdistössä ollut uutinen, jonka mukaan tammikuun lopulla kaksi ilmoituksensa mukaan Viron hallitusta edustavaa henkilöä oli esittänyt muka Viron hallituksen nimissä Suomen viranomaisille vaatimuksen Makilon (nyk. Mäkiluodon) saaresta Porkkalanniemen edustalla, koska se muodosti osan Pietari Suuren aikaisesta, Virolle kuuluvasta linnoitusjärjestel-

Antamassaan haastattelussa, joka julkaistiin Suomen lehdissä juuri Viron viikon alkamispäivänä 16. 1. 1919, Päts tarkensi suunnitelmiensa perusperiaatteita. Niiden mukaan Suomi ja Viro muodostaisivat vastaisuudessa yhden tasavallan, jonka presidentti[24] asuisi Helsingissä. Ulko-, sota- ja raha-asioissa noudatettaisiin yhteistä politiikkaa, mutta silti voisi kummallakin valtiolla olla omat hallituksensa ja luonnollisesti omat parlamenttinsa. Viimeksi mainitut valitsisivat presidentin. Taloudellisesti Päts uskoi kummankin maan täydentävän toisiaan, kun Suomi saisi Virosta maataloustuotteita ja Viro Suomesta teollisuustuotteita. Valtioyhtymästä tulisi sangen merkittävä tekijä pohjoismaissa ja jos vielä Skandinavian maat saataisiin tukemaan sitä, olisi muuri Venäjää vastaan tulevaisuudessa kyllin vahva. Päts uskoi myös, ettei länsivalloilla olisi mitään mainittuja liittopyrkimyksiä vastaan, jotka tarkoittivat oikeudenmukaista vallanjakoa Itämerellä.[25] Pääpiirteiltään Pätsin nyt jälleen esille ottama liittoajatus oli samanlainen kuin mitä hän jo kevättalvella 1918 oli Enckellin kautta koettanut tarjota Suomen hallitukselle.

Varsin pian alkoi Suomesta kantautua reaktioita Pätsin ehdotukselle. Ne olivat kuitenkin viileän pidättyviä ja määrältään vähäisempiä, kuin mitä virolaiset olivat otaksuttavasti toivoneet. Mm. useimmat lehdet julkaisivat Pätsin mainitun haastattelun ilman omia kommentteja.

Esitellessään Pätsin kanssa käymiensä keskustelujen tuloksia Viron Avustamisen Päätoimikunnan kokouksessa 17. 1. 1919 Ruuth totesi saaneensa sen kuvan, että vaikutusvaltaiset virolaiset ovat unionin kannalla ja he ihmettelevät, ettei ajatus ollut saanut osakseen vastakaikua Suomesta. Virolaiset toivoivat, että unionia suunnittelemaan asetettaisiin suomalais-virolainen komissio. Pätsin ehdotukseen ilmeisen suopeasti suhtautunut Ruuth katsoi, että unionikysymystä olisi Suomessa kiirehdittävä, sillä jos Suomi osoittaa kylmäkiskoisuutta, voivat muut vallat ehtiä saamaan suuremman vaikutusvallan Virossa.[26]

Viron Avustamisen Päätoimikunta ei kuitenkaan voinut ottaa kantaa ehdotukseen. Sanomalehtilausunnossaan Louhivuori näet katsoi, että koska VAP ei pyri sekaantumaan poliittisiin kysymyksiin, se ei voi edes alustavasti käsitellä Pätsin ehdotusta. Omana kantanaan Louhivuori kuitenkin varovaisesti esitti, että "sikäli kuin Viro voidaan saada itsenäiseksi valtioksi, on Suomen pyrittävä läheisiin suh-

---

mästä. Laidonerin antaman dementian mukaan ei kukaan ollut saanut valtuuksia ryhtyä "Suomessa neuvotteluihin suomalaisten linnoitusten suhteen". Hän epäilikin kyseessä olevan provokaation. Kallaksen kirjelmä UM:lle 13. 2. 1919. UM 7 E Viro 1919; UM:n kirjelmä Suomen Viralliselle Tietotoimistolle 14. 2. 1919. UM:n kirjekonseptit; *Laaman* (1964), s. 413.

[24] Presidentin virka on kiinnostava, sillä Virollahan ei sellaista ollut, vaan ainoastaan pääministeri (myöhemmin riigivanem). Vuoden 1920 alussa lähettiläs Reijonen kysyikin, olivatko virolaiset Suomen kanssa yhteistä presidenttiä ajatellen hylänneet oman presidentin ottamisen, mutta tämä epäily oli kuitenkin torjuttu. Reijosen raportti 16. 2. 1920. UM 5 C 12.

[25] Ks. esim. Suomen Sosialidemokraatti 16. 1. 1919 ("Ajatus Suomen ja Viron valtioliitosta"); Uuden Suomen Iltalehti 16. 1. 1919 ("Viron ja Suomen keskinäiset suhteet"); Helsingin Sanomat 16. 1. 1919 ("Viron hallituksen johtajan ajatuksia maansa tulevaisuudesta").

[26] VAP ptk 17. 1. 1919. VAP/C 1; Alkion pvk 17. 1. 1919. Samaa linjaa Ruuth ajoi myös Kansallisen kokoomuksen puoluekokouksessa helmikuun alussa. Koska liitto Viron kanssa tukisi sekä Suomen että Viron itsenäisyyttä, ei puhujan mukaan ollut "syytä jättää ilman muuta Viron ja Suomen unioonikysymystä sikseen". Asennoitumalla myötämielisesti virolaisten unioniehdotukseen Suomi pystyisi Ruuthin mukaan turvaamaan itselleen "vapaajoukkojen toiminnasta suoranaisesti Suomelle johtuvat edut". Uuden Suomen Iltalehti 4. 2. 1919 ("Suomen ulkopoliittinen asema tällä hetkellä").

teisiin Viron kanssa sekä taloudellisella että sivistyksellisellä alalla". Toistaiseksi ei kuitenkaan Louhivuoren käsityksen mukaan kummankaan maan valtiollinen asema ollut siinä määrin vakiintunut, jotta voitaisiin sitovasti ryhtyä harkitsemaan niitä muotoja, "joihin nämä vastaiset suhteet kahden sukulaiskansan välillä tulevat pukeutumaan". Mahdollisuudet jonkinlaisen kiinteämmän valtiollisen tai sotilaallisen yhteyden aikaansaamiseksi tulivat riippumaan niistä muodoista, joissa Itämeren ympärillä olevien maitten yhteistoiminta yleensä on suunniteltava. Louhivuoren mukaan oli kuitenkin pyrittävä "mahdollisuuksien mukaan" siihen, että Suomen ja Viron kansat myös valtiollisesti pääsisivät mahdollisimman lähelle toisiaan.[27] Toisessa yhteydessä hän vielä huomautti, että se tarkoitus, johon unionilla pyritään, on oleellisilta osiltaan saavutettavissa myös muilla keinoin. "Jos myöhempi kehitys vie varsinaiseen unioniin, niin se on sen ajan asia."[28]

Nämä Viron Avustamisen Päätoimikunnan puheenjohtajan julkisuuteen saatetut pyöreät lausunnot eivät kuitenkaan tarkoittaneet sitä, ettei hän olisi lähemmin paneutunut Pätsin ehdotukseen, jonka hän oli myös itse kuullut suoraan Pätsiltä käydessään tammikuussa Tallinnassa. Jo tuolloin hän oli heti vastustanut Pätsin Itävalta—Unkarin[29] malliin kaavailemaa valtioliittoa, mutta siitä huolimatta Louhivuori Suomeen palattuaan esitti asian ulkoministeri Enckellille. Tämän, kuten ei muittenkaan suomalaisten johtomiesten, mielestä ei suomalaisten ollut kuitenkaan syytä ottaa vastuulleen liittohanketta, joka silloisissa oloissa oli maallemme vaaranalainen ja joka muutenkin olisi todennäköisesti muodostunut molemmille kansoille epäedulliseksi. Louhivuori kävi asiasta neuvotteluja myös tohtori Kallaksen kanssa, ja selosti niiden kulun Suomen hallitukselle.[30]

Vaikka Suomen valtiollinen johto tunsikin epäluuloa unioniajatusta kohtaan, on kuitenkin päätös Kairamon lähettämisestä Viroon laatimaan suomalais-virolaisen yhteistyön ohjelmaa — kuten sanonta kuului — osoituksena eteläistä heimokansaa kohtaan tunnetusta kiinnostuksesta. Itse Kairamo ei, kuten jo aiemman pohjalta ymmärtää, ollut niitä Suomen ja Viron unionin innokkaimpia puuhamiehiä. Vaikka hän katsoikin Suomen ja Viron tarvitsevan toisiaan, olisi ilman Saksan tukea suomalaisten heimojen liitto, "riitaisia kun ovat", niin heikko, että se ei voisi ajan mittaan pitää puoliaan Itämeren satamiin murtautuvaa venäläistä ylivoimaa vastaan. "Eikö tämä homma näin ollen ole rakennettu hiekalle?", kysyi Suomen pessimistinen edustaja.[31] Yhtä kielteinen hän oli Poskan toukokuulla tekemän suomalais-virolaisen liittovaltioehdotuksen suhteen. Sellaisen takana kun ei ollut "mitään rientoja", joiden tarkoituksena olisi todella lähentää Viroa ja Suomea.[32]

---

[27] Helsingin Sanomat 19. 1. 1919 ("Viron avustuskomitea").

[28] Uusi Suomi 5. 2. 1919 ("Viron vapaustaistelun merkitys, III").

[29] Itävalta-Unkarin kaksoismonarkialle, jota Päts usein esitteli Suomen—Viron esikuvana, oli yhteisenä hallitsijan persoona sekä ulkoasioiden ja osaksi sotalaitoksen hoito ja näistä aiheutuvat rahaasiat. Kummallakin osavaltiolla oli omat valtiopäivät, mutta yhteinen valtakunnanministeristö.

[30] *O. W. Louhivuori,* Suomalaiset Viron vapaussodassa. — Suomen Vapaussota 2/1934, s. 32—33; *Sama,* Eesti Svinhufvud. — K. Päts, tema elu ja töö. Tallinn 1934, s. 283.

[31] Kairamo Hannes Gebhardille 3. 3. 1919. Gebhardin kokoelma/V:6.

[32] Kairamon raportti 19. 5. 1919. UM 7 E Viro 1919.

Suomen poliittisen johdon pidättyväisyyttä edesauttoivat myös eräät ulkomailta tulleet reaktiot. Suomen Kristianian-edustaja professori Allan Serlachius raportoi 29. 1. 1919 ehdotuksen Suomen ja Viron liitosta tehneen huonon vaikutuksen. "Suur-Suomen peikko kummittelee kaikesta huolimatta norjalaisten mielessä".[33] Kristianiasta varoitti myös Hannes Gebhard Suomea ryhtymästä "valtiollisiin seikkailuihin". Suomen pitäisi jo nyt sanoa virolaisille suoraan, ettei se voinut puolustaa Viroa voimistuvaa Venäjää vastaan.[34]

Palautetta tuli myös Tanskasta. Berlingske Tidende näet julkaisi Franz von Jessenin Pariisista lähettämän tiedon, jonka mukaan Suomi oli havittelemassa unionia Viron kanssa voidakseen Helsingistä käsin hallita Suomenlahtea.[35] Suomen Kööpenhaminan-lähetystö dementoi luonnollisesti väitteet[36], joihin puuttui omalta osaltaan myös Uusi Suomi. Lehden mielestä Suomen ulkopolitiikka pyrittiin esittämään siinä valossa, että "tavoitellaan vieraita alueita oikealta ja vasemmalta". Lehden mukaan uutisesta sai sen kuvan, että Suomi pyrkii *pakottamaan* Viron valtiolliseen yhteyteen kanssaan. "Sitäpaitsi", jatkoi lehti aiheellisesti, "on kai Virolla suurempi syy kuin Suomella pyrkiä tällaiseen yhteyteen".[37]

Varsin pidättyväistä oli myös Suomen lehdistön suhtautuminen Pätsin ehdotukseen; sitä voisi kutsua hienotunteiseksi vaikenemiseksi. Jyrkintä kantaa suomalais-virolaisiin unionihankkeisiin edusti Hufvudstadsbladet. Se näet katsoi, ettei Suomen etujen mukaista ollut sitoa maan kohtaloa niin läheisesti toisen maan kohtaloon. Suomen oli vapaasti saatava päättää poliittisista askeleistaan sitoutumatta unionin mukanaan tuomiin velvoitteisiin. Lisäksi punainen vaikutus oli Virossa suurempi kuin konsanaan Suomessa ja Viron yhteiskuntarakenteesta tulisikin lehden mukaan puhtaasti sosialistinen. Vaikka Hufvudstadsbladet kavahtikin likeistä sitoutumista, se kuitenkin piti monien yhteisten etujen toisiinsa sitomien Viron ja Suomen hyviä suhteita ensiarvoisen tärkeinä.[38]

Kokoomukselainen Hämeen Sanomat oli sen sijaan innostuneempi ja uskoi Suomen ja Viron liiton syntyvän vapaussodan seurauksena joko löyhempänä tai kiinteämpänä. Se olisi yhtenä renkaana kangastavassa Suur-Suomen valtakunnassa, jonka vilja-aitta Virosta tulisi. Lehti katsoi Suomen aloitteella olevan kiire, sillä "ellemme me nyt uskalla sen [Suomen—Viron liiton] hyväksi ponnistaa, ei meille siihen enää myöhemmin anneta tilaisuutta".[39]

Kaiketi sosiaalidemokraattien voimaan ja varsinkin sen kasvuun sekä Suomessa että Virossa laski Suomen Sosialidemokraatti, joka toimituksen laatimassa artikkelissa totesi 18. 1. 1919 Pätsin ehdotuksen miettimisen arvoiseksi. "Ja varsinkin, jos kummassakin maassa nyt onnistutaan pystyttää ja lujittaa demokraattinen

---

[33] UM 12 L Viro 1919. Saksan Kristianian-lähettiläälle Serlachius myös totesi, että vaikka suomalaiset olivatkin vapauttaneet virolaiset, ei hän uskonut Suomen ja Viron yhdistymiseen. "Viron yhdistyminen Suomen kanssa merkitsisi Suomelle todellista rasitetta". Raportti AA:lle 25. 1. 1919. AA Finnland 1 Bd 20/H 056266—268.

[34] Gebhard Kairamolle 18. 3. 1919. Kairamon kokoelma/7.

[35] Berlingske Tidende 19. 1. 1919 ("Finsk Imperialisme").

[36] Stockholms Dagblad 21. 1. 1919 ("Finlands Köpenhamnsdelegation dementerar").

[37] Uusi Suomi 23. 1. 1919 ("Perättömiä tietoja Suomen ulkopolitiikasta").

[38] Hufvudstadsbladet 17. 1. 1919 ("Finland och Estland").

[39] Hämeen Sanomat 24. 1. 1919 ("Suomi ja Viro").

valtiomuoto, on ajatellulla kahden veljesvaltion liitolla vielä suuremmat menestymisen mahdollisuudet", uskoi lehti. Toivottaessaan onnea Viron vapauspyrkimyksille lehti toivoi sen ja Suomen kesken syntyvän voimakkaan yhteistoiminnan kummankin maan itsenäisyyden ja vapauden turvaksi.[40]

Saman puolueen Väinö Voionmaa vaati "Uuden Sammon vapautuneilla voimilla: tieteellä ja tutkimuksella, höyryllä ja sähköllä" jatkettavaksi Suomen sillan rakentamista.[41] Hän uskoi, että Suomen ja Viron yhteinen kulttuuripiiri ja niiden keskinäinen henkinen heimous jo lähitulevaisuudessa osoittautuvat "näiden itsenäisten kansain valtiollisen liiton lujimmaksi perusteeksi". Voionmaa katsoi, että Suomen kannalta ei voinut löytää mitään seikkaa, joka vastustaisi valtiollista lähentymistä, mutta sitä puoltavia seikkoja oli sitä runsaammin. Suomenkin kansa oli pieni yksinäinen kansa ja siksi oli luonnollista, että nämä "Euroopan kansainperheen orpolapset käsi kädessä astuisivat tietymätöntä valtiollista tulevaisuuttaan kohden". Lisäksi niillä oli yhteisistä muistoista rikas menneisyys ja samanlaiset tulevaisuudenpyrkimykset. Täydellistä yhdistymistä samaksi valtioksi, tuskin yhteisen liittovaltionkaan muodostamista, ei sillä hetkellä Voionmaan mukaan kuitenkaan voitu ajatella, "koska molemmat kansat jo ovat kehittyneet sille asteelle, jolloin kansa ei enään voi luopua omasta täydellisestä itsenäisyysoikeudestaan". Mutta niin lujaksi, kauniiksi ja mahtavaksi kuin kahden vapaan kansan valtiollinen liitto ikinä voi tulla, oli Suomen silta Voionmaan mukaan rakennettava.[42]

Huhtikuun lopulla Voionmaan kanta oli kuitenkin jo kriittisempi. Välikysymyskeskustelussa 29. 4. 1919 hän näet totesi, että hyvin harvat sosialistit kuitenkaan voivat toivoa Suomen sukukansojen liittämistä Suomeen nykyisissä oloissa. "Niin pahaa emme tosiaankaan voi niille toivoa."[43]

Todennäköisesti Pätsin ajatusten innoittamina lähinnä talouselämää edustavat Virosta kiinnostuneet piirit — puuhamiehenä oli kauppa- ja teollisuuskomissionin johtaja V. M. J. Viljanen — järjestivät Helsingissä hotelli Kämpissä 23. 1. 1919 yksityisen kokouksen, jossa oli tarkoitus perustaa järjestö "meidän suomalaisten ja veljeskansamme virolaisten liittämiseksi lähempiin valtiollisiin, sivistyksellisiin ja eritoten taloudellisiin suhteisiin toistensa kanssa", kuten Viljanen asiaa luonnehti.[44] Kokoukseen osallistuneen noin puolentoistakymmenen henkilön lähes yksinomaan talouselämään kohdistunut intressi aiheutti kuitenkin sen, että poliittinen ja sivistyksellinen lähentyminen jätettiin "toisenlaisten järjestöjen" huoleksi ja päähuomio päätettiin kohdistaa taloudellisen vuorovaikutuksen lisäämiseen.[45] Näin eräillä tahoilla esitetty toivomus myös valtiollisen yhteistoiminnan suunnittelun aloittamisesta jäi kokouksessa perustetun toimikunnan ulkopuolelle.

---

[40] Suomen Sosialidemokraatti 18. 1. 1919 ("Viron vapauttaminen"). Artikkelin julkaisi ilman omia kommenttejaan myös Sotsialdemokraat 24. 1. 1919 ("Soome sotsialdemokraatlise erakonna seisukoht Eesti vabariigi asjus").

[41] *Voionmaa,* s. 423. Vuoden 1919 alussa ilmestyneessä teoksessaan Voionmaa omisti kokonaisen luvun Virolle sekä Suomen ja Viron suhteille.

[42] *Sama,* s. 462—464.

[43] Valtiopäivät 1919. Pöytäkirjat I, 29. 4. 1919, s. 192.

[44] Viljasen kirje H. G. Paloheimolle 20. 1. 1919. Kauppa- ja teollisuuskomissionin (KTK) arkisto/8, VA.

[45] Uusi Aura 24. 1. 1919 ("Suomen ja Viron lähentäminen").

Virolaiset piirit ottivat Pätsin ehdotukseen suopeamman kannan; johan aiemmin mainitut Piipin ja Maaliit-lehden kannanotot olivat puoltaneet liittoutumapolitiikkaa. Postimees tarkasteli laajassa pääkirjoituksessaan 28. 1. 1919 Suomen siltaa ja unioniajatuksen vaiheita. Pätsin konkreettisiin kaavailuihin lehti otti periaatteessa myönteisen kannan, mutta vaati niihin kuitenkin eräitä muutoksia, joiden avulla virolaisten osuutta unionissa korostettaisiin. Koska virolaiset tuskin tulisivat tyytymään siihen, että Suomen—Viron tasavallan esimies on jatkuvasti suomalainen ja asuisi Helsingissä, olisi lehden mukaan tehtävä niin, että silloin kun esimies (presidentti) on suomalainen, täytyisi apuesimiehen ehdottomasti olla virolainen, joka voisi esimiehen alaisuudessa toimivassa neuvostossa, jonka edustajat kumpikin maa valitsisi, ajaa Viron etuja. Ihanteena Postimees — kuten Pätskin — piti Ruotsi-Norjan tai Itävalta-Unkarin kaltaista valtiokokonaisuutta, jossa monarkin tilalla olisi mainittu esimies ja hänen apulaisensa. Sisäisissä asioissaan kumpikin maa toimisi itsenäisesti, kun sen sijaan yhteisiksi sovittavissa asioissa harjoitettaisiin yhteistoimintaa.[46] Kyseessä olisi siis löyhähkö personaaliunioni.

Ajatusta asettui työpuolueen Waba Maassa myös kannattamaan Julius Seljamaa. Hänen mielestään ei ainoastaan täydellinen itsenäisyys, vaan läheinen valtiollinen yhteys Suomen kanssa on takeena Viron vapaalle ja määrätietoiselle kehittymiselle.[47]

Vaikutusvaltainen, sitoutumaton Päevaleht oli jonkin verran kriittisempi eikä käynyt suoralta kädeltä ajamaan unionia. Se katsoi, että koska lähenemisajatus oli Suomessa niin uusi, olisi sen toteuttaminen vasta myöhemmän tulevaisuuden asia. Nyt olisi kuitenkin otettava perusteellisesti tutkittavaksi, oliko poliittinen läheneminen ylipäänsä tarpeellinen.[48]

Viron sosiaalidemokraateilta sai unioniajatus sen sijaan lämpimän vastaanoton. Pääkirjoituksessaan 26. 1. 1919 Sotsialdemokraat kritisoi Hufvudstadsbladetin esittämiä väitteitä virolaisen yhteiskunnan punaisuudesta. Lehden mukaan Viron kansa ei tahdo olla punainen eikä valkoinen, vaan demokraattinen. Lehti kuitenkin ymmärsi Suomen ruotsalaisten huolestumisen; merkitsisihän Suomen—Viron unioni sitä, että ruotsalaiset jäisivät sen puitteissa "neljänneksi kansakunnaksi" suomalaisten, virolaisten ja saksalaisten jälkeen. Itsenäisen Viron välttämättömänä edellytyksenä lehti katsoi olevan unionin Suomen kanssa, koska Viro oli yksinään liian heikko selviämään edessään olevista koettelemuksista. "Jos me tahdomme Viron itsenäisyyttä, niin meidän täytyy välttämättä tahtoa myös Suomen—Viron valtiollista lähenemistä." Unionikumppaniksi ei Sotsialdemokraatin mukaan ollut olemassa luonnollisempaa ehdokasta kuin Suomi, jonka kansa kieleltään ja rodultaan oli virolaisille niin läheinen. Unionin Suomen kanssa teki vallitsevalla hetkellä mutkikkaaksi ja kiusalliseksi ainoastaan se, että Suomen työväenluokka ja Viron sosiaalidemokraattien veljespuolue oli syrjään sysättynä.

---

[46] Postimees 28. 1. 1919 ("Eesti—Soome unioon").
[47] Waba Maa 28. 1. 1919 ("Kas föderatsioon või iseseisvus").
[48] Päevaleht 15. 1. 1919 ("Kelle poole hoida?").

Siksi Sotsialdemokraat katsoi, aivan kuten helsinkiläinen kollegansa, että mitä pikemmin ja täydellisemmin demokratia pääsee Suomessa ja Virossa voitolle, sitä nopeammin toteutuu myös Suomen silta ja sitä lujemmaksi se tulee.

Vaikutusvaltaista sosiaalidemokraattista näkemystä edustava Mihkel Martna uskoi niin ikään Suomen kansan enemmistön hylkäävän porvarillisten luokkien politiikan ja auttavan demokraattiset periaatteet voittoon, jolloin maiden välisen lähenemisen esteet poistuisivat.[49] Tartossa 7. 2. 1919 Vanemuine-teatterissa pidetyssä Suomen illassa puhunut sosiaalidemokraatti Villem Ernits painotti myös Suomen—Viron valtiollisen liiton esteenä olevan mm. sen, että Suomen hallitus oli jonkin verran enemmän oikealla kuin Viron. Tämän hän uskoi kuitenkin olevan vain ohimenevää, sillä bolševisminvastaisen taistelun johdosta Viron hallitus oli siirtymässä enemmän oikealle, kun taas Suomessa tulevien vaalien seurauksena hallitus siirtyisi vasemmalle. Näin ne olisivat poliittisella akselilla samalla kohtaa, joten poliittisesti syntyisi edellytys valtiolliselle liitolle.[50]

Viron sotaministeriön Suomessa oleva edustaja A. Hanko noudatti myös esimiehensä Pätsin ajatuslinjoja katsoessaan Itävalta-Unkarin mallin mukaan syntyvästä unionista olevan hyötyä sekä sotilaallisessa että sivistyksellisessä mielessä. Eikä hyötyä olisi vain virolaisille, vaan myös suomalaisille, sillä virolaiset olivat "edistyneet taloudellisessa ja sivistyksellisessä suhteessa paljon pitemmälle kuin Suomessa yleensä tunnetaan". Kirjoittaja ilmoitti Viron kansan toivovan, että suomalaistenkin keskuudessa pääsee valtaan ajatus molempien kansojen välisen yhteyden eduista ja että yhteys veljeskansojen välillä toteutuu.[51] "Isäntänsä ääntä" myötäillen esitti Oskar Kallas antamassaan haastattelussa, että molempien maiden yhteistyö voitaisiin rakentaa sopivimmin taloudelliselle pohjalle sekä ulkopolitiikan ja maanpuolustuksen aloille.[52]

Pätsin tammikuisen koepallon Suomenlahden kummallakin puolen aiheuttamat reaktiot poikkesivat toisistaan. Päts itse havitteli personaaliunionia, jonka osapuolia valtionpäämiehen persoonan lisäksi yhdistäisivät mm. ulko- ja puolustuspolitiikka.

Suomessa tällaiseen suostuminen tunnettiin kuitenkin taakaksi. Sekä Suomen johtavissa poliittisissa piireissä että julkisessa sanassa ymmärrettiin se poliittinen rasite, jota liian likeinen liittoutuminen Viron kanssa toisi mukanaan Suomelle. Niinpä poliittinen unioni torjuttiin epärealistisena ja Suomelle vaarallisena jopa Viron avustamisen johtavissa piireissä ja kohteliaasti — ja epämääräisesti — puhuttiin vain halusta taloudelliseen ja kulturelliseen yhteistyöhön Viron kanssa. Vaikka Suomi olikin vastustelematta auttanut Viroa sekä rahallisesti että aseellisesti, muodosti tämä kuitenkin rajan, jonka yli Suomi ei enää saattanut omaa turvallisuuttaan vaarantamatta mennä. Suomi ei halunnut tinkiä suvereniteetistaan personaaliunionin puitteissa ja sitoutua pitämään myös Viroa veden pin-

---

[49] Martna [(1919)], s. 126—127.
[50] Hufvudstadsbladet 19. 2. 1919 ("Baltiska stämningar").
[51] Uusi Suomi 16. 1. 1919 ("Suomen—Viron unionikysymys").
[52] Sama ("Nouseva Viro").

nalla. Vaikka Suomesta lähetettiinkin jonkun ajan kuluttua edustaja Viroon laatimaan — kuten sanonta kuului — Suomen ja Viron vastaisen yhteistyön ohjelmaa, ei tätä kuitenkaan ole nähtävä haluna lähentää Viroa Suomeen, vaan pyrkimyksenä turvata Suomen poliittis-taloudelliset intressit Virossa ja siis tietyllä tavalla hyötyä maasta. Niinpä kun jo mainittu Berlingske Tidenden uutinen väitti Suomen pyrkivän unionin avulla painostamaan Viroa valvontaansa, saattoi Suomen hallitus dementoida sen suoralta kädeltä. Suomi kun ei ollut todellakaan pyrkimässä tällaiseen päämäärään unionin avulla, mutta kylläkin muilla keinoin, jotka eivät sitä liiaksi sitoisi Viroon.[53]

Varsin laajat virolaispiirit olivat sen sijaan valmiita tinkimään maansa suvereniteetista ja alistumaan Suomen johdettaviksi. Syynä tälle oli, kuten perusteluissa jo on nähty, Viron pienuus ja heikkous, joka haitta varsinkin talven 1919 olosuhteissa tuli entistä korostetummin esille. On kuitenkin syytä painottaa, että vaikka virolaiset kautta linjan olivatkin suopeita liittoajatukselle — selvästi vastustavia mielipiteitä ei käytettävissä olevassa materiaalissa näy lainkaan — eivät kaikki kuitenkaan kannattaneet Pätsin ajamaa personaaliunionia, joka kaiken lisäksi oli ajateltu myös pysyväksi. Mm. Viron sosiaalidemokraattien kannanotoissa näkyy selvästi heidän olevan Viron täydellisen itsenäisyyden kannalla, mutta sen säilyminen edellytti vallitsevalla hetkellä kuitenkin liittoa Suomen kanssa. Itsenäisyyttä painottavien sosiaalidemokraattien voitaneen sen sijaan olettaa olleen tulevaisuudessa Viron aseman parantuessa valmiita irtautumaan kiinteästä unionista ja tyytyvän "normaaliin Suomen siltaan" eli läheisiin ja hyviin suhteisiin yli Suomenlahden. Suomalaisten pidättyvyys aiheutti kuitenkin sen, että kaikesta innostuksestaan huolimatta Viron valtiollinen johto ei saanut unionisuunnitelmia viedyiksi sen pitemmälle eikä erilaisista liittoa kaavailevien työryhmien perustamisesta tullut mitään.

*

Vaikka Suomessa olikin asenne itse kaksoisvaltiosuunnitelmaan nähden kielteinen, sai täällä kuitenkin laajempaa tarkastelua osakseen ajatus Viron organisoimisesta Suomen mallin mukaan. Puuhakkaimmin tätä suunnitteli ulkoasiainministeriön arkistopäällikkö ja keväällä 1919 Louhivuoren seuraajaksi VAP:n puheenjohtajaksi valittu fil.tri Harri Holma.

Holman argumentoinnin pääidea oli turvallisuuspoliittinen: Virosta luotaisiin Suomelle luja puskuri germaanista ja slaavilaista vaaraa vastaan ja tämä tapahtuisi tukemalla maata poliittisesti ja taloudellisesti ja järjestämällä Viron hallinto Suomen kaltaiseksi. Tällä tavalla Suomi hyötyisi Virosta ja tavallaan saisi ne edut, jotka unionikin toisi, mutta kuitenkin vaarantamatta itseään. Holman mukaan Suomelle ei voinut olla muuta kuin hyväksi, että Suomenlahden etelärannalla on

---

[53] Englannin armeijan tiedustelupalvelu näyttää myös uskoneen Suomen pyrkivän sotilasavullaan synnyttämään unionin maiden välille. Tiedustelupalvelun muistio 11. 3. 1919. F. O. 608/18 s. 341—344.

ystävällinen, heikko Viro, eikä vihamielinen, vahva Venäjä. Jos Viro ei jäisi pysyvästi itsenäiseksi, ei Suomelle koituisi toiminnastaan vahinkoa. Jos se taas pysyisi itsenäisenä, niin Suomi voisi yhä kiinteämmin sitoa sen itseensä "edellyttäen, että he [virolaiset] jossakin generatsioonissa nousevat edes jotenkin meidän tasollemme". Näin ollen Viron organisointi Suomen mukaan olisi jonkinlainen koeaika, kihlaus, jonka onnistumisen pohjalta päätettäisiin varsinaisesta avioliitosta, unionista.

Kun Viro saataisiin järjestämään hallintonsa Suomen mallin mukaiseksi, siitä tulisi kestävämpi tulevaisuuden mahdollisia venäläistämispyrkimyksiä vastaan. "Meidän on senvuoksi tehtävä kaikki voitavamme, jotta Viro sisäisesti järjestyy meikäläisten mallien mukaan, katsottava, että se uudelleen syntyessään juuri tämän länsimaisen järjestelynsä kautta automaattisesti lähentelee Suomea eikä Venäjää, kuten ennen samanlaisissa olosuhteissa Suomi lähemmin kuului Skandinaviaan kuin itäiseen naapurivaltaan, kiitos länsimaisen järjestelynsä." Suomen ruotsalaisten kritiikkiin viitaten Holma painotti, että Viron hallinnon järjestäminen Suomen mukaan ei suinkaan vetäisi Suomea Baltiaan, vaan päinvastoin, Viron Skandinaviaan.

Vallitsevan hetken hyväksikäyttö oli Holmasta tärkeä. Suomella oli näet nyt juuri tilaisuus vaikuttaa ratkaisevasti Viron olojen muodostumiseen ja maan poliittiseen orientointiin. Suunnitelmansa pohjustamiseksi Holma oli jo tammikuun lopulla saanut Tallinnassa Pätsiltä suostumuksen, että Viron hallitus pyytäisi Suomen hallitusta lähettämään maahan muutamia miehiä järjestämään organisointia — "poliisin takinnappeja myöten", kuten Hugo Rautapää totesi — ja yhdessä virolaisten kanssa tutkimaan molempien maiden lähenemistä eri kannoilta. Näin menetellen Suomi ei jättäisi sotilaittensa työtä tyhjäksi ilmaan lyönniksi.

"Mikä voima onkaan siinä meille", huokui Holma, "että toinen maa orientoituu meidän hallituslaitostemme mukaan!" Hyvänä alkuaskeleena Viron organisoinnissa oli Holman mielestä jo se, että maassa oli Suomen markka laillisessa käytössä.[54] "Meidän rahaamme käyttää siis nyt de facto 1 200 000 henkeä enemmän kuin ennen! Se ei liene väheksyttävä tosiasia." Organisoinnin ohella olisi Suomen ja Viron lähennyttävä muutenkin. Ne voisivat vilkastuttaa tavaranvaihtoa, Tallinnan ja Helsingin välille olisi avattava nopea laivayhteys yhdistämään Suomen Keski-Eurooppaan ja Etelä-Venäjään. Henkisellä alalla taas olisi tietämystä kummankin maan oloista lisättävä ja suomen ja viron kielet saatava lähentymään toisiaan.

Koko organisointipuuhassa täytyi kuitenkin olla varovainen, ettei annettaisi virolaisille sitä käsitystä, että Suomi halusi Virossa määräämisvallan. Silloin he pian luulisivat suomalaisia uusiksi sortajiksi, varoitteli Holma.

Kuten jo edellä viitattiin, liittyi varsinainen unioniajatuskin Holman ohjelmaan. Siitä näet, oliko Viro tällä tavalla Suomen mukaisesti organisoiden saata-

---

[54] Jo joulukuussa 1918 Viron hallitus julisti Suomen markan lailliseksi maksuvälineeksi Virossa. Arvoltaan 1 Suomen markka oli 1 saksalaisten perustama ns. Ober-Ostin markka. (Waba Maa 19. 12. 1918). Toukokuun 2. päivänä 1919 Viron hallitus kuitenkin päätti maan saatua oman rahayksikön, että vain Viron markka oli maassa laillinen maksuväline. Putkisen raportti 12. 5. 1919. UM 53 L_2f.

vissa lähentymään Suomeen, riippui mahdollinen unioni tulevaisuudessa. Sellaisen pikaisen toteuttamisen eittämättömänä vaikeutena oli sen sijaan erilainen hallitusmuoto ja kulttuuritaso, mutta juuri Viron "suomettamisella" tämäkin asia paranisi. Viron organisointi auttaisi Suomea ensin tarkoin tutkimaan "ennenkuin sidomme itsemme siteillä, jotka voivat muuttua kahleiksi"; eihän näet vielä tiedetty, miten Viro tulee kehittymään. Lisäksi Suomen liian likeinen yhteys juuri nyt, kun virolaiset vielä ovat valtiollisessa luomistyössä, voisi aiheuttaa Suomen puolelta liian suuren halun päästä "vaikuttamaan", joka taas herättäisi pahaa verta muutoinkin aroissa virolaisissa.[55]

Suomen aseman vahvistamiseen Virossa tähdännyt Holman ehdotus ei kuitenkaan saanut tuulta siipiensä alle. Vaikka eräissä kannanotoissaan Holma syyttikin Suomen hallitusta vitkastelusta asioihin tarttumisessa, on kuitenkin suurempana tekijänä muistettava se vaara, joka liian innokkaassa toisen maan sisäisiin asioihin puuttumisessa oli — olkoonkin että Päts olisi sitä halunnut — ja toisaalta se yleinen pidättyvyys, jota Suomessa tunnettiin Viroon lähenemistä kohtaan.[56] Lisäksi, kuten talouselämän yhteistyöpyrkimyksiä tarkastellessa nähdään, suomalais-virolaisen yhteistyön ilmapiiri oli keväällä 1919 selvästi kylmenemään päin.

Vaikka Holman innokkaat organisointikaavailut eivät kantaneetkaan toivottua hedelmää, on kuitenkin vielä syytä kiinnittää huomiota siihen keskeiseen merkitykseen, joka Holmalla oli suomalais-virolaisten kontaktien viriämisessä vuoden 1919 alussa. Hänen Pätsille Tallinnassa tammikuun lopulla tekemänsä ehdotus suomalais-virolaisen sekakomission asettamisesta — luonnollisesti yhdessä Pätsin hieman aikaisemmin julkistamien kaksoisvaltiosuunnitelmien kanssa — todennäköisesti sysäsi liikkeelle ne positiiviset yhteistyötarjoukset, jotka Kallas jätti Suomen hallitukselle 18. ja 19. 2. 1919. Kaiketi juuri niiden johdosta laatimassaan promemoriassa Holma ajoi voimakkaasti yhteistyön lisäämistä ja Viron organisointia Suomen mukaan ja näin ollen vaikutti Suomen hallituksen päätökseen lähettää Kairamo Tallinnaan suunnittelemaan suomalais-virolaista yhteistyötä.

*

Suomen viileistä reaktioista huolimatta Virosta kantautui vielä koko kevään 1919 ajan ilmauksia, joissa toivottiin valtiollista lähenemistä. Näiden ajatusten näkyvimpinä esittäjinä olivat edelleen Eesti Maarahva Liit ja pääministeri Päts.[57]

---

[55] Holman ajatuksista ks. Holma A. H. Saastamoiselle 2.—8. 3. 1919. Saastamoisen kokoelma/4; *Holma* (1919b), s. 60; *Harri Holma,* Suomi ja Viro. Poliittis-yhteiskunnallinen katsaus. Esitelmä Turun Suomalaisen yliopistoseuran esitelmäkokouksessa Turussa 21. 4. 1919. Helsinki 1919, s. 8—10; Holman haastattelu, Helsingin Sanomat 2. 2. 1919 ("Kuulumisia Virosta"); "Promemoria Viron asiassa". Päiväämätön ja allekirjoittamaton muistio. UM 12 L Viro 1919. Sisältönsä perusteella se voidaan ajoittaa helmikuulle (ennen 24. 2.) 1919 ja tunnistaa kiistatta Holman kirjoittamaksi.

[56] Hieman myöhemmin arvioidessaan kevättä 1919 Louhivuori totesi Viron Avustamisen Päätoimikunnan virheeksi, ettei se heti alkuun vaatinut, että se saisi "puuttua myös Viron sisäpolitiikkaan" eli sijoittaa suomalaisia Viron hallinnon tärkeille paikoille. Niin aiheellista kuin tällainen olisikin ollut, uskoi Louhivuori kuitenkin, että se olisi saattanut mennä Päätoimikunnan voimien yli. Louhivuori Mannerheimille 2. 6. 1919. Mannerheimin arkisto/ Missionen i London och Paris (1918) & Riksföreståndarskapet (1918—1919).

[57] Ks. esim. Pätsin vastauspuhetta suomalaisten tervehdykseen Viron itsenäisyyspäivänä 24. 2. 1919. Maaliit 26. 2. 1919 ("Eesti riiklise iseseisvuse aastapäev"); Helsingin Sanomat 25. 2. 1919

Kuitenkin on virolaisissa mielenilmauksissa nähtävissä selvää muuntumista siten, että tammikuun vaikeina aikoina kukoistanut kaksoistasavallan aate, jota Pätsin ohessa myös laajat poliittiset piirit ainakin julkilausumissaan kannattivat, alkoi väistyä löyhemmän poliittisen liiton ajatuksen tieltä. Yhdensuuntaisena ilmiönä tämän rinnalla kulki voimistuvana Viron täydellisen suvereenisuuden korostus, joka ei luonnollisestikaan olisi voinut toteutua aiemmin ajetun kaksoistasavallan puitteissa. Muutos näkyi jopa Maaliit-puolueen Tallinnassa maaliskuun 19.—21. päivinä pidetyn puoluekokouksen päätöksistä, joissa nimen omaan todettiin Viron voivan astua yhden tai toisen valtion kanssa valtiolliseen yhteyteen, kunhan tämä yhteys (ühendus) ei rajoita Viron tasavallan itsenäisyyttä ja Viron kansan täydellistä suvereniteettia.[58]

Suuri muutos oli tapahtunut myös Suomen ja Viron kaksoisvaltion näkyvimmän profeetan, Gustav Suitsin, ajatuksissa. Keväällä 1919 antamassaan lausunnossa hän näet katsoi, ettei voinut enää kannattaa silloisissa oloissa Suomen—Viron kaksoistasavaltaa. Niin läheinen liittyminen edellyttäisi näet enemmän samanlaista valtiomuotovalintaa ja tasapainoisempia yhteiskunnallisia voimasuhteita. Sen sijaan olisi valtiollinen, taloudellinen ja sivistyksellinen yhteistoiminta ilman valtiollista yhteenliittymistäkin mahdollista ja suotavaa.[59]

Viron perustavan kokouksen toiminnan alkaminen 23. 4. 1919 tarjosi entisestään voimistuvan maaperän Viron täydellisen itsenäisyyden korostamiselle. Huhtikuun 25. päivänä perustavassa kokouksessa valittiin erityinen itsenäisyysjulistuksen toimikunta (iseseisvuseakti kommisjon), johon kuului kaikista puolueista yhteensä 13 edustajaa.[60] Sen tehtävänä oli laatia perustavan kokouksen hyväksyttäväksi Viron täydellistä itsenäisyyttä tähdentävä julistus, jollaisen aikaansaaminen oli osoittautunut aiheelliseksi mm. vauhdittamaan ulkomaiden de jure-tunnustuksia ja todistamaan sekä virolaisille että maailmalle perustavan kokouksen linjasta. Toukokuun 15. päivänä 1919 perustava kokous hyväksyi toimikunnan laatiman julistuksen, jossa maanõukogun aiempiin päätöksiin ja Viron itsenäisyysjulistukseen 24. 2. 1918 viitaten todettiin kaikkien valtiollisten siteiden Venäjään katkenneen ja että Viro on itsenäinen, riippumaton ja demokraattinen tasavalta. Suoritetussa äänestyksessä yhtä tyhjää äänestänyttä lukuun ottamatta kaikki 93 läsnäollutta edustajaa äänestivät aktin puolesta.[61] Näin ollen, kuten LAAMAN toteaa, itsenäisyysakti osoitti perustavan kokouksen kaikkien ryhmien yksimielisyyttä Viron itsenäisyydestä.[62]

Selvin sanoin viittasi samaan myös uusi pääministeri, työpuolueen Otto Strandman hallituksensa ohjelmanjulistuksessa 12. 5. 1919. Hän toivoi ulkovalto-

---

("Viron itsenäisyyden vuosipäivä"); *Helanen* (1921), s. 135—136 sekä Pätsin haastattelua Hufvudstadsbladet 2. 3. 1919 ("Ställningen i Estland") ja Maaliit-puolueen sähkettä VAP:lle 20. 3. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.

58 Eesti Maarahva Liit. Teejuht. Tartu 1919, s. 3.

59 Helsingin Sanomat 4. 5. 1919 ("Viron suhde Skandinaviaan ja Suomeen").

60 AK, s. 98—99.

61 Sama, s. 473—484.

62 *Laaman* (1964), s. 488.

jen tunnustavan Viron itsenäisyyden ja totesi itsenäisen Viron luovan toisten valtioiden kanssa sellaiset suhteet, jotka mahdollistavat Virolle poliittisia ja taloudellisia etuja.[63]

Jos kohta näiden keväisten, poliittista huippua edustavien mielenilmauksien täyttä suvereenisuutta ajavan sävyn voidaankin katsoa lopettaneen puheen Viron ja Suomen kaksoisvaltiosta, sisältyi Viron ulkopolitiikkaan kuitenkin edelleen pienelle maalle tyypillinen ajatus erilaisten löyhempien poliittisten liittoutumien aikaansaamisesta; tällaisiahan ei vaatimus täydellisestä suvereenisuudesta suinkaan estänyt. Tämän suuntauksen luonnollisena seurauksena oli syksyllä 1919 ns. reunavaltioiden kesken alkanut poliittinen yhteistoiminta.

3. Talouselämän epäonnistuneet yhteistyöyritykset

Suomen pidättyvä asenne Virosta tulleisiin valtiollisen lähentymisen kehotuksiin osoitti Suomen halua olla sitoutumatta helposti taakaksi muodostuvaan Viroon. Sitä vilkkaampaa oli kuitenkin elintarvepulasta kärsivän Suomen halu päästä hyötymään Viron maataloustuotteista ja raaka-aineista ja toisaalta Suomen talouselämän eri lohkojen pyrkimys levittäytyä Viroon ja hankkia sieltä toiminnan laajentumiselle tärkeitä markkina-alueita. Tämä suuntaus, joka tarkoitti Suomen pääsemistä kohtuullisesti hyötymään Virosta, alkoi voimistua pian Suomen alettua auttaa Viroa vapaussodassa. Koska Suomi uhrasi sen itsenäisyyden puolesta verta, aseita ja rahaa, katsottiin, että sen olisi saatava jonkinmoinen korvaus tästä ja vielä päästävä erikoisasemassa muihin maihin nähden nauttimaan tekojensa hedelmistä. Edellytykset tälle kaikelle olivat otolliset myös siksi, että maiden katsottiin taloudelliselta rakenteeltaan täydentävän toisiaan.

Suomen ja Viron kauppasuhteilla oli takanaan pitkät perinteet, joita edes Viron saksalaismiehitys vuonna 1918 ei ollut katkaissut.[1] Suomen avunanto Virolle alkoi kuitenkin lisätä näitä yhteyksiä ja herättää kiinnostusta vankemman jalansijan saamisesta Virossa ja yhteisten suomalais-virolaisten talouselämän yhtiöiden ja yhteisöjen aikaansaamisesta. Kuvaava onkin konsuli Putkisen raportissaan 24. 12. 1918 esittämä huomautus Suomen avun jatkamisen suotavuudesta, koska siten ei ainoastaan lähennetä Viron kansaa Suomeen, vaan "olemme myös tilaisuudessa takaamaan itsellemme elintarpeiden ja erilaisten teollisuustuotteiden saannin etuoikeuden". Viron ja Suomen ystävälliset suhteet olisivat tärkeät myös Suomen teollisuudelle, jolle Itämerenmaakunnat tarjoaisivat tulevaisuudessa kiitolliset markkinat.[2]

---

[63] AK, s. 459.

[1] Itse tavaranvaihdon tutkiminen lankeaa tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Valaisua siihen sekä vuoden 1918 että 1919 osalta tarjoaa esim. KTK/8.

[2] Putkisen kirjelmä ulkoasiainministerille 24. 12. 1918. Jälj. KTK/8. Kauppasuhteiden lisäämisen tärkeyteen viittasi myös Putkisen ehdotus korottaa Tallinnan-konsulaatti pääkonsulaatiksi.

Talouselämän entistä suurempaan kiinnostukseen Virosta viittaa myös jo aiemmin mainittu, Helsingissä 23. 1. 1919 pidetty yksityisluonteinen kokous, jossa perustettiin toimikunta kehittelemään suomalais-virolaista taloudellista yhdistystä. Sen puheenjohtajaksi valittiin kauppa- ja teollisuuskomissionin johtaja, insinööri V. M. J. Viljanen ja jäseniksi kauppaa edustava johtaja S. A. Hohenthal, teollisuutta edustava Suomen metalliteollisuuden työnantajaliiton puheenjohtaja, insinööri R. Lavonius, maatalousneuvos H. Nylander maataloushallituksesta edustamaan maataloutta ja pankinjohtaja Mauri Honkajuuri Kansallis-Osake-Pankista edustamaan pankkiliikettä.[3]

Määrätietoisesti ajoi Suomen taloudellista ekspansiota etelään myös O. W. Louhivuori, joka sekä virkansa että luottamustehtävänsä vuoksi piti taloudellisen jalansijan saamista Virossa tärkeänä. Kuten mainittua, pyrki Louhivuori jo v. 1917 ulottamaan vakuutusyhtiö Salaman toiminnan Viroon. Valppaasti hän jo syyskuussa 1918, jolloin Virossa vielä oli saksalaismiehitys, terotti konsuli Kailalle tärkeäksi valmistautua Salaman toiminnan ulottamiseen Viroon niin aikaisin, etteivät saksalaiset yhtiöt, jotka eivät Virossa ennen olleet harjoittaneet henkivakuutusliikettä, ehtisi sinne ennen. Yhtä tärkeätä oli kuitenkin myös, että Salama ehtisi Viroon ennen suomalaisia kilpailijoitaan.[4]

Uuden poliittisen tilanteen pohjalta korosti Louhivuori taloudellisten suhteiden pikaisen solmimisen tärkeyttä tammikuun lopulla Uudessa Suomessa. Uuden sodan mahdollisesti syttyessä ja tuontiyhteyksien katketessa voisi Suomi muodostaa Viron kanssa omillaan toimeentulevan omavaraistalouden. Siksi Suomen oli viipymättä käytävä solmimaan taloudellisia suhteita Viron kanssa, "ennenkuin muut Viron markkinoille ehtivät, vahingoksi Virolle ja meille". Varsinkin Ruotsissa suunniteltiin Louhivuoren mukaan tehokkaasti Viron taloudellista hyväksikäyttöä.[5]

Mutta kiinnostusta Suomen talouselämän tuloon tunnettiin myös Suomenlahden etelärannalla. Pätsin ajamaa valtiollista lähenemistähän täydensi erinomaisesti Suomen ja Viron taloudellinen läheneminen, johon Suomi itse oli hyvinkin halukas. Tässä tarkoituksessa Päts ehdotti konsuli Putkiselle, että suomalaiset pankit perustaisivat virolaisen pääoman avustuksella Viroon yksityispankkeja, "joihin kansa luottaisi tätä nykyä paremmin kuin valtion rahalaitoksiin". Samaten hän esitti Viron hallituksen toivovan, että suomalaiset vakuutusyhtiöt perustaisivat Tallinnaan konttorinsa ja levittäisivät maaseudulle asiamiesverkostonsa. Suomen liikemiesten keskuudessa toivoi Päts saatavan nousemaan mahdollisimman pian niin suuren innostuksen, että syntyisi myös suomalais-virolaista teollisuutta. Tätä edesauttaisi, jos suomalaiset pyrkisivät ostamaan venäläisiltä ja saksalaisilta osakkeenomistajilta Virossa olevien teollisuuslaitosten osakkeita.

---

[3] V. M. J. Viljasen kirje H. G. Paloheimolle 20. 1. 1919. KTK/8; Uusi Aura 24. 1. 1919 ("Suomen ja Viron lähentäminen"); Uusi Suomi 24. 1. 1919 ("Viron ja Suomen lähentäminen").

[4] Louhivuori Kailalle 11. 9. 1918. Louhivuoren kokoelma/14.

[5] Uusi Suomi 31. 1. 1919. ("Viron vapaustaistelun merkitys, III"). Ruotsin aikeista ks. UD:n muistio 25. 1. 1919. UD 6 A 38 III.

Pääministeri huomautti vielä, että olisi toivottavaa, että suomalaiset olisivat nopeasti päättäväisiä, sillä Viron hallitukselle oli jo tehty edullisia tarjouksia Englannista ja Saksasta. Pätsin hallitus tahtoi kuitenkin antaa Suomen talouselämälle ensisijaisen tilaisuuden päästä "tänne mitä laajimmille liikemarkkinoille, avustaen ja tukien jokaista pienintäkin yritystä suomalaisten puolelta".

Välittäessään Pätsin toivomukset Putkinen totesi omana huomautuksenaan tärkeimpiä teollisuudenaloja, joihin suomalaisten olisi tarmokkaasti käytävä käsiksi, olevan pellavanjalostustehtaat, pellavansiemenen puristuslaitokset ja perunajauhotehtaat sekä fosfaatti- ja öljykivilöytöjen hyödyntäminen. Suomen konsuli puuttui myös taloudellisen ekspansion psykologiseen puoleen ja katsoi olevan tärkeää, ettei Viroon perusteta raha-, vakuutus- ja liikelaitosten puhtaasti suomalaisia haarakonttoreita, vaan että laajan yhteistyön puitteissa otettaisiin niihin mukaan virolaisia osakkaita ja yhtiömiehiä. "Tästä on hallituksen ja kansan suosio tällaisia liikkeitä kohtaan suoranaisena seurauksena", uskoi Putkinen.[6]

Jo aiemmin eri tahoilla herännyt kiinnostus yhdessä Pätsin kutsun kanssa saivatkin Suomessa aikaan varsin vilkkaan toiminnan. Jo helmikuun puolivälissä valmistui suomalais-virolaisen henkivakuutusyhtiön suunnitelma, jonka osakepääomasta kolme suomalaisyhtiötä — Suomi, Kaleva ja Salama — merkitsisivät 60 % ja loput 40 % virolaiset. Hallintoneuvoston jäsenet valittaisiin suomalaisista ja virolaisista vastaavassa suhteessa. Johtokunta sen sijaan toimisi Helsingissä ja siihen kuuluisi vain suomalaisia. Tarkoitus oli kuitenkin, että toiminnan laajetessa johtokunta siirtyisi Tallinnaan ja siihen tulisi myös virolaisia. Virolaiset ostaisivat myös vähitellen enemmän osakkeita itselleen ja yhtiö muuttuisi lopulta kokonaan virolaiseksi.[7] Vakuutusyhtiön kohdalla ei siis ainakaan ollut kyseessä lopullisesti suomalais-virolainen yhtiö, vaan lähinnä suomalaisen tiedollisen pääoman sekä rahoitusenemmistön avulla perustettava, ajan mittaan kuitenkin virolaisten omistukseen siirtyvä yritys.

Vakuutusyhtiön ohella kehitettiin myös suomalais-virolaista pankkia, jonka 4 miljoonan markan osakepääoma jakautuisi puoliksi Suomen ja Viron kesken. Niin ikään suomalaiset valmistivat, kuten jo mainittiin, luonnoksen Suomalais-virolaisen taloudellisen yhdistyksen säännöiksi. Sen tehtävänä oli "taloudellisen ja henkisen vuorovaikutuksen ylläpitäminen ja kehittäminen Suomen ja Viron välillä".[8]

Asioiden tultua näin pohjustetuiksi Suomen osalta, oltiin valmiita lähtemään konkreettisiin neuvotteluihin Tallinnaan. Omalta osaltaan oli valmis myös Päts, joka pyysi Kallaksen kautta Suomen viranomaisilta suomalais-virolaisen kauppasopimuksen solmimiseen tähtäävien neuvottelujen alkamista.[9] Waba Maassa julkistetussa haastattelussa Päts, suomalaisten tuloon viitaten, toivoi taloudellisten si-

---

[6] Putkisen raportti 30. 1. 1919. Jälj. Louhivuoren kokoelma/31. Ks. myös Putkinen UM:lle 31. 1. 1919. UM 12 L Viro 1919.

[7] Suunnitelma esim. Louhivuoren kokoelma/31; Reijosen kokoelma/9.

[8] Säännöt Louhivuoren kokoelma/31; KTK/8. Ks. myös Viljasen sähkettä Putkiselle 6. 2. 1919. UM menneet sähkeet 1919: Tallinna.

[9] Kallas ulkoasiainministeriölle 18. 2. 1919. UM 12 L Viro 1919.

teiden voimistuvan molemminpuolisen tasa-arvon pohjalta ja korosti, että suunnitteilla oleviin yrityksiin sijoittaisivat pääomia suomalaiset ja virolaiset pääomapiirit samoin tavoin.[10]

Tallinnassa 22. 2. 1919 neuvottelut alkaneeseen suomalaisvaltuuskuntaan, jonka puheenjohtajana oli kauppa- ja teollisuuskomissionin johtaja V. M. J. Viljanen, kuului parikymmentä edustajaa suurteollisuudesta, vakuutuslaitoksista (Louhivuori, Renvall), kaupan alalta, pankeista (Honkajuuri), maataloudesta, kemian teollisuudesta (prof. Gustaf Komppa), rakennusteollisuudesta ja nahkateollisuudesta. Valtiovaltaa edustivat tohtorit Holma ja Kaila. Kaiken kaikkiaan valtuuskunta edusti varsin laajoja intressipiirejä ja on huomattava siinä olleen valtiovallan edustajien ohella tavallaan myös VAP:n edustuksen mukana (Louhivuori, Honkajuuri).

Estonia-teatterissa käytyihin neuvotteluihin, jotka avasi kauppa- ja teollisuusministeri August Janson, otti osaa Viron puolelta useita kymmeniä talouselämän edustajia. Kolmen päivän ajan käydyissä korkean tason keskusteluissa käsiteltiin jo aiemmin valmisteltuja suunnitelmia Suomalais-virolaisen taloudellisen yhdistyksen perustamisesta sekä muista talouselämän yhteistyön muodoista.[11] Tämä ensimmäinen suomalais-virolaisen talousmaailman tapaaminen oli lähinnä kummankin osapuolen tutustuttamista toisiinsa; konkreettisia päätöksiä ei sen kuluessa tehty.

Maalis-huhtikuun vaihteessa virolaisia talouselämän edustajia kävi puolestaan vastavierailulla Helsingissä ministeri Jansonin johdolla.[12]

Samaan aikaan, jolloin Suomenlahden yli vierailevat talouselämän valtuuskunnat koettivat rakentaa yhteistyötä, kiiri kuitenkin jo tietoja sitä kohtaavista vaikeuksista. Viron kauppa- ja teollisuusministeri osoitti 10. 3. 1919 Putkiselle kirjelmän, jossa hän valitti Suomesta tulevien laivojen tuovan Viroon joukoittain suomalaisia liikemiehiä, kun taas virolaisten liikemiesten pääsy Suomeen oli viisumivaikeuksien johdosta hyvin vaikeata. "Seurauksena on, että Viron liikemiehet pakoitetaan ottamaan heille tarjotun tavaran, kun tavarain valinta ja parempien ehtojen saavuttaminen on heille aivan mahdotonta."[13]

Suomalaisten puolelta taas tuntui loukkaavalta Viron käyttöön ottama tullitariffi, jota laadittaessa ei Putkisen mukaan ole haluttu "ojentaa Suomelle kättä" eikä antaa Suomen talouselämälle minkäänlaisia etuoikeuksia muihin maihin nähden.[14] Oli myös alkanut näkyä, että huolimatta päinvastaisesta puheesta, oli

---

[10] Waba Maa 17. 2. 1919. Varsin toivorikas pääministeri totesi Poskalle 20. 2. 1919 lähettämässään kirjeessä suomalaisten auttaneen paljon virolaisia ja kansan olevan siitä kiitollinen. "Nyt alkavat myös kauppaintressit vaikuttaa ja kanssakäyminen vilkastua. Tällä hetkellä ovat he [suomalaiset] kyllä niitä, jotka hyötyvät, mutta olkoot. Ainakin toivomme, että he osaltaan auttavat sysäämään meidän talouselämäämme liikkeelle kuolleesta pisteestä". *Laaman* (1949), s. 146.

[11] Uusi Suomi 27. 2. 1919 ("Suomalaisten kauppa- ja teollisuusmiesten Virossa käynti"); "Viron oloista ennen ja nyt". Isak Julinin esitelmä Tampereen kauppakamarin kokouksessa 8. 3. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.

[12] Uusi Suomi 4. 4. 1919; Helsingin Sanomat 5. 4. 1919; Päevaleht 16. 4. 1919.

[13] KTK/8.

[14] Kyseessä oli entinen venäläinen tullitariffi, joka Viron oloihin soveltamiseksi oli "erinäisissä kohdissa kerrottu kymmenellä, toisissa taas sadalla", kuten Virossa asiantuntijana ollut maisteri Väinö Siikaniemi totesi. Siikaniemen raportti kauppa- ja teollisuusministeriölle 10. 6. 1919. KTK/8.

virolaisten keskuudessa yhä enemmän voimistunut ajatus oman puhtaasti virolaisen pankin ja vakuutusyhtiön perustamisesta. Ja sama koski myös teollisuuslaitoksia. Niidenkin kohdalla oli "huomattavissa kauttaaltaan halu laittaa yksinomaan virolaisia liikeyhtymiä eikä suomalaisten kanssa yhdessä niin, kuin tässä lyhyt aika sitten oli vielä aikomuksena", totesi katkeroitunut konsuli. Hän ilmoittikin, miten Virossa tuli erittäin räikeänä esille "suuri varmuus omaan kykyyn", mikä taas heijastui mm. Suomen sillan rakentamispyrkimysten vastustamisena.[15]

Toukokuulla Putkisen tuskailut jatkuivat. Hänen yrittäessään hankkia Suomelle taloudellisia etuja vastattiin ministeriöissä kylmästi ja tylysti, "että ei Suomelle voida tätä eikä tätä tavaraa antaa, vaan täytyy ne antaa Englantiin ja yleensä sinne, minne se virolaisille on edullisempaa". Samaten virolaiset koettivat peruuttaa erilaisia vanhoja kauppoja koskevia sopimuksia. Tämä oli Suomen konsulin mukaan osoituksena virolaisten kiittämättömyydestä Suomen apua kohtaan. Jotta ylipäänsä saataisiin edellytyksiä Suomen ja Viron taloudelliselle yhteistoiminnalle Suomen olisi saatava Virosta eräitä taloudellisia etuja, kuten oikeus ostaa maatiloja ja metsää sekä perustaa maahan liikkeitä ja tehtaita.[16] Viron Avustamisen Päätoimikunnan pääintendentti, fil.tri. Hj. Göös puolestaan vaati, että Virossa olisi otettava tilapäisesti käyttöön Suomen pankki-, elinkeino- ja kauppalainsäädäntö, jolloin taloudellinen yhteistyö helpottuisi. Muussa tapauksessa oli näet olemassa vaara, että Suomi jäisi syrjään ja "turhaan, tavallaan, on koko aktioonimme mennyt sekä tilanteemme vaikeutunut".[17] Nämä Suomen pyrkimykset eivät kuitenkaan saaneet Virosta vastakaikua; päinvastoin, ne herättivät pikemminkin pelkoa.

Taloudellisten yhteistoimintasuunnitelmien epäsuotuisa kehitys Suomen ja Viron kesken voidaan tiivistää Suomen konsulin toukokuun viimeisenä päivänä esittämään huolestuneeseen ja ilmeisen oikeaan osuneeseen toteamukseen: Vuoden ensi kuukausina, jolloin Virolle oli Suomen sotilaallinen apu tuiki tarpeellista, oli virolaisten suhtautuminen kaikkeen suomalaiseen erittäin lämmin ja ystävällinen. Niin pian kuin apua oli annettu ja olosuhteet sotaonnen osalta kääntyneet virolaisille suopeiksi, muuttuivat myös suhteet suomalaisiin toisenkaltaisiksi. Putkinen katsoikin puheiden Suomen sillasta ja lähemmästä taloudellisesta liitosta jääneen vain "kauneiksi ajatelmiksi ja toiveiksi".[18]

Samaan viittaisi Viron hallituksen lisenssiasioissa asiantuntijana olleen maisteri Väinö Siikaniemen toteamus Virossa vallitsevasta selvästä suomalaisvihamielisyydestä. Punnitessaan suomalais-virolaisen kauppavaihdon mahdollisuuksia hän katsoi kantona kaskessa olevan virolaisten maksuvaikeuksien. Suomesta ei näet voitaisi myydä sinne tuotteita, ennen kuin entiset maksut oli suoritettu. Virolaisten Suomeen tekemät tarjoukset olivat enimmäkseen olleet "tyhjää ilmaa" vailla katetta. Sen sijaan sellaisten raaka-aineiden viennissä, joita Virolla todella oli ja joita Suomeen olisi haluttu, olikin kielto. Pyöröraudan viennin halli-

---

[15] Putkisen raportti 12. 4. 1919. UM 53 L_2f.
[16] Putkisen raportti 12. 5. 1919. Sama.
[17] Göös Kairamolle 31. 3. 1919. Kairamon kokoelma/7.
[18] Putkisen raportti 31. 5. 1919. UM 53 L_2f.

tus oli kieltänyt kokonaan ja pellavaa taas vietiin etusijassa Englantiin.[19] Solmitut perunakontrahdit oli Viro niin ikään rikkonut "ja jälleen vahvistanut maamme liikemiesten kesken yleisesti vallitsevaa käsitystä Viron liiketoimintatavoista". Ainoa Virossa tarjolla oleva vientitavara, jota myös Suomeen voitaisiin ostaa, oli Siikaniemen mukaan sementti. "Mitä tulee siis virolais-suomalaisiin kauppasuhteisiin, en luule niiden olevan erikoisen toivorikkaita."[20]

Yritykset talouselämän yhteistoiminnan aikaansaamiseksi olivat siis jo kevääseen mennessä selvästi kariutuneet. Syitä tälle on luonnollisesti etsittävä Suomenlahden kummaltakin puolen. Oleellisesti suomalaisten innostuksen heikkenemiseen vaikutti, varsinkin Viron hallituksenvaihdon jälkeen, Viron epävarmuus kauppakumppanina ja sijoituskohteena. Sen rahaolot olivat vakiintumattomat, sillä maalla ei ollut omaa valtionpankkia eikä rahayksikköä. Siksi virolaiset tarjosivat maksuksi yleensä ruplia tai — myöhemmin keväällä oman rahayksikön saatuaan — Viron seteleitä, joilla ei ollut juurikaan arvoa maan rajojen ulkopuolella.[21] Suomalaiset painottivatkin Viron rahaolojen vakiintumista ehtonaan yhteistyön alkamiselle. Toisaalta bilateraalisella pohjallakaan ei voitu helposti toimia; Viroon olisi kyllä ollut vietävää ja sieltä tuotavaa, mutta Suomen haluamista hyödykkeistä oli Virossa pulaa tai sitten niitä vietiin ensisijaisesti taloudellisesti ja poliittisesti tärkeään Englantiin, jonka kauppasuhteet Viron kanssa ulottuivat kauas Venäjänvallan ajalle saakka. On myös muistettava, että virolaiset koettivat koko kevään 1919 saada Englannilta lainaa ja konkreettista suojaa mm. tarjoamalla sille aluevesiltään laivastotukikohtaa. Näin ollen Englannin ostotoiveiden tyydyttäminen oli poikkeuksellisen tärkeällä sijalla Viron ulkomaankaupassa. Tätä ei tietenkään omaa leiviskäänsä peräävässä Suomessa katsottu suopeasti, kuten katkeroituneen Louhivuoren toteamus selvästi osoittaa: "Virolaiset kumartelevat Englantiin päin, joka ei ole uhrannut ainuttakaan miestä, mutta osoittavat sekä virallisesti että epävirallisesti suurta kylmyyttä Suomea kohtaan".[22]

Virolaiset taas puolestaan tuntuivat pelänneen isonveljen liian määräävää jalansijaa maassaan. Suomalaisella porvarillisella taholla tämä katsottiin kuitenkin Suomen sosialistien virolaisten keskuuteen kylvämäksi aiheettomaksi epäluuloksi. Joka tapauksessa esimerkiksi Louhivuori näki nimen omaan virolaisten — joko aiheellisista tai aiheettomista epäilyksistään suomalaisia kohtaan — kaataneen suunnitelmat virolais-suomalaisesta pankista ja henkivakuutusyhtiöistä.[23]

Jos kohta Suomessa pyrittiinkin ymmärtämään virolaisten varovaisuus ja toimitusvaikeudet, tulkittiin täällä kuitenkin yliherkästi yhteistyön kitkan johtuvan

---

[19] Pellavan tärkeydestä Viron ulkomaankaupalle johtuen sen ostaminen ja myyminen oli määrätty valtion monopoliksi.

[20] Siikaniemen raportti 10. 6. 1919. KTK/8.

[21] Ks. esim. Kairamo Holstille 6. 7. 1919. Kairamon kokoelma/19. Viron rahaolojen sekavuutta kuvaa hyvin Tanskan pääkonsulin J. C. Johansenin ulkoministeriölleen 4. 3. 1919 lähettämässä raportissa esittämä toteamus, miten kaikki "hyvä" raha, Saksan Reichsmark, Itärupla ja Suomen markka virtaa maasta, jonne jää vain "huonoja" rahoja, kuten Venäjän keisarinajan ruplia, duuman ruplia, Kerenskin ruplia ja Viron omaa rahaa. *Johansen*, s. 100.

[22] Louhivuori Runebergille 26. 4. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.

[23] Louhivuori Kettuselle 15. 11. 1920. Louhivuoren kokoelma/27. Ks. myös *Kettunen* (1948), s. 63—64.

huomattavassa määrin virolaisten kiittämättömyydestä ja haluttomuudesta. Näin ollen talouselämän yhteistyöyrityksille on katsottava käyneen samoin kuin valtiollisen lähenemisen suunnitelmille; ne eivät ottaneet tulta. On myös otettava huomioon, että suomalaisten jälkimmäisiä kohtaan tuntema epäily saattoi heijastua virolaisten kylmäkiskoisuutena edellisiä kohtaan.

4. Rein juttu ja muita kitkatekijöitä

Jo edellisistä luvuista on käynyt ilmi, miten suomalais-virolaiset suhteet olivat marras-joulukuun 1918 lämpimän vaiheen jälkeen vähitellen muuttumassa viileämmiksi. Niiden takana oli suomalaisten noudattama reaalipolitiikka ja herkkätunteisuus kunniasta ja kiitoksesta ja toisaalta taas virolaisten nuorelle valtiolle ymmärrettävä pelko suomalaisten puuttumisesta liiaksi maan asioihin. Vaikka virolaiset olivatkin halukkaita valtiolliseen liittoon — ja eräät piirit, kuten Päts, jopa kaksoistasavaltaan — halusivat he silti säilyttää maansa sisäisen itsenäisyyden.

Näiden syiden ohella vaikuttivat suhteita huonontavasti myös eräät konkreettiset tapaukset. Ensimmäinen ja kummallakin puolen Suomenlahtea mieliä nostattanut särö oli ns. Rein juttu. Viron väliaikaisen hallituksen työministeri ja pääministerin sijainen August Rei, joka mm. juuri vuoden 1918 lopussa oli käynyt Suomen sosiaalidemokraateilta hakemassa tukea Viron taistelulle, julkaisi näet Sotsialdemokraatissa 8. 1. 1919 kirjoituksen "Suomen luokkasota ja Saksan 'kulttuurintukijat' "[1], jossa hän puuttui valkoisten Suomen kansalaissodassa suorittamiin julmuuksiin, jotka hänen mukaansa jättivät jälkeensä "kaikki 'valkoisen terrorin' ajanjaksot, mitä historiasta tunnemme". Artikkelin hyökkäävä kärki ei kuitenkaan ollut viime kädessä tähdätty Suomen valkoisia, vaan Saksaa vastaan. Saksa näet oli syypää tähän kaikkeen. "Koko suomalaisen luokkasodan on aiheuttanut saksalainen provokaatio". Saksa oli alistanut Suomen vaikutusvaltaansa ja tämän "panssarinyrkin" turvissa Suomen porvaristossa oli herännyt halu provosoida Suomen työläisiä sotaan.

Muistelmissaan Rei tähdentää ajankohtaan nähden yllättävän artikkelinsa motiiveja. Hänen tarkoituksensa ei ollut hyökätä Suomen valkoisia vastaan, vaan yksinomaan Saksaa. Tämä taas johtui siitä, että Viron poliittisissa piireissä oltiin vuoden 1918 lopussa, jolloin apua Suomesta ei ollut vielä tullut, mutta jolloin jo alkoi olla selvää, että Englanti ei ota Viroa protektoraatikseen ja näin pelasta sitä pikaisesti hyökkäävien venäläisten käsistä, taipuvaisia kääntymään välittömin avunpyynnöin Saksan puoleen. Nostaakseen yleisen mielipiteen tätä käsityksensä mukaan Viron itsenäisyydelle tavattoman vaarallista avunpyyntöä vastaan ja osoittaakseen virolaisille, mihin Saksan apu oli Suomessa johtanut ja mihin se siis Virossakin voisi johtaa, Rei julkaisi Sotsialdemokraatissa mainitun kirjoituksensa. Hän lienee saanut siihen tietoja suomalaisilta aateveljiltään Suomessa käydessään,

[1] Sotsialdemokraat 8. 1. 1919 ("Soome klassisõda ja Saksa 'kultuurikandjad' ").

mutta pääasiallisimpana tietolähteenään hän mainitsee kuitenkin käyttäneensä Mihkel Martnan John Elielin salanimellä julkaisemaa kirjasta *Der Klassenkrieg in Finnland*. Vaikka Rei uskoikin artikkelinsa oikeutukseen, hän ei kuitenkaan halunnut allekirjoittaa sitä nimellään, mikä tavallaan olisi merkinnyt koko hallituksen vetämistä vastuuseen mielipiteestä, vaan signeerasi sen pelkästään A. R., joka asiasta kiinnostuneille riitti osoittamaan kirjoittajan henkilöllisyyden.[2]

Rein kirjoitus ei kuitenkaan jäänyt pelkästään virolaisen lehden palstoille, vaan se ilmestyi käännettynä Suomen Sosialidemokraatissa 16. 1. 1919 alkuperäisestä muutetuin otsikoin: "Virolaisen ministerin mietteitä viimekeväisestä luokkasodasta Suomessa". Kirjoitus sopi luonnollisesti tavattoman hyvin Suomen sosiaalidemokraattien tarkoituksiin. Koska siinä hyökättiin Suomen valkoisia ja Saksaa vastaan, se oli näin ollen sopiva näpäytys Viron auttamisen parissa innokkaasti puuhaavalle oikeistolle. Osoittihan Viron hallituksen jäsenen tämänlaatuinen kirjoitus, ettei Suomen apu voinut olla tervetullut Viroon.[3] Kylmää suihkua suomalaisten Viron auttajien niskaan lisäsi vielä se, että Suomen Sosialidemokraatti julkaisi Rein kirjoituksen juuri Viron viikon alkamispäivänä.[4]

Julkaistu artikkeli herätti Suomessa kipakan suuttumuksen. Uusi Suomi totesi pääkirjoituksessaan 18. 1. 1919 Rein kirjoituksen hakevan siivottomuudessaan vertaansa ja katsoi sen olleen suomalaisilta puoluetovereilta saatuihin tietoihin pohjautuvan. "Ja sen lisäksi ovat nykyiset siltasaarelaiset virolaiselle vieraalleen esittäneet sellaisiakin valeita, joita he eivät itse täällä ole ilenneet edes esille tuoda, mutta jotka tuo vieras nyt häikäilemättä toistaa". Lehden kritiikin kovin kärki suuntautui selvästi suomalaisiin sosiaalidemokraatteihin, joiden välikappaleena lehti uskoi Rein olleen. Siitäkin huolimatta Uusi Suomi vaati, että Rein pitäisi "täkäläisten sosialistien opetuslapsenakin sentään ymmärtää", ettei ryhtyisi "valheiden ja parjausten puhetorveksi", koska se saattoi tehdä pikaisen lopun Viron taistelun Suomessa herättämästä myötätunnosta. Lehti pitikin parhaana, että Rei eroaisi Viron hallituksesta.

Varsin hankalaan tilanteeseen saattoi Rein kirjoitus Viron Avustamisen Päätoimikunnan, joka kokouksessaan 17. 1. 1919 päätti ryhtyä hankkimaan asiasta tarpeellista selvitystä.[5] Lehdistölle antamassaan lausunnossa Louhivuori totesi VAP:n jo ilmoittaneen Viron hallitukselle, että ellei se pysty todistamaan, ettei se ollut Rein mielipiteen takana ja etteivät tällaiset hyökkäykset toistu, käy Viron Avustamisen Päätoimikunnan toiminta "erittäin vaikeaksi". Louhivuori kertoi Vi-

---

[2] *Rei*, s. 227—229, 231.

[3] Ikään kuin tasoitellakseen Rein kirjoituksen sävyä Sotsialdemokraat julkaisi kaksi päivää myöhemmin kannanoton, jossa todettiin virolaisten sosiaalidemokraattien seuranneen sekavin tuntein suomalaisten vapaaehtoisten saapumista; olivathan näet valkokaartilaiset nujertaneet Suomen sosiaalidemokraatit sisällissodassa. Kuitenkin oli nyt selvinnyt Suomen porvarillisen demokratian tulleen auttamaan Viroa sen taistelussa itsenäisyytensä puolesta. Lehden mukaan Viron—Venäjän sotaa ei myöskään voi verrata Suomen sisällissotaan, sillä "meidän sotamme ei ole sisällissotaa sanan varsinaisessa mielessä — —". Sotsialdemokraat 10. 1. 1919 ("Soome — Eesti kaitsesõda").

[4] Muistelmissaan Rei kritisoi Suomen Sosialidemokraatin tapaa julkaista artikkeli ja varustaa se selvästi Reihin hallituksen jäsenenä viittaavalla otsikolla eikä nimimerkillä A. R., jota Rei itse oli käyttänyt. *Rei* s. 231.

[5] VAP ptk 17. 1. 1919. VAP/C 1.

ron Avustamisen Päätoimikunnan kuitenkin uskovan, että kyseessä oli ajattelemattomuudesta ja Suomesta levitetyistä vääristä tiedoista johtuva yksityinen esiintyminen, josta Viron hallitus ei ole edesvastuussa. Jo oman asemansakin johdosta Louhivuori luonnollisesti koetti esittää asiassa tyynnyttävää kantaa; hän mm. viittasi siihen, että Viron hallituksessa oli vain kolme sosiaalidemokraattia, joten asialle ei sittenkään voinut antaa perin suurta merkitystä. Viron auttaminen ei myöskään ollut pelkkä tunnekysymys, jota näin voitaisiin järkyttää.

Louhivuori katsoi kuitenkin aiheelliseksi matkustaa Viroon esittämään väliaikaiselle hallitukselle VAP:n kannan, koska avustustoimintaa ei voitu jatkaa, jolleivät Viron kansa ja hallitus ole yhtä mieltä avustuksen välttämättömyydestä. Erityisesti puheenjohtaja korosti vielä, ettei tätä voitu pitää puuttumisena Viron sisäisiin asioihin.[6] Myös Suomen hallitus käsitteli 17. 1. 1919 pidetyssä yksityisessä istunnossaan Rein juttua. Pääministeri Kaarlo Castrénin ehdotuksesta hallitus päätti olla toistaiseksi harkitsematta Viron lainapyyntöä ja odottaa selvityksen saamista Tallinnasta Rein hyökkäyksen johdosta.[7]

Asian saatua näin jyrkän reaktion Suomessa, puuttui Suomen Sosialidemokraatti pääkirjoituksessaan 20. 1. 1919 julkaisumotiiveihinsa. Lehti katsoi tärkeäksi artikkelin julkaisemisen, koska se valaisi Viron sosiaalidemokraattien suhtautumista Suomen valkoiseen terroriin, "jonka kanssa Viron puolustussotaa on meillä eräillä tahoilla tahdottu rinnastaa". Siksi virolaisilla oli täysi syy olla varuillaan voidakseen puolustussotansa päätyttyä esiintyä kädet verestä vapaina ja otsa kirkkaana, kuten Suomen sosiaalidemokraatit kansalaissodan jälkeen. Julkisuudessa esitetyt vaatimukset Rein eroamisesta osoittivat lehden mielestä, "että täkäläistä avustuskomiteaa johdetaan aivan samoilla periaatteilla, jolta saksalainen Suomen 'rauhoitustoiminta' lähti". Viron puolustustaistelu oli kerta kaikkiaan taistelua Viron demokraattisen tasavallan itsenäisyyden puolesta ja sellaisena sitä oli Viron sisäisiin asioihin puuttumatta kannatettava.[8]

Hallituksensa nimissä Suomesta tulleisiin hämmentyneisiin tiedusteluihin 20. 1. 1919 vastannut Oskar Kallas ilmoitti, ettei Viron hallituksella ollut mitään tekemistä artikkelin kanssa. Se valitti, että julkisuuteen oli päässyt kirjoitus, joka oli omiaan herättämään oikeutettua paheksumista nyt, "kun Suomi niin kiitollisuuttamme ansaitsevalla tavalla ja epäitsekkäästi on ryhtynyt antamaan tehokasta apuaan virolaisille, jotka sosialistiset ja porvarilliset puolueet käsi kädessä, taistelevat maansa olemassaolon puolesta venäläisiä bolshevikkiryövärilaumoja vastaan".[9] Samana päivänä Tallinnasta palannut Louhivuori kertoi myös rauhoittavia tietoja. Rei, joka Louhivuoren mukaan oli henkilökohtaisesti kaikin puolin kunnioitettava mies, oli pahoitellut tekoaan ja ilmoittanut Viron hallitukselle kirjoituksen olleen tähdätyn saksalaisia vastaan, vaikka sen kärki "syystä tai toisesta" kääntyikin Suomea vastaan.[10]

---

[6] Helsingin Sanomat 19. 1. 1919 ("Viron avustuskomitea"); Uusi Suomi 19. 1. 1919 ("Viron avustaminen ja ministeri Rein kirjoitus").
[7] Castrénin muistiinpanot 17. 1. 1919. Castrénin kokoelma/8.
[8] Suomen Sosialidemokraatti 20. 1. 1919 ("Suomen porvarilliset ja Viron hallitus").
[9] Helsingin Sanomat 21. 1. 1919 ("Ministeri Rein kirjoitukset Suomesta").
[10] Uusi Suomi 22. 1. 1919 ("Vapautuva Viro").

Rein jutun kärjistyminen johti hänen eroamiseensa Viron hallituksesta. Viime kädessä ero näyttää olleen omaehtoinen, jos kohta Suomesta ja todennäköisesti myös Viron hallituksen taholta tulleet eroamiseen viittaavat vaatimukset edesauttoivat asiaa.[11] Suomen Sosialidemokraatti huomautti Rein eroa kommentoidessaan Suomen porvariston saaneen näin haluamansa hyvityksen ja Rein isänmaan edun nimessä vaienneen puolustautumasta ja eronneen — epäilemättä voittajana.[12]

Niin paljon kuin Rein juttu rikkoikin luottamuksellisia suhteita yli Suomenlahden, uskottiin Suomessa kuitenkin Viron hallituksen vakuutukseen sen osattomuudesta asiaan ja Rein toimineen yksin. Niinpä Viron avustustoiminta jatkui Suomessa vanhaa vauhtiaan ja 22. 1. 1919 hallitus myönsi Virolle lainan, jonka antamisen se oli istunnossaan 17. 1. 1919 pannut riippumaan Virosta saatavasta selityksestä. Kuitenkin voi Rein eroamisen katsoa pannun Suomessa tyytyväisenä merkille toimenpiteenä, jota oli toivottu ja ainakin kulissien takana vaadittukin. Rein toimintaa arvioitaessa on kuitenkin muistettava, että hän vilpittömästi uskoi toimivansa Viron asian hyväksi. Juuri hänen ansiotaanhan oli myös, että Suomen sosiaalidemokraatit saivat joulukuussa tietoa Viron sodan luonteesta ja tämä tuki heitä myös Viron puolustussotaan nähden omaksumansa suopean asenteen lujittumisessa. Ja toisaalta julkaisemalla Rein kirjoituksen Suomen Sosialidemokraatti ei suinkaan hyökännyt Viroa vastaan, vaan siitä saatiin oiva lyömäase Suomen porvaristoa vastaan.

Uusina palkkeina Rein osalta säröilleeseen Suomen siltaan voi nähdä hänen Viron perustavan kokouksen puhemiehenä esittämänsä huomionosoitukset Suomelle. Jo perustavan kokouksen avajaisissa 23. 4. 1919 Rein kehotuksesta kokous osoitti Suomen avun johdosta suosiotaan paikalla olleelle Suomen edustajalle.[13] Vielä suurempaa mannaa suomalaisille merkitsi kuitenkin Rein 14. 5. 1919 perustavan kokouksen esimiehenä Suomen eduskunnalle lähettämä tervehdyssähke, jossa todettiin, ettei Viron kansa ikinä unohda sitä apua, minkä Suomen urhoolliset vapaaehtoiset sille antoivat ja toivottiin, etteivät ystävyyden siteet kahden veljeskansan välillä koskaan katkea.[14] Nämä tuskin pelkästään viran puolesta muotoillut sanat pantiin Suomessa tyytyväisinä merkille.

Suomen ja Viron virallisten suhteiden säröilyä aiheutti myös kenraali Martin Wetzer ja hänen Viron etelärintamalla toimiva esikuntansa. Tätä Tarttoon majoittunutta, noin 50—60 hengen laajuiseksi paisunutta esikuntaa pidettiin toisaalta turhan suurena tehtäväänsä, mutta varsinaista kritiikkiä aiheutti kuitenkin sekä Wetzerin että hänen esikuntansa upseeriston valtaosan ruotsinkielisyys. Näin ollen jo kielen johdosta esikuntaupseerit joutuivat varsin läheisesti kosketuksiin sikäläisen saksalaisen aatelin kanssa, joka puolestaan saadakseen tukea virolaisia vas-

---

[11] *Rei*, s. 232. Rein, samaten kuin myöhemmin myös muiden sosiaalidemokraattisten ministerien eroamiseen hallituksesta liittyi myös vaalitaktinen piirre.

[12] Suomen Sosialidemokraatti 21. 1. 1919 ("Suomen valkoinen terrori ja ulkomaat").

[13] AK, s. 9.

[14] Castrénin kokoelma/7; *Helanen* (1921), s. 206. Rein kirjoitusta käytettiin vielä Viron riigikogussa syksyllä 1930 käydyssä kiivaassa keskustelussa voimakkaana poliittisena lyömäaseena häntä vastaan. *Rei*, s. 232—242.

taan, oli aulis tarjoamaan Tarton kehnoissa oloissa eläville upseereille ainakin kestiystävyyttään. Koska virolaisten suhteet Baltian saksalaiseen aateliin olivat puolestaan vihamieliset, tarjosivat etelärintaman ylipäällikön esikunnan tiheät kontaktit oivallista ravintoa epäluuloille. Kuvaavaa onkin, miten etelärintamalla operoivan 2. divisioonan komentaja eversti Viktor Puskar sähkötti Laidonerille 24. 2. 1919 Wetzerin esikuntineen suunnittelevan saksalaisten kanssa salaliittoa virolaisia vastaan.[15]

Saatuaan Laidonerilta tietoja Wetzerin esikuntaa kohtaan levinneistä epäilyistä — Laidoner itse tähdensi jo aiemmin, ettei Wetzeriä henkilökohtaisesti, vaan hänen esikuntaansa pidettiin saksalaisystävällisenä[16] — Kettunen otti emissaarin ominaisuudessa helmikuun lopulla yhteyden Viron Avustamisen Päätoimikuntaan. Voimakkaasti virolaismielinen emissaari katsoi suorastaan skandaaliksi, ellei Wetzerin esikunnan herättämään negatiiviseen huomioon saada parannusta aikaan. Virolaisissa piireissä oltiin Kettusen saamien tietojen mukaan "enemmän ja enemmän katkeria mainittuun ruotsalais-saksalais-venäläiseen klikkiin, jonka tarpeellisuutta sitä paitsi ei yksikään asiantuntija ymmärrä". Siksi Päätoimikunnan pitäisi Kettusen mukaan tehdä jotain asian parantamiseksi.[17]

Päätoimikunta oli kuitenkin hankalassa välikädessä. Wetzerhän oli nimen omaan Mannerheimin luottamusmies ja näin ollen Päätoimikunnan epäluottamuslause Wetzerille olisi ollut samalla sellainen myös Mannerheimille. Siksi Päätoimikunta muodollisia selvityksiä asiasta hankittuaan ilmoitti Laidonerille Wetzerin kieltäneen reaalisten suhteiden olemassaolon hänen esikuntansa ja saksalaisten välillä; vain muutaman kerran upseerit olivat osallistuneet viimeksi mainittujen tarjoamille illallisille. Mutta, oli Wetzer Louhivuorelle painottanut, vastaavasti olisi hän esikuntineen ottanut vastaan myös "virolaisten taholta tulevat kutsut, jos sellaisia olisi sattunut ja mahdollisuutta siihen olisi ollut". Koska ei ollut todisteita, että kutsuilla olisi ollut poliittisia tarkoituksia, tyytyi Louhivuori vain "vielä kerran" huomauttamaan Wetzerille, kuinka helposti viattomatkin yhdessäolot voivat antaa aihetta väärinkäsityksille, joita on mahdoton saada myöhemmin poistetuiksi.[18] Asian arkuuden ymmärtämiseksi on muistettava juuri Saksan ja siihen suhtautumisen olleen suomalais-virolaisten suhteiden arkaluontoisimpia yhteisiä nimittäjiä vielä keväällä 1919.

Painetta Wetzerin kysymykseen lisäsi myös Kalmin toiminta. Suomalaisen vapaajoukon ylipäällikkö ei näet nauttinut Pohjan Poikien virolaissyntyisen rykmentinkomentajan luottamusta. Persoonallisista syistä johtuvaa kitkaa herrojen välillä oli ollut jo ennen Viron retkeäkin, mutta sitä lisäsi Kalmin joutuminen Wetzerin alaiseksi ja Wetzerin esikunnan Kalmia virolaisena ärsyttänyt saksalaismielisyys. Näiden seikkojen edesauttama lopullinen välirikko aiheutui kuitenkin siitä, että Wetzer, joka sai toimintansa yleisohjeet Suomesta Päätoimikunnalta ja Mannerheimiltä, joutui jyrkin käsin pidättelemään voitokkaasti taistellutta Kalmin ryk-

---

[15] Sähke in extenso *Kettunen* (1948), s. 39.
[16] Esim. Laidonerin sähke VAP:lle 7. 2. 1919. *Helanen* (1921), s. 161.
[17] Kettunen Louhivuorelle 27. ja 28. 2. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.
[18] Louhivuori Laidonerille 3. 3. 1919. Sama.

menttiä hyökkäämästä yli sovittujen rajojen. Tämän johdosta Kalm tavoilleen uskollisena ryhtyi Wetzerin — ja siis myös Päätoimikunnan — ohittaen kontakteihin suoraan virolaisen sodanjohdon kanssa. Pohjan Poikien maineikkaan ja Virossa suositun komentajan ja Wetzerin välirikko herätti luonnollisesti kiusallista huomiota ja tukaloitti Päätoimikunnan asemaa jo muutenkin hankalassa Wetzerin kysymyksessä. Kuten Louhivuori Mannerheimille totesi, ei omavaltaisesti, mutta kieltämättömän menestyksekkäästi toimivaa ja suosittua Kalmia voitu kuitenkaan erottaa, koska toimenpide olisi katkaissut Suomen ja Viron välit.[19] Toisaalta taas ei Wetzerinkään syrjäyttäminen tullut kysymykseen.

Päätoimikunnan edustajana Holma matkusti 5. maaliskuuta Tallinnaan selvittämään riitaa, johon Viron hallitus vihollisen paineen lisäännyttyä joutui myös kiinnittämään entistä vakavampaa huomiota. Hankalasta tilanteesta Holma — kuten Wetzerkin — selvisi kuitenkin diplomaattisesti. Kenraali näet ilmoitti palaavansa sairautensa takia Suomeen ja tuskin enää tulevansa takaisin Viroon.

Maaliskuun 8. päivänä huojentunut Louhivuori ilmoitti Viron Avustamisen Päätoimikunnan kokouksessa Wetzerin päättäneen kokonaan erota vapaajoukkojen ylipäällikkyydestä ja ehdottaneen esikuntansa lakkauttamista. Päätoimikunta hyväksyikin tilanteen hienovaraisesti laukaisseen pyynnön.[20]

Myös suomalaisten vapaaehtoisten mekastus ja ryöstely herättivät ikävää huomiota kummankin puolen Suomenlahtea. Häiriön suhteuttamiseksi todellisiin mittoihinsa on kuitenkin muistettava vallinnut sotatila ja poikkeukselliset olot, jotka jo sellaisinaan tarjosivat vapaaehtoisten joukossa olevalle ainekselle häirintämahdollisuuksia. Tallinnassa suomalaisten rettelöitä työkseen selvittämään joutuneen Lauri Kettusen mukaan "meikäläiset joskus mekastelivat ikään kuin valloittamassaan maassa". Tätä oli hänen mukaansa kuitenkin pakko nöyrästi sietää, mutta samalla hän haikaili, miten kirkkaan ja ehyen muiston "he olisivat itsestään jättäneet toisenlaisella menettelyllä".[21]

Tämänsuuntaiset tiedot, joiden totuudellisuutta ei käy kieltäminen, mutta joita herkästi liioitellen käytettiin varsinkin Suomessa poliittisena lyömäaseena, olivat kuin kylmää vettä suomalaisten estofiilien niskaan, kuten Martti Haavio totesi. Mielialoja mataloitti Tallinnasta palannut Vilho Helanen kertomalla tuoreeltaan, miten suomalaiset vapaaehtoiset terrorisoivat maata. "Siellä tapetaan ja murhataan ja ryöstetään ja isketään ikkunoita säpäleiksi koska hyvänsä, eikä seurauksena ole minkäänlaisia rangaistuksia."[22]

Loppujen lopuksi sota-ajan moraalin ja järjestyksen rappion edesauttama rettelöinti, jota suomalaisten ohella myös itse virolaiset harjoittivat, hyväksyttiin kuitenkin vallitsevana realiteettina. Virolaiset korostivatkin hienovaraisesti, miten suomalaiset *sotilaina* olivat menestyksekkäästi täyttäneet tehtävänsä ja miten se oli Viron sen hetkisen tilanteen kannalta kaikkein tärkeintä.

[19] Louhivuori Mannerheimille 2. 6. 1919. Mannerheimin arkisto/ Missionen i London och Paris (1918) & Riksföreståndarskapet (1918—1919). Wetzerin ja Kalmin suhteista ks. myös *Kalm*, s. 171—183.
[20] *Helanen* (1921), s. 160—164.
[21] *Kettunen* (1948), s. 43.
[22] *Haavio*, s. 259—260, 22. 3. 1919.

VII Yritykset suomalaisten vapaaehtoisten saamiseksi Latviaan ja Pietaria vastaan

Viron Avustamisen Päätoimikunnan nopeat aikaansaannokset Viron auttamiseksi tekivät siitä varteenotettavan voimatekijän, joka kevään 1919 mittaan joutui myös Viroa laajemmalle ulottuvien avunpyyntöyritysten kohteeksi. Tämän johdosta se tuli näyttelemään osaa myös Inkerinmaan ja Pietarin kysymyksissä; olihan Päätoimikunnalla käskyvallassaan varsin iskukykyinen armeijanosasto, jonka käyttämisestä Pietaria vastaan Virolle annetun ensiavun jälkeen alkoivat kiinnostua sekä Viron hallitus että valkoiset venäläiset sotilaspoliitikot. Koska juuri viimeksi mainittujen merkitys erilaisten Pietaria vastaan tehtyjen suunnitelmien ajamisessa oli keskeinen, on aluksi lyhyesti tarkasteltava heidän toimiaan.

1. Valkoiset venäläiset

Vallankumouksen jälkeen Venäjälle oli muodostunut useita bolševisminvastaisia ryhmittymiä, "hallituksia", joiden huomattavimpia johtajia olivat "Siperian diktaattori" amiraali Aleksandr Vasiljevitš Koltšak, Etelä-Venäjällä operoiva kenraali Anton Ivanovitš Denikin ja brittien turvin Arkangeliin perustetun "Pohjois-Venäjän hallituksen" pääministeri Nikolai Vasiljevitš Tšaikovski.

Näiden kotimaan alueella toimivien "hallitusten" lisäksi länteen paenneet venäläiset olivat muodostaneet monenkirjavia poliittisia emigranttiryhmiä, joiden eräänlaiseksi yhdyssiteeksi ja keskuselimeksi muodostui vuoden 1918 lopulla Venäjän entisen Pariisin-lähettilään Vasili Aleksejevitš Maklakovin johtama "Venäläinen poliittinen neuvottelukunta" (Conférence politique russe). Sen sisärenkaaseen kuuluivat Maklakovin ohessa entinen pääministeri, ruhtinas Lvov, entinen ulkoministeri Sergei Dmitrijevitš Sazonov ja jo mainittu Tšaikovski. Myöhemmin siihen liittyi vielä sosialistivallankumouksellisten edustajana entinen terroristi ja Kerenskin hallituksen sotaministeri Boris Viktorovitš Savinkov.

Baltian alueella valkoiset venäläiset olivat Saksan luvalla jo syksyllä 1918 perustaneet ns. pohjoisen armeijakunnan Pihkovaan. Saksalaisten vetäytyessä pois Baltiasta bolševikit kuitenkin valtasivat Pihkovan ja hajaantumistilaan joutunut

pohjoinen armeijakunta perääntyi Viron puolelle. Kummankin osapuolen tarvitessa toistensa apua solmittiin 6. 12. 1918 Viron hallituksen ja pohjoisen armeijakunnan välillä sotilassopimus, jonka mukaan vapaaehtoiset venäläiset, joiden vahvuus ei saanyt ylittää 3 500 miestä, alistettiin Viron armeijan ylipäällikön eversti Laidonerin komentoon. Tällä tavalla Viron hallitus pyrki varmistamaan, etteivät maan itsenäisyyteen kielteisesti suhtautuvat valkoiset venäläiset, joiden sotilaallinen apu vallitsevassa tilanteessa oli tervetullut, kuitenkaan saisi Viron itsenäisyyttä vaarantavaa otetta maasta. Joulukuussa 1918 pohjoisen armeijakunnan uudeksi komentajaksi eversti G. von Neffin jälkeen tuli eversti, myöhemmin kenraali P. V. Rodzjanko.

Myös Suomi kiinnosti venäläisiä emigrantteja. Keväällä 1918 Suomen senaatti oli pyrkinyt karkottamaan Suomesta Venäjän kansalaiset ja sulkemaan rajan, mutta syksyn mittaan pakolaipaineen kasvaessa senaatti inhimillisyysnäkökohtiin vedoten alkoi jälleen ottaa vastaan venäläisiä pakolaisia, joista elintarvepulasta kärsivälle pienelle maalle tuli kuitenkin niin taloudellinen kuin poliittinenkin rasite.[1] Toimintansa organisoimiseksi Suomessa muodostivat venäläiset entisen pääministerin Aleksandr Feodorovitš Trepovin johtaman erityisen komitean, joka palauttaakseen järjestyksen Venäjälle alkoi kaavailla omaa sotilasorganisaatiotaan ja siihen Suomen senaatin rahallista tukea. Katsoen tärkeäksi Suomen osallistumisen bolševismin vastaiseen toimintaan Paasikiven senaatti myönsi 500 000 markan avustuksen pyydetyn 10 miljoonan sijaan. Sen sijaan Ingmanin hallitus, joka piti Trepovia tehtävään vähemmän sopivana, oli vieläkin kitsaampi. Se katsoi Suomen aseellisen ja rahallisen tuen edellyttävän varmojen takeiden hankkimista länsivalloilta, että ne tehokkaasti tukisivat hanketta ja ottaisivat käsiinsä myös sen johdon. Tähän lähestyvän rauhankonferenssin tunnelmissa elävät länsivallat eivät kuitenkaan olleet suin päin halukkaita, kuten Trepovin ja kenraali Nikolai Nikolajevitš Judenitšin vuosien 1918—1919 vaihteessa Helsingistä Tukholmaan tekemä tunnustelumatka osoitti.[2]

Trepovin sekä Suomeen että länsivaltoihin päin epäonnistuneet yritykset yhdessä hänen persoonansa ja poliittisen suuntauksensa nauttiman vähäisen suosion kanssa saivat Suomessa olevat valkoiset venäläiset uusimaan tammikuun 16. ja 17. päivänä Viipurissa pitämässään kokouksessa johtoportaansa. Nyt tämän "venäläisen komitean" puheenjohtajaksi valittiin Kerenskin aikainen pyhän synodin yliprokuraattori A. V. Kartašev, jonka ohessa komitean keulakuvana oli sen sotilasasiain valtuutettu kenraali Judenitš.

Judenitš alkoi nyt puuhata Suomesta ja Baltian maista käsin tehtävää operaatiota Pietaria vastaan ja tuen saamiseksi suunnitelmilleen hän kääntyi sekä valkoisten venäläisten Omskissa olevan "korkeimman johtajan", amiraali Koltšakin että Suomen hallituksen puoleen. Edellisen suhtautuminen kenraalin kaavailuihin oli suopea, mutta jälkimmäinen ei ollut sellaisten tukemiseen muitta mutkitta valmis.

---

[1] *Polvinen*, II, s. 97—103.

[2] *Sama*, s. 103—107. Suomen poliittinen johto otti siis varsin pidättyvän kannan Trepovin pyyntöihin juuri samaan aikaan, jolloin päätettiin ase- ja raha-avun antamisesta Viron vapaustaistelulle.

Suurena kantona kaskessa näet oli valkoisten venäläisten kielteinen suhtautuminen Suomen itsenäisyyteen, seikka joka varsinkin maan yleisessä mielipiteessä oli varteenotettava tekijä. Santeri Alkion asiasta tekemässä välikysymyksessä hallitus tosin sai 17. 1. 1919 selvän eduskuntaenemmistön taakseen, mutta silti se ei voinut jättää ottamatta huomioon parlamentin kannanilmaisua. Missään nimessä hallitus ei katsonut voivansa suostua Judenitšin pyyntöön aseellisten venäläisten joukkojen muodostamisesta ja harjoittamisesta Suomen alueella.[3] Eräänlaisen kiertotien bolševisminvastaista toimintatarmoa uhkuvan kenraalin tyydyttämiseksi näyttivät kuitenkin tarjoavan Latvian taholta tulleet pyynnöt.

2. Latvialaisten pyynnöt

Latvian jouduttua Neuvosto-Venäjän hyökkäyksen kohteeksi ja varsinkin Riian jäätyä bolševikeille 3. tammikuuta 1919, kääntyi Kārlis Ulmanisin johtama hallitus avunpyynnöin Viron, Ruotsin, Tanskan ja Suomen puoleen. Varsinaisen sotilasavun antamisessa oli Viron hallitus olosuhteiden pakosta kuitenkin pidättyväinen, mutta suostui Latvian kanssa 18. 2. 1919 allekirjoittamassaan sopimuksessa kuitenkin siihen, että latvialaiset saivat koota Virossa asuvista läteistä omia joukko-osastojaan ja käyttää niitä Latvian vapauttamiseksi bolševikeista.[1]

Latvialaisten värvääjien myös Skandinavian maissa hiekkaan valuneet yritykset tuntuvampien vapaajoukkojen hankkimiseksi saivat heidät kääntymään Suomessa olevien valkoisten venäläisten puoleen, jotka toimintatarmoisina tuntuivat olevan halukkaita siirtymään taistelemaan bolševikkeja vastaan myös Liivinmaalle. Tammikuun 11. päivänä Latvian hallituksen edustaja pyysikin Suomen hallitukselta lupaa saada värvätä venäläisiä vapaaehtoisia Suomesta. Koska Suomen etujen mukaista oli saada Suomessa olevat venäläiset siirtymään taistelemaan bolševismia vastaan sellaisiin maihin, joissa he eivät voisi vahingoittaa Suomen asiaa, suostui hallitus 22. 1. 1919 pyyntöön mm. sillä ehdolla, että Tammisaaren leirille koottavien venäläisten lukumäärä ei samalla kertaa saa nousta yli 250 ja että joukkojen aseistaminen tapahtuu vasta Suomen rajojen ulkopuolella.[2]

Hallituksen myönnytys, joka kuten mainittua oli eräänlainen korvike Judenitšin Pietariin tähtääville pyrkimyksille ja tietysti myös keino hankalien venäläisten saamiseksi pois Suomesta, synnytti kuitenkin poliittista närkästystä, jonka seurauksena maalaisliiton Mikko Luopajärvi jätti hallituksen vastattavaksi välikysymyksen 13. helmikuuta 1919.[3] Siihen vastatessaan pääministeri Ingman korosti hallituksen toimenpiteellään valvovan "kulttuurimaailman ja nimenomaan myös-

---

[3] *Polvinen*, II, s. 129—133.

[1] Sopimus EVS, II, s. 477—479.

[2] *Helanen* (1921), s. 142—143. Hallituksen kokouksesta ks. Castrénin muistiinpanot 22. 1. 1919. Castrénin kokoelma/8.

[3] Tämänkin välikysymyksen tekstin muotoili Alkio: "Kirjoitin välikysymyksen, pantiin Luopajärvi allekirjoittajaksi ja lyötiin sisään". Alkion pvk 13. 2. 1919.

kin Suomen parasta". Luopajärven väitteeseen viitaten Ingman myös painotti, ettei hallitus suinkaan ole sallinut venäläisen armeijan järjestäytymistä Suomen alueella: "— — aseettomien, järjestäytymättömien venäläisten lähettäminen maasta vaikkapa taistelemaan Lätinmaan tasavallan vapauttamiseksi, ei ole venäläisen armeijan kokoilemista ja järjestelyä Suomen alueella".

Keskustelun jälkeen suoritetussa äänestyksessä eduskunta hyväksyi äänin 36—17 yksinkertaiseen päiväjärjestykseen siirtymisen.[4] Näin hallituksen toimenpide oli saanut luottamuslauseen. Mutta kuten jo tammikuun välikysymyksessäkin, näkyi selvästi, miten eduskunta seurasi valppaana hallituksen ja valkoisten venäläisten suhteiden kehittymistä.

Vaikka tällä tavalla Suomen viranomaiset olivatkin periaatteessa suostuneet venäläisten siirtymiseen Suomesta Viron kautta Liivinmaalle, ei asia kuitenkaan lähtenyt luistamaan. Venäläiset olivat latvialaisten kanssa käymissään neuvotteluissa kylläkin valmiita siirtymiseen[5], mutta sitä ennen heidän oli vielä saatava siihen lupa Viron hallitukselta. Tässä asiassa venäläiset kääntyivät Suomen hallituksen puoleen ja pyysivät sitä välittäjäksi. Suomen ulkoasiainministeriö ei kuitenkaan voinut puuttua asiaan, jonka vuoksi se pyysi välittäjäksi jo asemansakin puolesta tähän hyvin sopivaa Louhivuorta.[6] Louhivuoren tiedustellessa, mikseivät venäläiset itse pyytäneet Viron hallitukselta lupaa, oli yrityksen johtajiin kuulunut kreivi A. Buxhoevden vältellen antanut ymmärtää, etteivät he halunneet tunnustaa Viron hallitusta. Louhivuori pani hyvien palvelustensa ehdoksi kuitenkin, että valkoiset venäläiset sitoutuvat kirjallisesti tunnustamaan sekä Viron että Latvian itsenäisyyden. Tunnustusta eivät venäläiset kuitenkaan voineet antaa, vaan he olivat, kuten tapahtumia läheltä seurannut Tekla Hultin totesi, "hyvin hermostuneita ja telefoneeraavat myötäänsä asiasta".[7]

Venäläisten Viron — samaten kuin Suomen ja Latviankin — itsenäisyyteen nähden kielteisen asenteen johdosta Louhivuoren välitystehtävä tuntuu päättyneen lähes alkuunsa. Hän jätti kuitenkin Kallakselle 27. 1. 1919 Buxhoevdenin pyynnön, jossa lisäksi todettiin, että venäläisillä ei ollut oikeutta tunnustaa Viron itsenäisyyttä eikä edes aikaakaan tehdä sitä nyt. Tällaiset venäläisten mielestä sotilaalliseen toimintaan nähden vallan toisarvoiset poliittiset asiat voitaisiin hoitaa myöhemminkin.[8] Jo tältä pohjalta oli Louhivuoren välitystoiminnan jatkaminen mahdotonta.

Louhivuoren esittämään tiedusteluun vastasi Päts Kettusen kautta jo 31. 1. 1919 kielteisesti.[9] Painottaakseen ehdottomuuttaan myös julkisuudessa Viron sotaministerin Suomessa oleva edustaja A. Hanko antoi 16. 2. 1919 lausunnon, jossa hän totesi Viron vaatimuksena olevan, että venäläinen komitea tunnustaisi ennen joukkojen lähettämistä Suomen ja Viron itsenäisyyden. Samaa oli

---

[4] Valtiopäivät 1918. Pöytäkirjat, 13. ja 14. 2. 1919, s. 686, 738—749.

[5] Ks. kreivi A. Buxhoevdenin haastattelua Helsingin Sanomat 18. 1. 1919 ("Venäläisten toiminta Itämerenmaakunnissa").

[6] Louhivuoren kirje Wetzerille 5. 2. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.

[7] Tekla Hultinin pvk 4. 2. 1919. Hultinin kokoelma/XLVII.

[8] Louhivuoren kirje Kallakselle 27. 1. 1919. VAP/F 4.

[9] Kettunen Louhivuorelle 31. 1. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.

omalta osaltaan vaatinut myös Latvian hallitus. Evätessään venäläisten pyynnöt päästä Viron kautta taistelemaan Latviaan Viron hallitus totesi käsittävänsä aivan hyvin, että bolševismi on yleismaailmallinen vaara, "mutta Viron hallituksen silmämääränä on ennen kaikkea maansa itsenäisyyden turvaaminen", jonka vuoksi se pyrki välttämään kaikkea valtiollista yhteistoimintaa sellaisten venäläisten kanssa, joitten kanta Viron itsenäisyyden tunnustamiseen "ei ole selvä", kuten asia ilmaistiin.[10]

Viron jyrkkä asenne näyttääkin katkaisseen kaavailut venäläisten siirtämisestä Viron kautta Latviaan ja näin ollen Suomen hallituksen asiaan periaatteessa ottama myönteinen kanta jäi käytännössä lähes kuolleeksi kirjaimeksi.

Kun oli jo alkanut edellä mainituista syistä osoittautua mahdottomaksi saada venäläisiä vapaaehtoisia Latviaan, kääntyi Helsingissä viivähtävä pääministeri Ulmanis helmikuun 3. päivänä Viron Avustamisen Päätoimikunnan puoleen ja pyysi siltä lupaa saada käyttää Virossa olevia suomalaisia vapaaehtoisia Latvian vapauttamiseksi bolševikeista. Päts oli tukenut Ulmanisin pyyntöä ja todennut lähettämisen olevan kyllä virolaisten puolesta mahdollista, mikäli vain Päätoimikunta siihen suostuisi.[11] Jo keskustelussaan Ulmanisin kanssa Louhivuori oli koettanut kiertää pyynnön ja ehdottanut, että virolaiset tulisivat lättien avuksi, mutta Ulmanis oli kuitenkin torjunut tämän todeten, "etteivät bolševikit virolaisia pelkää".

Koska kuitenkin jo joulukuun 23. päivän sopimuksessa kiellettiin suomalaisten vapaaehtoisten vieminen Viron kansallisten rajojen ulkopuolelle ja kun Mannerheim oli vielä tätä Louhivuoren kanssa keskustellessaan painottanut, päätti Päätoimikunta olla suostumatta Ulmanisin pyyntöön.[12]

Suomalaisten vapaaehtoisten Latviaan lähettämistä koskevat pyynnöt eivät kuitenkaan vielä jääneet tähän. Päätoimikunnan kokouksessa 12. 2. 1919 Louhivuori nimittäin ilmoitti Saksan Helsingin-lähettilään vapaaherra von Brückin tiedustelleen, voisiko suomalaisia joukkoja yhdessä von der Goltzin johtamien saksalaisjoukkojen kanssa käyttää Liivinmaalla *latvialaisia vastaan*. Varoja yrityksen turvaksi olisi riittämiin olemassa. Louhivuori oli kuitenkin jo keskusteluissa todennut v. Brückille saman kuin Ulmanisille: suomalaisia ei vietäisi Viron kansallisten rajojen ylitse. Tälle kannalle asettui myös Päätoimikunta, joka tosin painotti, ettei kieltäminen merkinnyt sitä, että se suhtautuu kylmäkiskoisesti saksalaisiin. Päinvastoin, se ottaisi edelleenkin mielellään vastaan tietoja saksalaisten asemasta Liivinmaalla ja harkitsisi tulevia toimintamahdollisuuksia.[13]

Päätoimikunnan kielteiseen kantaan nojautuen epäsi myös Kettunen Tallinnassa olevan Saksan edustajan suomalaisjoukkojen Liivinmaalle lähettämistä koskevan pyynnön.[14]

---

[10] Helsingin Sanomat 16. 2. 1919 ("Täältä Lätinmaalle lähtevät venäläiset").

[11] Päts oli jo 13. 1. 1919 todennut Tallinnassa Ruuthille, että jos tulee kysymys Latvian vapauttamisesta, jotta Viron eteläraja turvattaisiin, käytettäisiin suomalaisia "garnisooni-joukkoina" ja vain virolaiset pantaisiin tuleen, ellei sitten saataisi aikaan uutta sopimusta Päätoimikunnan kanssa. Ruuthin kirje Louhivuorelle 13. 1. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.

[12] VAP ptk 4. 2. 1919. VAP/C 1; Hultinin pvk 4. 2. 1919. Hultinin kokoelma/XLVII.

[13] VAP ptk 12. 2. 1919. VAP/C 1; Alkion pvk 12. 2. 1919.

[14] *Helanen* (1921), s. 148.

Tällä tavalla omaksumalla johdonmukaisen kielteisen kannan suomalaisten vapaajoukkojen heittämiseen eri puolille Baltiaa taistelemaan milloin bolševikkeja, milloin taas saksalaisia tai latvialaisia vastaan Päätoimikunta säilytti itsenäisen liikkumavapautensa ja välttyi joutumasta palkkasotureita kaikille halukkaille Itämeren piirissä välittäväksi kondottieeriagentuuriksi, minkä mahdollisuuden Ulmanisin ja v. Brückin toisilleen vastakkaiset pyynnöt olivat jo vaarallisella tavalla osoittaneet.

3. Yhdessäkö Pietariin?

Suunnitelmat Pietarin punaisen linnakkeen valtaamisesta yhdessä suomalais-virolaisin voimin joko niin, että suomalaiset hyökkäisivät Suomenlahden pohjoispuolelta ja virolaiset taas etelästä tai sitten koko operaation suorittaminen Viron alueelta suomalais-virolaisin voimin, tulivat ajankohtaisiksi jo vuoden 1919 tammikuussa. Innoittajina niille olivat toisaalta valkoisten venäläisten asiaa koskevat laajatahoiset kaavailut, ja toisaalta virolaisten suomalaisten tukemina aina Viron ja Venäjän rajalle Narvajoelle edennyt hyökkäys. Lisäksi Inkerin suomalaisten tihenevät pyynnöt avun saamiseksi sekä suomalaisilta että virolaisilta näyttivät hyvin tukevan heränneitä suunnitelmia.

Virolaisten suomalaisten avulla 19. 1. 1919 suorittama Narvan valtaus sai kenraali Nikolai Judenitšin, Erzerumin valloittajan ja turkkilaisten voittajan, kuten häntä Kaukasian aikaisten mainetekojen perusteella luonnehdittiin, ryhtymään toimeen. Narvan valtaus oli hänen mielestään osoituksena bolševikkien sekasorrosta, jonka johdosta Pietari voitaisiin vallata virkistysretkellä. Amiraali Koltšakille Omskiin 21. 1. 1919 lähettämässään kaavailtua piknikiä koskevassa sähkeessä Judenitš totesi yrityksen olevan pääosiltaan jo valmiina: rahallista tukea olivat luvanneet kauppa- ja teollisuuspiirit, ja pohjoisen armeijakunnan ohella oli vapaaehtoisia saatavissa myös Suomesta ja Skandinaviasta. Ilman länsivaltojen tukea yritys olisi kuitenkin mahdoton ja lisäksi liittoutuneiden hallitukset olisi saatava painostamaan Suomea, Viroa ja Latviaa, jotta ne eivät asettaisi hankkeelle esteitä.[1]

Koltšakin Ranskan ja Englannin hallituksille välittämä avunpyyntö jäi kuitenkin — kuten vastaavat aiemminkin — tuloksettomaksi. Suomeltakaan ei ollut tukea saatavissa hyökkäysvalmisteluille. Vaikka tasavallan ulkopoliittinen johto — valtionhoitaja Mannerheim ja ulkoasiainministeri Enckell — suhtautuivatkin valkoisiin venäläisiin suopeasti, liittyi asiaan kuitenkin kosolti vastustavia piirteitä. Näitä oli niin entenen kanta, josta ei ollut varmoja tietoja, kuin Suomen kotoisen politiikan herkät reaktiot, kuten jo mainitut maalaisliiton esittämät välikysymykset osoittivat.

---

[1] *Edv. Laaman,* Judenitshin Pietarinretki. Helsinki 1935, s. 21—22.

Arassa tilanteessa Suomen hallitus, joka ei missään nimessä voinut suostua Judenitšin pyyntöön aseellisten venäläisten joukkojen muodostamisesta Suomessa, valitsi viivytystaktiikan ja omalta osaltaan suostui jo mainittuun pyyntöön venäläisten lähettämisestä Baltiaan.

Periaatteellisena syynä pidättyvyyteen oli valkoisten venäläisten kielteinen suhtautuminen Venäjän jakamiseen ja siis Suomen itsenäisyyteen. Tätä Suomen hallitus päätti kannanottojensa tueksi tiedustella vielä tarkemmin Pariisin-edustajansa tohtori Adolf Törngrenin kautta venäläiseltä poliittiselta neuvottelukunnalta ja varsinkin Sazonovilta. Törngrenin 28. 1. 1919 saama vastaus tyrmäsi kuitenkin kaikki kuvitelmat sotilaallisesta yhteistyöstä valkoisten venäläisten kanssa. Sazonov näet totesi, ettei kukaan vastuunalainen venäläinen voinut ajatella Suomelle täydellistä riippumattomuutta. Venäjä voisi luopua Puolasta, mutta sen oli sen sijaan säilytettävä ennen sotaa vallinnut asemansa Itämerellä ja Pohjanlahdella.[2]

Vaikka eräät näkyvät venäläiset emigranttipoliitikot, kuten Lontoon-lähettiläs Vladimir Dmitrijevitš Nabokov, katsoivatkin Suomen itsenäisyyden tapahtuneeksi tosiasiaksi, jonka vastustaminen ei hyödyttäisi ketään, vaan päinvastoin vahingoittaisi venäläisten itsensä toimintamahdollisuuksia, pysyi Pariisin venäläinen poliittinen neuvottelukunta kuitenkin jo Sazonovin tammikuun lopulla esittämällä kielteisellä kannalla. "Kenelläkään ei nykyhetkellä ole oikeutta antaa minkäänlaisia vakuutuksia Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta, koska nämä valtuudet kuuluvat yksinomaan tulevalle Venäjän kansalliskokoukselle", kuten Sazonov nyt Koltšakille totesi. "Korkein johtaja" vahvisti tämän käsityksen 11. 3. 1919 Pariisin venäläisten kategoriseksi ohjeeksi.

Näin ollen Helsingin Seurahuoneella majaileva, jatkuvia operaatiosuunnitelmia pikku esikuntansa kanssa laativa Judenitš oli edelleen kenraali ilman armeijaa. Sekä Koltšak että Pariisin neuvottelukunta olivat kieltäneet häntä ryhtymästä neuvotteluihin Mannerheimin kanssa ja koska valkoisten venäläisten asenne Suomen itsenäisyyteen oli kielteinen, ei Suomenkaan hallitus katsonut mahdolliseksi Judenitšin tukemista.[3]

Yhtä huonoa oli Judenitšin menestys saada tukea Virolta. Tammikuussa 1919 Helsingissä Judenitšin luona käynyt, Virossa majaileva ja sikäläisten valkoisten venäläisten johtohenkilöihin lukeutuva asianajaja N. N. Ivanov neuvoi kenraalia tunnustamaan Viron itsenäisyyden, jotta hän saisi Virosta tukea Pietarin operaatiolleen. Jakamattomasta Venäjästä kuitenkin kiinnipitävää Judenitšia ei ehdotus miellyttänyt, vaan kenraali puuskahti tuohtuneena: "Mitään Viroa ei ole. On vain kappale venäläistä maata — venäläinen kuvernementti. Viron hallitus ei ole muuta kuin joukkio rikollisia, jotka ovat kaapanneet haltuunsa vallan. Heidän kanssaan minä en keskustele".

Vasta sitten, kun Ivanov aloitti omalla vastuullaan Tallinnassa sopimusneuvottelut Viron hallituksen kanssa, lähetti Judenitš sinne ruhtinas V. M. Volkonskin johtaman valtuuskunnan. Jo venäläisten tarjoilema sopimusehdotus paljasti kui-

---

[2] *Polvinen*, II, s. 131—134.
[3] *Sama*, s. 134—141.

tenkin virolaisille asian todellisen karvan. He näet ehdottivat Viron hallitukselle yhteistä sotaretkeä Pietaria vastaan Judenitšin toimiessa ylipäällikkönä. Virolaisia loukkasi kuitenkin ehdotuksen sanamuoto, kun se puhui Viron kansasta, muttei Viron valtiosta. "Kysymys Viron kansan valtiollisoikeudellisesta asemasta" ilmoitettiin jätettäväksi Pariisin rauhankongressin ratkaistavaksi. Toistaiseksi taattiin ainoastaan "Viron kansan toimintavapaus" ja luvattiin tulevaisuudessa tukea sen sivistyksellisiä, uskonnollisia ja kansallisia tarpeita.

Viron hallitus piti tällaisia sanontoja kuitenkin liian venyvinä ja päätti 8. helmikuuta 1919 lykätä vastauksen antamisen kunnes Suomen asenne saataisiin selville. Päätöstä ei lieventänyt sekään, että Judenitš kääntyi kirjeitse entisen Kaukasian aikaisen upseerikollegansa Laidonerin puoleen ja — menneiden muistelun ohessa — vakuutti, ettei hän koskaan käske joukkojaan kääntämään pistimiä Viroa vastaan eikä koskaan sotisi Viroa vastaan.[4]

Vaikka niin suomalaiset kuin virolaisetkaan[5] eivät poliittisten syiden takia voineet suostua tukemaan Judenitšin Pietarin operaatiota, tunnettiin kummallakin puolen Suomenlahtea kuitenkin kiinnostusta Pietarin valtaukseen omin tai yhteisin voimin. Jo tammikuun 13. päivänä Päts korosti Tallinnassa Ruuthille sekä Pietarin valtaamisen että bolševismin kukistamisen tärkeyttä, mutta painotti nöyrästi, että Viron hallitus, mitä hyökkäyksen jatkamiseen tuli, aikoi toimia Suomen hallituksen mukaisesti. "Jos esim. entente vaatii bolshevismin kukistamista Venäjällä, mutta Suomi ei siihen suostu myötävaikuttamaan, tahtoo myös Viro suhtautua bolshevismin kukistamiseen kielteisesti."[6]

Tammikuun lopulla, jolloin Narvajoki oli jo saavutettu, olivat Pätsin kaavailut jo saaneet voimakkaamman sävyn. Hän uskoi, että viimeistään kesäkuussa ovat Koltšak "ym. imperialistit" Pietarissa, ja silloin olisi Viron vapaus toden teolla vaarassa. Sitä varten olisi kiirehdittävä Pietarin valtausta, jonka suorittaisivat pääosin suomalais-virolaiset vapaaehtoiset. He puolestaan nostaisivat valtaan jo mainitun Ivanovin ryhmän — tästä Pätsillä muuten oli verraten positiivinen kuva[7] —, "joka hyväksyisi kaiken mitä sillä hyväksytetään" ja joka voisi valtauksessa myös mukana ollein venäläisin voimin pitää valtaansa yllä. Pätsin lähinnä tahdottomaksi nukkehallitsijaksi kaavailemalla Ivanovilla hyväksytettäisiin myös Viron itsenäisyys, jonka jälkeen, kuten Päts uskoi, sitä ei joku mahdollinen uusi hallitus voisi enää kieltää.

Edelleen Pätsin suunnitelmaan kuului, että Viron armeijassa toimivia venäläisiä joukkoja käytettäisiin näkyvästi hyökkäyksessä siirryttäessä Viron alueen ul-

---

[4] *Sama*, s. 140—141; *Laaman* (1964), s. 426—427; *Sama* (1935), s. 22—24. Ivanovin keskusteluista Tallinnassa ks. Pätsin lausuntoa Kettusen kirjeessä Louhivuorelle 31. 1. 1919. Louhivuoren kokoelma/31; *I. I. Ivanov*, O sobytijah pod Petrogradom v 1919 godu. — Arhiv graždanskoi voiny. Vypusk pervyi. Berlin [1922], s. 14—21.

[5] Valkoisten venäläisten yrityksistä taivuttaa virolaiset erityisesti *G. Kirdetsov*, U vorot Petrograda (1918—1920 g.g.). Berlin 1921, s. 84—89.

[6] Ruuth Louhivuorelle 13. 1. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.

[7] Louhivuori sen sijaan, joka tammikuussa oli useasti kosketuksissa Ivanovin kanssa, piti tätä vaarattomana fantastikkona, jolla ei ollut suuriakaan mahdollisuuksia toteuttaa valtaannousuaan Pietarissa ilman virallista suomalaista apua. Louhivuori Wetzerille 6. 2. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.

kopuolelle. Tämä oli tärkeää siksi, että Viro maailman silmissä ei joutuisi hyökkäyspolitiikan kannattajaksi, sillä jo nyt levitettiin maailmalla tietoa, että virolais-suomalaiset joukot olivat vieraita alueita valtaamassa. Toisaalta taas olisi venäläistenkin kanssa — siis pohjoisen armeijakunnan, jonka kanssa Virolla oli sopimus joulukuulta 1918 — toimittaessa omat riskinsä. Hätääntynyt Poska oli näet sähköttänyt Pariisiin tulleen tiedon, että Judenitšin johtama venäläis-suomalais-virolainen armeija oli lyömäisillään bolševikit Pietarin lähistöllä ja kysyi: "Mitä oikein meinaatte ollessanne yhteistoiminnassa Judenitšin kanssa".[8]

Suomalais-virolaisten joukkojen käyttäminen Pietaria vastaan sai kannatusta myös Suomesta. Louhivuorella oli näet tammikuun lopulla tilaisuus keskustella Tallinnassa asiasta Pätsin kanssa ja Suomeen palattuaan hän esitti Toompealla puidun suunnitelmansa myös valtionhoitajalle sekä ulko- ja sotaministereille. Mannerheimilla, Enckellillä ja Waldenilla ei Louhivuoren käsityksen mukaan vaikuttanutkaan olevan mitään sitä vastaan. Louhivuoren kaavailujen mukaan Viro vapautettaisiin ilman muuta ulkomaista apua kuin suomalaista. Jos venäläiset porvarit haluavat olla mukana taistelussa bolševikkeja vastaan, eivät he missään tapauksessa saisi ryhtyä rynnäkköön Pietariin, vaan kaupunki jätettäisiin kohtalonsa haltuun. Ajan kypsyttyä, eli sitten, kun entente antaisi suostumuksensa Suomen armeijan käyttämiselle, Pietarin valtaisivat Virossa olevat suomalaiset vapaaehtoiset ja virolaiset yhdessä ja luovuttaisivat sen niille, joille se määrätään. Tärkeätä olisi Louhivuoren mielestä, etteivät venäläiset saisi muodostaa Pihkovaan tai Narvaan vahvaa poliittista keskusta, joka osoittaisi ententelle, "että he itse kykenevät muodostamaan uuden Venäjän, myös ilman suomalaista tai muuta tukea". Korvaukseksi Pietarin valtauksesta vaadittaisiin mm., ettei Venäjällä saa olla sotalaivastoa Suomenlahdella ja että entente tunnustaa Suomen ja Viron riippumattomuuden.

Esitellessään tätä Pietarin "kypsymisteoriaansa" kenraali Wetzerille 6. 2. 1919 Louhivuori painotti — vaikka näin oli jo joulukuun 23. päivän sopimuksessa päätetty —, että suomalaisia joukkoja oli toistaiseksi käytettävä vain virolaisella alueella, mikäli sotilaallinen tilanne ei ehdottomasti toisin vaadi, "jotteivät ne liikaa harventuisi ja jotta ne olisivat valmiit, *jos ja kun niin vaaditaan, käytettäviksi toimintaan itää kohden yli Narvajoen'*"[9] (kurs. S. Z.). Viron Avustamisen Päätoimikunnan puheenjohtaja oli näin ollen täyttä vauhtia ajamassa virolaistenkin toivomaa linjaa Pietarin kysymyksen ratkaisemiseksi.

Kenraali Wetzer oli puolestaan sekä Päätoimikunnalta että Mannerheimilta saamiensa määräysten mukaisesti kieltänyt suomalaisten joukkojen etenemisen yli rajojen ja pysynyt tiukasti kannassaan, vaikka häneltä olikin yritetty saada lupaa Ekströmin joukoille Narvan valtauksen jälkeen jatkaa virolaisten kanssa Jamburgiin saakka. Kirjeessään Mannerheimille 5. 2. 1919 Wetzer heitti kuitenkin tavallaan Pietarin retken ajatuksen esiin, mutta jätti sen toteuttamisen avoimeksi tode-

---

[8] Kettunen Louhivuorelle 31. 1. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.

[9] Louhivuori Wetzerille 6. 2. 1919. Louhivuoren kokoelma/31. Ks. myös Louhivuoren toteamusta VAP ptk 12. 2. 1919. VAP/C 1.

tessaan Viron armeijan sen hetkisen aseman tarjoavan hyvät lähtökohdat operaatioille sekä Liivinmaata että Pietaria vastaan.[10]

Ajatukset Pietarin valtaamisesta suomalais-virolaisin voimin saivat lisävauhtia Inkerin suomalaisten pyynnöistä. Helmikuun 1. päivänä oli Päätoimikunnassa esillä Inkerin väliaikaisen hoitokunnan kirjelmä, jossa tiedusteltiin, ottaako Päätoimikunta valvoakseen myös muiden rajantakaisten suomalaisheimojen kuin virolaisten etuja ja suostuuko se välittäjäksi Suomen hallituksen ja Inkerin väliaikaisen hoitokunnan välille. Päätoimikunnan sota-asiaintoimikunta puolsi inkeriläisten pyyntöjä ja katsoi toiminta-ajan Inkerissa hyväksi, koska bolševikeilla oli yllin kyllin tekemistä monissa sodissaan ja suurvalloilla taas oli täysi työ rauhankongressissa. Siksi vakavampia esteitä Inkerin vapauttamiselle ei olisi odotettavissa.

Päätoimikunta piti kuitenkin sota-asiaintoimikunnan kantaa liian toivorikkaana. Inkerin kysymys oli näet Pietarin läheisyyden vuoksi Viroa huomattavasti arempi. Kannanotossaan puheenjohtaja Louhivuori esitti — kuten hän samaan aikaan esitti myös Suomen valtiolliselle johdolle —, että Pietarin "kypsyttyä" suomalais-virolaiset joukot valloittaisivat sen ja pitäisivät sitä hallussaan "kunnes se on pakko luovuttaa jollekin toiselle" ja sillä edellytyksellä, että Englanti ottaa vastatakseen Pietarin muonituksesta ja takaa, ettei venäläinen laivasto käy Suomenlahdella vaaralliseksi. Sen sijaan inkeriläisten suunnitelmaa, että pari tuhatta suomalaista hyökkäisi Karjalan kannakselta tai Laatokan kiertäen samanaikaisesti inkeriläisten kanssa Pietariin, piti Louhivuori mahdottomana toteuttaa. Keskustelun tulokseksi tuli, että inkeriläisten kanssa päätettiin jatkaa neuvotteluja, mutta sen sijaan nopean, konkreettisen aktion mahdollisuuteen suhtauduttiin hyvin skeptisesti.[11]

Koska Suomen taholta inkeriläisten toiveet eivät saaneet pikaisesti kaivattua vastakaikua, he kääntyivät 20. 2. 1919 Kalmin puoleen, joka oli osoittautunut halukkaaksi jatkamaan hyökkäystä kauemmas itään. Inkerin väliaikainen hoitokunta ehdotti nyt, että Kalm liittyisi joukkoineen Viron armeijaan ja jatkaisi hyökkäystä inkeriläisten ja virolaisten kanssa Länsi-Inkeriin ja kenties Pietariin saakka.

Periaatteessa Kalm suostuikin inkeriläisten ehdotukseen ja aloitti neuvottelut Viron johdon — Pätsin ja Laidonerin — kanssa. Kalm esitti heille suunnitelmansa, joka lähti siitä, että Suomi saataisiin mukaan yritykseen, jonka lisäksi Pohjan Poikien rykmentti laajennettaisiin kaksinkertaiseksi värväämällä Suomesta lisää vapaaehtoisia ja liittämällä inkeriläiset siihen omana pataljoonanaan. Hyökkäys suoritettaisiin Viron alueelta 25 000—30 000 miehen voimalla Pietaria kohti. Krasnaja Gorkan (Yhinmäen) kohdalla erillinen osasto hyökkäisi yllättäen Kronstadtiin ja valtaisi sen, kun taas päävoimat ottaisivat Pietarin. Samanaikaisesti, kaavaili Kalm, Suomesta suuntautuisi hyökkäys Pietaria kohti osittain Karjalan kan-

---

[10] Wetzer Mannerheimille 5. 2. 1919. Mannerheimin arkisto/ Diverse handlingar från riksföreståndarskapet.

[11] VAP ptk 1. 2. 1919. VAP/C 1. Ks. myös *Helanen* (1921), s. 137—138. Louhivuori ei kuitenkaan paljastanut saaneensa Mannerheimilta tukea suunnitelmalleen, vaan kertoi valtionhoitajan ainoastaan ilmoittaneen pitävänsä sangen tarkoin silmällä asian kehitystä. Alkion pvk 1. 2. 1919.

nakselta, osittain taas Laatokan kiertäen, "jolloin Aunuksen vapauttaminen suoritettaisiin yksin tein". Näin siis Kalm niputti koko Suur-Suomen ongelman. Suurin osa Pietarin asukkaista pakenisi suomalais-virolaisen armeijan tullessa ja jäljelle jääneistä "valikoitaisiin kunnollinen aines" joko Suomeen tai Viroon, mutta "punainen hylkyväki" saisi lähteä "omaistensa luo, kotiin, Ihantolaansa", kuten everstin väestöpoliittinen ohjelma kuului. Pietarin kaupunki jätettäisiin tämän jälkeen kuihtumaan oman onnensa nojaan.[12]

Viron valtiolliselle johdolle tarjoutui sekä omien suunnitelmiensa että Kalmilta saatujen ehdotusten pohjalta tilaisuus keskustella maan itsenäisyysjuhliin Tallinnaan 24. 2. 1919 saapuneen Viron Avustamisen Päätoimikunnan valtuuskunnan kanssa. Laidonerin esittämän suunnitelman — jonka takana oli luonnollisesti myös Päts[13] — mukaan bolševikeilla oli Viroa vastassa 35 rykmenttiä, joista 13 Narvan rintamalla, ja niiden tarkoitus oli Trotskin määräyksestä valloittaa Narva takaisin hintaan mihin hyvänsä. Ellei Viro saisi aikaan rauhaa bolševikkien kanssa, olisi Viron ainoa keino puolustautua valtaamalla Pietari ja luomalla näin puskurialue bolševikkeja vastaan. Joukkoja tarvittaisiin tähän operaatioon 60 000 miestä eli kolme divisioonaa, joista suomalaisia olisi 40 000 ja virolaisia 20 000. Viron puolelta hyökkäys tapahtuisi linjoilla Narva—Pietari ja Pihkova—Pietari, kun taas suomalaiset hyökkäisivät Suomen puolelta. Pietarin valtaamiseksi olisi soveliain ajankohta seuraavien viikkojen aikana, koska Viro oli nyt vapautettu bolševikeista ja yleinen innostus oli korkealla.[14]

Suomalaiset Tallinnan-neuvottelijat — Louhivuori, Holma, Honkajuuri ja Lavonius — eivät suoralta kädeltä voineet vastata Laidonerin ehdotukseen, vaan asia otettiin käsiteltäväksi Päätoimikunnan kokouksessa heti 27. 2. 1919. Louhivuori totesi, että koska Viro ei yksin pysty puolustamaan itsenäisyyttään, olisi ainoa tapa hyökätä Pietaria vastaan yhtä aikaa Suomesta ja Virosta. Tämä olisi tärkeätä Suomen oman jalansijankin vuoksi, sillä jos Viro rupeaisi joutumaan bolševikeille, pakottaisi Englanti luultavasti Skandinavian maat Viron avuksi. Silloinhan taas Suomi joutuisi syrjään tapausten kulusta. Siksi suomalais-virolaisen Pietarin operaation innokas puoltaja Louhivuori esittikin, että Päätoimikunta asettuisi periaatteessa sille kannalle, että tilanteen vaatiessa on Pietari vallattava Suomesta ja Virosta tapahtuvin hyökkäyksin ja että Päätoimikunta koettaa vaikuttaa Suomen hallitukseen, että se hankkisi retkelle ententen suostumuksen.

Päätoimikunnan jäsenet Kyösti Kallio ja Heikki Ritavuori korostivat sen sijaan varovaisuutta ja tärkeyttä pitää yllä yhteyttä hallituksen kanssa, kun taas Holma esitti, että yleistä mielialaa koetettaisiin painostaa suopeaksi "sellaisellekin yritykselle kuin Pietarin valloittaminen on".

---

[12] *Kalm,* s. 185—190. Ks. myös *Pekka Melkko,* Inkerin vapaustaistelujen aika. — Inkerin suomalaisten historia. Jyväskylä 1969, s. 331.

[13] Päts oli varsin optimistinen sen suhteen, että suomalaiset halusivat hyökätä Pietariin. Poskalle Pariisiin hän kirjoitti 20. 2. 1919 suomalaisten tahtovan pian hyökätä Pietariin eikä kaupungin valtaaminen yhteisin suomalais-virolaisin joukoin olisi vaikeaa. "Paljon vaikeampaa on ruokkia sitä nälkää vastaan". *Laaman* (1949), s. 146.

[14] Louhivuoren 24. 2. 1919 käydyistä keskusteluista laatima muistio. Louhivuoren kokoelma/31.

Päätoimikunnan päätökseksi tuli kuitenkin loppujen lopuksi vain toteamus, että kaikin käytettävissä olevin keinoin olisi tehtävä voitava, jottei Viro joutuisi bolševikkien valtaan.[15]

Louhivuori ei siis saanut tahtoaan lävitse ja Päätoimikunnalta myönteistä päätöstä hyökkäyksen suunnittelulle. Kokousta seuraavana päivänä Einar Runebergille Kööpenhaminaan lähettämässään kirjeessä hän purki pettymystään ja totesi virolaisten olevan halukkaita työntymään Pietariin, mutta Suomen hallitus ei katsonut olevan mahdollista poliittisista eikä sotilaallisista syistä osallistua yritykseen, joka Louhivuoren mukaan merkitsi Suomelle "äärettömän paljon". Päätoimikunnan puheenjohtajana Louhivuoren oli kuitenkin pakko luopua omasta interventiota kannattavasta linjastaan ja asettauduttava hallituksen kannalle ja yritettävä selittää Kalmille ja Ekströmille, etteivät he saa ryhtyä yritykseen.[16] Suomalaisten vapaaehtoisten keskuudessa oli näet Pietariin jatkaminen saanut suurta kannatusta osakseen ja Kettunen ehdottikin juuri samaan aikaan, että niiden vapaaehtoisten kanssa, jotka olisivat valmiita jatkamaan Viron rajojen ulkopuolelle, tehtäisiin uudet sopimukset.[17]

Vaikka Viron Avustamisen Päätoimikunta ei lähtenytkään tukemaan Louhivuoren ajatuksia ja vaikka hän virallisesti näyttikin luopuneen suunnitelmastaan, jatkoi hän silti yhteisen Pietarin retken sondeeraamista Suomessa. Maaliskuun 3. päivänä hän jätti asiasta valtionhoitaja Mannerheimille laatimansa muistion ja korosti siinä, miten tärkeätä olisi Pietarin retken avulla saada suomalaisille Virossa oleville joukoille kaivattu toimintamahdollisuus. Nythän suomalaiset olivat suureksi osaksi poissa rintamalta toimettomina varuskuntajoukkoina, jotka olisi pian pakko vetää Virosta pois. Kuitenkin poliittiselta kannalta Suomelle olisi — tätähän Mannerheim jo aiemmin oli korostanut — hyvin tärkeätä pitää joukkojaan Virossa ja valvoa Suomen etuja Ruotsin, Englannin, Saksan ja Baltian saksalaisten yhä kasvavia intrigejä vastaan. Näin ollen Louhivuori näki hyökkäyksen Pietaria vastaan ainoana keinona suomalaisten joukkojen pitämiseksi Suomenlahden etelärannalla ja Suomen etujen valvomiseksi siellä.[18]

Mannerheim oli kuitenkin toista mieltä. Vielä samana päivänä (3. 3. 1919) kenraali Wetzerille Tarttoon lähettämässään kuuluisassa kirjeessään hän korosti, ettei saanut ryhtyä mihinkään syvemmälle ulottuvaan toimenpiteeseen Viron itärajan yli. "Aloitteen täytyy kuulua meille, emmekä me lyö laimin oikeata hetkeä, kunhan ensin on luotu välttämättömät edellytykset".[19] Ottaen huomioon Mannerheimin suoraan Wetzeriltä saamat tiedot, jotka kertoivat virolaisten aikeista hyökätä Pietariin ja toisaalta Louhivuoren 3. 3. jättämän muistion, jossa Pietarin operaatiota voimakkaasti puollettiin, on Mannerheimin mainittu kirje nähtävä suomalaisten vapaaehtoisten ylipäällikölle lähetettynä varmistusreaktiona, joka nimen omaan varoitti offensiivista sillä hetkellä ja niissä oloissa. Myöhemmin olo-

---

[15] VAP ptk 27. 2. 1919. VAP/C 1.
[16] Louhivuori Runebergille 28. 2. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.
[17] Kettunen Louhivuorelle 27. 2. 1919. Sama.
[18] Louhivuoren muistio. Sama.
[19] *Heinrichs,* s. 297. Ks. myös *Stig Jägerskiöld,* Valtionhoitaja Mannerheim. Helsinki 1969, s. 177.

suhteiden kenties muuttuessa sellainen voisi olla mahdollinen, mutta silloinkin aloitteen täytyisi tulla suomalaisilta.

Myös Kalmin ponnistelut saada Suomen viranomaisilta lupa yritykselleen valuivat hiekkaan. Everstin saapuessa 14. 3. 1919 Suomeen hallituksen kielteinen kanta Pietarin retkeen tuntui tekevän mahdottomaksi sillä erää riittävien varojen ja voimien saamisen. Kalm yritti vielä esitellä suunnitelmaansa pääministeri Ingmanille, mutta turhaan. Myös valtionhoitajalle hän lähetti "laveahkon kirjelmän", jossa hän anoi lupaa saada täydentää rykmenttiään uusilla suomalaisilla vapaaehtoisilla. Valtionhoitajan kanta oli kuitenkin kielteinen; koska kerran Viro oli jo vapautettu bolševikeista, oli sillä haavaa tarpeetonta lähettää sinne lisää vapaaehtoisia. Näin ollen Kalm palasi tyhjin toimin takaisin Viroon 25. 3. 1919. Pohjan Poikien täydentämiseen hän ei ollut saanut lupaa ja näin ollen suunnitelmat Pietarin retkestä olivat hänen osaltaan jääneet toteutumatta.[20]

Suomen pidättyvää linjaa valotti omista suunnitelmistaan luopumaan joutunut Louhivuori pääministeri Pätsille 24. 3. 1919 lähettämässään pitkässä kirjeessä. Siinä hän totesi katsoneensa, kuten moni muukin suomalainen, että bolševismin olisi annettava heikentää Venäjää niin kauan kuin mahdollista, koska siten Suomi ja Viro saisivat hengähdysaikaa järjestääkseen sisäiset asiansa ja voimistuakseen ulkonaisesti, ennen kuin niiden olisi ryhdyttävä taistelemaan bolševismia paljon voimakkaampaa vihollista, porvarillista Venäjää vastaan. Kuitenkin odotellessaan bolševistisen Venäjän kiehumista kuiviin omassa liemessään sekä Suomen että Viron olisi pidettävä huolta, että juuri ne näyttelisivät pääosaa Pietarin valtauksessa ja määräävät ehdot uuden Venäjän synnylle, "sittenkuin tämä syntyminen näyttää käyvän pakolliseksi". Venäjän helmikuun lopulla Viroa vastaan voimistunut hyökkäys ja Laidonerin 24. 2. 1919 Tallinnassa suomalaisille esittämä tilanne saivat kuitenkin Louhivuoren uskomaan, että oli tullut aika ryhtyä valmistelemaan Pietariin hyökkäämistä. Sen takia Suomeen palattuaan Louhivuori oli esittänyt Laidonerin suunnitelman ynnä omat sitä puoltavat kommenttinsa valtionhoitajalle (3. 3.) ja sen jälkeen myös pääministeri Ingmanille, sotaministeri Waldenille ja ulkoministeri Enckellille. Herrojen yhtäpitävä vastaus oli kuitenkin se, mitä Louhivuori oli epäillyt jo asiaa esittäessään, nimittäin, että Suomessa ei oltu yritykseen valmiita sotilaallisesti eikä poliittisesti. Sotilaallisesti onnistuakseen hyökkäys olisi valmisteltava perusteellisesti ja poliittisesti se taas ei voinut tapahtua ilman ententen suostumusta. "Kantaansa Venäjän kysymykseen ei entente ole määrännyt ja niin kauan kuin se ei ole tapahtunut, ei entente salli enempää Viron kuin Suomenkaan tähän yritykseen ryhtyä."

Louhivuori totesikin, ettei Viron Avustamisen Päätoimikunta voi poiketa Suomen hallituksen kannasta, "mitä tulee niihin poliittisiin päämääriin, joita suomalaisten vapaaehtoisten on suoritettava Virossa". Niin pian kuin Suomen hallitus asettuisi vastustamaan Päätoimikunnan toimintaa, täytyisi sen loppua ja Päätoimikunnan olisi pakko kutsua vapaaehtoiset pois Virosta.

---

[20] *Kalm*, s. 192—193.

Louhivuori varoitti Viron hallitusta myös Kalmin suunnitelmista "rynnätä Pietariin". Nythän oli jo tullut täytetyksi ehto, jonka mukaan suomalaiset vapaaehtoiset viipyisivät Virossa niin kauan kunnes vihollinen oli ajettu maan alueelta pois. Näin ollen Kalm joutuisi tekemään uudet sopimukset eikä Viron Avustamisen Päätoimikunta Suomen virallista ulkopolitiikkaa noudattavana tule edesauttamaan, että sellaisenkaan mukaan suomalaisia vapaaehtoisia saataisiin viedä pitemmälle kuin 40 kilometrin päähän Viron rajoista.[21]

Inkeriläiset puolestaan jatkoivat asiansa ajamista ja Kalmin mahdollisuuksien kuivuttua solmivat 26. 3. 1919 Viron hallituksen kanssa sopimuksen, jonka mukaan Viron hallitus suostui kustantamaan inkeriläisten vapaaehtoisten muodostaman joukko-osaston, jota Viron väliaikainen hallitus saattoi käyttää vain Inkerin suunnalla käytäviin sotatoimiin. Näin Inkerin väliaikainen hoitokunta sai vihdoinkin hankituksi virallisen tukialueen Virosta, jonne Suomesta alkoi saapua inkeriläisiä vapaaehtoisia.[22]

Kenraali Rodzjankon johtama Venäjän pohjoinen armeijakunta aloitti Laidonerin johtamien virolaisten ja inkeriläisen pataljoonan kanssa hyökkäyksen 13. 5. 1919 itään kohti Jamburgia ja Pihkovaa. Virolaisten näkyvänä panoksena tässä operaatiossa oli mm. maihinnousu Kaprion lahteen. Jamburgin ja Pihkovan valtauksen jälkeen virolaiset, joiden itsenäisyyttä valkoiset venäläiset eivät olleet tunnustaneet, katsoivat venäläisille joulukuussa 1918 antamansa lupauksen lunastetuksi ja kieltäytyivät jatkamasta eteenpäin Pietariin.[23]

Sekä Suomenlahden etelä- että pohjoispuolella vallitsi koko alkuvuoden 1919 käytännöllisesti katsoen analoginen tilanne Pietarin valtaukseen nähden. Valkoiset venäläiset olisivat innokkaasti halunneet hyökkäystä, mutta koska he kieltäytyivät tunnustamasta Suomen ja Viron itsenäisyyttä, nahistuivat heidän yrityksensä Suomen ja/tai Viron saamiseksi mukaan operaatioon. Sen sijaan virolaisten toukokuussa Rodzjankon kanssa suorittamaa Jamburgin ja Pihkovan valtausta ei voi katsoa myönnytyksen tekona valkoisille venäläisille, vaan se pohjasi jo joulukuulla 1918 solmittuun sopimukseen. Ja toisekseen Jamburgin valtaus oli jo heti Narvan valtauksen jälkeen kuulunut virolaisten suunnitelmiin aivan riippumatta valkoisista venäläisistä. Näin ollen heidän suostumuksensa hyökkäyksen jatkamiseen Jamburgiin ja Kaprion lahdelle ei käytännössä merkinnyt lainkaan suostumista Pietarin operaatioon venäläisten kanssa.

Sen sijaan sekä suomalaiset että virolaiset olisivat olleet halukkaita Pietarin valtaamiseen yksinään, tai varsinkin virolaiset yhdessä suomalaisten kanssa. Tämän taas teki mahdottomaksi sekä valkoisten venäläisten että ententen omaksuma jyrkän kielteinen kanta, johon sekä Suomen että Viron valtiollinen johto kevään mittaan joutui alistumaan. Suomen valtionhoitajan mielessä Pietarin valtaa-

---

[21] Louhivuori Pätsille 24. 3. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.

[22] *Laidoner* (1934), s. 197; *Melkko,* s. 333. Sopimus myös UM 11 II Inkeri 1919.

[23] *Melkko,* s. 335—338; *Polvinen,* II, s. 184—185; *Kaarlo Kurko,* Sotatoimet Pietarin valloittamiseksi 1918—19. Porvoo 1942, s. 68—69, 88. Inkerin pataljoonasta (rykmentistä) erityisesti s. 58—61, 70—87, 88—95, 99—101.

minen ja Venäjän "pelastaminen" väikkyi suunnitelmana, jota hän korosti mm. länsivaltojen diplomaateille Skandinaviaan helmikuussa 1919 tekemänsä valtiovierailun yhteydessä. Nämä kuitenkin painottivat, että Suomen yritykselle olisi tuskin saatavissa ententen kannatusta, joten operaatio tapahtuisi Suomen omalla vastuulla. Samaan suuntaan sai ulkoministeri Enckell vastaukset myös Lontoossa ja Pariisissa. Toisaalta taas Pietarin offensiivi ei korkeimman valtionjohdon lisäksi herättänyt Suomessa suurtakaan yleistä innostusta verrattuna esimerkiksi Aunuksen retkeen, josta kaikki porvarilliset puolueet olivat lähes yksimielisiä. Tältä pohjaltahan Aunuksen retkikunta lähtikin liikkeelle 21. 4. 1919.[24]

Pari päivää Aunuksen retkikunnan lähdön jälkeen heräsi uusia toiveita Suomen Pietariin suunnattavasta interventiosta. Tähän vaikutti innostavasti tietysti itse Aunuksen retki, mutta oma osuutensa on myös saattanut olla bolševikkien juuri huhtikuun viimeisellä viikolla Viroa vastaan aloittamalla suurhyökkäyksellä, jota Viron sotilasjohto kuvasi pahimpiin kuuluvaksi koko vapaussodan aikana. Tämän saatettiin Suomessa katsoa merkitsevän vastaavasti bolševikkien huomion kääntymistä pois Itä-Karjalasta. Huhtikuun 23. päivänä vt. ulkoministeri Leo Ehrnrooth antoi Pariisissa olleille edustajilleen ohjeet koettaa saada entente ja valkoiset venäläiset kiinnostumaan Suomen suorittamasta Pietarin valtauksesta. Liittoutuneet vastaisivat retken kustannuksista ja aseistuksesta ja Suomelle olisi maksettava korvauksena 500 milj. frangia. Lisäksi Suomi sitoutuisi huolehtimaan Viron kiinnostuksen herättämisestä yritykseen.[25]

Samalla asialla oli myös Louhivuori. Todennäköisesti ulkoministerin ohjeista tietämättä hän kääntyi 25. 4. 1919 Ehrnroothin puoleen ja ehdotti Suomen sotilasjohdon kääntymistä Laidonerin puoleen ja neuvottelujen alkamista yhteisestä rynnäköstä Pietariin. Aivan aluksi asiaa saatettaisiin sondeerailla vain ententelle tehtävää esitystä varten. Louhivuori uskoi myös, ettei neuvottelujen alkamista Viron kanssa haittaisi, "vaikka meidän taholla ei asiaa edes vakavalta kannalta otettaisi ja lopulta kieltäydyttäisiin". Neuvotteluilla, vaikkapa ilman vakaita aikeitakin aloitetuilla, voitettaisiin kuitenkin aikaa ja Viron sotilasjohto saataisiin innostumaan sodan jatkamisesta tarjoilemalla sille sen itsensä jo aiemmin ehdottamaa, mutta Suomen tyrmäämää suunnitelmaa.[26] Louhivuoren aktio saattaa olla vastaveto Viron aselevonsolmimishaluista kertoville tiedoille ja toisaalta se saattoi myös olla tarkoitettu suostuttelemaan virolaiset solmimaan uuden sopimuksen suomalaisista vapaaehtoisista; asiahan oli roikkunut jo pitkään.

Liikoja havitelmia hillitsivät kuitenkin lännestä tulleet tiedot. Törngrenin tiedustellessa ranskalaisilta Helsingistä saamaansa tehtävää, todettiin hänelle ehdottoman välttämättömäksi päästä yhteisymmärrykseen valkoisten venäläisten kanssa. Ranskan puolesta Suomi saisi kyllä vallata Pietarin, mutta sen ei pitäisi kysellä neuvoja etukäteen. Holstin tiedustellessa samaa asiaa apulaisulkoministeri lordi Hardingelta hän sai vastaukseksi jyrkän kiellon: aloite Pietarin suhteen oli jätet-

---

[24] *Polvinen*, II, s. 150—160.
[25] *Sama*, s. 186.
[26] Louhivuoren kirje Ehrnroothille 25. 4. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.

tävä suurvalloille. Hyökätessään Pietariin ilman näiden tukea suomalaiset voisivat menettää itsenäisyytensä. Saman suuntaisen lausunnon Holsti sai myös USA:n edustajilta. Helsinkiin saapuneen liittoutuneiden sotilasvaltuuskunnan johtaja, kenraali sir Hubert Gough korosti myös Ison Britannian pitävän jokaista suomalaisten joukkojen yksinään tekemää hyökkäystä mitä suurimmassa määrin epätoivottavana.[27]

Yhtä pystyssä oli tie myös virolaisten hankkeille. Pätsin kirjoitettua maaliskuulla Viron Pariisin-valtuuskunnalle Pietaria koskevista suunnitelmistaan, tuli vastaan Poskan ja Piipin lähettämä varsin kylmä suihku. Pariisista näet vastattiin, että entente ei salli Viron hyökkäävän omin päin Pietariin; ranskalaiset olivat myös suomalaisilta vaatineet, että he eivät lähde omin luvin Venäjälle. Poska piti asiaa niin arkaluontoisena, että hän ei edes katsonut olevan mahdollista keskustella ententen kanssa asiasta ja antoi loppujen lopuksi luvan vain tiedustella englantilaisten mielipidettä siitä. Britit olivat — kuten Suomenkin kohdalla — voimakkaasti asiaa vastaan. He eivät edes käsittäneet, miksi virolaisten oli hyökättävä Pietaria vastaan.[28]

Negatiiviset tiedot eivät lainkaan tehneet virolaisia suostuvammiksi valkoisten venäläisten korkean tason tarjouksille. Mm. 24. 4. 1919 G. Kirdetsov, Savinkov ja Tšaikovski koettivat maalailla Pariisissa virolaisten eteen kaunokuvia: jos Viro ottaa osaa Pietarin retkeen, oli mahdollista, että voitolle pääsee tasavalta, joka tunnustaa Viron de facto. Itsepintaiset virolaiset harasivat kuitenkin vastaan eivätkä suostuneet retkeen yhdessä venäläisten kanssa ilman etukäteen saatavaa itsenäisyyden tunnustusta. Myrtyneenä poistunut Tšaikovski jupisikin toisesta, maata kohden yhä enemmän kurkottuvasta suupielestään: "Näiden herrojen kanssa me emme saa mitään aikaan".

Omskiin Kolšakille 4. 5. 1919 omana mielipiteenään sähköttänyt Savinkov totesi, että "Pietari voidaan valloittaa tänä kesänä ainoastaan jo kokoonpantujen, tähän tarkoitukseen täysin riittävien virolaisten ja suomalaisten joukko-osastojen avulla, joihin on lisättävä Judenitšin vähälukuiset venäläiset joukot. Pietarin sotaretki voi tänä kesänä olla ainoastaan venäläis-virolais-suomalainen eikä minkään muunlainen. On siis joko sovittava suomalaisten ja virolaisten kanssa tai luovuttava siitä. Suomalaisten ja virolaisten kanssa voi nähtävästi sopia ainoastaan heidän itsenäisyytensä tunnustamisen ollessa neuvottelujen pohjana — —", totesi ratkaisua jopa tiukoista periaatteista tinkien hakeva Savinkov.

"Korkein johtaja" ei kuitenkaan nähnyt oikeaksi antaa suostumustaan ehdotetuille myönnytyksille, joten neuvottelut keskeytyivät.[29]

---

[27] *Polvinen*, II, s. 187—192.
[28] *Laaman* (1935), s. 28—29; *Sama* (1964), s. 434.
[29] *Laaman* (1935), s. 39—42.

VIII Suunnitelmat uusista vapaaehtoisista

1. Vapaaehtoisten kotiintulo

Viron Avustamisen Päätoimikunnan ja Viron väliaikaisen hallituksen kesken 23. 12. 1918 solmitussa sopimuksessa suomalaiset vapaaehtoiset sitoutuivat palvelemaan Virossa "kunnes Viro on puhdistettu bolševikeista". Laidonerin ilmoitettua Viron itsenäisyyden vuosipäivinä 24. 2. 1919 Viron vapautuneen täydellisesti bolševikeista, oli mainittu ehto täytetty. Koska toisaalta suomalaisia ei nimen omaisista kielloista johtuen saanut viedä Viron rajojen ulkopuolelle ja toisaalta tehty sopimus velvoitti heitä taistelemaan vain Viron vapauttamiseen saakka, katsottiin Päätoimikunnassa, että tehtävänsä suorittamisen johdosta suomalaiset poistuisivat Virosta, ellei sitten Viron hallituksen ja Päätoimikunnan välillä solmittaisi uutta sopimusta, jonka nojalla suomalaiset jäisivät edelleen turvaamaan Viroa. Tämän tiedon Louhivuori saattoi vielä 24. 2. 1919 Tallinnassa käydessään Laidonerin ja Pätsin tietoon, jotka korostivat kuitenkin suomalaisten jatkuvaa tärkeyttä Viron rajojen suojaamisessa ja lupasivat ottaa asian käsiteltäväksi hallituksessa.

Tietoa Viron hallituksen kannasta saatiin Päätoimikunnassa kuitenkin odottaa pitkään, aina kevääseen saakka. Virolaiset itse selittivät uuden sopimuksen viivästymisen johtuvan tulossa olevista perustavan kokouksen vaaleista, jotka saattoivat aiheuttaa muutoksen maan politiikassa. Näin ollen väliaikainen hallitus ei halunnut sitoa vaalien jälkeen muodostettavan uuden hallituksen käsiä. Suomessa uskottiin sen sijaan, ja tämä arvelu osunee varsin lähelle totuutta, että pitkittämällä uuden sopimuksen tekoa virolaiset koettivat mahdollisimman kauan pidättää suomalaisia joukkoja Virossa, jotta heidän ei tarvitsisi myöntää Viron Avustamisen Päätoimikunnalle ja suomalaisille sotilaille uudesta sopimuksesta koituvia etuja. Uuden sopimuksen solmimisella saatettiin myös uskoa jouduttavan liian suureen riippuvuussuhteeseen Suomesta.

Koska sopimusehdot oli täytetty ja suomalaiset joukot sijoitettu varuskuntajoukoiksi, lisääntyi niiden keskuudessa tyytymättömyys ja koti-ikävä. Näitä lisäsi vielä Viron rahapulasta johtuva vaikeus palkkojen maksussa. Alunperin palkat oli luvattu suorittaa Suomen rahana, mutta ne maksettiin kuitenkin muina ja

huonompina Virossa käytössä olevina rahoina; myös vaihtoarvoltaan perin kehnoina Viron markkoina.[1]

Näistä syistä Ekströmin Ensimmäinen Suomalainen Vapaajoukko palasi Päätoimikunnan luvalla Suomeen 22. 3. 1919. Tarkoitus oli, että se laskettaisiin vain lomalle, jonka jälkeen se lähetettäisiin uudelleen muodostettuna takaisin Viroon.[2] Näin ei kuitenkaan tapahtunut, vaan se jäi lopullisesti Suomeen.

Kalmin Pohjan Poikien rykmentti taisteli maaliskuun lopulle saakka, jolloin se siirtyi pois rintamalta. Huhtikuun alusta lähtien rykmentti oleskeli Tartossa. Tässä tilanteessa Päätoimikunta olisi mieluiten kutsunut Kalminkin joukot pois Virosta, mutta Kalm itse ei sitä halunnut. Kuten jo edellä on nähty, hänen päämääränään oli vahvistettuine joukkoineen jatkaa hyökkäystä aina Pietariin saakka. Tätä varten Kalm alkoikin tarjota rykmentilleen uutta sopimusta, joka johti Päätoimikunnan 7. 4. 1919 tekemään päätökseen vapauttaa Kalm Pohjan Poikien päällikkyydestä. Huhtikuun 12. päivänä Viron hallitukselle ja Laidonerille lähettämässään sähkeessä Päätoimikunta ilmoitti päättäneensä hajottaa Virossa olevat suomalaiset vapaajoukot.

Pohjan Poikien ensimmäinen pataljoona laivattiin Tallinnasta Helsinkiin jo 5. 4. 1919 ja 10. 4. Pohjan Poikien muista osastoista eronnut miehistö. Viroon jäi edelleen 200-miehinen osasto. Huhtikuun lopulla Kalm matkusti Helsinkiin neuvottelemaan uudesta värväyksestä, mutta koska se ei johtanut mainittavampiin tuloksiin, rykmentin rippeetkin hajotettiin ja ne palasivat Suomeen touko-kesäkuun vaihteessa.[3]

2. Viron avustamiskysymys siirtyy hallitustasolle

Suomalaisten vetämisen pois Virosta teki Päätoimikunta loppujen lopuksi varsin haluttomasti. Näyttihän näet siltä, että Suomen Virossa ottama tehtävä, johon vuoden 1919 ensimmäisten kuukausien aikana alkoi liittyä entistä enemmän pyyteitä ja Suomen etujen valvomista, oli jätetty kesken. Myös Viron hallitus toivoi suomalaisten jäämistä, mutta se ei kuitenkaan ollut valmis solmimaan suomalaisten kanssa uutta sopimusta, mitä taas Päätoimikunta piti joukkojen jäämisen ehdottomana edellytyksenä. Vaikka Päätoimikunnan tekemiin ehdotuksiin ei Virosta tullutkaan vastausta, alkoi se silti keskuudessaan kaavailla joukkojen pitämistä Vi-

---

[1] Koska Suomen valtio ei virallisesti osallistunut vapaaehtoisten lähettämiseen Viroon, joutui Päätoimikunta itse vastaamaan myös niistä rahoitusvaikeuksista, joita kevään mittaan alkoi esiintyä yhä enemmän. Vapaaehtoisten palkat, Päätoimikunnan heille suorittamat varushankinnat ja muut sellaiset aiheuttivat huomattavia kuluja, joista Päätoimikunta oli vastuussa, kunnes pitkällisten vaatimisten jälkeen ne onnistuttiin, joskus suorastaan kiristämällä, saamaan Viron hallitukselta. Pahimman helteen tässä kärsi Louhivuori, jonka vähemmän kadehdittavaa asemaa kuvaa hyvin hänen eräiden kirjeidensä loppukaneettina oleva liioittelematon parahdus: "Velkojat ovat kimpussani!"

[2] Kiinnostava on konsuli Bellin 24. 3. 1919 raportoima tieto Ekströmin joukkojen palaamisen olevan yhteydessä Itä-Karjalan interventioon: "— — todellinen syy liittyy Itä-Karjalan kansannousuun, joka on suunniteltu n. 10:nneksi huhtikuuta, jolloin Itä-Karjala julistautuu irti Venäjästä ja vaatii liittymistä Suomeen". F. O. 371/3786 s. 225.

[3] Lähemmin *Kattai,* s. 170, 173; *Helanen* (1921), s. 198—204; *Kalm,* s. 277—295.

rossa ja laski sen varaan, että uusi sopimus todella syntyy. Kokouksessaan 20. 3. 1919 Päätoimikunta katsoi, että uudessa sopimuksessa sitouduttaisiin joukkojen toimintaan Virossa niin kauan kuin Viron hallitus pitää tarpeellisena, kuitenkin enintään kahden kuukauden ajaksi 1. 4. 1919 lukien.[1]

Kaksi päivää myöhemmin Päätoimikunta sai valmiiksi uuden sopimusluonnoksen. Karvaiden kokemusten opastamina päätettiin myös, että Suomen hallituksen kanssa tehtäisiin sopimus, että se ottaa vastatakseen taloudellisesti ja sotilaallisesti retkestä antamalla Päätoimikunnan käytettäväksi tarpeelliset varat ja kokenutta upseeristoa. Viron hallitus taas velvoitettaisiin tekemään Suomen hallituksen kanssa sopimus, että se ottaa vastatakseen retken aiheuttamien kulujen peittämisestä toimittamalla vastineeksi riittävästi tavaraa Suomeen.[2] Näin siis Päätoimikunta ei enää itse joutuisi "kiristämään" saataviaan Viron hallitukselta ja taistelemaan omien velkojiensa kanssa. Päätoimikunnan päätöksen johdosta Louhivuori kääntyikin kirjeitse 24. 3. 1919 Pätsin puoleen ja ilmoitti Päätoimikunnan periaatteellisen valmiuden avun jatkamiseen, mikäli virolaiset vain olisivat valmiita uuteen sopimukseen.[3]

Kokoontuessaan uudelleen 7. 4. 1919 Viron Avustamisen Päätoimikunta totesi, ettei Virosta ollut vieläkään saatu vastausta Päätoimikunnan esittämään uuteen sopimusehdotukseen. Tilannetta pahensi se, että Ekströmin joukot olivat lomalla Suomessa ja Kalm taas oli faktisesti sanoutunut irti Päätoimikunnan otteesta. "Tällaisissa oloissa vyöryy hartioillemme raskas edesvastuun taakka", kuten huolestunut johtaja Lavonius totesi. Kaikesta huolimatta toimintaa Virossa olisi jatkettava. Muussa tapauksessa, kuten Santeri Ivalo korosti, me joutuisimme syrjään Viron asioista ja Skandinavian maat rupeaisivat "pelaamaan ensimmäistä viulua". Kaiken edellytyksenä oli kuitenkin, että uuden retkikunnan takuumieheksi saadaan Suomen hallitus ja että se antaisi tehtävään käytettäväksi 1,5 miljoonaa markkaa. Viron kysymys kuului Juutilaisen mukaan oikeastaan hallitukselle, koska se hoitaa Laatokan rintamankin.[4]

Pyynnön hallitukselle Päätoimikunta lähetti 8. 4. 1919 ja anoi, että valtio antaisi takauksen KOP:n Viron hallitukselle lupaamalle 1,5 milj. markan lainalle, jonka Viron hallitus edelleen luovuttaisi Päätoimikunnalle kotiin palaavien vapaaehtoisten palkkojen maksamiseen.[5] Hallitus ei pyyntöä käsitellessään 9. 4. 1919 ottanut asiaan lopullista kantaa, vaan päätti kuulla vielä eduskuntaryhmiä ja koettaa vaikuttaa siihen, että entente auttaisi Viroa rahalainalla.[6]

Kun vihdoin 12. 4. 1919 Viron sotaministerin Suomessa oleva edustaja ilmoitti Louhivuorelle, ettei Viron hallitus voinut antaa vastausta Päätoimikunnan ehdotukseen uuden sopimuksen teosta ennen kuin perustava kokous kokoontuisi ja uusi hallitus nimitettäisiin, päätti Päätoimikunta vielä samana päivänä hajottaa

---

[1] VAP ptk 20. 3. 1919. VAP/C 1.
[2] Sama, 22. 3. 1919.
[3] Louhivuori Pätsille 24. 3. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.
[4] VAP ptk 7. 4. 1919. VAP/C 1.
[5] VAP hallitukselle 8. 4. 1919. Castrénin kokoelma/7.
[6] Ingmanin muistiinpanot 9. 4. 1919. Ingmanin kokoelma/B 3:1

Virossa jäljellä olevat suomalaiset vapaajoukot ja kutsua loputkin vapaaehtoisista kotiin.[7]

Sen sijaan Suomen hallituksen suunnalla Päätoimikunnan pyrinnöt tapasivat suopeampaa maaperää. Oma osuutensa tässä oli Suomen Tallinnan-edustajalla A. Osw. Kairamolla, joka huhtikuun alussa oli Helsingissä valottamassa Viron tilannetta. Huhtikuun 2. päivänä hän antoi selostuksen valtioneuvoston yksityisessä istunnossa[8], ja neljä päivää myöhemmin laati vielä ulkoministerille asiasta tarkemman muistion. Kairamo pani huolestuneena merkille suomalaisten vapaaehtoisten lähes täydellisen poistumisen maasta ja samaan aikaan tapahtuneen venäläisten ja tanskalaisten apujoukkojen määrän kasvun. Tämän kaiken seurauksena Suomen "melkoiset edut" olivat vaarassa syrjäytyä. Maassa muutoinkin näkyvää venäläisen vaikutuksen kasvua olisi hillittävä ja tätä varten olisi mieslukuisan apujoukon ylläpitäminen edelleen välttämätöntä. Tällaisen edellytyksenä Kairamo näki — kuten myös VAP — sen, että Suomen valtiovalta tarttuisi voimakkaammin avustustoimintaan ja mm. huolehtisi sen rahoituksesta.[9]

Sekä Kairamolta että Viron Avustamisen Päätoimikunnalta tulleet pyynnöt ja ehdotukset otettiin tarkasteltaviksi ulkoasiainministeriössä. Niiden pohjalta laatimassaan analyysissä ministeriön Venäjän vähemmistökansojen ekspertti tri Herman Gummerus totesi Suomen Virolle antaman avun tuoneen seuraavia etuja: 1) se oli estänyt Suomellekin vaarallisen bolševismin leviämistä pitkin Suomenlahden etelärantaa länteen; 2) se oli edistänyt Suomen tulevaisuudelle tärkeän itsenäisen Viron valtion syntyä; 3) se oli korottanut Suomen arvoa virolaisten silmissä ja taannut Suomelle mahdollisuuden vaikuttaa Viron sisäiseen kehitykseen; 4) se oli vähentänyt venäläistä vaikutusta Virossa; 5) se oli avannut suomalaiselle talouselämälle uusia alueita ja 6) korottanut Suomen arvoa myös suurvaltojen silmissä ja siten edistänyt Suomen itsenäisyyden lopullista tunnustamista.

Näiden Suomen kannalta varsin painavien etujen pohjalta Gummerus asettui kannattamaan suomalaisen apujoukon palauttamista "jatkamaan niin onnellisesti" aloitettua toimintaa. Avustustoiminta tulisi edelleen keskittää hyvin toimineelle Päätoimikunnalle, sillä niin suurta auktoriteettia kuin asialle antaisikin, jos hallitus suoranaisesti asiaan puuttumisellaan lähettäisi Viroon vakinaista armeijaa tai Suomen valtion suoranaisesti pestaamia vapaaehtoisia, merkitsisi se kuitenkin faktillista sodan aloittamista. Myös sisäpolitiikan kannalta se olisi vaarallista, "koska eduskuntamme enemmistö on selvästi osottanut vastustavansa kaikkia sotayrityksiä Venäjää vastaan". Siksi Gummeruskin kannatti sekä Kairamon että Päätoimikunnan ehdotusta, että uudenkin yrityksen johdossa olisi Päätoimikunta, jonka kuitenkin olisi saatava enemmän tukea hallitukselta. Gummerus uskoi Päätoimikunnan asettuvan mielellään "hallituksen valvonnan alle".[10]

---

[7] *Helanen* (1921), s. 202.

[8] Castrénin muistiinpanot 2. 4. 1919. Castrénin kokoelma/8; Ingmanin muistiinpanot 2. 4. 1919. Ingmanin kokoelma/B 3:1. Hupaisa piirre sisältyi Kairamon toteamukseen, kun hän kertoi Ruotsin Tallinnan-varakonsulin Gahlnbäckin Viron sekaviin oloihin viitaten kysyneen, eikö Suomi "ottaisi koko höskän".

[9] Kairamo ulkoministerille 6. 4. 1919. UM Tallinna 1919.

[10] Gummeruksen muistio 15. 4. 1919. UM 7 E Viro 1919.

Eri tahoilla valmistellun asian korkean tason käsittely pidettiin 19. 4. 1919, jolloin siis Virosta oli jo saatu tietää, ettei uutta sopimusta ollut nopeasti tulossa ja jolloin Päätoimikunta oli jo päättänyt hajottaa suomalaiset vapaajoukot. Nyt pidetyssä neuvottelussa olivat läsnä mm. kaksi päivää aiemmmin nimitetyn uuden keskustahallituksen pääministeri Kaarlo Castrén, sotaministeri Rudolf Walden, valtiovarainministeri August Ramsay, vt. ulkoministeri Ehrnrooth[11] sekä Louhivuori, Kairamo ja Holma. Esiteltyään kokoukselle sekä Kairamon että Gummeruksen muistiot Ehrnrooth esitti vastaisten toimenpiteiden varalle eräänlaisen Viron turvaamisen minimiohjelman. Sen mukaan Viron laivastoon sijoitettaisiin suomalaista meriväkeä — Viro voisi toisaalta myös pantata Suomelle avun vastineeksi jonkun sotalaivoistaan —, Suomi kustantaisi parituhatta vapaaehtoista ja kaksi patteria tykistöä ja lisäksi Suomi saisi valvontaansa Viron sisäisen hallinnon järjestämisen. Tätä varten perustettaisiin erityinen "valvontakomissio", johon kuuluisi juristi, talouselämän spesialisti ja agraariolojen tuntija.

Kairamo totesi Viron sotilaallisen aseman huonontuneeksi ja virolaisten tuskin pystyvän pitämään saavutettuja linjoja. Siksi Suomessa olisi oltava varuillaan ja annettava Virolle apua tarvittaessa. Avun antamista kannatti myös Louhivuori, joka uskoi vapaaehtoisia kyllä olevan saatavissa. Jos 2 000 miestä lähetettäisiin kahdeksi kuukaudeksi, siihen tarvittaisiin rahaa 6 milj. markkaa. Ehrnroothia asettui kannattamaan myös Walden, joka totesi Viron kysymyksen tärkeyden ja uskoi ettei avustuksen rahoitus tuota vaikeuksia. Sotaministeri korosti myös, miten arveluttavaa olisi, jos Viro joutuisi suostumaan aselepoon bolševikkien kanssa. Aselepo näet olisi miltei samaa kuin Viron antautuminen bolševismille ja siksi sitä olisi Suomessa tosimielessä vastustettava.

Voimakkain tuki Viron avustamiselle tuli siis Pietarin retken aktivistien taholta, joihin Ehrnrooth, Walden ja Louhivuori kuuluivat. Heidän kaavailuissaan sekä Pietariin suunniteltava interventio että Viron auttaminen uusin suomalaisin apujoukoin tuntuivat verraten läheisesti liittyvän yhteen.

Kaiken kaikkiaan kokous päätyi suosittamaan Viron auttamista ja toiminnan uskomista edelleen Päätoimikunnalle. Jotta valtiovallan ote siinä vahvistuisi, olisi sen yhteistyötä ulko- ja sotaministeriöitten kanssa lisättävä ja mm. mainittujen ministeriöitten nimettävä siihen omat edustajansa. Näin sekä Päätoimikunta että samalla koko Viron avustaminen muuttuisivat huomattavasti aikaisempaa viralliseminmaksi.[12]

Kokouksessaan 22. 4. 1919 Päätoimikunta hyväksyikin uuden sääntöehdotuksen, jonka mukaan siihen kuuluisi edelleen 12 jäsentä. Sitoutumista Suomen valtiovaltaan merkitsi uusiin sääntöihin otettu maininta, jonka mukaan "Päätoimikunnan kokoonpanosta tehdään ilmoitus Ulkoasiainministerille". Päätoimikun-

---

[11] Uudenkin hallituksen ulkoministerinä 28. 4. 1919 saakka oli Pariisissa edelleen oleva Carl Enckell. Mainittuna päivänä hänen tilalleen nimitettiin Rudolf Holsti, joka piti kuitenkin edelleen käsissään Pariisin-valtuuskunnan johdon.

[12] Castrénin muistiinpanot 19. 4. 1919. Castrénin kokoelma/8; Holman kirje A. H. Saastamoiselle 20. 4. 1919. Saastamoisen kokoelma/4; Louhivuoren muistio 22. 4. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.

nan kokouksissa oli lisäksi ulkoasiain- ja sotaministerien edustajilla puhevalta "ja voivat he vaatia tehdyn päätöksen edustamansa ministerin vahvistettavaksi ennen sen toimeenpanoa".[13]

Valtioneuvoston yksityisessä istunnossa 23. 4. 1919 ulkoministeri Ehrnrooth raportoi neljä päivää aiemmin hallituksen ja Päätoimikunnan edustajien välisestä neuvottelusta ja saikin hallituksen tuen tehdyille suunnitelmille. Ulkoministeri painotti myös mahdollisuutta, joka jo aiemmin oli virolaisten ilmoituksissa tullut esille, mutta joka huhtikuun lopulla alkoi muuttua entistä synkemmäksi uhkapilveksi, nimittäin, että Viron hallitus saattoi ottaa harkittavaksi välirauhan solmimisen bolševikkien kanssa. Tämä oli luonnollisesti seikka, joka Suomessa pantiin huolestuneina merkille. Kauppa- ja teollisuusministeri J. H. Vennola korostikin Viron rintaman erinomaista tärkeyttä. Sotaministeri Walden painotti myös, kuten jo ennenkin, Viron rintaman suurta merkitystä bolševisminvastaiselle taistelulle. Jos virolaiset tekevät pelättävissä olevan aselevon, olisi Helsingille ja koko Suomelle siitä koituva vaara "yhtä turmiollinen kuin jos bolševikit valloittaisivat Viron".[14]

Juuri huhti-toukokuun vaihteessa Viron kysymys alkoi toden teolla nousta valtiollisen tason kysymykseksi ja toiminta sen ympärillä kiihtyä. Pääministeri Castrén mainitsikin ohjelmapuheessaan Suomen hallituksen seuraavan myötätuntoisesti ja kiinnostuneena Suomen rajojen itä- ja eteläpuolella elävien heimolaisten kansallisia pyrkimyksiä. Harri Holma pani tyytyväisenä merkille, miten Castrénin hallitus oli yhdessä Viron avustajien kanssa pitänyt suuren Viroa koskevan neuvottelun (19. 4.) jo ennen kuin hallituksella oli ollut ainoatakaan plenumia. "Kävikin heti ilmi, että hallitus aikoo alottaa positiivisempaa politiikkaa sukulaiskansoihin ja yleensä itäisen rajan kysymyksiin nähden." Holman mielestä Viron Avustamisen Päätoimikunnan ei olisi ollut pakko vetää joukkojaan pois, jos aikaisempi hallitus olisi sitä tukenut. "Nyt kun kaikki on vedetty pois, on hallitus valmis tukemaan! Eikös se ole niin että itkettää!", valitteli Päätoimikunnan tuleva puheenjohtaja ystävälleen Armas H. Saastamoiselle.[15]

Tyytyväinen Viron kysymyksen nousemisesta valtiolliselle tasolle oli myös Louhivuori. Hänen mukaansa Suomen hallitus oli vihdoinkin siinä määrin kiinnostunut Viron kysymyksestä, että se aikoo auttaa aktiivisesti eikä vain katsoa sormien lävitse, kun vapaaehtoinen toimikunta työskentelee.[16]

Suopean vastaanoton Viron avustajien piirissä saanutta uuden hallituksen myönteisyyttä myös Viroa kohtaan hillitsi kuitenkin alkanut Aunuksen retki. Se näet johti Anton Kotosen ym. 21. 4. 1919 tekemään välikysymykseen, johon Castrén hallituksensa puolesta vastasi 29. 4. 1919. Hän korosti Aunuksen retken merkitystä Suomen turvallisuudelle ja myös asian inhimillistä puolta ja katsoi, että "olemalla estämättä suomalaisia vapaaehtoisia lähtemästä taistelemaan heimolaistemme pelastamiseksi siitä bolshevikien hirmuvallasta, joka uhkaa hävittää koko

[13] VAP ptk 22. 4. 1919. VAP/C 1; Sotaministeriön arkisto (T 4333/1), SArk.
[14] Castrénin muistiinpanot 23. 4. 1919. Castrénin kokoelma/8.
[15] Holma Saastamoiselle 20. 4. 1919. Saastamoisen kokoelma/4.
[16] Louhivuori Runebergille 26. 4. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.

maailman kulttuurin, on hallitus arvellut parhaiten valvovansa Suomen etuja". Tätä tuki voimakkaasti myös maalaisliiton Wuorimaan toteamus, miten Suomen itsenäisyyden puolustamiseen kuuluu, että se antaa kaikkea mahdollista apua vapautuville Suomen heimoille. Keskustelussa liikuttiin myös paljolti Viron avustamisen parissa, joka nähtiin useilta osiltaan analogisena Aunuksen retken kanssa. Huolimatta vasemmiston esittämästä varsin ankarasta kritiikistä hallituksen politiikkaa vastaan, sai hallitus lopullisessa äänestyksessä luottamuslauseen äänin 106—80.[17] Kuitenkin taas tämäkin välikysymys osaltaan osoitti opposition seuraavan tarkkana hallituksen puuhia ja näin ollen muodosti realiteetin, joka hallituksen oli niin Aunuksen kysymyksessä kuin Viron politiikassaankin otettava huomioon.

3. Solmiiko Viro aselevon?

Suomen uuden avun harkitsemisen yhteydessä oli jo viitattu useasti Viron perustavan kokouksen vaaleihin ja uuteen hallitukseen. Huhtikuun alussa pidetyissä vaaleissa valittiin perustavaan kokoukseen *(asutav kogu)* 120 edustajaa, joista eniten paikkoja saivat sosiaalidemokraatit (41), työpuolue sai 30, kansanpuolue 25, maaliit 8, sosialistivallankumoukselliset 7 ja loput jakautuivat eri pikkuryhmittymien kesken. Näin ollen perustavan kokouksen paikoista meni 78 keskiryhmien vasemmalle reunalle ja vasemmistolle. Joka tapauksessa voidaan siirtymän maanõukoguun nähden sanoa olevan rajun; sosiaalidemokraattien suhteellinen osuus nousi yli kaksinkertaiseksi eli 14,5 prosentista 34 prosenttiin, kun taas maaliitin osuus romahti 22 prosentista 6,5 prosenttiin.[1]

Vaalien tulokset vaikuttivat myös Pätsin ja tämän väliaikaisen hallituksen asemaan. Osaksi vaalien tuloksena, osaksi tehtävänsä loppuunsuorittamiseen vedoten Päts ilmoittikin hallituksen harkitsevan eroamista. Perustavalle kokoukselle täytyi näet antaa mahdollisuus nimittää sen luottamusta nauttiva toimeenpaneva elin, sillä Pätsin hallituksen mandaattihan oli maanõukogulta saatu.

Kuitenkin tavallaan vielä tärkeämpi kuin hallituskysymys, jota koskevat kaavailut löivät leimansa huhti-toukokuun vaihteeseen, oli siihen taustalla voimakkaasti vaikuttava ajatus välirauhan teosta bolševikkien kanssa. Koska se vaikutti suoranaisesti myös Suomen ja Viron suhteisiin, on asiaa tarkasteltava lähemmin.

Mitä ensinnäkin tulee rauhanajatukseen Virossa, alkoi se kevättalven mittaan olla jossain määrin huomioon otettava realiteetti, jota virolaiset tarjoilivat tietona suomalaisillekin todennäköisesti avunsaatinsa helpottamiseksi. Jo 4. 2. 1919 Tõnisson oli ulkomaandelegaatiossa Pariisissa ehdottanut harkittavaksi eikö nyt, kun

---

[17] Valtiopäivät 1919. Pöytäkirjat I, s. 162—208; *Jääskeläinen,* s. 224—225.

[1] *Mägi,* s. 48—49; *K. Siilivask,* Kodanlike parteide poliitiline pettemanööver Eesti asutava kogu valimistel. — Eesti NSV ajaloo küsimusi IV. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised, vihik 164. Tartu 1965, s. 11.

Viron joukot olivat vielä voittoisia, pitäisi harkita rauhanteon mahdollisuutta Neuvosto-Venäjän kanssa. Koska länsivaltojen kanta koko Venäjän kysymykseen oli kuitenkin aivan avoin, ei ehdotus saanut delegaatiossa enempää huomiota.

Kuitenkin 25. 2. 1919 delegaatio valtuutti Piipin neuvottelemaan Foreign Officen Simpsonin kanssa rauhanmahdollisuuksista; samaan aikaanhan koko Viron alue oli puhdistettu bolševikeista. Piipin todettua, ettei Viro jaksa yksinään sotia loputtomasti, antoi Simpson lupauksia Viron Englannilta pyytämän lainan suhteen. Sen avulla virolaiset voisivat hankkia Ruotsista ja Tanskasta vapaaehtoisia.[2] Lohdutus oli kuitenkin ylen laiha ja vähemmän uskottava. Virolaisten laina-anomukset näet olivat ajelehtineet jo pitkään — ja tekivät niin vastakin — Britannian ministeriöissä. Ulkoministeriö puolsi niitä, kun taas valtiovarainministeriö, mainitunlaisille virastoille niin perin tyypilliseen tapaan, veti jatkuvasti punaiset viilekkeet pyyntöjen yli.

Joka tapauksessa neuvoteltuaan Poskan kanssa Piip päätti lähettää Toompealle kehotuksen tiedustella täysin yksityisesti bolševikeilta, millä ehdoin he puolestaan olisivat valmiita aselepoon.[3] Pätsin hallitus ei kuitenkaan näytä tehneen näin. Sen sijaan bolševikkien helmikuun puolivälissä aloittaman painostuksen Viroa vastaan voimistuessa alkoi huhtikuulla myös Virossa olevien poliitikkojen keskuudessa esiintyä rauhanteolle kallistuvia mielipiteitä. Huhtikuun puolivälissä, jolloin perustavan kokouksen vaalit oli jo suoritettu, sosiaalidemokraattien Karl Ast ja työpuolueen Julius Seljamaa sähköttivät Piipille Pariisiin ja totesivat voittaneiden puolueiden keskeisenä päämääränä olevan sodan lopettamisen, mutta koska ei vielä ollut tietoa ententen kannasta, he pyysivät, että Piip sondeeraisi asiaa ja tiedottaisi siitä ennen perustavan kokouksen kokoontumista (23. 4. 1919) Tallinnaan. Piip tekikin työtä toivottua ja sai selville, ettei briteillä ollut oikeutta pakottaa virolaisia sotimaan, vaan asia oli heidän itsensä ratkaistava. Kuitenkin britit katsoivat olevan liittoutuneiden kannalta tietysti parempi, että Viro tekee rauhan ja pysyy itsenäisenä, kuin että se jatkaa sotimistaan ja lopulta sortuu bolševikkien uhriksi.

Astille ja Seljamaalle lähettämässään vastauksessa Piip totesi rauhanteosta voitavan keskustella englantilaisten ja amerikkalaisten kanssa "näitä säikäyttämättä". Sen sijaan ranskalaiset ovat varmasti rauhaa vastaan, ja välimieheksi liittoutuneet eivät rupea. Piip kehotti kuitenkin suureen varovaisuuteen ja ettei asiassa tehtäisi aloitetta eikä myönnyttäisi hätiköityyn rauhaan — se romahduttaisi Viron.[4]

Tältä asia siis näytti Pariisin horisontista. Jos sen sijaan katselemme sitä Tallinnasta ja tässä yhteydessä uuden lähdemateriaalin valossa, saamme asiasta vielä kiinnostavamman kuvan ja huomaamme, ettei rauhansondeeraus suinkaan ollut vain kahden vasemmistoon tai lähelle sitä luettavan poliitikon yksityisajatus, vaan siitä olivat huomattavasti laajemmatkin piirit kiinnostuneita.

Pääministeri Päts näet kertoi 15. 4. 1919 Englannin Tallinnan-pääkonsulille

---

[2] *Laaman* (1964), s. 471.
[3] *Sama*, s. 473.
[4] *A. Piip*, Tartu rahu. — MIV, II, s. 351; *Laaman* (1964), s. 471—472.

Vivian H. Bosanquetille suurena salaisuutena kaksi päivää sitten Piipille yksityisesti lähetetystä Englannille suunnattavasta tiedustelusta, oliko sillä mitään Viron mahdollista aselepoa vastaan. Vaikka tiedustelun lähettivätkin näennäisesti yksityishenkilöt, niin se oli kuitenkin saanut alkunsa useiden puolueiden keskuudesta, korosti Päts. Mistä puolueet sitten olivat saaneet käsityksen, että Englanti saattaisi olla suostuvainen Viron aselepoon? Tämänkin Päts paljasti. Maaliskuulla[5] Tallinnassa oli näet käynyt Englannin Helsingin-meriattašea kapteeni Grenfell, joka oli tunnettu vasemmistosympatioistaan ja kriittisyydestään Suomen hallitusta kohtaan ja joka kaiken lisäksi oli ahkera kävijä Hella Wuolijoen salongissa. Grenfell oli neuvotellut Tallinnassa virolaisten sosialistien kanssa ja näiden keskustelujen tuloksena, totesi Päts, näyttää syntyneen käsitys, että Englannilla ei olisi mitään Viron solmimaa aselepoa vastaan.

Vaikka Päts siis olikin tavallaan aselevon tunnustelujen takana, hän kuitenkin vaati, ettei Piip saisi tätä tietää. Päts korosti niin ikään, että rauha vallitsevalla hetkellä olisi kohtalokas, koska se ei kuitenkaan olisi todellinen rauha, vaan tarjoaisi bolševikeille entistä paremmat mahdollisuudet levittää vaikutusvaltaansa Viroon.

Päts uskoi tehtävän tiedustelun osoittavan, ettei Englannin toivomuksena ollut erillisrauha Viron ja bolševikkien kanssa varsinkaan, jos Latvia ja Liettua vielä jatkavat sotaa. Brittien kylliksi ehdottoman vastauksen Päts uskoi stimuloivan virolaisia jatkamaan taistelua ja varsinkin siinä tapauksessa, kun sosiaalidemokraattinen puolue[6], joka tässä näyttää olleen pahiten lipeämässä rintamasta, saisi tietää brittien kielteisen kannan. — Onkin siis huomattava, että Päts oli siunannut tunnustelun toivoen sen saavan Englannilta ehdottoman kielteisen vastauksen, kun taas sen takana lisäksi olleet sosialistit tuntuvat toivoneen myönteistä vastausta.

Mutta rauhantunnustelulla oli vaikutusta myös sisäpolitiikkaan. Päts näet katsoi, että jos brittien vastaus olisi ehdottoman kielteinen, se vaikuttaisi suotuisasti muodosteilla olevan hallituksen kokoonpanoon. Jos taas vastaus olisi epämääräinen, se todennäköisesti saisi uuden hallituksen antamaan varhaista rauhantekoa suosivan julistuksen. Tämä jossain määrin epäselvä sanonta voitaneen tulkita siten, että Päts uskoi Britannian ehdottoman kielteisen asenteen jättävän "rauhanopposition" eli sosialistit pois uudesta hallituksesta, josta siten tulisi lähinnä porvarillinen ja ehkä edelleen Pätsin johtama. Jos taas brittien vastaus olisi epämääräinen, se voisi innostaa sosialisteja hallitukseen ajamaan sitä kautta rauhaa.

Päts kertoi myös "tietyissä piireissä liikkuvasta ajatuksesta", miksi erillisrauha olisi suotava. Sen takana oli pelko, että Viron jatkama taistelu vain edesauttaisi monarkistisen Venäjän uudelleen perustamista ja että Viro liitettäisiin siihen vastoin koko kansan toiveita. Bosanquetin mukaan tämä pelko väistyisi, jos entente nyt voisi taata Viron mahdollisen itsenäisyyden.

---

[5] Raportissa päivämäärä on epäselvä, se lienee ollut 24. 3. 1919.

[6] Raportissa mainitaan Labour party, joka tässä viitannee kuitenkin sosiaalidemokraatteihin, ei sen sijaan työpuolueeseen.

Muutenkin Bosanquet allekirjoitti täysin Pätsin näkemyksen sillä hetkellä solmittavan erillisrauhan vaarallisuudesta Virolle; vaarallinen se olisi myös laajemmassa poliittisessa mielessä. Pääkonsuli odottikin brittien vastaavan kielteisesti virolaisten tiedusteluun ja korostavan kaiken mahdollisen avun antamista.[7]

Kuten jo on nähty, Piipin välittämä ententen vastaus oli verraten epämääräinen, mutta missään nimessä se ei suoraan puoltanut virolaisten aselepoa bolševikkien kanssa.

Näin Pariisista ententen mielialoista saamiensa tietojen pohjalta toinen tiedustelijoista, Ast, esitti perustavassa kokouksessa 24. 4. 1919 sosiaalidemokraattisen ryhmän uskovan perustavan kokouksen tärkeänä tehtävänä olevan rauhan aikaansaamisen, mutta ei hätiköiden ja mihin hintaan hyvänsä.[8] Näin oli julkisellakin foorumilla esitetty sosiaalidemokraattien kiinnostus rauhanmahdollisuuteen, mutta vasta sopivan hetken ilmaantuessa.

Uutta vauhtia rauhanasialle antoi Tallinnaan Tsarskoje Selon radioaseman kautta 27. 4. 1919 tullut Unkarin neuvostotasavallan ulkoministerin Béla Kúnin 25. 4. 1919 päivätty viesti, jossa Unkarin neuvostohallitus tarjoutui välittäjäksi Viron ja Neuvosto-Venäjän hallituksen välille sodan pikaisesti lopettamiseksi ja rauhan solmimiseksi. Seuraavana päivänä Moskovan radioasema vielä uudisti tarjouksen. Koska Venäjän ja Unkarin bolševikit olivat jatkuvasti varsin vilkkaassa radiokontaktissa, virolaiset katsoivat Béla Kúnin esiintyneen Moskovan pyynnöstä. Tarjous oli, kuten Poska totesi, Leninin ja kumppaneiden ansa.[9]

Tulleen välitystarjouksen tehoa bolševikit pyrkivät vielä lisäämään levittämällä rintaman ylitse viron- ja venäjänkielisiä rauhanajatuksesta kertovia lentolehtisiä. Juuri huhtikuun loppu, jolloin perustava kokous kokoontui, oli Laidonerin mukaan Viron sodan kaikkein kriittisin jakso, ja siksi olikin tarjolla vaara, että vaatimus rauhan solmimisesta saisi rintamalla kannatusta.[10] Rauhanvälitystarjouksen osuvaan ajoittamiseen viittaa sekin, että juuri kokoontuneessa ja hallituskysymystä pohtivassa perustavassa kokouksessa puolueilla, jotka eivät edellä esitetun nojalla ehdottomasti vastustaneet rauhan solmimista, oli määräävä asema, joten oli odotettavissa tarjouksen iskevän kiilaa mielialoihin niin rintamalla kuin perustavan kokouksen kokoussalissakin.

Rauhanvälitystarjous tuntui myös vauhdittavan venyviä hallituskaavailuja. Päts totesi Bosanquetille 28. 4. 1919 väliaikaisen hallituksen haluavan vallitsevan tilanteen johdosta ehdottomasti, että uusi hallitus muodostettaisiin lähipäivien aikana ja myös ylipäällikkö Laidoner vahvisti tämän tärkeyden; vallitseva epämääräinen olotila oli omiaan vahingoittamaan joukkojen moraalia. Kysymys sodasta ja rauhasta oli välittömästi ratkaistava asia, ja tuli sitten valtaan millainen hallitus tahansa, totesi Päts, oli Viron välttämättä tiedettävä, mikä oli liittoutuneiden kanta

---

[7] Bosanquet Foreign Officelle 15. 4. 1919. F. O. 608/186, s. 374—376.
[8] AK, s. 39.
[9] Bosanquet Foreign Officelle 28. 4. 1919. F. O. 608/186, s. 366—367. Myös *Laaman* (1964, s. 445) katsoo Moskovan olleen Kúnin ehdotuksen takana. Neuvostovirolainen tutkimus sen sijaan kumoaa tällaisen väitteen ja toteaa Kúnin esiintyneen omasta aloitteestaan. *Vihalem*, s. 535.
[10] *Piip* (1930), s. 351.

tähän kysymykseen. Viron hallitus, olipa sen kokoonpano millainen tahansa, ei voisi torjua Unkarin tarjousta muuten kuin liittoutuneiden avulla. Päts uskoikin, että olisi mahdollista muodostaa luja sotaa jatkava hallitus, jos sillä vain olisi liittoutuneiden tuki.

Bosanquet totesi sosialistien kiirehtivän rauhaa, jonka takia hän pyysi Foreign Officelta valtuuksia vakuuttaa Viron hallitukselle, että jos Viro pysyy lujana taistelussaan, se saisi jatkuvaa apua ja kaikkea tarpeellista sotamateriaalia. Parhaana ratkaisuna Viron sodan jatkamista ajava brittikonsuli näkikin liittoutuneiden kenraalin johtaman vapaaehtoisarmeijan lähettämisen.[11]

Béla Kúnin ehdotukseen ei väliaikainen hallitus kuitenkaan vastannut. On oletettavissa, että se ei olisi vastannut, vaikka Englannilta olisi saatu selkeäkin rauhantekoa puoltava vastaus, saatikka kun lännestä kantautuneet reaktiot olivat vähintäänkin epäselviä ja pääkonsuli Bosanquet puolestaan puolsi sodan jatkamista. Sitä että Viro ei taipunut tähän "Leninin ja kumppaneiden ansaan" edesauttoi myös todella tukala tilanne rintamalla. Pelättiin näet, että jos Viro alkaa nyt kriittisellä hetkellä osoittaa rauhantahtoa, se ei pysty esittämään omia ehtojaan. Kuten Tõnisson jo helmikuulla oli todennut, rauhantunnusteluihin bolševikkien kanssa voitaisiin suostua vain silloin, kun Viron sotilaallinen asema olisi hyvä.

4. Auttaako Suomi?

Tiedot Unkarin rauhantarjouksesta ja muutenkin Viron halukkuus rauhan solmimiseen herättivät huolestumista Helsingissä. Kallas sähkötti Tallinnaan Suomen hallituksen tulleen levottomaksi huhuista, jotka kertoivat mahdollisesta aselevosta Viron ja bolševikkien kesken. Suomen hallitus oli voimakkaasti asettunut vastustamaan tätä mahdollisuutta. Siksi Kallaksen olikin puolivirallisesti annettu ymmärtää, että Suomen hallitus valmisteli apua Virolle. Tämän johdosta Viron hallitus lähetti 30. 4. 1919 edustajansa kenraali Larkan neuvottelemaan Helsinkiin. Saadakseen virolaisille voimakkaampaa tukea Helsingistä Poska esitti konsuli Bosanquetille toivomuksen, että Hänen Majesteettinsa hallitus käyttäisi vaikutusvaltaansa, jotta Suomen hallitus antaisi pyydetyn avun.[1] Näin kävikin, sillä Foreign Office kehotti 8. 5. 1919 konsuli Belliä epävirallisesti muistuttamaan Suomen hallitusta Viron haluamasta avusta.[2]

Mitä Helsingissä sitten tapahtui? Ulkoasiainministeriössä järjestettiin Valpurina neuvottelutilaisuus, johon Ehrnroothin ja Waldenin ohella osallistuivat kenraali Ignatius, Kairamo, Idman, Gummerus ja Viron edustajina Kallas ja Larka. Viimeksi mainitut pyysivät nyt Suomelta sotilaallista apua ja ilmoittivat sitä koskevan virallisen pyynnön olevan lähipäivinä tulossa. He totesivat myös saaneensa

---

[11] Bosanquet Foreign Officelle 28. 4. 1919. F. O. 608/186, s. 366—367.
[1] Bosanquet Foreign Officelle 30. 4. 1919. F. O. 608/185, s. 70—71.
[2] Foreign Office Bellille 8. 5. 1919. Sama, s. 72.

pyynnölleen siunauksen niiltä puolueilta, jotka perustavan kokouksen vaalien jäikeen perustaisivat uuden hallituksen.

Tilanne rintamalla oli Kallaksen mukaan kriittinen, sillä kaikki mobilisoidut 60 000 miestä olivat rintamalla eikä reservejä ollut. Vakuuttaakseen Viron luotettavuutta Kallas vielä painotti sosialistien, joilla tulisi olemaan huomattava asema uudessa hallituksessa, olevan porvarien kanssa yksimielisiä sodan jatkamisen tärkeydestä. Suomen apu olisi nyt ratkaiseva ja sitä tarvittaisiin enintään 10 000 miestä.

Ulkoministeri Ehrnrooth vakuutti Suomen hallituksen olevan hyvin kiinnostuneen Virosta ja toivovan, ettei Viron ole pakko solmia aselepoa bolševikkien kanssa. Hän lupasi hallituksen ottavan Viron avustamisen harkittavakseen, mutta uskoi 10 000 vapaaehtoisen saamisen kokoon saattavan käydä vaikeaksi.

Rauhan solmimisvaaran polttavuus oli kuitenkin niin suuri, että siitä sukeutui vielä keskustelu Kallaksen ja Gummeruksen välillä. Gummerus näet tiedusteli lähettiläältä erityisesti, olivatko Venäjän bolševikit tehneet Virolle rauhantarjouksen, johon Kallas vastasi kieltävästi. Gummeruksen tiukatessa, oliko Viron sosialistien joukossa sellaisia, jotka halusivat rauhaa, vastasi Kallas sellaisia kyllä olevan, mutta heillä ei ollut vaikutusvaltaa. Sitä paitsi uuden hallituksen pääministeriksi tulisi todennäköisesti Martna. Tällä ilmoituksella Kallas todennäköisesti halusi rauhoittaa suomalaisia. Martna ei näet ollut Suomessa ainakaan niin huonoissa kirjoissa kuin Rei, josta Suomessa pelättiin tulevan Viron uusi pääministeri.

Kallas kuitenkin paljasti Suomen sosiaalidemokraattien koettavan saada virolaisia tovereitaan taipumaan rauhaan, "ja samaan suuntaan oli eräs suurvalta, jonka nimeä ei tarvitse mainita, koettanut vaikuttaa", mutta turhaan.[3] Viimeksi mainittu seikka viittasi Englantiin ja varsinkin Grenfellin kontakteihin virolaisten sosialistien kanssa.

Jo seuraavana päivänä Suomen hallitus otti Viron auttamisen käsiteltäväkseen. Tilaisuudessa olivat mukana Viron asiantuntijoina Kairamo, Gummerus, Louhivuori, Holma ja Ivalo. Kokouksen aluksi ulkoministeri Ehrnrooth teki selkoa muille ministereille Virosta tulleista avunpyynnöistä ja Viron tilanteesta yleensäkin. Hän ilmoitti myös välittäneensä tuomari Hankon kautta Viron hallitukselle tiedon, että Suomen hallitus oli halukas antamaan Virolle apua. Keskustelun aloittanut, jo aikaisempinakin päivinä Viron rintaman poikkeuksellista tärkeyttä taistelussa bolševismia vastaan korostanut Walden totesi olevan välttämätöntä, että Viron rintama ylläpidetään ja että virolaiset eivät solmi rauhaa. Walden katsoi kuitenkin, että sekä Viron että myös Suomen kohtalon ratkaisee Pietari. "Jos tahtoo pelastaa Viron, on kysymys ratkaistava Pietarissa", painotti näkyvimpiin Pietariin hyökkäystä vaativiin lukeutuva puolustusministeri. Sen sijaan pelkän Viron auttaminen olisi vain eräänlainen lyhyen ajan lähitavoite, joka voitaisiin toteuttaa lähettämällä 1) inkeriläisiä Viroon, 2) suomalaisia vapaaehtoisia Viroon, ei kuitenkaan 10 000, vaan 1 000—2 000 miestä ja 3) avustamalla Viroa rahalla ja ruoalla.

---

[3] Kokousselostus 1. 5. 1919. UM Tallinna 1919.

Sen sijaan tällaisenkin ohjelman toteuttaminen kohtasi hallituksessa vaikeuksia. Kauppa- ja teollisuusministeri Vennola näet selosti yksityiskohtaisesti, kuinka vaikea Suomen oma finanssiasema oli. Se ei antanut juurikaan mahdollisuuksia Viron rahalliseen tukemiseen. Siksi Vennola ehdottikin, että Suomen täytyisi kääntyä länsivaltojen puoleen ja pyytää niiltä rahallista ja aseellista avustusta. Samaa korostivat myös ministeri Ramsay ja kenraali Ignatius. Lausutuissa ajatuksissa suhtauduttiin kautta linjan ymmärtäväisesti siihen, että Suomi auttaa voimiensa mukaan, mutta erityisesti korostettiin tärkeänä tiedustella Suomen sosialistien kantaa asiaan. Myös painotettiin, että oli odotettava Viron uuden hallituksen muodostamista.

Keskustelun pohjalta sotaministeri Walden ehdotti päätettäväksi, että jos entente päättää jatkaa sotaa, niin Suomi antaisi Virolle avustusta. Sen tähden olisi otettava selville, mitä asiasta Pariisissa ajatellaan. Pääministeri ja ministeri Luopajärvi kannattivat Waldenin ehdotusta. Sen sijaan ministerit Alkio ja Kallio olivat varovaisempia ja katsoivat, ettei Suomi voi tällä tavalla sitoa käsiään. Päätöstä asiasta ei saisikaan tehdä, ennen kuin siitä oli kuultu puolueryhmiä.

Näin ollen valtioneuvosto oli ajautunut lähelle umpikujaa Viron auttamisessa. Louhivuori varoittikin, että ellei Suomen hallitus nyt voisi antaa lopullista vastausta, syntyy Virossa "rauhanpaniikki" ja näin Suomi omalla toiminnallaan ajaa Viron Suomellekin vaaralliseen rauhaan. Siksi hallitus lopulta päätti ottaa huomioon kaikki esitetyt varaukset eli että ennen Virolle annettavaa vastausta käännyttäisiin eduskuntaryhmien puoleen ja tiedusteltaisiin niiden kantaa; erityisesti oli tärkeätä saada Tannerin kautta selville sosiaalidemokraattien kanta. Sen lisäksi Suomi tiedustelisi entente-valtojen kantaa Viron auttamiseen ja rauhansolmimiseen.[4]

Vaikkei Suomen lopullista kantaa vielä Virossa kuultukaan, suhtauduttiin siellä kuitenkin hyvin optimistisesti Suomesta tulevaan apuun. Toukokuun 5. päivänä Päts kertoi pääkonsuli Bosanquetille Suomen hallituksen olevan neuvottelujen tuloksena periaatteessa valmis lähettämään Viroon 10 000 miestä ja antamaan rahalainaa aina 10 milj. markkaan saakka, mikäli liittoutuneet siihen suostuvat. Päts korostikin, miten tärkeätä liittoutuneiden luvan ja siis Suomen avun saaminen oli. Bosanquet oli samaa mieltä ja uskoi sen pelastavan sotilaallisen tilanteen Virossa.[5]

Toukokuun 2. päivän kokouksessa asetettiin — entenen ohella — Suomen sosiaalidemokraatit tavallaan temppelin harjalle Viron avustamisasiassa. Tämän seikan kiinnostavuutta lisää se, että samassa kokouksessa viitattiin myös siihen, että uskottiin sekä Grenfellin että Tannerin matkustaneen Tallinnaan puhumaan rauhasta virolaisille sosialisteille. Holma jopa suoraan sanoikin, että "eräs englantilainen [oli] mennyt Suomen sosialistien lähettinä ehdottamaan rauhaa".[6]

---

[4] Gummeruksen muistiinpanot 2. 5. 1919. Gummeruksen kokoelma/56; Castrénin muistiinpanot 2. 5. 1919. Castrénin kokoelma/8; Alkion pvk 2. 5. 1919; Gummeruksen muistio 5. 5. 1919. UM 7 E Viro 1919.

[5] Bosanquet Foreign Officelle 5. 5. 1919. F. O. 608/185, s. 64.

[6] Alkion pvk 2. 5. 1919.

Mutta miten asia sitten todellisuudessa oikein oli?

Lähteiden pohjalta voidaan todistaa, että Suomen ja Viron sosiaalidemokraattien kesken oli todella huhti-toukokuulla kontakteja, jotka siis hallituksessa herättivät pelkoa välistävedosta. Viron sosiaalidemokraattinen puolue näet ilmoitti sähkeitse suomalaiselle veljespuolueelleen, että koska Suomen hallitus ei ollut antanut lupaa virolaisille sosiaalidemokraateille saapua Helsinkiin, Suomen sosialidemokraattinen puolue lähettäisi omat edustajansa Tallinnaan "neuvottelemaan erinäisistä tärkeistä kysymyksistä". Sosiaalidemokraattinen puoluetoimikunta valitsi 23. 4. 1919 Väinö Tannerin edustajakseen ja sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä puolestaan J. W. Kedon.[7]

Matkalle Tanner lähti 30. 4. 1919 yksinään, sillä laiva ei suostunut odottamaan Ketoa niitä 15 minuuttia, "joilla tämä tavallisesti odotutti itseään kokouksiin". Tallinnassa Tanner tapasi virolaisia eturivin sosiaalidemokraatteja, kuten Martnan, Astin ja Rein, jotka tiedustelivat häneltä, oliko mahdollista toivoa vielä saatavan apua Suomesta, jos sitä tarvittaisiin. Viron sotilaallisen tilanteen he kuvasivat varsin synkäksi; virolaiset alkoivat olla kyllästyneitä sotaan ja haluta rauhaa, kuri armeijassa oli höltymässä ja sotilaat halusivat peltotöihin. Sekä länsivallat että Suomi olivat painostaneet Viroa olemaan ryhtymättä rauhanneuvotteluihin ja toisaalta — Béla Kúnin ehdotukseen viitaten — virolaiset kertoivat Tannerille, etteivät he luota bolševikkien rauhanneuvottelujen vilpittömyyteen, he kun ryhtyisivät pian sotaan uudelleen. Näiden tietojen perusteella voi siis katsoa Viron sosiaalidemokraattien olleen ymmällään. Suomen apua — ja siis sodan jatkamista — vastaan heillä ei ollut periaatteellista huomauttamista, sen sijaan ainakaan Béla Kúnin rauhantarjoukselle he eivät kallistaneet korvaansa.[8] Joka tapauksessa Tannerin ja virolaisten tapaaminen oli kontakti, joka oli tarpeen molemmille: virolaiset koettivat saada siitä sotaa ja rauhaa koskevaan probleemaansa ratkaisun ja Tanner taas tietoa, mille kannalle suomalaisten toverien olisi asettauduttava porvarillisen hallituksen avustuskaavailuihin nähden.

Tanner ei ainakaan käytettävissä olevien lähteiden mukaan ole Tallinnassa käydessään torjunut mitään, mutta ei liioin luvannutkaan mitään, vaan hän vain kuunteli virolaisten näkökantoja. Suomeen hän palasi 3. 5. 1919 — ja varsin eriskummallisesti. Laivayhteyksien epämääräisyyden takia — Tanner väittää, että seuraava laiva olisi lähtenyt vasta monen päivän perästä — kotimatka uhkasi tyystin lykkääntyä. Tanner tapasi kuitenkin kadulla sattumalta, kuten hän toteaa, kapteeni Grenfellin, jonka hän tunsi jo entuudestaan Hella Wuolijoen salongista. Grenfell lupasikin järjestää asian ja kutsui Tannerin vapaamatkustajaksi Shakespeare-hävittäjälle, joka viiletti Suomenlahden poikki parissa tunnissa. Varmaa vastausta ei voi antaa, oliko Grenfell Tallinnassa Suomen sosiaalidemokraattien

---

[7] Sosiaalidemokraattisen puoluetoimikunnan ptk 23. 4. 1919. Työväen arkisto; Sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän ptk 23. 4. 1919. Sama.

[8] Matkallaan Tanner kertoi tulleensa siihen käsitykseen, että Virossa uskotaan ulkoministeri Ehrnroothin lausuneen, että Suomi katkaisee kaikki välit Viron kanssa, jos Viro tekee rauhan Neuvosto-Venäjän kanssa ja jos suurtilallisilta riistetään maa ilman korvausta. Gummeruksen muistio 9. 5. 1919. UM 100 Viro 1918.

pyynnöstä sondeeraamassa rauhaa ja liittyikö hänen matkansa näin ollen Tannerin matkaan. Kuten on nähty, Suomen hallituspiirejä myöten otaksuttiin näin olevan ja tämä luonnollisesti oli omiaan lisäämään epäluuloja sekä Grenfelliä että ylipäänsäkin sosiaalidemokraattien salaisia aktioita kohtaan. Tanner sen sijaan korostaa sattumalta tavanneensa Grenfellin Tallinnassa. Näin saattaakin olla, sillä muista lähteistä käy ilmi meriattašean käyneen useammankin kerran Helsingistä Tallinnassa.

Paluunsa jälkeisenä päivänä, 4. 5. 1919, Tanner teki selkoa matkastaan sosiaalidemokraattisen puolueen eduskuntaryhmän kokouksessa. Syntyneessä keskustelussa Kotonen sekä häneen yhtyen V. Vainio ja O. V. Elving ehdottivat, että virolaisia kehotettaisiin solmimaan rauha. Sen sijaan enemmistö katsoi, ettei Viron oloista ollut tarpeeksi tarkkoja tietoja, jotta virolaisille tovereille olisi voitu antaa "ehdoton neuvo" ryhtyä rauhan hieromiseen. Oman merkityksensä lienee antanut Tannerin varsin pidättyvän asenteen ohella myös kokouksessa mukana olleen Gustav Suitsin kannanotto; hän näet korosti, miten taistelua on käytävä sekä bolševikkeja että porvaristoa vastaan, mutta katsoi kuitenkin Viron sosiaalidemokraattisen puolueen tekevän kaikkensa rauhan jouduttamiseksi.

Kokouksen päätös jäi varsin laihaksi: Suitsille annettiin näet tehtäväksi viedä vain terveiset Viron veljespuolueelle.[9] Muuta ei siis tietojen puuttuessa katsottu voitavan tehdä.

Päätöksensä mukaisesti Suomen hallitus kääntyi 2. 5. 1919 pidetyn kokouksensa jälkeen ententen puoleen. Ossian Donnerille jo samana päivänä lähettämässään sähkeessä Ehrnrooth kertoi "varman tiedon mukaan" Grenfellin matkustaneen Tannerin kanssa Tallinnaan saadakseen aselevon aikaan virolaisten ja bolševikkien kesken. Nyt ulkoministeriö pyysikin Donneria tiedustelemaan, miten tämä vastasi Englannin tarkoitusperiä. Jos Grenfell oli toiminut omin päin, olisi hänet kutsuttava välittömästi kotiin.[10]

Holstille vt. ulkoministeri sähkötti 3. 5. 1919 ja pyysi tiedustelemaan ententen valtiomiehiltä, miten he suhtautuvat Suomen suorittamaan interventioon Viroon. Sitä varten olisi kuitenkin Suomen saatava ententeltä rahaa ja sotamateriaalia.[11]

Toukokuun 9. päivänä sähköttämässään vastauksessa Donner totesi Englannin näkevän mielellään suomalaisten apujoukkojen lähettämisen Viroon.[12] Samaa kertoi myös Holsti raportissaan. Sekä Englannin että USA:n Pariisissa olevat diplomaattiedustajat pitivät mitä tärkeimpänä, "että Suomi koettaisi kaikin tavoin auttaa Viroa sen puolustussodassa". Tuntien Suomen johdon piirissä vallitsevan innostuksen hyökätä Pietariin ja todennäköisesti peläten Suomen Viron-intervention varjolla saattavan nyt toteuttaa aikeensa, länsivaltain diplomaatit varoitti-

---

[9] Sos.dem. eduskuntaryhmän ptk 4. 5. 1919; *Väinö Tanner,* Kahden maailmansodan välissä. Muistelmia 20- ja 30-luvuilta. Helsinki 1966, s. 50—52.

[10] UM menneet sähkeet 1919: Lontoo.

[11] Sama.

[12] Donnerin sähke 9. 5. 1919. Holstin kokoelma/17. Ks. myös Donnerin raporttia 7. 5. 1919. UM 5 C 7 sekä UM:n kirjelmää kenr. maj. Hannes Ignatiukselle 15. 4. 1919. Ignatiuksen kokoelma/3, SArk.

vat Holstin kautta Suomen hallitusta "antautumasta siihen uskoon, että Viron kautta voitaisiin entenen luvalla ajatella Pietarin valloitusta jo näinä aikoina".[13]

Toukokuun alussa Suomen hallituksen julistaessa periaatteellista avunantoa Virolle, mutta odottaessa uusien askeltensa tueksi entenen ja eduskuntaryhmien lausuntoja, seurattiin Suomessa myös kiinteästi Viron hallituskysymyksen edistymistä. Useissa yhteyksissä tuli esille, että täällä ounasteltiin Viron hallituksen johdon joutuvan joko Martnan tai Rein käsiin. Tähän viittasivat erät Virosta saadut tiedot ja se, että sosiaalidemokraattinen puolue perustavan kokouksen suurimpana asettaisi pääministerin, jolloin sen keulille sijoittuvat Rei ja Martna olisivat mitä vakavimpia kandidaatteja. Näistä kahdesta Martnaa pidettiin sopivampana; Louhivuori ilmoittikin hallituksen istunnossa 2. 5. 1919 luulevansa, että jos Martna tulee hallituksen esimieheksi, Viro jatkaisi sotaa.[14] Sen sijaan Rei oli ymmärrettävistä syistä suomalaisille punainen vaate. Jo hänen valintansa perustavan kokouksen puheenjohtajaksi oli, kuten Putkinen totesi, "uusi korvapuusti Suomelle".[15] Louhivuori taas huomautti katkerana, miten "Rei, joka talvella sai erota ministerin paikalta soimattuaan valkoista Suomea, on nyt kansalliskokouksen puheenjohtajan paikalla Viron ensimmäinen mies".[16]

Sinänsä ei Suomessa nähty Viron mahdollista sosialistijohtoista hallitusta aivan mahdottomana yhteistyökumppanina; olivathan sikäläiset sosialistit taistelemassa bolševikkeja vastaan ja he olivat myös ottaneet vastaan Suomen avun. Louhivuori olikin todennut Pätsin jo huhtikuulla tekemään tiedusteluun, mille kannalle Päätoimikunta asettuu, jos Viron uusi hallitus olisi pääasiassa sosialistinen, että jos se asettaisi päämääräkseen Viron itsenäisyyden ja bolševikkien kukistamisen "ja muuten toimisi oikeusvaltiossa noudatettavien periaatteiden mukaan", niin Päätoimikunta tuskin kieltäisi apua.[17]

Varsinainen pelon aihe sen sijaan Suomen hallituksen mielestä oli suomalaisten sosiaalidemokraattien veljeily virolaisten puoluetovereittensa kanssa ja tätä tietä suomalaisten etelään välittämät, Suomen virallista auttamista halveksuvat ja siitä varoittavat juonimiset. Louhivuori syyttikin huhtikuun lopulla Suomen sosiaalidemokraatteja siitä, että he olivat kiihottamalla tehneet Virossa epäilyksen alaisiksi suomalaisten tarkoitukset heidän avustaessaan Viroa. Tämän hänelle olivat vahvistaneet sekä Kallas että Hanko. Siksi Virossa olikin mieliala Suomea kohtaan tuolloin "erittäin epäedullinen". Tätä tuki myös Louhivuoren katkerana merkille panema seikka, että Viron eri ministerit seurustelivat ahkeraan suomalaisissa sosialistipiireissä "samalla kun välttävät niitä piirejä, jotka ovat Virolle annetun avun takana".[18]

---

[13] Holstin kirjelmä UM:lle 17. 5. 1919. Holstin kokoelma/18. Holstin tunnusteluista Pariisissa ks. Esmé Howardin muistio 15. 5. 1919. F. O. 608/185, s. 128—129.
[14] Alkion pvk 2. 5. 1919.
[15] *Kettunen* (1948), s. 52.
[16] Louhivuori Runebergille 26. 4. 1919. Louhivuoren kokoelma/31.
[17] Louhivuoren muistio 22. 4. 1919. Sama.
[18] Sama.

Louhivuoren närkästykselle lienee aihettakin, mutta toisaalta on muistettava, että Tannerin käydessä Tallinnassa huhti-toukokuun vaihteessa virolaiset sosialistit nimen omaan korostivat hänelle kiitollisuuttaan Suomelta saatua apua kohtaan.

Toukokuun alkupäivinä puuhakas pääkonsuli Bosanquet ryhtyi vauhdittamaan Viron hallituskaavailuja ja jo pitkään jatkuneisiin, hallituksensa konkreettista asioihin puuttumista esittäviin pyyntöihinsä työlääntyneenä puuttui 4. toukokuuta varsin dramaattisella tavalla Viron hallituskysymykseen. Yhdessä USA:n Baltiassa olevaan sotilasvaltuuskuntaan kuuluvan majuri Alvin C. Devereuxin kanssa hän näet päätti käyttää vaikutusvaltaansa ja kehottaa uutta muodosteilla olevaa hallitusta maltillisuuteen ja välttämään voimakkaita muutoksia ja repiviä päätöksiä. Bosanquetin ja Devereuxin aktion vauhdittajana oli omalta osaltaan myös eroamassa oleva pääministeri Päts, joka sekä tässä että eräissä muissakin yhteyksissä näyttää koettaneen vaikuttaa siihen, että entente ja myös Suomi antaisivat ymmärtää pitävänsä edelleen suotavana Pätsin jatkamista pääministerinä. Päts oli Bosanquetille todennut useaan otteeseen, että tämän ystävällisen neuvon sanoilla, järjen äänellä, olisi nykyisessä kriittisessä tilanteessa merkittävä teho. Siksi Bosanquet ja Devereux päättivät kutsua Britannian pääkonsulaattiin kolmen suurimman puolueen, sosiaalidemokraattien, työpuolueen ja kansanpuolueen, edustajat neuvonpitoon. Tilaisuuteen saapuivatkin Bosanquetin, Devereuxin ja varakonsuli Porterin lisäksi Rei, Seljamaa, Olesk, Tõnisson ja Poska, siis. mm. Viron hallituksen ulkoministeri ja perustavan kokouksen puhemies.

Täysin epävirallisesti, kuten Bosanquet korosti, brittikonsuli totesi, mikä vaara liittyi Virossa kevään mittaan esiin nousseeseen agraarireformiin. Vaikka uudistuksen tarve — balttilaisen aatelin suurtilojen jakaminen — olikin yleisesti tunnettu, oli nyt kuitenkin tärkein tehtävä estää maata joutumasta jaetuksi ja näin lujittaa Viron turvallisuutta bolševismia vastaan. Jos bolševismi nielaisisi Viron, olisivat kaikki maanomistuksen uudistussuunnitelmat kerta heitolla menetetyt. Bosanquet vihjaisi myös, miten radikaali maareformi saattaisi lopettaa ulkomaisen pääoman tuonnin ja lainat Viroon.

Varoitettuaan ensin varsinkin sosialistisen puolueiden ajamasta maareformista Bosanquet siirtyi hallituskysymykseen. Jotta liittoutuneet voisivat luottavaisesti antaa materiaaliapua, täytyisi maassa olla pystyvä hallitus, joka pitäisi yllä sisäisen järjestyksen ja puolustaisi maata ulkolaista hyökkäystä vastaan. Pääkonsulin mukaan nyt eroava Pätsin hallitus oli tehnyt erinomaista työtä suurissa vaikeuksissa ja sen johdossa oli ollut hyvä, kykenevä mies, jota kohtaan liittoutuneet saattoivat tuntea luottamusta. Hänen väistymisestään oli pääkonsuli pahoillaan ja siksi jo Viron itsensäkin vuoksi oli tärkeää, että sen uudellakin hallituksella olisi liittoutuneiden luottamus. Luottamusta taas kertyisi siten, että uusikin hallitus noudattaisi viisasta ja maltillista politiikkaa, joka nojaa enemmän rakentamiseen kuin repimiseen.[19]

[19] Bosanquetin raportti 8. 5. 1919. F. O. 608/186, s. 223—224. Brittikonsulin järjestämästä tilaisuudesta sai tietoja myös Saksan Tallinnan-asiainhoitaja Maximilian Vogl. Ne tukevat paljossa Bosanquetin raportista saatavia tietoja, mutta joissakin kohdin ovat siihen ristiriidassa. Niinpä Vogl to-

Bosanquetin päämääränä voi tässä puhuttelussa katsoa olleen ei suinkaan estää sosialistien menoa hallitukseen, joka vaalitulosten mukaan oli jo itsestään selvää, vaan hän kaiketi pyrki siihen, että uusi hallitus koostuisi mainittujen puolueiden maltillisista edustajista ja että se ei suin päin lähtisi tekemään Viroa sisäisesti järisyttäviä päätöksiä. Moni seikka pääkonsulin puheenvuoroissa viittaa myös siihen, että hänellä ei olisi ollut mitään sitä vastaan, että Päts jatkaisi uudenkin hallituksen pääministerinä.

Mielenkiintoista lisävalaistusta asiaan antaa Suomeen tullut tieto. Päts näet kertoi Tallinnassa pari päivää myöhemmin Paavo Tapanaiselle Bosanquetin ja Devereuxin esittäneen ultimaatumin, että elleivät sosialistit suostu muodostamaan hallitusta, jossa porvarillisilla puolueilla olisi 5 ja sosialisteilla 5 edustajaa sekä pitämään Pätsin sotaministerinä ja Laidonerin ylipäällikkönä, niin Englanti ja USA eivät enää antaisi mitään apua. Ministeri Päts pyysikin nyt, että myös Suomi asettuisi samalle kannalle ja antaisi tällaisen uhkavaatimuksen sosialistien toiminnan rajoittamiseksi, ennen kuin se lähettää Viroon avustusta.[19a] Vaikka tähän Pätsin kautta Suomeen välittyneeseen tietoon onkin aiheellista suhtautua jossain määrin kriittisesti, tukee se kuitenkin päällisin puolin väitettä, että Bosanquet koetti vaikuttaa hallituksen muodostamisessa porvarilliseen suuntaan ja tukea Pätsin jatkamista hallituksessa.

Sitä, että länsivallat todella näkivät Viron hallitusmuutoksen vaarallisena todistaa myös Piipin Pariisista 16. 4. 1919 lähettämä tieto, jonka mukaan vallassa olevaa hallitusta ei tule liikaa muuttaa ja Pätsin pitää jäädä sotaministeriksi.[19b]

Neljä päivää Bosanquetin järjestämän kokouksen jälkeen saatiin perustavassa kokouksessa hallituksen muodostamista koskevat kaavailut valmiiksi ja 8. 5. 1919 syntyi uusi hallitus, *vabariigi valitsus,* kuten sitä kutsuttiin erotukseksi väliaikaisesta hallituksesta. Sen johtoon tuli työpuolueen Otto Strandman ja ulkoministeriksi Jaan Poska. Työpuolue sai kaikkiaan 3 salkkua, sosiaalidemokraatit 4 ja kansanpuolue 2. Perustavan kokouksen 120 paikasta uudella hallituksella oli takanaan 96.

---

teaa kokouspöytäkirjasta saamiinsa tietoihin viitaten Bosanquetin maininneen, että jos Viro tarvitsisi vieraita sotajoukkoja avukseen, olisi entente valmis miehittämään Viron. Pietarin retkestä taas Vogl väitti Bosanquetin todenneen, että 50 sotalaivaa käsittävä brittilaivasto oli Hangossa, Tallinnassa ja Helsingissä valmiina operoimaan Pietaria vastaan. Myös suomalaiset olisivat valmiita hyökkäämään maitse Pietariin, ja Englannissa olevien Pietarin operaatioon osallistuvien vapaaehtoisten määrä oli Voglin mukaan neljä kertaa suurempi, kuin mikä olisi välttämätöntä (Voglin raportti Saksan Liepājan-lähetystölle 12. 5. 1919. AA Wk 20d 1a Bd 32). Voglin tiedot, joiden hän väittää pohjautuvan kokouspöytäkirjaan — Bosanquetin raportista saa kuitenkin sen kuvan, että kokouksen epävirallisuuden ja arkaluontoisuuden vuoksi pöytäkirjaa ei edes pidetty —, tuntuvat olevan enemmänkin kuulopuheisiin pohjautuvia. Esimerkiksi väite ententen tarjoutumisesta miehittämään Viro ei sovi lainkaan yhteen tosiasiallisten tietojen kanssa, puhumattakaan mahtavien laivasto-osastojen keskityksistä Suomenlahdelle ja vapaaehtoisten mobilisoimisesta Englannissa. Nämä uutiset lienee sijoitettava samaan kategoriaan kuin esim. Saksan Tukholman-lähetystön tiedote 5. 6. 1919, että Englanti oli päättänyt rahaavustuksensa pantiksi miehittää Hiidenmaan, Saarenmaan ja Tallinnan 15. 6. 1919 (AA Wk 20d 1a Bd 35) sekä Voglin Auswärtiges Amtille 28. 6. 1919 raportoima väite, jonka mukaan yleishyökkäys Pietaria vastaan alkaisi 26. 6. 1919 ja että Englannin vaikutuksesta olisivat myös suomalaiset osallistumassa siihen (AA Wk 20d 1a Bd 39).

[19a] Gummeruksen muistio 9. 5. 1919. UM 100 Viro 1918.

[19b] *Vihalem,* s. 440.

Hallituksen kokoonpanon, vaikka se vastasikin perustavan kokouksen voimasuhteita, voi kuitenkin sanoa olleen yllättävän. Vaikka sosiaalidemokraatit olivatkin päähallituspuolue, annettiin kuitenkin pää- ja sotaministerin salkku työpuoluelaiselle. Tämän voinee katsoa olleen virolaisten yritys olla turhaan ärsyttämättä sekä ententeä että Suomea, joiden mieleen ei sosiaalidemokraatin johtama ministeristö olisi ollut. Toisaalta taas lähinnä Bosanquetin ajama linja, että hallituspaikat jaettaisiin tasan oikeiston ja vasemmiston kesken ja että Päts säilyisi hallituksessa, kärsi haaksirikon. Onkin sanottava, että mikäli Viron hallitusneuvotteluihin kohdistui ulkomaista painostusta, niin sen kantama hedelmä ainakin jäi varsin nahistuneeksi.

Koska Strandman hyvin tiesi niistä epäluuloista, joita hänen hallituksensa nimen omaan aselepoasiassa herätti niin lännessä kuin pohjoisessakin, hän antoi perustavassa kokouksessa 12. 5. 1919 esittämässään ohjelmanjulistuksessa myös tätä koskevan lausuman. Pääministerin mukaan uuden hallituksen päätehtävä oli saada aikaan rauha, mutta, hän painotti, me emme tahdo tehdä rauhaa ja lopettaa sotaa erillään niistä valtioista, jotka ovat tukeneet meitä moraalisesti ja aineellisesti. "Me emme halua emmekä voi tehdä rauhaa ilman takeita, että Viron kansa voi elää riippumattomana itsenäistä poliittista elämää". Ilmoitusta seurasi, kuten pöytäkirja kertoo, "elav käteplaksutamine", vilkas kättentaputus.[20] "Hyvä ohjelma, jos se voidaan ajaa läpi", kommentoi puolestaan E. H. Carr, jolle varakonsuli Porter lähetti Strandmanin ohjelmanjulistuksen.[21]

Strandmanin näin ex cathedra esittämän taitavasti laaditun julistuksen sisältöä voidaan pitää arvovaltaisena loppupisteenä rauhantekoa koskeville spekuloinneille. Ilmoittaessaan rauhanpyrkimysten hallituksen päätehtäväksi hän kumarsi Viron sosialisteille ja esittäessään siihen varaukset hän taas kumarsi ententelle ja Suomelle: Viro ei tulisi tekemään erillisrauhaa. Tätä tuki vielä sekin, ettei Strandmaninkaan hallitus ottanut esille Pätsin naftaliiniin panemaa Béla Kúnin rauhanvälitystarjousta.

Suomessa pantiin Viron hallitusratkaisun tulos suhteellisen tyytyväisenä merkille. Loppujen lopuksihan oli käynyt paremmin kuin oli pelätty. Suomen kohteliaana huomionosoituksena sekä uudelle pääministerille että hänen ohjelmalleen voidaan katsoa olleen valtionhoitaja Mannerheimin 19. 5. 1919 Strandmanille lähettämä ranskankielinen onnittelusähke.[22]

Viron hallituskysymyksen ratkeaminen oli omiaan antamaan Suomen hallituksen avustustoimenpiteitä koskeville ratkaisuille konkreettisempaa pohjaa. Samalla kun Helsinkiin alettiin saada länsivalloilta Viron auttamista puoltavia ilmoituksia, alkoi tulla myös tietoja Suomen eri puolueiden kannanotoista. Näistä tärkein oli tietysti sosiaalidemokraattisen puolueen mielipide.

Asia oli esillä puolueen eduskuntaryhmässä 8. 5. 1919. Kokouksen aluksi valittiin — äänestyksen jälkeen — lähetystö, johon kuuluivat Tanner, Keto ja Voion-

---

[20] AK 12. 5. 1919, s. 458.
[21] Porter Foreign Officelle 21. 5. 1919. F. O. 608/186, s. 241—247.
[22] Mannerheim Strandmanille 19. 5. 1919. UM menneet sähkeet 1919: numeroimattomat.

maa, tutustumaan Viron nykyiseen asemaan. Aikaisempien sieltä saatujen tietojen kun ei katsottu olevan riittäviä päätöksenteon pohjaksi. Asiaa kokouksessa alustanut Tanner ehdotti keskusteltavaksi kahdesta pääkysymyksestä: 1) olisiko Viron tehtävä rauha vai jatkettava sotaa ja 2) miten olisi suhtauduttava Viron pyytämään sotilasapuun Suomesta. Omasta puolestaan Tanner totesi, ettei puolueen piirissä ollut määrättyä kantaa Suomesta aiemmin annettuun avustukseen, "vaan on katseltu asiaa syrjästä ja sen koskettelemineen on ollut enimmäkseen arvostelevaa laatua". Virossa käynnin yhteydessä oli Tannerissa kuitenkin vakiintunut mielipide, että Suomen avustus näytti olleen paikallaan, "jos kohta vapaaehtoisten keskuudessa näyttää olleen huonojakin aineksia".

Tanner kertoi Suomen porvariston kantana todennäköisesti olevan, että Viron ei ole tehtävä rauhaa, koska se vapauttaisi bolševikkijoukkoja Karjalan kannakselle suomalaisia vastaan. Sosiaalidemokraattien mielipide oli sen sijaan, että Suomen hallitus ei saa harjoittaa painostusta, vaan virolaisten oli vapaasti annettava päättää omassa asiassaan.

Tannerin alustuksen jälkeen, josta huokui selvä myötämielisyys auttamista kohtaan, syntyneessä vilkkaassa keskustelussa Väinö Hakkila katsoi, ettei Suomi saa painostaa Viroa; jos virolaiset saavat kohtuulliset rauhanehdot, on heidän tehtävä rauha. Samaa kannatti myös Joonas Laherma. Ryömä puolestaan pani kaiken riippumaan Viron uudesta hallituksesta. Jos syntyy "pistinhallitus", niin sen kanssa ei ryhdytä mihinkään tekemisiin, mutta jos syntyy vasemmistohallitus, niin sen kanssa voidaan ryhtyä vuorovaikutukseen.

Edustajat Väinö Hupli, Julius Ailio ja Evert Huttunen puolestaan katsoivat, että Viroa ei voida ilman muuta mennä kehottamaan tekemään rauhaa, vaan tärkeimpänä silmämääränä olisi oltava Viron sellaisen menettelyn, joka on edullisin sen itsenäisyydelle. Kuten Ailio korosti, saattaisi rauhanteko kylmentää länsivaltojen ja Viron suhteita, jolloin virolaiset jäisivät kokonaan bolševikkien armoille.

Vastaehdotuksenaan Mikko Ampuja ehdotti, että "lausuttaisiin kiinteänä mielipiteenä, että Viron on tehtävä rauha". Äänestettäessä Ampujan ehdotuksen ja sen välillä, ettei Viroon lähteviä tovereita olisi kiinteästi evästettävä, voitti viimeksi mainittu äänin 27—13.[23]

Näin ollen Suomen sosialidemokraattisen puolueen eduskuntaryhmä jätti kantansa vieläkin avoimeksi, vaikka esitetyissä kannanilmauksissa olikin nähtävissä suopea asenne Viron auttamiseen ja pidättyvyys vaatia Viroa solmimaan rauha. Sosiaalidemokraattinen puolueneuvosto otti puolestaan Viron kysymyksen käsittelyyn 13. 5. 1919, mutta Viroon lähetettyjen edustajien paluuta odotellessa ei sielläkään tehty konkreettista päätöstä. Taavi Tainio ilmoitti kyllä hyväksyvänsä Neuvosto-Venäjän, mutta ei, että se pakottaa vieraita kansoja pysymään valtansa alla. Sillä jos näet tunnustetaan kansojen itsemääräämisoikeus, niin oli annettava tunnustus myös Viron vapaustaistelulle. "Bolshevikkihallitus oli luopunut omista

---

[23] Sos. dem. eduskuntaryhmän ptk 8. 5. 1919. Tanner itse korosti vielä samana päivänä omana mielipiteenään, ettei sosiaalidemokraattien pitäisi vastustaa suomalaisten vapaaehtoisten lähettämistä, vaan suhtautua siihen "vaieten". Gummeruksen muistio 9. 5. 1919. UM 100 Viro 1918.

periaatteistaan kieltämällä Viron kansalta itsemääräämisoikeuden, mutta me emme saa siitä luopua."

Sapekasta kritiikkiä esitti kuitenkin J. F. Aalto, joka katsoi, että jos Suomen sosiaalidemokraatit esittävät myötätuntonsa Viron taistelua kohtaan, niin se on melkein sama kuin "myötätunnon lausuminen Suomen työläisten teurastukselle, sillä ainakin aluksi on Viron työväki itse noussut taisteluun riistäjää vastaan". Suorastaan häpeämättömänä Aalto piti sitä, että sosiaalidemokraattien joulukuinen puoluekokous oli esittänyt myötätuntonsa Viron itsenäisyystaisteluihin nähden. "Meidän ei tule lausua myötätuntoamme niille voimille, jotka ovat meitä vastassa, olkootpa ne sitten Virossa, Aunuksessa tai missä tahansa." Myös A. Lindroosin mielestä niin Viron kuin Aunuksenkin taistelu oli selvää luokkasotaa, jota ei ole syytä avustaa, ei aineellisesti eikä moraalisesti.

Ylikiehunutta sappea koetti luututa Tanner, joka edellisiin puhujiin viitaten huomautti Viron taistelun olevan todella vapaustaistelua, jonka käymisestä kaikki puolueet olivat yksimielisiä.[24]

Sosiaalidemokraattien miettiessä edelleen kantaansa tuli jo muilta puolueilta kannanottoja Viron avustamiseen. Ne olivat kauttaaltaan myönteisiä; esim. oppositiossa olevan kokoomuspuolueen kantana ilmoittivat Paavo Virkkunen ja Harri Holma Castrénille 15. 5. 1919, että puolue oli myötämielinen Viron avustamiselle myös rahallisesti.[25] Maalaisliitto oli ottanut asiaan kantaa jo 6. 5. 1919 ja kannatti avustusta, jos kohta ihmettelikin, ettei ympärysvaltain kannasta ollut hallituksella vielä selvyyttä.[26]

Vauhtia asiaan lisäsi Viron uuden hallituksen toukokuun 20. päivän seutuvilla ulkoministeri Poskan kautta Suomelle esittämä uusi pyyntö suomalaisten vapaaehtoisten lähettämisestä. Poska oli vakuuttunut, että edes pienehkönkin suomalaisen osaston saapuminen kohottaisi suuresti uupuneen armeijan mielialaa. Katsoen Suomen edun ehdottomasti vaativan, ettei Viro joudu bolševikkien valtaan ja koska Englannin ja USA:n hallitukset nimen omaan kehottivat Suomea avustamaan Viroa, päätti Suomen hallitus periaatteessa kannattaa pienehkön vapaajoukon lähettämistä. Koska Viron hallitus valuutan puutteen vuoksi ei kyennyt kustantamaan suomalaista apuretkikuntaa ja koska Päätoimikunta kieltäytyi ryhtymästä värväykseen, ellei Suomen valtion taloudellinen kannatus ole taattu, hallitus päätti periaatteessa luovuttaa lainaksi tarvittavat käyttövarat, mutta vasta sen jälkeen, kun se oli kuullut eduskuntaryhmien mielipiteen asiasta. Päätoimikunta oli laskenut, että 500 miehen varustaminen ja pitäminen Virossa 3 kuukautta maksaisi noin 5 milj. markkaa.[27] Näin hallitus ei vielä nytkään voinut ottaa lopullista kantaa asiaan, vaan joutui jälleen eduskuntaryhmien kuulemisen vuoksi lykkäämään sen.

---

[24] Sos. dem. puolueneuvoston ptk 13. 5. 1919.

[25] Castrénin muistiinpanot 15. 5. 1919. Castrénin kokoelma/8.

[26] Maalaisliiton eduskuntaryhmän ptk 6. 5. 1919. Keskustan ja maaseudun arkisto, Helsinki.

[27] Gummeruksen muistio porvarillisille eduskuntaryhmille 21. 5. 1919. UM 7 E Viro 1919; UM:n poliittiset raportit 22. 5. 1919. UM 5 C 1; VAP ptk 15. 5. 1919. VAP/C 1; VAP:n kirjelmä pääministerille 16. 5. 1919. UM 7 E Viro 1919.

Tässä vaiheessa hallitus koetti vielä saada jo useasti turhaan pyydettyä rahallista tukea Englannilta. Ehrnroothin 21. 5. 1919 Holstille lähettämässä sähkeessä todettiin, että mikäli Englanti todella toivoo Suomen puuttumista asioihin Virossa, täytyisi sen ehdottomasti antaa Suomen käyttöön rahallista ja aseellista apua.[28] Ehrnrooth kertoi myös konsuli Bellille Suomen aikeista ja totesi hallituksen toivovan Britannialta raha-apua.[29] Pyynnön taustaksi on muistettava Bellin Foreign Officen kehotuksesta jo toukokuun alussa toivoneen Suomen hallituksen vastaavan myönteisesti Viron esittämään pyyntöön. Tämä oli todennäköisesti vaikuttanut Suomessa siihen suuntaan, että todella luultiin Britannian olevan valmis rahalliseen tukeen. Nyt kuitenkin Ehrnroothin Bellin kautta menneeseen pyyntöön vastattiin Foreign Officesta Hänen Majesteettinsa hallituksen ainoastaan esittäneen epävirallisen toivomuksen Suomen hallitukselle, että Suomi antaisi Viron pyytämää apua. "Emme näe riittäviä perusteita suostua pyyntöön", vastattiin Suomen toivorikkaaseen tiedusteluun.[30]

Hallituksen tiedustelun nyt lähtiessä uudelleen kierrokselle eduskuntaryhmiin, tuli sosiaalidemokraattien kanta olemaan ratkaiseva, sillä muut puolueethan olivat jo aiemmin ilmoittaneet periaatteellisen tukensa asialle. Tätä varten sekä pää- että ulkoministeri saivat tehtäväkseen tiedustella välittömästi Tannerilta ja Ryömältä sosiaalidemokraattien kantaa. Näin tapahtuikin 21. 5. 1919 eivätkä he käyttäneetkään vastustavan asiaa, mutta halusivat kuitenkin keskustella siitä eduskuntaryhmässä.[31]

Tavattuaan Castrénin ja Ehrnroothin Tanner ja Ryömä veivät asian ensin eduskuntaryhmän valmisteluvaliokuntaan, jossa yritykselle alkoi jo kerääntyä vastatuulta. Lainan myöntämistä asettuivat kannattamaan Tanner, Leino ja Wäinö Wuolijoki. Viimeksi mainittu piti bolševismia taantumuksellisena liikkeenä ja Viron taistelua kansojen itsemääräämisoikeuden mukaisena. Laina olisi siksi myönnettävä, mutta vaadittava, ettei vapaaehtoisia käytetä valloitustarkoituksiin. Suoritetussa äänestyksessä mainitut kolme jäivät vähemmistöön ja enemmistö (7 ääntä) päätyi suosittamaan eduskuntaryhmälle, ettei lainaa myönnettäisi.[32]

Asia vietiin tämän jälkeen evästyksin eduskuntaryhmään, jonka kokouksen aluksi Virosta tulleet Keto ja Voionmaa — Tanner oli jäänyt Helsinkiin, koska hän mielestään jo tunsi tarpeeksi Viron kysymystä — kertoivat matkavaikutelmistaan. Keto totesi virolaisten vakuuttaneen, etteivät he lähde maantieteellisten rajojen ulkopuolelle, paitsi milloin strateginen asema sitä vaatisi. Voionmaa kertoi Viron aseman olevan vakavan, jos rintamalla tapahtuisi murtuma; reservejä ei näet ollut. Ylimalkaisesta raportoinnista syntyi laimea keskustelu, joka kuitenkin vauhdittui Tannerin ryhdyttyä esittelemään kokoukselle hallituksen tiedustelua.

Nyt esitetyssä vilkkaassa mielipiteenvaihdossa, jota kuitenkin leimasi verraten puutteellinen tietämys Viron asioista, enemmistö kävi vastustamaan lainan myön-

---

[28] Holstin kokoelma/18.
[29] Bell Foreign Officelle 22. 5. 1919. F. O. 608/185, s. 267.
[30] Foreign Office Britannian rauhandelegaatiolle Pariisiin 31. 5. 1919. Sama, s. 263.
[31] Castrénin muistiinpanot 21. 5. 1919. Castrénin kokoelma/8.
[32] Sos.dem. eduskuntaryhmän valmisteluvaliokunnan ptk 21. 5. 1919.

tämistä. Se katsoi mm., ettei hallitus saisi myöntää lainaa ohi eduskunnan ja että avustuksen antaminen olisi "Viron puolisosialistien auttamista Viron punaisia työläisjoukkoja vastaan" (Edv. Helle). Lainaa puolustanut vähemmistö taas katsoi varojen tulevan hyvin käytetyiksi (Tanner) ja niillä tuettavan virolaisten itsemääräämisoikeutta bolševikkien imperialismia vastaan (Ryömä). Pidetyssä äänestyksessä sai lainaa vastustava kanta 57 ääntä ja sitä kannattava ainoastaan 4 ääntä (Tanner, Ryömä, E. Huttunen, J. O. Leivo).

Jotta asia ei kokonaan luisuisi pois käsistä, Tanner ehdotti Huttusen kannattamana äänestettäväksi siitä, suhtautuuko Suomen sosialidemokraattinen puolue sympaattisesti Viron vapaustaisteluun vaiko ei. Koska keskustelu oli kuitenkin käyty toisessa asiassa, päätettiin uuden äänestyksen jälkeen (38—21) olla äänestämättä mainitusta Tannerin ehdotuksesta. Näin ollen sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä oli asettunut vastustamaan lainan myöntämistä. Sen sijaan puolueen virallinen kanta itse Viron vapaussotaan jäi — yhä edelleen — avoimeksi.[33] Ehrnroothille eduskuntaryhmän kannasta ilmoittanut Tanner oli alunperin uskonut sosiaalidemokraattien asettuvan passiiviselle kannalle, mutta nyt ryhmän asetuttuakin kokonaan vastustamaan asiaa Tanner saattoi vain esittää hallitukselle valittelunsa.[34]

Porvarilliset eduskuntaryhmät sen sijaan suostuivat 5 milj. markan lainan myöntämiseen ja 500 vapaaehtoisen lähettämiseen. Tämän tiedon saavuttua asia otettiin esille hallituksessa jo 22. 5. 1919 ja nyt se hyväksyttiin yksimielisesti ja päätettiin ryhtyä sen edellyttämiin toimenpiteisiin.[35]

Helatorstaina 29. 5. 1919, viikkoa sen jälkeen, kun hallitus oli päättänyt uuden vapaaehtoisjoukon lähettämisestä Viroon, suoritti Suomen eduskunta Tallinnaan kolmella laivalla retken, jolle osallistui n. 200 henkeä. Toisaalta kyseessä oli epävirallinen keväinen huviretki, mutta toisaalta ei voi välttyä ajatukselta, että retken tarkoituksena oli tarjota suomalaisille parlamentaarikoille mahdollisuus tutustua Viron tilanteeseen, sen uuteen hallitukseen ja perustavaan kokoukseen. Satamassa suomalaisia olikin vastassa joukko perustavan kokouksen jäseniä, joiden johdolla tutustuttiin Tallinnaan ja nautittiin juhlalounas Estonia-teatterissa.

Tilaisuudessa pidetyt puheet herättivät kuitenkin ristivetoa eli "situatsioni kävi merkilliseksi", kuten Alkio merkitsi päiväkirjaansa, sillä virolaiset sosialistit pitivät erikseen puheen suomalaisille tovereilleen ja kiittivät näitä saadusta avusta. Tähän vastanneen Väinö Voionmaan puheesta suomalaiset saivat, kuten Tekla Hultin totesi, hämmästyksekseen kuulla, että sekä Suomen että Viron sosialistit ovat aina taistelleet maidensa valtiollisen vapauden puolesta. Alkio totesikin katkerana Tallinnassa saadun kohtelun viittaavan siihen, että kun Viro nyt oli pääsemässä jaloilleen, "se kenties potkaisee meidät syrjään ja asettuu yhteistoimintaan vain sosialistien kanssa". Jonkun verran valoisampana näki tilanteen kuitenkin Hultin, joka olletikin siihen viitaten, ettei Suomen kieltolain kuivakas ote ulottunut virolaiseen

---

[33] Sos.dem. eduskuntaryhmän ptk 21. 5. 1919. Ks. myös *Tanner*, s. 53.

[34] Tanner uskoo, että tarvittavat varat saatiin kuitenkin ja avustusjoukko lähti matkaan. "Viro vapautettiinkin sitten ehkä osaksi tämän avustuksen turvin". *Tanner*, s. 53.

[35] Alkion pvk 22. 5. 1919; Castrénin muistiinpanot 22. 5. 1919. Castrénin kokoelma/8.

juhlapöytään, totesi miten "lennokkaat puheet ja heimolaisveljeily saivat kuitenkin sosialisteissammekin niitä vanhanaikuisia isänmaallisia tunteita väräjämään, koskapa kajahuttelimme samoja vanhoja isänmaallisia lauluja, toinen toisensa perään".

Joka tapauksessa Tallinnan vierailu jätti suomalaisiin — sosialisteja kenties lukuun ottamatta — vähemmän miellyttävän kuvan. Erityisesti paheksuttiin sitä, ettei Viron hallitus tullut lainkaan kosketuksiin suomalaisten kansanedustajien kanssa. Tämän tunsi voimakkaasti varsinkin Suomen hallituksen jäsenenä mukana ollut Alkio.[36] Viron hallituksen ja korkeimman valtiollisen johdon tietoiseen syrjässä pysyttelemiseen viittaa virolaisen sosiaalidemokraatin Villem Ernitsin Suomen sosialidemokraattisen puolueen eduskuntaryhmässä 4. 6. 1919 esittämä valittelu, etteivät Rei ja Ast olleet saapuvilla; he kun näet luulivat, että vierailuun ottavat osaa vain eduskunnan porvarilliset ryhmät (!).[37]

Hallituksen annettua luvan 500 vapaaehtoisen värväämiseksi ryhtyi sota- ja ulkoasiainministeriön edustajilla, eversti Alexander Tunzelman von Adlerflugilla ja tohtori Gummeruksella, täydennetty Viron Avustamisen Päätoimikunta toteuttamaan uuden apujoukon lähettämistä. Kokouksessa 3. 6. 1919 tosin todettiin Viron sotilaallinen asema jo parantuneeksi siitä, mitä se oli ollut huhtikuun lopulla, mutta silti katsottiin Suomella olevan Virossa niin paljon etuja valvottavanaan, että joukot olisi lähetettävä. Uuden apujoukon päälliköksi oli jo otettu jääkärikapteeni E. G. Kumlin ja riittävän miehistön ja upseeriston saamista pidettiin varmana.[38]

Samaan aikaan, jolloin uusien vapaaehtoisten lähettämisestä oli periaatteessa päätetty ja Päätoimikunta ryhtynyt huolehtimaan käytännön toimista, alkoivat myös nousta esiin Virolle annettavan avun erikoisehdot. Vahingosta viisastuneena Suomessa näet katsottiin, että Virosta olisi saatava uhratun avun ja lainatun rahan takeeksi "pantteja", jotka takaisivat Suomen pääsyn omilleen siinä tapauksessa, ettei Viro pystyisi maksamaan velkojaan. Erityisesti tätä linjaa ajoi konsuli Putkinen. Raportissaan 12. 5. 1919 hän painotti, että ellei etukäteen olisi tilaisuutta hankkia Suomelle Virosta tällaisia taloudellisia etuja, "niin voipi olla varma siitä, että virolaiset kohtelevat tämän toisen sotilaallisen avustuksen perästä kaikkia Suomen kansalaisia samalla kiittämättömällä ja välinpitämättömällä tavalla, kuin nytkin, ja huokeasta menisi taas uudelleen satojen suomalaisten urhojen ja kotimaalle arvokkaiden nuorukaisten henki — —".[39]

Koska Suomea Virossa kiinnostavat tuotteet, esim. pellava ja peruna, olivat vaikeasti saatavissa, kiinnitti Suomen hallitus huomionsa Viron omaleimaiseen rikkauteen, palavaan kiveen eli öljyliuskeeseen, jonka jalosteita voitiin käyttää

---

[36] Alkion pvk 29. 5. 1919; Hultinin pvk 30. 5. 1919. Hultinin kokoelma/XLVII; UM Kairamolle 28. 5. 1919. UM menneet sähkeet 1919: U-sähkeet I; Postimees 30. 5. 1919 ("Soome külalised Tallinnas").

[37] Sos.dem. eduskuntaryhmän ptk 4. 6. 1919.

[38] VAP ptk 3. 6. 1919. VAP/C 1; Ulkoasiainministeriön poliittiset raportit 5. 6. 1919. UM 5 C 1.

[39] UM 53 L_2f.

polttoaineena ja jota Virosta näytti olevan pellavaa ja perunaa huomattavasti helpommin saatavissa.

Jo pian saksalaisten vetäydyttyä kiinnitti kauppa- ja teollisuuskomission johtaja V. M. J. Viljanen huomiota palavaan kiveen kaavaillessaan kompensaatiokauppoja Suomen ja Viron välillä. Viroon lähetettiinkin jo talvella suomalaisia asiantuntijoita, jotka totesivat esiintymät sangen rikkaiksi. Suomalaisten alustaviin tiedusteluihin ilmoitettiin Virosta kuitenkin maan hallituksen takavarikoineen palavan kiven alueet.[40] Tästä huolimatta Suomessa jatkui kiinnostus tätä lähinnä Itä-Viron Kohtla-Järven alueella esiintyvää luonnonrikkautta kohtaan. Löydösten konkreettista hyödyntämistä varten laati konsuli Leonard Wasenius jo huhtikuulla 1919 muistion, jossa ehdotettiin perustettavaksi suomalainen osakeyhtiö, josta Suomen valtio omistaisi 55 %. Tämän vastikkeeksi Suomen hallitus taivuttaisi kaikilla käytettävissään olevilla keinoilla Viron hallituksen myöntämään yhtiölle toimiluvan ja oikeuden hankkia Virosta tarvittavat maa-alueet. Maanostolupa olisi saatava aina 5 000 hehtaarille saakka, jonka lisäksi Viron hallituksen olisi luovutettava yhtiölle korvauksetta varasto-, tie- ja satama-alueiksi korkeintaan 300 hehtaaria maata. Yhtiöllä olisi oikeus käyttää hyväkseen kaikki alueelta löytyvät mineraalit ja maalajit ilman muuta veroa tai maksua kuin vuotuinen maksu, joka olisi vähintään 100 000 ja enintään 300 000 markkaa.[41]

Toukokuun 12. päivänä pidetyssä neuvottelussa, jossa ulkoministeri Ehrnroothin, sotaministeri Waldenin, kauppaministeri Vennolan ja finanssiministeri August Ramsayn lisäksi oli myös talouselämän asiantuntijoita läsnä, todettiin suoritettujen tutkimusten mukaan fosforiittia ja liuskekerrostumia olevan runsaasti ja ne tuntuivat kannattavilta. Näiden luonnonrikkauksien hyväksikäyttöä koskeva konsessio oli Ehrnroothin mukaan saatava korvaukseksi Virolle annettavasta sotilaallisesta ja rahallisesta avusta. Ulkoministeri tähdensi myös, että Viron hallituksen ei olisi annettava tietää, kuinka suurenmoinen löytö oli kyseessä, mutta toisaalta eivät suomalaisetkaan saisi sitä liikoja riistää.

Tämän taustaksi on muistettava, että palavan kiven tuntemus ja varsinkin sen tekninen hyödyntäminen oli Virossa toistaiseksi lapsen kengissä. Saksalaiset miehittäjät olivat jonkun verran jalostaneet sitä vuoden 1918 aikana.[42]

Kokouksen jälkeen Ehrnrooth sähkötti Tallinnaan Kairamolle ja totesi asian lähemmän valmistelun siirretyn kauppaministeriölle. Kun ehdotus olisi valmis, se esitettäisiin Viron hallitukselle ehtona avustuksen antamiselle.[43]

Kairamo tuntuu kuitenkin varsin ennen aikojaan lähteneen levittämään tietoja Suomen topakasta hankkeesta. Jo 14. 5. 1919 ulkoministeri Poska näet kertoi Bosanquetille saaneensa kuulla Suomen konsulilta, että Suomen apu olisi riippuvaista Virosta saatavista taloudellisista konsessioista. Närkästynyt Poska totesi, että

---

[40] V. M. J. Viljasen kirjelmä Toivo T. Kailalle 28. 10. 1919. KTK/8.
[41] Castrénin muistiinpanot 12. 5. 1919. Castrénin kokoelma/8.
[42] *K. Kala,* A/ü "Eesti Kiviõli" osa kodanliku Eesti põlevkivitööstuses. — Eesti NSV Teaduste Akadeemia toimetised. Ühiskonnateadused 3/1974, s. 250—251.
[43] UM 7 E Viro 1919.

Viron täytyy vihdoin etsiä suojaa joltain valtiolta, mutta että Suomi ei tietenkään voisi olla tuo suojeleva valtio.[44]

Kairamosta koko mineraalikonsessioasia saikin pontevan puoltajan. Ulkoministerille lähettämissään kirjeissä hän painotti, että vaikka muutaman sadan vapaaehtoisen lähettäminen ei sotilaallisessa mielessä vastaisikaan tarkoitustaan, olisi sotilaallinen voimannäyte kuitenkin toivottava erityisesti siksi, "että voisimme suuremmalla painolla vaatia osallisuutta täkäläisiin mineraalirikkauksiin". Nyt olisi maata saatavissa halvalla eikä sellaisen yhtiön, jonka takana olisi Suomen avustus ja Suomen sotajoukko, tarvitsisi juurikaan pelätä "vasemmistopuolueitten ala-arvoisia agraarisuunnitelmia", totesi kapinalippunsa Viron uuden hallituksen maanjakosuunnitelmia vastaan nostanut Suomen asiainhoitaja.[45]

Konkreettisemmille linjoille konsessiokysymys lähti ulkoministeriön todetessa 30. 5. 1919 lähettämässään kirjelmässä valtioneuvoston myöntäneen 5 milj. markan määrärahan Viron avustukseen sillä ehdolla, että Viron hallitus suostuu suomalaisen yhtiön maahankintoihin Virossa. Nyt Wasenius valtuutettiin yhdessä Kairamon kanssa johtamaan tätä koskevia neuvotteluja Tallinnassa.[46] Asiaa vaikeutti kuitenkin se, että porvarillinen kauppaministeri Janson oli eroamassa eikä halunnut enää puuttua laajoihin kysymyksiin. Uusi kauppaministeri Nikolai Köstner taas ei ollut vielä palannut Pariisista. Asiassa olisi kuitenkin Kairamon mielestä koetettava kiirehtiä, koska Viron sotilaallisen aseman paraneminen merkitsi samalla Suomen avun tarpeen heikkenemistä.[47]

Kairamon laatima muistio, joka liikkui samoilla linjoilla kuin edellä esitetty Waseniuksen huhtikuussa tekemä ehdotus, hyväksyttiin valtioneuvostossa 4. 6. 1919[48] ja kesäkuun alkupäivinä Kairamo jätti sen myös pääministeri Strandmanille.[49]

Vapaaehtoisten lähettäminen Viroon, vaikka se olikin Suomen puolelta periaatteessa selvä, ei kuitenkaan alkanut toteutua. Ulkoministerille 5. 6. 1919 laatimassaan muistiossa Kairamo totesi parin, kolmen viimeksi kuluneen viikon aikana Viron sotilaallisen tilanteen muuttuneen huomattavasti paremmaksi, mitä se oli silloin, kun apua alunperin päätettiin lähettää. Juuri touko-kesäkuullahan virolaiset joukot operoivat jo menestyksekkäästi lättiläisellä Liivinmaalla. Tosin Strandman oli vielä 31. 5. 1919 pyytänyt uuden suomalaisen apujoukon lähettämistä, koska ei voinut tietää, milloin sotaonni taas muuttuu. Kairamon mukaan uusi suomalainen vapaajoukko joutuisi olemaan verrattain kauan toimettomana, mikä taas toisi miehistölle suuria vaaroja "sekä siveellisessä että terveydellisessä suhteessa".[50]

---

[44] Bosanquet Foreign Officelle 14. 5. 1919. F. O. 608/185, s. 149.
[45] Kairamo Holstille 19. 5. 1919. Kairamon kokoelma/19; Kairamo UM:lle 22. 5. 1919. UM 7 E Viro 1919.
[46] UM 7 E Viro 1919. Ks. myös UM Holstille 23. 5. 1919. Holstin kokoelma/18.
[47] Kairamo UM:lle 28. 5. 1919. UM 7 E Viro 1919.
[48] Castrénin muistiinpanot 4. 6. 1919. Castrénin kokoelma/8.
[49] Kairamo Waseniukselle 5. 6. 1919. Kairamon kokoelma/20.
[50] UM 7 E Viro 1919.

Samana päivänä (5. 6. 1919) pidetyssä valtioneuvoston istunnossa oli myös asennoituminen muuttumassa. Ulkoministeri Ehrnrooth piti joukkojen lähettämistä kauppapoliittiselta kannalta (!) tärkeänä, koska Virosta saataisiin sen johdosta mineraaleista rikas maa-alue. Samalle linjalle, mutta lievemmin, asettui myös sotaministeri Walden, joka piti suomalaisten lähettämistä — varsinkin Narvan rintamalle, jossa voisi syntyä vaikeita riitoja venäläisten kanssa — vähemmän tarpeellisena, mutta korosti kuitenkin kaupallisten syiden saattavan vaatia joukkojen lähettämistä. Ajatus Suomen taloudellisten etujen turvaamisesta Virossa suomalaisin vapaajoukoin sai kuitenkin osakseen ankaran vastustusryöpyn. Vennola vastusti sitä samoin kuin ministerit Alkio, Eero Hahl, Mikael Soininen ja August Ramsay, jotka totesivat, ettei taloudellisten etujen vuoksi ollut yhtään miestä lähetettävä.

Näin ollen Ehrnroothin ajama ja Waldenin tukema linja kärsi tappion. Joukkoja lähetettäisiin Suomesta vain sotilaallisista syistä. Tästä tuli kuitenkin visainen pähkinä. Ehrnrooth näet ilmoitti, ettei hän ylipäänsä tiedä, vieläkö Viron hallitus halusi suomalaisia vapaaehtoisia. Vennola kertoi kyllä Poskan ilmoittaneen, että avun tarvetta oli, muttei niin suurta, kuin pari viikkoa sitten. Varman tiedon saamiseksi Kallaksen kautta hallitus päätti lykätä asian käsittelyn seuraavaan päivään.[51]

Hallituksen kokoontuessa uudelleen 6. 6. 1919 oli virolaisten asenne selvillä, mutta ympäripyöreänä. Viron hallitus oli näet ilmoittanut, ettei uusia apujoukkoja välttämättä tarvita, mutta pidettiin kuitenkin suotavana, että suomalainen joukko tulee, koska ei voitu tietää, mitä myöhemmin tapahtuu. Avun lähettämistä, mutta mm. ehdolla, ettei suomalaisia käytetä yli Viron rajojen, kannatti Alkio. Lopullisen suuntaviivan hallituksen ratkaisulle antoi kuitenkin sotaministeri Walden, joka sekä omasta että valtionhoitajan puolesta ilmoitti, ettei suomalaista joukkoa pitäisi nyt lähettää Viroon. Esitettyä kantaa kiiruhti tukemaan myös sisäministeri Carl Voss-Schrader ja samaan rintamaan liittyivät lopulta myös Vennola ja Alkio. Kun "sotilasasioista ymmärtävät hallituksen jäsenet olivat asettuneet toiselle kannalle, ei taida olla muuta keinoa, kuin alistua siihen", totesi Alkio.[52]

Vielä seuraavien päivien aikana asiaa käsiteltiin valtioneuvostossa, jolloin päätöksenteko jätettiin milloin mistäkin epäselvästä asiasta riippuvaksi.[53] Asia oli Suomen kannalta hankala: apua oli luvattu, mutta nyt oltiin kuitenkin lipeämässä siitä.

Ratkaisun hankalaan kysymykseen tarjosi Hankolta 13. 6. 1919 vihdoin tullut selvä vastaus, vastaus jollaista Suomen hallituksen mielialat tuntien voi pitää odotettuna. Hanko näet tiedotti vt. ulkoministeri Tõnissonin ilmoittaneen, ettei suomalaisia joukkoja pystytä muuttuneen tilanteen takia heti käyttämään. Ja jos Viro

---

[51] Alkion pvk 5. 6. 1919.

[52] Alkion pvk 6. 6. 1919; Vennolan muistiinpanot 7. (täytynee olla 6.) 6. 1919. Vennolan kokoelma/12; Castrénin muistiinpanot 7. (täytynee olla 6.) 6. 1919. Castrénin kokoelma/8.

[53] Alkion pvk 9. ja 12. 6. 1919; Castrénin muistiinpanot 10. 6. 1919. Castrénin kokoelma/8; UM:n poliittiset raportit 12. 6. 1919. UM 5 C 1.

onnistuu lopettamaan vihollisuudet saksalaisten kanssa etelässä — tästä oli toiveita — ei sen jälkeen tarvittaisi apujoukkoja lainkaan. Jos sen sijaan sota saksalaisia vastaan syttyy uudelleen, tarvittaisiin kyllä apua, "mutta arvattavasti tilanne siinä tapauksessa tekee mahdottomaksi saada suomalaista apua sillä rintamalla". Näin ollen suomalaisia joukkoja pystyttäisiin Virossa käyttämään vain saksalaisia vastaan. Tõnisson kuitenkin pyysi, ettei Päätoimikunta lopettaisi toimintaansa, koska tilanne ei ollut läheskään vielä selvinnyt.[54] — Tõnissonin viittaus saksalaisvaaraan johtui siitä, että virolaiset olivat joutuneet Liivinmaalla kesäkuussa taisteluun von der Goltzin johtamaa Landeswehria vastaan. Hävittyään 20.—23. 6. käydyn Võnnun (Wendenin) taistelun Landeswehr pyysi välirauhaa, joka solmittiinkin 3. 7. 1919.

Viron hallitukselta vihdoinkin saatu vastaus viikkokausia avoinna roikkuneeseen kysymykseen tarjosi Suomelle kunniallisen peräytymistien ja samalla se lopetti asian ympärillä pyörineet spekulaatiot. Viron Avustamisen Päätoimikunnassa asia tuli esille 16. 6. 1919. Koska oli, kuten Gummerus sanoi, järjetöntä lähettää miehiä Viroon, ellei heitä siellä tarvita, päätti Päätoimikunta lopettaa kaikki toimenpiteet apujoukon värväämiseksi ja lakkauttaa myös faktisesti toimintansa. Samalla kuitenkin valitettiin sitä, että Suomi joutui "ulkopuolelle sitä poliittista vaikutuspiiriä, johon sillä olisi ollut tilaisuus ottaa osaa sen kautta, että Viroon olisi uusi retkikunta lähetetty".[55]

Suunnitelmat Suomen uusista vapaaehtoisista raukesivat siis kesäkuun puolivälissä 1919. Kuten on nähty, Viroa oltiin kyllä periaatteessa valmiita auttamaan, joskaan ei läheskään niin spontaanisti kuin edellisen vuoden joulukuussa. Nyt liikkeelle lähtenyt yritys sammui kuitenkin Viron vähenevään kiinnostukseen, joka taas johtui sotilaallisen tilanteen paranemisesta ja myös enemmän vasemmalla olevan hallituksen tietystä varauksellisuudesta Suomen apuun ja sen ehtoihin nähden ja varsinkin kun Suomen sosiaalidemokraatit eivät olisi olleet uuden avun takana.

Oma merkityksensä Suomen asennoitumiseen oli myös Pietarin kysymyksellä. Jo vuoden 1919 alusta lähtienhän oli selvä korrelaatiosuhde vallinnut Virossa olevien suomalaisten vapaaehtoisten ja suomalais-virolaisen Pietarin retken välillä. Niin innokkaasti kuin sekä Suomessa että Virossa pitkin kevättä Pietarin retkeä kannatettiinkin, esti ententen jyrkkä asennoituminen sellaisen toteuttamista. Viron avustamisen tullessa keväällä uudelleen ajankohtaiseksi ajoivat juuri näkyvimmät "Pietarin aktivistit", mm. vt. ulkoministeri Ehrnrooth ja sotaministeri Walden, voimakkaasti Viron auttamista, joka viitannee heidän edelleen ainakin jossain määrin kytkeneen Viron auttamisen suunniteltuun Pietarin retkeen. Waldenhan mm. korosti Pietarin valtaamisen tärkeyttä Viron kysymyksen lopulliselle ratkaisulle.

---

[54] Hankon tiedote VAP:lle 13. 6. 1919. UM 7 E Viro 1919.

[55] VAP ptk 16. 6. 1919. VAP/C 1; VAP UM:lle 17. 6. 1919. UM 7 E Viro 1919; UM:n poliittiset raportit 19. 6. 1919. UM 5 C 1.

Juuri touko-kesäkuulla, jolloin Viron auttaminen oli aktuelli, oli Pietarin interventio Suomessa vilkkaan keskutelun kohteena. Valkoisten venäläisten menestykset keväällä Inkerissä, Etelä-Venäjällä ja Siperian suunnalla näyttivät tekevän asian entistä ajankohtaisemmaksi. Pietarin intervention etunenässä olevat Ehrnrooth ja Walden korostivatkin sen välttämättömyyttä Suomen kannalta. Valtioneuvostossa he kuitenkin jäivät vähemmistöön muiden ministerien — myös pääministeri Castrénin — edustaessa joko suoranaisesti vastustavaa tai ainakin epäröivää linjaa. Interventioon kohdistuvan opposition kärjessä olivat ministerit Alkio ja Soininen.[56]

Vaikka Suomen hallitus olikin asettunut pidättyvälle kannalle Viron uudelleen avustamisessa jo ennen kuin Virosta saatiin tieto avun tarpeettomuudesta, oli viimeksi mainittu kuitenkin tervetullut näkyvä syy. Sekä Waldenin että valtionhoitajan asettuminen auttamista vastustamaan lienee johdettavissa Pietarin retkeä kohdanneista vaikeuksista; sitähän vastusti lähes koko hallitus. Näin ollen suomalaisten lähettäminen Viroon, vaikka heitä ei siellä ehdottomasti tarvittaisi, herätti hallituksessa vastustusta ja sille olisi todennäköisesti ollut vaikea saada yleisen mielipiteenkään kannatusta. Oma osuutensa lienee myös ollut Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä Inon tapahtumien johdosta juuri touko-kesäkuun vaihteen molemmin puolin syntyneellä kärjekkäällä noottienvaihdolla. Suomalaisten joukkojen lähettäminen Viroon olisi luonnollisesti lietsonut neuvostohallituksen epäluuloja ja se olisi helposti tulkittu uhitteluksi.

Yllä mainituin syin jarruja polkemaan ryhtynyt Suomen hallitus säilytti kuitenkin kasvonsa Hankon 13. 6. 1919 välittämän pelastavan tiedotteen johdosta: apua, jota ei olisi voitu antaa, ei enää tarvittukaan.

---

[56] *Polvinen*, II, s. 195, 202.

IX Kohti reunavaltiopolitiikkaa

Viron avustamissuunnitelmat siirtyivät kesän 1919 mittaan lopullisesti pois päiväjärjestyksestä. Mutta myös laajemmalti ottaen kesä merkitsi huomattavaa käännettä Suomen poliittisessa historiassa. Tasavaltalaisen hallitusmuodon vahvistaminen 17. 7. 1919 toi mukanaan vakaantumista niin maan sisäiseen elämään kuin ulkopoliittisiin suhteisiinkin. Myös presidentinvaaleissa käydylle taistelulle oli tyypillistä kamppailu aggressiivista ulkopolitiikkaa kannattavien ja maltillisempia menettelytapoja vaativien kesken. Viimeksi mainitun suuntauksen voittoa merkitsi K. J. Ståhlbergin valitseminen Suomen ensimmäiseksi presidentiksi. Heinä-elokuun vaihteessa tapahtunut Aunuksen retken lopullinen epäonnistuminen merkitsi lisäksi, ettei ollut toiveita Itä-Karjalan kysymyksen ratkaisemisesta tällä tavoin. Sen seurauksena koko heimosotainnostus laimeni eikä uusia retkikuntasuunnitelmia varten saatu enää kokoon riittävästi voimia.[1] Tietyssä mielessä voi jo Viron uuden avustamisen raukeamisen katsoa antaneen merkkejä tähän suuntaan.

Kesän mittaan nousi suomalais-virolaisten suhteiden huomattavaksi kysymykseksi Suomen tunnustuksen antaminen Viron itsenäisyydelle ja — kuten hieman myöhemmin nähdään — siihen läheisesti kytkeytyvät suunnitelmat ns. reunavaltioitten yhteistyöstä. Kallashan oli hallituksensa kehotuksesta jo 18. 2. 1919 pyytänyt Suomen hallitusta tunnustamaan Viron itsenäisyyden. Tuolloin asiaa ei otettu Suomessa kuitenkaan virallisesti käsiteltäväksi, vaan annettiin ymmärtää, että vaihtamalla Viron kanssa diplomaattiedustajia Suomi osoitti kohtelevansa Viroa faktisesti itsenäisenä valtiona.

Sen sijaan virallinen kannanotto Viron itsenäisyyteen puuttui tyystin. Viron taholta tietysti juuri Suomen tunnustusta odotettiin hyvinkin hartaasti, ja kesän mittaan Suomi alkoikin osoittaa olevansa sellaiseen valmis. Hallituksen yksityisessä neuvottelussa 23. 7. 1919 päätettiin seuraavana perjantaina, 25. 7. 1919, tunnustaa Viron itsenäisyys de jure ja sen jälkeen ryhtyä toimenpiteisiin ja kehottaa myös ulkovaltoja tekemään samoin.[2] Tätä ennen katsottiin kuitenkin välttämättömäksi tiedustella suurvaltojen kantaa Suomen aikomaan askeleeseen ja sitä varten kään-

---

[1] *Jääskeläinen,* s. 255—256. Ks. myös *Yrjö Blomstedt,* K. J. Ståhlberg, Valtiomieselämäkerta. Keuruu 1969, s. 378—383.

[2] Castrénin muistiinpanot 23. 7. 1919. Castrénin kokoelma/7; Alkion pvk 22. (täytynee olla 23.) 7. 1919.

nyttiin jo samana päivänä Suomen Lontoossa, Pariisissa ja Washingtonissa olevien edustajien puoleen ja pyydettiin heitä tiedustelemaan asemamaittensa hallitusten kantaa Suomen suunnittelemaan Viron de jure-tunnustukseen.

Pariisista vastasi Adolf Törngren 29. 7. 1919, että Ranskan mukaan rauhankonferenssin Koltšakille 26. 7. lähettämä tunnustus sitoo sitä kaikessa mikä koskee Venäjää. Ranska katsoikin, ettei Viro koskaan tule saamaan enempää kuin autonomian. Armas H. Saastamoiselta saapui vastaussähke niin ikään 29. 7. ja siinä hän kertoi kuulleensa yksityisesti, ettei USA toistaiseksi tunnusta Viron itsenäisyyttä. Jos bolševikkivaara muodostuisi pitkälliseksi, olisi tunnustus kuitenkin ajateltavissa.[3]

Elokuun 1. päivänä vastasi tiedusteluun puolestaan Ossian Donner Lontoosta eikä hänenkään vastauksensa tarjonnut Castrénin kabinetille ja varsinkaan sen ulkoministerille selviä eväitä tunnustamisasiassa. Foreign Office näet ilmoitti, ettei Hänen Majesteettinsa hallitus katso voivansa neuvoa, miten Suomen hallituksen olisi meneteltävä. Omasta puolestaan Englannin hallitus oli tunnustanut Viron väliaikaisen hallituksen de facto väliaikaiseksi hallitukseksi jo keväällä 1918.[4]

Samaan aikaan tiedusteltiin Helsingissä kantaa myös liittoutuneiden sotilasvaltuuskunnan johtajalta, kenraali Hubert Goughilta. Sir Hubert totesi Englannin hallituksen suhtautuvan suosiollisesti jokaiseen aloitteeseen ja toimenpiteeseen, jonka tarkoituksena on saada aikaan hyvää yhteisymmärrystä Itämeren valtioitten välillä.[5] Italian edustaja puolestaan totesi Holstille, ettei Italia ainakaan lähiaikoina myöntäisi Virolle de jure-tunnustusta.[6]

Asiassa kuultiin vielä kotimaistakin eksperttiä, professori Rafael Erichiä. Hän ehdotti laajassa ja oppineessa lausunnossaan, että Viron hallitukselle vastattaisiin, että Suomen hallitus, joka lähettämällä diplomaattiedustajan Viroon ja vastaanottamalla Viron diplomaattiedustajan samoin kuin ilmoittamalla olevansa valmis tekemään Viron kanssa tarpeelliset valtiosopimukset, on osoittanut kohtelevansa Viroa riippumattomana, täysivaltaisena valtiona. Vakiintuneitten kansainvälisten oikeusperiaatteiden mukaan tällaisilla oikeudellisesti merkityksellisillä valtioteoilla oli näet sama vaikutus, kuin nimenomaisella juhlallisella tunnustuksella. Mainittujen oikeusperiaatteiden mukaan ei ollut riittävää aihetta erotukseen de facto- ja de jure-tunnustusten välillä eikä toisaalta taas Virolle olisi hyödyksi, jos Suomi nyt antaisi erityisen de facto-tunnustuksen. Koska suurvallat toimivat Euroopan olojen järjestäjinä, oli Erichin mukaan aiheellista, että Suomi ei erikseen anna sen nimenomaisempaa tunnustusta Viron itsenäisyydelle, kuin minkä sen tekemät teot sisältävät, vaan tekee sen yhdessä muiden valtioiden kanssa.[7]

---

[3] Koottuina Holstin päiväämättömään muistioon (todennäk. elokuun alusta 1919). Holstin kokoelma/28. USA:n kannasta ks. myös Saastamoinen Holmalle 31. 8. 1919. Saastamoisen kokoelma/22 ja Saastamoisen raportti 4. 9. 1919. UM 5 C 8.

[4] Mainittu Holstin muistio. Ks. myös Donner Foreign Officelle 24. 7. 1919 ja Foreign Officen vastaus 31. 7. 1919. F. O. 608/186, s. 334—335. Itse asiassa brittihallitus oli tunnustanut maanõukogun.

[5] Gough Holstille 6. 8. 1919. UM 12 L Viro 1919. Ks. myös Goughin tiedustelua Balfourille 27. 7. 1919 ja Balfourin vastausta 5. 8. 1919. F. O. 608/186, s. 21, 24.

[6] Mainittu Holstin muistio. Holstin kokoelma/28.

[7] Erichin muistio. UM 12 L Viro 1919.

Niin lännestä kuin Suomestakin saadut pidättyväisyyteen kehottavat reaktiot saivat Holstin punnitsemaan laajasti Viron tunnustamiseen liittyviä seikkoja, jotka yllättäen olivatkin osoittautuneet varsin problemaattisiksi. Kenraali Goughin jo mainitun lausuman ulkoministeri katsoi olevan selvän kehotuksen entistä täydellisempien diplomaattisuhteiden solmimiseen Suomen ja Viron välillä. Koska jo nyt käytännössä nämä suhteet olivat itse asiassa yhtä laajakantoiset kuin de jure-tunnustuksesta aiheutuvat suhteet, tuntui Holstista toisaalta luonnollisesta, että Suomi ottaisi ensimmäisenä ratkaisevan askeleen täyden tunnustuksen antamiseksi Viron itsenäisyydelle. Moraalisesti tällainen olisi epäilemättä omansa vaikuttamaan mitä edullisimmin Viron kansaan sen vaikeuksissa, mutta toisaalta, katsoi Holsti, ei Suomen de jure-tunnustus voisi kuitenkaan sillä hetkellä auttaa sen pitemmälle Viroa. Lisää epäilyjä suunniteltuja toimenpiteitä vastaan synnytti myös se, että suurvaltain pidättyvyys ja ainakin osittainen epäily Viron itsenäisyyden "täyden toteutumisen suhteen" velvoitti Suomen toimimaan niin, ettei voitaisi sanoa Suomen ryhtyvän käyttämään "vastikään annettua itsenäisyyttään" ottamatta lainkaan huomioon suurvaltojen ja toisten vanhempien itsenäisten valtojen politiikkaa "tällaisissa jotakuinkin arkaluontoisissa asioissa".

Pitkän resonemanginsa jälkeen Holsti päätyi suosittamaan Suomen viralliseksi vastaukseksi Kallaksen helmikuussa esittämään pyyntöön jo mainitun Erichin formulan mukaista vastausta, jossa todetaan Suomen kohtelevan Viroa riippumattomana, täysivaltaisena valtiona. Tämä, kuten Holsti katsoi, Viron tasavallan itsenäisyyden de facto tunnustaminen oli tarkoitettu ehdottomaksi ja lopulliseksi ja se oli näin ollen formaalisesti sama kuin de jure-tunnustus, "jonka Suomi kiireimmiten tulee julkilausumaan niin pian kuin ulkopoliittiset olosuhteet ja suurvaltain suhtautuminen Viroon sen sallivat".

Lisäksi Holsti ehdotti vastattavaksi, että Suomen kansa, joka "mitä lämpimimmällä myötätuntoisuudella seuraa Viron veljeskansan urhoollista taistelua, on valmis voimiensa mukaan sitä vast'edeskin avustamaan" ja että Suomen hallitus tekee voitavansa edistääkseen Viron kansainvälisen aseman ja riippumattomuuden täydellistä vakaannuttamista kansojen itsemääräämisoikeuden mukaisesti.[8]

Viimeksi mainittujen pyrkimysten — jotka tietysti olivat lähellä ulkoministerin sydäntä — painottamisen motiivina voi nähdä eräänlaisen korvikkeen tarjoamisena siitä, ettei Suomi itsestään riippumattomista syistä voinut vielä antaa Viron toivomaa de jure-tunnustusta.

Matkaan tulleiden mutkien johdosta Viron tunnustamisen lopullinen käsittely lykkääntyi aina elokuun 8. päivään saakka. Tuolloin valtioneuvosto hyväksyi Erichin ehdottaman ja Holstin kannattaman formulan, jonka mukaan Suomi oli diplomaattiyhteydet solmimalla tunnustanut Viron de facto, joka itse asiassa merkitsi samaa kuin de jure-tunnustuskin, jonka Suomi esittäisi heti, kun kansainväliset suhteet sen sallivat. Ministeri Alkio lausui kuitenkin pöytäkirjaan pitävänsä suota-

---

[8] Mainittu Holstin muistio. Holstin kokoelma/28; Holsti Kallakselle 8. 8. 1919. UM 12 L Viro 1919.

vana Suomen ja Viron etujen kannalta, että Suomi jo nyt antaisi de jure-tunnustuksensa.[9]

Suomen aktioon vastasi ulkoministeri Poska Kallaksen kautta 20. 8. 1919 ja esitti Viron kansan syvät kiitollisuuden ja kunnioituksen vakuutukset veljeskansaa kohtaan itsenäisyyden de facto-tunnustuksen johdosta.[10]

Ulkoministeri Holstin voimakkaasti ajama Viron tunnustamisasia liittyi läheisesti niihin lukuisiin liittokaavailuihin, joita Itämeren alueella oli nähtävissä jo syksystä 1917 lähtien. Näissä suunnitelmissa, joita jossakin määrin on jo käsitelty tässäkin tutkimuksessa, kaavailtiin milloin varsinaisten Baltian maiden, milloin taas sekä Baltian että Skandinavian maiden valtioliittoa tai peräti federaatiota. Suurimman kannatuksen tällaiset kaavailut saivat Viron ja Latvian suunnalta, kun taas esimerkiksi Ruotsissa, jota eräissä suunnitelmissa haviteltiin Itämeren liiton johtovaltioksi, ne torjuttiin päättäväisesti. Suomen asennetta voisi ennen kesää 1919 sen sijaan luonnehtia passiiviseksi, mutta ei ehdottoman torjuvaksi, kuten jo suomalais-virolaisten lähenemishankkeiden kohdalla on nähty.

Merkittävä osuus Baltian maiden liittohankkeiden konkretisoitumisen alkamiseen kesällä 1919 oli Englannilla, jonka kaavailuihin Itämeren alueen valtioliitot olivat kuuluneet jo vuodesta 1918 lähtien. Erityisesti liittoutuneiden sotilasvaltuuskunnan johtaja kenraali Gough kiinnitti tällaisiin huomiota ja raportoi jo 2. 6. 1919 Foreign Officelle brittien aseavun ja tuen Baltian maille herättävän toiveita Baltian federaatiosta tai liitosta.[11] Uudelleen Gough palasi asiaan 25. 7. 1919 sotaministeriölle lähettämässään raportissa. Tuona päivänä Viron itsenäisyyden tunnustamisen parissa puuhaava Holsti oli kääntynyt kenraalin puoleen ja pyytänyt häntä tiedottamaan hallitukselleen kysymyksen Baltian federaatiosta olevan nyt harkittavana Suomessa, Virossa, Latviassa, Liettuassa ja Puolassa ja Suomi oli akkreditoimassa viralliset edustajansa näihin maihin. Holsti puuttui myös Viron tunnustamiseen. Hän kertoi täydellisen tunnustamisen tulleen vasta Saksalta, joka sillä tavalla pyrki saamaan itselleen ylivaltaa perusteilla olevassa Baltian konfederaatiossa. Suomi oli tunnustanut Viron itsenäisyyden de facto, mutta halusi nyt mennä pitemmälle ja tunnustaa sen de jure.

Omana kantanaan Gough totesi Holstin kertoman ytimenä olevan varoituksen, että elleivät liittoutuneet nyt tee aloitetta ja ryhdy toimiin konfederaation muodostamiseksi, Saksa saisi Baltiassa ylivallan. Siksi Gough yhtyikin täysin Holstin kantaan ja katsoi, että myös liittoutuneiden pitäisi tunnustaa Viro ja näin päästä edulliseen asemaan Baltiassa.[12]

---

[9] VN ptk 8. 8. 1919. Viron hallituksen pyytäessä uudelleen 3. 6. 1920 Suomelta de jure-tunnustusta, päätettiin se antaa 7. 6. 1920. UM 12 L Viro 1919.

[10] UM 12 L Viro 1919. Viron Ruotsin-konsuli kääntyi 3. 9. 1919 Hellnerin puoleen ja pyysi Viron hallituksen nimissä, että Ruotsi tunnustaisi Viron. Tiedusteltuaan asiasta Lontoon- ja Washingtoninlähetystöiltä UD vastasi 9. 9. 1919, ettei Ruotsi ollut Tanskan ja Norjan kanssa noudattamansa politiikan valossa tilaisuudessa tunnustaa Viron tasavaltaa itsenäiseksi valtioksi, mutta kuitenkin keskinäisen kanssakäymisen edistämiseksi Ruotsi tulee pitämään yllä de facto-suhteita. UD 6 A 38 IV.

[11] F. O. 608/186, s. 6—18.

[12] Gough War Officelle ja edelleen Pariisin rauhanvaltuuskunnalle 25. 7. 1919. F. O. 608/186, s. 19.

Goughin välittämiä tietoja kommentoi E. H. Carr 29. 7. ja totesi Britannian aina yleisesti rohkaisseen Baltian konfederaation ajatusta ja tällainen olisi edelleenkin välttämätöntä, jos Baltian maat aiottiin saada kestämään bolševismia vastaan. Se että Britannia ei vielä ollut tunnustanut de jure tällaisia konfederaatioon kuuluvia valtioita, ei tarkoittanut, että "me haluamme jollain tavoin estää sitä".[13]

Kahta päivää myöhemmin Holsti — kuten jo nähtiin — kysyi Goughilta suoraan tämän kantaa siihen, että Suomi tunnustaa Viron de jure. Vastauksena, jonka oli saanut Balfourilta, kenraali totesi Englannin hallituksen suhtautuvan suopeasti aloitteisiin, joiden tarkoituksena oli saada aikaan hyvää yhteisymmärrystä Itämeren valtioitten välillä, minkä Holsti tulkitsi rohkaisuksi ajamalleen suuntaukselle, Baltian maiden lähenemiselle.

Samoihin aikoihin, jolloin Holsti tunnusteli länsivaltojen kantaa Viron de jure-tunnustukseen ja kertoi Goughille Baltian maissa esiintyvistä liittoajatuksista, hän laati (28. 7. 1919) muistion, joka paljolti selittää hänen aktiivisuutensa Viron tunnustamisasiassa. Holsti näet piti tärkeänä luoda hyvät suhteet Viroon ja ehkä solmia sotilasliitonkin sen kanssa. Heimoveljeyden ja kulttuurisiteiden lisäksi Viron poliittinen asema oli Suomelle tärkeä, sillä Suomelle oli vaarallista, jos vain 90 kilometrin päässä siitä oleva Viron rannikko olisi vihollisen hallussa. Ulkoministeri jopa katsoi, että Viron itsenäisyys oli Suomelle tärkeämpi kuin strategisesti edullisten rajojen saaminen Itä-Karjalasta ja Muurmannin radan valvonta. Sen sijaan Latvian ja Liettuan strategisesta merkityksestä Suomelle Holsti ei ollut vielä varma, koska niiden elinvoima tuntui toistaiseksi kyseenalaiselta. Suomi, Viro ja Puola olisivat sen sijaan reunavaltioiden ryhmittymän tärkeimmät osat.[14]

Ulkoministerin reunavaltioiden yhteistyötä kaavailevan muistion taustaksi on muistettava hänen lukuisat tähän liittyvät kontaktinsa Lontoossa edellisen vuoden aikana. Lisäksi esim. Enckell oli raportoinut hieman aiemmin Pariisista tapaamisestaan Poskan ja Piipin kanssa. Virolaiset olivat tuolloin selvin sanoin ehdottaneet suomalaisille, että jos Ahvenanmaan kysymys ratkeaa tavalla, joka estäisi Suomen suuntautumisen Skandinaviaan, olisi toivottavaa, että Suomi liittoutuisi Viron, Latvian ja Liettuan kanssa ja muodostaisi näin väestömäärältään Skandinaviaa suuremman kombinaation.[15]

Ja toisaalta taas elokuun alkupuolella, jolloin Holsti sai Goughilta suunnitelmiinsa hyvin sopivan vastauksen, hän sai myös kirjeen Carrilta, joka totesi Britannian täydellisesti kannattavan Baltian konfederaatiota. Tosin Carr uskoi Liettuan mukaantulon saattavan kuitenkin aiheuttaa vaikeuksia, koska se pyrkisi antamaan liitolle puolalaisvastaisen suunnan. Sen sijaan Suomi, Viro ja Latvia näyttivät tarjoavan hyvän ytimen valtioliitolle.[16]

---

[13] Carrin kommentti 29. 7. 1919. F. O. 608/186, s. 5.
[14] *Holsti*, s. 163.
[15] Enckellin raportti 5. 7. 1919. UM 5 C 6.
[16] Carr Holstille 7. 8. 1919. Holstin kokoelma/2.

Juuri heinä-elokuun vaihteessa Baltian maiden keskuudessa todella alkoi esiintyä näkyvää liikehdintää yhteistoiminnan aikaansaamiseksi. Heinäkuulla Kaunasin hallitus mm. totesi, että sotilasliitto Latvian, Liettuan ja Viron kesken olisi ensimmäinen askel laajempaa Baltian konfederaatiota kohden.[17] Todennäköisesti Kaunasista saamiaan tietoja välitti Liettuan Helsingissä oleva edustaja edelleen v. Brückille puhuessaan lämpimästi reunavaltioiden liitosta ja miten Viron hallitus aikoi kutsua näiden maiden konferenssin Tarttoon. v. Brückin mukaan Suomen hallitukselle asia oli kuitenkin täysin tuntematon ja siitä ajatus näytti mahdottomalta toteuttaa, koska vain Suomi ja Puola olivat vakiintuneita valtioita.[18]

Kaiketi Holstin kaavailujen pohjalta laati myös Gummerus 8. 8. 1919 muistion, jonka mukaan juuri reunavaltiot, Viro, Latvia, Liettua, Puola, Ukraina ja "Kaukasian maakunnat", etenkin Georgia, "ovat Suomen luonnollisimmat liittolaiset sekä bolševikkivaaran että uudistuneen Suur-Venäjän anastuspyyteiden torjumista varten". Ajatus näiden valtioiden ja kansojen yhteenliittymisestä yhteisiä etuja puolustamaan ei ollut uusi ja se oli Gummeruksen mukaan juuri noina päivinä tullut päiväjärjestykseen Viron ja Puolan puolelta. Ne olivat kaavailemassa yhteistä neuvonpitoa, johon Gummeruksen mukaan Suomenkin olisi otettava osaa.[19]

Omien kaavailujensa pohjalta, joita tukivat sekä Englannista että Baltian maista saadut tiedot, Holsti ottikin 29. 8. 1919 asian esille pari viikkoa aiemmin muodostetun J. H. Vennolan keskustahallituksen ulkoasiainvaliokunnassa ja esitti sille muistionsa, jossa hän Skandinaviaan päin tukkeutuneiden suhteiden vastapainoksi totesi Suomelle aiheelliseksi pyrkiä yhteistoimintaan kaikkien niiden maiden kanssa, jotka olivat samassa asemassa kuin Suomi, eli Baltian maiden ja Puolan kanssa.[20]

Viimeisen sykäyksen Baltian eri maissa heränneille liittoajatuksille tarjosi kuitenkin Neuvosto-Venäjän ulkoasiainkansankomissaarin Georgi Vasiljevitš Tšitšerinin juuri Pihkovan ja Jamburgin valtauksen jälkeen 31. 8. 1919 Virolle lähettämä virallinen rauhantarjous. Sen taustana ei tietenkään ollut, kuten Trotski seuraavana päivänä ehätti selittämään, mikään myötätunto Viron tai muiden maiden porvarihallituksia kohtaan. Mutta koska neuvostohallituksella oli muita huolia sen käydessä yleismaailmallista taisteluaan, se ei halunnut kietoutua sotaan porvarillisen Viron kanssa. Niin Suomi kuin Virokin olivat Kremlistä katsottuina periferiaa. "Juuri sen takia eikä mistään sympatiasta tai rauhanrakkaudesta suhteissa Ståhlbergeihin tai nykyisiin vallanpitäjiin Virossa, Suomessa ja Liettuassa, me sanomme, ettemme halua sytyttää sotaa Viron kanssa."[21]

---

[17] *M. K. Dziewanowski,* Joseph Pilsudski. A European Federalist, 1918—1922. Stanford 1969, s. 162; *Alfred Erich Senn,* The Emergence of Modern Lithuania. New York 1959, s. 138—139.

[18] Brückin sähke AA:lle 24. 7. 1919. AA Russland 64 Bd 24.

[19] Gummeruksen muistio 8. 8. 1919. Vennolan kokoelma/45.

[20] *Henrik Schauman,* Reunavaltiopolitiikka. — Itsenäisen Suomen ulkopolitiikan alkutaival. Historian Aitta XV. Porvoo 1962, s. 121.

[21] *Polvinen,* II, s. 255—256; *Laaman* (1964), s. 615.

Tarjoukseen suhtauduttiin Virossa varsin vakavasti; jo 3. 9. 1919 Poska totesi brittiläiselle everstiluutnantti Harry Pirie-Gordonille hänen hallituksensa aikovan ryhtyä rauhanneuvotteluihin bolševikkien kanssa, koska se ei enää voisi luottaa armeijansa kestokykyyn.[22]

Virallisesti Poska vastasi Tšitšerinin tarjoukseen 4. 9. 1919 ja totesi, että koska sota Viron ja Neuvosto-Venäjän välillä oli syttynyt Venäjän aseellisten joukkojen tunkeuduttua Viron alueelle, ei Virolla ollut käytävässä sodassa muuta tarkoitusta kuin puolustautuminen. Jos kerran neuvostohallitus nyt oli valmis lopettamaan sotatoimet, ei Virolla ole mitään sitä vastaan. Samana päivänä Viron Pariisin-valtuuskunta totesi Clemenceaulle Viron hyväksyneen rauhantarjouksen ja ryhtyvän neuvotteluihin Kremlin kanssa.[23]

Sanomanvaihto Tšitšerinin ja Poskan kesken jatkui Georgi Vasiljevitšin protestoidessa radiosanomassaan 6. 9. 1919 ehdottoman jyrkästi Poskan sodan syttymistapaa koskevia väitteitä vastaan. Kyseessä ei todellisuudessa ollut mikään muu kuin sota työväenluokan ja porvariston välillä. Ulkoasiainkansankomissaari hyväksyi kuitenkin Poskan 4. 9. 1919 tekemän ehdotuksen rauhanneuvottelujen aloittamisesta Pihkovassa 10. 9. 1919.[24]

Viro ja Neuvosto-Venäjä olivat siis varsin vakain aikein lähtemässä tunnustelemaan rauhanmahdollisuuksia, koska kummankin maan poliittinen tilanne sitä vaati. Poska oli jo heinäkuun lopulla neuvotteluissaan Pariisissa Viron ulkomaandelegaation kanssa katsonut rauhanneuvottelut aloitettaviksi ensimmäisen mahdollisen tarjouksen tullessa.[25] Nyt sellainen oli tullut. Viron omaa halukkuutta tukivat myös lännestä tulevat tiedot. Piip esimerkiksi tiedotti Pariisista 5. 9. 1919 Carrin kehottaneen, jos kerran Viron etu sitä vaati, ryhtymään rauhanneuvotteluihin, ei ajan voittamiseksi, vaan vakavasti.[26] Virallinen brittitaho, sir William Tyrel Foreign Officesta, korosti kuitenkin, että Virolle ei voida antaa mitään neuvoa, sillä Iso-Britannia ei voi ottaa vastuuta Viron sodasta tai rauhasta — "se on teidän itsenne päätettävä". Sen sijaan Foreign Officen Venäjän osaston päällikkö James Duncan Gregory asettui Piipille antamassaan lausunnossa varovasti puoltamaan rauhantekoa; illuusiot liittoutuneiden aktiivisesta asioihin puuttumisesta oli jätettävä ja rauhanmahdollisuutta harkittava sopivan tilaisuuden tullen.[27]

Suomen hallitukselle Oskar Kallas ilmoitti virallisesti Kremlin neuvottelutarjouksesta 8. 9. 1919 ja totesi hallituksensa aikovan aloittaa lähipäivinä neuvottelut asiasta Pihkovassa. Suomen vastauksena Holsti ilmoitti seuraavana päivänä, että "Suomi ei katso voivansa mielihyvällä tervehtiä virolais-bolševistista rauhaa" ja oli siksi valmis yhdessä ententen kanssa neuvottelemaan Viron aseman auttamisesta.[28]

---

[22] DBFP, III, s. 543 viite 1.
[23] *Tarulis* (1965), s. 246—247.
[24] *Laaman* (1964), s. 615. Nootti in extenso DVPS, II, s. 242—244.
[25] *Piip* (1930), s. 355.
[26] *Laaman* (1964), s. 616.
[27] *Piip* (1930), s. 358.
[28] UM:n poliittiset raportit 13. 9. 1919. UM 5 C 1; Holsti Kallakselle 8. 9. 1919. UM 12 L Viro 1919; Holstin selonteko UM:n poliittiset raportit 20. 9. 1919. UM 5 C 1.

Seuraavana päivänä Holsti sähköttikin Donnerille Lontooseen ja kehotti tätä korostamaan hallitukselle, mikä vaara uhkaa kaikkia reunavaltioita — Suomi mukaan lukien —, jos Viro solmii rauhan. "Tehkää kaikkenne saadaksenne entente kiinnostumaan virolaisten asiasta ja tunnustamalla heidän riippumattomuutensa innostamaan heitä jatkamaan. Virolaiset taistelevat urhoollisesti ja ovat tehneet suuria uhrauksia riippumattomuutensa puolesta ja epätoivoisina, että eivät ole saaneet ententeltä tunnustusta, he ovat nyt taipuvaisia rauhaan, joka tuo tullessaan bolševikkien tunnustuksen heidän riippumattomuudelleen".[29]

Donner sai Foreign Officesta melkolailla toisenlaisen vastauksen, kuin mitä britit samaan aikaan antoivat virolaisille. Donnerille näet todettiin Englannin hallituksen tekevän kaiken voitavansa estääkseen virolaisia solmimasta rauhaa. Brittihallitus toivoikin näkevänsä bolševikkeja vastaan muodostuvan lujan yhtenäisen rintaman, johon kuuluisivat Suomi, Viro ja Puola. Gregory vielä erityisesti painotti Bosanquetille Tallinnaan annetun ohjeeksi esittää Viron hallitukselle, ettei se ryhtyisi rauhanneuvotteluihin ja että Englannin hallitus valittaisi, jos Viron hallitus toimii yksinään ja ilman yhteisymmärrystä ententen kanssa. Lopuksi Tallinnan-pääkonsulille oli Gregoryn mukaan vielä ilmoitettu Hänen Majesteettinsa hallituksen olevan jatkuvasti valmis auttamaan mahdollisuuksiensa mukaan Viroa ja kuuntelemaan sen hallituksen ehdotuksia.[30]

Donnerin Foreign Officesta saamat tiedot viittasivat siis siihen, että Englannin hallitus teki kaikkensa estääkseen virolaisia solmimasta rauhaa ja mm. Bosanquet oli saanut tehtäväkseen pidätellä Viron hallitusta tästä. Suomalaisille ja virolaisille annetun vastauksen ero selittynee sillä, että Piipin ja muiden Viron ulkomaandelegaation jäsenten ollessa "kasvotusten" brittien puheilla kertomassa Viron rauhanaikeista, oli heille hyvin vaikeata vastata siihen kielteisesti, kun kuitenkaan ei samalla olisi voitu luvata välitöntä sotilaallista apua. Virolaisiinhan eivät näet vanhat nuotit "Hänen Majesteettinsa hallitus tulee tekemään kaikkensa tukeakseen Viroa" ja niin edelleen enää tehonneet. Sen sijaan suomalaiseen tiedustelijaan, joka tuskin tiesi brittien pitkään jatkuneista lähes tyhjistä lupauksista, saattoi tehdä vaikutuksen, kun pontevasti vakuutettiin Englannin pyrkivän estämään Viroa solmimasta rauhaa ja kun kerrottiin sille luvatun tuntuvaa apua. Jo psykologiseltakin kannalta tällainen todistelu oli tarpeen, sillä Suomihan saattoi kohta itse olla tiedustelemassa rauhanmahdollisuuksista. — Ne vastaukset, joita britit antoivat enemmän tai vähemmän virallisesti virolaisille jo syyskuun alussa, tulivat 26. 9. 1919 tehdyllä kabinetin päätöksellä viralliseksi brittiläiseksi kannaksi sekä Suomeen että Baltiaan nähden, kuten myöhemmin nähdään.

Samaan aikaan, jolloin Suomessa tunnusteltiin länsivaltojen kantaa, oltiin Virossa täyttä vauhtia valmistautumassa rauhanneuvotteluihin, joiden alku eräistä kahnauksista johtuen oli lykätty syyskuun 16:nneksi. Tämä virolaisten ponteva valmistautuminen viittaa myös siihen, että brittien vastaukset olivat todella jät-

---

[29] UM menneet sähkeet 1919: Lontoo.

[30] Donnerin raportti 18./19. 9. 1919. UM 5 C 7. Ks. myös *Ossian Donner,* Åtta år. Memoaranteckningar från åren 1918—1926. Oxford 1927, s. 86—87.

täneet virolaisille vapaat kädet. Juuri syyskuun alussa oli myös Baltian maiden poliittinen yhteistyö vauhdittumassa. Liettuan ja Latvian korkean tason edustajat olivat 1. 9. 1919 pitäneet konferenssin, jossa keskusteltiin mahdollisuudesta järjestää Riikaan 10. 9. 1919 Liettuan, Latvian, Viron ja Suomen pääministerien tapaaminen. Tässä 1. 9. pidetyssä kokouksessa ei lainkaan viitattu Neuvosto-Venäjän rauhantarjoukseen, joka ei ollut selvillä, vaan päätös yhteisen suomalais-balttilaisen konferenssin järjestämisestä lienee syntynyt lähinnä Liettuan pitkin kesää voimistuneiden intressien seurauksena. Syyskuun 1. päivän kokouksen perusteella Liettuan ja Latvian edustajat näyttävät kääntyneen Viron puoleen 2. 9., jolle ehdotus pari päivää aiemmin tulleen Neuvosto-Venäjän rauhantarjouksen takia sopikin hyvin.[31] Myös Suomi kutsuttiin mukaan Riian kokoukseen, mutta liian myöhään, jotta osallistuminen olisi ollut mahdollista.

Riiassa 10. 9. 1919 pidetyssä Viron, Latvian ja Liettuan pääministereiden huippukokouksessa keskusteltiin laajasta poliittisesta yhteistyöstä (entente cordiale), mutta päätettiin kuitenkin toistaiseksi rajoittua pitämään säännöllisiä korkean tason kokouksia ilman konkreettisia liittosuunnitelmia. Seuraava yhteinen kokous, johon Suomikin osallistuisi, päätettiin pitää jo 14. syyskuuta.[32]

Neuvostohallituksen saatua tietää Baltian maiden aktiivisuudesta luoda yhteisrintama jo ennen Pihkovan neuvotteluja, se esitti 11. 9. rauhantarjouksensa myös Latvialle, Liettualle ja Suomelle.[33]

Nyt Viron hallituksen toiminta sai uutta pontta ja se ilmoitti Suomelle 12. 9. Tallinnaan saapuvan seuraavan päivän iltana Latvian ja Liettuan edustajat neuvottelemaan Viron hallituksen kanssa. Suomen hallituksen katsottua aiheelliseksi myös Suomen osallistumisen kokoukseen, matkustivat pääministeri Vennola ja ulkoministeri Holsti Viroon 13. 9. 1919. Tallinnassa 14. ja 15. 9. käydyissä neuvotteluissa olivat Vennolan ja Holstin lisäksi mukana pääministeri Strandman ja ulkoministeri Poska Virosta, pääministeri Ulmanis ja ulkoministeri Zigfrīds Meierovics Latviasta ja pääministeri Mykolas Sleževičius ja kauppaministeri Jonas Šimkus Liettuasta. Virolaiset painottivat omalta osaltaan voimakkaasti rauhanteon haluaan; Virohan oli jo vapauttanut alueensa bolševikeista. Toisaalta se taas oli tietoinen oman rauhantekonsa pakottavan myös Latvian ja Liettuan rauhaan. Sen takia Viron hallitus halusi kuulla näiden maiden — ja myös Suomen — kannan. Tällä tavalla toimimalla yhteisesti saataisiin vankempi neuvottelupohja ja estettäisiin Neuvosto-Venäjän mahdollinen divide de impera-politiikka. Kaikki neljä osanottajamaata olivatkin periaatteessa yksimielisiä tästä. Suhtautuminen itse rauhantarjoukseen oli kuitenkin mutkikkaampaa. Suomen valtuuskunta näet painotti jyrkästi, ettei mihinkään toimenpiteisiin rauhan solmimiseksi saisi ryhtyä ilman ententen suostumusta. Ilman sitä näet olisi tarjolla vaara, että Englanti vetäisi laivastonsa Suomenlahdelta. Lisäksi suomalaiset vaativat, että neuvotteluihin neu-

---

[31] Liettualais-latvialaisen kokouksen 1. 9. 1919 pöytäkirja. Vennolan kokoelma/45; *Senn*, s. 152—154.

[32] Eversti Stephen Tallentsin sähkeraportti Riiasta Curzonille 12. 9. 1919. DBFP, III, s. 548—545; *Laaman* (1964), s. 619.

[33] *Polvinen*, II, s. 263; DVPS, II, s. 244—245.

vostohallituksen kanssa ottaisivat samanaikaisesti osaa myös Viro, Latvia ja Liettua ja että Venäjän ja mainittujen valtioitten välille muodostettaisiin puolueeton vyöhyke. Suomalaiset ehdottivat, että mainittuja seikkoja tutkittaisiin ja asia jätettäisiin pöydälle ja siihen palattaisiin uudelleen kahden viikon kuluttua pidettävässä kokouksessa. Baltian maiden edustajat, jotka olisivat olleet suoraviivaisemman toiminnan kannalla, suostuivat Suomen ehdotukseen pitkien keskustelujen jälkeen.[34]

Tallinnan kokouksen päätyttyä virolainen A. Birkin johtama rauhanvaltuuskunta matkusti 16. 9. Pihkovaan mukanaan perustavassa kokouksessa 12. 9. saatu kannatus rauhanneuvottelujen aloittamiselle. Seuraavana päivänä neuvottelut avannut neuvostovaltuuskunnan johtaja Maksim Maksimovitš Litvinov ilmoitti neuvostohallituksen olevan valmis tekemään rauhan, joten puheet neuvostoimperialismista olivat parjausta. Venäläiset ilmoittivatkin oikopäätä haluavansa välirauhaa, kun sen sijaan Birk painotti puolustussotaa käyvän Viron olevan valmiin tekemään rauhan, jos siitä tulee pysyvä ja se turvaa Viron itsenäisyyden. Näin ollen pelkän välirauhan tekeminen ei heitä kiinnostanut. Virolaiset tiukkasivat myös, oliko neuvostohallitus tarjonnut rauhaa muille reunavaltioille ja mitä ne olivat vastanneet. Litvinov totesi tarjoukset tehdyiksi, mutta vastauksia ei Kreml ollut vielä saanut. Birkin tähdennettyä Viron olevan kiinnostunut — näinhän Tallinnassa oli sovittu — rauhan tekemisestä samaan aikaan naapurimaidensa kanssa, totesivat venäläiset, että neuvostohallitus oli kiinnostunut yleisestä rauhasta, mutta oli myös valmis tekemään erillisrauhan Viron kanssa.

Syyskuun 14. ja 15. päivän yleisbalttilaisissa neuvotteluissa esille tulleet toivomukset yhteistoiminnasta aiheuttivat kuitenkin sen, että Birk ehdotti 18. 9. venäläisille neuvottelujen lykkäämistä, kunnes Suomi, Latvia ja Liettua olisivat vastanneet Venäjän rauhantarjoukseen.[35]

Näin Viro oli torjunut rauhan välittömän solmimisen ja menetellyt, kuten varsinkin Suomi ja myös entente toivoivat. Vielä 16. 9. 1919 ranskalaisen sotilasvaltuuskunnan johtaja, kenraali Etievant koetti taivuttaa Strandmania ja Poskaa luopumaan rauhansuunnitelmista. Englannin apulaisulkoministeriltä sai Poska puolestaan 18. 9. viestin ja siinä toivottiin, ettei Viron hallitus toimi individuaalisesti, vaan hoitaa edelleen ulkopolitiikkaansa liittoutuneiden hallitusten kokonaissuunnitelman osana.[36] Liittoutuneiden ikuisiin lupauksiin katkeroitunut Poska vastasi tähän 21. 9. 1919 ja totesi Viron hallituksen aina pyrkineen sovittamaan ulkopolitiikkansa liittoutuneiden toiveiden mukaan. Valitettavasti se ei ole aina ollut helppoa, koska Virolta puuttuivat varmat tiedot niin liittoutuneiden suunnitelmista kuin myös siitä Curzonin mainitsemasta roolista, jota Viron pitäisi esittää. Bolševikkien rauhantarjousta Viro ei voinut torjua, koska ei ollut aihetta vuodattaa

---

[34] UM:n poliittiset raportit 20. 9. 1919. UM 5 C 1; Tallents Curzonille Tallinnasta 16. 9. 1919. DBFP, III, s. 553—554; *Schauman* (1962), s. 123; *Polvinen*, II, s. 263—264.

[35] *Laaman* (1964), s. 620—621; *Piip* (1930), s. 365—366. Litvinovin ja Birkin tiedotteet 18. 9. 1919 in extenso DVPS, II, s. 247—248. Litvinovin tiedote Tšitšerinille 17. 9. 1919. Sama, s. 744. Poskan tiedote Suomelle Pihkovan neuvotteluista 19. 9. 1919. Holstin kokoelma/28.

[36] DBFP, III, s. 554.

enää verta, kun kerran Neuvosto-Venäjä oli valmis luopumaan Viron valloittamisesta ja tunnustamaan sen itsenäisyyden ja varsinkin kun Englanti ei voinut antaa enempää apua.[37] Poska totesikin Viron hallituksen olevan hyvin onnellinen, jos se saisi tietää, mitä osaa sen pitää esittää liittoutuneiden suunnitelmissa.[38]

Omalla tahollaan toimivat myös suomalaiset neuvottelijat. Suomeen palattuaan laatimassaan muistiossa Holsti päätyi siihen, että Suomen oli kiinteästi kytkettävä politiikkansa ententeen, mihin myös presidentti, hallitus ja uusi sotilasjohto yhtyivät. Torjumatta suoranaisesti Kremlin tarjousta oli Suomen syytä välttää ottamasta lopullista kantaa, kunnes liittoutuneet pääsisivät yksimielisyyteen bolševikkeja kohtaan noudatettavasta politiikasta. Tälle odottavalle kannalle olisi vedettävä myös Baltian valtiot, joiden kanssa yhteistoimintaa olisi kaikin tavoin tehostettava. Perustan selvittämiseksi Holsti kääntyi Pariisin ja Lontoon puoleen ja tiedusteli niiltä suoraan, mitä suurvallat ajattelivat Suomen osallistumisesta rauhanneuvotteluihin Venäjän kanssa ja aikovatko liittoutuneet jatkaa sotilaallista toimintaansa bolševikkeja vastaan.

Pariisista tulleet tiedot vastustivat rauhanneuvotteluihin ryhtymistä Neuvosto-Venäjän kanssa, koska se johtaisi Suomen joutumiseen bolševikkien valtaan. Suomen olisi lisäksi oman etunsa vuoksi pysyteltävä erillään pienistä Baltian maista, joiden tulevaisuus näytti hyvinkin epävarmalta.

Tärkein oli kuitenkin Lontoon kanta. Samoihin aikoihin kun Holstin tiedustelu saapui Lontooseen, tuli sinne myös vastaavanlaiset Tallinnasta — tämä mainittiin jo edellä — ja Riiasta. Curzon otti asian esille sotakabinetissa 24. 9. 1919 ja pitkän keskustelun tuloksena hän sai valmisteltavakseen Baltian mailleja Suomelle lähetettävän nootin, jossa todettaisiin Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyyden tunnustamisen kuuluvan rauhankonferenssille tai Kansainliitolle, joten Englanti ei voinut päättää siitä erikseen. Lisäksi Britannian hallitus ei katsonut mahdolliseksi lähettää Baltiaan enempää sotatarpeita ja finanssiapua. Vastuu sodasta tai rauhasta kuului yksinomaan Baltian maiden hallituksille itselleen.

Winston Churchillin konkreettista avustamista koskevan vaatimuksen tultua hylätyksi kabinetti päätti 25. 9. 1919 lähettää Helsingin, Tallinnan, Riian ja Kaunasin hallituksille sotakabinetin kaavailujen mukaisen nootin, jonka sanontoja tosin hieman pyöristettiin, niin ettei sen voitu katsoa merkitsevän Englannin jättävän Baltian suorastaan heitteille. Kun Itämerenmaiden ruokkiminen pelkin sanoin ja suhteellisen pienin apujoukoin ei ilmeisestikään enää riittänyt, oli brit-

---

[37] Neuvosto-Venäjän valmius tunnustaa Viron itsenäisyys oli valtti, jota Viro entistä ahkerammin käytti ententeen päin. Estääkseen Viroa kiristämästä sillä jatkuvasti Balfour toi Pariisin rauhankonferenssiin 20. elokuuta ehdotuksen Viron de jure-tunnustamisesta, mutta ajatus kaatui lähinnä Ranskan katsomukseen, että koska Koltšak ei ikinä hyväksyisi itsenäistä Viroa, ei rauhankonferenssikaan voisi sitä tehdä. *Ullman*, s. 274. Näin ollen Englannin yritykset törmäsivät jatkuvasti rauhankonferenssin kielteiseen kantaan. Englanti ei voinut tunnustaa Viroa de jure eikä ryhtyä todella tuntuvaan auttamiseenkaan, vaan se saattoi ainoastaan jaella virolaisille ympäripyöreitä lupauksia.

[38] Pustan muistio Clemenceaulle 29. 9. 1919. FRUS 1919: Russia, s. 715—720; Pirie-Gordon Curzonille 21. 9. 1919. DBFP, III, s. 562—563; *Laaman* (1964), s. 624—625.

tihallituksen järkevää, kuten POLVINEN toteaa, vihdoin tunnustaa tosiasiat ja välttää turhia riskejä. Britannian vastauksesta huomataan myös, että se ilmoitti virallisesti Suomelle ja kaikille Baltian maille sen kantansa, jota se oli esittänyt Virolle jo syyskuun alkupuolella, jolloin tieto Neuvosto-Venäjän rauhantarjouksesta Virolle oli tullut.

Englannin vastaus ehti Suomeen ja Baltian maihin juuri sopivasti ennen 29. 9. alkavaa Tarton konferenssia, jonka alussa virolaiset brittihallituksen kantaan viitaten ilmoittivat ryhtyvänsä jo aivan lähiaikoina rauhanneuvotteluihin. Samaan kantaan yhtyi myös Latvia, kun taas Liettua jätti kantansa avoimeksi ja Puolasta riippuvaksi. Suomalaiset sen sijaan vastustivat vieläkin kiirehtimistä: asiaa olisi lykättävä, sillä kenties entenen tuki olisi sittenkin saatavissa. Lokakuun 2. päivänä päättyneessä konferenssissa sovittiin, että Viro, Latvia ja myös Liettua ilmoittaisivat valmiutensa ryhtyä rauhanneuvotteluihin, kun taas Suomi kuuntelisi asiassa ensin eduskuntaansa. Sinne asia tuli 16. 10. 1919, jolloin Judenitšin aloittama offensiivi oli kuitenkin muuttanut poliittisen tilanteen. Eduskunta katsoikin, ettei ollut syytä ryhtyä neuvotteluihin luhistumassa olevan Neuvosto-Venäjän kanssa eli tulla vihityksi kuolinvuoteella makaavan kanssa, kuten oikeisto asiaa nimitti. Samanlaisen johtopäätöksen Judenitšin offensiivista tekivät myös Viro, Latvia ja Liettua. Ne katsoivat myös, ettei ollut aihetta jatkaa kontakteja rauhan tunnustelemiseksi Neuvosto-Venäjän kanssa. Niitäkään ei vihkiminen, ei edes kihlautuminen, morsiusvuoteella kalvahtavana ja enää heikosti puoleensavetävän punertavana makaavan morsiankandidaatin kanssa kiehtonut.[39]

[39] *Polvinen*, II, s. 271—274.

X Suomi ja Viro 1917—1919

Poliittisia suhteita Venäjän keisarikuntaan kuuluvien Suomen ja Viron välillä alkoi viritä ns. Suomen sillan politisoitumisen myötä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkuvuosina. Varsinkin Venäjän vuoden 1905 vallankumous ja sitä seurannut poliittinen reaktio merkitsivät virolaisen älymystön voimakasta muuttovirtaa Suomeen ja edesauttoivat näin ollen positiivisen Suomen kuvan juurtumista Viroon. Kuitenkin jo tässä tausta-asetelmassa näkyy se kaksijakoisuus, joka on tyypillinen koko tutkittavalle ajalle: Virossa alkaa syntyä ensin heimoromanttinen, sitten poliittinen Suomen-suuntaus, joka on näkyvästi esillä sekä itsenäistyvän että juuri itsenäistyneen Viron poliittisessa orientoinnissa. Toisin oli kuitenkin Suomessa. Suomen kohdalla ei näet voi, ei 1800-luvulla eikä tutkittavalla ajanjaksollakaan, puhua erityisestä Viron-suuntauksesta. Viro merkitsi Suomen kannalta vain yhtä ulkopolitiikan osa-aluetta, toisen tai kolmannen luokan kysymystä, joka ajoittain, mm. juuri Viron vapaussodan aikana, saattoi nousta merkittäväksi, mutta ei silloinkaan Suomen oman kiinnostuksen, vaan Viron hädänalaisen aseman vuoksi.

Jo heti Viron Venäjästä irtautumisen alkaessa tulla ajankohtaiseksi vuoden 1917 lopulla Suomi ja siihen poliittisesti läheneminen oli Viron aktiivisuuden kohteena, mutta tämän Suomenlahden pohjoisrannalta saama vastakaiku sen sijaan oli varsin lievää; korrektia, mutta pidättyvää. Juuri esimerkiksi Gustav Suitsin sondeerausten saama vastaanotto on malliesimerkki tästä. Silti näkyy selvästi, että suomalaisten sekä porvarien että sosialistien antamalla kannustuksella oli merkittävä osuus eräiden huomattavien virolaispoliitikkojen kääntymiselle kannattamaan maansa täyttä itsenäisyyttä vuosien 1917 ja 1918 vaihteessa.

Saksan helmikuussa 1918 Viron alueelle jatkama hyökkäys ja toisaalta myös Suomen ajautuminen samoihin aikoihin Saksan vanaveteen merkitsi yhdeksän kuukauden ajaksi syntyvää voimakasta kiilaa Suomen ja Viron suhteisiin. Saksa oli Virossa miehittäjä ja sortaja, mutta Suomessa taas toivottu pelastaja. Vaikka yleisesti ottaen voikin sanoa virolaisten saksalaisvihamielisyyden etäännyttäneen heitä Suomesta, on tästä pääsäännöstä kuitenkin eräitä poikkeuksia. Viron lännessä oleva ulkomaanvaltuuskunta edusti eräänlaista puhdasoppista saksalaiseen Suomeen lähenemistä kaihtavaa asennetta. Sen sijaan Viroon maan alle jääneet väliaikaisen hallituksen jäsenet, pääministeri Päts ja ulkoministeri Poska etunenässä,

omaksuivat Suomen suhtautumisessaan ns. oljenkorsinäkemyksen. Koska Suomi oli ystävällisissä suhteissa Saksaan, niin virolaisten vapaaehtoinen orientaatio saksalaismieliseen Suomeen saattaisi heijastua Saksan sorron lievenemisenä Virossa. Suomi olisi siis eräänlainen Saksan luottamusta nauttiva vahtikoira Viroonkin päin. Juuri tältä pohjalta Päts ja Poska koettivat saattaa Suomen senaatin kuuluviin ehdotuksensa suomalais-virolaisesta kaksoisvaltiosta huhtikuulla 1918.

Suomen asenne oli sen sijaan yksiselitteisen tiukka. Helsingin horisontista ei voitu eikä haluttu ymmärtää virolaisten vihamielistä suhtautumista Saksaan eikä tukea kansallisia virolaisia pyrintöjä; tällainenhan olisi ollut samalla aggressiota Saksaa vastaan. Viro, sen maan alla olevat hallintoelimet ja ylimalkaan koko Viron kansakin olivat Suomelle tyhjää ilmaa, jonka olemassaoloa ei haluttu tunnustaa. Mm. Viron 24. 2. 1918 muodostetusta väliaikaisesta hallituksesta puhuttiin sitaateissa ja halveksuvasti. Jonkinlainen varovaisen kiinnostuksen ele oli kuitenkin Toivo T. Kailan lähettäminen Tallinnaan Suomen konsuliksi valvomaan Suomen etuja. Kailan kautta tarjosivat virolaiset Poskan johdolla Suomelle jälleen kaksoisvaltioideaansa eivätkä tällä kertaa aivan turhaan. Suomessa valtionhoitaja Svinhufvud tunsi asiaa kohtaan kiinnostusta ja ulkoasiainministeriön kansliapäällikkö K. G. Idman lähetettiin Tallinnaan jatkoneuvotteluihin. Suomen aktiviteetti lokakuussa 1918 näkyi myös Rudolf Holstille Lontooseen lähetettynä ehdotuksena Suomen ja Viron personaaliunionin suotavuudesta. Ehdotus, johon Virossa olevat poliitikot olivat periaatteessa valmiit, hylättiin kuitenkin Viron ulkomaanvaltuuskunnan keskuudessa, kuten sen jo vuoden 1918 alusta lähtien ajama linja edellyttikin.

Yhtä lailla kuin Saksan vuoden 1918 voimakas ote Itämeren piirissä oli merkinnyt jyrkästi erottavaa tekijää Suomen ja Viron välille, merkitsi sen marraskuussa 1918 tapahtunut sortuminen muutosta toiseen suuntaan. Nyt Suomessa saatettiin vapaasti lähteä toteuttamaan reaalipoliittisesti tärkeäksi muuttunutta Viron avustamista bolševikkeja vastaan.

Jo heti Saksan alkaessa heiketä Englanti ryhtyi organisoimaan sekä omasta aloitteestaan että Baltiasta tulleiden pyyntöjen johdosta apua. Englanti ei itse katsonut voivansa puuttua asioihin lähettämällä sotaväkeä Itämeren alueelle, vaan se koetti käyttää Skandinavian maita, ennen muuta Ruotsia, käsikassaranaan. Puolueettomuudestaan tiukasti kiinni pitävä Ruotsi ei kuitenkaan suostunut lähtemään Baltiaan ja tämän seurauksena Englanti joutui lopulta lähettämään sinne marraskuun lopulla 1918 laivasto-osaston.

Konkreettista vastakaikua tapasivat virolaisten marraskuun lopussa 1918 esittämät avunpyynnöt Suomesta. Suomesta päätettiin lähettää Viroon aseita ja antaa maalle rahalainaa, mutta sen sijaan vakinaisen sotaväen lähettämisestä hallitus joutui luopumaan. Kun kuitenkin bolševikkien hyökkäyksen johdosta uhka Virossa lisääntyi, muodostettiin Suomessa yksityisluonteinen, mutta kuitenkin voimakkaasti valtiovaltaan nojaava Viron Avustamisen Päätoimikunta. Se alkoi organisoida vapaaehtoisia, joista ensimmäinen komppania siirtyi Tallinnaan 30. 12. 1918 ja loput Martin Ekströmin johtaman Ensimmäisen Suomalaisen Vapaajoukon ja Hans Kalmin Pohjan Poikien rykmentin noin 3 700:sta sotilaasta

puolestaan 23. tammikuuta 1919 mennessä. Päätoimikunta koetti hankkia Virolle sotilaallista apua myös Tanskasta, Ruotsista ja Norjasta, mutta varsin laihoin tuloksin.

Suomen sotilasavun suurin merkitys oli sen saapumisen nopeudessa ja oikeaan hetkeen ajoittumisessa. Virolaiset olivat näet juuri tammikuun alussa siirtymässä hyökkäykseen työntääkseen pitkälle edenneet bolševikit takaisin Viron rajoille ja niiden ylitsekin.

Avunannossaan Virolle Suomi toimi suoraviivaisesti. Avustamisessa ei epäröity eikä vedottu siihen, ettei tiedetty mitä virolaista ryhmittymää olisi avustettava; avun kohteena oli Viron väliaikainen hallitus ja sen taistelu bolševismia vastaan. Suomen avunannon motiiveina korostettiinkin ennen muuta taistelua bolševismia vastaan. Viron auttaminen oli näin ollen samalla Suomen puolustamista. Vähemmän näkyvänä syynä mainittiin myös halu tehdä palvelus ententelle ja näin edesauttaa Suomen oman tunnustuksen edistymistä. Sen sijaan ei ainakaan julkisuudessa juuri vedottu apua annettaessa heimoustunteeseen. Suomen offensiivissa voi myös nähdä aasinpotkun antamisen Ruotsille, joka erilaisiin syihin nojautuen oli kieltäytynyt avustamisesta.

Suomen avunannon herättämät reaktiot olivatkin sellaisia kuin Suomessa oli toivottu. Juuri läntiset voittajavallat panivat Suomen urhoollisen esiintymisen tyytyväisinä merkille, samaten kuin Skandinaviankin maat — tosin Ruotsin reaktioista voi ounastella katkeruutta Suomen päästessä näin "pelaamaan ensimmäistä viulua" Virossa. Sen sijaan Neuvosto-Venäjän ja Viron työväenkommuunin reaktiot olivat luonnollisesti kielteisiä, mutta ne eivät mitenkään vaikuttaneet Suomen päättäväiseen asenteeseen. On syytä painottaa, että Suomi päättäessään antaa apua Virolle ei odotellut länsivaltojen reaktioita, vaan toimi riippumattoman omaaloitteisesti.

Marraskuun lopulta 1918 aina kevääseen 1919 ulottuva puolen vuoden ajanjakso merkitsi suomalais-virolaisten poliittisten suhteiden ennennäkemätöntä vilkastumista. Jo joulukuun alkupuolella Viro nimitti Suomeen lähettilääksi Oskar Kallaksen ja Suomi puolestaan joulukuun puolivälissä Tallinnaan konsulikseen Yrjö Putkisen. Vilkastuvat kontaktit ja Suomen etujen valvonta yhdessä Viron hallituksen esittämien toiveiden kanssa saivat Suomen nimittämään 8. 3. 1919 Viroon korkeamman asteen diplomaattiedustajan, entisen senaattorin A. Osw. Kairamon. Vaikka arvovaltainen Kairamo edustikin huomattavaa maatalouden ja talouselämän tuntemusta, oli saksalaismielisen monarkistin nimittäminen Suomen edustajaksi Viroon — "Suomen vanhoillisin mies edustajana maailman nuorimmassa ja demokraattisimmassa tasavallassa", kuten Kettunen kritisoi — kuitenkin harhaan osunut päätös. Kairamo ei itse viihtynyt Virossa eivätkä virolaiset pitäneet hänestä juuri hänen selvän saksalaismielisyytensä takia. Näin ollen Suomen edustajan epäonnistunut valinta oli omiaan voimistamaan Suomen ja Viron suhteiden kehittymistä vähemmän luottamukselliseen suuntaan.

Suhteiden vilkastumisen myötä virisivät jälleen ajatukset Suomen ja Viron likeisestä valtiollisesta liitosta. Viron puolelta niitä ajoi Päts, mutta ajatuksella näyttää olleen Virossa varsin laajapohjainen kannatus. Suomessa ei sen sijaan tunnettu

asiaan vakavaa kiinnostusta, vaan liian läheistä sitoutumista Viroon pidettiin Suomelle vaarallisena. Se saattaisi heikentää Suomen omaa, jo muutenkin varsin heikkoa poliittista asemaa. Sen sijaan Suomessa kannatettiin Viron hallinnon "organiseerausta" Suomen mallien mukaan ja tällä tavalla Viron lähentämistä Skandinaviaan ja Suomeen. Näin uskottiin saatavan Virosta Suomelle tervetullut puskurivaltio sitomatta Suomea kuitenkaan siihen; siis valtiollisen liiton edut ilman sen haittoja.

Myös talouselämän alalla alettiin kaavailla yhteistyötä. Virolaiset toivoivat erityisesti suomalais-virolaisten pankkien, vakuutuslaitosten, liikeyritysten jne. muodostamista. Myös Suomessa tunnettiin tällaisia kohtaan kiinnostusta, mutta kevään mittaan innokkaat suunnitelmat alkoivat kummankin puolen Suomenlahtea viiletä. Virossa pelättiin ison veljen liian voimakasta otetta Viron talouselämästä ja sitä kautta myös laajemmaltikin maan sisäisistä asioista. Suomessa taas varsin herkkätuntoisesti loukkaannuttiin tästä virolaisten arkuudesta ja myös siitä, ettei Viro suonut Suomelle toivottuja erikoisetuja. Mm. suomalaisten toivomaa pellavaa virolaiset möivät ensi sijassa heille Suomea poliittisesti tärkeämmälle Englannille. Toisaalta Viron epävakaa tilanne ei tuntunut suomalaisista kovinkaan varmalta talouselämän sijoituskohteelta.

Kitkaa rattaissa aiheutti myös ns. Rein juttu. Viron väliaikaisen hallituksen jäsen, sosiaalidemokraattien johtomiehiin lukeutuva August Rei näet kirjoitti tammikuun alussa 1919 Sotsialdemokraat-lehteen artikkelin Suomen kansalaissodasta, jota hän piti saksalaisten provokaationa. Hän halusi näin varoittaa Viron hallitusta kääntymästä avunpyynnöin Saksan puoleen. Suomen Sosialidemokraatti, jonka tarkoitusperiin kirjoitus soveltui oivallisesti, julkaisi sen 16. 1. 1919 ja aiheutti närkästyksen sekä Suomen hallituksen että Viron Avustamisen Päätoimikunnan keskuudessa. Vaikka asia lopulta selvisikin sekä Suomea että Viroa tyydyttävällä tavalla, katsoi Rei kuitenkin aiheelliseksi, yhdessä vaalitaktisten seikkojen kanssa, erota Viron hallituksesta.

Suomen ponteva osanotto Viron vapaussotaan aiheutti myös kysyntää vapaaehtoisten saamiseksi Latviaan. Viron Avustamisen Päätoimikunta torjui kuitenkin pääministeri Ulmaniksen 3. 2. 1919 tätä koskevan pyynnön samaten kuin Saksan Helsingin-lähettilään v. Brückin anomuksen saada käyttää suomalaisia vapaaehtoisia saksalaisten kanssa Liivinmaalla taisteluun latvialaisia vastaan.

Laajemmaksi paisuivat kuitenkin kaavailut suomalaisten ja virolaisten yhteishyökkäyksestä Pietariin. Sekä Suomessa että Virossahan tunnettiin kiinnostusta hyökätä Pietariin, mutta ententen tällaisiin kaavailuihin omaksuma pidättyvä kanta esti yritysten toteuttamisen. Toisaalta taas Suomen ja Viron hallitukset kieltäytyivät osallistumasta ententen toivomaan hyökkäyksen Pietariin yhdessä valkoisten venäläisten kanssa. Syynä tähän oli, että emigranttivenäläiset ryhmät kieltäytyivät tunnustamasta Suomen ja Viron itsenäisyyttä. Varsinkin Virossa viljellyt ajatukset yhteisestä suomalais-virolaisesta hyökkäyksestä Pietariin, joita Suomen puolella mm. Louhivuori innokkaasti kannatti, kaatuivat kuitenkin loppujen lopuksi ententen kielteiseen asenteeseen.

Suomalaiset vapaaehtoiset palasivat takaisin maaliskuun loppupuolen ja tou-

kokuun välisenä aikana. Suomalaiset olisivat olleet suostuvaisia pitämään niitä edelleenkin Virossa ja toisaalta Viron hallituskin halusi tätä, mutta koska 23. 12. 1918 Päätoimikunnan ja Viron hallituksen kesken solmitun sopimuksen mukaan suomalaiset operoivat Virossa vain siksi, kunnes maa oli vapautettu bolševikeista, olisi nyt ollut tehtävä uusi sopimus. Tähän taas Viron hallitus ei ollut valmis, koska se olisi merkinnyt myös uusien etuisuuksien myöntämistä Suomelle.

Vaikka kevään mittaan Virosta ei ilmoitettukaan valmiudesta uuteen sopimukseen, oltiin Suomessa kuitenkin tosissaan kiinnostuneita auttamisesta. Tätä kuvaa sekin, että juuri huhti-toukokuulla Viron avustamisasia siirtyi Suomessa hallitustasolle oltuaan siihen asti epävirallisen Päätoimikunnan harteilla. Suomen "virallisen" kiinnostuksen heräämisen taustalla on nähtävä halu saada jalansijaa varsinkin Viron talouselämässä ja palavan kiven hyödyntämiseen liittyviä konsessioita. Suomen asennetta aktivoi myös virolaisten kevään mittaan lisääntynyt taipumus solmia aselepo bolševikkien kanssa.

Vaikka Suomessa oltiinkin toukokuulla lähes yksimielisesti — sosiaalidemokraatteja lukuun ottamatta — valmiita auttamaan Viroa, herätti epätietoisuutta kuitenkin se, tarvitsiko Viro enää apua, sillä virolaiset joukot olivat kesäkuun alussa siirtymässä operoimaan jo lättiläiselle Liivinmaalle. Ratkaisun epäselvään tilanteeseen tarjosi 13. 6. 1919 Virosta saatu virallinen vastaus, ettei suomalaisia apujoukkoja enää tarvittu.

Kesän 1919 suomalais-virolaisten suhteiden aktuelli kysymys oli Suomen 8. 8. 1919 suorittama Viron itsenäisyyden de facto-tunnustus. Pitemmälle Suomi ei uskaltanut suurvaltojen pidättyvän asenteen vuoksi mennä, mutta UM selitti de facto-tunnustuksen tarkoittavan samaa kuin de jure-tunnustuksenkin, jonka Suomi antoi muodollisesti vasta kesäkuussa 1920.

Kesällä 1919 alkoi varsinkin Liettua ajaa suunnitelmaa ns. reunavaltioiden yhteistoiminnasta. Loppukesästä ajatus sai kannatusta niin Virossa kuin Suomessakin, jossa ennen muuta ulkoministeri Holsti sitä suosi. Oma merkityksensä Suomen asenteeseen oli sillä, että Englanti oli jo vuodesta 1918 lähtien ilmaissut useita kertoja suotavaksi muodostaa poliittinen liittokunta Itämeren alueelle. Konkreettisen sykäyksen kaavailuille antoi kuitenkin Neuvosto-Venäjän Virolle 31. 8. 1919 tekemä rauhantarjous. Viro oli raskaan sotilaallisen asemansa takia — ja kun Englanti vain lupaili apua, mutta ei kuitenkaan antanut — kiinnostunut ehdotuksesta, mutta 10. 9. 1919 Riiassa ja 14. ja 15. 9. 1919 Tallinnassa pidetyissä yhteisbalttilaisissa huipputapaamisissa, joista viimeksi mainittuun osallistui myös Suomi, sovittiin yhteisestä linjasta suhtautumisessa Neuvosto-Venäjään, joka oli nyttemmin tarjonnut rauhaa myös Suomelle ja muille Baltian maille.

Syksyllä alkanut kenraali Judenitšin Pietarin operaatio, jonka uskottiin romahduttavan bolševistisen Venäjän, sai kuitenkin reunavaltiot luopumaan ajatuksesta antautua vakaviin rauhankeskusteluihin Neuvosto-Venäjän kanssa. Sen sijaan ne päättivät jatkaa poliittista yhteistoimintaa.

Lyhenteitä

AA	= Auswärtiges Amt
AK	= Asutav kogu
AMAE	= Archives du Ministère des Affaires Etrangères, Pariisi
AOK	= Armee-Oberkommando
DBFP	= Documents on British Foreign Policy, 1919—1939
Dokumente	= Valik dokumente Soome abist Eestile Vabadussõjas
DVPS	= Dokumenty vnešnei politik SSSR
EBL	= Eesti Biograafiline Leksikon
EBLT	= Eesti Biograafilise Leksikoni täienduskõide
ENSVA	= Eesti NSV ajalugu
ERI	= Eesti riikline iseseiswus
EVS	= Eesti Vabadussõda
F.O.	= Foreign Office
FRUS	= Papers Relating to the Foreign Relations of the United States
GrHQ	= Grosses Hauptquartier
HHuStA	= Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien
HU	= Hemliga utskottet
HYK	= Helsingin yliopiston kirjasto
ITP	= Iseseiswuse tuleku päiwilt
MIV	= Mälestused iseseisvuse võitluspäivilt
MP	= Maanõukogu protokollid
NA	= National Archives, Washington D.C.
OHL	= Oberste Heeresleitung
PA	= Politisches Archiv
RA	= Riksarkivet, Tukholma
SArk	= Sota-arkisto, Helsinki
SKSK	= Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto, Helsinki
S-M-V	= Sini-Musta-Valkoinen
UD	= Utrikesdepartementet
UM	= Ulkoasiainministeriö
UUB	= Uppsala universitetsbibliotek
VA	= Valtionarkisto, Helsinki
VAP	= Viron Avustamisen Päätoimikunta
Wk	= Weltkrieg
VN	= Valtioneuvosto

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

I ARKISTOLÄHTEET

Valtionarkisto (VA), Helsinki
Kauppa- ja teollisuuskomissionin arkisto (KTK)
Kenraalikuvernöörinkanslian arkisto (KKK)
Senaatin arkisto
Talousosaston pöytäkirjat
Talousosaston kanslian arkisto
Sisäasiainministeriön arkisto
Kirjediaarit
Suomen kansanvaltuuskunnan arkisto
Suomen kansanvaltuuskunnan kanslian arkisto
Vaasan senaatin arkisto
Talousosaston pöytäkirjat
Valtiokonttorin arkisto
Kassatositteet 1918
Valtioneuvoston arkisto
Valtioneuvoston pöytäkirjat

Santeri Alkion päiväkirja (mikrofilmi)
Kaarlo Castrénin kokoelma
Ernst Estlanderin kokoelma
Hannes Gebhardin kokoelma
Gripenbergska släktarkivet (Gripenbergiana)
Herman Gummeruksen kokoelma
Edvard Hjeltin kokoelma
Rudolf Holstin kokoelma
Tekla Hultinin kokoelma
Lauri Ingmanin kokoelma
A. Osw. Kairamon kokoelma
Kansallisen edistyspuolueen arkisto
O. W. Louhivuoren kokoelma
Gustaf Mannerheimin kokoelma
Erkki Reijosen kokoelma
Armas H. Saastamoisen kokoelma
Ed. Schwalben kokoelma
E. N. Setälän asiakirjakokoelma
E. N. Setälän kirjekokoelma
Otto Stenrothin kokoelma
Eino Suolahden kokoelma
P. E. Svinhufvudin Muistosäätiön kokoelma
Adolf Törngrenin kokoelma
J. H. Vennolan kokoelma
K. H. Wiikin kokoelma
Hella Wuolijoen kokoelma

Helsingin yliopiston kirjasto (HYK)
Svenska Litteratursällskapets arkiv
Ernst Estlanders anteckningar från svenska riksdagsgruppens möten
Werner Söderhjelmin kirjekokoelma

Keskustan ja maaseudun arkisto, Helsinki
Maalaisliiton eduskuntaryhmän pöytäkirjat

Sota-arkisto (SArk), Helsinki
Heimosota-arkisto
Viron Avustamisen Päätoimikunnan arkisto (VAP)
Hannes Ignatiuksen kokoelma (PK 1228)
Verner Parviaisen kokoelma (PK 1327)
Aarne Sihvon kokoelma (PK 1039)
V. O. Sivénin kokoelma (PK 638)
Sotaministeriön arkisto (Tulo 4333, 4334)
Suomen ja Venäjän Rajamaan Komendanttiviraston arkisto

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto (SKSK), Helsinki
Irja Harmaksen kokoelma
Lauri Kettusen kokoelma

Työväen arkisto, Helsinki
Suomen sosialidemokraattisen puolueen arkisto
Eduskuntaryhmän pöytäkirjat
Eduskuntaryhmän valmisteluvaliokunnan pöytäkirjat
Puolueneuvoston pöytäkirjat
Ryhmä 323.2 (471) "1918"

Ulkoasiainministeriön arkisto (UM), Helsinki

1			Suomen itsenäisyys[1]
			A Esityöt ja itsenäisyyden julistaminen
			1 Itsenäisyyden julistaminen: Svinhufvudin muistiinpanoja
			P Berliinin-lähetystön kokoelma
			k Hjeltin raportit vuodelta 1918
			Q Lontoon-lähetystön kokoelma
			c Tapahtumat Karjalassa ja Muurmannilla
			k Suomen sisäpoliittiset tapahtumat
			n Poliittisia ohjekirjeitä
2	D	h	Hallitukselle tulleita kotimaisia sähkösanomia[1]
5	C	1	Ulkoasiainministeriön poliittiset raportit
5	C	3	Kööpenhaminan-lähetystön poliittiset raportit[1]
5	C	5	Berliinin-lähetystön poliittiset raportit[1]
5	C	6	Pariisin-lähetystön poliittiset raportit[1]
5	C	7	Lontoon-lähetystön poliittiset raportit[1]
5	C	8	Washingtonin-lähetystön poliittiset raportit[1]
5	C	12	Tallinnan-lähetystön poliittiset raportit[1]
5	I		Suomen valtuuskunta Pariisin rauhankonferenssissa
7	E		Viro
11	II		Inkeri
12	L		Viro
53	L_2	f	Tallinnan-konsulaatin raportit
100			Viro[1]

Tallinna 1918: Sekalaista UM:n ja Tallinnan konsuliviraston välistä kirjeenvaihtoa
Tallinna 1919: Sekalaista kirjeenvaihtoa UM:n ja Tallinnassa olevan edustuksen välillä
Ulkoasiainministeriön kirjekonseptit[1]
Sähkesarjat:[1]
Menneet sähkeet: Berliini, Kristiania, Lontoo, Tallinna, numeroimattomat, ulkomaalaiset viranomaiset ja yksityiset, U-sähkeet I
Pariisin-lähetystön arkisto[1]
Tallinnan-lähetystön arkisto

[1] Valtionarkistossa.

Arbetarrörelsens arkiv, Tukholma
Hjalmar Brantingin kokoelma

Archives du Ministère des Affaires Etrangères (AMAE), Pariisi
Série Guerre 1914—1918:
Russie 702[2]

National Archives (NA), Washington D. C.
State Department
861 E.00/18 Diplomatic correspondence[3]

Politisches Archiv des Auswärtigen Amts (AA), Bonn
Abteilung I A
Finnland 1 Allgemeine Angelegenheiten
Russland 64 Die Zustände und Verhältnisse in den baltischen Provinzen

Weltkrieg (Wk)
11 c geh Unternehmungen und Aufwiegelungen gegen unsere Feinde in Russland, besonders in Finnland und den russischen Ostseeprovinzen
20 d 1a Die Zukuntt der baltischen Provinzen Kurland, Livland und Estland

Grosses Hauptquartier (GrHQ)
Akten des Auswärtigen Amts im Grossen Hauptquartier
9 y Estland und Livland
10 Finnland
Akten der Missionen
Gesandtschaft Stockholm
Finnland

Public Record Office, Lontoo
Foreign Office Archives (F. O.)
371 Political Correspondence[3]
608 Files of the British Delegation to the Peace Conference[3]

Riksarkivet (RA), Tukholma
Utrikesdepartementets arkiv (UD)
6 A 35 D I Bekämpande av bolsjevismen i till Östersjöprovinserna gränsande länder samt svenskars hemresa
6 A 38 I, III, IV Erkännande av nya statsbildningar i Österuropa
Beskickningen i Helsingfors
6 A 6a Frivilligkår till Östersjöproviserna
Hemliga utskottets protokoll (HU)
Carl Sandgrens stenografiska anteckningar från sammanträden i Hemliga Utskottet (Sandgrens anteckningar)
Johannes Hellnerin kokoelma
Arvid Lindmanin kokoelma

Uppsala Universitetsbibliotek (UUB)
Torvald Höjerin kokoelma
C. G. Westmanin kokoelma

Österreichisches Staatsarchiv: Abt. Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHuStA), Wien
Die Akten des k.u.k. Ministeriums des Äussern: Politisches Archiv (P.A.)
I Allgemeines
1041 Krieg 58: Angelegenheiten der Ukraine 1918
X Russland
155 XI i: Estland 1918

---

[2] Mikrofilmeinä Turun yliopiston historian laitoksella.
[3] Mikrofilmeinä Helsingin yliopiston Historian tutkimus- ja dokumentaatiolaitoksella.

II PAINETTU ALKUPERÄISAINEISTO

Asutaw kogu [AK]. I istungjärk. Tallinn s.a.

Browder, Robert Paul — Kerensky, Alexander F., The Russian Provisional Government 1917. Documents. Vol. I, III. Stanford 1961.

Documents on British Foreign Policy, 1919—1939 [DBFP]. First Series, III. London 1949.

Dokumentensammlung. Band I, 1917—1918. Deutsch-sowjetische Beziehungen von den Verhandlungen in Brest-Litowsk bis zum Abschluss des Rapallo-Vertrages. Berlin 1967.

Dokumente zur Beleuchtung der gegenwärtigen Lage in Estland. Helsingfors 1918.

Dokumenty vnešnei politiki SSSR [DVPS]. Tom I, II. Moskva 1957, 1958.

Eesti Maarahva Liit. Teejuht. Tartu 1919.

Eesti riikline iseseiswus [ERI]. Aktid Eesti rahwa enesemääramise õiguse ja Eesti riiklise iseseiswuse tunnustamisest Inglise, Prantsuse ja Italia walitsuste poolt. Helsinki 1918.

Eesti töörahva kommuun. Dokumentide ja materjalide kogumik. Tallinn 1958.

Eesti Töövabariik. Eesti Sotsialistide-Revolutsionääride Partei märgukiri Eesti iseseisvuse küsimuses. Kokku seadnud Gustav Suits. Tallinn 1918.

Granfelt, A. A., Suomen silta. — Suomalainen Suomi 1917.

Haavio, Martti, Nuoruusvuodet. Kronikka vuosilta 1906—1924. Porvoo 1972.

Hamilton, Hugo, Dagböcker 1917—1919. Stockholm 1956.

Hanko, Aug., Viron nykyinen tilanne. — Viro ja virolaiset. Toim. Gunnar Sarva. Porvoo 1919.

Helanen, Vilho, Kipeä kohta. — Suomen Heimo 1/1923.

Helanen, Vilho, Väärä näkökulma. — Suomen Heimo 5/1923.

Helsingin Virolaisen Hyväntekeväisyysseuran säännöt. Helsinki 1904.

Holma, Harri, Suomi ja Viro. Poliittis-yhteiskunnallinen katsaus. Esitelmä Turun Suomalaisen yliopistoseuran esitelmäkokouksessa Turussa 21. 4. 1919. Helsinki 1919.

Holma, Harri, Varför hjälpte vi Estland? — Nya Argus 8/1919 (viitteissä 1919b).

C. R. Jakobsoni kirjad Koidulale (1869—1870). — Eesti Kirjandus 1911.

[*Johansen, Jens Christian*], Die Tagebuchaufzeichnungen und Berichte des Kgl. Dänischen Generalkonsuls in Reval Jens Christian Johansen aus den Jahren 1918/19. — Baltische Hefte Bd 20, 1974.

Jännes, Arvi, Muistoja ja toiveita. 2. lisätty painos. Helsinki 1918.

Kettunen, Lauri, Kipeitä kohtia Suomen ja Eestin suhteissa. — Suomen Heimo 3/1923.

Kettunen, Lauri, Mikä on Viron kohtalona? — Aika 1918.

Kettunen, Lauri, Vaikutelmia Virosta. — Virittäjä 1909.

Kettunen, Lauri, Viron kysymys uuden vaiheensa edessä. — Aika 1918.

Koidula, Lydia, Luuletused. Tekstikriitiline väljaanne. Koostanud E. Aaver. Tallinn 1969.

Koidula ja Almbergi kirjavahetus. Trükki toimetanud Aug. Anni. Tartu 1925.

Kreutzwald, Fr. R., Kalevipoeg. Üks ennemuistne jutt kahekümnes laulus. Kuues trükk. Vadstena 1947.

Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus, I. Tartu 1910.

Maanõukogu protokollid 1917—1919 [MP]. Tallinn 1935.

Martna, M., Estland, die Esten und die estnische Frage. Olten s.a. [1919].

Martna, M., Katkendid päevaraamatust. — Mälestused iseseisvuse võitluspäivilt [MIV]. I Kõide: Revolutsioon ja okupatsioon 1917—1918. Tallinn 1927.

Martna, M., Mõned päewaraamatu lehed. — Iseseiswuse tuleku päiwilt [ITP]. Mälestused. Tartu 1923.

Niemi, A. R., Naapurimme ja me. — Nykyaika 2—3/1918.

"Nõupidamised iseseisvuse asjus". — Mälestused iseseisvuse võitluspäivilt [MIV]. I Kõide: Revolutsioon ja okupatsioon 1917—1918. Tallinn 1927.

Oksanen, A., Satu. — Säkeniä. Ensimmäinen parvi. Helsinki 1860.

Palmstierna, Erik, Orostid, II, 1917—1919. Politiska dagboksanteckningar. Stockholm 1953.

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States [FRUS]:
— Russia 1918, Volume II. Washington 1932.
— Russia 1919. Washington 1937.

[*Poska, Jaan*], Eesti iseseisvuse võitluses kõige põnevamal ajajärgul. J. Poska päevaraamat rahukonverentsilt. Eduard Laamani järelsõna: Eesti välissaatkond ja Pariisi rahukonverents. Tallinn 1921.

Pour l'Esthonie Indépendante. Recueil des documents diplomatiques. Publ. par la Délégation Esthonienne. Copenhaque 1918.

Pöytäkirja Suomen sos.dem. puolueen ylimääräisestä puoluekokouksesta Helsingissä 27—29 p:nä jouluk. 1918. Kotka 1920.

Renvall, Heikki, Itämeren neutralisoiminen. — Suunta 1/1919.

Salminen, Väinö, Mitä tapahtuu Suomenlahden tuolla puolen? — Nykyaika 4—5/1918.

Schauman, Georg, Käännekohdassa. Mietteitä Suomen ulkopolitiikasta. Valtiollisia päivänkysymyksiä, X. Helsinki 1918.

Seljamaa, Julius, Eesti esimesed diplomaatlised suhted suurriikidega. (Katked päewaraamatust). — Iseseiswuse tuleku päiwilt [ITP]. Mälestused. Tartu 1923.

Sini-Musta-Valkoinen [S-M-V]. Viron tasavallan julistamista ja Viron itsenäisyyskamppailua koskevia asiakirjoja. Liite: Muutamia saksalaisia vastineita. Helsinki 1918.
Soviet Documents on Foreign Policy. Selected and edited by Jane Degras. Vol. I, 1917—1924. London 1951.
Suomalais-Virolaisen Liiton säännöt. Helsinki 1906.
Tuglas, Friedebert, Soome sild. — Aja Kaja 1914—1919. (Teine täiendatud trükk). Tartu 1920.
Tõnisson, Jaan, Eesti iseseisvuse nimel! — Jaan Tõnisson. Koguteos tema üheksakümnenda sünnipäeva tähistamiseks. Stockholm 1960.
Tõnisson, Jaan, Missuguses seisukorras on praegu iseseisvuse küsimus? — Jaan Tõnisson. Koguteos tema üheksakümnenda sünnipäeva tähistamiseks. Stockholm 1960.
Valik dokumente Soome abist Eestile Vabadussõjas [Dokumente]. — Vabadusmonument, II. Soome Abiväed Eesti Vabadussõjas. Toimetanud Oskar Kurvits. Tallinn 1936.
Valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat II. Helsinki 1917.
Valtiopäivät 1918. Pöytäkirjat. Helsinki 1919.
Valtiopäivät 1919. Pöytäkirjat I. Helsinki 1920.
Viron päivä. Ohjelmavihkonen heimokansamme vapaustaistelun avustamiseksi toimeenpantavia iltamia varten. Helsinki 1919.
Voionmaa, Väinö, Suomen uusi asema. Maantieteellisiä ja historiallisia peruspiirteitä. Porvoo 1919.

III Sanomalehdistö

Aftonbladet
Berlingske Tidende
Dagens Nyheter
Eesti
Eesti Sõjamees
Helsingin Sanomat
Hufvudstadsbladet
Hämeen Sanomat
Ilkka
Karjala
Kokkola
Maaliit
Nya Dagligt Allehanda
Nya Pressen
Postimees
Päevaleht
Revaler Zeitung
Social-Demokraten
Sotsialdemokraat
Stockholms Dagblad
Stockholms-Tidningen
Suomen Sosialidemokraatti
Svenska Dagbladet
Tallinna Teataja
Tampereen Sanomat
Työmies
Töö Lipp
Uuden Suomen Iltalehti
Uusi Aura
Uusi Päivä
Uusi Suometar
Uusi Suomi
Uus Päewaleht
Waba Maa
Valkoinen Suomi

IV KIRJALLISUUS

Anderson, Edgar, The British Policy Toward the Baltic States, 1918—1920. — Journal of Central European Affairs, Vol. XIX (1959)
Anderson, Edgar, Toward the Baltic Entente. The Initial Phase. — Pro Baltica. Mélanges dédiés à Kaarel R. Pusta. In memoriam. Stockholm 1965.
Anderson, Edgar, An Undeclared Naval War. The British-Soviet Naval Struggle in the Baltic, 1918—1920. — Journal of Central European Affairs, Vol. XXII (1962).
Andresen, Nigol — Toom, Adalbert J., Mihkel Martna. Eluloolisi jooni. — Mihkel Martna 1860—1934. Tallinn 1935.
Anni, Aug., Soome ja Eesti. — Soome maa, rahvas ja kultuur. Tartu 1924.
Anttila, Aarne, Elias Lönnrot. Elämä ja toiminta, I. Helsinki 1931.
Arumäe, H., Kodanliku Eesti osast Nõukogude vastase Balti liidu loomise püüetes aastail 1919—1921. — Eesti NSV Teaduste Akadeemia toimetised. Ühiskonnateaduste seeria 1959.
Arumäe, H., Za kulisami "baltiiskogo sojuza" (Iz istorii vnešnei politiki buržuaznoi Estonii v 1920—1925 gg.). Tallin 1966.
Arwidssonin omatekemä elämäkerta (1791—1823). Adolf Ivar Arwidssonin tutkimuksia ja kirjoituksia. Suomalaisuuden syntysanoja II. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 105. Helsinki 1909.
Ast-Rumor, Karl, Aegade sadestus. Olusid, iseloomustusi, hinnanguid. II punane ja must. Lund 1965.
Basler, Werner, Deutschlands Annexionspolitik in Polen und im Baltikum 1914—1918. Berlin 1962.
Bell, Henry, Land of Lakes: Memories keep me company. London 1950.

Bennett, Geoffrey, Cowan's War. The Story of British Naval Operations in the Baltic, 1918—1920. London 1964.
Berber, Fritz, Das Diktat von Versailles, I. Essen 1939.
Birk, A., Eesti saadikuna Soome. — Iseseiswuse tuleku päiwilt [ITP]. Mälestused. Tartu 1923.
Blomstedt, Yrjö, K. J. Ståhlberg. Valtiomieselämäkerta. Keuruu 1969.
Borba za sovjetskuju vlast v Pribaltike, Moskva 1967.
Borgelin, R. G., Baltikum kæmper. Fredericia 1941.
Borgelin, Richard, Taani vabatahtlikkude kompani ülema mälestusi. — Johan Laidoner. Mälestusi kaasaeglasilt. Tallinn 1934.
Castrén, Liisa, Adolf Ivar Arwidsson. Nuori Arwidsson ja hänen ympäristönsä. Helsinki 1944.
Dellingshausen, Eduard von, Im Dienste der Heimat! Erinnerungen des Freiherrn Eduard von Dellingshausen, ehem. Ritterschaftshauptmanns von Estland. Stuttgart 1930.
Donner, Ossian, Åtta år. Memoaranteckningar från åren 1918—1926. Oxford 1927.
Dopkewitsch, Helene, Die Entwicklung des lettländischen Staatsgedankens bis 1918. Berlin 1936.
Dziewanowski, M. K., Joseph Pilsudski. A European Federalist, 1918—1922. Stanford 1969.
Eesti Biograafiline Leksikon [EBL]. Tartu 1926—1929.
Eesti Biograafilise Leksikoni täienduskõide [EBLT]. Tartu 1940.
Eesti NSV ajalugu, III kõide [ENSVA]. Tallinn 1971.
Eesti Vabadussõda 1918—1920, I—II [EVS]. Vabadussõja Ajaloo Komitee populaarteaduslik väljaanne. Tallinn 1937—1938.
Eesti vabariigi president Konstantin Päts. Tallinn 1938.
Eisen, M. J., Isiklikke mälestusi soome-eesti kultuurilistest kokkupuutumistest 50 aasta eest ja neile järgneval ajal. — Eesti Kirjandus 1931.
Enckell, Carl, Kun Viro pyysi Suomea tunnustamaan itsenäisyytensä. — Itsenäinen Suomi 12/1929.
Enckell, Carl, Poliittiset muistelmani, II. Porvoo 1956.
Estonia between the two World Wars. Tallinn 1978.
Estonian War of Independence 1918—1920. Washington D. C. 1968.
Fischer, Fritz, Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914/18. Düsseldorf 1964.
Fletcher, William A., The British Navy in the Baltic, 1918—1920: Its Contribution to the Independence of the Baltic Nations. — Journal of Baltic Studies, Vol. VII/2 (1976).
Gihl, Torsten, Den svenska utrikespolitikens historia, IV, 1914—1919. Stockholm 1951.
Graham, Malbone W., The Diplomatic Recognition of the Border States. Part II: Estonia. Berkeley 1939.
Gummerus, Herman, Jägare och aktivister. Hågkomster från krigsåren i Stockholm och Berlin. Helsingfors 1927.
Harmas, Irja, Koidula ja Snellman. Pari poimintoa suomalais-virolaisten kulttuurisuhteiden historiasta. — Suomalainen Suomi 1961.
Harmas, Irja, Suomalaiset estofiilit ennen Eestin itsenäistymistä. Helsinki 1935 (käsikirjoitus).
Hehn, Jürgen von, Die Entstehung der Staaten Lettland und Estland, der Bolschewismus und Grossmächte. — Forschungen zur osteuropäischen Geschichte, Band 4. Berlin 1956.
Heinrichs, Erik, Mannerheim Suomen kohtaloissa, I. Valkoinen kenraali 1918—1919. Keuruu 1957.
Helanen, Vilho, Suomalaiset Viron vapaussodassa. Helsinki 1921.
Holodkovski, V. M., Finljandija i Sovjetskaja Rossija 1918—1920. Moskva 1975.
Holsti, Kalevi J., Suomen ulkopolitiikka suuntaansa etsimässä vuosina 1918—1922. Rudolf Holstin osuus. Helsinki 1963.
Hovi, Kalervo, Cordon sanitaire or barriere de l'est? The Emergence of the New French Eastern European Alliance Policy 1917—1919. Turku 1975.
Hovi, Kalervo, Die Orientierung der estnischen Auslandsdelegation im Frühjahr 1918. — Publikationen des Instituts für Allgemeine Geschichte Universität Turku, Nr. 5. Turku 1973.
Hovi, Olavi – Joutsamo, Timo, Suomalaiset heimosoturit Viron vapaussodassa ja Itä-Karjalan heimosodissa vuosina 1918—1922. Vapaaehtoisten taustan ja lähtömotiivien tarkastelua. — Turun Historiallinen Arkisto XXIV. Turku 1971.
Ivanov, I. I., O sobytijah pod Petrogradom v 1919 godu. — Arhiv graždanskoi voiny. Vypusk pervyi. Berlin s.a. [1922].
Jaan Poska 1917—18. (Katked teoksil olevast eluloost). — Mälestused iseseisvuse võitluspäivilt [MIV]. I Kõide: Revolutsioon ja okupatsioon 1917—1918. Tallinn 1927.
Janssen, Karl-Heinz, Die baltische Okkupationspolitik des Deutschen Reiches. — Von den baltischen Provinzen zu den baltischen Staaten. Beiträge zur Entstehungsgeschichte der Republiken Estland und Lettland 1917—1918. Marburg/Lahn 1971.
Johan Laidoneri suguvõsa ja eluloolisi andmeid. — Johan Laidoner. Koostanud Villem Saarsen. Örebro 1953.
Jürisson, M. [= *M. Martna*], Punased aastad Eestis, 1905—1906. St. Petersburg 1907.
Juva, Einar W., P. E. Svinhufvud, II, 1917—1944. Porvoo 1961.
Jürgenstein, Anton, Minu mälestused, II jagu. Tartu 1927.

Jürman, A., Võitlus Saksa okupatsioonivõimudega ja vallavanemate protest Riias. — K. Päts. Tema elu ja töö. Kaasaeglaste mälestusi. Tallinn 1934.
Jägerskiöld, Stig, Gustaf Mannerheim 1918. Helsingfors 1967.
Jägerskiöld, Stig, Valtionhoitaja Mannerheim. Helsinki 1969.
Jääskeläinen, Mauno, Itä-Karjalan kysymys. Kansallisen laajennusohjelman synty ja sen toteuttamisyritykset Suomen ulkopolitiikassa vuosina 1918—1920. Porvoo 1961.
Kaila, Toivo T., Eräs elämä. Muistelmia ja merkintöjä. Helsinki 1954.
Kala, K., A/ü "Eesti Kivióli" osa kodanliku Eesti põlevkivitööstuses. — Eesti NSV Teaduste Akadeemia toimetised. Ühiskonnateadused 3/1974.
Kalm, Hans, Pohjan Poikain retki, I—II. Porvoo 1921.
Kattai, M., Suomen apu. Suomalaisten vapaaehtoisten osanotto Eestin vapaussodan operatioihin v. 1919 alkupuolella. — Vabadusmonument, II. Soome Abiväed Eesti Vabadussõjas. Toimetanud Oskar Kurvits. Tallinn 1936.
Kettunen, Lauri, Tieteen matkamiehen uusia elämyksiä. Porvoo 1948.
Kettunen, Lauri, Tieteen matkamiehenä. Kaksitoista ensimmäistä retkeä 1907—1918. Porvoo 1945.
Kirdetsov, G., U vorot Petrograda (1919—1920 g.g.). Berlin 1921.
Kirotar, Elmar, Soome vabatahtlikest ja teistest. — Vabadusmonument, II. Soome Abiväed Eesti Vabadussõjas. Toimetanud Oskar Kurvits. Tallinn 1936.
Kliiman, A. T., 28 november. — Vabaduse tulekul, I. Tartu 1938.
Kruus, Hans, Grundriss der Geschichte des estnischen Volkes. Tartu 1932.
Kruus, Hans, Jakobson ja Suomi. — Jäämereltä Emajoen rannoille. Helsinki 1940.
Kruus, Hans, Murdekuudel 1917—18. Mälestusi ühenduses G. Suitsuga. — Looming 1933.
Kruus, Hans, Saksa okkupatsioon Eestis. Tartu 1920.
Kull, Ferdinand, Esimesi Eesti diplomaate. Mälestusi Eesti välisdelegatsiooni tegevusest 1918. aastal. Tartu s.a. [1933].
Kurko, Kaarlo, Sotatoimet Pietarin valloittamiseksi 1918—19. Porvoo 1942.
Kuussaari, Eero, Vapaustaistelujen teillä. Sotahistoriallinen katsaus Suomen rajantakaisilla heimoalueilla 1900-luvun alkupuoliskolla käytyihin sotatoimiin. Loviisa 1957.
Kõpp, Juhan, Eesti Üliõpilaste Seltsi ajalugu, I, 1870—1905. Uppsala 1953.
Laaman, Eduard, Eesti iseseisvuse sünd. Teine trükk. Stockholm 1964.
Laaman, Eduard, Eesti lahkumine Vene riigist 1917—1920. Tallinn 1920.
Laaman, Ed., Jaan Poska. Eesti riigitegelase elukäik. Tartu 1935.
Laaman, Edv., Judenitshin Pietarinretki. Helsinki 1935. (viitteissä *Laaman* 1935).
Laaman, Ed., Konstantin Päts. Poliitika ja riigimees. Örebro 1949.
Laaman, Ed., Kuidas tuli Soome abi. — Vabadusmonument, II. Soome Abiväed Eesti Vabadussõjas. Toimetanud Oskar Kurvits. Tallinn 1936.
Laaman, Ed., Suomen suhtautuminen Eestiin Eestin vapaussodassa. — Nuijasoturi 4/1931.
Laidoner, J., Inglaste tulek. — Mälestused iseseisvuse võitluspäivilt [MIV]. II Kõide: Vabadussõda 1918—1920. Tallinn 1930.
Laidoner, J., Kun Viron vapaussodan ylipäällikkö ja suomalainen aktivisti suunnittelivat Suur-Suomea. — Suomen Vapaussota 9/1934.
Laitinen, Kai, Suomen silta. — Kanava 1973.
Larka, A., Eesti abi küsimus Soomele 1918. a. kevadel. — Sõdur 1933.
Lauerma, Matti, Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27. Vaiheet ja vaikutus. Helsinki 1966.
Lenz, Wilhelm Jun., Zur britischen Politik gegenüber den baltischen Deutschen 1918/19. — Das Vergangene und die Geschichte. Festschrift für Reinhard Wittram zum 70. Geburtstag. Göttingen 1973.
Loone, L., Jooni Eesti ja Soome rahvusliku liikumise tegelaste poliitilisest suhtlemisest 1870. aastate lõpul ja 1880. aastate algul. — Eesti NSV ajaloo küsimusi, VI. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised, vihik 258. Tartu 1970.
Loone, L., Soome ja Eesti ühiskonnategelaste poliitilisest suhtlemisest Eesti rahvusliku liikumise päevil (1860. — 1880-ndate aastateni). — Eesti NSV Teaduste Akadeemia toimetised. Ühiskonnateaduste seeria 1959.
Louhivuori, O. W., Eesti Svinhufvud. — K. Päts. Tema elu ja töö. Kaasaeglaste mälestusi. Tallinn 1934.
Louhivuori, O. W., Eräs "diplomaattinen selkkaus" v. 1919. — Suomalainen Suomi 1927.
Louhivuori, O. W., Miks soomlased läksid Eestisse. — Vabadusmonument, II. Soome Abiväed Eesti Vabadussõjas. Toimetanud Oskar Kurvits. Tallinn 1936.
Louhivuori, O. W., Suomalaiset Viron vapaussodassa. — Suomen Vapaussota 2/1934.
Lukas, Jaan, Inglise sõjalaivastiku eskaadrile vastusõit Liibavisse. — Johan Laidoner. Mälestusi kaasaeglasilt. Tallinn 1934.
Maanpakolainen [= *M. Martna*], Itämerenmaakuntien venäläistäminen. Helsinki 1908.
Mannerheim, G., Muistelmat. Ensimmäinen osa. Helsinki 1951.
Mansala, Arto, Otto Stenroth Suomen ulkopolitiikassa. Helsinki 1965. Poliittisen historian laudaturtyö. Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan kirjasto.

Martna, M., 1917—1920. Eesti s.-d. tööliste partei poliitika. Tallinn 1920.
Martna, M., Enne Saksa wägede maale tulekut. — Iseseiswuse tuleku päiwilt [ITP]. Mälestused. Tartu 1923.
Martna, Mihkel, Punaset vuodet Virossa. Helsinki 1908.
Martna, M., Soome (Suomi).— Kirjeldused Soome oludest. [Tallinn 1909].
Melkko, Pekka, Inkerin vapaustaistelujen aika. — Inkerin suomalaisten historia. Jyväskylä 1969.
Menger, Manfred, Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus 1917—1918. Berlin 1974.
Mustonen-Hukki, Kerttu, Sata vuotta virolaista teatteria ja suomalais-virolaisia teatterisuhteita. — Yhteishyvä 9. 9. 1970.
Mustonen-Hukki, Kerttu, Unohtumaton vierailu Virosta Suomeen. — Uusi Suomi 11. 7. 1971.
Mägi, Artur, Das Staatsleben Estlands während seiner Selbständigkeit. 1. Das Regierungssystem. Uppsala 1967.
Mänd, O., J. Tõnissoni poliitiline tegevus Eesti iseseisvuse tulekul. — Jaan Tõnisson töös ja võitluses. Tartu 1938.
Niitemaa, Vilho, Baltian historia. Porvoo 1959.
Nikkinen, Martti, Suomen avunanto Virolle marraskuusta 1918 kevääseen 1919. Helsinki 1969. Poliittisen historian laudaturtyö. Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan kirjasto.
Noulens, Joseph, Mon Ambassade en Russie Soviétique 1917—1919, I. Paris 1933.
Nurmio, Yrjö, Suomen itsenäistyminen ja Saksa. Porvoo 1957.
Ojamaa, M. – Varmas, A. ja *T.,* Viron historia. Porvoo 1944.
Paasivirta, Juhani, Ensimmäisen maailmansodan voittajat ja Suomi. Englannin, Yhdysvaltain ja Ranskan sekä Suomen suhteita vv. 1918—1919. Porvoo 1961.
Paasivirta, Juhani, Suomi vuonna 1918. Porvoo 1957.
Peet, A., Siseministriks Ajutises Valitsuses. — Mälestused iseseisvuse võitluspäivilt [MIV]. II Kõide: Vabadussõda 1918—1920. Tallinn 1930.
Pihlajaniemi, Anja, Matkalla Eurooppaan. Noor-Eestin ydinryhmän Suomen-suhteiden synty ja kehitys ennen vuotta 1914. Lisensiaattityön viimeistelemätön käsikirjoitus, 1975.
Piip, A., Balti liidu mõte arenemine. — Baltijas Ūnija nro 2. Riga 1934.
Piip, A., Iseseiswuse esipäiwilt. — Iseseiswuse tuleku päiwilt [ITP]. Mälestused. Tartu 1923.
Piip, A., Tartu rahu. — Mälestused iseseisvuse võitluspäivilt [MIV]. II Kõide: Vabadussõda 1918—1920. Tallinn 1930.
Piip, Ants, Tormine aasta. Ülevaade Eesti välispoliitika esiajast 1917—1918. aastal dokumentides ja mälestusis. Örebro 1966.
Pitka, J., Minu mälestused suure ilmasõja algusest Eesti vabadussõja lõpuni. Tallinn s.a. [1921].
Polvinen, Tuomo, Venäjän vallankumous ja Suomi 1917—1920, I—II. Porvoo 1967—1971.
Pusta, C.-R., Baltique (l'Union). — Dictionnaire diplomatique, I. Paris s.a.
Pusta, Kaarel R., Jaan Tõnisson Eesti välispoliitikuna ja diplomaadina. — Jaan Tõnisson. Koguteos tema üheksakümnenda sünnipäeva tähistamiseks. Stockholm 1960 (Viitteissä *Pusta* 1960a).
Pusta, Kaarel R., Saadiku päevik, I. Geislingen 1964.
Pusta, Kaarel-Robert, Kehra metsast maailma. Mälestusi. Stockholm 1960 (Viitteissä *Pusta* 1960b).
Raamot, Mari, Minu mälestused, I ja II osa. S.l. 1962.
Raid, J., Okupatsiooni ikkes. 1918. a. Saksa okupatsioon Eestis. Tallinn 1966.
Railo, Eino, Itsenäisyyslehti Uusi Päivä 1917—1918. Vaiheet — sisällys — merkitys. Helsinki 1944.
Ramm, Ernst von, Aus Esthlands rothen Tagen. Helsingfors 1906.
Rauch, Georg von, Geschichte der baltischen Staaten. Stuttgart 1970.
Rauch, Georg von, Russland, staatliche Einheit und nationale Vielfalt. Föderalistische Kräfte und Ideen in der russischen Geschichte. München 1953.
Raud, Märt, Kaks suurt. Jaan Tõnisson, Konstantin Päts ja nende ajastu. Toronto 1953.
Raun, Toivo Uelo, The Revolution of 1905 and the movement for Estonian national autonomy, 1896—1907. Princeton University 1969. (Diss., käsikirjoitus).
Rei, August, Mälestusi tormiselt teelt. Stockholm 1961.
Renvall, I., Viron vapaussota 1918—1920. — Heimosoturi 1, 2, 4, 6—7, 8—9/1938.
Ridala, Esmo, 50 aasta esimesest iseseisvuse nõudest Eestile. — Teataja 15. 4. 1967.
Ridala, Esmo, Helsingi eestlaste keskusena käesoleval sajandil. Käsikirjoitus 1970.
Rimscha, Hans von, Die Politik Paul Schiemanns während der Begründung der Baltischen Staaten im Herbst 1918. — Zeitschrift für Ostforschung 1956.
Roos, J., Jaan Tõnissoni elukäik. — Jaan Tõnisson töös ja võitluses. Tartu 1938.
Rütli, O., Poliitiline juht wabadussõjalaste seljataga. — Waba Maa 21. 3. 1934.
Räikkönen, Erkki, Svinhufvud ja itsenäisyyssenaatti. Piirteitä P. E. Svinhufvudin ja hänen johtamansa senaatin toiminnasta ja vaiheista syksyllä 1917 ja keväällä 1918. Helsinki 1935.
Räsänen, Hilma, Suomenlahden takaa. Piirteitä Viron entisyydestä ja nykyisyydestä. Kansanvalistusseuran toimituksia 155. Helsinki 1910.
Saat, J., Nõukogude võim Eestis. Oktoober 1917 — märts 1918. Tallinn 1975.

Schauman, Henrik, Reunavaltiopolitiikka. — Itsenäisen Suomen ulkopolitiikan alkutaival. Historian Aitta XV. Porvoo 1962.
Seljamaa, Julius, Poliitiline tegevus Venemaal Saksa okupatsiooni ajal. — Johan Laidoner. Mälestusi kaasaeglasilt. Tallinn 1934.
Senn, Alfred Erich, The Emergence of Modern Lithuania. New York 1959.
Sihvo, Hannes, Karjalan kuva. Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana. Joensuu 1973.
Siilivask, K., Eestimaa kubermangu maanõukogu valimiste tulemustest Eestis 1917. aastal. — Eesti NSV ajaloo küsimusi VIII. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised, vihik 340. Tartu 1974.
Siilivask, K., Kodanlike parteide poliitiline pettemanööver Eesti asutava kogu valimistel. — Eesti NSV ajaloo küsimusi IV. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised, vihik 164. Tartu 1965.
Siilivask, K., Veebruarist Oktoobrini 1917. Tallinn 1972.
Siilivask, K., Ülevenamaalise asutava kogu valimiste tulemused Eestis. — Eesti NSV ajaloo küsimusi VI. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised, vihik 258. Tartu 1970.
Sipols, V., Die ausländische Intervention in Lettland 1918—1920. Berlin 1961.
Sirola, Yrjö, Ulkoasiainvaltuutettuna vallankumoushallituksessa. — Suomen luokkasota. Historiaa ja muistelmia. Superior, Wis. 1928.
Sitska, J., Soome idüll. — K. Päts. Tema elu ja töö. Kaasaeglaste mälestusi. Tallinn 1934.
Soikkanen, Hannu, Kohti kansan valtaa, 1, 1899—1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta. Vaasa 1975.
Stenroth, Otto, Puoli vuotta Suomen ensimmäisenä ulkoministerinä. Helsinki 1931.
Suits, Aino, Mälestusi välisdelegatsioonist. — Tulimuld 1960.
Suits, Gustav, Noor-Eesti nõlvakult kahe revolutsiooni vahel. Tartu 1931.
Suits, Gustav, Tagasivaade Eesti Vabariigi sünniaegadele. — Tulimuld 1973.
"Suomen Kuvalehti haastattelee Viron riigivanemaa Konstantin Pätsiä". — Suomen Kuvalehti 9/1934.
Talve, Ilmar, Eestlasi Soome põllutöökoolides enne I maailmasõda. — Tulimuld 1956.
Talve, Ilmar, Noor Gustav Suits Soomes 1901—1911. Kultuuriajaloolisi äärjooni. — Tulimuld 1953.
Tammann, A., Eesti iseseiswuse teel, 1. Wene rewolutsioonist Eesti wabadussõjani. Tallinn 1923.
Tanner, Väinö, Kahden maailmansodan välissä. Muistelmia 20- ja 30-luvuilta. Helsinki 1966.
Tarulis, Albert N., American — Baltic Relations 1918—1920. The Struggle Over Recognition. Washington D. C. 1965.
Tarulis, Albert N., Soviet Policy toward the Baltic States 1918—1940. Notre Dame 1959.
Taube, Arved von, Das Auswärtige Amt und die estnische Frage 1917/1918. — Jahrbücher für Geschichte Osteuropas. Neue Folge 4/1969.
Taube, Arved von, Die baltisch-deutsche Führungsschicht und die Loslösung Livlands und Estlands von Russland 1916—1918. — Von den baltischen Provinzen zu den baltischen Staaten. Beiträge zur Entstehungsgeschichte der Republiken Estland und Lettland 1917—1918. Marburg/Lahn 1971.
Thauvón-Suits, Aino, Gustav Suitsu noorus kirjade, luuletuste ja mälestuste põhjal. Lund 1964.
Thompson, John M., Russia, Bolshevism and the Versailles Peace. Princeton 1966.
Toomus, Fr., Konstantin Päts ja riigireformi aastad. Tartu 1938.
Tuglas, Friedebert, Eesti Kirjameeste Selts. Tegevusolud, tegelased, tegevus. Tartu 1932.
Tuglas, Friedebert, Viron kirjallisuuden historia. Helsinki 1939.
Tõnisson, Jaan, Eesti iseseiswuse tähe all. — Iseseiswuse tuleku päiwilt [ITP]. Mälestused. Tartu 1923.
Ullman, Richard H., Britain and the Russian Civil War. Princeton 1968.
Uustalu, Evald, The History of the Estonian People. London 1952.
Uustalu, Evald, Die Staatsgründung Estlands. — Von den baltischen Provinzen zu den baltischen Staaten. Beiträge zur Entstehungsgeschichte der Republiken Estland und Lettland 1917—1918. Marburg/Lahn 1971.
"Vabadussõda". — Eesti entsüklopeedia, VIII. Tartu 1937.
Varkki, B. V., Arhivnoje delo v Estonskoi SSR. — Voprosy arhivovedenija 4/1965.
Vasenius, Valfrid, Zacharias Topelius ihmisenä ja runoilijana, III. Helsinki 1919.
Vesterinen, Emil, C. R. Jakobson. Eestin kansallisuusliikkeen johtomiehiä. Porvoo 192[6?].
Wheeler-Bennett, John, Brest-Litovsk. The Forgotten Peace, March 1918. London 1938.
Vihalem, P., Eesti kodanlus imperialistide teenistuses (1917—1920). Tallinn 1960.
Wiik, Karl H., Martna ja Soome. — Mihkel Martna 1860—1934. Tallinn 1935.
Wiik, K. H., Martna ja Suomi. — Kansan Lehti 22. 12. 1934.
Viirsoo, Osvald (toim.), Eesti põllumeeste poliitika. Ülevaade Eesti põllumeeste liikumisest 1917—1955. Lund 1955.
Vilkuna, Kustaa, Pääministeri J. K. Paasikiven kuningashuolia 1918. — Suomen Kuvalehti 1/1968.
Wittram, Reinhard, Die baltische Frage als Problem der russischen Provisorischen Regierung. — Von den baltischen Provinzen zu den baltischen Staaten. Beiträge zur Entstehungsgeschichte der Republiken Estland und Lettland 1917—1918. Marburg/Lahn 1971.
Volkmann, Hans-Erich, Die deutsche Baltikumpolitik zwischen Brest-Litovsk und Compiègne. Ein Beitrag zur Kriegszieldiskussion. Köln 1970.
Wrangell, Wilhelm, Die Politik der Esten 1917—1918. — Baltische Monatsschrift 1928.

Wuolijoki, Hella, Yliopistovuodet Helsingissä, 1904—1908. Juhani Tervapään yksinpuheluja aikojen draamassa, II osa. Helsinki 1945.
Zetterberg, Seppo, Suomi ja Viron ensimmäiset yleiset laulujuhlat 1869. — Historiallinen Aikakauskirja 1974.
Zetterberg, Seppo, Die Tätigkeit der Liga der Fremdvölker Russlands während der Jahre 1916—1918. — Acta Baltica, X. Königstein im Taunus 1971.

V Tietoja antaneet

Akateemikko *Kustaa Vilkuna*n kirje tekijälle 4. 6. 1969.

Henkilöhakemisto

Aalto, J. F. 256
Aavik, Johannes 27
Ahlqvist, August 19, 20
Ahmavaara, Pekka 153
Ailio, Julius 158, 255
Aleksanteri III 24
Alexander-Sinclair, Edwyn 144, 145, 146, 148, 163
Alkio, Santeri 158, 173, 193, 222, 248, 258, 259, 262, 264, 267
Almberg, Antti 22
Ampuja, Mikko 255
Anvelt, Jaan 37, 60, 61, 133, 182
Armfelt, Alexander 19
Arwidsson, Adolf Ivar 18
Aspelin, J. R. 21, 26
Aspelund, C. E. 19
Ast, Gotlieb 28
Ast, Karl 28, 34, 36, 37, 243, 245, 249, 259
Ausfeld, E. 92a
Balfour, Arthur James 79, 138a, 141a, 144, 269, 275a
Bell, H. M. 122a, 152, 163, 164, 246, 257
Berg, Emil 164
Bethmann Hollweg, Theobald von, 63
Birk, Ado 34, 106, 107, 109, 185, 274
Bontš-Brujevitš, M. D. 88a
Bontš-Brujevitš, Vladimir Dmitrijevitš 57
Borgelin, Richard 171a
Bosanquet, Vivian H. 145, 244, 245, 246, 248, 252, 253, 254, 260, 272
Brandenstein, Otto von 116a
Branders, Ernst 156
Branting, Hjalmar 80, 129, 137, 172, 175
Brück, August von 117, 224, 225, 270
Bussche-Haddenhausen, Hilmar von dem 65, 70
Buxhoevden, A. 223
Carr, E. H. 121, 254, 269
Castrén, Kaarlo 153, 216, 240, 241, 256, 257, 264, 266
Cecil, Robert 123, 144, 148
Churchill, Winston 275
Clason, Sam 137
Clemenceau, Georges 271
Clive, R. H. 138, 140, 141, 142
Cowan, Walter 146
Curzon, George 274, 275
Dehio, Erhard 52
Dellingshausen, Eduard von 68, 69, 154
Denikin, Anton Ivanovitš 220
Devereux, Alvin C. 252, 253
Dolnicki, ukrainal. poliitikko 74
Donner, Ossian 250, 266, 272
Donner, Otto 26
Ebert, Friedrich 130
Edén, Nils 129, 135, 138, 140, 172
Ehrnrooth, Leo 234, 240, 241, 246, 247, 249a, 250, 257, 258, 260, 262, 263, 264
Ehrström, Erik 82a
Ekström, Martin 156, 159, 162, 164, 165, 166, 170a, 228, 231, 237, 238
Elfvengren, G. 92
Eliaser, R. 196
Elving, O. V. 250
Enckell, Albert 98a
Enckell, Carl 56, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 98a, 115, 154, 160, 163, 180 ,198, 199, 225, 228, 232, 234, 240a, 269
Erich, Rafael 66, 94, 115, 266, 267
Eriksson, Bernhard 137
Ernits, Villem 203, 259
Essen, Hans Henrik von 141
Estlander, Ernst 153
Etievant, ransk. kenraali 274
Faehlmann, Friedrich Robert 20
Foch, Ferdinand 141a
Foss, Alex. 170
Fremantle, Sydney 144
Frey, Alexander 158
Friedrich Karl 115a, 121, 122, 123, 147
Gahlnbäck, Erik 143, 239a
Gebhard, Hannes 200
Genetz, Arvid 23
Ghambashidze, gruusial. poliitikko 118
Goltz, Rüdiger von der 66, 134, 147, 148, 224, 263
Gough, Hubert 235, 266, 267, 268, 269
Granfelt, A. A. 25
Gregory, James Duncan 271, 272
Grenfell, brittil. meriattašea 244, 247, 248, 249, 250
Gripenberg, Alexis 73a, 149, 154
Grotenfelt, Erik 40
Grünthal (-Ridala), Villem 27, 28
Grönroos, Kalle 87, 88, 91, 92
Gudme, Iver 170

Gummerus, Herman 47a, 51a, 56, 73, 74, 75, 80, 82a, 91, 108, 127, 239, 240, 246, 247, 259, 263, 270
Gylling, Edvard 28, 53, 54
Göös, Hjalmar 192, 212
Haapalainen, Eero 76
Haataja, Kyösti 153
Haavio, Martti 219
Hahl, Eero 262
Hakkila, Väinö 255
Hamilton, Adolf 168, 170
Hamilton, Raoul 137
Hanko, August 49a, 162, 186, 203, 223, 247, 251, 262, 264
Hardinge of Penhurst, Charles 181, 234
Hart, J. 44
Hedberg, A. R. 158
Heimo, Mauno 44
Heinrich, Preussin prinssi 70
Helanen, Vilho 219
Helle, Edv. 258
Hellner, Johannes 79, 128, 129, 135, 137, 138a, 140, 141, 142, 143, 159
Hertling, Georg von 64, 65
Hindenburg, Paul von 64, 65, 136
Hjalmarson, Harald 165a, 168, 170
Hjelt, Edvard 66, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 128a
Hohenthal, S. A. 209
Holma, Harri 178, 204, 205, 206, 211, 219, 230, 240, 241, 247, 248, 256, 257
Holsti, Rudolf 79, 83, 84, 95, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 129, 154, 167, 181, 182, 191, 194, 235, 240a, 250, 251, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 275
Honkajuuri, Mauri 158, 209, 211, 230
Hornborg, Eirik 158, 172
Howard, Esmé 72, 144a, 148
Hultin, Tekla 180, 223, 258
Hupli, Väinö 255
Huttunen, Evert 255, 258
Hülsen, Dietrich von 65
Höffding, Harald 167, 169
Idman, K. G. 110, 113, 115, 117, 124, 246
Ignatius, Hannes 164, 248
Ingman, Lauri 148, 151, 152, 153, 157, 187, 188, 189, 195, 221, 222, 223, 232
Ivalo, Santeri 158, 173, 238, 247
Ivanov, N. N. 226, 227
Jaakson, Madis 49a, 87
Jakobson, Carl Robert 23, 24, 25
Jannsen, Johann Voldemar 20, 21
Janson, August 211, 261
Jessen, Franz von 200
Joffe, Adolf Abramovitš 64, 70, 71a
Judenitš, Nikolai Nikolajevitš 134, 183, 221, 222, 225, 226, 227, 228, 276
Juutilainen, A. 158, 238
Jürman, M. 68, 69
Kaila, Toivo T. 106, 107, 108, 109, 110, 113, 114, 115, 116, 124, 157, 185, 186, 209, 211
Kairamo, A. Osw. 153, 187, 188, 189, 190, 191, 199, 206, 239, 240, 246, 247, 260, 261
Kajander, J. 155
Kalima, Jalo 28
Kallas, Aino 164a
Kallas, Oskar 26, 39, 156, 162, 165, 170, 186, 188, 199, 203, 206, 210, 216, 223, 246, 247, 251, 262, 265, 268, 271
Kallio, Kyösti 158, 230, 248
Kalm, Hans 157, 158, 164, 165, 170a, 218, 219, 229, 230, 231, 232, 233, 237, 238
Kartašev, A. V. 221
Kartau, J. 49a
Karttunen, Liisi 82a
Kaukoranta, Toivo 117a, 157
Kautsky, Karl 43
Kemiläinen, Arvi 28
Kemnitz, Arthur von 67, 68
Kerenski, Aleksandr Fedorovitš 33, 221
Kesküla, Aleksander 111, 112, 113a
Keto, J. W. 174, 175, 249, 254, 257
Kettunen, Lauri 28, 29, 30, 40a, 104, 111, 117a, 148, 155, 157, 179, 187, 189, 190, 192, 193a, 218, 219, 223, 224, 231
Kihlman, Lorenzo 119
Kilmarnock, Victor 138
Kingissepp, Viktor 38, 50, 59
Kirdetsov, G. 235
Kirotar, Elmar 162
Kisch, F. H. 144
Klemetti, Heikki 193a
Klinckowström, O. W. 19
Koidula, Lydia 21, 22, 24
Kollontai, Aleksandra Mihailovna 54
Koltšak, Aleksandr Vasiljevitš 220, 221, 225, 226, 227, 235, 266, 275a
Komppa, Gustaf 211
Konik, Konstantin 51, 61
Koort, J. 49a
Koskelainen, Yrjö 28, 155
Koskenniemi, V. A. 28
Koskinen, Yrjö 21
Kotonen, Anton 241
Kreutzwald, Friedrich Reinhold 20
Krohn, Kaarle 28
Kruus, Hans 42, 43, 59, 60
Kukk, Johan 51, 87, 89a, 153
Kull, Ferdinand 61, 75, 78, 83, 102, 135
Kumlin, E. G. 259
Kún, Béla 245, 246, 249, 254
Kustaa V 65a
Kuusik, Eduard 186
Kuusinen, Otto Ville 28, 53
Kvarnzelius, Herman 137
Kühlmann, Richard von 50a, 64, 65
Kärner, Jaan 36, 150
Köstner, Nikolai 196a, 261
Laaman, Eduard 196a
Lahdensuo, Jalmari 44
Laherma, Joonas 255
Laidoner, Johan 87, 88, 89a, 90, 91, 93, 95, 133, 134, 145, 164, 165, 166, 169, 185, 198a, 218, 221, 227, 229, 230, 232, 233, 234, 236, 245, 253
Lansing, Robert 135
Larka, Andres 116a, 144, 246
Larsson, Viktor 137
Laurson, Leo 186
Lavonius, R. 209

Lavonius, V. A. 158, 230, 238
Leino, A. E. 257
Leivo, J. O. 258
Lenin, Vladimir Iljitš 54, 61, 77, 131, 133, 245, 246
Liebknecht, Karl 28
Lilienfeld, Otto von 160
Lindhagen, Carl 78a
Lindman, Arvid 137
Lindroos, A. 256
Litvinov, Maksim Maksimovitš 274
Lloyd George, David 139, 181a
Lode, Torsten 170
Louhivuori, O. W. 28, 39, 40a, 157, 158, 163, 164, 165, 170, 173, 187, 188, 189, 198, 199, 204, 209, 211, 213, 215, 216, 218, 219, 223, 224, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 236, 237a, 238, 240, 241, 247, 248, 251, 252
Lucius von Stoedten, Hellmuth 65a, 72, 73, 75, 80, 86, 87, 141
Ludendorff, Erich 63, 64, 65, 66, 96a, 108, 136
Luopajärvi, Mikko 222, 223, 248
Luts, K. 49a
Lvov, Georgi Jevgenevitš 31, 33
Lönnrot, Elias 20, 22
Maklakov, Vasili Aleksejevitš 220
Malmberg, Olli 44
Mannerheim, Gustaf 94, 122a, 128, 144a, 147, 148, 162, 163, 164, 165, 172, 176, 177, 183, 187, 188, 218, 219, 224, 225, 226, 228, 229a, 231, 254
Martna, Mihkel 27, 28, 47, 48, 53, 54, 55, 56, 58, 61, 70, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 125, 145, 196a, 203, 215, 247, 249, 251
Max, Badenin prinssi 136, 147
Meierovics, Zigfrīds 118, 138a, 273
Menning, Karl 61, 70, 75, 77, 78, 80, 81, 82, 149
Menšikov, Aleksandr Sergejevitš 19
Mirbach, Wilhelm von 53a
Mothander, Carl 169
Mowinckel, Ludwig 167
Mutt, Viktor 168
Nabokov, Vladimir Dmitrijevitš 226
Neff, G. von 221
Neggo, V. 49a
Niedra, Andrievs 134
Niemi, A. R. 103
Nigol, August 29, 101, 102
Nordling, asiainhoitaja 183
Nylander, H. 209
Ojansuu, Heikki 39, 44, 193a
Olesk, L. 86, 252
Paasikivi, J. K. 100, 109, 110, 118, 151, 152, 187, 188a, 221
Palme, Sven 167, 168
Palmstierna, Erik 135, 136, 137, 140, 141a
Paloheimo, K. A. 158
Paloheimo, V. 44
Parviainen, Verner 92a
Pichon, Stephen 141a, 148
Piip, Ants 34, 49a, 50, 53, 56, 57, 61, 77, 78, 79, 90, 118, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 138, 144, 194, 196a, 235, 243, 244, 245, 253, 269, 271, 272
Pirie-Gordon, Harry 271
Porter, varakonsuli 252, 254
Poska, Jaan 31, 32, 37, 87, 92, 93a, 106, 108, 109, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 126, 131, 132, 149, 150, 152, 153, 194, 195, 196, 197, 199, 228, 235, 243, 245, 246, 252, 253, 256, 260, 262, 268, 269, 271, 273, 274
Procopé, N. 92
Puhk, J. 196a
Pung, Mihkel 186
Puskar, Viktor 218
Pusta, Kaarel Robert 54, 61, 75, 77, 78, 79, 125, 126, 127, 196a
Putkinen, Yrjö 163, 186, 190, 191, 208, 209, 210, 211, 212, 251, 259
Päts, Konstantin 27, 32, 51, 61, 62, 84, 85, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 107, 109, 110, 116, 126, 132, 145, 146, 150, 154, 155, 162, 185, 186, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 209, 210, 223, 224, 227, 228, 229, 230, 232, 235, 236, 238, 243, 244, 245, 246, 248, 251, 252, 253, 254
Põdder, Ernst 108
Põhl, H. 49a
Põld, Peeter 150, 151
Pöögelmann, Hans 133
Raamot, Jaan 26a, 51, 52
Rabtšinski, Ivan Vasiljevitš 38
Ramsay, August 240, 247, 260, 262
Rautapää, Hugo 205
Raynaud, konsuli 77
Rei, August 51, 175, 214, 215, 216, 217, 247, 249, 251, 252, 259
Reijonen, Erkki 107, 191, 192
Reinhardt, Max 78
Renvall, Heikki 107, 173, 211
Riezler, Kurt 46a, 47a, 66, 67, 72, 73, 75, 80
Ritavuori, Heikki 158, 230
Rodzjanko, P. V. 221, 233
Ropp, Friedrich von der 74
Rosenplänter, Johann Heinrich 18
Runeberg, Einar 170, 171, 181, 231
Ruuth, Yrjö 157, 159, 197, 198, 227
Ryömä, Hannes 158, 174, 255, 257, 258
Saarimaa, E. A. 28
Saastamoinen, Armas H. 109, 180, 181, 241, 266
Salminen, Väinö 44
Sario, Samuli 108a
Sarva, Gunnar 193
Savinkov, Boris Viktorovitš 220, 235
Sazonov, Sergei Dmitrijevitš 220, 226
Scavenius, Erik 180
Schauman, Georg 113, 114
Schiemann, Paul 93a, 127
Schilling, paroni 164
Schmedeman, A. G. 143
Schultz(-Bertram), Georg 24
Schwalbe, Eduard 153
Schybergson, Emil 128
Seckendorff, von, kenraali 62, 103, 116a, 132
Seljamaa, Julius 35, 36, 49a, 60, 87, 88, 89a, 90, 91, 92, 202, 243, 252
Serlachius, Allan 113, 181, 200
Setälä, E. N. 82a

Sibul, A. 44
Sihvo, Aarne 117a
Siikaniemi, Väinö 212, 213
Šimkus, Jonas 273
Simpson, James Young 79, 126, 243
Sirola, Yrjö 28, 43, 46, 53, 54, 59, 76, 77, 131
Sleževičius, Mykolas 273
Snellman, J. V. 18, 19, 20, 22
Soininen, Mikael 262, 264
Stackelberg, Theodor (Fedja) von 169
Stalin, Josif Vissarionovitš 59, 60
Stapr.ans, Sergejs 39
Stenroth, Otto 100, 107, 109, 110, 114, 115, 117, 119, 122, 123, 124, 127, 147, 149, 151a
Strandman, Otto 28, 33, 34, 132a, 144a, 145, 168, 207, 253, 254, 261, 273, 274
Streng, Harry 28
Stryk, Heinrich von 140, 154
Stučka, Pēteris 54
Stürup, tanskal. everstil. 170
Ståhlberg, K. J. 265, 270
Suits, Aino 43
Suits, Gustav 27, 28, 38, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 53, 58, 59, 75, 78, 83, 102, 112, 114, 194, 207, 250
Swan, C. G. 21, 25
Swartz, Carl 137
Sverdlov, Jakov Mihailovitš 131
Svinhufvud, P. E. 51, 52, 54, 55, 56, 57, 73, 75, 81, 84, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 108, 109, 110, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 124, 126, 148, 149, 150, 151, 160, 194
Söderhjelm, Werner 128
Tainio, Taavi 255
Talaskivi, Frans 54
Tallgren, Oiva Johannes 191a
Talvio, Maila 193a
Tanner, Väinö 175, 248, 249, 250, 252, 254, 255, 257, 258
Tapanainen, Paavo 91, 92a, 253
Tassa, Rudolf 113a
Teemant, Jaan 28, 41, 42
Tereštšenko, Mihail Ivanovitš 135
Thesleff, Wilhelm 151
Thiébaut, Eugéne 72
Tokoi, Oskari 46
Topelius, Zacharias 19
Trepov, Aleksandr Feodorovitš 221
Trotski, Lev Davydovitš 54, 64, 65, 130, 183, 230, 270
Trygger, Ernst 137
Tšaikovski, Nikolai Vasiljevitš 220, 235
Tšitšerin, Georgi Vasiljevitš 183, 270, 271
Tudeer, Lauri 189
Tuglas, Friedebert 27, 48, 49
Tunzelman von Adlerflug, Alexander 259
Tyrel, William 271
Tõnisson, Jaan 27, 35, 36, 37, 38, 39, 45, 49a, 50, 51a, 52, 53, 54, 55, 56, 61, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 79, 80, 96, 97, 98, 120a, 125, 127, 132a, 135, 140, 141, 150, 151, 152, 154, 196a, 243, 246, 252, 262, 263
Törngren, Adolf 128, 226, 234, 266
Ulmanis, Karlis 222, 224, 273
Vācietis, Jukums 132
Wade, eversti 170
Vainio, V. 250
Walden, Rudolf 151, 228, 232, 240, 241, 246, 247, 260, 262, 263, 264
Wasenius, Leonard 260, 261
Vennola, J. H. 173, 177, 241, 247, 260, 262, 270, 273
Westenholtz, A. 169
Westman, C. G. 142, 152
Wetzer, Martin 164, 165, 166, 167, 171, 176, 217, 218, 219, 228, 231
White, Henry 154, 182
Whitehouse, Sheldon 135, 136, 137
Wiik, K. H. 27, 53
Vilde, Eduard 28
Vilhelm II 62, 65, 110, 130
Viljanen, V. M. J. 201, 209, 211, 260
Vilms, Jüri 36, 61, 83, 84
Wilson, Woodrow 74a, 135, 136, 147, 167, 168, 182
Winnig, August 132
Virgo, Eduard 39, 40a, 54, 61, 75, 78, 79, 84, 111
Virkkunen, Paavo 256
Vogl, Maximilian 189, 252a, 253a
Voionmaa, Väinö 158, 175, 201, 254, 257, 258
Volkonski, V. M. 226
Vorovski, Vatslav Vatslavovitš 71, 72
Voss-Schrader, Carl 262
Wrangel, Herman 128, 129
Wrangell, Wilhelm von 52a
Wrede, Ernst Fabian 127, 128a
Wuolijoki Hella 27, 28, 82a, 152, 244, 249
Wuolijoki, Sulo 76
Wuolijoki, Wäinö 175, 257
Wuorimaa, Aarne 88, 89, 90, 91, 92
Vuorimaa, Artur 56, 242
Zidbäck, John 155
Zilliacus, Konni 128
Zinovjev, Grigori Jevsejevitš 183

FINNLAND UND ESTLAND 1917—1919
DIE POLITISCHEN BEZIEHUNGEN VOM HERBST 1917 BIS ZUM BEGINN DER RANDSTAATENPOLITIK

I *Von einer stammesverwandtschaftlichen zu einer politischen finnischen Brücke*

Durch das in den 60er Jahren des 19. Jahrhunderts seinen Anfang nehmende nationale Erwachen Estlands entstand zwischen Finnland und Estland eine sog. "finnische Brücke". Bis zum Ende des 19. Jahrhunderts war sie ein reines Symbol für die Stammesverwandtschaft, hauptsächlich für das rege Interesse, das die Esten für Finnland empfanden. Für sie war Finnland gewissermassen ein Vorbild, wohingegen die Bedeutung Estlands für die Finnen viel geringer anzusetzen war; die stärkste Stammesverwandtschaft verspürten die Finnen gegenüber den Ostkarelien.

In den ersten Jahren nach der Jahrhundertwende und insbesondere nach der Revolution in Russland 1905 wurde die "finnische Brücke" eine politische Brücke. Finnland, in dem freiere Verhältnisse herrschten, wurde zu einem Zufluchtsort estnischer Politiker und anderer, die vor der Rache des zaristischen Regimes geflohen waren. Hier konnten sie sich politisch weiterbetätigen oder von hier aus weiter nach Westeuropa gehen. Die estnischen Flüchtlinge in Finnland gründeten zu Beginn unseres Jahrhunderts auch eigene Vereine und Verbände, die trotz ihres in kulturelle Richtung weisenden Namens politischen Charakter trugen und sehr aktiv waren. Eine grosse Anzahl bedeutender Politiker aus der Zeit der estnischen Selbständigkeit hatte auf der Flucht vor dem zaristischen Regime mehrere Jahre in Finnland verbracht, so Konstantin Päts, Jaan Teemant, Mihkel Martna, Otto Strandman, Karl und Gotlieb Ast usw. Das positive Bild, das sie damals von Finnland gewannen, sollte später eine grosse Bedeutung für die finnisch-estnischen Beziehungen haben.

II *Die estnische Selbständigkeitsbewegung 1917/1918 und Finnland*

Nach der russischen Februarrevolution 1917 beschloss die neue provisorische Regierung am 30. 3./12. 4. 1917 ein Gesetz über die provisorische Selbstverwaltung Estlands, und somit erhielt das Land eine begrenzte Autonomie. Die Organe der Selbstverwaltung waren der Landesrat bzw. Landtag (maanõukogu) und die Landesverwaltung (maavalitsus), an deren Spitze im Herbst 1918 Konstantin Päts gewählt wurde.

Das politische Ziel der Esten war bis Ende 1918 ein autonomes Estland innerhalb einer föderativen russischen Republik. Dennoch bewirkten die aus südlicher Richtung stärker werdende deutsche Bedrohung und der im Osten siegreiche Bolschewismus, dass bereits im Herbst auch andersartige Pläne über die zukünftige staatliche Stellung Estlands auftauchten. Der berühmteste Plan ist derjenige, den Jaan Tõnisson am 25. 8. /7. 9. im Landtag vortrug und der den Gedanken eines skandinavisch-baltischen Bündnisses enthielt. Der sich zu den Sozialrevolutionären rechnende Gustav Suits begann im Oktober/November eine Annäherung Finnlands und Estlands voranzutreiben. Er war der Ansicht, da Estland sich einerseits nicht mit Deutschland verbünden, andererseits auch nicht beim Russischen Reich verbleiben konnte, dass die einzige Lösung, die estnische Selbständigkeit zu verwirklichen, die Bildung einer Union zwischen einer finnischen und estnischen Republik wäre. Suits trug diesen Gedanken ausführlich sowohl den Sozialdemokraten als auch den Vertretern bürgerlicher Parteien Finnlands vor, aber dies führte zu keinen konkreten Massnahmen. Auch in Estland befassten sich sowohl die Sozialrevolutionäre Partei als auch verschiedene Zeitungen mit Suits Vorschlang, aber sie unterstützten ihn nicht; damals hielt man noch den Gedanken eines autonomen Estlands innerhalb einer russischen Föderation für besser.

Nach der bolschewistischen Revolution in Russland begann in Estland jedoch eine Partei nach der anderen eine vollständige Selbständigkeit und eine Loslösung vom bolschewistischen Russland zu befürworten. Dennoch tauchte noch im Dezember der Gedanke eines Zusammenschlusses von Estland

und Finnland auf. U.a. war auf der Versammlung des Ältestenrats des Landtages am 8./21. 12. Ministerpräsident Päts für diesen Zusammenschluss. Dieser Standpunkt wurde alsbald nur noch von einer Minorität verfochten, während der Selbständigkeitsgedanke immer stärker hervortrat. Andererseits verhielt man sich in Finnland Estland gegenüber recht zurückhaltend. Man empfand zwar Sympathie für die Stammesgenossen auf der anderen Seite des Finnischen Meerbusens, aber die Neutralitätsbestrebungen des gerade selbständig gewordenen Finnland verhinderten eine engere Bindung mit Estland. Dahingegen ermutigten sowohl die finnischen Sozialdemokraten als auch die Bürgerlichen, vor allem Ministerpräsident P. E. Svinhufvud, die Esten ihre Unabhängigkeit zu proklamieren. Dies geschah am 24. 2. 1918. Dennoch war Deutschland schon dabei Estland zu besetzen um die Brest-Litowsker Friedensverhandlungen zu beschleunigen und am 3. März war das gesamte estnische Gebiet von deutschen Truppen besetzt.

III *Die finnisch-estnischen Beziehungen im Schatten der deutschen Okkupation*

Gemäss des Brest-Litowsker Friedensschlusses, der am 3. März 1918 zwischen Deutschland und Sowjetrussland abgeschlossen wurde, erhielt Deutschland das Recht das Baltikum mit seinen Polizeitruppen zu besetzen, bis die eigenen nationalen Institutionen dieses Raumes ihre Funktion aufgenommen unde die allgemeine Ordnung wiederhergestellt worden war. Faktisch bedeutete dies eine vom Februar bis November 1918 dauernde deutsche Besetzung und eine Lahmlegung jeglicher estnisch-nationalen politischen Tätigkeit. Gleichzeitig war auch Finnland im Begriff in das deutsche Fahrwasser zu geraten. In Berlin wurde am 7. 3. ein Friedensabkommen sowie eine Handels- und Schiffahrtsvertrag zwischen Finnland und Deutschland abgeschlossen, der dazu führte, dass der deutsche Einluss in Finnland bedeutend an Boden gewann. Am 3. April stieg die deutsche Ostseedivision unter der Leitung des Generals von der Goltz in Hanko an Land und kämpfte im finnischen Bürgerkrieg auf der Seite der weissen Regierung gegen die "Roten".

Die deutsche Besetzung Estlands und der bedeutende deutsche Einfluss in Finnland erschwerten auch die finnisch-estnischen Beziehungen. Die Belange der estnischen Selbständigkeit wurden von einer Auslandsdelegation vertreten, die Anfang 1918 aus Estland in den Westen gegangen war. Ihre Aufgabe sollte es sein die Anerkennung der Grossmächte für die estnische Selbständigkeit zu erlangen. In London lernte die Delegation den Vertreter Finnlands, Rudolf Holsti, kennen, der ihr behilflich war Beziehungen zum Foreign Office aufzunehmen. Dahingegen gelang es der Delegation nicht, trotz vieler Versuche, nach Deutschland zu gelangen, und dies hatte zur Folge, dass sie im Sommer 1918 offen gegen Deutschland aufzutreten begann. Dadurch kühlten auch die Beziehungen der Delegation zu Finnland ab. Das deutschorientierte Finnland konnte nämlich nicht eine estnische Auslandsdelegation unterstützen, die sich Deutschland gegenüber kritisch verhielt. Zwar versuchte Finnlands Vertreter in London, Holsti, in mehreren seiner Berichte nach Helsinki die finnische Regierung dazu zu bewegen, die estnische Unabhängigkeit anzuerkennen. Dies war seiner Ansicht nach wichtig, weil es England zeigen würde, dass Finnland nicht am Gängelband Deutschlands ginge. Die Regierung in Helsinki reagierte jedoch nicht auf diese Bitten und auch nicht auf die offizielle Antrage der estnischen Auslandsdelegation vom 31. 7. an die finnische Regierung die estnische Unabhängigkeit anzuerkennen.

Zur gleichen Zeit als die estnische Auslandsdelegation im Westen die Anerkennung der Grossmächte für die Selbständigkeit Estlands besorgte, verfochten in Estland einige Mitglieder der untergetauchten provisorischen Regierung, vor allem Ministerpräsident Päts, einen Staatenbund mit Finnland. In Estland folgerte man, da die finnische Regierung die Deutschen ins Land gerufen hatte und somit gute Beziehungen zu Deutschland hatte, dass eine selbstgewollte estnische Annäherung an Finnland und darüber hinaus sogar ein Bündnis mit Finnland eine mässigende Auswirkung auf den deutschen Terror in Estland haben könnte.

In diesem Sinne war ein Protestschreiben verfasst, das estnische Bauer der auf Anordnung der Deutschen am 10. 4. 1918 zusammengerufenen livländischen Landesversammlung überbringen sollten, in dem man sich gegen eine deutsche Einverleibung des Baltikums wehrte und in dem festgestellt wurde, dass die einzige Union, welche das estnische Volk freiwillig akzeptieren würde, eine estnisch-finnische Doppelrepublik wäre. Der Protest wurde allerdings nicht in dieser Form vorgetragen, der Passus über die Union wurde von der Einreichung gestrichen.

Zur gleichen Zeit kam Päts auf sein Lieblingsthema einer finnisch-estnischen Doppelrepublik in einem präzisierten Vorschlag direkt an die finnische Regierung zurück, welcher von Aussenminister Jaan Poska nach Päts' Anweisungen verfasst wurde. Dieser Denkschrift nach, die am 15. 4. 1918 von den Petrograder Repräsentanten Estlands (Johan Laidoner, Julius Seljamaa) dem dortigen Vertreter Finnlands, Carl Enckell, übergeben wurde, sollten sich Finnland und Estland zu einem festen unabhängigen Staatenbund zusammenschliessen, in dem beide Einzelstaaten eine Autonomie und eigene Rechtsorgane besässen. Dahingegen sollte es einen gemeinsamen Präsidenten sowie einen gemeinsamen Aussen- und Kriegsminister geben. Auch die Armee und deren oberste führung sollten gemeinsam sein.

Enckell schickte diese estnische Denkschrift an seine Regierung weiter, die jedoch nicht darauf reagiert zu haben scheint. Dahingegen verfasste der finnische Ministerpräsident, P. E. Svinhufvud, Ende April, offensichtlich ohne Kenntnis von Päts' Denkschrift, ein eigenes Memorandum, nach dem Finnland, Ostkarelien und Estland eine Doppelmonarchie, mit einem gemeinsamen König, bilden sollten. Ein Anschluss Estlands an Finnland würde nämlich eine Lösung der Petrograder und ingermanländischen Frage erleichtern, indem Finnland z.B. sich die Gebiete nördlich, und Estland sich diejenigen südlich der Newa aneignen würden.

Ungeachtet dieser geheimen Pläne von Päts und Svinhufvud, verhielt sich die offizielle Politik und die öffentliche Meinung in Finnland während der deutschen Besatzungszeit recht kühl gegenüber Estland. Der Grund war, falls Finnland das von Deutschland unterdrückte Estland unterstützt hätte, es sich gleichzeitig dem für sich wichtigen Deutschland widersetzt hätte. Daher musste sogar die finnische Rechtspresse, die Ende 1917 eifrig den Kampf der nationalen Kreise Estlands verfolgt hatte, schweigen. U.a. sprach man verächtlich von der estnischen Selbständigkeit und der provisorischen Regierung, deren Existenz man, zumal sie im Untergrund wirkte, nicht einmal zugeben wollte. Aus diesem Grund bedeutete die deutsche Okkupationszeit, dass das Verhältnis zwischen Finnen und Esten fühlbar gespannter wurde.

Um jedoch Informationen aus Estland zu erhalten und um ihre eigenen Interessen dort zu beaufsichtigen, ernannte die finnische Regierung im Frühjahr 1918, Dr. Toivo T. Kaila, mit deutscher Erlaubnis zu ihrem Konsul in Tallinn, wohin er jedoch erst Anfang Juli übersiedelte. Während seiner Tätigkeit musste sich Kaila auch mit dem finnisch-estnischen Doppelstaatplan befassen, der ihm im Geheimen von Aussenminister Poska und Generalmajor Ernst Pödder vorgetragen wurde. In den gemeinsamen Besprechungen wünschten die Esten ungefähr die gleiche Staatsformation, d.h. einen Doppelstaat nach dem Muster Österreich-Ungarns mit einem gemeinsamen Präsidenten, wie ihn Päts im April vorgeschlagen hatte. Über seine Verhandlungen berichtete Kaila dem Staatsverweser Svinhufvud und dem Aussenminister Otto Stenroth im August 1918 nach Helsinki. Gleichzeitig vermittelte er an die finnische politische Führung die Bitte Poskas, dass ein hochgestellter finnischer Diplomat nach Tallinn geschickt werden sollte, um mit der estnischen Untergrundsregierung Geheimverhandlungen über diese Pläne eines Staatenbundes zu führen. In dieser Absicht fuhr der Kanzleichef des finnischen Aussenministeriums, K. G. Idman Ende Oktober 1918 nach Tallinn. In den Gesprächen, die zwischen Idman, Poska und anderen estnischen Politikern geführt wurden, kam man über folgende Punkte überein: beide Staaten sollten eigene Volksvertretungsorgane, eine eigene Verwaltung und eigene Gesetze haben. Gemeinsam wären die Fragen der Auslandsverwaltung, die oberste Armeeleitung und die Währung. Nach Idmans Bericht hatten die Esten nichts dagegen, dass das gemeinsame Staatsoberhaupt ein König wäre, jedoch ungern ein Deutscher.

Am 19. Oktober telegraphierte Aussenminister Stenroth auch an Rudolf Holsti in London und bat diesen die Ansicht des dortigen estnischen Vertreters, Ants Piip, über eine finnisch-estnische Personalunion festzustellen. Piip, obwohl für eine Annäherung an Finnland, war jedoch nicht zu einer so engen Union mit Finnland bereit, vor allem nicht, wenn Finnland einen deutschen König als Herrscher hätte. Stattdessen empfahl Piip, genauso wie Holsti, einen lockeren baltischen Bund zu bilden, dem sich auch die skandinavischen Länder anschliessen könnten. Dieser würde einen guten Schutz sowohl gegen Deutschland als auch gegen Russland bieten.

IV *Der Beginn des estnischen Freiheitskrieges*

Nach Deutschlands Zusammenbruch war Sowjetrussland bereit im Baltikum anzugreifen. Entsprechend begann die aus dem Untergrund wieder aufgetauchte estnische provisorische Regierung Truppen gegen die Bolschewisten zu mobilisieren. Der russische Angriff auf Narva begann am 22. 11. und eine Woche später fiel die Stadt in ihre Hände. Bis Anfang Januar 1919 war über die Hälfte des estnischen Bodens in bolschewistischer Hand.

Die Esten hatten sich schon im Herbst 1918 an das Ausland gewandt und nach Möglichkeiten vorgefühlt, von diesen Hilfe gegen die Bolschewisten zu erhalten. Anfang Oktober 1918 wandte sich der estnische Vertreter in Schweden, Jaan Tönisson, an den schwedischen Aussenminister, Johannes Hellner, und bat, dass Schweden, falls die Deutschen sich möglicherweise zurückziehen würden, 1—2 Regimenter Soldaten als Ordnungsmacht nach Estland zu schicken. Die schwedische Regierung war jedoch bei ihrer Zusammenkunft am 14. 10. der Ansicht, dass sie sich nicht in die baltischen Angelegenheiten einmischen könne, da dies Schweden in einen schwierigen aussenpolitischen Konflikt hineinführen und ernste innenpolitische Folgen haben könnte.

Da von Schweden keine Hilfe zu erwarten war, wandten sich die Esten am 25. 10. an England und baten um Waffenhilfe. England, das eine zurückhaltende Politik verfolgte, war jedoch selbst nicht bereit Truppen zu schicken, versprach aber stattdessen Druck auf die skandinavischen Länder auszuüben, damit diese helfen würden. In dieser Absicht überbrachten die englischen Vertreter den Regierungen Norwegens, Schwedens und Dänemarks am 29. bzw. 30. 10. eine Denkschrift, in der diese um Waffenhilfe für das Baltikum ersucht wurden. Die Kosten für diese Hilfe versprach England zu

übernehmen. Die schwedische Regierung befasste sich am 31. 10. und am 1. 11. mit der Angelegenheit, aber verharrte auf ihrem früheren abschlägigen Standpunkt. Man solle sich nicht in die baltischen Angelegenheiten einmischen und ausserdem wäre unklar, welcher Gruppierung die Hilfe zukommen sollte: den baltischen Ritterschaften oder den nationalen Regierungen. Eine ablehnende Haltung nahmen ebenfalls die dänische und die norwegische Regierung ein.

Infolgedessen wandten sich die Esten am. 19. 11. abermals an das Foreign Office und jetzt beschloss die britische Regierung, da eine skandinavische Hilfe sich als unmöglich herausgestellt hatte, ein Schiffgeschwader unter der Führung des Konteradmirals Edwyn Alexander-Sinclair in die Ostsee zu schicken. Am 12. 12. 1918 erreichte es Tallinn.

V *Die Organisierung der finnischen Hilfe*

Nach Deutschlands Zusammenbruch hatte Finnland begonnen eine Aussenpolitik in Anlehnung an die Westmächte zu verwirklichen. Zu diesem Zweck war General Gustaf Mannerheim am 12. 12. zum neuen Staatsverweser gewählt worden. Als die Hilfegesuche der Esten sich in Skandinavien als erfolglos erwiesen hatten und auch von England keine unmittelbare Hilfe zu erwarten war, wandten sie sich Ende November an Finnland. Am 25. 11. bat eine estnische Delegation die finnische Regierung um Hilfe, die mitteilte, dass sie Waffen zur Verfügung stellen könnte. Zwei Tage später baten die Esten ausserdem noch um finnische Truppen und um einen Kredit. Reguläre Truppen konnte Finnland jedoch nicht geben, stattdessen aber einen Kredit. Bevor dies beschlossen wurde, erkundigte sich Finnland nach der englischen Haltung in dieser Angelegenheit.

Da es der finnischen Regierung nicht möglich war den Esten reguläre Truppen zur Hilfe zu schicken, begann die öffentliche Meinung in Finnland nach einer Sendung von freiwilligen Soldaten zu verlangen. Zu diesem Zweck wurde am 20. 12. 1918 ein gesondertes Komitee, das sog. "estnische Hilfskomitee", gebildet, dem leitende Persönlichkeiten aller Parteien, die Sozialdemokraten ausgenommen, angehörten. Das Hilfskomitee organisierte eine Anwerbung im ganzen Lande, als deren Ergebnis mehrere Tausend Freiwilliger zusammenkamen. Ingsgesamt nahmen am estnischen Freiheitskrieg rund 3 900 Freiwillige teil, von denen rund 3 700 den eigentlichen Kampftruppen angehörten.

Die erste finnische Kompanie landete am 30. 12. 1918 in Tallinn und bald darauf folgten auch die anderen Einheiten. Die letzten Verbände kamen am 23. 1. 1919 an. An den Kämpfen nahmen die Finnen sowohl an der nördlichen Front, u.a. an der Eroberung Narvas, als auch an der Südfront teil. Die Ersten finnischen Freiwilligen kehrten Ende März nach Finnland zurück, die letzten Ende Mai 1919.

Warum half Finnland Estland? Der wichtigste Grund war, dass man den Bolschewismus auch für Finnland als eine reale Gefahr empfand. In vielen Äusserungen innerhalb der Regierung wurde betont, dass die Verteidigung Estlands gleichzeitig der finnischen Selbstverteidigung diene. "Falls die Südküste des Finnischen Meerbusens an die Bolschewisten geht, ist unsere Lage beklagenswert", stellte Ministerpräsident Lauri Ingman am 1. 12. 1918 fest. In Finnland befürworteten alle politischen Kreise, ausser den Sozialdemokraten, die Hilfeleistung für Estland. Die Einstellung der Sozialdemokraten war nicht direkt ablehnend: sie war eher kühl zurückhaltend. Sie gaben allerdings zu, dass der estnische Krieg kein Bürgerkrieg war, wie der Krieg in Finnland im Frühjahr 1918, sondern ein "Verteidigungskrieg" gegen den angreifenden Bolschewismus. Dennoch nahmen die Sozialdemokraten nicht aktiv an der Hilfstätigkeit teil.

Ein zweites Motiv für die finnische Hilfe war, neben der Gegnerschaft zum Bolschewismus, die Einstellung der Westmächte. Finnland war ja gerade nach Aufgabe der Deutschorientierung Ende 1918 bestrebt die Anerkennung seiner Selbständigkeit von den Wetsmächten zu erhalten. Somit war der estnische Freiheitskrieg vom finnischen Standpunkt aus eine willkommene Gelegenheit den Westmähten durch ein Eingreifen einen Dienst zu erweisen. Dahingegen muss hervorgehoben werden, dass bei der Hilfsaktion für Estland kaum stammesverwandtschaftliche Gründe angeführt wurden, sondern die Gründe klar realpolitischer Natur waren.

Die finnische Hilfe erweckte im Westen positive Reaktionen. Die Aktion hatte Finnlands Ansehen und Bedeutung erhöht, wie der dänische Aussenminister Scavenius betonte. Auch der dänische König war darüber erfreut, dass Finnland so "mannhaft und konsequent gegen den Bolschewismus aufgetreten war". England seinerseits stellte mit Befriedigung fest, dass Finnland Estland geholfen hatte und vor allem Freiwillige gesandt hatte. Ebenso war die Einstellung der Vereinigten Staaten.

Recht kritisch waren jedoch die Reaktionen aus Sowjetrussland. Die Sowjetregierung protestierte scharf dagegen, dass sich Finnland in die inneren Angelegenheiten Estlands einmischte, aber in Finnland reagierte man nicht hierauf. Zu diesem Zeitpunkt waren Finnland die aus dem Westen kommenden Reaktionen des Dankes wichtiger als die routinemässigen Proteste aus dem Osten.

VI *Die Beziehungen vom Dezember 1918 bis zum Frühjahr 1919*

Der estnische Freiheitskrieg und die finnische Hilfe aktivierten die Beziehungen zwischen Estland und Finnland in einem Masse wie nie zuvor. Gerade über die militärische Hilfe wurden die diplomatischen Kontakte enger. Am 7. 12. 1918 ernannte die estnische Regierung Dr. Oskar Kallas zu ihrem diplomatischen Vertreter in Finnland. Entsprechend ernannte Finnland am 17. 12. 1918 Ing. Yrjö Putkinen zum finnischen Konsul in Tallinn, hauptsächlich um die wirtschaftlichen Interessen wahrzunehmen. Da die estnische Regierung jedoch aus Finnland einen höhergestellten Vertreter haben wollte, wurde zu diesem am 8. 3. 1919 der ehemalige Senator, Professor A. Osw. Kairamo, ernannt. Kairamos Ernennung war jedoch eine unglückliche Wahl, denn durch seine Deutschfreundlichkeit erregte er bei den Esten böses Blut und trug für seinen Teil zur Verschlechterung der Beziehungen zwischen beiden Ländern bei. Im Herbst 1919 wurde Kairamo entlassen und am 19. 9. 1919 wurde Erkki Reijonen zum Vertreter Finnlands in Estland ernannt.

Als die Beziehungen lebhafter geworden waren, tauchten auch die Pläne eines staatlichen Bundes zwischen Finnland und Estland wieder auf. Am eifrigsten wurde die Sache, wie auch vorher, von Ministerpräsident Päts vorangetrieben. Schon am 13. 1. 1919 schlug er den Finnen, die in Tallinn zu Besuch waren, vor, dass Estland und Finnland eine Union bilden sollten, die ein gemeinsames Heerwesen, ein gemeinsames Aussenministerium und teilweise eine gemeinsame Finanzverwaltung haben sollte. Da es für Estland schwierig wäre einen unabhängigen Staat zu bilden, würde es hierdurch Unterstützung und kulturelle Einwirkungen aus Finnland erhalten, wofür Estland Lebensmittel liefern würde. In Finnland reagierte man jedoch auf Päts' Vorschlag zurückhaltend. In Finnland war man der Ansicht, dass eine enge Verbindung mit Estland für Finnland leicht zu einer Last werden könnte und eine solche Verbindung ohnehin unrealistisch wäre. Dahingegen wurde der Vorschlag von Päts in der estnischen Presse bedeutend wohlwollender aufgenommen. Dies beruhte jedoch darauf, dass Estland ein kleines Land war und sich in einer schwierigen militärischen Lage befand.

Dafür war man jedoch in Finnland an der "Organisierung" Estlands interessiert, d.h. seine Verwaltung nach finnischem Muster einzurichten und u.a. die finnische Gesetzgebung nach Estland auszudehnen. Man meinte so, ohne sich weiter verpflichtet zu haben, Estland zu einem noch festeren Pufferstaat für Finnland auszubauen.

Finnland wollte sich auch wirtschaftlich in Estland festsetzen. Die finnische Industrie hoffte auf einen ausgedehnten Markt und damit waren Hoffnungen in Finnland verknüpft eine Entschädigung für die Estland gewährte Hilfe zu erhalten. In Finnland war man aber auch daran interessiert Lebensmittel aus Estland zu beziehen, u.a. Kartoffeln, sowie Leinen und andere Rohstoffe. Sowohl Finnen als auch Esten planten während des Frühjahrs 1919 die Einrichtung von gemeinsamen Banken, Versicherungsgesellschaften, Industrieunternehmen usw. in Estland. Die recht vielversprechend in Gang gekommenen Planungen führten jedoch zu keinen nennenswerten Ergebnissen. Hierfür gab es mehrere Gründe. Die Finanzlage in Estland war ungefestigt, für die finnischen Kapitalkreise war das Land ein unsicheres Investitionsobjekt. In Finnland war man unzufrieden, dass man aus Estland nicht genügend solche Produkte beziehen konnte, auf die man Wert gelegt hätte. Ausserdem befürchteten die Esten, dass eine finnische wirtschaftliche Expansion ihr Land in eine zu starke Abhängigkeit von dem nördlichen Nachbarn führen würde.

Einen fühlbaren Reibungsfaktor in den finnisch-estnischen Beziehungen verursachte die sog. Rei-Affäre. Der sozialdemokratische Arbeitsminister der provisorischen Regierung, August Rei, veröffentlichte Anfang Januar 1919 in den estnischen "Sotsialdemokraat"-Zeitung einen Artikel über den finnischen Bürgerkrieg. Das Hauptorgan der finnischen Sozialdemokratischen Partei veröffentlichte etwas später denselben Artikel und er verursachte eine beachtliche Reaktion in Finnland. In dem Artikel wurde behauptet, dass Deutschland einen wesentlichen Anteil an dem Ausbruch des finnischen Bürgerkrieges gehabt hätte, und diese Behauptung wurde in finnischen Regierungskreisen als Beleidigung aufgefasst. Die Finnen verlangten dann auch, dass Rei aus der estnischen Regierung austreten müsste, was dann auch später geschah. Rei verteidigte sich damit, dass er der politischen Führung Estlands lediglich hatte zeigen wollen, wohin eine Anlehnung an Deutschland führen könnte. Gerade um den Jahreswechsel 1918/19 hatten einige Kreise in Estland Pläne gehegt, ein Hilfegesuch an Deutschland zu richten.

Spannungen im finnisch-estnischen Verhältnis wurden auch durch den Stab des an der estnischen Südfront operierenden finnischen Generals Martin Wetzer in Dorpat verursacht. Der Stab setzte sich zum grössten Teil aus schwedischsprachigen Offizieren zusammen, die gerne mit dem baltischen Adel verkehrten. Deshalb begannen estnische Kreise, die feindselig gegenüber den Baltendeutschen eingestellt waren, Wetzers Stab vorzuwerfen, dass dieser gegen die Esten konspiriere. Anfang März wurde Wetzer dann auch seiner Aufgabe enthoben.

VII *Die Versuche finnische Freiwillige zum Kampf nach Lettland und gegen Petrograd zu werben*

Die schnellen Massnahmen, die das estnische Hilfskomitee ergriffen hatte, um Freiwillige nach Estland zu schicken, bewirkten, dass aus ihm ein Machtfaktor wurde, der im Laufe des Frühjahrs 1919 Gegenstand auch weitergehender Hilfegesuche wurde. Im Januar 1919 erbat sich der Vertreter der lettischen Regierung bei der finnischen Regierung die Erlaubnis weisse Russen, die sich in Finnland befanden, nach Lettland anzuwerben. Die finnische Regierung erteilte auch, mit einigen Beschränkungen, diese Erlaubnis. Da sich jedoch die weissen Russen weigerten die estnische Selbständigkeit anzuerkennen, gestattete die estnische Regierung ihnen nicht die Durchfahrt durch estnischen Gebiet. Aus diesem Grund wandte sich der lettische Ministerpräsident, Karlis Ulmanis, während seines Besuches in Helsinki am 3. 2. an das estnische Hilfskomitee und bat, dass man die in Estland befindlichen finnischen Freiwilligen auch für den Kampf in Lettland einsetzen dürfte. Da die Finnen sich in dem mit der estnischen Regierung am 28. 12. 1918 abgeschlossenen Vertrag verpflichtet hatten nur innerhalb der ethnischen Grenzen Estlands zu kämpfen, war man der Ansicht, dass man dem Verlangen der Letten nicht nachkommen könnte. Auch Staatsverweser Mannerheim war gegen eine Verlegung der Finnen auf lettisches Gebiet.

Am 12. 2. 1919 wandte sich auch der deutsche Gesandte in Helsinki, Freiherr A. von Brück, an das estnische Hilfskomitee und bat darum, dass die in Estland stationierten finnischen Freiwilligen unter dem Oberbefehl des Generals von der Goltz gegen die Letten eingesetzt werden dürften. Auch diese Bitte wurde von den Finnen abgeschlagen und sie hielten streng an der eingeschlagenen Linie fest, dass finnische Freiwillige nur im Kampf gegen den Bolschewismus in Estland verwendet werden durften.

Das Operieren finnischer Truppen auf estnischem Gebiet erweckte bei den Esten auch Pläne eines finnisch-estnischen gemeinsamen Angriffs auf Petrograd. Sowohl in Finnland als auch in Estland bestand ein Interesse daran gegen Petrograd vorzugehen, aber die Entente ihrerseits hielt dies nicht für opportun. Dahingegen versuchten die Ententemächte die Finnen und Esten dazu zu bringen, dass diese gemeinsam mit den weissen Russen Petrograd angreifen würden. Dies konnte wiederum in Finnland und Estland nicht akzeptiert werden, weil die weissen Russen sich geweigert hatten, die Selbständigkeit dieser Länder anzuerkennen.

Für einen gemeinsamen estnisch-finnischen Angriff arbeitete vor allem der Oberbefehlshaber des estnischen Freiheitskrieges General Laidoner, aber auch Ministerpräsident Päts gehörte zu den Anhängern dieses Projektes. Ende Januar schlug Päts vor, dass die Finnen und Esten Petrograd erobern sollten. Der Gedanke fand auch in Finnland Unterstützung. Der Vorsitzende des estnischen Hilfskomitees, O. W. Louhivuori, trug ihn der höchsten politischen Führung Finnlands vor, die prinzipiell einverstanden war. Louhivuori dachte, dass finnisch-estnische Truppen Petrograd mit der Billigung der Entente erobern würden und die Stadt dann denen ausliefern würde, die die Entente dazu bestimmen würde. Als Gegenleistung würde verlangt werden, dass Russland keine Flotte im Finnischen Meerbusen mehr besitzen dürfte und dass die Entente die Unabhängigkeit Finnlands und Estlands anerkennen würde.

Da die Entente jedoch weder einen Feldzug der Finnen noch der Esten gegen Petrograd guthiess, gab man in Finnland den Gedanken auf, die Stadt mit finnisch-estnischen Kräften zu erobern.

VIII *Pläne über neue Freiwillige*

Als die finnischen Haupttruppen schon Ende März zurückkehrten, was darauf beruhte, dass sowohl ihre Aufgabe zu Ende geführt worden war als auch u.a. darauf, dass die estnische Regierung mit der Entlohnung in Schwierigkeiten geraten war, bedeutete dies dennoch, dass in gewisser Weise die angenommene Aufgabe mittendrin abgebrochen war. Die estnische Regierung hatte gehofft, dass die Finnen noch bleiben würden, und auch das estnische Hilfskomitee befürwortete dies, falls Estland mit den Finnen neue Verträge abschliessen würde. Hierzu war die estnische Regierung jedoch nicht bereit, sie befürchtete offensichtlich, dass die Finnen nach noch grösserem Einfluss in Estland strebten.

Zur gleichen Zeit, als ein Grossteil der finnischen Freiwilligen aus Estland zurückkehrte, erwachte das Interesse der finnischen Regierung an der Hilfe Estland. Bis dahin hatte ja die ganze Hilfsoperation von der Staatsmacht getrennt in den Händen des estnischen Hilfskomitees gelegen. Die finnische Regierung war der Ansicht, dass Finnland in Estland wichtige Interessen wahrzunehmen hatte und dass daher durch Entsendung neuer Freiwilliger der finnische Einfluss in Estland aufrechterhalten werden sollte.

Für Finnland wurde im April 1919 zu einer besorgniserregenden Frage, ob Estland einen Waffenstillstand mit den Bolschewisten abschliessen würde. Auch dieser Gefahr wollte man vorbeugen, indem man neue Freiwillige nach Estland zu schicken trachtete. Erste Anzeichen für die Bereitschaft Estlands einen Waffenstillstand zu schliessen wurden schon im Februar festgestellt, aber aktuell wurde die Frage erst nach den Wahlen zur estnischen verfassungsgebenden Versammlung Ende April, als ein bedeutender Linksrutsch stattgefunden hatte. Für ihren Teil versuchten sowohl der englische

Generalkonsul in Tallinn, Vivian H. Bosanquet, als auch die finnische Regierung dahingehend zu wirken, dass kein Waffenstillstand zustande käme und dass in Estland auf Grund der Wahlen keine radikale Regierung gebildet würde. Dies geschah auch letztenendes, denn der zum neuen Ministerpräsidenten gewählte Otto Strandman erklärte, dass das Ziel seiner Regierung zwar den Frieden anzustreben wäre, aber keineswegs unter welchen Bedingungen und Opfern auch immer.

Obwohl man in Finnland noch den ganzen Mai über an einer neuen Hilfsaktion für Estland plante, wurde der Plan jedoch Anfang Juni hinfällig, als aus Estland die Meldung kam, dass eine Hilfe wegen der besser gewordenen militärischen Lage nicht mehr vonnöten war.

IX *In Richtung der Randstaatenpolitik*

Die während des Frühjahrs 1919 enger gewordenen estnisch-finnischen Beziehungen führten dahin, dass die finnische Regierung am 8. 8. 1919 die Unabhängigkeit Estlands de facto anerkannte. Zur gleichen Zeit wurden Pläne einer politischen Zusammenarbeit zwischen Finnland und den baltischen Ländern, die sog. Randstaatenpolitik, aktiviert, deren eifriger Verfechter u.a. der finnische Aussenminister Rudolf Holsti war. Die Angelegenheit erhielt neuen Aufschwung, als Sowjetrussland am 31. 8. 1919 Estland, und Anfang September auch Finnland und den anderen baltischen Ländern ein Friedensangebot machte. Die Folge war, dass die Vertreter der politischen Führung Finnlands und der baltischen Länder vom 14. bis 15. 9. in Tallinn eine Konferenz abhielten, bei der beschlossen wurde, dass man hinsichtlich der sowjetrussischen Angebote eine gemeinsame Front bilden würde um dadurch Sowjetrussland eine Politik des divide et impera durchzuführen hindern. Die während der nächsten Monate und Jahre in verschiedenen Städten des Baltikums abgehaltenen Aussenministerkonferenzen wurden dann auch zu einer politischen Tradition.